

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 – Ankara

Bilkent Otel ve Konferans Merkezi - ANKARA

Çalıştay Düzenleme Kurulu

- Prof. Dr. Murat ARSLAN TVHB Merkez Konseyi Başkanı
- Prof. Dr. Murat FINDIK TVHB Merkez Konseyi Genel Sekreteri
- Prof. Dr. Ender YARSAN Veteriner Dekanlar Konseyi Başkanı
- Vet. Hekim Serkan ALPÖZEN Muğla VHO Başkanı
- Vet. Hekim Merter YILDIZ Manisa Veteriner Hekimler Odası Başkanı
- Vet. Hekim Erdiñç YUVA Eskişehir- Bilecik Bölge Veteriner Hekimler Odası Başkanı
- Dr. Gülay KABASAKAL ERTÜRK Veteriner Hekimler Derneği
- Dr. Ömer Faruk SARI Türk Veteriner Hekimleri Birliği Vakfı
- Uzm. Vet. Hekim Hüseyin DEDE TVHB Merkez Konseyi Koordinatörü
- Vet. Hekim Sevtap KUTBEK İstanbul Veteriner Hekimler Odası

Hayvan Sağlığı ve Refahı Komisyonu

- Vet. Hekim Abdullah AÇIKGÖZ Şanlıurfa VHO Bşk.
- Vet. Hekim Elif KÖSE AVAN Samsun Sinop VHO Bşk.
- Vet. Hekim Tekin KEÇECİ Nevşehir VHO Bşk.
- Prof. Dr. Abuzer ACAR Afyonkarahisar
- Prof. Dr. Ali Reha AĞAOĞLU Burdur
- Prof. Dr. Hasan BATMAZ Bursa
- Prof. Dr. Bülent EKİZ İstanbul
- Prof. Dr. Buğrahan Bekir YAĞCI Kırıkkale
- Doç. Dr. Mert POLAT Kırıkkale
- Doç. Dr. Ali Cihan TAŞKIN İstanbul
- Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇAKIROĞLU Sakarya
- Dr. Can ÇOKÇALIŞKAN Şap Enstitüsü
- Dr. Işık ERŞAN Tarım ve Orman Bakanlığı
- Dr. Gürbüz ERTÜRK Ankara
- Vet. Hekim Adil ADIGÜZEL Tarım ve Orman Bakanlığı
- Vet. Hekim Uğur ARARAT Konya
- Vet. Hekim Cüneyt ÖZER Kocaeli

Eğitim – Öğretim ve Araştırma Komisyonu

- Prof. Dr. Cumali ÖZKAN Van Böl. VHO Bşk.
- Prof. Dr. Rıfki HAZIROĞLU VEDEK Bşk.
- Prof. Dr. Ender YARSAN Veteriner Dekanlar Konseyi Bşk.
- Prof. Dr. Duygu Baki ACAR Afyonkarahisar
- Prof. Dr. Hakan ÖNER Burdur
- Prof. Dr. M. Rıfat VURAL Ankara
- Prof. Dr. Erdal MATUR İstanbul
- Doç. Dr. A. Evren HAYDARDEDEOĞLU Aksaray
- Öğr. Gör. Salih SEZER Uşak
- Dr. Sertaç ÖZDEMİR Ankara
- Dr. İsa YILDIRIM Tarım ve Orman Bakanlığı
- Vet. Hekim Sevtap KUTBEK İstanbul
- Vet. Hekim Cenk SÜER Antalya

Mesleki Örgütlenme ve Mesleki Politikalar Komisyonu

- Vet. Hekim Cemil ŞAHİN Aydın VHO Bşk.
- Vet. Hekim Mehmet BOSTANCI Kocaeli VHO Bşk.
- Vet. Hekim Yahya HAMURCU Hatay VHO Bşk.
- Vet. Hekim Erdiñ ORHAN İstanbul VHO Bşk.
- Vet. Hekim Erkut GÖREN KHVHD Başkanı
- Vet. Hekim Orhan ÖZBABA OHHAD Başkanı
- Prof. Dr. Hazım GÖKÇEN Bursa
- Prof. Dr. Bahattin KOÇ Ankara
- Prof. Dr. Şakir Doğan TUNCER Ankara
- Vet. Hekim Reşat ÇELİK Uşak
- Vet. Hekim İsmet ÇOLAKEL İstanbul
- Vet. Hekim Murat KUZU Ordu
- Vet. Hekim Gökhan ÖZDEMİR Çanakkale
- Vet. Hekim Sergen SARSIK Ankara
- Vet. Hekim Azmi YÜKSEL İstanbul

Mesleki Etik ve Mevzuat Komisyonu

- Vet. Hekim Ahmet KOÇAK Sivas VHO
- Vet. Hekim Melike BAYSAL TVHB Merkez Konseyi
- Vet. Hekim M. Nevzat ALGAN Afyonkarahisar VHO Bşk.
- Vet. Hekim Volkan TOKER Sakarya VHO Bşk.
- Doç. Dr. Gökhan ASLIM Konya
- Doç. Dr. İlknur PİR YAĞCI Kırıkkale
- Vet. Hekim Güven Türker ARIK İstanbul
- Vet. Hekim Sevtap KUTBEK İstanbul
- Vet. H. Buse ÖZYILDIRIM GÜLHAN Trakya

Kamu ve Serbest Veteriner Hekimlik Komisyonu

- Vet. Hekim Nihat KÖSE Adana VHO Bşk.
- Vet. Hekim Önder ALKAN Zonguldak B. VHO Bşk.
- Vet. Hekim Serkan ALPÖZEN Muğla VHO Bşk.
- Vet. Hekim Ahmet BAYDIN Ankara Böl. VHO Bşk.
- Vet. Hekim Cazim BULUT Elâzığ Böl. VHO Bşk.
- Vet. Hekim Tayfun KARA Ordu VHO Bşk.
- Vet. Hekim Murat KARABAYOĞLU Antalya VHO Bşk.
- Vet. Hekim Mesut KOÇAK Konya VHO Bşk.
- Vet. Hekim Ercan ÖDÜL Kars Böl. VHO Bşk.
- Vet. Hekim Polat TÜRKOĞLU Trakya Böl. VHO Bşk.
- Vet. Hekim Kazım ÜSTÜNER Burdur VHO Bşk.
- Prof. Dr. Ali Reha AĞAOĞLU Burdur
- Vet. Hekim Hakan BOZKURT Çanakkale
- Vet. Hekim Üzeyir CAN Adana
- Vet. Hekim İsmet ÇOLAKEL İstanbul
- Vet. Hekim Serdar DOĞAN Çorum
- Vet. Hekim Ersel Reha EREN Samsun
- Vet. Hekim Ali GÖK Manisa
- Vet. Hekim İbrahim GÜLEN Ankara
- Vet. Hekim Serdar GÜVLÜ Uşak
- Vet. Hekim Hasan KILINÇ Gaziantep
- Vet. Hekim Çağdaş Emre ŞARVAN Muğla

Veteriner Tıbbi Ürünler Komisyonu

- Vet. Hekim Merter YILDIZ Manisa VHO
- Vet. Hekim Muharrem ÇAKAR Mardin Böl. VHO
- Vet. Hekim Özgür UĞUR Uşak VHO
- Vet. Hekim Ramazan BAYHAN VİSAD Bşk.
- Prof. Dr. Ali Reha AĞAOĞLU Burdur
- Prof. Dr. Ayhan FİLAZİ Ankara
- Dr. Serdar ERTAŞ Ankara
- Dr. Sertaç ÖZDEMİR Ankara
- Vet. Hekim Murat GÜRKAN Konya
- Vet. Hekim Sevtap KUTBEK İstanbul
- Vet. Hekim Sefer KÜÇÜKER Antalya
- Vet. Hekim İlknur ÖZDEMİR Muğla
- Vet. Hekim Ahmet ÖZTÜRK Ordu
- Vet. Hekim Ali SARI Eskişehir
- Vet. Hekim Kemal TENGİLİMOĞLU VİSAD

Veteriner Halk Sağlığı ve Gıda Güvenliği Komisyonu

- Vet. Hekim Erdiņç YUVA Eskişehir-Bilecik VHO B.
- Vet. Hekim Melike BAYSAL TVHB Merkez Konseyi
- Vet. Hekim Akgün ERGÜL Kayseri VHO Bşk.
- Vet. Hekim Seyit Sami KARYAĞDI Tokat VHO Bşk.
- Vet. Hekim Ahmet KOÇAK Sivas VHO Bşk.
- Vet. Hekim Meltem PERİ Gaziantep-Kilis VHO B.
- Vet. Hekim Bektaş ŞENAY Mersin VHO Bşk.
- Prof. Dr. Fatma Seda ERGENEKON Ankara
- Prof. Dr. Arzu FINDIK Samsun
- Prof. Dr. Ayhan FİLAZİ Ankara
- Prof. Dr. Ufuk Tansel ŞİRELİ Ankara
- Prof. Dr. Mustafa TAYAR Ankara
- Prof. Dr. Hakan YARDIMCI Ankara
- E. Kıd. Alb. Vet. Hekim Tolga YAROĞLU Bursa
- Dr. Serdar ERTAŞ Ankara
- Vet. Hekim Mustafa KÜREŞ Gaziantep
- Vet. Hekim Evren SEZGİN Eskişehir
- Vet. Hekim Azmi YÜKSEL İstanbul

Çevre, Sokak Hayvanları ve Yaban Hayatı Komisyonu

- Vet. Hekim Seyit Sami KARYAĞDI Tokat VHO Bşk.
- Vet. Hekim Elif KÖSE AVAN Samsun Sinop VHO Bşk.
- Vet. Hekim Nurhan İŞLER BVHD Bşk.
- Prof. Dr. Ali Reha AĞAOĞLU Burdur
- Prof. Dr. Ebru YALÇIN Bursa
- Dr. Ramazan ÖZDEMİR Adana
- Vet. Hekim Tuğba ABACI Ankara
- Vet. Hekim Necati BOZKURT İstanbul
- Vet. Hekim Cengiz ERARSLAN Hatay
- Vet. Hekim Seda ÇELİK Ankara
- Vet. Hekim Kerem ÖZDEMİR Muğla
- Vet. Hekim Elif TEZGÖR İstanbul
- Vet. Hekim Uğur TOSCALI Denizli
- Vet. Hekim Aslıhan TULGA YILMAZ Samsun

Balıkçılık ve Su Hayvanları Komisyonu

- Vet. Hekim Erol SAYIN Trabzon Böl. VHO Bşk.
- Prof. Dr. Soner ALTUN Bursa
- Prof. Dr. Ertan Emek ONUK Samsun
- Prof. Dr. Gökmen Zafer PEKMEZCİ Samsun
- Dr. Öğr. Üyesi Farah Gönül AYDIN WAVMA, Ankara
- Vet. Hekim Ufuk OĞUZ Antalya
- Vet. Hekim Sinan OKÇUOĞLU İzmir
- Vet. Hekim Cengiz TAŞ Giresun
- Vet. Hekim Selçuk ZENGİN Trabzon

Hayvan Islahı, Beslenme ve Yetiştiricilik Politikaları Komisyonu

- Vet. Hekim M. Fatih ŞERBETÇİ Çorum VHO Bşk.
- Vet. Hekim Ümit ÇAĞLIYAN Karaman VHO Bşk.
- Prof. Dr. Yılmaz ARAL Ankara
- Prof. Dr. Ahmet ERGÜN Ankara
- Prof. Dr. Halit KANCA Ankara
- Prof. Dr. Özgecan KORKMAZ AĞAOĞLU Burdur
- Prof. Dr. Pınar SAÇAKLI Ankara
- Prof. Dr. Alper YILMAZ İstanbul
- Doç. Dr. Bengi ÇINAR KUL Ankara
- Doç. Dr. Cengiz GÜRER Ankara
- Doç. Dr. Murat SELÇUK Samsun
- Vet. Hekim Şahin ÖZTÜRK Karaman
- Vet. Hekim Mehmet YILMAZ Uşak

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Balıkçılık ve Su Hayvanları Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan: Erol SAYIN
Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Soner ALTUN
Raportör: Prof. Dr. Ertan Emek ONUK
Üyeler: Prof. Dr. Gökmen Zafer PEKMEZCİ
Dr. Öğr. Üyesi Farah Gönül AYDIN
Ufuk OĞUZ
Sinan OKÇUOĞLU
Cengiz TAŞ
Selçuk ZENGİN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi	7
2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar	7
2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)	7
3. Çözüm Önerileri	12
3.1. Hedef ve Politikalar	12
3.2. Yol Haritası	13
3.3. İş Birliği Yapılacak Kuruluşlar	16
Kısaltmalar	17

1. Giriş

Günümüzde, özellikle gelişmiş ülkelerde yaşayan toplumlar beslenmelerine çok dikkat etmekte ve sağlık açısından uygun gıdaları seçmeye özen göstermektedirler. Bu gıdalar içerisinde su hayvanlarına ait ürünler; zengin protein ve sahip oldukları çoklu doymamış yağ asidi içerikleri ile insanlık aleminin temel besin maddesi ihtiyacını karşılamakta, fizyolojik ve metabolik fonksiyonları üzerinde olumlu etki göstermesi sebebi ile de sağlıklı bir yaşam sürdürmesine önemli katkıda bulunmaktadır.

Dünyanın en büyük hayvansal protein kaynaklarından biri olan su hayvanı ürünleri, sektör olarak günümüzde tüm ülkelerin ekonomisine sürekli girdi sağlayan önemli sektörlerden biridir.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından 2016 yılında yayımlanan raporda tarım ürünleri içerisinde en hızlı büyümeyi kültür balıkçılığı üretiminin göstermiş olduğu kaydedilmiştir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2020 yılı raporunda da benzer şekilde tarım sektöründe son yıllarda en fazla gelişim gösteren sektörün kültür balıkçılığı olduğunu açıklamıştır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de su hayvanları üretimi, avcılık ve yetiştiricilik olmak üzere iki farklı şekilde yapılmaktadır. Türkiye'nin üç tarafını çeviren farklı özelliklere sahip denizler, balıkçılık üretim alanının en önemli kısmını oluşturmaktadır. Denizlerimizde toplam kıyı şeridi uzunluğu 8 bin 333 km'dir. Türkiye'deki denizlerin sıcaklık ve tuzluluk bakımından farklı özelliklere sahip olması hem avcılık yoluyla hem de yetiştiricilik yoluyla üretim yapılmasına imkân tanımaktadır.

Yetiştiricilik açısından önem taşıyan iç su kaynakları arasında; 200 kadar doğal göl, 300'ü aşkın baraj gölü, 750 civarında gölet ve 33 büyük akarsu yer almaktadır. İç sular sadece avcılık açısından değil, yetiştiricilik açısından da önem taşımaktadır. Türkiye'de ekonomik öneme sahip su hayvanı/su bitkisi tür sayısı 100'e ulaşmaktadır.

Dünyada Su Hayvanları Üretimi

Son 50 (1970-2020) yılda hızlı bir gelişme gösteren kültür balıkçılığı sektörü, uluslararası ticaretteki giderek artan payı ile küresel ekonomide önemli bir güç olarak kendini göstermiştir. Balık ve balık ürünleri ihracatı birçok ülkenin ekonomisinde önemli yer tutmaktadır.

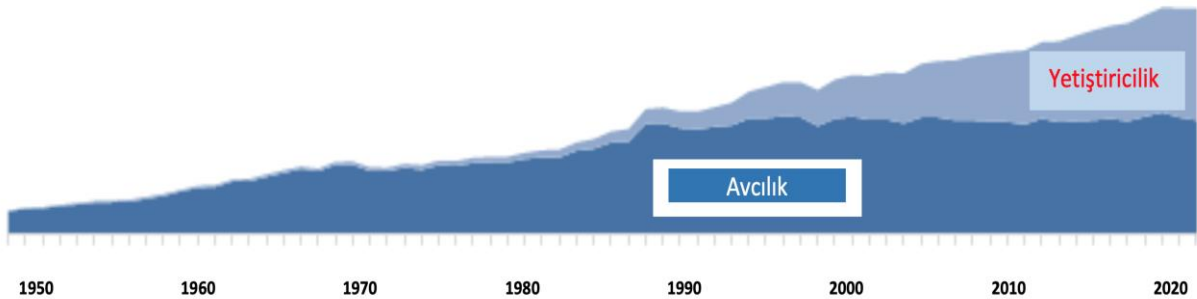
Dünya toplam kültür balığı üretimine yıllar itibarıyla bakıldığında aşırı avlanma ve kirlilik nedeniyle avlanan su hayvanı türlerinde ve miktarında azalma yaşandığı hatta avcılık miktarının 1980'lerden günümüze kadar yatay bir seyir izlediği görülmektedir (Şekil 1). Buna karşılık yetiştiricilik üretiminin yıllar içinde yükselen bir ivme göstererek artması, ürün temininde avcılığın yerini yetiştiriciliğe bırakması olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 1’de verilen Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO 2022) verilerine göre dünya su hayvanları üretiminde son on yıldır ilk defa 2019 yılında görülen azalma, 2020 yılında da devam etmiştir. Dünya üretimi 2019 yılında 177,8 milyon ton olarak açıklanmış olup, bir önceki yıla göre en yüksek artış %5 pay ile Hindistan’da gerçekleşmiştir. Dünya üretimi ülkeler bazında değerlendirildiğinde; üretimin homojen bir şekilde dağılmadığı, özellikle Asya kıtasının sektörde açık ara önde olduğu net şekilde görülmektedir. Çin, dünya su ürünleri üretiminde toplam üretimin %35’ini oluşturarak (62,8 milyon ton) lider konumdadır. Çin’i, Hindistan, Endonezya, Vietnam ve Peru izlemektedir.

2020 yılında 177,8 milyon ton olarak gerçekleşen dünya su hayvanları üretiminin 87,5 milyon tonu (%49) yetiştiricilikten elde edilmiştir. Yetiştiricilik üretiminin 33 milyon tonu denizden, 54 milyon tonu iç sulardan sağlanmıştır. Yetiştiricilik yoluyla en çok su hayvanı üretimi olan Çin, 2020 yılında 49,6 milyon ton ile dünya toplam üretiminin %57’sini gerçekleştirmiştir. Avrupa kıtasında 2020 yılı Kültür balığı üretim verilerine göre 471.686 ton ile Türkiye, Norveç’in ardından en büyük ikinci üretici konumundadır.

Tablo 1. Dünya su hayvanları üretimi (ton, FAO, 2022)

Yıllar	Avcılık Miktarı	Yetiştiricilik Miktarı	Toplam Miktar
2016	89.628.685	76.557.980	166.186.665
2017	93.117.193	79.610.229	172.727.422
2018	96.429.088	82.121.853	178.550.941
2019	92.494.213	85.362.832	177.857.045
2020	90.265.933	87.502.609	177.768.543

Şekil 1. Dünyada su hayvanları avcılık - yetiştiricilik üretimi

Türkiye’de Su Hayvanları Üretimi

Türkiye’de son yıllarda yetiştiricilik sistemlerinde önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişim denizlerdeki balık çiftliklerinin açık ve derin sularda kurulan kafeslere taşınması sonucu meydana gelmiştir. Kafeslerin kıyıda uzak alanlara (off-shore) taşınması, yeni tekniklerin kullanılmasını zorunlu hale getirmiş, kafes boyut, yapılarında, ağ ve yemleme sistemlerinde iyileştirmeye gidilmesine neden olmuştur.

Ülkemizde su ürünleri üretimi 2022 yılında bir önceki yıla göre %6,2 artarak 849 bin 808 ton olarak gerçekleşti. Üretimin %30’unu avcılık yoluyla elde edilen deniz balıkları, %5,6’sını avcılık yoluyla elde edilen diğer deniz ürünleri, %3,9’unu avcılık yoluyla elde edilen iç su ürünleri ve %60,6’sını yetiştiricilik ürünleri oluşturdu (Tablo 2).

Yetiştiricilik yoluyla yapılan üretimin 2022 yılında 368 bin 742 tonu denizlerde, 146 bin 63 tonu iç sularda gerçekleşmiştir. Yetiştirilen en önemli balık türü iç sularda 145 bin 649 ton ile alabalık, denizlerde ise 156 bin 602 ton ile levrek ve 152 bin 469 ton ile çipura olmuştur (Tablo 3).

Tablo 2. Türkiye su hayvanları üretim miktarı (ton, TÜİK, 2023)

Yıllar	Avcılık	Yetiştiricilik	Toplam
2011	514.755	188.790	703.545
2012	432.442	212.410	644.852
2013	374.121	233.394	607.515
2014	302.212	235.133	537.345
2015	431.907	240.334	672.241
2016	335.320	253.395	588.715
2017	354.318	276.502	630.820
2018	314.094	314.537	628.631
2019	463.168	373.356	836.524
2020	364.400	421.411	785.811
2021	328.165	471.686	799.851
2022	335.003	514.805	849.808

Tablo 3. Türkiye’de yetiştiriciliği en çok yapılan türlerin üretim miktarları (ton, TÜİK)

Yıllar	Alabalık			Çipura	Levrek
	İçsu	Deniz	Toplam		
2000	42.572	1.961	44.533	15.460	17.877
2001	36.827	1.240	38.067	12.939	15.546
2002	33.707	846	34.553	11.681	14.339
2003	39.674	1.194	40.868	16.735	20.982
2004	43.432	1.650	45.082	20.435	26.297
2005	48.033	1.249	49.282	27.634	37.290
2006	56.026	1.633	57.659	28.463	38.408
2007	58.433	2.740	61.173	33.500	41.900
2008	65.928	2.721	68.649	31.670	49.270
2009	75.657	5.229	80.886	28.362	46.554
2010	78.165	7.079	85.244	28.157	50.796
2011	100.239	7.697	107.936	32.187	47.013
2012	111.335	3.234	114.569	30.743	65.512
2013	122.873	5.186	128.059	35.701	67.913
2014	107.983	5.610	113.593	41.873	74.653
2015	101.166	6.872	108.038	51.844	75.164
2016	101.297	5.716	107.013	58.254	80.847
2017	103.705	5.952	109.657	61.090	99.971
2018	104.887	9.610	114.497	76.680	116.915
2019	116.053	9.692	125.745	99.730	137.419
2020	126.101	18.182	144.283	109.749	148.907
2021	135.732	31.554	167.286	133.476	155.151
2022	145.649	45.454	191.103	152.469	156.602

Su Ürünlerinde Güncel Mevzuat Bilgileri

a. Su Ürünleri Mevzuatı

Ülkemizde mevcut su ürünleri mevzuatının temelini 22.03.1971 tarih ve 1380 sayılı “Su Ürünleri Kanunu” oluşturmaktadır. Bu kanuna dayalı olarak;

- 10.03.1995 tarih ve 22223 sayılı Resmî Gazetede “Su Ürünleri Yönetmeliği”
- 13.12.1996 tarih ve 22846 sayılı Resmî Gazetede “Balıkçı Barınakları Yönetmeliği”
- 19.06.2002 tarih ve 24790 sayılı Resmî Gazetede “Su Ürünleri Toptan ve Perakende Satış Yerleri Yönetmeliği”
- 29.06.2004 tarih ve 25507 sayılı Resmî Gazetede “Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği” yayımlanmıştır.

b. Su Hayvanları Sağlığına İlişkin Mevzuat

Su hayvanları sağlığına ilişkin ülkesel mevzuat 11/6/2010 tarih ve 5996 sayılı “Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa” dayanılarak;

- 24/10/2006 tarih ve 2006/88/ EC sayılı “Su Hayvanları ve Ürünlerine İlişkin Hayvan Sağlığı Gereklilikleri ve Su Hayvanlarında Belirli Hastalıkların Önlenmesi ve Kontrolüne Dair Avrupa Birliği Konsey Direktifine”,
- Su Hayvanlarının Karantinaya Alınmasına İlişkin Gerekliliklere Dair 12/12/2008 tarih ve 2008/946/EC sayılı Komisyon Kararına,
- Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyinin 2001/82 sayılı Veteriner Tıbbi Ürünler Direktifi, 2004/28 sayılı Veteriner Tıbbi Ürünlerle İlgili Topluluk Kodu ve Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyinin 2001/82 sayılı Veteriner Tıbbi Ürünler Direktifinin ekini değiştiren 2009/9 Sayılı Direktifi, 91/412 sayılı Veteriner Tıbbi Ürünler İçin İyi Üretim Uygulamaları Prensiplerine İlişkin Direktifine,
- Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (WOAH) El Kitabına paralel olarak hazırlanmıştır.

Buna göre su hayvanlarının sağlığı ile ilgili ülkesel mevzuat kapsamında:

- 31.01.2012 tarih ve 28190 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Su Hayvanlarının Sağlık Koşulları İle Hastalıklarına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği”
- 22.01.2011 tarih ve 27823 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “İhbarı Mecburi Hayvan Hastalıkları ve Bildirimine İlişkin Yönetmelik”
- 11.12.2011 tarih ve 28139 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Veteriner Teşhis ve Analiz Laboratuvarı Yönetmeliği”
- 24.12.2011 tarih ve 28152 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Veteriner Tıbbi Ürünler Hakkında Yönetmelik”
- 17.12.2011 tarih ve 28145 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Yurt İçinde Canlı Hayvan Ve Hayvansal Ürünlerin Nakilleri Hakkında Yönetmelik” ve
- Yıllık olarak hazırlanan “Hayvan Hastalıkları İle Mücadele ve Hayvan Hareketleri Genelgesi” yer almaktadır.

“Su Hayvanlarının Sağlık Koşulları İle Hastalıklarına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği” aşağıdaki konularla ilgili hükümleri kapsamaktadır;

- Su ürünleri yetiştiricilik işletmesi ve işleme tesisleri kuruluş ve işleyiş koşulları,
- Hayvan sağlığı gözetim programları,
- Yetiştiriciliği yapılan su hayvanlarının ve ürünlerinin piyasaya arz edilmesine ilişkin hayvan sağlığı koşulları,
- Hastalıkların listelenmesi,
- Nakliyata ilişkin hastalık önleme gereklilikleri,
- Hayvan sağlığının sertifikalanması,

- Su hayvanlarının yetiştirme ve stok desteği amacıyla piyasaya arz edilmesine ilişkin genel gereklilikler,
- İthalata ilişkin genel yükümlülükler,
- İthalata ilişkin teminatlar,
- Su hayvanlarında görülen hastalıkların ihbarı ve asgari kontrol tedbirleri,
- Kontrol programları ve aşılama,
- Yetkili laboratuvarlar (Ulusal referans laboratuvarlarının işlev ve görevleri diğer laboratuvarların görevlendirilmesi).

c. Gıda Güvenliği ve Yem Mevzuatı

Ülkemizde mevcut yem üretimi mevzuatının temelini 11.06.2010 tarih ve 5996 sayılı “Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu” oluşturmuştur. Bu Kanununa dayalı olarak yayımlanan ve balıkçılık ve su ürünleri ile ilgili konuları da düzenleyen yönetmelikler;

- 17.10.2011 tarih ve 28145 sayılı Resmî Gazetede “Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmeliği”
- 17.12.2011 tarih ve 28145 sayılı Resmî Gazetede “Hayvansal Gıdaların Resmi Kontrollerine İlişkin Özel Kuralları Belirleyen Yönetmelik”
- 27.12.2011 tarih ve 28155 sayılı Resmî Gazetede “Hayvansal Gıdalar İçin Özel Hijyen Kuralları Yönetmeliği”
- 17.12.2011 tarih ve 28155 sayılı Resmî Gazetede “Gıda Hijyeni Yönetmeliği”
- 24.12.2011 tarih ve 28152 sayılı Resmî Gazetede “İnsan Tüketimi Amacıyla Kullanılmayan Hayvansal Yan Ürünler Yönetmeliği”
- 27.12.2011 tarih ve 28155 sayılı Resmî Gazetede “Yem Hijyeni Yönetmeliği”
- 27.12.2011 tarih ve 28155 sayılı Resmî Gazetede “Yemlerin Piyasaya Arzı ve Kullanımı Hakkında Yönetmelik”
- 18.07.2013 tarih ve 28711 sayılı Resmî Gazetede “Hayvan Beslemede Kullanılan Yem Katkı Maddeleri Hakkında Yönetmeliği”
- 21.01.2017 tarih ve 29955 sayılı Resmî Gazetede “Yemlerin Resmi Kontrolü için Numune Alma ve Analiz Metotlarına Dair Yönetmelik”;
- 24.03.2005 tarih ve 25765 sayılı Resmî Gazetede “İlaçlı Yem Tebliği”;
- 19.04.2014 tarih ve 28977 sayılı Resmî Gazetede “Yemlerde İstenmeyen Maddeler Hakkında Tebliğ”

Karma yem sektörünü ilgilendiren 26.03.2010 tarih ve 27533 sayılı “Biyogüvenlik Kanunu” ve bu kanuna dayalı olarak 13.08.2010 tarih ve 27671 sayılı Resmî Gazetede “GDO ve Ürünlerine Dair Yönetmelik”, izlenebilirliğin sağlanması amacı ile “GDO’lu Yemler Hakkında Uygulama Talimatı” yayımlanmıştır.

2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi

2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar

IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyonunda Balıkçılık ve Su Hayvanları Komisyon Raporunda belirtilen sorunlar ve çözüm önerileri ile ilgili olarak herhangi bir ilerlemenin veya mesleğimiz adına bir kazanımın olmadığı görülmüştür.

“Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Sucul Omurgalı Canlıların Refah Ve Korunmasına Dair Yönetmelik” (20/04/2019) ve “Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Sucul Omurgalı Canlıların Refah Ve Korunmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik” (23/12/2022) kapsamında Sucul Omurgalı Canlı Deneyleri Merkezi ve Yerel Etik Kurullarının kurulması ile veteriner hekimlerin hak ve yetkilerinde kayıplar yaşanmıştır.

Balıkçılık ve su ürünleri sektöründe yaşanan sorunların araştırılarak alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde kurulan Meclis Araştırma Komisyonunda balık sağlığı alanında veteriner hekimlerin yetki ve etkinlikleri görmezden gelinmiş ve komisyona veteriner hekimler davet edilmemiştir.

Yükseköğretim Genel Kurulu'nun 15.06.2023 tarihli 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.174 sayılı kararı ile Sağlık bilimleri alanında 10102.35 kodu ile Veteriner Su Ürünleri ve Hastalıkları doçentlik alan kodu açılmıştır. Açılmış alan doçentlik alan kodu mesleğimiz adına bir kazanım olmuştur.

2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)

Sürdürülebilir su ürünleri yetiştiriciliği kavramını 5 ana başlık altında sınıflandırılabilir. Bunlar; sağlık yönetimi ve refah olgusu, ekonomik sürdürülebilirlik, kaynak kullanımı, çevresel standartlar, halkın su ürünleri yetiştiriciliğine bakışı ve insan kaynaklarıdır. Su ürünleri yetiştiriciliğinin sürdürülebilirliğini risk altında tutan ve sektörün gelişimini etkileyebilecek faktörlerden en önemlisi ortaya çıkan balık hastalıklardır. Su ürünleri sektörünün sürdürülebilirliği açısından ticari su ürünleri yetiştiriciliğinde bulaşıcı hastalıklara sebep olan patojenler özellikle üzerinde durulması gereken en önemli problemler arasında gelmektedir. Su ürünleri yetiştiriciliğinde salgın hastalıklar büyük ekonomik kayıplara neden olabilmekte ve su ürünlerinde ekonomik sürdürülebilirliği de kısıtlamaktadır. Yoğun yetiştiricilik sistemlerinde en önemli problemlerden görülen hastalıklar çok geniş kapsamda olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar bakteri, parazit, virüs ve mantar gibi bir etkenlere bağlı oluşan bulaşıcı hastalıklar ve fiziksel hasar, yetersiz besleme veya uygun olmayan su kalitesi gibi durumlardan kaynaklanan bulaşıcı olmayan hastalıklardır.

Balık hastalıklarının teşhisinde klinik semptom ve otopsi bulguları yetersiz kalmaktadır. Birçok enfeksiyonda da tanıya yarayacak belirtiler ortaya çıkmamaktadır. Şöyle ki gizli, latent, portör ve klinik enfekte balıkların çoğu asemptomatik oldukları gibi, belirgin bir otopsi tablosuna da sahip değildirler. Bu nedenlerle otopsi bulgularına bakılarak kesin bir yargıya varmak doğru olamaz. Hastalığın kesin olarak teşhis edilmesi, klinik ve otopsi bulgularının laboratuvar muayeneleri ile desteklenmesi sonucunda mümkün olmaktadır.

Su hayvanlarının hastalıklarına ilişkin teşhis hizmetleri “Veteriner Teşhis ve Analiz Laboratuvarları Yönetmeliği” kapsamında çalışma izni olan kurum ve kuruluşlar tarafından “Su Hayvanlarının Sağlık Koşulları ile Hastalıklarına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği” hükümleri gereğince yürütülmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı İzmir/Bornova Veteriner Kontrol Enstitüsü balık hastalıkları ve çift kabuklu yumuşakça hastalıkları konularında Ulusal Referans Laboratuvar olarak hizmet vermektedir. Etilik Veteriner Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü, Adana, Konya, Pendik, Elâzığ, Erzurum, Samsun Veteriner Kontrol Enstitüleri ile Erciyes Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakülteleri bünyelerinde bulunan Su Ürünleri Hastalıkları Anabilim Dalı laboratuvarlarında da sektöre kısmi olarak hizmet verilmektedir.

Teşhis hizmetlerinde; Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde Enstitülerde görev yapan konu uzmanları ve Üniversite öğretim üyelerinden disiplin/bölüm bazlı kurulan Metot Birlikteliği Komisyonlarınca Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü El Kitabı tanı yöntemleri, Avrupa Birliği Direktifleri ve/veya uluslararası kabul görmüş yayınlardan hazırlanan metotlar esas alınarak oluşturulan Metot Birlikteliği Kitabında yer alan standart metotlar kullanılmaktadır.

Ulusal Referans Laboratuvarın teşhiste metot birliği ve teşhis güvenilirliği Avrupa Birliği ve/veya Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü Referans Laboratuvarları tarafından yıllık olarak düzenlenen yeterlilik testlerine katılım ve TÜRKAK akreditasyonu ile sağlanmaktadır.

Hastalıkların kontrolü ve bulaşmasını engellemek amacı ile bazı hastalıkları “İhbarı Mecburi Hastalıklar” sınıfında yer almaktadır. Bu hastalıkların listesi Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanmakta ve bildirilmektedir. Bu hastalıkların teşhisi sonucunda Bakanlığa bildirilmesi ve mevzuat hükümlerinin uygulanması zorunludur. Bu kapsamda yer alan hastalıklar ya çok bulaşıcı ve ölüm oranları yüksek olan hastalıklar ya da ülke için egzotik (ülkede görülmeyen) hastalıklar olması nedeniyle kontrol veya eradikasyon tedbirleri kapsamında yayılmasının önlenmesi gerekmektedir.

Ülkemizde 31.01.2012 tarihli “Su Hayvanlarının Sağlık Koşulları İle Hastalıklarına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği” ve 22.01.2011 tarih ve 27823 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “İhbarı Mecburi Hayvan Hastalıkları ve Bildirimine İlişkin Yönetmelik” kapsamındaki ihbarı mecburi olan su hayvanları hastalıkları aşağıda yer almaktadır.

İhbarı mecburi olan su hayvanları hastalıkları:

- Epizootik hematopoetik nekroz (EHN, Epizootic haematopoeitic necrosis)
- Epizootik ülseratif sendrom (Epizootic ulcerative syndrome)
- Viral hemorajik septisemi (VHS)
- Beyaz benek hastalığı (White spot disease)
- Sarıbaş hastalığı (Yellow head disease)
- Taura sendromu (Taura syndrome)
- Balıkların enfeksiyöz hematopoetik nekrozisi (IHN)
- Enfeksiyöz somon anemisi (Infectious salmon anaemia)
- Perkinsus marinus enfeksiyonu (Infection with Perkinsus marinus)
- Microcytos mackini enfeksiyonu (Infection with Microcytos mackini)
- Marteilia refringens enfeksiyonu (Infection with Marteilia refringens)
- Bonamia ostreae enfeksiyonu (Infection with Bonamia ostreae)
- Bonamia exitiosa enfeksiyonu (Infection with Bonamia exitiosa)
- Koi herpes virus hastalığı (Koi herpes virus disease)
- Sazanların bahar viremisi (Spring Viraemia of Carp) (SVC)
- Kerevit vebası (Crayfish plague)
- Bakteriyel böbrek hastalığı (Bacterial kidney disease) (BKD)

Yetiştiricilik sektörünün istenilen düzeyde gelişebilmesi ve ihtiyaca cevap verebilmesi, balıkların uygun koşullarda yetiştirilmesi ve hastalıklardan korunması ile doğrudan ilişkilidir. Avrupa Birliği 2006/88/EC sayılı direktif ile su ürünleri yetiştiriciliğinde kullanılan hayvanlarda hastalıkların önlenmesi ve kontrolüne yönelik tedbirleri belirlemiştir. Su ürünleri yetiştiriciliğinde salgın hastalıklar büyük ekonomik kayıplara neden olabilmekte ve çoğu durumda, koruyucu ve tedavi edici önlemler alınamamaktadır. Kültür balıkçılığında çok sayıda balığın bir arada ve yakın temas halinde bulunması nedeniyle doğada serbest yaşayanlara oranla, daha fazla hastalık alma riski taşımaktadır. Meydana gelen enfeksiyon kolayca bulaşabilmekte ve kısa bir zaman dilimi içerisinde yayılarak genişlemektedir. Su ürünleri yetiştiriciliğinde meydana gelen periyodik hastalık salgınlarının %54,9'ünden bakteriyel patojenlerin, %22,6'sından virusların, %3,1'inden mikotik ajanların ve %19,4'ünden paraziter ajanların sorumlu olduğu bildirilmektedir. Ülkemiz yetiştiricilik sektöründe 1976 ve 2013 yılları arasında rapor edilen hastalıklar arasında en sık bildirilen bakteriyel kökenli balık hastalıkları arasında *Vibrio* spp., *Aeromonas* spp, *Yersinia*

ruckeri, Photobacterium damsela subsp. piscicida ve Flavobacterium psychrophilum'un neden olduğu enfeksiyonlar yer almaktadır. Viral hastalıklardan İnfeksiyöz Pankreatik Nekroz ve Viral Hemorojik septisemi hastalığı son yıllarda yetiştiricilik sektöründe giderek artan bir yayılım göstermektedir. Paraziter hastalıklardan protozoonlar, helmintler ve artropodlar içerisinde yer alan Ichthyophthirius multifiliis (Beyaz benek hastalığı), Chilodonella spp., Ichthyobodo spp., Gyrodactylus spp., Diplectanum aequans, Sparicotyle chrysophrii, Furnestinia echeneis ve Lernanthropus kroyeri gibi paraziter hastalıklar yetiştiricilik sisteminde yaygın olarak görülmektedir. Balık çiftliklerinde görülen bu enfeksiyonların önlenmesi, ancak enfeksiyonların doğru teşhisi sonucu alınan önlemlerle gerçekleşmektedir. Sürdürülebilir su ürünleri sektörü açısından kültür balıkçılığında sorun oluşturan enfeksiyöz hastalıklar ile mücadelede etkin koruma ve kontrol programlarının uygulanması esastır.

Günümüzde bakteriyel kökenli balık hastalıklarının kontrol altına alınması ve engellenmesinde antibiyotik kullanımı ve aşılama önemli yer tutmaktadır. Antibiyotikler çok çeşitli bakteriyel enfeksiyonların sağaltılmasında kullanılmaktadır. Su ürünleri yetiştiriciliğinde de hastalık salgınlarının önlenmesinde ve tedavi edilmesinde antimikrobiyal ajanlar yaygın olarak kullanılmaktadır ve önemli bir tutmaktadır. Ancak, bu ajanların akıllıca kullanılmaları gerektiği bildirilmektedir. Çünkü su ürünleri yetiştiriciliğinde bu ajanların kullanımı balık patojenlerinden ve diğer akuvatik bakterilerden kazanılmış tipte antimikrobiyal direnç gelişimine neden olması sebebiyle halk sağlığı açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Akuakültürde antimikrobiyal direnç ile ilişkili potansiyel iki risk bulunmaktadır. Birincisi balıklardan veya diğer akuvatik ürünlerden dirençli bakterilerin direk olarak insanlara yayılması, ikincisi balıkların bakteriyel floralarından dirençten sorumlu genlerin insan patojenlerine taşınmasıdır. Akuvatik patojenlerin birçoğu dar bir konakçı aralığına sahip olmasına rağmen, sahip oldukları antimikrobiyal direnç genleri ve virulens genleri evrimsel süreçte farklı bakteri tür ve jenerasyonu arasında transfer olabilmektedir. Bununla birlikte, akuvatik ortamda bulunan dirençli bakteriler direnç genleri ve virulens genleri için rezervuar olarak görev yapabilirler ve bu genleri horizontal gen transferi ile insan patojenlerine yayabilirler. Bakteriyel etkenlerin de dirençlilik gibi genetik varyasyonlar göstermeleri bu etkenlerin antijenitelerini ve patojenitelerini etkilemektedir. Bunun sonucunda bakteriyel hastalıklar benzer semptomlar göstermesine rağmen, fenotipik ve genotipik olarak aynı bakteri türüne ait farklı patotipler belirlenebilmektedir. Bu nedenle de korunma yerine uygulanan tedavi seçenekleri bölgesel ve ülke bazında ekonomik açıdan zarar oluşturmaktadır.

Ülkemizde ve dünyada hayvan hastalıkları ile mücadelede tedaviden ziyade korunma mücadele stratejisi ön plandadır. Bunun en önemli nedeni ise bakteriyel hastalıklara karşı kullanılan antibiyotiklerin kalıntı bırakarak nihai kullanıcı insan sağlığın tehdit etmesidir. Viral hastalıklara karşı mücadelede de tedavi seçeneği sadece destekleyici mahiyette olup, korunma ön plandadır. Korunmada kullanılan en önemli silah ise "AŞI"dır. Özellikle, yeni tip Corona virüs pandemisi tüm dünyaya aşı çalışmalarının önemini bir kez daha göstermiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre insanlarda hastalık yapan 1415 mikroorganizma türü mevcut olup bunların 868 (%61)'i zoonoz karakterde olup hayvanlardan insanlara bulaşmaktadır. Dolayısıyla aynı ekosistemin bir parçası olduğumuz hayvanların sağlığını korumak, hastalıklarını kontrol

altına almak hem insan sağlığı, hem hayvan sağlığı hem de gıda güvenliği açısından çok önemlidir. Bu bağlamda, DSÖ'nün temel ilkesi haline gelmiş olan tek sağlık, tek tıp konsepti kapsamında hayvan hastalıkları ile ilgili kapsamlı epidemiyolojik çalışmaların yapılması ve yine hastalıkların kontrolünde kullanılabilir aşıların geliştirilmesi hayati önem taşımaktadır.

Ülkemizde üretilmekte olan veteriner bakteriyel aşıların büyük çoğunluğunun ana tohum suşları ithal ve ulusal kaynaklı olmayan bakterilerden oluşmaktadır. Dolayısı ile ülkemizde kullanımları ve koruyuculukları sınırlı kalmaktadır. Su rnleri sektöründe de benzer durum söz konusudur. Su rnleri sektöründe kullanılan 11 adet ticari ruhsatlı balık aşısı bulunmakta olup yerli ticari olarak ruhsatlanmış hiçbir aşı bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle su ürünleri sektöründe kullanılan aşılar ithal edilmektedir. Dolayısıyla aşı ithalatı nedeniyle de ekonomik kayıplar meydana gelmektedir.

Veteriner hekimliği eğitiminde Uludağ ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Veteriner Fakültelerinin talebi ve söz konusu niversitelerin Yüksek ğretim Kuruluna başvurusu zerine Yüksek ğretim Kurulu Başkanlığının 16 Temmuz 2010 Tarih ve 16789 sayılı yazısıyla, Uludağ ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Veteriner Fakültelerinde Klinik ncesi Bilimler Bölümüne bağlı olarak Su rnleri Hastalıkları Anabilim Dalı kurulmuştur. İlerleyen dönemlerde Veteriner Fakülteleri bünyelerinde Su rnleri Hastalıkları Anabilim Dallarının yaygınlaşmaya başladığı görülmüştür. Güncel olarak Ondokuz Mayıs Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Bursa Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Aksaray Üniversitesi Veteriner Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Veteriner Fakültesi ve Yakın Doğu Üniversitesi Veteriner Fakültesi bünyesinde Su rnleri Hastalıkları Anabilim Dalı bulunmaktadır. YK verilerine göre İngilizce ve Türkçe Veteriner Hekimliği programı sayısı 33'dr (<https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10232>). Dolayısıyla toplamda dokuz olan Su rnleri Hastalıkları Anabilim Dalı sayısının arttırılması gerekmektedir.

Bilgiyi üreten, kullanan, eleştiren ve üreten bir düşünce tarzıyla problem zebilecek ve ulusal bilim politikasının yürütülmesinde rol oynayabilecek bilim insanlarının yetiştirilmesi ve su ürünleri sektörüne kazandırılmaları amacıyla Su rnleri Hastalıkları (Veteriner) doktora programı kurularak lisansüstü eğitime başlamıştır. Güncel olarak Bursa Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Aksaray Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü bünyelerinde Su rnleri Hastalıkları Anabilim Dallarını Lisansüstü eğitim programları (Yüksek Lisans ve doktora) bulunmaktadır. Bu programlar kapsamında eğitim gören öğrenciler, başta kültürü yapılan balık türleri olmak üzere diğer sucul canlıların yaşam koşulları, anatomik ve fizyolojik özellikleri, balık muayenesi, numune alma ve gönderme teknikleri, bakteriyel, paraziter, fungal, viral ve diğer hastalıkların tanımı, patolojisi, teşhis, tedavi ve korunma yolları hakkında oldukça donanımlı olarak multidisipliner bir yaklaşım ile yetiştirilmektedir. Ayrıca bu programlardan mezun olan doktora öğrencilerinden bazıları Su rnleri Hastalıkları Anabilim Dallarında akademik hayatlarına devam etmektedir.

3. Çözüm Önerileri

3.1. Hedef ve politikalar

- I. Su ürünleri yetiştiriciliğinde meydana gelen enfeksiyonlar, birçok balık türünün yetiştiriciliğini sınırlamakta ve ülkelerin hem ekonomik hem de sosyo-ekonomik gelişimini ciddi şekilde engellemektedir. Balık hastalıklarının önlenmesi ve kontrolü için en etkin stratejilerden biri ulusal hastalık izleme ve bildirim sistemlerinin kurulmasıdır. Bu amaçla yapılacak çalışmalar işletmelerde önemli ekonomik kayıplara neden olan hastalıkların teşhis edilerek uygun koruma kontrol programlarının yapılmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Bu bağlamda öncelikle bölgesel bazda olmak üzere ülkemizde sektörel anlamda hastalık haritalarının çıkarılması gerekmektedir.
- II. Hastalık haritalarının belirlenmesi ile yeni ortaya çıkan patojenler tespit edilebilecek ve hastalığın ekonomik kayıplarının ve balık stokları üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerin önüne geçilmesinde erken uyarı sistemleri oluşturulabilecek ve hastalık ajanı ile etkin bir şekilde mücadele edilebilecektir. Ek olarak vahşi popülasyonlarda görülen enfeksiyöz etkenlerinin de belirlenmesi ile etkenlerin biyolojileri hakkında detaylı bilgileri elde edilebilecektir. Bu bilgiler kültür ortamında bulunan balıklara bu etkenlerin bulaşma dinamiklerinin bilinmesine olanak sağlayacaktır.
- III. Ulusal anlamda enfeksiyöz hastalık etkenlerine ait gen kaynaklarının ve kültür koleksiyonunun geliştirilmesi gerekmektedir. Böyle bir gen kaynaklarının oluşturulması bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara ileri çalışmalarda ışık tutacaktır.
- IV. Su ürünleri yetiştiriciliğinde hastalık salgınlarının önlenmesinde ve tedavi edilmesinde antimikrobiyal ajanlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bu ajanların yoğun ve bilinçsiz kullanımı antimikrobiyal direnç gelişimine neden olabilmekte dolayısıyla halk sağlığı açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Çünkü su ürünleri yetiştiriciliğinde bu ajanların kullanımı balık patojenlerinden ve diğer akuatik bakterilerden kazanılmış tipte antimikrobiyal direnç gelişimine neden olması sebebiyle halk sağlığı açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Dolayısıyla antibiyotik direncinin yapılacak ulusal programlarla izlenmesi ve takip edilmesi gerekmektedir. Bu alanda yapılacak çalışmalar antibiyotik direncinin izlenmesine önemli katkılar sağlayacaktır.
- V. Ülkemizde ve dünyada hayvan hastalıkları ile mücadelede tedaviden ziyade korunma mücadele stratejisi ön plandadır. Korunmada kullanılan en önemli silah ise "AŞI"dır. Ülkemizde sektörde hastalık salgınlarının engellenmesinde kullanılabilir aşuların geliştirilmesi üretimin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Bu alanda yerli ve milli aşuların üretilmesi için çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim bu durum TAGEM tarafından hazırlanmış olan Su Ürünleri Sektör Politika Belgesi'nde (2019-2023) açıkça belirtilmektedir.

- VI. Veteriner Hekimliği eğitiminde Su Ürünleri Hastalıkları Anabilim Dallarının sayısının ve bu Anabilim Dallarında görev yapan Veteriner Hekim orjinli akademisyen sayılarının artırılması gerekmektedir. Bazı Su Ürünleri Hastalıkları Anabilim Dallarının (Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Veteriner Fakültesi) eğitim öğretim faaliyetlerine bünyelerinde Veteriner Hekim akademisyenlerin olmadan devam ettiği görülmektedir. Günümüzde Veteriner Fakültelerinin ulusal ve uluslararası akreditasyon çalışmalarına hız verdiği görülmektedir. Ulusal akreditasyonu Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (VEDEK) yapmaktadır. VEDEK'in kalite ve akreditasyonu ile ilgili olarak mevzuata Veteriner Fakültelerinde yer alan Su Ürünleri Hastalıkları Anabilim Dallarının kadrolaşmalarında alanında uzmanlık yapmış en az bir Veteriner Hekim akademisyen olma şartı getirilmelidir. VEDEK tarafından akreditasyon programlarına henüz yapılanmasında "Su Ürünleri Hastalıkları Anabilim Dalı" bulunmayan Veteriner Fakülteleri için bu anabilim dalının açılma zorunluluğunun getirilmesi gerekmektedir.
- VII. 02 Mayıs 2018 tarihli ve 30409 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Veteriner Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği" gereği sınavın en kısa süre içinde yapılarak uzmanlık dalları arasında yer alan "Su Ürünleri Hastalıkları" eğitim programının bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir.

3.2. Yol Haritası

Su Hayvanları Sağlığı ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- I. Sektörün büyüklüğü ve sürekli gelişimi göz önüne alındığında ilgili bakanlık ve Veteriner Fakültesi bünyesinde yer alan Su Ürünleri Hastalıkları Laboratuvarların alt yapı ve yetişmiş / yetiştirmek üzere uzman personel yönünden ivedilikle güçlendirilmesi gerekmektedir.
- II. Balık sağlığı konusunda enfeksiyöz hastalıklarının etkin şekilde tedavilerinin yapılamaması, yüksek ekonomik kayıplara yol açmaları, taşıyıcı enfeksiyon özelliği gösterebilmeleri, vertikal bulaşma veya yüzey kontaminantı olarak yumurtaya geçme özellikleri, kontrol ve mücadelelerinin güçlüğü nedeniyle özel bir konuma sahiptirler. Bu nedenle su hayvanlarının sağlık durumunu kontrol edebilmek için aşağıdaki şekilde kategorilendirme yapılması ve kuluçkahanelerde sertifikasyon, ülke/bölge/kaynak bazlı hastalık durumunun belirlenmesi, hastalık sonrası epizootik çalışma, hastalık sonrası hastalık izleme ve epidemiyolojik tarama amaçlı izleme/tarama programları yapılmalıdır.

Hastalık durumuna göre bölgelerin veya işletmelerin kategorilendirilmesi;

A) Hastalıktan arı bölge

B) Gözetim programı uygulanan bölge

C) Belirsiz (enfekte olduğu düşünülmeleyen fakat hastalıktan arılık statüsüne yönelik bir programa tabi olmayan) bölge

D) Eradikasyon programı uygulanan bölge

E) Enfekte bölge

- III. Özellikle kuluçkahanelerde sertifikasyona gidilmesi gerekmektedir. Levrek ve çipura kuluçkahanelerinin kapalı devre sistemli olması ve bir düzeye kadar biyogüvenlik şartları taşıması şartların iyileştirilmesi ile sertifikasyon amaçlı izleme kapsamına alınabileceğini göstermektedir. Alabalık kuluçkahanelerinde de kapalı devre sistem kuluçkahanelerde sertifikasyon çalışması planlanması gerekmektedir. Ancak kapalı devre sistem kuluçkahanelerin biyogüvenlik şartları taşınamaması bu işlemi uygulanamaz kılmaktadır. Kuluçkahanelerin sertifikasyon şartlarına hazırlanmasına yönelik teşvik edici uygulamaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.
- IV. İzleme/tarama çalışmalarının yalnızca Ulusal Referans Laboratuvar tarafından yürütülmesinde uzman personel sayısı ve iş yüküne bağlı sıkıntılar yaşanabilmektedir. Bölge laboratuvarlarının ve Su Ürünleri Hastalıkları Anabilim Dalı bulunan Veteriner Fakültelerinin altyapı ve uzman personel yönünden takviye edilerek tarama/izleme çalışmalarında görev alabilir duruma gelmesi ile bu sıkıntıların giderilebileceği düşünülmektedir.
- V. İhbarı mecburi viral balık hastalıkları eradikasyon kapsamında olup tespitleri durumunda işletmedeki yavru/yumurta gametlerin imha edilmesi, porsiyon büyüklüğündeki balıkların iç organları temizlenerek tüketime sunulması, işletmenin yeniden balıklandırılmasını takiben iki yıl süreli izleme programına alınması, işletmenin yumurta, balık, yem alışverişi yaptığı işletmelerde ve aynı su kaynağındaki işletmelerde epizootik tarama yapılması prosedürlerinin uygulanmasına bağlı olarak işletmeler genellikle hastalık/ölümle baş edemez hale gelene kadar teşhis amaçlı örnek gönderiminden kaçınmaktadır. Bu olgu sahada hastalıkların veya taşıyıcılığın tespiti için sürekli tarama çalışması yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu sorunun üreticilere hastalıkların yayılması durumunda sektörün çok daha fazla zarar göreceğinin anlatılmasına yönelik yoğun bilgilendirme/eğitim çalışmaları yapılması ve bu hastalıkların tazminatlı hastalıklar kapsamına alınması ile çözülebileceği düşünülmektedir.

- VI. Günümüzde bakteriyel kökenli balık hastalıklarının kontrol altına alınması ve engellenmesinde antibiyotik kullanımı ve aşılama önemli yer tutmaktadır. Antibiyotikler çok çeşitli bakteriyel enfeksiyonların sağaltılmasında kullanılmaktadır. Balık ilaçlarının ve aşılarının üretilmesi, ithal edilmesi, ruhsatlandırılması kontrolü, piyasaya arzı “Veteriner Tıbbi Ürünler Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre yürütülmektedir. Balıklarda kullanımı uygun bulunarak bakanlığımızca ruhsatlandırılmış antibiyotik preparatları bulunmaktadır. Bakteriyel hastalıkların sağaltımında doğru antibiyotiğin doğru dozda ve sürede kullanımı büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle teşhis ve antibiyogramı takiben önerilen ruhsatlı antibiyotik preparatlarından birisinin kullanılması gerekmektedir. Ancak sahada gelişigüzel, ruhsatsız antibiyotik hatta etken madde kullanımı yapılmaktadır. Bunun sonucunda sağaltım gerçekleşmediği gibi dirençli antibiyotik grupları artmakta, kullanılabilir duyarlı antibiyotik grupları hızla azalmaktadır. Bir diğer önemli sorunda, kullanılan ilaçların kayıt altına alınmamasıdır. Bu sorunların önüne geçilmesi için sahada balık hastalıklarının uygun olmayan şekilde tedavi edilmesi veya ruhsatsız aşı ve antibiyotiklerin kullanımını önleyecek tedbirler alınması, kullanılan ilaçların mutlaka reçeteli olmasının sağlanması, reçetesiz ilaç kullanımının önüne geçilmesi gerekmektedir.
- VII. Balıklarda kullanılmak üzere 11 adet aşıya ithal izni verilerek ruhsatlandırılmıştır. Ayrıca ilgili mevzuat çerçevesinde ülkemizde üretilen otovaksinler kullanılmaktadır. Ancak Aşı suşunun üretim teknolojisi, muhafaza ve sevkiyatta soğuk zincirde kırılma, aşı kullanımında prospektüse uyulmaması, uygulama hataları (doz, yetkisiz personel v.b.), balıkların stres altında olması, bakım ve beslenme bozuklukları, balıkların aşılama sırasında sağlıklı olmaması (paraziter enfeksiyon/enfestasyon, bakteriyel-viral kronik-taşıyıcı enfeksiyonlar) gibi etmenler aşılama sonrası yeterli bağışıklık oluşmamasına yol açmaktadır. Bir diğer önemli sorunda aşılamaların genellikle programlı yapılmaması ve kayıt altına alınmamasıdır.

Tüm bu bilgilerin ışığında sağlıklı ve sürdürülebilir bir üretimin sağlanması için:

- Enfeksiyöz hastalıklarla ilgili epidemiyolojik verilerin sağlıklı değerlendirilebilmesi için ölümle seyreden şüpheli tüm vakalarda laboratuvara örnek gönderilmesi,
- Tüm işletmelerin ilaç ve aşı kullanımı, kayıp ve yumurta/balık hareketlerine ilişkin kayıtlarını düzenli tutmasının sağlanması ve kontrolü,
- Sahada kaçak aşı ve antibiyotik kullanımını önleyecek tedbirler alınması,
- Yerli suşlar ile ruhsatlı aşıların üretimi,
- Kategorilendirme ve sertifikasyon çalışmalarına ivedilikle başlanması,

- Teşhis yapan laboratuvar ve uzman personel sayısının artması, teşhiste metot birlikteliğinin sağlanması ve yeterlilik testleri ile kontrolü,
- Balık sağlığı konusunda ülke genelinde resmi veteriner hekimlere hizmet içi eğitim seminerlerinin yaygınlaştırılması,
- Bölge Veteriner Hekimler Odalarının ve/veya Türk Veteriner Hekimler Birliğinin organizasyonu altında bakanlık ve üniversite iş birliğiyle Veteriner Hekimler ve sektöre bilgilendirme çalışmaları yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

3.3. İş Birliği Yapılacak Kuruluşlar

Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan Türk Veteriner Hekimler Birliği'nin bulunduğu nokta ile ulaşmayı arzu ettiği durum arasındaki yolu tarif eden, vizyon ve misyonunun belirlendiği, paydaş analizleri ile meslek politikalarının yer aldığı stratejik plana gereksinim vardır.

Türk Veteriner Hekimler Birliği Veteriner Fakülteleri, Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Hayvancılıkla İlgili Örgütler ve Meslek Odaları, Mesleki Dernek ve Vakıflar ile Sendikalarla iş birliğini geliştirmelidir.

Kısaltmalar

FAO:	Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü
GDO:	Genetiği değiştirilmiş organizma
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TAGEM:	Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
TÜRKAK:	Türk Akreditasyon Kurumu
TVHB:	Türk Veteriner Hekimleri Birliği
VEDEK:	Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği
WOAH:	Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Çevre, Sokak Hayvanları ve Yaban Hayatı Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan: Seyit Sami KARYAĞDI

Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Ebru YALÇIN

Raportör: Dr. Ramazan ÖZDEMİR

Nurhan İŞLER

Üyeler: Elif Köse AVAN

Prof. Dr. Ali Reha AĞAOĞLU

Necati BOZKURT

Cengiz ERARSLAN

Seda ÇELİK

Aslıhan TULGA YILMAZ

Kerem ÖZDEMİR

Tuğba ABACI

Elif TEZGÖR

Uğur TOSCALI

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi	5
2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar	5
2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)	5
3. Çözüm Önerileri	7
3.1. Hedef ve Politikalar	7
3.2. Yol Haritası (Kısa, orta ve uzun vadede sorunlara yönelik kamuoyu yaratmak ve yetkililerin dikkatini çekmek için yapılabilecekler)	11
3.3. İş Birliği Yapılacak Kuruluşlar	15
3.4. Zamanlama	15
4. Sonuç	16
Kısaltmalar	17
Ekler ve Kaynaklar	17

1. Giriş

Veteriner Hekimliği mesleği sadece hayvan sağlığına yönelik bir çalışma alanına sahip olmayıp aynı zamanda insan sağlığı, çevre sağlığı, gıda güvenliği ile birçok alanda kendini gösteren ve etkileşim içinde olan bir meslek grubudur. Son yıllarda özellikle tek sağlık konsepti ile ortaya çıkan insan sağlığı, hayvan sağlığı ve çevre sağlığının tam merkez noktasında olması ile tüm bölümler ile direkt etkili ve birbirlerine olan etkileşimi olumlu ya da olumsuz anlamda kontrol edecek çalışma alanına sahiptir.

Hastalık kavramının genel olarak canlıları kapsayan bütüncül yapısı, canlı bilimiyle uğraşan bütün meslek gruplarının tek çatı altında toplanmasını gerektirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımına göre; "Sağlık; sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir." Tek Sağlık yaklaşımının, hayvan-insan-ekosistem etkileşiminde, halk sağlığı sorunlarının ele alınmasında kritik bir araç olarak önem kazanmaya devam ettiği bu günlerde konunun muhatabı meslek gruplarının bir araya gelerek ortak kararlar alabileceği platformun kurulması ve sağlık uygulamalarında etkili olması beklenen bir durumdur. Sağlık meslek grupları için, tüzel kişiliğe sahip kamusal kuruluşlar olan meslek örgütlerinin desteği alınarak yasamanın vereceği yetkiyle ve yürütmede etkili tutulacak yeni bir mekanizma kurularak kalıcı ve süreklilik arz eden etkili bir uygulamaya gidilmelidir. Canlılığın devamı, sağlığın korunması, iklim düzeni, çevre sağlığı ve doğal dengenin varlığını devam ettirmesi bağlamında tek sağlık konsepti olarak adlandırılan bu çok yönlü birlikteliğin kurulması önem arz etmektedir. Sağlık sisteminin geleceğinde tek sağlık sisteminin ne derece önemli olabileceği uygulama yolunda atılacak adımlar sırasında daha şeffaf bir niteliğe bürünecektir. Meslek etiği ilkeleri gereğince öncelikle sağlık meslek gruplarının kendilerinin; bilgi ile temellendirilmiş, iyi niyeti esas alan, çoğulcu, adil ve şeffaf sistemlere ihtiyacı olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Ülkemizde çevre sorunlarını kapsayan çalışmalarının ilki 1997 yılında "Türkiye'nin Çevre Atlası" adıyla basılmış olan Rapor ve 2021 yılında sonuncusu "6. Türkiye Çevre Durum Raporu" olarak yayımlanmıştır. Ayrıca; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlükleri tarafından İllerindeki öncelikli çevre sorunları "İl Çevre Sorunları ve Öncelikleri Anket formuna" sağlanan bilgilere dayanmaktadır.

Yapılan anket çalışması sonuçları, illerdeki çevre sorunlarının öncelik sıralamalarını, sorunların kaynaklarını ve yıllar içerisindeki değişimle birlikte getirilen çözümleri göstermektedir. Bu açıdan, hazırlanan politikaların etkinliklerinin izlenmesi ve gelecekte geliştirilebilecek politik tedbirlere yön verilmesinde önemli bir araçtır.

Türkiye'de 2022 yılına ait anket sonuçlarına göre; 22 ilde hava kirliliğinin, 33 ilde su kirliliğinin, 23 ilde atıkların ve 3 ilde ise gürültü kirliliğinin birinci öncelikli çevre sorunu olduğu, hava kirliliği, su kirliliği ve atık sorunlarının Ülkemizin en öncelikli üç çevre sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Toprak kirliliği, erozyon ve doğal çevrenin tahribatı çevre sorunu olarak belirtilmekle birlikte hiçbir ilimizde ilk üç öncelik sırasında yer almamıştır.

Hava Kirliliği;

Ülkemizde 81 İlimizin 22'sinde birinci, 19'unda ikinci, 25'inde ise üçüncü öncelikli çevre sorunu olarak belirtilen hava kirliliği toplamda 66 ilde önemli bir çevre sorunu olarak öne çıkmaktadır. Hava kirliliğinin en önemli kaynağı evsel ısınma (50 il) olarak görülürken bunu imalat sanayi işletmeleri, maden işletmeleri, termik santraller, karayolu trafiği, diğer kaynaklar, diğer sanayi faaliyetleri ve anız yangınları izlemektedir.

Hava kirliliğine karşı önlem alınmasında başlıca zorluk; halkın alım gücünün yetersiz olması nedeniyle ısınmada kalitesiz yakıt kullanımı, hatta ısınma amacıyla bazı atıkların yakılması olarak belirtilmiştir.

Hava kirliliğine karşı alınan başlıca önlemler; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüklerince denetim yapılması, sanayi kuruluşlarının emisyonlarının izin almaları, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, motorlu taşıtların egzoz gazı ölçümleri, kaliteli katı/sıvı yakıt kullanımı olarak belirtilmektedir.

Su Kirliliği;

Ülkemizde 81 İlimizin 33'ünde birinci, 33'ünde ikinci, 9'unda ise üçüncü öncelikli çevre sorunu olarak belirtilen su kirliliği toplamda 75 ilde önemli bir çevre sorunu olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'nin hidrolojik havzaları dikkate alınarak değerlendirildiğinde, su kirliliğinin birinci öncelikli sorun olduğu illerin Meriç-Ergene, Susurluk-Gediz, Büyük Menderes, Kızılırmak-Yeşilirmak, Konya Havzası, Aras Havzası, Van Gölü Havzası, Batı Karadeniz Havzası, Ceyhan Havzası, Doğu Karadeniz-Çoruh, Dicle- Fırat ve Doğu Akdeniz Havzalarında yoğunlaştığı söylenebilir.

Atıklar;

Ülkemizde 81 İlimizin 23'ünde birinci, 22'sinde ikinci, 24'ünde üçüncü öncelikli çevre sorunu olarak belirtilen atık kirliliği toplamda 69 ilde önemli bir çevre sorunu olarak öne çıkmaktadır. Atık sorununun başlıca kaynağı, evsel atıkların vahşi (düzensiz) depolanmasıdır. Bazı illerimizde düzenli depolama tesisi bulunmamaktadır. Bazılarında ise düzenli depolama tesisi olmakla birlikte uzaklık, aktarma istasyonlarının eksikliği vb. sebeplerle ilçelerde düzenli depolama yapılamamaktadır. Bunun dışında bir kısım illerimizde hayvancılık kaynaklı atıklar, mermer ocakları atıkları ve hafriyat atıkları sorun oluşturmaktadır.

Atıkların neden olduğu toprak kirliliğinin başlıca kaynağı; 25 ilimizde vahşi depolanan evsel katı atıklar, 15 ilimizde yasa dışı atık boşaltımı, 9 ilimizde ise aşırı gübre kullanımı olmuştur. Sorunun giderilmesine yönelik alınan tedbirler ise işletmelerin atıklarının mevzuata uygun yönetilmesinin sağlanması, sıfır atık (atık önleme, kaynağında ayrıştırma ve geri kazanım) uygulamalarının yaygınlaştırılması ve planlı kentleşme olarak sıralanmaktadır.

Gürültü Kirliliği;

Gürültü kirliliğinin 1. öncelikli sorun olduğu Antalya, Bingöl ve Sivas 'da yerleşim yerleri içindeki eğlence yerlerinden kaynaklanan gürültü, düşük modelli taşıtların trafikte seyretmesi, gürültü düzeyi yüksek makinelerin kullanıldığı iş yerleri gibi şikayetler neden olmaktadır. Gürültü kirliliğinin 2. öncelikli sorun olduğu Eskişehir'de Eğlence yerlerinin çoğunlukla şehir merkezinde, meskun mahal içerisinde kalmasından ve meskenlerin altına eğlence yeri açılması nedeniyle sorun yaşanmaktadır.

İklim Değişikliğinin Türkiye'deki Etkileri

Ülkemizin de içerisinde yer aldığı Akdeniz Havzası, küresel iklim değişikliğine karşı yerkürenin en hassas bölgelerinden birisidir. Akdeniz Havzası'nda gerçekleşecek 2°C'lik bir sıcaklık artışı, beklenmeyen hava olayları, sıcak hava dalgaları, orman yangınlarının sayısında ve etkisinde artış, kuraklık ve bunlar dolayısıyla biyolojik çeşitlilik kaybı, turizm gelirlerinde azalma, tarımsal verim kaybı ve en önemlisi kuraklık olarak etkilerini hissettirecektir.

WWF-Türkiye'nin gerçekleştirdiği Türkiye'nin Yarınları Projesi Sonuç Raporu'na göre iklim değişikliğinin başlıca etkileri şöyle olacak:

- Sıcaklık artışı 2030'lu yılların sonuna kadar sınırlı kalacak, bu dönemden sonra hızlı bir artış gözlenecek,
- Mevsimsel ve bölgesel farklılıklar göstermekle beraber sıcaklık artışının kış mevsiminde 4°C, yazın ise 6°C civarına ulaşması bekleniyor (1960-1990 döneminde göre),
- Kış yağışlarında Türkiye'nin genelinde azalma görülürken bir tek Kuzey Anadolu'nun doğu yarısında yağışlarda artış görülecek.

2011 yılında yayımlanan İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı da, Türkiye'de yıllık ortalama sıcaklığın gelecek yıllarda 2,5°-4°C artacağını, artışın Ege ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde 4°C'yi, iç bölgelerinde ise 5°C'yi bulacağını öngörürken, Türkiye'nin yakında gelecekte daha sıcak, daha kurak ve yağışlar açısından daha belirsiz bir iklim yapısına sahip olacağını ortaya koyuyor.

İklim Değişikliği Eylem Planı, Türkiye'nin özellikle su kaynaklarının azalması, orman yangınları, kuraklık ve çölleşme, bunlara bağlı ekolojik bozulmalar gibi olumsuz etkilerden önemli ölçüde etkileneceğini öngörüyor.

Sahipsiz köpekler günümüzün temel sorunlarından biri olup, Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 1990 yılında, dünya üzerindeki köpek sayısının 500 milyon olduğu (insan nüfusunun 10'da biri kadar) ve bunun %75'inin de başıboş olduğu tahmin edilmektedir. Bu bilgilendirmeye bakıldığı zaman ülkemizde yaklaşık 6.000.000 sahipsiz köpek varlığı düşünülebilir. Sağlık Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı verilerinin Ülkemizde son 20 yıl değerlendirildiğinde kuduz olan hayvanların %90,17'sinin evcil hayvanlar olduğu ve ilk sırayı %43,62 ile köpeklerin yer aldığı görülmektedir. Bu vakalar coğrafik olarak, Ege, Marmara, Doğu Anadolu ve

Güneydoğu Anadolu bölgelerinde daha çok görülmektedir. Kuduz hastalığı bazı ada ülkeleri hariç tüm dünyada görülen bir hastalıktır. Her yıl dünyada yaklaşık 59.000 kişi kuduz nedeni ile yaşamını kaybetmektedir. Olguların çoğu Asya ve Afrika ülkelerinde görülmektedir. Vakaların %99'u kuduz köpek ısırıkları sonucu oluşmakta, kuduz nedeni ile ölümlerin %80'ni kırsal bölgede yaşayanlar, %40'ını da 15 yaştan küçük çocuklar oluşturmaktadır. Ülkemiz halen kuduz yönünden endemik bir bölgedir. Ülkemizde yılda yaklaşık 250.000 kuduz riskli temas bildirim yapılmakta olup yılda ortalama 1-2 kuduz vakası görülmektedir.

Sahipsiz ve başıboş hayvanların neden olduğu trafik kazalarına bakıldığı zaman Jandarma Genel Komutanlığınca yapılan bildirimlerde Türkiye genelinde 2018-2019 yıllarında karayolları üzerinde başıboş ve kontrolsüz hayvanların neden olduğu araç çarpması nedeniyle (13) ölümlü, (1.821) yaralanmalı trafik kazasında (15) vatandaşımız hayatını kaybetmiş ve (3.110) vatandaşımız yaralanmıştır. Sadece şehirlerarası yollarda yaşanan bu bilgiler ışığında şehir içi trafiği de eklendiği zaman kaza sayısı daha da yüksek olacaktır.

2018 yılında yapılan IV. Veteriner Hekimliği Kurultayı Çevre, Sokak Hayvanları ve Yaban Hayatı içinde gündemde olan ve çözülmesi gereken konular için etkin ve yararlı tespitlerde bulunulmuş ve kamuoyu ile paylaşılmıştır. 2018 yılında yapılan kurultay sonuç raporlarında belirtilen Çevre, Sokak hayvanları ve Yaban hayatına yönelik bilgiler ve önerilerle oluşturulan komisyon sonuç raporu 2023 yılı için günceliğini korumakta ve buna ilaveten olan gelişmeler ile yeni döneme yönelik ihtiyaçlar bu rapora ile kamuoyunun ve yetkililerin bilgisine sunulacaktır.

2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi

2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar

Kurultay sürecinden sonra özellikle sahihsiz hayvanlar konusunda mevzuat değişiklikleri yaşanmış ve 5199 sayılı kanun 9/7/2021 tarihinde ek maddeler ile yenilenmiştir. Özellikle nüfus sayısına göre bakımevi kurma konusunda ve tehlikeli ırklar konusunda, ceza uygulamalarında, takip ve bakım konularında ek maddeler getirilmiştir. Ancak getirilen bu maddeler içerisinde Tarım ve Orman İl Müdürlükleri ile Doğa Koruma Milli Parklar şube müdürlükleri arasında görev paylaşımı karışık olduğu için yetki karmaşasına neden olacak durumlar yaşanılmaktadır. Bu nedenle 5199 sayılı kanun tek elden yürütülmelidir.

Yine 2018 yılı Şubat ayında Kedi köpek ve Gelinciklerin kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınmasına dair yönetmelik yayımlanmış ve bu yönetmelik ile ev hayvanlarının kimliklendirilerek kayıt altına alınması sonucunda terk edilmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine bakıldığında zaman 1.256.139 kedi ve 845.786 adet köpek kimliklendirilerek kayıt altına alınmıştır. Ancak tüm sahipli hayvanların kayıt altına alındığı yeterli ve etkin bir uygulama tamamlanamamıştır. Sürecin yeniden yönetilmesi ve büyük hayvanlarda çip takılarak kayıt altına alınmanın gerçekleştirilemediği durumlar için ek bir süre getirilmesi uygun olacaktır.

Tarım ve Orman Bakanlığınca 2020 ve 2022 yıllarında yapılan KPSS alımları ile 1262 Sözleşmeli Veteriner Hekim personel ataması yapılmıştır. Ancak ataması yapılan Veteriner Hekimler Bakanlık il/ilçe müdürlüğü Taşra teşkilatlarına yoğunlukla alınmıştır. Özellikle hayvan kısırlaştırılması, kontrolü ve takibi noktasında görev alan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü taşra teşkilatlarına alım olmamıştır.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde çevre doğa koruma timleri kurulmuş ve sahihsiz hayvanlar ile çevre konularında yetkilendirilmiştir. Ancak bu ekiplerin görev tanımlarını 5199 sayılı kanun ile bu ekiplere görev tanımı eklenerek sahihsiz hayvanlara yapılması gereken işlemleri aksatan kişi ve kuruluşlara karşı yaptırım yapabilme yetkisi olmalıdır. Çünkü sahihsiz hayvan sorunu artık kamu güvenliği sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)

2021 yılında revize edilen 5199 sayılı kanunda nüfusu 75.000 in üzerindeki Belediyelere 2023 yılı başından itibaren, 25.000 nüfus üzeri ilçelerde 2025 yılı başına kadar barınak kurma zorunluluğu getirilmiştir. 25.000 in altındaki nüfusu olan Belediyelere ise

sahipsiz hayvanları toplama ekibi kurma ve en yakın ruhsatlı bakımevinde kısırlaştırıp tekrar aldığı ortama bırakma ve sonrasında beslenmesini sağlamakla yükümlülük vermiştir. Ancak kurulacak barınaklarda kapasite belirlenmemiştir. Büyükşehir Belediyeleri, İl Belediyeleri ve ilçe belediyeleri yerleşkede bulunan insan nüfusunun %0,1 sayı kapasiteli hayvan barınakları yapmaları zorunlu hale getirilmelidir. Daha önce kurulmuş barınaklar var ise bunlar için gerekli kapasite belirlenmeli ve en az bu kapasite sınırları içerisinde büyütülmesi sağlanmalıdır. Tüm bunlara ek olarak salgın hastalık çıktığı durumlarda özellikle kuduz hastalığı veya ısırık vakalarında hastalığın yayılmaması için müşahede yerleri tüm yerel yönetimlerin yapması gereken bir ihtiyaçtır. Hastalık şüpheli hayvanların kontrol altına alınması ve hastalığın yayılmasının önlenmesi amacıyla kuduz müşahede alanlarının yapılması önemlidir.

Sahipsiz hayvan bakım merkezlerinin yönetim ve uygulamasının ilin genel durumuna göre (hayvan sayısı, yer (ayrılan alan), iklim, çevre, sosyal durum gibi) kriterler belirlenerek Belediyeler, İl özel İdareleri, Kamu kurumları, Üniversiteler, Sahipsiz Hayvanları Koruma Birlikleri ve hayvan severlerin oluşturduğu toplulukların üzerlerine düşen görevler tanımlanmalı, inceleme, değerlendirme, kontrol ve denetim heyetlerinin (genel kontrolü merkezden yapılacak olan bu heyetlerin, konu ile ilgili her bölgeden yetkili veteriner hekimlerden oluşması esas alınmalıdır) görev ve sorumlulukları belirlenmeli, eğitimler, konferanslar düzenlenmeli, bu sırada gelişmiş ülkelerin izledikleri yöntemlerin belirlenmesi ve kurdukları sistemlerin incelenmesi adına yurtdışı bağlantılar kurulmalı, yapılacak eğitim, istişare toplantıları, incelemeler, değerlendirmelerle çoğu kişi tarafından kötü durumda olduğu düşünülen ve gözlemlenen bu sahipsiz hayvanlar için yaşadıkları ve barındıkları bölgede olabilecek en uygun ortamların artık sağlanması ve sürdürülmesi esas alınmalıdır. Uygun sağlık koşullarında özgür bırakılacak hayvanların takipleri sağlanmalıdır.

Kedi köpek ve Gelinciklerin kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınmasına dair yönetmeliği ile tüm sahipli hayvanlar kayıt altına alınamamış mevcut hayvan varlığı hakkında ülkemizde gelişen teknolojik imkanlara rağmen ne kadar sahipli ve sahipsiz kedi ve köpek sayısı bilinmemektedir. Sürecin yeniden yönetilmesi ve büyük hayvanlarda çiplenmenin gerçekleştirilemediği durumlar için ek bir süre getirilmesi kayıtsız hayvanların kayıt altına alınmasını sağlayacak ve sahipli hayvanların sokağa terkedilmemesi hususunda önleyici olacaktır.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından sığır cinsi hayvanlar ve koyun keçi türü hayvanlarda yapılan kimliklendirme kolaylıkları için getirilen düşük rakamlı ceza uygulaması kayıt altına alınmamış büyük yaştaki ya da sonradan sahiplenilmiş büyük yaştaki kedi köpekler içinde uygulanarak kimliklendirmenin tüm hayvanlar için tamamlanması sağlanmalıdır.

5199 Sayılı kanun tek elden sadece Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmelidir. Yine 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununun çerçevesinde sahipsiz hayvanların rehabilitasyon (kısırlaştırılması, aşıları tedavileri, mikroçip işlemleri) çalışmaları yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmektedir ve bu kapsamda, 81 ilimizde toplam 297 adet hayvan bakımevi bulunmaktadır. Hayvan bakımevlerinin toplam kapasitesin 100.000 hayvan

olduğu bildirilmektedir. Ancak bu sayının 81 il, 922 ilçe sayısı dikkate alındığı zaman mevcut bakımevlerinin yetersiz olduğu ve bu sayının artırılması gerekliliği bir gerçektir ve en kısa zamanda bütün belediyelerin bakımevleri yapması sağlanmalıdır.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde ve Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde kurulan evre doğa ve hayvanları koruma timlerine 5199 sayılı kanun ile görev tanımı eklenerek sahipsiz hayvanlara yapılması gereken işlemleri aksatan kişi ve kuruluşlara karşı yaptırım yapabilme yetkisi olmalıdır. Çünkü sahipsiz hayvan sorunu artık kamu güvenliği sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Çözüm Önerileri

3.1. Hedef ve politikalar

Sorunların çözümü için bilgi ile temellendirilmiş, iyi niyeti esas alan, çoğulcu, adil ve şeffaf sistemlere ihtiyacı olduğu gerçeği asla göz ardı edilmemelidir. Tüzel kişiliğe sahip kamusal kuruluşlar olan meslek örgütlerinin desteği alınarak yasamanın vereceği yetkiyle ve yürütmeye etkili tutulacak yeni bir mekanizma kurularak kalıcı ve süreklilik arz eden etkili bir uygulamaya gidilmelidir. Canlılığın devamı, sağlığın korunması, iklim düzeni, çevre sağlığı ve doğal dengenin varlığını devam ettirmesi bağlamında tek sağlık konsepti olarak adlandırılan bu çok yönlü ve multidisipliner birlikteliğin kurulması önem arz etmektedir.

İllerde halen sahipsiz hayvan ile ilgili kurumlarda veteriner hekim harici kişiler tarafından yönetim kademeleri oluşturulmaktadır. Birçok il/ilçede Belediye Veteriner İşleri Müdürlüğü yok ya da varsa bile başında veteriner hekim olmayan yöneticiler bulunmaktadır. Tüm il ve ilçelerde veteriner işleri müdürlüğü kurulması zorunlu hale getirilmelidir. Yine İller idaresi yönetici atama yönetmeliklerine bu müdürlükler için atanacak kriterlerde Veteriner Hekim olma zorunluluğu getirilmelidir. Konuya uzak ve çözüm için gerekli felsefe ve algoritmaya sahip olmayan kişilerce yönetilen veteriner işleri müdürlüklerinin çözüme katkısı yetersiz olacaktır.

İnsan ve hayvan sağlığı gözetilerek bakımevi ve barınakların standartları oluşturulmalıdır. Hayvan bakımevleri, barınaklar, acil hayvan nakil araçları, hayvan takip aracı, hayvanların yakalanma şekli, insan ve hayvan refahı ve sağlığına, iş sağlığı ve güvenliğine uygun standartlarda olmalıdır ve yönetmeliklerde ayrıntılı bir biçimde belirtilmelidir. Bütçesi yetersiz olan belediyelerin ve bakımevi veya barınak yapım giderleri, ilgili bakanlık tarafından karşılanmalıdır. Bakımevi ve barınak tanımları kanunda ayrıntılı ve net bir biçimde belirtilmelidir. Bakımevleri veya kısırlaştırma merkezleri tüm İlçe Belediyeleri tarafından kurulmalıdır. Bu tesislerde sahipsiz hayvanların kısırlaştırılması, aşılanması, işaretlenmesi, hasta ve yaralıların tedavi edilmesi, beslenmesi, sahiplendirilmesi ve sahiplendirilmeyenlerin alındıkları yere geri bırakılması işlemleri yapılmalıdır. Büyükşehir Belediyeleri ve İl Belediyeleri tarafından barınaklar kurulmalıdır. Barınaklarda çevreye uyum gösteremeyen, yaşlı, zayıf, engelli vb. köpekler ve kediler sahiplendirilinceye kadar veya hayatları boyunca barındırılmalıdır. Hayvan ve toplum sağlığı açısından sahipli ve sahipsiz hayvanlar için zorunlu aşılama standartları oluşturulmalıdır. Bakımevi ve barınakların kapasitesini karşılar sayıda Veteriner Hekim, Veteriner Sağlık Teknikeri ve işçi personel bulunmalıdır. Bu konuda standartlar oluşturulmalıdır. Sahipsiz hayvan bakımevinde çalışan yardımcı personeller hijyen, hayvan davranışları, hayvan refahı ve bakımı, hayvanların tutulması ve yakalanması konusunda eğitimden geçtikten sonra bakımevi veya barınaklarda çalışmalıdırlar. Bu eğitimlerin bir kısmı bakımevi veya barınaklarda uygulamalı olarak düzenlenmelidir. Bu eğitimler meslek odası ile işbirliği halinde yapılmalı, uygulama sınavında başarılı olanlara ilgili kurum tarafından onaylı "Hayvan Bakıcısı " unvanı verilmelidir. Bakımevi ve barınaklarda çalışacak olan yardımcı personel bu eğitimi almış olmalıdır. Bakımevleri ve barınaklarda çalışan Veteriner Hekim,

Veteriner Sağlık Teknikeri ve yardımcı personelin (zoonotik hastalıklar) özlük hakları düzenlenmelidir. Fiili hizmet hakları ve erken emeklilik hakları tanınmalıdır. Sağlık meslek sınıfında sayılarak tüm haklardan yararlanmalıdır. Bakımevlerinden hayvan sahiplenmek isteyenler ve petshoplardan hayvan satın alanlar, Belediyeler tarafından düzenlenecek hayvan refahı ve sağlığı konusunda sertifikalı bir eğitime tabi tutulmalıdır. Hayvan sahiplenme şartları ve sahiplenilecek hayvan sayısı düzenlenmelidir. Sokağa terk edilen hayvanlara ilişkin hayvan sahiplerine ciddi yaptırımlar uygulanmalıdır. Sağlık meslek sınıflarına verilen özlük haklar Veteriner Hekimlere de tanınmalıdır. Veteriner Hekimler sağlıkta şiddet yasasına mutlaka dahil edilmelidirler.

Hali hazırda sahipsiz sokak hayvanı varlığı ve yoğunluğu aynı zamanda kamu sağlığı ve güvenliği sorunudur. Sokağa bırakılan sahipsiz hayvanların saldırgan, tehlikeli, sağlıklı ve kontrollü hayvanlar gibi tanımlamaları yetkili otoriteler tarafından netleştirilmeli ve bu tür hayvanlar ile yapılması gereken önlemler etkinleştirilmelidir. Sadece yakala, kısırlaştır, aşıla mantığı ile sokaklar, insanlar ve özellikle çocuklar için güvenli alanlar olmayacaktır. Şehir merkezi ve yerleşim yerlerinde popülasyon kontrolü sağlanmalıdır. Bu amaçla kurum ve kuruluşların bu konuda ehil ve uzman kişilerce yönetimlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

İlerleyen dönemlerde çip ile kayıt altına alınmış hayvanların mutlaka kısırlaştırılması istenmeli ve kısırlaştırma kayıtları takip sistemine işlenmelidir. Kısırlaştırma kaydı olmayan her hayvanın yılda bir kere beyanname verme zorunluluğu getirilmelidir.

Kedi ve köpekleri doğum yapan hayvan sahipleri, doğan yavruları veteriner kliniklerine bildirmeli ve klinik vasıtası ile sisteme işlenmeli, sorumlu oldukları her yavrunun akıbeti hakkında sisteme bilgi aktarılmalıdır. Evde kendi hayvanını doğurtup satan insanlar takibe alınmalı ve cezalandırılmalıdır.

İnternet üzerinden kedi ve köpek satan kişiler tespit edilip cezai işlem uygulanmalıdır. Barınaklarda sahiplendirilen hayvanlar ortak bir veri tabanına işlenmeli, sık sık hayvan sahiplenmek isteyen insanlar takibe alınmalı ve ev ziyaretleri hayvan polisi tarafından yapılmalıdır.

Bilimsel ve insani yöntemlerle bir yıl içinde Büyükşehir Belediyesi ve İl Belediyeleri Veteriner İşleri Müdürlükleri koordinasyonunda tüm ilçe belediyeleri ile beraber sokaklarda bulunan yetişkin sahipsiz köpekler ve kediler kısırlaştırılmalı, işaretlenmeli, çiplenerek dijital tek bir bilgi ağına kaydedilmelidir. Popülasyon kontrolü için başlangıçta ilk birinci yıl içerisinde öncelikle köpekler olmak üzere sahipsiz hayvanların %70 inin kısırlaştırılması gerekmektedir. Bu sebeple geçici hayvan bakımevleri olmayan ilçeler ivedilikle bakımevi kurmalı kısırlaştırma faaliyetine başlamalıdır. Sahipsiz hayvan bakımevi olan Belediyeler de yönetmelikte belirlenen asgari teknik şartları en kısa süre içerisinde sağlamalıdır. Bir yıl içinde köpekler ve kedilerin hepsi kısırlaştırılıp kayıt altına alındığında, bu çalışma ile 6 yıl sonra sokakta bulunan kedi ve köpeklerin kısırlaştırmadan dolayı %80 azalmış olacağı, 10 yıl sonra sokak hayvanlarının sayısının kontrol edilebilir seviyeye geleceği bilinmektedir.

Sahipsiz hayvanların bakımı ve korunması için oluşturulan merkezlerde şimdiye kadar kullanılan **yakala - kısırlaştır - bırak** çıkarımının **kontrol altına al - rehabilite et - uygun şartlarda kısırlaştır - sahiplendir - takip et** şeklinde hem hayvanlar lehine hem de doğal ortamına bırakıldığında hayvan takip edileceği için o muhitte yaşayan insanlar lehine daha anlamlı olması sağlanmalıdır. İlgili kanunda da belirtildiği gibi kısırlaştırılan köpek ve kediler ormanlık alana bırakılmamalı ve yaban hayatına zarar verilmesi engellenmelidir.

Sahipsiz hayvanlar konu edilerek kötü niyetli kişiler tarafından sosyal medya aracılığıyla tedavi, bakım ve besleme adı altında para ve mama toplayanlar için gerekli yasal yaptırımlar uygulanmalıdır. Sahipsiz hayvanları kullanarak rant elde eden ve bu amaçla sosyal medya üzerinden örgütlenen kişilerin varlığı onlarla karşı karşıya gelmemek için yetkilileri çözümden uzaklaştırmakta bu nedenle sorun katlanarak büyümektedir. Yine Yerel Hayvan Koruma Gönüllüsü kimliklerinin yılda bir vize edilmesinde Belediye yetkililerine sorularak vize güncellemeleri yapılmalıdır.

Sahipli hayvanların kayıt dışı gelişigüzel terk edilmesi nedeniyle ormanlık alanlar, ücra yerler ve köyler sahipsiz hayvan popülasyonunun fazla olduğu yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle özellikle kedi köpek besleyen hayvan sahipleri belirlenmeli ve bu hayvanlara mutlaka çipleme zorunluluğu getirilmeli, bu işlem yerinde yapılmalı ve bu hayvanlar mutlaka kayıt altına alınmalıdır. Çipleme tek başına yeterli olmayıp doğum takipleri yılda bir mutlaka yapılmalı ya da hayvan sahibi tarafından bilgilendirilmesi zorunlu hale getirilmelidir. Petvet kayıt sistemi üzerinden mutlaka yılda bir kere hayvan sahiplerine bu konuda mesaj gitmelidir. Bu sayede yıllık üremeler kontrol altına alınmalıdır. Çünkü sahipsiz sokak hayvanı olgularından bir tanesi de sahipli hayvanların yavrularının kayıtsız olarak sahiplendirilmeleridir. Bu nedenle özellikle dişi hayvanlarda kayıt altına almanın önemi ve yıllık bildirim ile kontrolsüz doğumların önüne geçmek gerekir.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından verilen kısırlaştırma ödenekleri artırılmalı ve belediyelerin illerde bu ödeneklerden Tarım ve Orman Bakanlığı teşkilatları tarafından ruhsatlandırılan kliniklerde de kullanılması sağlanarak kısırlaştırma sayısının artırılması sağlanmalıdır. Böylece her koldan kısırlaştırmalar gerçekleştirilebilecek ve üremelerin önüne geçilmesi sağlanacaktır.

İçişleri Bakanlığı bünyesinde jandarma ve polis teşkilatlarında çevre doğa koruma timleri oluşturulmuştur. Bu amaçla köy ve şehirlerde sahipli hayvanların çip denetimlerinin sıklaştırılması ve kayıtsız hayvan besleme alışkanlıklarının azaltılması amacıyla bu timlerin denetim kontrol ve caydırıcılık yönleri aktif kullanılmalıdır. Ancak kurulan bu birimlerde hayvan ırk ya da özelliklerini bilmesi ve alınacak kararların verimli olması için bu birimlerde veteriner hekim istihdamı sağlanması uygun olacaktır.

Özellikle park, bahçe gibi alanlarda gezdirilen sahipli köpeklere tasma zorunluluğu getirilmeli, kurala uymayanlara cezai yaptırımlar uygulanmalıdır. Zabıta ve kolluk kuvvetlerince mutlaka çip sorgulamaları ve pasaportlarında periyodik aşılama ve ilaçlama bilgileri kontrol

edilmelidir. Bu sayede parazit saçılımı önlenebilecek ve halk sağlığına olumsuz etkiler giderilebilecektir.

Yaban hayatının korunmasına yönelik çalışmaların arttırılması için orman ve yeşil alan yakınlarında olan yol ve otobanlarda gerek yaban hayvanları gerekse evcil hayvanlar için yolların üstünden yeşil alanları birbirine bağlayan yeşil yollar inşaa edilmelidir. Bu sayede hem trafik kazalarının önüne geçilerek insan ve hayvan sağlığı korunacak hem de ormanlık alanlar arasında yaban hayvanı geçişleri güvenli şekilde olacaktır. Bu tür karayolu ihalelerinde ve HES projesi su kanalları gibi uzun geçiş güzergahlı alanlar için mutlaka veteriner hekimlerden ve doğa koruma şube müdürlüklerinden gereken raporlamalar istenmeli ve yaban hayatı yaşam alanı olan bölgeler için yeşil yollar kurulması zorunlu tutulmalıdır.

2018 yılı Veteriner hekimliği Kurultayı sonuç raporları gündemini korur iken buna ek olarak son yıllarda neslinin tükendiği düşünölen ancak varlığı tekrar belirlenen Anadolu leoparı, karakulak, vaşak gibi türlerin korunması ve neslinin devamı için üretim çalışmalarının başlatılması ayrıca önem arz etmektedir. Bu türlerin yaşadığı coğrafyaların sınırları belirlenerek insan ve hayvan kullanımına yasak getirilerek üremeleri ve yaşamaları sağlanmalıdır. Aynı zamanda milli park, tabiat parkı, tabiat koruma alanı ve sulak alan varlıklarının artırılması, genişletilmesi ve korunmasına yönelik projeler desteklenmelidir.

3.2. Yol haritası (Kısa, orta ve uzun vadede sorunlara yönelik kamuoyu yaratmak ve yetkililerin dikkatini çekmek için yapılabilecekler)

Hayvanları Koruma Kanunu, Tarım ve Orman Bakanlığı, evre ve şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı, Meslek Odaları ve Sivil Toplum Kuruluşlarının katılımıyla yeniden yazılmalıdır. Yeni yasa net ifadelerle yetki ve sorumlulukları belirleyen ve tüm ihtiyaçlara cevap veren özellikte olmalıdır. Yeni yasa ile sahipsiz hayvanlar ile ilgili alışmalar Belediye kanununa eklenmelidir.

Sorunun özümü amacıyla bilimsel, sonuç odaklı, insani bir popölyasyon yönetimi programı oluşturulmalıdır. Sahipsiz hayvanların rehabilitasyonu ile ilgili her ilde bir üst koordinasyon birimi oluşturulmalı ve tek bir çatı altında çalışmalar takip edilmelidir.

Sahipsiz hayvan problemi artık kamu sağlığı yanında kamu güvenliği sorunu haline gelmiştir. Bu konunun çözümünü sağlayacak ana meslek grubu veteriner hekimliğidir. Sorunun özümü için çalışacak olan veteriner hekimler kendi sağlıklarını ve yaralanmalar başta olmak üzere genel tehlikeleri göze alarak çalışacaklardır. Bu nedenle Veteriner hekimler sağlık çalışanı olarak görölmeli ve bütün özlük haklarından yararlandırılmalıdır.

Sahipsiz hayvan problemi çözümü tek yönlü özölemeyecek kadar büyüktür. Sadece barınaklara almak, kısırlaştırmak ve rehabilitasyon sonrası geri ortamına bırakmak özömleri ile baş edilemeyecek bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm hayvanların toplanması yaban hayatının şehirlere inmesine neden olacak hepsinin sokaklara geri salınması

beraberinde diğerk sorunları da tekrar taşıyacaktır. Bu nedenle çoklu ve bölgesine uygun çözümlerin tamamı bu konuda oluşturulması gerekecek olan **il teknik komitesinin** kararları doğrultusunda mutlaka uygulanmalıdır. İl teknik komitesi Valilik başkanlığında, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, Belediye Veteriner İşleri Müdürlüğü, Doğa Koruma Milli Parklar İl Müdürlüğü, Veteriner Hekimler Odası, Veteriner Fakültesi temsilcilerinin olduğu ve bu süreci yönetecek bir il teknik komitesi kurulmalıdır.

Bakımevi ve barınak tanımları kanunda ayrıntılı ve net bir biçimde belirtilmemiştir. Bakımevleri tüm İlçe Belediyeleri tarafından kurulmalıdır. Bu tesislerde sahihsiz hayvanların kısırlaştırılması, aşılanması, işaretlenmesi, hasta ve yaralıların tedavi edilmesi, beslenmesi, sahiplendirilmesi ve sahiplendirilmeyenlerin alındıkları yere geri bırakılması işlemleri yapılmalıdır. Büyükşehir Belediyeleri ve İl Belediyeleri tarafından barınaklar kurulmalıdır. Barınaklarda çevreye uyum gösteremeyen, saldırgan, tehlikeli, yaşlı, zayıf, engelli vb. köpekler ve kediler sahiplendirilinceye kadar veya hayatları boyunca barındırılmalıdır. Oluşturulan bakımevi ve barınakların standartları, insan ve hayvan sağlığı gözetilerek inşa edilmelidir. Sahipsiz hayvan bakımevleri, barınaklar, acil hayvan nakil araçları, hayvan toplama aracı, hayvanların yakalanma şekli, insan ve hayvan refahı ve sağlığına, iş sağlığı ve güvenliğine uygun standartlarda olmalıdır ve yönetmeliklerde ayrıntılı bir biçimde belirtilmelidir.

Ülkemizde ilk olarak Tokat ilinde gerçekleştirilen ve ildeki bütün belediye ve özel idarelerin ortak olduğu “Sahipsiz Hayvanlar Koruma Birliği” kurulmuş ve bunu örnek alan diğerk illerde de bu birliklerin kurulmasına başlanmıştır. Tokat’tan sonra Van, Aksaray Çorum Kütahya illerinde bu birlik kurulmuş. Edirne, Burdur, Kilis, Bilecik, Yozgat gibi illerde de kurulum çalışmaları yapılmaktadır. Bu birlikler 5199 sayılı kanun kapsamında barınak yapma zorunluluğu olmayan belediyelerinde maddi, ayni ve insan kaynağı imkanlarının sahihsiz hayvanların toplanması, barındırılması, rehabilite edilmesi ve kısırlaştırılmasında kullanılacak ve hızlı çözümler üretilmesini sağlayabilecektir. Buna benzer projeler geliştirilmeli ayrıca bakanlıkça ek ödenekler sağlanarak desteklenmelidir.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından sadece ruhsatlı barınaklarda değil tüm kısırlaştırma yapılabilecek yerlerde bu ödenekler ve ödemeler kullanılmalıdır. Barınağı olmayan belediyeler ve yerel yönetimler yakaladıkları hayvanları özel kliniklerde kısırlaştırarak ödeneklerden yararlandırılmalıdır. Ruhsatı ve kaydı olmayan hiçbir yere ödeme yapılmamalıdır. Bakanlığın ilgili biriminden bu rapor sürecinde yıllık kısırlaştırma sayıları istenmiş ancak ilgili kurum tarafından bu sayıların bilinmediği ifade edilerek sağlıklı bir sayı verilememiştir. Popülasyonun sayısının, yıllık yapılan uygulama sayısının bilinmediği bir ortamda çözüm için bir şeyler planlamanın imkansız olduğu muhakkaktır. Bu nedenle kısırlaştırma ödenekleri iyi takip edilmeli kısırlaştırma yapmayan ya da yetersiz yapan belediyeler bu konulardaki her türlü ödeneklerden mahrum bırakılmalıdır.

Kontrol altına alınmaya çalışılan sahihsiz hayvan popülasyonunun artışına katkı sağlayan hayvan ithalatının yasaklanması ve hayvan üretim ve satışının belirli bir süre boyunca Bakanlıkça belirlenen kapasite dahilinde sınırlandırılması; bununla birlikte Bakanlıkça

belirlenen ırklar haricinde üretim yapılmaması ve ırklar arası melezlemelerin engellenmesi sağlanmalıdır.

Acilen 'Kısırlaştırma seferberliği' yapılmalı, halk üzerinde olumlu etkileri olan bilim insanları, ünlüler ve influencerlar ile iş birliği yapılmalıdır. Sadece kısırlaştırma için fon oluşturulmalı ve bu amaçla kullanılmalıdır.

Tüm belediyelerin bu faaliyetlere katılması sağlanmalı, 5199 sayılı kanunda belirtilen faaliyetlere katılmayanların ödenekleri yapması gereken miktarda (%0,3-%0,5 oranında) kesilmelidir. Tüm bu işlemler için firmalar ve kişilerden destek alınmalı, bu seferberliğe katılan şirketlerin masrafları vergiden düşülmeli ve karbon ayak izini azaltmak için geçerli sayılmalıdır.

Hayvan bakımevlerinde çalışacaklar için gönüllülük müessesinin işletilmesi ve başta hayvan bakımı ve refahı olmak üzere gerekli konularda eğitim almaları sağlanmalıdır.

Kuduz şüpheli ısırık vakalarında geçici bakım evlerinde kuduz müşahede alanları olmamalı bunun için ayrı ve izole alanlar oluşturulmalı,

Sahipsiz hayvanların rehabilitasyon ve bakımları için vatandaşlarımız tarafından yapılan gönüllü bağışların düzenli bir şekilde toplanması ve doğru yerlere ulaştırılmasının sağlanabilmesi maksadıyla tek elden toplanabileceği, hayvan koruma vakfı kurulmalı ve bu vakıf aracılığıyla gönüllü kuruluşlar desteklenmelidir.

Vakıf, dernek, vb. kurumsal kimliği olan sivil toplum örgütleri dışında sosyal medya üzerinden sokak hayvanları için toplanan aynı ve nakdi yardımların toplanması ilgili Bakanlık tarafından engellenmelidir. Vakıf mütevelli heyeti içerisinde vali, belediye başkanları, meslek odaları olmalı ve kamu yararı olan sivil toplum kuruluşu kararı ile verilen bağışlar vs vergi indiriminde kullanılmalı, bu sayede yetkisiz ve rant elde etme gayesi olan kişilerin internet ve diğer sosyal alanlar üzerinden insanları ajite ederek sahipsiz hayvanlar üzerinden para toplayarak rant elde etmesinin de önüne geçilmelidir. Sahipsiz sokak hayvanlarını kısırlaştırma yapan özel veteriner klinik/muayenehane/hastanelerde vergi muafiyeti ve çalıştırdığı personel için SGK muafiyeti gibi desteklemelerden faydalandırılmalıdır. Bu sayede kısırlaştırma seferberliğinde katkı verebilecek tüm kuruluşların desteğiyle sahipsiz sokak hayvanı popülasyon yönetiminin kontrolünü sağlar.

Sahipsiz hayvanların neden olduğu insan-hayvan çatışması sonucunda insanların ve hayvanların zarar görmelerinin engellenmesi maksadıyla sokaklarda sadece sağlıklı hayvanların (yerel yönetimlerce kontrol edilebilen hayvan) olması yönünde çalışma ve kanunun düzenlenmesi yapılmalıdır.

Sıfır atık projesine destek amaçlı, gıda israfının önüne geçmek ve hayvanların beslenmesini sağlamak için İl merkezlerinde mama üretim üniteleri oluşturulmalı ve bunun için ihtiyaç duyulan ekipmanlarla desteklenmeli böylece mama lobilerinden belediyelerin kurtarılması sağlanmalıdır.

Sokaklarda yaşanan hayvan saldırıları sonucu belediyelere tazminat davaları açılmakta olup bunun ile ilgili düzenlemelerde veteriner hekimlerin mağduriyetleri giderilmelidir.

Sahipli hayvanlar ile bakımevi ve barınaklarda bulunan sahipsiz hayvanların mikroçip ile kimliklendirilmesi ve dijital tek bir bilgi ağına kaydedilmesi zorunlu hale getirilmelidir. Belediyeler tarafından çiplenen hayvanlar kesinlikle petvet sistemine de işlenmeli, belediye tarafından sahiplendirilen hayvanların sokağa salınması ya da evden kaçması gibi durumlarında hayvan sahibine ulaşılamama durumlarının önüne geçilmelidir.

Bakımevleri ve barınaklarda çalışan veteriner hekim, veteriner sağlık teknikeri ve yardımcı personelin (zoonoz hastalıklar) özlük hakları düzenlenmelidir. Fiili hizmet hakları ve erken emeklilik hakları tanınmalıdır. Sağlık meslek sınıfında sayılarak tüm haklardan faydalandırılmalıdır.

Veteriner İşleri Müdürlüğü, Belediyelerde kurulması zorunlu müdürlükler içerisinde yer almalıdır. Büyükşehirlerde mutlaka Veteriner Halk Sağlığı Dairesi kurulmalıdır.

İnşaat firmalarına yaptıkları ev başına, ev bedelinin % 0.5 oranında vergi kesilmesi sağlanmalı, bu gelir sadece ağaçlandırma ve hayvanlar için yapılacak projeler haricinde harcanmayacak şekilde planlama yapılmalıdır.

Her yıl binlerce kuş bina dış cephe kaplamasındaki ayna ve yansıyan malzemeler nedeni ile çarparak ölmektedirler. Bu cephe kaplamalarının yapılmasına izin verilmemelidir.

Kutlamalarda havai fişek yerine ışık gösterisi olması özendirilmelidir ve belediyeler özellikle uyarılmalıdırlar.

Her belediye kendi alanının %10'u kadar bölgeyi yeşil alan olarak ayırmak zorunda bırakılmalı ve kendi bölgelerindeki endemik kuşları saptayarak uygun ağaçlandırma yapılması konusunda teşvik edilmelidirler.

Orman yangınları, sel, deprem gibi doğal felaketlerde etkilenen canlıların korunması amacıyla Veteriner hekimlerden bir acil durum ekibi kurulması ve bu kişilere bölgelerinde eğitim almaları sağlanmalıdır. Oluşan acil durumlarda ayrıca kullanılmak üzere Veteriner Hekim Odaları ile katkı verebilecek hekimlerin iletişim bilgileri alınmalıdır. Bu kişiler kartlı olarak gerekirse diğer illere destek amaçlı görevlendirilebilmelidir.

Türk Veteriner Hekimler Birliği kontrolünde, hayvan davranışları konusunda uzman akademisyenler ve psikologların birlikte çalışması sonucu ilk, orta ve lise dengi okullarda öğrencilere yönelik eğitim verebilecek veteriner hekimlere il bazında eğitimler verilerek bu eğitimi alan veteriner hekimlerin de bulunduğu illerde okullarda öğrencilere konu ile ilgili bilinçlendirme eğitimleri düzenlenmelidir.

Yaşanılan her olumsuz olaylarda bir günah keçisi aranılarak ilk bulunan kişiye ceza verilmesi ve sorumluluktan bu şekilde kurtulması genel bir politika olarak gözümüze

çarpmaktadır. Sahipsiz hayvanlar noktasında genel olarak o birimde çalışan veteriner hekim hemen günah keçisi ilan edilerek herkes sorumluluğundan kaçmaktadır. Örneğin Konya'da yaşanan olayda bir şahıs köpeğe vurmuş ve bununla hiçbir ilgisi olmayan veteriner hekim açığa alınmıştır. Oysa o şahıs orada işe alan ve gerekli eğitim faaliyetlerinde bulunmayan kişilerin sorumluluğu yokmuş gibi davranılmaktadır. Yine son olarak Bilecik'teki olayda veteriner hekimler tutuklanmıştır. Oysa hayvanların atılması emrini verenler elini kolunu sallayarak dolaşmaktadırlar. Yaşanılan olaylardan ders alınmalıdır. Bu konuya gözünü kapatanlar sorumluluk gerektiği zaman veteriner hekimleri linç ederek sorumluluklarından kaçmamalıdır.

3.3. İş birliği yapılacak kuruluşlar

- Tarım ve Orman Bakanlığı
- Milli Eğitim Bakanlığı
- Belediyelerin geçici bakımevleri
- Medya kuruluşları

3.4. Zamanlama

Kısırlaştırma seferberliği planlaması 3 ay içinde yapılmalı, devletin fonu ve bağışlar ile proje genişletilmelidir. Post operatif süreç ile ilgili gönüllülerle destek organizasyonu yapılmalıdır.

Nüfusu yirmi beş binin üzerindeki tüm belediyelerde Veteriner İşleri Müdürlükleri 1 yıl içinde kurulmalıdır.

4. Sonuç

Veteriner Hekimliği mesleği sadece hayvan sağlığına yönelik bir çalışma alanına sahip olmayıp aynı zamanda insan sağlığı, evre sağlığı, gıda güvenliği ile birçok alanda kendini gösteren ve etkileşim içinde olan çalışma alanına sahiptir. Ancak her meslek grubunda olduğu gibi mesleğimiz ile de ilgili tüm iş ve işlemler kanun, yönetmelik, genelgeler kapsamında yürütülmektedir. evre, Sokak Hayvanları ve Yaban hayatı ile ilgili mevzuatlar olmasına rağmen paydaş kurum ve kuruluşların bu konuda tam olarak yeterli hassasiyeti göstermediği görülmektedir. Sorunların zm için konu ile ilgili tüm paydaşların iş birliği içinde çalışmaları ile sorunların zme kavuşacağı aşıkardır. Tüm bu gerçekliği ile ilgili kanunların uygulayıcısı ve takipçisi olan kurumların üstüne düşen sorumluluklar yetkililerce yerine getirilmelidir.

- 5199 sayılı kanun eksiksiz ve yetkin şekilde tek elden yürütülmelidir.
- Acilen tüm ülkede alt yapısını oluşturularak popülasyon sayısının kontrol altına alma seferberliği başlatılmalıdır.
- Hayvan retimi ve satışı yapan işletmelerin kontrollerinin etkin şekilde yapılmalıdır.
- Devlet denetiminde “Sahipsiz Hayvan Vakfı” kurularak sadece kamu kaynakları değil özel sektör ve bağışçıların oluşturulacağı tüm kaynakların sahipsiz hayvan popülasyonunun azaltılması ve kontrol edilmesinde kullanılması sağlanmalıdır.
- Tek sağlık yaklaşımının temel olduğu bir yapı oluşturulmalıdır.
- Veteriner işleri genel müdürlüğü ve buna bağlı taşra teşkilatı kurularak tüm hayvancılık ve hayvansal sorunların zm bu genel müdürlüğe bağlanmalıdır.
- Sahipsiz başıboş hayvanlar ile ilgili bir an önce bakımevi veya kısırlaştırma merkezleri kurulması gereken belediyelere tamamlatılmalı, kurulum gerekleştirmeyenler için de yakalama timleri kurularak bölgelerindeki hayvanların kısırlaştırılması sağlanmalıdır.
- Evcil hayvanların terk edilmesinin önüne geçilmesi ve popülasyon sayılarının belirlenerek doğru politikaların üretilmesinin sağlanması için kimliklendirilme çalışmalarının tam ve etkin yürütülmesi sağlanmalıdır.
- Sahipsiz hayvanların kontrol ve takip işlerinde çalışacak istihdam seferberliği gerçekleştirilmelidir. Halen doğa koruma milli parklar bünyesinde ve belediye veteriner işleri müdürlüğü bünyesinde yeterince kadro bulunmamaktadır. En kısa zamanda bu kurumlara yeteri kadar kadro tahsis edilmelidir.
- Belediyelerde Veteriner Işleri Müdürlükleri kurulması sağlanmalı ve bakımevlerinin kısırlaştırma üniteleri tam ve eksiksiz halde maksimum kapasite ile çalıştırılmalıdır.
- evre, hava, su ve toprak kirliliği konusunda özellikle makro-mikro kalıntıların gıda güvenliğini tehdit etmemesi amacıyla bu konuda gerekli hassasiyetlerin gösterilmesi, gerekli çalışmaların aksatılmadan yürütülmesi sağlanmalıdır.

SOKAK HAYVAN PROBLEMİNİN ZM MERKEZİNİN VETERİNER HEKİMLİĞİ OLDUğu ASLA UNUTULMAMALIDIR!

Kısaltmalar

TVHB:	Türk Veteriner Hekimleri Birliği
DKMP:	Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel M¼d¼rl¼đ¼
WWF:	D¼nya Doğayı Koruma Vakfı
WWF-T¼rkiye:	Doğal Hayatı Koruma Vakfı

Ekler ve Kaynaklar

1. T¼rkiye evre sorunu ve öncelikleri 2022 yılı raporu.
2. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel M¼d¼rl¼đ¼ Kuduz Profilaksi rehberi.
3. Resmi Gazete, 03.02.2021 tarihli sayı.
4. Jandarma Genel Komutanlığı 08 Aralık 2019 No: BA 4/19 basın açıklaması.
5. İklim Değişikliğinin T¼rkiye'deki Etkileri (www.wwf.org.tr).

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Eğitim–Öğretim ve Araştırma Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan: Prof. Dr. Cumali ÖZKAN
Başkan Yardımcısı: Sevtap KUTBEK
Raportör: Prof. Dr. Duygu Baki ACAR
Üyeler: Prof. Dr. Ender YARSAN
Prof. Dr. Rifki HAZIROĞLU
Prof. Dr. Hakan ÖNER
Prof. Dr. M. Rifat VURAL
Prof. Dr. Erdal MATUR
Doç. Dr. Ali Evren HAYDARDEDEOĞLU
Dr. Sertaç ÖZDEMİR
Dr. İsa YILDIRIM
Öğr. Gör. Salih SEZER
Cenk SÜER

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi	2
2.1. Veteriner Hekim Unvanı, Bu Unvanın Kullanılma Sınırları	2
2.2. Geçmişten Günümüze Veteriner Hekimlik Eğitimi–Öğretimi	3
2.3. Dünya, AB Ülkeleri ve Türkiye'de Genel Durum ve Eğilimler	8
2.3.1. Öğrenci	8
2.3.2. Öğretim Elemanı	9
2.4. Veteriner Fakültelerinin Onay ve Akreditasyonu	12
2.4.1. EAEVE Onay ve Akreditasyonu	12
2.4.2. Ulusal Akreditasyon (VEDEK)	13
2.5. Veteriner Hekimliği Uzmanlık Eğitimi	13
2.6. Yaşam Boyu Öğrenim ve Mezuniyet Sonu Eğitim	14
2.6.1. Avrupa Yaşam Boyu Öğrenme Yeterlilikler Çerçevesi	14
2.6.2. Ülkemizde Yaşam Boyu Öğrenme Yeterlilikler Çerçevesi	14
2.6.3. Veteriner Hekimliği Sürekli Eğitimi ve Gelişimi (VETSEG)	15
2.7. Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi	16
2.8. Araştırma	16
3. Veteriner Hekimlik Eğitim ve Öğretiminde Çözüm Önerileri ve Sonuç	26
Kısaltmalar	28
Ekler ve Kaynaklar	28

1. Giriş

Bu rapor, 17 Aralık 2023 tarihinde Ankara'da yapılan Cumhuriyetimizin Yüzüncü Yılında Veteriner Hekimliği Çalıştayı için hazırlanmıştır. Bu raporda, öncelikle 2018 yılında yapılan 4. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı başta olmak üzere, önceki kurultayların Eğitim-Öğretim ve Araştırma komisyonlarının hazırlamış oldukları raporlar dikkate alınmıştır. Raporlarda bildirilen eksik yönler, yapılacak uygulamalar ve çözüm önerileri üzerinde çalışılmış, çözüme kavuşan konular, ilave edilecek konular ve bu süreçte meydana gelen gelişmeler güncellenerek güncel bir rapor hazırlanmıştır. Bu çalıştay raporunda önceki raporların genel değerlendirilmesi ve önceki raporlara göre yapılamayan ve öncelik arz eden konular, sonraki kurultaya kadar yapılması hedeflenenler kısa, öz ve sade bir şekilde özetlenmiştir.

Bu konular, Çekirdek Eğitim Programı (ÇEP), Dünya Veteriner Hekimleri Birliği (WVA) ve Avrupa Birliği Veteriner Hekimlik Eğitim Kurumları Birliği (EAEVE), eğitim kalite artırma ve değerlendirme sistemleri ile Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (VEDEK) standartlarının tüm fakülteler tarafından kendilerini geliştirmek adına öncelikli hale alınması, afetlerde veteriner hekimliğin zorunluluğu ve eğitimi, sürü sağlığı, veteriner hekimlikte yapay zeka ve dijitalleşme, pandeminin veteriner hekimlik üzerine etkileri, Türk Veteriner Hekimleri Birliği'nin (TVHB), WVA ve Avrupa Veteriner Hekimler Federasyonu (FVE) standartlarında eğitim/araştırmaya katkı sağlaması, öncelikli araştırma konuları belirleyecek ve bakanlık/TUBİTAK gibi kurumlara öneriler verecek yapının oluşturulmasıdır.

Ülkemizde 21-22 Mayıs 1998, 11-12 Ekim 2002 ve 23-25 Nisan 2010 tarihlerinde düzenlenen I., II. ve III. Türk Veteriner Hekimliği Kurultaylarında da bahsedildiği gibi lisans ve lisansüstü eğitimin amacı; ulusal ve uluslararası kültürü bütünleyen bir kültür ile; temel bilgi, bilimsel yaklaşım ve becerilerle donatılmış; alanındaki derinliğin yanı sıra çeşitli yan dallarda zenginlik kazanmış, grup ve/veya bireysel olarak düşünebilme, çalışabilme ve üretebilme yetileri kazanmış; analiz, sentez ve üretme yeteneklerine sahip; yaşam boyu öğrenme, yaratıcı ve üretici olma güdüsü ve alışkanlığı sergileyebilen; gelecek yılların ileri teknolojisine uyum sağlayabilen bilgi çağının insanını yetiştirmek şeklinde ifade edilebilir. Araştırmacı ise çalışma alanlarında ulusal ve uluslararası problemlere çözüm bulabilecek bilgi ve teknolojiyi kullanabilen, üretebilen veya bunları üretime dönüştürme konusunda bilgi, merak ve deneyimi olan, araştırmacı yönü gelişmiş, bilimsel ve sosyal etkinlikleri gerçekleştirebilen veya katkı sağlayabilen bireyler olarak tanımlanmaktadır. Temel ve uygulamalı bilimler alanında aktif ve etkin bir rol üstlenmiş olan veteriner hekimler de bu tanım çerçevesinde değerlendirilmektedir.

2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi

2.1. Veteriner Hekim Unvanı, bu Unvanın Kullanılma Sınırları

Üniversitelerarası Kurul ve Yüksek Öğretim Yürütme Kurulu tarafından alınan karar gereği Veteriner Hekim unvanı lisans kademesinde kazanılmaktadır. Üniversitelerin ilgili enstitülerinde tamamlanan lisansüstü öğrenimin ardından, yüksek lisans öğrenimi sonunda “Bilim Uzmanı” ve doktora öğrenimi tamamlandığında ise “Doktor” unvanı alınmaktadır (EK 1 – YÖK tarafından 2019 yılında verilen 75850160-302.15.06-E.83690 sayılı yazı).

Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliğinde (Resmî Gazete Tarihi: 20.04.2016 Resmî Gazete Sayısı: 29690) belirtildiği üzere “*Hazırlık sınıfları hariç, on yarıyıl süreli lisans eğitimi alanlar yüksek lisans derecesine sahip sayılır*” bilgisine istinaden Veteriner Fakültesi mezunları şartların sağlanması halinde direkt olarak Doktora Programına başvuru hakkına sahiptir (EK 2). Görüldüğü üzere diplomalarda veteriner hekim yazıldığı halde, bizler fakülteden yüksek lisans mezunu olarak mezun olmaktadır ve direkt doktora başlama hakkına sahibiz. Bu nedenle, fakültelerin yüksek lisans programlarından ziyade doktora programlarına öncelik vermesi önerilmektedir. Yoğun şekilde yüksek lisans programlarının açılması hem mesleki haklarımız açısından bir kayıp olarak görülmeli hem de uzman veteriner hekimlik eğitimi ile bir karmaşaya neden olacağı göz ardı edilmemelidir.

Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde, Avrupa Birliği'nin 2005/36/EC sayılı yönergesine koşut olması için, “Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından Doktorluk, Hemşirelik, Ebelik, Diş Hekimliği, Veteriner Hekimlik, Eczacılık ve Mimarlık Eğitim Programlarının Asgari Eğitim Koşullarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik” 02.02.2008 gün ve 26775 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu yönetmeliğin İkinci Bölüm Veteriner Hekimlik başlığı altında,

Madde 2- Veteriner Hekimlik eğitimi bir üniversitede tam gün üzerinden en az beş yıllık eğitimden oluşur denilerek, Veteriner Fakültelerinin en az 5 yıllık eğitimden oluşacağı hükme bağlanmıştır.

Yine 20.04.2016 tarih ve 29690 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği”nin 16-(2) Maddesinde “*hazırlık sınıfları hariç en az on yarıyıl (beş yıl) süreli lisans eğitimi alanlar yüksek lisans düzeyinde sayılır*” hükmü yer almaktadır.

22.11.2017 tarihli Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantısında 2547 sayılı Kanun’un 2880 sayılı Kanun’la değişik 43/b maddesi uyarınca Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı’nın görüşü de dikkate alınarak, Üniversiteler bünyesindeki Veteriner Fakülteleri tarafından düzenlenecek diplomalarda “Veteriner Hekim” unvanının yer alması uygun görülmüştür denmesine rağmen diplomalarda “yüksek lisans” ibaresinin ve “veteriner hekim” unvanının

eklenmemesi üzerine YÖK tarafından 75850160-302.15.06-E.83690 sayılı Veteriner Fakültesi Diplomalı konulu 12 Kasım 2019 tarihli tüm rektörlüklere gönderdiği yazısında, veteriner fakültesi mezunlarına verilecek diplomaların yukarıda belirtilen açıklamalar ile karar dikkate alınarak düzenlemesi gerekliliğini vurgulamış olmasına rağmen veteriner fakültelerinin verdiği diplomaların bir kısmında veteriner hekim ünvanı ve yüksek lisans ibaresinin bulunmadığı gözlenmektedir. Hak ve yetki kayıplarının önüne geçmek ve bir örneklik açısından bu durumun tüm veteriner fakültelerinde düzeltilmesi sağlanmalıdır.

Daha önce YÖK tarafından veteriner fakülteleri ve YÖKSİS uzmanlık alanlarında "Veterinerlik" olarak kullanılan terim de yeniden değiştirilerek "Veteriner" şeklinde düzeltilmiş; Üniversiteler Arası Kurul (ÜAK) temel alanları Veteriner Doğum ve Jinekolojisi, Veteriner Halk Sağlığı, Veteriner Patolojisi vb. bilim alanları olarak adlandırılmıştır. Bu gelişme olumlu olmuştur.

Ülkelerin 'Veteriner Hekim' için kullandığı terimler de farklıdır. Örneğin; Çekya'da fakülte mezunlarına Dr tabiri MV (*Mediciny veterinarni*) sonuna eklenmekte ve MVDr olarak verilmektedir. Çeşitli ülkelerde veteriner hekimlere verilen resmi nitelikler ve bu nitelikleri veren organlar farklıdır. Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (World Organisation for Animal Health-WOAH)'nin resmî sitesinde Türkiye'deki fakültelerin diplomaları "bachelor", "master", "doctor" olarak sınıflanmamış ayrı bir kategoriye alınmış ve 'Specific Veterinary Diploma' şeklinde gösterilmiştir. (EK-3. *Ayrıntılı bilgi için bk. <http://www.oie.int/support-to-oie-members/veterinary-education/oie-global-list-of-vees/> ..01-2018).*

2.2. Geçmişten Günümüze Veteriner Hekimlik Eğitimi–Öğretimi

Dünyada ilk Veteriner Hekimlik Okulu 2 Şubat 1762'de Fransa'da açılmıştır. 1863'te Hamburg'ta toplanan "Uluslararası Veteriner Hekimliği Kongresi" ilk veteriner okulunun açılışından 100 yıl sonra, "salgın hastalıkların coğrafi dağılımı, uluslararası hayvan ticareti ve sağlık ilkelerine uygun çalışma yöntemleri" gündemi ile toplanmış, uluslararası yaptırımlar, görüşülmüştür.

Türkiye'de veteriner hekimliği eğitimi ilk defa 1842 yılında İstanbul'da askeri birliklerin veteriner hekim ihtiyacını karşılamak için, Prusyalı askeri Veteriner Hekim Godlewsky önderliğinde başlatılmıştır. İlk Sivil Veteriner Okulu da 1889'da yine İstanbul'da açılmıştır. Askeri ve sivil veteriner okulları 1921 yılında Baytar Mekteb-i Âlisi adı altında birleştirilmiş, 1928 yılında bu okulun adı Yüksek Baytar Mektebi olarak değiştirilmiştir. Bu okul, 1933 yılında Ankara'da kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne "Baytar Fakültesi" adı altında nakledilmiş, 1937 yılında "Veteriner Fakültesi" adını almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk üniversitesi olan Ankara Üniversitesi'nin 1946 yılında resmen kurulmasının ardından Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde yer alan Veteriner Fakültesi 1948 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlanmıştır. Ülkemizde, 1970 yılına kadar başka Veteriner Fakültesi açılmamıştır. 1970'de Elazığ, 1972'de İstanbul, 1978'de Bursa'da olmak üzere üç fakülte daha açılmıştır. Bu fakültelerin açılmasında

Tarım ve Orman Bakanlığı, Üniversite, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Türk Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Konseyi gibi kurum ve kuruluşların görüşü alınmıştır. 1980 sonrası 2547 sayılı Kanuna ve 41 sayılı KHK'ye dayanılarak, yukarıda sayılan kuruluşların görüşleri alınmadan, 1982'de Konya'da Selçuk Üniversitesi ve Van'da Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 1985'de Kars'ta Veteriner Fakülteleri açılmıştır. Bugün ülkemizde 29'u Türkiye Cumhuriyeti içinde eğitim-öğretim yapan, biri Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve biri Kırgızistan'da olmak üzere 31 adet aktif eğitim veren Veteriner Fakültesi bulunmaktadır (Tablo 1).

Ulusal Veterinerlik Eğitimi Çekirdek Eğitim Programı (VUÇEP) çalışma grubu, 2021 yılında yaptığı toplantıda veteriner fakültelerinde verilen eğitimin temel dayanakları ve esaslarının belirlendiği çerçeve, eğitim standartlarının uyumlu hale getirilmesi, yeni mezun veteriner hekimlerin asgari yetkinliklerin belirlenmesi, uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan veteriner hekimlik hizmetlerini sağlayacak nitelikte hekim yetiştirilmesi ile ilgili hedefleri değerlendirmiş ve mevcut durumla ilgili bir takım güncellemeler sunmuştur (EK 4).

Veteriner Hekimliği eğitimi ve öğretiminin standardizasyonu konusunda pek çok uluslararası kuruluş bulunmakta, Dünya Veteriner Hekimleri Birliği (WVA) başlattığı eğitim standardizasyonları Avrupa Birliğinde ana çerçevesi EU direktiflerinde belirlenen konuların detaylarını European Association of Establishments of Veterinary Education (EAEVE) tarafından belirlenmesi yöntemiyle yapılmaktadır. Ancak bu kuruluşların birbirlerine üyelikleri ve bilgi aktarımı da mevcuttur. Federation of Veterinarians in Europe (FVE) ve EAEVE birlikte çalışmaktadır. Eğitim standardizasyonları herhangi bir kurumun isteği ile olmamaktadır. WVA yaptığı eğitim toplantıları ve kurultaylarda tüm tarafların (öğrenci, birlik, eğitim kuruluşları, bakanlıklar vs.) katılımı ile yol haritası oluşturmaktadır. Ayrıca, Avrupa Yüksek Öğretim Alanında Kalite Güvence Standartları Eylül 2014'te güncellenmiş ve Mayıs 2015'te AB Bakanlar Konferansıyla onaylanmıştır. Avrupa Sisteminde Veteriner Eğitim Öğretiminin Değerlendirilmesi (ESEVT) için güncellenen değerlendirme, standardizasyon ve akreditasyonla ilgili en yeni belge FVE Kurulunda (12 Nisan 2016), EAEVE Değerlendirme Komitesi (11 Mayıs 2016) hazırlıklarından sonra EAEVE Genel Kurulu'nda onaylanmıştır. EAEVE 07.06.2023 yılında yapılan ECOVE ve ExCom toplantısı sonrası akreditasyon süreci ile ilgili kapsamlı bir içerik değişikliği yapmadan ülkelere ait akredite veteriner fakültelerinin listesini güncellemiştir. Eğitim öğretim ile ilgili akreditasyonlarda EAEVE, AVMA, RCVS, IVC, FVE, WOA, ECCVT, EBVS, Australasian Veterinary Board ve South African Veterinary Council farklı standartlarda oluşturmaktadırlar. Gelecekte bu kuruluşların ortak bağlantılar ile tüm dünya veteriner hekimliği eğitimi için standartlar oluşturabileceği de düşünülmektedir. Bu durumda zaman içinde ister istemez "Ulusal ve Uluslararası düzeyde" Veteriner Hekimliği eğitimi ve öğretiminde standartlar belirlenmeye çalışılmakta, ancak herhangi bir zorlama bulunmamaktadır. "Veteriner Hekimlik ve Öğretiminde Standardizasyon" çalışmaları sonunda diplomalarda "veteriner hekim" ifadesinin kullanılması giderek kabul görmüştür.

Özellikle WVA başta olmak üzere, Amerikan Veteriner Hekimler Birliği uygulamaları ve kısmen yeni olarak EAEVE toplantılarda sadece veteriner hekimlerin veya fakültelerin değil, hayvancılık ile ilgili tüm eğitim kurumlarının (teknisyen, lise, kolej) problemleri görülmektedir.

ABD konuya “Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları” olarak geniş bir çerçeveden bakmakta ve konuyla ilgili orta öğretimden doktora, özel kurumlar dâhil geniş bir şemsiye oluşturmaya çalışmaktadır. Ancak bugün Türkiye ve pek çok ülkede Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları sadece veteriner fakülteleri olarak algılanmakta, devam isteyen lise ve yüksekokullar ile açık öğretim (örgün olmayan) lise ve yüksekokullardaki hayvan sağlığı alanlarındaki programlar hakkında hiçbir katkı ve görüş bulunmamaktadır. Bu okullarda istihdam edilen birkaç veteriner hekim veya veteriner hekim olmayan üniversite öğretim üyelerince eğitim verilmesi eğitim-öğretim konusunda önemli aksaklıklara neden olmaktadır. Fakültelerde alınan eğitimin kalitesi ve standartlarının düzenlenmesi ana tartışma konusu olmaktadır. Hayvan sağlığı hizmetlerinin verilmesi uygulamalı eğitim alınmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü hayvan sağlığı hizmetleri doğrudan halk sağlığı ile ilişkilidir. Oysaki açık öğretim fakültesi başta olmak üzere üniversitelerde tekniker yetiştirme programlarının önemli bir kısmında, herhangi bir uygulamalı eğitim yapılmamaktadır. Uzaktan eğitim adı altında ve uygulamalı eğitim görmeden, öğrenci seçimi yapılmadan yerleştirilen hayvan sağlığı teknikerleri, bu programlardan mezun olduktan sonra toplum sağlığında etkin olan bir alanda fiili olarak çalışmaktadır. Bu durum gerek hayvan sağlığına gerek toplum sağlığına ve ülke ekonomisine büyük zarar vereceği gibi, bu programlardan mezunların gelecekte veteriner hekim ünvanı kazanmadan, hayvanlar üzerine yapılacak yasadışı uygulamaların önünü açmıştır. Uzaktan eğitim veren, üniversite ve açık öğretim bünyesindeki iki yıllık meslek yüksekokullarının Laborant ve Veteriner Sağlık programlarının kapatılarak sahanın ihtiyacı doğrultusunda örgün eğitimle mezun vermesi gerekmektedir. Bu durumun yeniden gözden geçirilmesi, özellikle uygulamaya dönük ve halk sağlığını ilgilendiren bir alan olması nedeniyle Açık öğretim ve Uzaktan Eğitim yapan programların kapatılması, örgün eğitim veren ön lisans programlarında isim değişikliği yapılması, liselerde müfredatın güncellenmesi, ders veren öğretim üyesi sayısının artırılması gerekmektedir. Ayrıca veteriner hekimler dışında, veteriner ön adının kullanılması, veteriner hekim ünvanı ile karışmasına sebep olarak, veteriner hekim olmayan kişilerin veteriner hekim olarak algılanmasına, kanun dışı ve kötüye kullanımlara sebebiyet vermektedir. Bu ön lisans programlarının ve mezunlarının isimlerinden “veteriner” ön adının çıkarılarak yerine “Laborant ve Hayvan Sağlığı”, “Hayvan Sağlığı Meslek Lisesi”, “hayvan sağlığı teknisyeni/teknikeri” olarak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) nezdinde girişimlerde bulunulmalıdır.

Tarım ve Orman Bakanlığı Kurum İdari Kurulunun 26.04.2023 tarihli toplantısında üniversitelerin gıda, ziraat, hayvancılık ve ormancılıkla alakalı branşlarında eğitim veren meslek yüksekokullarından Ön Lisans düzeyinde mezun durumda olanlara Veteriner Fakültelerinde uzaktan ve/veya örgün öğretim şekliyle “Lisans Tamamlama” hakkı verilmesi talep edilmiştir (EK 5). Veteriner fakültelerinde eğitim ancak uygulamalı ve örgün bir eğitimle mümkünken, bu taleple fakülteye bile uğramadan veteriner hekim diploması alınmasını hedeflenmiş, Tarım ve Orman Bakanlığı’nda bulunan teknisyen, tekniker gibi veteriner hekimliği eğitimi almamış kişilere okula gitmeden veteriner hekim diploması dağıtılması ve yetkinlik kazanmamış kişilere yetki belgesinin önünün açılması istenmiştir. Bu şartlar altında Bakanlık kendi bünyesindeki teknisyen ve tekniker ihtiyacını da karşılayamayacak bir noktaya

gelecek, ara eleman ihtiyacı karşılanamadığı gibi her teknisyen ve teknikerin bakanlık bütçesinden eğitimi mümkün olmayacak bir şekilde uzaktan eğitim adı altında veteriner hekim diploması almasına sebep olunacaktır. Uzaktan eğitimle veteriner hekim yetiştirilmesi mümkün değildir. Bu taleple ilgili mevcut durumun takipçisi olunması ve YÖK Başkanlığı'na bu durumda yaşanacak sorunlarla ilgili bilgi verilerek gerekli önlemlerin alınması uygun olacaktır.

Ülkemizdeki mevcut yasal durum ile eğitimle ilgili kararlar Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'e bırakılmıştır. 15.10.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Veteriner Hekim Muayenehane ve Poliklinik Yönetmeliği (EK 6) ve Hayvan Hastaneleri Yönetmeliğine "Hizmet İçi Eğitim" maddesi eklenmiş, konuları Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Bakanlık tarafından belirleneceği ve Türk Veteriner Hekimleri Birliği tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim sonrası sertifika verileceği belirtilmiştir. 2011 yılında çıkarılan söz konusu Yönetmelik'te veteriner hekimlerin Türk Veteriner Hekimleri Birliği tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim programına katılması, belge alması, veteriner hekimlerin muayenehane ve poliklinik, hayvan hastanesi açabilmesi için gerekli olan belgeler arasında diploma ve mezuniyet belgesinin yanında hizmet içi eğitim belgesine yer verileceği belirtilmiştir. Yönetmelikte yer alan bu maddelerin veteriner hekimliği diplomasının önüne geçmesi ile ilgili olarak Veteriner Hekimler Derneği'nin açtığı dava sonucu, Danıştay 10. Dairesinin E:2012/3675- K:2015/5258 sayılı ve 24.11.2015 tarihli kararı ile yürütmesi durdurulmuştur. Danıştay daha sonrasında bu maddeyi iptal etmiştir. Danıştay mahkemesi iptal kararında, veteriner hekimlik mesleğini düzenleyen 6343 sayılı ve 5996 sayılı Kanunlarda, herhangi bir idari otoriteye, bu arada davalı idareye (Tarım ve Orman Bakanlığı), veteriner hekimlerin muayenehane ve poliklinik açabilmeleri için ayrıca bir hizmet içi eğitimi tamamlama koşulunu getirme ve bu eğitimin içeriğini, süresini düzenleme, sözü edilen eğitimi tamamlamayanların mesleki faaliyetlerini sınırlama yetkisi ve görevi verilmediği; dolayısıyla yasal dayanağı bulunmayan dava konusu hükümlerin, yetki aşımı nedeniyle hukuka ve yasaya aykırı olduğu gibi, mesleğini yürütme hak ve yetkisine sahip veteriner hekimlerin muayenehane ve poliklinik açma serbestisini, dolayısıyla Anayasa ile güvence altına alınan çalışma hürriyetini de ihlal ettiği; bu durumda, veteriner hekimlerin çalışma esas ve usullerinin düzenlendiği ve dava konusu Yönetmeliğe dayanak alınan Kanun maddelerinde, muayenehane ve poliklinik açabilmek için ayrıca bir hizmet içi eğitim programına yer verilmemesi ve bu tür yerlere ruhsat verilmesi aşamasında anılan eğitime yönelik bir şart bulunmaması nedeniyle, iptaline karar vermiştir. Bu karardan sonra Tarım ve Orman Bakanlığı, Hayvan Hastaneleri Yönetmeliğinden de "hizmet içi eğitim belgesi" maddesini Yönetmelik değişikliği yaparak kaldırmıştır. İlerleyen dönemlerde Türk veteriner Hekimleri Birliği tarafından konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması için çalışma yürütülmesi uygun olacaktır.

Zoonotik enfeksiyonların araştırılmasında meslek odaları arasındaki işbirliği, tıp hekimliğini ve veteriner hekimliğini içeren Avrupa Birliği (AB) bünyesinde yer alan "Tıp-Veteriner-Ağı (Med-Vet-Net)" ile yürütülmektedir. Bu iletişim ağı, AB'nin 6. Çerçeve Programı tarafından kurulmuştur. "Gıda Kalitesi ve Güvenliği'nin öncelikli alan olarak belirlendiği bu çerçeveye, Tıp-Veteriner-Ağı ile 10 ülkeden 16 katılımcı (ulusal veteriner laboratuvarları,

bulaşıcı hastalıklar için kurulan merkezi tıbbi referans veya halk sağlığı laboratuvarları) dâhil edilmiştir.

Türkiye'de veteriner hekimler; hayvan refahı, hayvancılık işletmeleri, et/süt/yumurta sanayi ve kuruluşları, arı ve su ürünleri alanları, gıda endüstrisi, ilaç endüstrisi, halk sağlığı, sağlığın korunmasına yönelik denetçilik, hayvan yemi endüstrisi, yaban hayat sağlığı ve hekimliği, çevre sağlığı/toksikolojisi, hastalıklardan koruma ve kontrol, acil durumlar-doğal afetler, biyoterörizm, biyomedikal araştırmalar, endüstriyel/sanayi alanları gibi geniş ve farklı alanlarla ilgilidir. Ayrıca sadece Tarım ve Orman Bakanlığında değil bu alanlarla ilgili diğer bakanlıklar, genelkurmay ve bağlı kuruluşlar, kamu özel araştırma merkezlerinde de hizmet vermektedir.

Eğitim Öğretim ile ilgili karışıklıkların çözülmesi ve standartlarda anlaşmak amacıyla eğitimde klasifikasyon sağlayan en eski kuruluşlardan birisi UNESCO'dur. Londra'da 1945 yılında 20 ülkenin toplanması ile oluşan 'Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- UNESCO) bugün 195 ülkeden oluşmaktadır. Ana hedefi, adalet, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel saygısını güçlendirmek amacıyla eğitim, bilim, kültür ve iletişim yoluyla ülkeler arasındaki işbirliğini teşvik ederek dünyadaki barış ve güvenliğe katkıda bulunmak olarak kurulan UNESCO, altındaki ISCED (International Standard Classification of Education), eğitim istatistiklerinin ve karşılaştırılabilir göstergelerin toplanması, derlenmesi ve bunların gerek ulusal gerek uluslararası düzeyde sunumu için uygun bir araç olarak tasarlanmıştır. ISCED standart kavram, tanım ve sınıflamaları sunmaktadır. Eğitim programları ve kalite derecelendirmeleri 1970'lerden itibaren uygulanmış ve en son 2013'de UNESCO / Eurostat / OECD tarafından kullanılan 80 eğitim alanı sınıflandırılmıştır. ISCED kararları ile YÖK tarafından Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) oluşturmuş 2011 yılında taslak olarak ilan edilmiştir (<http://tyyc.yok.gov.tr/?pid=12>). TYÇ, Avrupa Birliği (AB) tarafından 2000 yılında yayınlanan Lizbon Stratejisi hedefleri ve ülkemizin 2001 yılında dâhil olduğu Bologna Süreci hedeflerine yönelik olarak, Bologna Sürecine üye ülkelerin yükseköğretim sistemlerinde şeffaflık, tanınma ve hareketliliği artırma amaçlarıyla 2010 yılına kadar oluşturmayı taahhüt ettikleri "yükseköğretim alanında ulusal yeterlilikler çerçevesi geliştirme" konusunda ulusal düzeyde gerçekleştirilen çalışmaları yükseköğretimin tüm iç ve dış paydaşlarıyla paylaşmaktadır. Yükseköğretim alanında yeterlilik, herhangi bir yükseköğretim derecesini başarı ile tamamlayan bir kişinin neleri bilebileceği, neleri yapabileceği ve nelere yetkin olacağını ifade eder. Bu kapsamda veteriner hekimlik derecesi İlk Gün Yeterlilikleri'nin sağlanması ile gerçekleştirilecek bir meslek olması nedeni ile veteriner hekimlik alanı ile ilgili VUÇEP ve Türk Veteriner Hekimliği Değerlendirme Sistemi (TVHEDS) rehberliğinde İlk Gün Yeterlilikleri standardı oluşturulmuştur (*EK 7- VEDEK-TVHEDS LİSANS EĞİTİMİ STANDART DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİ (SDS) 3. SÜRÜM EL KİTABI*).

YÖK aynı zamanda eğitimde kalitenin artırılması için 23 Temmuz 2015 tarih ve 29423 sayılı "Yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği" yayımlamıştır. Birçok üniversitenin YÖKAK çalışmalarına dâhil olması, kalite süreçlerinde olumlu bir etki yaratmış, üniversitenin

yanı sıra, bağı olan fakültelerde de kalite süreçlerine dâhil olması, fakültelerin akreditasyon süreçleri için tetikleyici olmuştur.

2.3. Dünya, AB Ülkeleri ve Türkiye'de Genel Durum ve Eğilimler

Dünyada veteriner hekim sayısının farklı ülkelerde farklı kriterler ile belirlendiği görülmektedir. Coğrafi konum, doğal yapı, kaynaklar, nüfus, hayvan varlığı, hayvan hastalıkları çeşitliliği ve yaygınlık durumu, veteriner-halk sağlığı, sosyal, kültürel ve ekonomik altyapı, sanayi kapasitesi bu kriterler içerisinde görülmektedir. Türkiye'de veteriner hekim gereksinimi 1960'lı yıllara kadar çeşitli kriterler göz önünde tutularak, DPT, ilgili bakanlıklar, meslek örgütleri ve o yıllarda ülkenin tek veteriner fakültesi olan Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi işbirliği ile saptanmış ve uygulanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren ne yazık ki ülkemizde veteriner fakültesi sayısı ve her yıl mezun olacak veteriner hekim sayısı sayılan bu kriterler dikkate alınmaksızın, kontrolsüz ve ihtiyaçlar gözetilmeden artırılmaktadır. Fakültelerin bina, araç gereç durumu, altyapısı, maliyeti, öğretim üyesi varlığı, öğrenci sayısı, mevcut fakülte ve veteriner hekim sayıları düşünülmeden, ilgili bakanlıklar, meslek örgütleri ve eğitim-öğretim kuruluşlarının görüşleri alınmadan veteriner fakültesi açılması veteriner hekimlik mesleğine zarar vermektedir. EAEVE uzmanlar grubu veteriner fakültelerini ziyaret ederek yaptıkları değerlendirme çalışmalarında Türkiye'deki fakültelerin çokluğu vurgulanmıştır. TVHB Merkez Konseyi'nin 2019 yılından beri Veteriner Fakülteleri Dekanlar Konseyi ile birlikte yürütülen çalışmaları sonucu, Yükseköğretim Kurulu yetkililerinin, Üniversiteler Arası Kurulu ve sonunda YÖK Genel Kurulu'nun kararı ile Veteriner Hekimliği Programlarında Eğitime Başlanması ve Eğitimin Sürdürülmesi için Asgari Koşullar YÖK Genel Kurulunda kabul edilerek YÖK'ün Resmi Web Sayfasında 05 Ocak 2022 tarihinde yayınlanmıştır (EK 8). Bu adım daha fazla fakülte açılmasının önüne geçmek için olumlu bir adım olarak görülmektedir. Ancak günümüzde fakülte sayısının artışının devam edeceğine dair gelişmeler dikkat çekmektedir. Bu kararın hem eğitime devam eden fakülteler hem de kurulmak istenen fakülteler için titizlikle uygulanması gerekmektedir.

Dünyada ve AB ülkelerinde veteriner hekimlik hizmetlerinin bir taraftan uluslararası düzenlemeler ile yürütüleceği tartışılırken bir taraftan da veteriner hekimlik eğitim, öğretiminin uluslararası boyut kazanması konuları gündeme getirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede AB direktifleri doğrultusunda AB ülkelerinde üniversiteler arasında değişim dönüşüm modelleri ele alınmaya başlanmıştır.

2.3.1. Öğrenci

1993 yılında veteriner fakültesini kazanan öğrencilerin ülke genelinde ÖSS sonuçlarına göre yüzdellik dilimi %13–22 arasında değişirken, fakülte sayısı arttıkça veteriner fakültelerinin yüzdellik dilimdeki yeri bir hayli gerilemiştir. Bugün bu rakamlar %25–55 aralığına kadar düşmüştür (Tablo 1).

2006 yılından itibaren ÖSS ile yerleşen öğrencilerin %'lik dilimleri değil, en düşük başarı sırası verilmektedir. Buna göre 2006-2007 yıllarında ÖSS yerleştirme sınavında SAY-2 türüne göre öğrenci alan Veteriner Fakültelerinde %'lik dilimin tabanı %25'lere kadar gerilerken; 2008 yılında üniversite kontenjanlarının artması sonucu birçok alanda en düşük başarı sırasının yükselmesine paralel olarak, Veteriner Fakültelerinde de en düşük başarı sırası yükselerek gerileme gözlenmektedir. Oysaki eğitimi zor olan veteriner fakültelerine girişte, belli bir başarı sırası sınırlaması getirilmelidir.

2.3.2. Öğretim Elemanı

Bu konuda EAEVE, yeni açılan veteriner fakülteleri için öğretim elemanı: öğrenci oranını 1:5 olarak önermektedir. Eski veteriner fakülteleri için ise öngörülen 1:7,5 veya daha düşük, "yeterli", 1:7.5 – 15 "yetersiz", 1:> 15 "kabul edilemez" şeklindedir. Bu oranlardan yola çıkıldığında Türkiye'de Öğretim Üyesi / Öğrenci oranların "yetersiz" sınıfında olduğu görülmektedir. Yeterli Öğretim Üyesi bulunmayan fakültelerimizde de öğrenciler EAEVE ve FVE'nin Veteriner Hekimliği eğitiminde belirlemiş olduğu bilmeleri gerekenleri, pratik kazanımları, mesleğini gereği gibi sürdürebilmesi için gereken bilgileri, yeterli derecede almadan mezun olmaktadır (Tablo 2).

Tablo 1: Türkiye'de ÖSYM sonuçları ile öğrenci alan fakültelerin kontenjanları ve sıralamaları (2018 - 2023).

Üniversite	2018			2019			2020			2021			2022			2023		
	Kontenjan	Başarı Sırası	Taban Puan	Kontenjan	Başarı Sırası	Taban Puan	Kontenjan	Başarı Sırası	Taban Puan	Kontenjan	Başarı Sırası	Taban Puan	Kontenjan	Başarı Sırası	Taban Puan	Kontenjan	Başarı Sırası	Taban Puan
Ankara Üniv. (İng.)	40+1	53.100	398,54946	60+2	53.756	414,49339	60+2	50.000	455,21295	60+2	47.571	395,19103	60+2	49.281	458,45818	60+2	53.240	455,36476
Ankara Üniv.	165+5	70.100	374,98133	165+5	68.330	395,38481	165+5	58.900	444,93616	165+5	55.676	385,72823	165+5	62.045	443,83492	165+5	66.274	441,32151
İstanbul Üniv. Cerrahpaşa	120+3	76.000	367,66941	120+3	68.840	394,78577	120+3	64.800	438,28158	120+3	62.947	377,89658	120+3	70.985	434,09003	120+3	81.790	425,52044
Bursa Uludağ Üniv.	110+3	85.000	357,38021	110+3	76.317	385,76600	110+3	68.300	434,28532	110+3	63.674	377,15584	110+3	73.004	431,91549	110+3	82.213	425,13419
Aydın Adnan Menderes Üniv.	100+3	93.600	348,26714	100+3	85.223	375,58784	100+3	76.700	424,58494	100+3	70.255	370,33790	100+3	81.564	423,24305	100+3	92.890	415,05899
Ondokuz Mayıs Üniv	75+2	101.000	340,74662	75+2	90.158	370,35668	75+2	79.800	421,12309	75+2	73.364	367,29232	75+2	81.515	423,28274	75+2	87.710	419,84124
Balıkesir Üniv	60+2	102.000	339,89655	60+2	98.557	361,90478	60+2	86.500	413,79198	70+2	80.878	359,96478	70+2	92.052	412,96075	70+2	105.894	403,89098
Selçuk Üniv	155+4	112.000	331,18699	155+4	106.068	354,83476	155+4	92.700	407,18825	150+4	83.068	357,86661	150+4	92.568	412,45231	150+4	109.015	401,32978
Erciyes Üniv	80+2	117.000	327,29911	80+2	109.362	351,80410	80+2	97.800	401,93257	90+3	92.918	349,13309	90+3	97.765	407,58653	90+3	114.951	396,64238
Dokuz Eylül Üniv (Kiraz)	-	-	-	60+2	104.060	356,68023	60+2	96.500	403,25455	60+2	95.955	346,58050	60+2	105.680	400,38152	60+2	121.803	391,29543
Muğla Sıtkı Koçman Üniv	40+1	122.000	323,71166	50+2	115.784	346,21664	50+2	102.000	396,89793	60+2	96.173	346,40504	60+2	104.902	401,03425	60+2	115.814	395,93207
Tekirdağ Namık Kemal Üniv	60+2	114.000	329,89364	60+2	109.148	352,00318	60+2	101.000	397,69836	60+2	97.238	345,48926	60+2	106.439	399,64999	60+2	122.264	390,96121
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniv	100+3	131.000	316,96717	100+3	121.697	341,35269	100+3	108.000	391,35698	100+3	100.730	342,59889	100+3	108.555	397,84207	100+3	122.297	390,93777
Afyon Kocatepe Üniv	80+2	123.000	322,28845	80+2	120.794	342,06260	80+2	107.000	392,24590	80+2	101.414	342,01595	80+2	112.279	394,60469	80+2	127.807	386,86325
Kırıkkale Üniv	100+3	135.000	314,26995	100+3	127.734	336,74793	100+3	112.000	387,01490	100+3	104.861	339,13062	100+3	115.615	391,76861	100+3	132.542	383,53181
Çukurova Üniv	50+2	140.000	310,50339	50+2	134.165	331,94149	50+2	118.000	381,90208	60+2	111.073	334,14380	60+2	117.428	390,27018	60+2	134.726	382,00331
Aksaray Üniv	30+1	138.000	311,99310	40+1	133.450	332,46544	40+1	117.000	382,51037	50+1	112.667	332,85590	50+1	123.216	385,57305	50+1	143.132	376,21729
Atatürk Üniv	65+2	142.000	309,27983	90+3	141.386	326,94385	90+3	123.000	377,91271	90+3	114.368	331,58155	90+3	125.201	383,99760	90+3	145.502	374,68676
Yakın Doğu Üniv (Burslu)	1+0	123.000	322,91212	3+0	130.111	334,90615	5+0	126.000	375,38729	7+0	115.780	330,51915	7+0	128.212	381,62989	7+0	143.083	373,18536
Hatay Mustafa Kemal Üniv	60+2	150.000	304,35392	60+2	146.360	323,67271	60+2	129.000	372,76914	60+2	116.447	329,99740	60+2	128.736	381,21291	60+2	156.097	367,99751
Sivas Cumhuriyet Üniv	60+2	147.000	306,46645	60+2	144.182	325,09455	60+2	127.000	374,17224	65+2	119.191	328,02100	65+2	133.663	377,48418	65+2	151.953	370,54145
Fırat Üniv	135+4	156.000	300,82086	120+3	152.038	320,06190	120+3	130.000	371,62823	120+3	119.883	327,51275	120+3	134.129	377,13967	120+3	155.166	368,55284
Yakın Doğu Üniv (İng-Burslu)	6+0	150.000	304,34870	8+0	159.030	315,80734	10+0	145.000	359,60534	10+0	120.539	327,04536	10+0	156.785	361,52795	10+0	147.836	-
Kastamonu Üniv	30+1	144.000	307,92486	50+2	141.533	326,84165	50+2	129.000	372,15120	50+2	121.097	326,60589	50+2	135.671	376,04686	50+2	152.050	370,48470
Necmettin Erbakan Üniv	-	-	-	60+2	-	-	60+2	133.000	368,83560	50+2	121.852	326,06912	50+2	137.305	374,88768	50+2	157.833	366,94042
Yozgat Bozok Üniv	-	-	-	60+2	163.875	313,03252	60+2	143.000	361,04356	60+2	129.516	320,71692	60+2	148.000	367,38460	60+2	176.649	356,17855
Harran Üniv	75+2	168.000	294,24771	80+2	166.504	311,56005	80+2	148.000	357,35905	80+2	134.320	317,45607	80+2	155.371	362,44948	80+2	191.054	348,87423
Van Yüzcüncü Yıl Üniv	85+3	176.000	290,16506	85+3	169.604	309,86204	85+3	150.000	356,16136	85+3	136.095	316,30260	85+3	151.456	365,06475	85+3	172.675	358,36654
Dicle Üniv	65+2	171.000	292,59198	80+2	172.808	308,16803	80+2	154.000	353,32332	80+2	138.791	314,55160	80+2	154.536	362,99939	80+2	175.824	356,61497
Kağıs Üniv	105+3	185.000	285,63454	100+3	181.282	303,72874	100+3	160.000	348,80416	100+3	146.142	310,02625	100+3	163.964	357,01786	100+3	193.172	347,83872
Bingöl Üniv	60+2	193.000	281,99157	60+2	186.050	301,44166	60+2	169.000	343,00211	60+2	149.807	307,79971	60+2	169.444	353,80695	60+2	204.446	342,49091
Sırt Üniv	60+2	202.000	278,40373	70+2	196.819	296,38119	70+2	180.000	336,03595	70+2	157.005	303,68253	70+2	178.464	348,56895	70+2	217.243	336,85656
Yakın Doğu Üniv (%50 ind)	-	-	-	-	-	-	25+0	225.000	312,60534	38+0	199.258	282,55920	43+0	215.596	329,89921	43+0	-	-
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv	10+0	250.000	261,39564	10+0	236.078	280,50039	10+0	229.000	310,77913	10+0	205.768	279,71585	10+0	206.575	334,12167	10+0	261.192	319,99614
Yakın Doğu Üniv (İng-%50 Burslu)	30+0	346.000	237,96970	47+0	339.384	250,87465	50+0	298.000	283,65686	60+0	266.144	257,86588	55+0	318.196	292,40505	55+0	-	-
Afyon Kocatepe Üniv (KKTC Uyruklu)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2+0	-	-	1+0	255.924	313,10572	-	-	-

Tablo 2: Veteriner Fakültelerinin 2022-2023 yılı öğrenci, mezun ve öğretim üyeleri sayıları ile Erasmus hareketlilikleri, EAEVE ve VEDEK akreditasyon durumları.

Üniversite	Öğrenci sayısı (2023)	Mezun sayısı (2023)	Öğretim Üyesi			Erasmus		EAEVE (2023)	VEDEK (2023)
			Profesör	Doçent	Dr. Öğr. Üyesi	Giden	Gelen		
Afyon Kocatepe Üniversitesi	584	117	49	12	15	3	-	-	VAR
Aksaray Üniversitesi	292	29	5	13	8	-	-	-	-
Ankara Üniversitesi (İngilizce)	386	34	70	21	18	4	1	VAR	VAR
Ankara Üniversitesi (Türkçe)	1148	234	70	21	18	7	-	VAR	VAR
Atatürk Üniversitesi	590	74	25	13	19	-	-	-	VAR
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	721	131	57	15	30	-	-	VAR	VAR
Balıkesir Üniversitesi	397	68	19	10	10	-	-	-	-
Bingöl Üniversitesi	379	45	10	1	12	2	-	-	-
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	758	114	38	21	24	-	-	VAR	VAR
Bursa Uludağ Üniversitesi	991	52	73	18	9	3	2	VAR	VAR
Çukurova Üniversitesi	374	57	10	3	7	2	-	-	-
Dicle Üniversitesi	613	62	20	12	14	-	-	-	-
Dokuz Eylül Üniversitesi	236	-	2	4	3	-	-	-	-
Erciyes Üniversitesi	634	45	41	12	15	5	-	VAR	VAR
Fırat Üniversitesi	821	166	65	6	5	1	0	VAR	VAR
Harran Üniversitesi	501	68	20	9	18	-	-	-	-
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	375	75	25	16	22	1	-	-	-
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa	873	101	78	29	8	-	-	VAR	-
Kafkas Üniversitesi	604	105	45	13	22	1	-	-	VAR
Kastamonu Üniversitesi	309	15	1	5	16	2	0	-	-
Kırıkkale Üniversitesi	624	126	31	6	21	-	-	-	VAR
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	302	31	3	4	11	-	-	-	-
Necmettin Erbakan Üniversitesi	222	-	2	1	10	-	-	-	-
Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi	580	89	52	18	15	-	-	-	VAR
Selçuk Üniversitesi	1075	186	85	15	16	-	-	-	VAR
Siirt Üniversitesi	469	59	4	10	14	-	-	-	-
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	530	68	12	9	19	2	1	-	-
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	461	72	9	4	17	-	-	-	-
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	570	83	32	12	19	-	-	-	-
Yozgat Bozok Üniversitesi	286	-	-	4	6	-	-	-	-
Yakın Doğu Üniversitesi (İngilizce Burslu)	48	6	11	6	23	-	-	-	-
Yakın Doğu Üniversitesi (Burslu)	32	1	11	6	23	-	-	-	-
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi	44	5	-	-	-	-	-	-	-

2.4. Veteriner Fakültelerinin Onay ve Akreditasyonu

Esas amacı dersler ve saatlerinde belli standartlar oluşturmak olarak başlayan Bologna süreci toplantılarında belli dersler zorunlu hale getirilmiştir. Veteriner Fakültesi Dekanları, TVHB Konsey Başkanı, Veteriner Hekimler Derneği Başkanı ve TVHB Vakfı Başkanı'nın katılımıyla 18-19 Şubat 2010 tarihlerinde Samsun'da gerçekleştirilen toplantıda öncelikli olarak çekirdek müfredat oluşturulması için bir komisyon kurularak hem ulusal hemde uluslararası akreditasyon için görüşülmüş ancak henüz çekirdek eğitim programı son halini almamıştır.

Fakülte eğitim programlarının hazırlanması sırasında esas alınacak asgari koşulların belirlenmesi, araştırmacı ve etik değerlere sahip, hayat boyu öğrenmeyi önemseyen veteriner hekimlerin yetiştirilmesi amacıyla 06-09 Eylül 2018 yılında Veteriner Fakülteleri Dekanlar Konseyi başkanlığında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ev sahipliğinde toplanılarak VUÇEP için bir çalışma grubu kurulması kararına varılmıştır. 19 Kasım 2018 yılında Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi ev sahipliğinde tekrar toplanılarak Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi ev sahipliğinde çalışma grubunun faaliyetlerine devam etmesi kararı alınmıştır. Bu toplantılardan sonra yedi kez daha toplanılmış ve son olarak 07.06.2021 yılında VUÇEP-2021 raporu hazırlanılarak sunulmuştur.

2.4.1. EAEVE Onay ve Akreditasyonu

EAEVE, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin direktifleri doğrultusunda mesleki kalitenin tanınması için; veteriner hekimliği eğitiminin asgari gereksinimlerinin tanımlanması (EC-Directive 2005/36) amacı ile kurulmuştur. Bu görevini Avrupa Veteriner Hekimleri Federasyonu (FVE) ve Veteriner Eğitimi Danışma Komitesi (ACVT – Advisory Committee on Veterinary Education) ile birlikte yürütmektedir. EAEVE akreditasyonunun amacı; homojen kriterleri ve şeffaflığı yakalamak, eğitimin benzer biçimde yüksek standartlarda yapılmasını, ana hatların ve gereksinimlerin belirli bir standartta olmasını, mevcut eksikliklerin giderilmesini sağlamaktır. Avrupa Birliği ülkelerinin Veteriner Fakülteleri EAEVE'ye üye olmak ve akreditasyon ziyaretleri ile değerlendirilmek zorundadır. AB üyesi olmayan ülkelerin üye eğitim kurumlarının da periyodik olarak EAEVE'nin onay/akreditasyon ziyaretlerine açık olması tavsiye edilmektedir.

EAEVE de 82 tam üye, 14 aday üye olmak üzere toplam 96 üyesi bulunmaktadır. Ülkemizde 2023 yılı itibariyle toplam yedi veteriner fakültesi EAEVE üyesidir. Bu fakültelerimiz Ankara Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Fırat Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Kars Kafkas Üniversitesi ve Adnan Menderes Üniversitesi Veteriner Fakülteleridir. Afyon Kocatepe Üniversitesi de aday üye statüsündedir (EK 9).

2.4.2. Ulusal Akreditasyon (VEDEK)

Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları oluşturmak üzere Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (VEDEK) adı altında tüm fakülte dekanları 'Ulusal Akreditasyon İşlem ve Usullerindeki Temel Standartlar' adı altında bir ulusal akreditasyon yolu açmıştır. 20 Mayıs 2021 yılında VEDEK tarafından hazırlanan el kitabında, TYÇ, VUÇEP, EAEVE, WOAHOIE (Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü/Office Internationale Epizootica) ile YÖKAK ve ESG 2015 (Avrupa Standartlar Kılavuzu/European Standarts Guideline)'in tavsiyelerine uygun olarak Türkiye'deki veteriner fakültelerinin eğitimlerinin değerlendirilme süreçleri, bu süreçte izlenecek ve dikkate alınacak kriterler, VEDEK takım ziyaretlerinin kapsamı gibi tüm aşamalar ayrıntılı olarak sunulmuştur (EK 5). 2023 yılı itibarıyla 12 veteriner fakültesi VEDEK akreditasyonuna sahiptir.

Tablo 3. Türkiye'de VEDEK Onaylı Akredite Olan Veteriner Fakülteleri

	AKREDİTE OLAN PROGRAM	AKREDİTE OLDUĞU TARİH	AKREDİTASYON BİTİŞ TARİHİ
1	Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Türkçe	30 Eylül 2022	30 Eylül 2029
2	Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, İngilizce	30 Eylül 2022	30 Eylül 2029
3	Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi	30 Eylül 2022	30 Eylül 2029
4	Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi	30 Eylül 2022	30 Eylül 2029
5	Adnan Menderes Üniversitesi Veteriner Fakültesi	30 Aralık 2016	30 Aralık 2023
6	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Veteriner Fakültesi	16 Şubat 2018	16 Şubat 2025
7	Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesi	28 Aralık 2018	28 Aralık 2025
8	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniv. Veteriner Fakültesi	28 Aralık 2018	28 Aralık 2025
9	Kırıkkale Üniversitesi Veteriner Fakültesi	28 Aralık 2018	16 Şubat 2025 (Şartlı Akr.)
10	Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi	14 Şubat 2020	5 Mart 2027
11	Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi	14 Şubat 2020	5 Mart 2027
12	Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi	5 Mart 2022	5 Mart 2024
13	Afyon Kocatepe Üniversitesi Veteriner Fakültesi	28 Eylül 2022	28 Eylül 2024 (Şartlı Akr.)

2.5. Veteriner Hekimliği Uzmanlık Eğitimi

Veteriner hekimlikte uzmanlık eğitimi Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde başlamış ve 1954 yılında yayımlanan 6343 sayılı "Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Odaların Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun" ile yasal dayanak kazanmıştır. Yasanın 7. maddesinde belirtilen "Mütehassis unvanı taşıyabilmek, için Veteriner Hekim İhtisas Talimatnamesinde yazılı olan branşlardan birinde ihtisas yapmış olmak ve Ziraat Vekâletince hazırlanacak yönetmeliğe göre yapılacak imtihanı kazanmak ve ihtisas vesikası almak şarttır" hükmü uyarınca Bakanlık, 1955, 1958, 1968, 1970, 1975 yıllarında uzmanlık yönetmeliklerini yayınlamıştır.

2001 yılında Bakanlık ve Türk Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Konseyi'nin girişimleri ile mevcut uzmanlık eğitiminde karşılaşılan sorunlar, uygun bir uzmanlık eğitiminin yasal ve teknik şartlarının belirlenmesi ile yeni bir Veteriner Hekimliği Uzmanlık Yönetmeliği hazırlanması amacıyla çalışmalar başlatılmıştır. Veteriner Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi (VUS) Yönetmeliği 02 Mayıs 2018 tarihinde yayınlanmış olmasına rağmen uygulamaya geçilememiştir. 2021 yılı itibarıyla başlatılması gereken süreç, o tarihte bir yıl daha ertelenmiştir. Geline nokta Uzmanlık Alanları ve eğitim süreleri üzerinde değerlendirmeler yapılması süreci hızlandırabilir. Hayvan türü ve çalışma alanı bazlı uzmanlık alanlarının belirlenmesi uygun olacaktır. Mevzuatı olan süreç hızlandırılmalı, belli alanlar belirlenerek Uzmanlık süreci başlatılmalıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı mutlaka ihtiyaç olan alanlar ile ilgili çalışmalar yapmalı, seçilecek alanlarda uygun Fakülte ve Enstitü eşleşmeleri de yapılarak süreç devam ettirilmelidir.

Eğitim almaya hak kazanan öğrenciler için 50/d kadrosu verilmesi ve eğitim veren öğretim görevlilerine ders ücretinin ödenmesi için yükseköğretim kurulunun tanımlanması, mezun olacak uzman veteriner hekimlerin istihdam edilebilirlikleri ve özlük hakları için yasal altyapının oluşturulması gerekmektedir.

2.6. Yaşam Boyu Öğrenim ve Mezuniyet Sonu Eğitim

2.6.1. Avrupa Yaşam Boyu Öğrenme Yeterlilikler Çerçevesi

Avrupa Yaşam boyu Öğrenme Yeterlilikler Çerçevesi (European Qualifications Framework for Lifelong Learning, EQF - LLL) Avrupa'daki farklı ülkeler ve sistemler arasında yeterliliklerin anlaşılması, farklı ülkeler arasında hareketliliği teşvik etmek ve onların yaşam boyu öğrenmelerini kolaylaştırmak amacı ile 2008'de yürürlüğe girmiştir. EQF-LLL farklı ülkelerin ulusal yeterlilik sistemlerini ve çerçevelerini ortak bir Avrupa referansı etrafında toplamayı hedeflemektedir. Bu referans düzeyleri, temelden (Düzye 1, örn. ilköğretim), ileri dereceye (Düzye 8, örn. Doktora) kadar tüm ulusal yeterlilikleri kapsamaktadır. Yaşam Boyu öğrenmeyi teşvik edecek bir araç olarak EQF-LLL, genel, mesleki ve akademik eğitim ve öğretimin tüm yeterlilik düzeylerini kapsar. EQF-LLL öğrenim süresi gibi öğrenme girdilerine değil, öğrenme sonuçlarına odaklanmıştır. Yeterlilikler üç kategoride belirtilir: Bilgi (knowledge), beceri (skill) ve yetkinlik (competence). Bu da gösterir ki, yeterlilikler, farklı kombinasyonlarda kuramsal ve uygulamalı bilgi, kavramsal ve uygulamalı beceriler ve başkalarıyla çalışılan ortamlarda gerekli olan sosyal yeterlilikleri de içeren geniş bir öğrenme çıktısı sahasını kapsamaktadır.

2.6.2. Ülkemizde Yaşam Boyu Öğrenme Yeterlilikler Çerçevesi

Veteriner hekimlik, birçok ilgi alanı ile çok hızlı gelişen, sürekli değişim ve ilerlemelerin kaydedildiği önemli bir alandır. Bu kadar hızlı değişen bilgilerle sürdürülen bir mesleğin, devamlı olarak kendisini yenilemesi gerekir. Bilim ve teknoloji geliştikçe mesleki bilimsel yenilenme de ihtiyaç haline gelmiştir. Yeniliklerden, değişim ve dönüşümden uzak duran bir

veteriner hekimin mesleğini icra etmeyi sürdürebilmesi günümüz rekabet ortamında mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple son yıllarda düzenlenen çeşitli meslek içi eğitim kurslarına kongrelere ilgi giderek artmaktadır. Ülkemizdeki mevcut yasal durum ile eğitimle ilgili kararlar Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu'na bırakılmıştır. 15.10.2011 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Veteriner Hekim Muayenehane ve Poliklinik Yönetmeliği ve Hayvan Hastaneleri Yönetmeliğine "Hizmet İçi Eğitim" maddesi eklenmiş, konuları Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından belirleneceği ve Türk Veteriner Hekimleri Birliği tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim sonrası sertifika verileceği belirtilmiştir. Bu eğitimlerin veteriner hekimliği diplomasının önüne geçmesi ile ilgili Veteriner Hekimler Derneği'nin açtığı dava sonucu Danıştay 10. Dairesinin E:2012/3675-K:2015/5258 sayılı ve 24.11.2015 tarihli kararı ile yürütmesi durdurulmuştur Danıştay daha sonrasında bu maddeyi iptal etmiştir.

Mezuniyet sonrası veteriner hekimlerin Yaşam Boyu Öğrenme süreci TVHB kontrolünde, üniversiteler, sektör temsilcileri ve meslek odaları ile koordineli olarak gerçekleştirilmelidir. Açılacak eğitim programlarının kalite değerlendirme süreçlerinden geçirilmesi, YÖK tarafından onaylanan mesleki yeterlilikler kurumunca izlenmesi, ölçme-değerlendirme sistemlerinin tanımlanmış olması, yönerge ve yönetmelikleri bulunan programlarca eğitimlerin verilmesi bu sürecin kaliteli ve profesyonel olarak yapılmasını sağlayacaktır.

TVHB Sürekli Eğitim Programı kapsamında hizmet içi etkinliklerin düzenlenmesinde yol gösterici olmalıdır. Bununla birlikte kredilendirme sistemi ile birlikte mezuniyet sonrası Veteriner Hekimlerin izlenmesi, faaliyetlerinin değerlendirilmesi çalışmalarını da yapmalıdır. Yaşam Boyu Öğrenme süreci içerisine kredilendirilebilen "Mikro Sertifika Programları" da dâhil edilmeli, bu eğitimlerin dijital sistem ve Europass sertifikası ile ilişkilendirilmesi sağlanarak uluslararası düzeyde kabul görecektir şekilde eğitim planlamaları yapılmalıdır.

2.6.3. Veteriner Hekimliği Sürekli Eğitimi ve Gelişimi (VETSEG)

"Sürekli Eğitim Yüksek Kurulu" tarafından; sözlü, yazılı ve kişisel eğitim etkinliklerini önceden belirlenen puanlar çerçevesinde değerlendirilmelidir" ibaresi yer almaktadır. Bu bağlamda Türk Veteriner Hekimleri Birliği tarafından hazırlanan ve 13 Eylül 2006 tarih ve 26288 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Veteriner Hekimleri Birliği Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Yönetmeliği On ikinci Bölümünde "Veteriner Hekimliği Sürekli Eğitimi ve Gelişimi" (VETSEG) yer almıştır. VETSEG uygulama konusunda yasal zemine tam oturtulmadığı için uygulanamamaktadır. Bu bağlamda VETSEG'in günümüz ve ülkemiz şartları göz önünde bulundurularak yeniden hazırlanması ve yasal zemine oturtularak uygulamaya konulması gerekmektedir.

2.7. Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi

"Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi" ülkelerin toplumsal, kültürel ve ekonomik gerçeklerine en yakın tanımları ve yaklaşımları içeren, ülkelerin yükseköğretim kurumları tarafından kabul gören ve uygulanabilen, ulusal ve uluslararası paydaşlarca tanınan ve ilişkilendirilebilen derecelerin verilebileceği bir sistemdir. Bu alanın bir parçası olarak Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) taslak haline getirilmiş; gereklilikler, çalışmalar internet sitesinde yayınlanmıştır (<http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler/tyyc>). TYYÇ Temel Alan Çalışma Grupları arasında; Tarım, Ormancılık, Hayvancılık ve Su Ürünleri (62) Veteriner Hekimliği alanı 64 olarak kodlanmıştır.

"Lizbon Stratejisi ve ülkemizin 2001 yılında dâhil olduğu Bologna Süreci hedeflerine yönelik olarak, yüksek öğretim sisteminde şeffaflık, tanınma ve hareketliliği artırma amaçlarıyla 2010 yılına kadar oluşturmayı taahhüt ettikleri "yükseköğretim alanında ulusal yeterlilikler çerçevesi geliştirme" konusunda ulusal düzeyde çalışmaları yükseköğretimin tüm iç ve dış paydaşlarıyla paylaşmaktır. Yükseköğretim alanında yeterlilik, herhangi bir yükseköğretim derecesini başarı ile tamamlayan bir kişinin neleri bilebileceği, neleri yapabileceği ve nelere yetkin olacağını ifade eder".

2.8. Araştırma

Eğitim-öğretim ve araştırma komisyonu kapsamında değerlendirilen en önemli unsurlardan biri de araştırmadır. Ülkemizde araştırma geliştirme sisteminde üniversiteler, kamu ve özel sektör kuruluşları etkin rol oynamaktadır. Gerek üniversiteler gerekse diğer araştırma kurumlarınca desteklenen ve gerçekleştirilen çalışmalar sonucu ortaya çıkan bilgilerin ekonomik ve toplumsal bilgiye hızla dönüştürülebilme becerisi ülkelerin rekabet gücünü artırmaktadır.

Türkiye'de lisansüstü eğitim-öğretime dayanan araştırmacı potansiyeli başlıca, üniversitelerin sağlık bilimleri, fen bilimleri ve sosyal bilimler enstitülerince yerine getirilmektedir. Birinci derecede hayvan sağlığı, hayvan yetiştiriciliği ve gıda güvenliği araştırmaları önemlidir. Sağlık öncelikli olmakla beraber verim artışı sağlanması ve ülke ekonomisine katkı sağlayacak araştırmalar da son derece önemlidir. Öncelikle ülke insanımızın sağlıklı ve yeterli beslenmesi, Avrupa Birliği ile ilgili ve diğer uluslararası sorumlulukların yerine getirilmesi, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin yurt içi ve yurt dışı ticaretinde, ihracatta gerekli olan şartların kontrolü için laboratuvar analizleri olmaz uygulamalardır. Bu analizlerin de istenilen çabukluk ve doğrulukta gerçekleştirilmesi için bu alanlarda faaliyet gösteren araştırma enstitülerinin gerek yetişmiş uzman personel gerekse de laboratuvar altyapısı bakımından daha donanımlı olmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Çalışmaları sırasında kendileri bizzat hastalığa yakalanma riski taşıyan araştırmacı veteriner hekimlerin çalışmaları mesai saatleri ile sınırlı değildir. Araştırma faaliyetlerine ilave olarak üretim, teşhis, kontrol ve eğitim gibi hizmetler de yürütmektedirler. Bu bakımdan

çoğunlukla akşam geç saatlere kadar hatta hafta sonu tatillerinde dahi laboratuvarlarında ya da kütüphanelerde araştırmacılar büyük özveri içinde çalışmalarını sürdürmektedir. Kısaca araştırmacılık bir gönül işidir ve büyük fedakârlıklar gerektirir. Ancak bu şekilde büyük özverilerle çalışan araştırmacıların bugün sahip oldukları özlük haklarının tatminkâr bir seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir. şu anda araştırmalarda çalışan veteriner hekim araştırmacıların bir bölümü dört kişilik bir aile için belirlenen yoksulluk sınırının altında ücret almaktadırlar. Bu durumda çalışmak zorunda bırakılan yetişmiş araştırmacılar, zaman içerisinde maddi imkânlar yönünden iyi olan başka kurumlara geçmeyi, araştırma camiasından ayrılmayı tercih etmektedirler. Gerek çalışanların moral motivasyonu, gönüllülüğü ve fedakârlığını artırmak ve gerekse yetişmiş personelin başka iş alanlarına geçmesini engellemek için, özellikle yetişmiş araştırmacıların maddi imkânlarını geliştirici düzenlemelere de ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye'de temelde veteriner sahada özelden hayvan sağlığı, hayvancılık ve gıda güvenliği araştırmaları, Veteriner Fakülteleri, TÜBİTAK, Araştırma Enstitüleri ile sınırlı düzeyde özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca son yıllarda üniversitelerin bünyesinde kurulan ileri teknoloji ve biyoteknoloji enstitüleri ile Teknopark vb. yerlerde de konularında uzman veteriner hekimler ve öğretim üyeleri AR-GE faaliyetlerinde bulunmaktadır. Üniversiteler başta olmak üzere bakanlıklar, enstitüler ve diğer kurumlarda yapılan araştırmalar sahada yaşanan sorunların çözümüne yönelik olarak planlanmalı ve yaygın etkisi yüksek, uygulanabilir sonuçlar doğurabilecek çalışmalar hedeflenmelidir. Ancak, üniversitelerdeki akademik personel mevcut şartların zorlaması ve akademik yükseltme kriterlerinin sürekli değişmesi nedeniyle esas hedef olarak akademik yükselmeye odaklanmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda mevcut hayvancılıkla ilgili il, bölge veya ülke sorunlarına yeterince zaman ayırlamamaktadır. Kaldı ki YÖK kriterleri veya akademik değerlendirmelerde bu tip çalışmalara değer verilmemektedir. Bakanlık enstitüleri de ağırlıklı olarak kuruma gelen rutin testleri uygulayabilmek amacıyla çalışmaktadır.

Araştırma destekleri neredeyse sadece TÜBİTAK ve Üniversite Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlükleri (BAPK) ile yapılmaktadır. Ancak, AB projeleri ve TÜBİTAK projeleri çok kapsamlı, farklı alanlardan araştırmacıların bir arada çalışmasını gerektirmektedir. Bu şekildeki uzun soluklu bol evrak ve zaman harcaması gerektiren araştırmalar tercih edilmemektedir. Onun yerine hızla yabancı dergilerde yayınlanacak daha az evrak ve multidisipliner zorunluluğu olmayan araştırmalar tercih edilmektedir. TÜBİTAK, TAGEM ve AB projeleri genellikle öncelikli alanları bildirip 3-4 aylık başvuru süreci vererek pek çok araştırmacıyı dışarıda bırakmakta, belirledikleri 5-10 konuda çalışılmasını beklemektedir.

Üniversitelerin büyük çoğunluğunun BAPK bütçeleri ülke hayvancılığının geliştirilmesi, eksikliklerin tüm yönleriyle ortaya konulması ve çözüm önerilerinin üretilmesine destek olabilecek bütçelere sahip değildir. Geniş kapsamlı araştırmaların yapılmasını sağlayacak mali destek verilememektedir. Benzer şekilde lisansüstü eğitim sürecinde yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları için verilmesi gereken BAPK destekleri de cüzi miktarlarda olduğu için dünya çapında etki yaratacak, güncel konularda yenilikler getirecek, bilimsel yetkinlik ve etki değerine

sahip tez konuları belirlenmemektedir. Veteriner hekimlik alanında destek veren TÜBİTAK Tarım, Ormancılık ve Veterinerlik Araştırma Destek Grubu (TOVAG) destekleri de sınırlı sayıda proje başvurusunu desteklemekte, diğer araştırma gruplarının proje destek oranları ile karşılaştırıldığında dikkat çekecek oranda düşük destekleme oranları ile karşılaşılmaktadır. Bunun sonucunda akademisyenler, doktora ve yüksek lisans öğrencileri ülke hayvancılığına katkı sağlayacak, veteriner hekimlik alanında fark yaratacak araştırmalar yapılamamakta, dünya çapında bilim camiasında tanınır ve parmakla gösterilir bilim insanları yetiştirilememektedir. Bu durumun iyileştirilebilmesi için bilimsel alanlarda öncü olan ülkelere olduğu gibi üniversitelere, araştırma enstitülerine ve ilgili kurumlara hedef odaklı, büyük bütçeli destek programları ayrılmalı ve kurumlar arası iş birliği çerçevesinde araştırma ve uygulamalara destek sağlanmalıdır.

Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı konu ile ilgili araştırma enstitüleri farklı genel müdürlükler bünyesinde yer almaktadır. İyi eğitilmiş ve deneyimli elemanların sistemde tutulması ve verimliliklerinin devamı, sistemin artan kalitede işlev görebilmesi için hayati bir konudur. Ülke kaynaklarını kullanarak gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında eğitim almış, uzun yıllar araştırmada hizmet vermiş ve yararlı hale gelmiş araştırmacıların önemli bir kısmı zamanla ya emekli olmakta ya da araştırma dışında iş alanlarına geçerek sistemden ayrılmaktadır. Ayrılan bu elemanların yerine yeterli sayıda ve nitelikte yeni eleman temin edilememektedir.

Üniversitelerimizin hayvancılıkta araştırmada öncelikli üniversite kapsamına alınmaları ve verilen desteklerde fakültelerin altyapı, öğretim üyesi sayısı ve diğer bazı kriterler göz önüne mutlaka alınmalıdır.

Araştırmalarda çok disiplinli ve çoklu katılımlı projeler çok önemlidir. Günümüzde bazı sorunların artık ülkelerin sınırları ile sınırlı kalmadığı daha net görülmektedir. Özellikle kuş gribi, domuz gribi gibi pek çok ülkeyi etkileyen hastalıklar, küresel iklim değişiklikleri, küresel ısınma gibi olaylar da hayvan hastalıklarında yeni yaklaşımları beraberinde getirmiş, bu alanda yapılacak çalışmalarda mutlaka global anlamda bir iş birliği sisteminin tesisini zorunlu kılmıştır. Global anlamda etkin bir iş birliği içerisinde yer almak ve bu alanda söz sahibi olmak amacıyla ülkemizde ulusal düzeyde etkin bir iş birliği ortamının ve sisteminin oluşturulması için mevzuat, yapısal vb. gereklilikler belirlenmelidir.

Üniversitelerimizde ve diğer araştırma kuruluşlarında tarımla ilgili tamamlanmış ve devam etmekte olan veya planlanan araştırma çalışmalarının Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) tarafından kayıt altına alınarak, araştırmacılara sunulmasında sorunlar bulunmaktadır. Aynı şekilde FAO tarafından tüm ülkelere yönelik gerçekleştirilen AGRIS/CARIS sistemine veri girişi konusunda da çalışmalar yeterli düzeyde değildir.

Başta Veteriner ilaçları ve hayvan aşılı olmaları üzere, teşhis kitleri, hayvan sağlığına yönelik yazılım, erken uyarı vb. ürün ve sistem geliştirmeye yönelik AR-GE çalışmaları son derece yetersizdir. 2019-2021 yılları arasında Çin'de başlayan ve tüm dünyaya yayılarak çok sayıda insanın ölümüne, kronik hastalıkların ortaya çıkmasına ve dünya çapında karantina ve

kapatmalar sonucunda hayat akışının durmasına neden olan COVID-19 pandemisinin de gösterdiği gibi “Tek Sağlık” konusunda veteriner hekimlik mesleği kilit noktada öneme sahiptir. Bu nedenle insan ve hayvan sağlığını koruyucu, önleyici ve tedavi edici araştırmalara yönelik AR-GE çalışmalarına alan açılmalı, destekler artırılmalıdır.

Araştırma sonuçlarının bilim dünyasına sunulabilmesi için özellikle Science Citation Index (SCI) gibi indekslerce tanınan dergilerde yayınlanması üzerinde durulmalı, bunun için ulusal dergilerin SCI'ya katılımı için teşvik edilmelidir. Bu konuda önemli bir kaynak dışı aktarılmakta, ülkede bu kategorideki (Q1, Q2) dergi sayısının acilen artırılması, öğretim üyelerinin bu dergilerde yayın yapması ekonomik olarak desteklenmesi önemli bir katkı sağlayacaktır. Ancak asıl olan araştırmaların özelde bilim dünyasına genelde ise topluma duyurulması ve ulaşılabilirliktir. Yurt dışında olduğu gibi özel internet siteleri veya blog'lar üzerinden bu yayınların kısaca da olsa öncelikle veteriner hekimlere olmak üzere hayvan sahiplerine ve topluma da ulaşabilecek şekilde Türkçe olarak duyurulması gerekmektedir.

Günümüzde Q1, Q2 ve hatta Q3 kategorisinde yer alan dergilerin neredeyse tamamı maalesef yayın ücreti istemektedir. Üstelik makale başına 2000-3000 dolar gibi yüksek ücretler talep edilmektedir. Araştırmacıların bunu kendi imkânlarıyla karşılamaları imkânsızdır. Bu nedenle en azından Q1 ve Q2 kategorisindeki dergilerde yayın yapan araştırmacılara Avrupa'da ve diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yayın desteğinin sağlanması gerekmektedir. Ülkemizde veteriner alanda yayın yapan SCI kapsamındaki dergilerin sayısının bir elin parmaklarını geçmediği de göz önünde bulundurulduğunda araştırmacıların bilimsel çalışmalarını yurt dışına duyurmaları açısından son derece önemlidir. TÜBİTAK ya da üniversitelerin ilgili birimlerinin yayına kabul edilen makalelerin yayın ücretini ödemeleri için gerekli girişimler yapılmalıdır.

Veteriner alanda yayın yapan Ülkemiz kökenli bilimsel dergilerin geliştirilmesi ve yurt dışındaki benzerleriyle rekabet yapabilmesi için gerekli destekler sağlanmalıdır. Bu bağlamda TÜBİTAK tarafından kurulan “Dergi Park” bilimsel dergilerin başvuru ve yayın süreçlerine teknolojik altyapı sağlayan önemli bir platform olarak hizmetini sürdürmektedir. Bilimsel dergilerin geliştirilmesinde en önemli konulardan biri de yayına gönderilen makalelerin kaliteli ve titiz bir hakemlik sürecinden geçirilmesidir. Bilimsel makalelerde hakemlik tamamen gönüllülük esasına dayanan ve zaman alan meşakkatli bir iş yüküdür. Dergileri en çok zorlayan konulardan biri de yayına gönderilen makaleleri inceleyecek hakem bulunmasındaki zorluklardır. Bu nedenle yurt içi kökenli bilimsel dergilerde hakemlik faaliyetleri özendirilmelidir. Akademik yükseltmelerde ve yayın teşvik ödeneğinde puan olarak yer almasına yönelik girişimler yapılmalıdır.

Akademik ilerlemelerde, lisans ve lisansüstü eğitim süreçlerinde, mezuniyet sonrası veteriner hekimlerin güncel gelişmeleri daha kapsamlı olarak takip edebilmelerinde faydalı olacak, alanında uzman kişiler tarafından yazılan kitaplar ve kitap bölümlerinin desteklenmesi sağlanmalıdır. Yetkin kişiler tarafından yazılacak özgün ve güncel kitaplar sayesinde tüm veteriner hekimlik alanlarında doğru ve kapsamlı bilgiye erişimin yaygınlaşması sağlanacaktır.

3. Veteriner Hekimlik Eğitim ve Öğretiminde Çözüm Önerileri ve Sonuç

1980'li yılların sonuna kadar ülkemizde 7 veteriner fakültesi varken, bugün sayısı artarak eğitim-öğretim faaliyetinde bulunan 31 veteriner fakültesine ulaşmıştır. Bu durum öğrenci ve mezun olan veteriner hekim sayılarında ciddi artışa neden olmakta, kalifiye veteriner hekim yetiştirilmesi güç hale gelmekte, istihdamda ve hizmet alanında ciddi sıkıntılara neden olmaktadır.

Ülkemizde veteriner fakültesi sayılarının fazla olduğu göz önüne alınarak, yeni fakültelerin açılmasının önüne bir an önce geçilmeli, aynı zamanda yeni fakülte açılmasa dahi bazı fakültelerin ikinci bir sınıf açarak (A, B şubesi gibi) öğrenci sayısını artırması sınırlandırılmalıdır. Mevcut fakülte sayıları ulusal ve uluslararası akreditasyon kurumları (VEDEK-EAEVE) kriterleri dikkate alınarak azaltılmalı veya coğrafi olarak uygun olan fakültelerin birleştirilmesi yoluna gidilmelidir. YÖK tarafından "yeni fakültelerin açılması ile ilgili getirilen zorunlu kriterler" her ne kadar yeni fakültelerin eğitime başlaması ve devam etmesine karşı atılan olumlu bir adım olarak görülse de maalesef uygulanmamaktadır. Bu kriterler desteklenmeli, YÖK kriterleri genişletilerek yeni fakültelerin açılmasının önüne geçilmesi sağlanmalıdır.

Fakülte sayısının fazlalığı tartışılmaz bir gerçektir. Ancak bununla birlikte, niteliği yüksek olan öğrencilerin veteriner fakültelerini tercih etmeleri ilk hedef olmalıdır. Hayvan sağlığı ve halk sağlığının korunmasında önemli rolleri olan geleceğin veteriner hekimlerinin veteriner fakültelerine girişinde; tıp, diş hekimliği, eczacılık, hukuk gibi fakültelerde olduğu gibi, başarı sırası sınırlaması ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır. Böylece öğrenci merkezli bilimsel ve gerçekçi bir yaklaşımın, seçme esaslı iyileştirmenin yükseköğretimin kalitesine ve veteriner hekimliğe olumlu etkileri olacağı açıktır. Aynı zamanda veteriner fakültesini tercih eden öğrenciler arasında çok farklı başarı sırasındaki öğrencilerin birlikte olmasıyla ortaya çıkan olumsuzluklar da ortadan kalkacaktır.

Bunun olumsuz etkileri, yalnızca meslek öncesi eğitime değil, mesleğe atıldıktan sonra da kendini göstermektedir. Meslek öncesi eğitimin verimli olması için okuyan öğrencilerin kalitesinin de aynı ölçüde yüksek olması gerekmektedir. Mesleki temel sorunların ivedilikle çözüme kavuşturularak, istihdam koşullarının iyileştirilmesi yanında; orta öğretim öğrencilerine veteriner hekimliği mesleğinin daha etkili olarak tanıtılması, mezuniyet sonrası olanaklarının açıklanması yolunda çalışmaların yapılması ile veteriner fakültelerine nitelikli öğrenci akışı sağlanabilecektir.

Mevcut Fakültelerimizin ulusal ve uluslararası akreditasyona dâhil edilmesi teşvik edilmelidir. Fakültelerimiz kısa sürede eksiklerini tamamlamalı ve plan yapmalıdır. Akredite fakültelerde araştırma ve lisansüstü eğitime ağırlık verilmelidir. Akredite olmayan fakültele

merkezi planlama ile öğretim üyesi desteği sağlanmalıdır. Zira daha önceki kurultay raporu hazırlanırken akredite olan fakülte sayımız 5 iken, bugün bu sayı VEDEK akreditasyonunda 12, EAEVE akreditasyonunda 7 olmuştur. Bu sayıların artması hedeflenmelidir.

Fakültelerin fiziki altyapı, öğretim elemanı, öğrenci ve teknik personel sorunu çözülmelidir. Tüm fakültelerdeki öğrenci kontenjanları akreditasyon kriterleri göz önünde bulundurularak azaltılmalıdır. Ulusal ve uluslararası akreditasyona başlamak veya bu süreçlere dâhil olmanın birçok alanda fakültelerimizin elini güçlendirebildiği unutulmamalıdır. Örneğin öğrenci sayılarının azaltılması, yeni anabilim dalları açılması, öğretim üyesi sayılarının dengeli dağılımı, yardımcı personel alımı vb. konularda düzenlemeler yapılmasını zorunlu hale getirmekte, eğitim kalitesinin artırılmasına ciddi katkıları olmaktadır. Zira YÖKAK tarafından tüm üniversitelerin kalite süreçlerine dâhil edilmesi, birçok fakültemizde kalite süreçlerinin ve akreditasyon çalışmalarına başlamasına önayak olmuştur.

Pahalı olan veteriner hekimliği eğitiminin başarılı olabilmesi için mevcut fakültelerin şartlarının mutlak surette iyileştirilmesi gerekmektedir. Kaldı ki yüksek olan sadece veteriner fakültelerinin sayısı değil, öğrenci sayısı da ülke koşullarını ve istihdam alanlarını değerlendirdiğimizde oldukça yüksektir. Benzer durum ülkelerdeki hayvan varlığı göz önünde bulundurulduğunda da ortaya çıkmaktadır. Fakülte başına düşen toplam hayvan sayısı AB ülkelerinde Türkiye'nin oldukça üzerindedir.

Fakültelerde öğretim üyeleri ile ilgili kariyer planlamaları belli hedefler oluşturularak yapılmalıdır. En önemli hedef olmakla beraber tek hedef öğrenci eğitimi olmamalıdır. Eğiticilerin Eğitimi; Öğrenmeyi kolaylaştırıcılık, öğretim elemanlarını geliştirme yöntemlerinin uygulanması önemlidir. Öğretim üyeleri arasında performans ölçüm kriterleri uygulanmalıdır. Ancak bu kriterler sadece bilimsel çalışma ile ilgili olmamalı, öğrenciye yaklaşım, kendini geliştirme, il-bölge ve ülkesine katkı sağlama, eğitim/standartlar/alt yapı çalışmalarına katkı, pratik uygulamalarda beceri gibi farklı değerlendirmeler de göz önüne alınmalıdır.

Öğretim programları tasarımında uygulamalı eğitim-öğretime ağırlık verilmesi; temel bilimler, klinik bilimler bütünleşmesi ve disiplinler arası bütünleşmenin sağlanması; Kanıta dayalı veteriner hekimlik yaklaşımı ile bilimsel metotlar ve araştırma teknikleri eğitimlerinin desteklenmesi ve öğrencilerin araştırma programlarına dâhil edilmesi öncelenmelidir. Yoğun bir eğitim-öğretim süresi olan veteriner fakültelerinde, müfredatın yoğun olması ve uygulamaların yeteri düzeyde yapılamaması nedeniyle, 5 yıllık olan eğitim öğretim süresinin artırılması ile ilgili düşüncelerin tartışılması, kabulü durumunda eğitim öğretim sürelerinde artış yapılması düşünülebilir.

Mezunlar, akreditasyon kurumlarının (VEDEK-EAEVE) da önerdiği gibi İlk Gün Yeterlilikleri kapsamında asgari mesleki bilgi, beceri ve yetkinliğe sahip olmalıdırlar. Veteriner hekimlik mesleğinin değişen rol modelinde iletişim becerileri, sürdürülebilir kalkınma hedefleri, çevre bilinci, yaban hayatı, deney hayvanları, biyogüvenlik vb. konular eğitim müfredatında gerektiği kadar yer almalıdır.

Çekirdek eğitim programı TVHB ve Dekanlar Konseyi toplantıları ile günün şartlarına göre dinamik bir yapı ile güncellenmeli ve YÖK kurullarında kabulü sağlanmalıdır. Çekirdek müfredatta yer alan konuların öğretim programları içerisindeki ağırlıkları ülke koşulları ve mesleki politikalar göz önüne alınarak güncellenmelidir.

Veteriner hekimlik eğitiminin hem eğitim-öğretim süresince hem de mezuniyet sonrası öğrenmeyi özendirmesi, mezuniyet sonrası öğrenmeye destek olunmalı, tüm kuralları ile yasal bir boyut kazandırılmalıdır.

Yabancı dil eğitimi belirli bir seviyenin üstünde öğrencileri mezun edecek önlemler ve özendirmeler yapılmalıdır. Yüksek standartta eğitim vermenin yanı sıra, sadece ülkemizde değil tüm dünyada hekimlik yapabilecek bireyler yetiştirecek farklı yöntemlerimiz de olmalıdır.

Öğrencilerin temel eğitiminin ardından en kısa sürede değişik ve yeterli sayıda hasta hayvan ile teması sağlanmalıdır. Gerekirse eğitim öğretim süresi artırılarak, son sınıflarda öğrencilere tamamen tercih edilen alanlarda uygulama imkânı sağlanmalıdır. Hayvan sağlığının biyolojik, toplumsal, sosyal ve ekonomik bileşenlerini birlikte içeren programların geliştirilmesine özen gösterilmelidir. Tüm veteriner hekimler için temel yeterlilikler; profesyonel yaklaşım, sosyal bilimler, hayvan sağlığı ve hayvancılık ekonomisi, veteriner hekimlik hizmetleri ve bilginin yönetimi ve uygulanması, çevre bilinci, hayvan refahı, topluma dayalı veteriner hekimlik hizmetleri eğitim öğretim süresi ve sonrasında mutlaka anlatılmalıdır.

Gelişmiş ülkelerde, veteriner fakültelerinde veteriner hekim eğitimi ile uğraşanların bugün üzerinde anlaştığı görüş; veteriner fakültelerindeki eğitimin yaşam boyu kendi kendine öğrenmeyi özendirmesi, temel, klinik ve sosyal bilimler arasında tam bir entegrasyonun sağlanması, veteriner hekimliği eğitiminin temel hayvan sağlığı hizmetlerine ve koruyucu veteriner hekimliğe ağırlık verecek şekilde yeniden yapılandırılması, öğrencilerin eğitimin çok daha erken dönemlerinde hayvan ile temas etmesi, bu konuda tıpkı diş hekimliği ve tıp fakültelerinde olduğu gibi, veteriner fakültelerinde de öğrenci uygulamalarının artırılmasının desteklenmesi, zorunlu stajların ikinci sınıfın bitiminde klinik öncesi staj benzeri bir staj içeriği ile başlaması ve izleyen dönemlerde klinik bilimler derslerinin alındığı süreçle birlikte klinik stajı içeriği dahil edilerek, her yaz tatilinde en az bir ay belirli bir program çerçevesinde staj uygulamalarının değerlendirilmesi, veteriner hekim eğitiminin hayvan sağlığının biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik bileşenlerini birlikte içermesinin sağlanmasıdır.

Ayrıca mezuniyet sonrası veteriner hekimlere yönelik belli aralıklarla VETSEG in ruhuna uygun olacak şekilde Kredilendirme Sistemi getirilmeli ve bu süreç TVHB tarafından yürütülmelidir. Veteriner fakülteleri mezunları için yeterlikleri belirleyecek TVHB'nin de içinde olduğu "Veteriner Hekimlik Eğitimi Sonrası Yetkinlik ve Akreditasyon Komitesi" kurulmalıdır. Mezuniyet sonrasında veteriner hekimlerin mesleki gelişmeleri izlemeleri ve deneyim kazanmaları için gerekli düzenlemeler sağlanmalıdır. Hatta belli alanlarda bu zorunlu hale getirilmelidir. Ayrıca bu yeterliliklerin gerekli düzenlemeler ve altyapı sağlanarak tamamen fakülteler tarafından verilmesi bu konudaki çelişkileri de ortadan kaldıracaktır. Bu konuda

verilecek yeterliliklerin fakülteler tarafından mı yoksa TVHB nezdinde kurulacak olan komite tarafından mezuniyet sonrası mı verileceği geniş bir mutabakatla kararlaştırılmalıdır.

Öğretim üye ve yardımcıları; öğrencilerine yeni eğitim stratejileri oluşturmalıdır. Öğrencilere, problem çözmeye dayalı öğrenme, buluş yolu ile öğrenme, göreve dayalı öğrenme, deneyerek ve tartışarak öğrenme, küçük gruplarda, kendi kendine öğrenme, projeye dayalı öğrenme, akran değerlendirmesi konularında yeni eğitim stratejileri verilmelidir. Öğrenciler hipotez oluşturma, analiz, sentez ve değerlendirme becerilerini geliştirebilmelidir. Öğrencilere; bilgiye nasıl ulaşılacağını göstermek, kişiler arası iletişimi sağlamak, mesleki etik değerlere saygıyı sağlamak, farkındalık yaratmak, ekip çalışmasının önemini kavratmak gibi değerlerin önemini anlatmalıdır. Ayrıca öğretim elemanlarının öğrencilerin veteriner hekimlik mesleğini sevmelerini ve motivasyonlarını artırmalarını sağlayacak faaliyetlerde bulunmasına olanaklar sağlanmalıdır.

Meslek etiği meslek onuru, mesleği icra eden bireylerin mesleğine gösterdiği saygınlık ve sorumluluk ile birlikte gelişmekte ve korunmaktadır; bizim mesleğimize gösterdiğimiz saygı da toplumun o mesleğe gösterdiği saygınlığı şekillendirmekte, bakış açısını etkilemektedir. Mesleki etik ve mevzuat derslerini hiç almadan veya yeterli olarak almadan mezun olan veteriner fakültesi öğrencilerinin, mesleğe aidiyet ve hekimlik konusunda sıkıntı yaşadıkları ve bu sıkıntının veteriner hekimliğe yansıdığı bilinen bir gerçektir. Bu nedenle bütün veteriner fakültelerinde bir an önce mesleki etik ve mevzuat derslerinin sayısı artırılmalı ve konusunda uzman akademisyenler tarafından verilmesi sağlanmalıdır.

Ülkemizdeki Veteriner Hekimlik Eğitiminin önemli eksikliklerinden olan uzmanlık eğitiminin başlatılması ve toplam veteriner hekim sayısı içindeki uzman veteriner hekim oranının artırılması gerekmektedir. Bir an önce ihtiyaç duyulan alanlarda sınav uygulanarak eğitime başlanmalıdır.

Erasmus programlarından daha çok öğrenci yararlandırılmalıdır. Ayrıca Öğretim üyesi değişimine de ağırlık verilmeli, desteklenmelidir.

Veteriner fakültelerinde son sınıf öğrencilerine verilen intörn eğitiminin bir örnek olması belli ve net bir standarta bağlanması için gerekli girişimler yapılmalı, Sağlık sınıfında olmamıza rağmen, Tıp ve diş hekimliği fakültesinde intörn öğrencilere verilen maaşın, bizlere verilmemesi kabul edilemez bir durum olarak görülmeli, konu hakkında gerekli adımlar atılarak, veteriner fakültesi öğrencilerini de intörn maaşı verilmesi sağlanmalıdır.

Avrupa, Asya, Afrika Kıtalarında beraber çalışacak ve birbirlerine fayda sağlayacak 'Ortak Fakülteler' seçilmeli, en azından lisansüstü eğitimi ortak ders programı hazırlanmalıdır.

Dekanlar Konseyi toplantısında alınacak bir kararla tüm fakülteler öz değerlendirme [Self evaluation report (SER)] raporu hazırlamalı ve internet sitelerinde yayınlamalıdır. Ulusal akreditasyon süreçleri zorunlu hale getirilmeli, Öncelikle EAEVE yerine VEDEK tarafından önerilen kalite artırımı yolları hedeflenmelidir.

Veteriner hekimliği eğitiminde temel hedef hayvan, insan ve evre sağlığı olmakla beraber sağlıkta tedaviden önce koruyucu hekimlik önemlidir. Bununla birlikte toplumsal gereklilikler düşünülerek evre, gıda ve buna bağlı alt başlıklar konusunda eğitim genişletilmelidir. Halk sağlığı, toplum sağlığı gibi konular da dikkate alındığında hekimler ayrı da olsa 'Tek Sağlık' konusu önemli hale gelmektedir. Son yıllarda dünyada ve ülkemizde yaşanan pandemi ve birçok doğal afet sonrasında tek sağlık konusunun afetlerle bağlantılı veteriner hekimlik alanını da kapsadığı tecrübe edilmiştir. Veteriner hekimler, doğal afetler öncesinde, sırasında ve sonrasında pek çok görev ve önemli role sahiplerdir. "Tek Sağlık" yaklaşımını benimsemiş olan Veteriner Hekimler doğal afet durumunda evcil, süt, besi ve yaban hayvanlarına bakım sağlamanın yanı sıra bulaşıcı hastalıkların yayılımının azaltılmasının/engellenmesinin sağlanmasıyla da insan, hayvan ve evre sağlığının korunmasında rol alırlar. Bu bağlamda, öncelikle lisans eğitimi müfredatına afet durumlarında veteriner hekimlerin görev ve sorumlulukları ile ilgili konular eklenmeli; veteriner hekimler Veteriner Hekimlik Hizmetleri, Ulusal Afet Yönetimi ve Risk Azaltma Planlarının hazırlanmasına dâhil edilmelidirler. Afet yönetiminde Veteriner Hekimliği Hizmetlerinin hedefleri, başta hayvan sağlığını ve refahını, insan ve evre sağlığını korumak ile ülke ekonomisi ve toplumsal koşulları iyileştirme konusunda yardımcı olmaktır. Hayvan sağlığı hizmetlerinin verilmesi aynı zamanda insanların sosyal, ekonomik, duygusal, gıda ve evre güvenliğini garanti altına alma yönüyle son derece önemlidir. Afet Yönetimi ve Afet Riski Azaltma planları dinamik ve süreklilik gösterecek nitelikte olmalıdır. Bu planlar, afetin tüm aşamalarında hayvan sağlığı ve hayvan refahı ile halk sağlığı konularını kapsamalıdır

Daha nceki kurultaylarda bahsedilen eğitim, ğretim ile ilgili sorunlara istenen zm getirilememiş olup, mevcut sıkıntılara yeni sıkıntılar eklenmiştir. Giderek artan fakülte sayısı, nitelikli akademik insan yetiştirilmesindeki sorunlar, nitelikli ğrenci girişinde ve fakülteye giren öğrencinin nitelikli yetiştirilmesinde de sorunlar çoğalmıştır. Türkiye Veteriner Fakülteleri Dekanları, 26 Nisan 2006 tarihli bildirmede, TVHB Merkez Konseyi de 28 Kasım 2007 tarihinde, Veteriner Hekim Milletvekilleri, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Brokratları, Veteriner Fakültesi Dekanları, Veteriner Hekim Oda Başkanları ve Mesleki Sivil Toplum örgütlerinin katılımıyla düzenlediği toplantıdaki bildirgesi ile sorunlar açıkça dile getirilmiş ve bir an önce tedbir alınmasını istemişlerdir.

VUEP ve diğer veteriner hekim eğitim değerlendirme süreçlerine ek olarak, son 10 yılda giderek önem kazanan "Tek Sağlık" alanlarında veteriner hekimlerin daha etkin olmasını sağlayacak müfredat ve alt yapı hazırlığı yapılmalıdır. Bu alanlarda enfeksiyöz hastalıklar, mikrobiyoloji eğitimi, yanında biyomedikal tıp, biyoterörizm, besin güvenliği ve koruma, besin ve su üretim sistemleri, sürü sağlığı/koruyucu hekimlik, antimikrobiyal dirençlilik, halk sağlığı, evre sağlığı ve çevrenin korunması, ekoloji ve hastalıklar, yaban hayatı, iklim değişikliği ve hayvan sağlığı, epidemiyoloji ve risk analizi etkileri, afet hekimliği, sürü sağlığı, yapay zeka ve dijitalleşme, uzaktan eğitim gibi pek çok farklı konulara da gerekli önem verilmelidir.

Dijitalleşmenin gereği olarak bilgi teknolojilerinin hızla ilerlediği günümüzde, güncel teknik bilgi ve beceriler yanında; idrak etme, bilişsel düşünme, yaratıcı düşünme, problem

çözebilme gibi düşünsel becerilerle donatılmış mezunlara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Ortaya çıkan ve çok hızlı ilerleyen yeni teknolojiler, nesnelerin interneti, yapay zeka gibi gelişmeler, insanların yaşama ve çalışma biçimlerini değiştirmekte hayatımızın her alanında olduğu gibi mesleğimiz olan veteriner hekimliğine de yön vermekte; yeni iş modelleri, iş tanımları, iş yapma şekilleri, iş süreçleri, finansman modelleri, çalışma yerleri ve meslekler gibi çok farklı alanlar gündeme gelmektedir. Avrupa Veteriner Eğitimi Koordinasyon Komitesi (ECCVT) veteriner hekimlikte dijital teknolojilerin kullanımına ilişkin düzenlemiş olduğu çalıştayın raporlarını Mayıs 2018'de yayınlamış, bünyesinde oluşturduğu çalışma grubu ile veteriner hekimliği eğitimi ve hekimlik uygulamalarında dijital teknolojilerin ve yapay zekanın kullanımı, fırsat, risk ve genel etkilerini değerlendiren bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda özellikle;

- Hayvan hastalıkları ve zoonoz hastalıkların önlenmesi, teşhisi ve tedavisinin geliştirilmesi,
- Genom, ekspozom ve mikrobiyomun hayvan sağlığı, refahı ve üretimi, halk sağlığı ve Tek sağlık konsepti üzerindeki etkisinin anlaşılması,
- Sürü Sağlığı Yönetiminin önleme, sürdürülebilir üretim, performans ve üreme alanlarında iyileştirilmesi,
- Teknoloji tabanlı önleme, teşhis ve tedavi protokolleri aracılığıyla gereksiz ilaç (antibiyotik) kullanımının azaltılması, farmakovijilans raporlamalarının iyileştirilmesi, yeni koruyucu hekimlik stratejilerinin, hayvana özgü, etkene özgü ilaçların ve aşuların geliştirilmesi;
- Hayvan sağlığı, halk sağlığı ve çevre sağlığı ile ilgili paydaşlarla sektörler arası ve disiplinler arası işbirliğinin geliştirmesi amacıyla bu teknolojilerin etkin şekilde kullanılması ve eğitim programına adapte edilmesi ön plana çıkmaktadır.

Avrupa Veteriner Eğitimi Koordinasyon Komitesi (ECCVT), Mayıs 2018'deki çalışmalarını devam ettirmiş ve 2020 yılı itibariyle yayınladığı dokümanda uzmanlar kurulu dijital teknolojilerin ve yapay zekanın veteriner hekimliği yönüyle fırsatları, riskleri ve genel etkisini değerlendirmiştir. Bütün bu değerlendirmeler ışığında Veteriner Hekimliği müfredatı kapsamında mutlaka bu alanlara da vurgu yapılmalıdır.

Kısaltmalar

TVHB:	Türk Veteriner Hekimleri Birliği
AVMA:	American Veterinary Medical Association Amerikan Veteriner Hekimleri Birliği
ACVT:	Advisory Committee on Veterinary Education Veteriner Eğitimi Danışma Komitesi
ÇEP:	Çekirdek Eğitim Programı
EAEVE:	The European Association of Establishments for Veterinary Education Avrupa Veteriner Eğitim Kurumları Birliği
EBVS:	European Board for Veterinary Specialization Avrupa Veteriner Uzmanlığı Kurulu
ECCVT:	European Coordinating Committee on Veterinary Training Avrupa Veteriner Hekimliği Eğitim Koordinasyon Komitesi
ECOVE:	European Committee of Veterinary Education Avrupa Veteriner Hekimliği Eğitimi Komitesi
ENQA:	European Association for Quality Assurance in Higher Education Avrupa Yükseköğretim Kalite Güvencesi Birliği
ESEVT:	European System of Evaluation of Veterinary Training Avrupa Veteriner Hekim Eğitim Değerlendirme Sistemi
EQAR:	European Quality Assurance Register for Higher Education Avrupa Yüksek Öğrenim Kalite Güvencesi Kaydı
FVE:	Federation of Veterinarians of Europa Avrupa Veteriner Hekimleri Fedarasyonu
ISCED:	International Standard Classification of Education Eğitimde Uluslararası Standart Sınıflar
WOAH:	Office International des Epizooties Uluslararası Salgın Hastalıklar Ofisi
RCVS:	Royal College of Veterinary Surgeons Veteriner Hekimleri Kraliyet Koleji
TVHB:	Türk Veteriner Hekimleri Birliği
TYÇ:	Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
VEDEK:	Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği

VEE:	Veterinary Education Establishment Veteriner Eğitim Kurumu
VEK:	Veteriner Eğitim Kurumu
VUÇEP:	Veterinerlik Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı
WVA:	World Veterinary Association Dünya Veteriner Hekimler Birliği

Ekler ve Kaynaklar

EK 1. YÖK tarafından 2019 yılında verilen 75850160-302.15.06-E.83690 sayılı yazı

Evrak Tarih ve Sayısı: 13/11/2019-33017

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI
Eğitim-Öğretim Dairesi Başkanlığı

Sayı : 75850160-302.15.06-E.83690
Konu : Veteriner Fakültesi Diploması

12.11.2019

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : a) Türk Veteriner Hekimler Birliği'nin 22/11/2017 tarih ve 2295 sayılı yazısı.
b) 27/11/2017 tarih ve 75850160- 303.01.01- E. 82263 sayılı yazımız.
c) 28/11/2017 tarih ve 75850160- 303.01.01- E. 81978 sayılı yazımız.
ç) Türk Veteriner Hekimler Birliği'nin 22.10.2019 tarih ve 2019/2362 sayılı yazısı.

Üniversitelerarası Kurul ve Yükseköğretim Yürütme Kurulu'nun unvanların lisans kademesinde kazanılacağına ilişkin aldığı kararlar dikkate alınarak, lisansüstü (yüksek lisans, doktora...) öğrenim sonunda alınan unvanlar lisans öğrenimi sonunda kazanılan unvanı değiştirmemektedir.

Yürütme Kurulu'nun 30/10/1989 tarihli toplantısında; Enstitülerinde yüksek lisans öğrenimini tamamlayanlara "Bilim Uzmanı" doktora öğrenimini tamamlayanlara ise "Doktor" unvanı verildikten sonra ayrıca diplomalarına uzmanlık ve doktora alanlarının parantez içinde belirtilmesi uygun görülmüştür.

Türk Veteriner Hekimler Birliği'nin Veteriner Fakültesi mezunlarının diplomalarına ilişkin ilgi (a) yazısına ilgi (b) yazımızla cevap verilmiş olup, söz konusu yazımızda da belirtildiği üzere;

Bilindiği üzere; Lisansüstü Eğitim-Öğretim Enstitülerinin Teşkilât ve İşleyiş Yönetmeliği uyarınca; Veteriner Fakülteleri Anabilim Dalları Sağlık Bilimleri Enstitüsü bünyesinde temsil edilmekte, bu anabilim dallarında lisansüstü programlar açılabilir.

Yükseköğretim kurumlarımız bünyesinde yer alan Tıp, Diş Hekimliği, Veteriner ve Eczacılık Fakültelerinin (hazırlık sınıfları hariç) öğrenim sürelerinin en az 5 yıl (10 yarıyıl) olması nedeniyle 20.04.2016 tarih ve 29690 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin Madde 16 (2) maddesinde "hazırlık sınıfları hariç, on yarıyıl süreli lisans eğitimi alanlar yüksek lisans düzeyinde sayılmaktadır." hükmü yer almaktadır.

22.11.2017 tarihli Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantısında; 2547 sayılı Kanun'un 2880 sayılı Kanun'la değişik 43/b maddesi uyarınca Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı'nın görüşü de dikkate alınarak, **Üniversiteler bünyesindeki Veteriner Fakültesi tarafından düzenlenecek diplomalarda "Veteriner Hekim" unvanının yer alması uygun görülmüş olup,** söz konusu karar ilgi (c) yazımızla üniversitelere duyurulmuştur.

Bilgilerinizi, Veteriner Fakültesi mezunlarına verilecek diplomaların yukarıda belirtilen açıklamalar ile karar dikkate alınarak düzenlenmesi hususunda gereğini rica ederim.

Süleyman Necati AKÇEŞME
Başkan a.
Genel Sekreter

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu çerçevesinde güvenli elektronik imzalı aslı ile aynıdır.

Üniversiteler Mah. 1600. Cad. No:10 06800 Bilkent Ankara-Türkiye
Telefon: 0(312) 298 70 00
Faks: 0(312) 266 47 59

Bilgi için: Güler Emine AKIN
Uzman

5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

EK 2. Doktoraya başlama hakkı (Madde 5), örnek diploma

8. INFORMATION ON THE NATIONAL HIGHER EDUCATION SYSTEM

Structure and Degree System

The basic structure of the Turkish National Education System consists of stages of noncompulsory pre-school education; compulsory primary (elementary and middle school) and secondary (high school) education; and higher education. Primary education begins at the age of 5-6 (60 months), lasts eight years and comprises elementary and middle school education, five years each. Secondary education is also four years and divided into two categories as "General High School Education" and "Vocational and Technical High School Education". The entry into these categories is through composite scores obtained from a centralized exam for secondary schools.

Higher education system in Turkey is managed by the Council of Higher Education (CÖHE, Yükseköğretim Kurulu-YÖK) which is an autonomous public body responsible for the planning, coordination, governance and supervision of higher education within the provisions set forth in the Constitution of the Turkish Republic and the Higher Education Law. It also sets and non-profit foundation universities are founded by law and subjected to the Higher Education Law and to the regulations enacted in accordance with it.

Higher education in Turkey comprises all post secondary higher education programmes, consisting of short, first, second, and third cycle degrees in terms of the terminology of the Bologna Process. The structure of Turkish higher education degrees is based on a two-tier system, except for dentistry, pharmacy, medicine and veterinary medicine programmes which have a one-tier system. The duration of these one-tier programmes is five years (240 ECTS) except for medicine which lasts six years (360 ECTS). The qualifications in these one-tier programmes are equivalent to the first cycle (bachelor's) (plus second cycle (master's) degree. Undergraduate level of study consists of short cycle (associate's/diploma degree) and first cycle (bachelor's/plus second cycle (master's) degree which are awarded after successful completion of full-time courses (120 ECTS) and four-year (240 ECTS) study programmes, respectively.

Graduate level of study consists of second cycle (master's) (yüksek lisans derece) and third cycle (doctorate) (doktora derece) degree programmes. Second cycle is divided into two sub-types named as master without thesis and master with thesis. Master programmes without thesis require 60 to 90 ECTS credits and consist of courses and a seminar project. 60 ECTS non-thesis master programmes are exceptional, and exist in a few disciplines. The master programmes with a thesis require 90 to 120 ECTS credits, which consist of courses, a seminar, and a thesis. Third cycle (doctorate) degree programmes are completed having earned a minimum of 180 ECTS credits, which consist of completion of courses, passing a proficiency examination and a doctoral thesis. Specializations in medicine, accepted as equivalent to third cycle programme are carried out within the faculties of medicine, university hospitals and the training hospitals operated by the Ministry of Health.

Universities consist of graduate schools (doktora) offering second cycle (master's) and third cycle (doctorate) degree programmes, faculties offering first cycle (bachelor's degree) programmes, four-year higher schools offering first cycle (bachelor's) degree programmes with a vocational emphasis and two-year vocational schools offering short cycle (associate's) degree programmes of a strictly vocational nature.

Since 2005, first cycle degree holders may apply directly to third cycle (doctorate) programmes if their performance at the first cycle degree level is exceptionally high and their national central Graduate Education Entrance Examination (ALES) score is also high and their application is approved. For these students, theoretical part of the programme requires additional courses of 60 ECTS credits.

Admission of national students to short and first cycle degree programme is centralized and based on a nationwide one-two-stage examination(s) conducted by an autonomous public body (Assessment and Placement Centre-ÖSYM). Candidates gain access to institutions of higher education based on their composite scores consisting of the scores on the selection examination and their high school grade point average. Admission to graduate programmes is directly conducted by the higher education institutions (HEIs) within the framework of the publicly available national and institutional regulations. Admission of foreign students to programme at all levels of higher education can be done by direct application of candidates to HEIs based on publicly available national and institutional regulations.

The Turkish National Qualifications Framework for Higher Education (TYTYC): The National Qualifications Framework for Higher Education in Turkey (TYTYC) developed with reference to the QF for European Higher Education Area and the EQF for lifelong learning was adopted by the CÖHE in 2010. This framework has been developed as a part of a single national qualifications framework, which would eventually consist of 8 level national framework covering all levels of education on completion of the ongoing work at the national level, in which the higher education levels lie on levels between 5 to 8. The levels of the TYTYC, with reference to the European overarching qualifications frameworks as well as that to ECTS credits and student workload are shown below.

TYTYC LEVELS QUALIFICATIONS TYPES AND ECTS CREDITS			
Higher Education Programme	Qualification Level	Level	Total ECTS Credits (Over a 60/ECTS)
3	8	8	240
2	7	7	120
1	5	5	120
Short Cycle	5	5	120

GENERAL STRUCTURE OF THE TURKISH EDUCATION SYSTEM

ANKARA UNIVERSITY
DIPLOMA SUPPLEMENT

ANKARA UNIVERSITY, 06100, Ankara, Türkiye
 Phone: +90 312 212 60 40; Fax: +90 312 212 60 49
 www.ankara.edu.tr

ANKARA UNIVERSITY
 YÖK

Diploma No : [REDACTED]
 Diploma Date : 05.06.2023

The Diploma Supplement follows the model developed by the European Commission, Council of Europe and UNESCO/CEPES. The Purpose of the supplement is to provide sufficient independent data to improve the international transparency and the academic and professional recognition of qualifications (diplomas, degrees, certificates, etc.). It is designed to provide a description of the nature, level, context, content and the status of the studies that were pursued and successfully completed by the individual named on the original qualification to which this supplement is appended. It should be free from any value judgements, equivalence statements or suggestions about recognition. Information in all eight sections should be provided, where information is not provided, an explanation should give the reason why.

1. INFORMATION IDENTIFYING THE HOLDER OF THE QUALIFICATION

1.1. Family name(s) [REDACTED]
 1.2. Given name(s) [REDACTED]
 1.3. Date of Birth [REDACTED]
 1.4. Student identification number or code [REDACTED]

2. INFORMATION IDENTIFYING THE QUALIFICATION

2.1. Name of the qualification: Veteriner Hekimliği, Lisans
 2.2. Main field(s) of study for qualifications: Veterinary Medicine
 2.3. Name and status of awarding institution: Ankara Üniversitesi - Devlet Üniversitesi
 Ankara University - State University
 2.4. Name and status of institution administering studies: Same as 2.3
 2.5. Language(s) of instruction/examination: Turkish

3. INFORMATION ON THE LEVEL OF THE QUALIFICATION

3.1. Level of qualification: Second Cycle (including First Cycle Degree (One Tier Programmes))
 3.2. Official length of programme: 5 years, 2 semesters per year
 3.3. Access requirement(s): High School Diploma, Placement through a nation-wide Student Selection Examination (ÖSS)

4. INFORMATION ON THE CONTENTS AND RESULTS GAINED

4.1. Mode of study: Full-time
 4.2. Programme requirements: A student is required to have a minimum CGPA of 2.00/4.00 and no failing grades
 Objectives: Graduates identify and sort out difference functional (anatomic, histological, physiologic and biochemical) behavioural characteristics, idiosyncrasy of animal species and race. They have knowledge of zoonosis, nature, course, effects, diagnosis and treatment of common disease in animals and human beings and also zoonotic and reverse zoonosis. They cure/drug using, operative venture) the disease diagnosed by using all methods of medicine and operation.

EK 3. Tablo: Eğitim veren bazı Avrupa ülkelerinde karar veren organlar, mezuniyet sonu kullanılan unvan ve ülkenin bazı ülkelere ait sayısal veriler (<http://www.oie.int/support-to-oie-members/veterinary-education/oie-global-list-of-vees/> ..01-2018).

Ülke	Karar verme organı	Kimlik/Ünvan	Sayısal Veriler 2018
İngiltere	Royal College of Veterinary Surgeons	Veterinary Surgeon, Bachelor of Veterinary Science (BVSc), Bachelor of Veterinary Medicine (BvetMB, BvetMed), Bachelor of Veterinary Medicine and Surgery (BVM&S)	868 European Veterinary Specialists 1009 Total Diplomates 27 EBVS Colleges 374 National Veterinary Specialists 14771 Veterinarians 8 Veterinary schools 7 EAEVE-approved veterinary schools
Avusturya	Österreichische Tierärztekammer (Austrian Veterinary Chamber)	MedVet, DVM	116 European Veterinary Specialists 132 Total Diplomates 24 EBVS Colleges 20 National Veterinary Specialists 3077 Veterinarians 1 Veterinary schools 1 EAEVE-approved veterinary schools
Belçika	Belgian Ministry of Small Businesses, Self-employment, Small and Medium-sized Enterprises, Agriculture and Social Integration	Vet Dr	175 European Veterinary Specialists 215 Total Diplomates 23 EBVS Colleges 1 National Veterinary Specialists 5856 Veterinarians 2 Veterinary schools
Bulgaristan	Ministry of Agriculture and Food	MSc Vet Dr	0 European Veterinary Specialists 1 Total Diplomates 1 EBVS Colleges 3400 Veterinarians 2 Veterinary schools 2 EAEVE-approved veterinary schools

Hırvatistan	Organisation of Veterinary Service in the Kingdom of Croatia and Slavonia	Doctor of Veterinary Medicine- DVM	4 European Veterinary Specialists 7 Total Diplomates 6 EBVS Colleges 1150 Veterinarians 1 Veterinary schools 1 EAEVE-approved veterinary schools
Fransa	Ministry of Agriculture (Diploma tanınması ve veteriner tabirini kullanma yetkisi veren: Ordre des Vétérinaires (College of Veterinarians))	Veterinary Doctor	370 European Veterinary Specialists 438 Total Diplomates 25 EBVS Colleges 30 National Veterinary Specialists 20000 Veterinarians 4 Veterinary schools 4 EAEVE-approved veterinary schools
İtalya	Italian Federation of Veterinary Chambers (FNOVI)	DVM	232 European Veterinary Specialists 253 Total Diplomates 24 EBVS Colleges 31040 Veterinarians 13 Veterinary schools 13 EAEVE-approved veterinary schools
İsveç	Swedish Board of Agriculture	DVM	93 European Veterinary Specialists 127 Total Diplomates 20 EBVS Colleges 1900 Veterinarians 1 Veterinary schools 1 EAEVE-approved veterinary schools
İspanya	Ministerio de Agricultura Alimentación y Medio Ambiente... 2014 sonu Organización Colegial Veterinaria Espanola	BVM, Grado en Veterinaria	214 European Veterinary Specialists 240 Total Diplomates 26 EBVS Colleges 22425 Veterinarians 12 Veterinary schools 11 EAEVE-approved veterinary schools
Almanya	European Veterinary Specialist	MedVet	430 European Veterinary Specialists 517 Total Diplomates

			26 EBVS Colleges 26761 Veterinarians 5 Veterinary schools 5 EAEVE-approved veterinary schools
İrlanda	Ministry for Agriculture & Food altındaki Veterinary Council of Ireland	Diploma of Bachelor in/of Veterinary Medicine (BVM, MVB)	54 European Veterinary Specialists 78 Total Diplomates 19 EBVS Colleges 1984 Veterinarians 1 Veterinary schools 1 EAEVE-approved veterinary schools

EK 4: Ulusal Veterinerlik Eğitimi Çekirdek Eğitim Programı (VUÇEP) (Chrome-extension://efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ulusal-cekirdek-egitimi-programlari/veterinerlik-cekirdek-egitim-programi.pdf).

EK 5:

T.C.
TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI
KURUM İDARİ KURULU TOPLANTI TUTANAĞI
NİSAN 2023

TOPLANTI TARİHİ : 26/04/2023
TOPLANTI SAATI : 10:00
TOPLANTI YERİ : Personel Genel Müdürlüğü

4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanununun 22. maddesi gereğince, Tarım ve Orman Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü ve yetkili sendika Tarım Orman Çalışanları Birliği Sendikası temsilcilerinden oluşturulan Kurum İdari Kurulu, kurumda çalışan kamu görevlilerinin sorunlarını görüşmek üzere yukarıda belirtilen tarih ve saatte PERGEM toplantı salonunda toplantı yapılmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan, Personel Genel Müdürü Adem DİNÇ (Kurul Başkanı), Destek Hizmetleri Dairesi Başkanı V. İrfan TÜRKMEN, Hukuk Hizmetleri Genel Müdür Yardımcısı V. Aylin POLAT

Tarım Orman Çalışanları Birliği Sendikası adına, Genel Başkan Hüseyin ÖZTÜRK (Kurul Başkan Yardımcısı), Genel Başkan Yardımcısı Zekeriya YAZICI, Genel Başkan Yardımcısı Fikret AKDENİZ ve Genel Başkan Yardımcısı Ayhan AKDENİZ katılmıştır.

Toplantı, Personel Genel Müdürü Adem DİNÇ'in açılış konuşmasıyla başladı. Daha sonra Tarım ve Orman Bakanlığı'nda çalışan Kamu Personelinin çalışma şartları ile özlük haklarının iyileştirilmesi amacıyla, Tarım Orman Çalışanları Birliği Sendikası tarafından hazırlanan ve Kurum İdari Kurulu'nda görüşülmesi için teklif edilen konulara ait talep ve önerilerin, maddeler halinde görüşülmesine geçildi.

A) GERÇEKLEŞENLER:

1- 26/172023 tarih ve 32085 sayılı Resmî gazetedeki yayımlanarak yürürlüğe giren "Devlet Memurları Kanunu ve Bazı Kanunlar ile 663 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kapsamında Bakanlık merkez ve taşra teşkilatında görev

ise yapılacak bir işlem bulunmamaktadır.

8- Bakanlık Merkez ve Taşra Teşkilatı personelinin; Görevde yükselme sınavına tabii kadrolara, (Şube Müdürü, Sivil Savunma Uzmanı, Şef, Sayman vb. unvanlar ile YH Sınıfından GİH sınıfında yer alan unvanlar) ve sahip oldukları diplomalarına uygun unvanlara atanabilmeleri için, 2023 yılı içerisinde Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği sınavlarının açılması;

Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Sınavlarının yapılması için 2023 yılı içerisinde gerekli çalışmalar yapılacaktır.

9- Tarım ve Orman Bakanlığı personeli olan ve üniversitelerin gıda, ziraat, hayvancılık ve ormancılıkla alakalı branşlarında eğitim veren meslek yüksekokullarından Ön Lisans düzeyinde mezun durumda olanlara; Üniversitelerin Lisans eğitimi veren; Ziraat, Tarım ve Doğa Bilimleri Fakültelerinde, Tarımsal Biyoteknoloji Bölümlerinde, Su Ürünleri Fakültesinde, Mühendislik Fakültelerinin Gıda Mühendisliği Bölümlerinde ve Fen Edebiyat

Fakültelerinin Biyoloji ile Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümlerinde, Veteriner Fakülteleri ve Orman Fakültelerinde uzaktan ve/veya örgün öğretim şekliyle "Lisans Tamamlama" hakkı verilmesi;

Talep Bakanlığımız tarafından da uygun görülürse olup, Personel Genel Müdürlüğü tarafından YÖK Başkanlığı ile yapılan çalışmaların devamına karar verilmiştir.

10- Tarım ve Orman Bakanlığı personelinin; Hayvan sağlığı, gıda kontrol, tarım ürün ve arazilerinin her türlü ilaçlama, aşılama, denetim ve kontrol hizmetlerinde fiilen çalışanlar, zoonoz hastalıklar ve ziraî mücadele işleri, ziraî karantina, her türlü kimyasal ve biyolojik mücadele işlerinde ve laboratuvar ortamında çalışanlar ile her türlü denetim ve kontrol hizmetlerini fiilen yürütenler ile orman koruma, sınırlandırma, kaçakçılık ve orman kaynaklarıyla mücadele orman zararlılarıyla mücadele işlerinde çalışanlara ve ay-yaban

EK 6: 15.10.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Veteriner Hekim Muayenehane ve Poliklinik Yönetmeliği (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111015-2.htm>).

EK 7: VEDEK-TVHEDS (Türk Veteriner Hekimliği Değerlendirme Sistemi) LİSANS EĞİTİMİ STANDART DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİ (SDS) 3. SÜRÜM EL KİTABI

EK 8: VETERİNERLİK PROGRAMLARINDA EĞİTİME BAŞLANMASI VE EĞİTİMİN SÜRDÜRÜLMESİ İÇİN ASGARİ KOŞULLAR
(http://yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yok-tarafindan-Asgari-Kosullari-Belirlenen-Programlar/veterinerlik_programi.pdf).

EK 9: EAEVE üyesi fakülteler resmi sayfası (<https://www.eaeve.org/about-eaeve/members>).

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Hayvan Islahı, Besleme ve Hayvancılık Politikaları Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan:	M. Fatih ŞERBETÇİ
Başkan Yardımcıları:	Prof. Dr. Pınar SAÇAKLI Doç. Dr. Murat SELÇUK
Raportörler:	Prof. Dr. Yılmaz ARAL Doç. Dr. Bengi ÇINAR KUL
Üyeler:	Ümit ÇAĞLIYAN Prof. Dr. Ahmet ERGÜN Prof. Dr. Alper YILMAZ Prof. Dr. Halit KANCA Prof. Dr. Özgecan KORKMAZ AĞAOĞLU Doç. Dr. Cengiz GÜRER Mehmet YILMAZ Şahin ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. Kırmızı Et Sektörü	3
3. Süt Sektörü	7
4. Kanatlı Sektörü	10
5. Hayvan Besleme ve Yem Materyali	12
6. Hayvan Islahı ve Yetiştiricilik	17
7. Hayvancılık Politikaları Kapsamında Sektörel Tespitler ve Çözüm Önerileri	30
8. Sonuç	32
Kısaltmalar	33
Ekler ve Kaynaklar	34

1. Giriş

Günümüzde ulusların ciddi sorunlarından birisi de nüfus artışına paralel olarak besin üretiminin aynı düzeyde artırılamamasıdır. Sorunun çözümlenmesi, mevcut kaynakların daha bilinçli ve etkin bir şekilde kullanılmasına bağlı bulunmaktadır. İnsanlar, sağlıklı olmak, yaşamlarını sürdürebilmek, fiziksel ve ruhsal bakımdan daha iyi gelişmek için yiyecekleri arasında hayvansal besinlere daha çok yer vermek zorundadırlar. Nitekim, Dünyanın gelişmekte olan ülkelerinde, sosyal ve ekonomik gelişmelerine paralel olarak hayvansal ürün tüketimleri de giderek artmaktadır.

Gelişmiş ülkeler bitkisel ve hayvansal üretimi akılcı ekonomik politikalarla destekleyip, ulusal üretimde istikrarı sağlamakta, aynı zamanda önemli bir dış satımcı ülke konumunda yer almaktadırlar. Ülkemizde kırsal ekonomik kalkınmanın, alınacak akılcı ekonomik politika tedbirleri ile istikrar içinde başarılması için öncelikle tüm gelişmiş dünya ülkelerinde olduğu üzere, sahip olduğu potansiyel ve kırsal ekonomik kalkınmanın lokomotifini olma özelliği ile hayvancılığın geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Birçok iktisadi mal ve hizmetlerde olduğu gibi hayvansal ürünlerde de üretici ile tüketiciyi yakından ilgilendiren ortak nokta arz ve talebe göre şekillenen fiyattır. Fiyat, piyasa mekanizmasının geçerli olduğu bir ekonomide hangi malların ne miktarda, nasıl ve kimler için üretileceğini belirlediği gibi aynı zamanda kaynakların rasyonel kullanımını da düzenlemektedir. Tüketici kesimin talep ve isteklerinin, hayvansal ürün üreticilerine ve yetiştiricilerine miktar, kalite ve nitelik açısından etkin şekilde yansıtılması örgütlü ve bilinçli bir üretim yapısı ile mümkün olabilecektir.

Türkiye'nin 2022 yılı itibarıyla nüfusu 85 milyon kişi, toplam cari GSYH 906 milyar USD ve kişi başına düşen GSYH 10.659 USD olarak bildirilmiştir. Türkiye için On İkinci Kalkınma Planında tarım sektöründe sanayile etkileşimi daha yüksek bir yapı içinde gıda arz güvenliğinin sağlandığı, verimliliğin artırıldığı, risklere karşı dayanıklı bir üretim yapısı tesis edilmesinin planlandığı ifade edilmektedir. Yine GSYH içinde %6,5 paya sahip olan tarımda kaynakların bilinçli kullanımı ve sürdürülebilir yönetimi için stratejiler geliştirilmesi ve yeni teknolojilerden faydalanılmasına yönelik politikalar uygulamaya konulması hedeflenmektedir.

Toplam istihdam içerisinde 2022 yılı itibarıyla tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payları sırasıyla %15,8, %21,7 ve %62,5 olmuştur. 2017-2022 döneminde tarımda istihdam 5.401.000 kişiden 4.866.000'e gerilemiş ve %9,9 oranında azalmıştır.

Türkiye'de sektörler itibarıyla bir değerlendirme yapıldığında, Sermaye/Hasıla oranının diğer sektörlerle nazaran daha düşük olması, hayvancılık sektörünü istihdam yaratma, sermaye geri dönüş süresinin kısalığı ve yatırımın verimliliği yönünde avantajlı bir noktaya taşımaktadır. Sektör destekleme düzeyinin ve etkinliğinin yükselmesiyle beraber yeni iş ve istihdam olanakları yaratma yoluyla, kırdan kente göçün önlenmesi, kırsal kalkınma ve sosyo-ekonomik yapıda iyileşme, gelir ve refah artışı sağlanması bakımından itici bir güç oluşturabilecektir.

Türkiye’de hayvancılık işletmelerinin ekonomik birimler haline gelmesi, piyasa istikrarının sağlanması ve uzmanlaşmış işletmelerin artırılması amacıyla bugüne kadar hayvancılık sektörüne değişik biçim, süre ve miktarlarda çeşitli destekler yapılmıştır. Fakat yapısal sorunlar çözülmeden uygulanan bu destekler, sektörün hedeflenen düzeye gelmesinde yeterli ve etkili olamamıştır.

Türkiye’de 2022 ve 2023 yıllarında hayvancılık desteklerinin toplam tarımsal desteklemeler içerisindeki payı sırasıyla %24,6 (9.753 milyon TL / 39.642 milyon TL) ile %24,3 (15.406 milyon TL / 63.379 milyon TL) düzeyindedir. 2024 yılında hayvancılık desteklerinin 19.740 milyon TL olması ve tarımsal desteklemeler içindeki payının %21,6 olacağı öngörülmektedir.

Üretim ve verimlilik ekseninde hayvansal üretime en önemli katkı, hayvan ıslahı ve sağlığına yönelik çalışmaların yanısıra, bakım ve besleme koşullarının geliştirilmesi, sektörde piyasa düzenlemeleri ile fiyat istikrarının sağlanması, üretici gelir düzeyi ve kar marjının yükseltilmesi, işletme ölçekleri ve sosyo-ekonomik yapılarının iyileştirilmesi, üretim ve işlemede teknoloji kullanımının ve modernizasyonun artırılması, sektörün her alanda daha etkin şekilde desteklenmesi ve finansal ihtiyaçlarının karşılanması olarak görülmelidir.

Öncelikle ve ivedilikle hayvancılık sektörü ve alt üretim kollarına ilişkin amaç ve hedeflerin açık bir şekilde belirlenmesi, kısa, orta ve uzun vadeli politikaların tespit edilmesi, üretim planlamaları yapılması, istikrarlı bir piyasa yapısı kurulması, girdi temini ve pazarlamadaki sorunların çözülmesi, hayvancılık ve hayvancılığa dayalı sanayi işletmelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Hayvansal üretim ve hayvancılık politikalarına ilişkin olarak hazırlanan bu komisyon raporunda ana hatlarıyla kırmızı et, süt ve kanatlı sektörlerinde mevcut durum ve üretim yapıları, hayvan ıslahı ve hayvan besleme uygulamaları, sektörel düzeyde temel sorunlar ve çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Kırmızı Et Sektörü

Türkiye’de 2017-2022 döneminde hayvan varlığı verileri incelendiğinde (Tablo 1-2), söz konusu dönemde sığır, manda, koyun ve keçi sayılarının sırasıyla %5,7; %6,4; %32,7 ve %8,9 oranında artış gösterdiği saptanmıştır. 2022 yılında bir önceki yıla göre toplam büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarında ise sırasıyla %5,6 ve %2,2 seviyesinde düşüş görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye’de Büyükbaş Hayvan Sayıları (baş) ve Yıllara Göre Değişim (2017-2022)

Yıllar	Sığır		Manda		Toplam Büyükbaş	
2017	15.943.586	100,0	161.439	100,0	16.105.025	100,0
2018	17.042.506	106,9	178.397	110,5	17.220.903	106,9
2019	17.688.139	110,9	184.192	114,1	17.872.331	111,0
2020	17.962.899	112,7	192.489	119,2	18.155.388	112,7
2021	17.850.543	112,0	185.574	114,9	18.036.117	112,0
2022	16.851.956	105,7	171.835	106,4	17.023.791	105,7

Tablo 2. Türkiye’de Küçükbaş Hayvan Sayıları (baş) ve Yıllara Göre Değişim (2017-2022)

Yıllar	Koyun		Keçi		Toplam Küçükbaş	
2017	33.677.636	100,0	10.634.672	100,0	44.312.308	100,0
2018	35.194.972	104,5	10.922.427	102,7	46.117.399	104,1
2019	37.276.050	110,7	11.205.429	105,4	48.481.479	109,4
2020	42.126.781	125,1	11.985.845	112,7	54.112.626	122,1
2021	45.177.690	134,1	12.341.514	116,0	57.519.204	129,8
2022	44.687.888	132,7	11.577.862	108,9	56.265.750	127,0

Türkiye’de 2017-2022 yılları arasındaki dönemde kültür ırkı ve kültür melezi sığır sayısının toplam sığır varlığı içindeki payı yaklaşık %93 düzeyine yükselmiştir. Bu dönemde yerli ırk sığır varlığındaki düşüş dikkat çekmektedir (Tablo 3).

Türkiye’de 2017-2022 döneminde kesilen hayvan sayıları, karkas verimlilikleri ve kırmızı et üretimine ilişkin verileri içeren Tablo 4-6 aşağıda verilmiştir. Ülkemizde bu tarihler arasında kesimi yapılan sığır, koyun ve keçi sayısı sırasıyla %26,5, %62,8 ve %40,6 oranında artmıştır. Türleere göre toplam kırmızı et üretiminde sığır eti ve koyun eti üretiminin payı 2022 yılı itibariyle %71,76 ve %22,33 olarak gerçekleşmiştir. Sığır, koyun ve keçilerde ortalama karkas verimliliği bu dönem zarfında yükselerek sırasıyla 287,0 kg, 22,7 kg ve 19,0 kg düzeyine ulaşmış bulunmaktadır.

Tablo 3. Türkiye’de 2017-2022 Yılları Arasındaki Dönemde Irklara Göre Sığır Sayıları (Baş) ve Toplam Sığır Varlığı İçindeki Payları (%)

Yıllar	Sığır - Kültür	%	Sığır - Kültür melezi	%	Sığır - Yerli	%
2017	7.804.588	49,0	6.536.073	40,9	1.602.925	10,1
2018	8.419.204	49,4	7.030.297	41,2	1.593.005	9,4
2019	8.559.855	48,4	7.554.625	42,7	1.573.659	8,9
2020	8.838.498	49,2	7.594.127	42,3	1.532.857	8,5
2021	8.824.784	49,4	7.641.100	42,8	1.384.659	7,8
2022	8.265.825	49,2	7.324.866	43,5	1.231.265	7,3

Tablo 4. Türkiye’de Türlerine Göre Kesilen Hayvan Sayıları (Baş) (2017-2022)

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
2017	4.334.034	29.476	13.244.903	4.346.713
2018	4.844.711	32.389	14.133.170	4.392.427
2019	4.856.517	35.695	14.546.576	4.513.264
2020	4.812.902	40.929	15.801.021	4.692.010
2021	5.134.441	51.925	17.125.163	4.907.371
2022	5.480.489	62.285	21.563.828	6.112.179

Tablo 5. Türkiye’de Kesilen Hayvan Türlerine Göre Elde Edilen Et Üretimi (Ton) ve Toplam Kırmızı Et Üretimi İçindeki Payları (%) (2017-2022)

Yıllar	Sığır	%	Manda	%	Koyun	%	Keçi	%	Toplam (ton)
2017	1.093.841	75,94	5.868	0,41	262.825	18,25	77.794	5,40	1.440.327
2018	1.281.234	77,10	6.515	0,39	291.179	17,52	82.839	4,98	1.661.767
2019	1.330.169	76,42	7.150	0,41	316.170	18,16	87.126	5,01	1.740.616
2020	1.341.446	75,11	8.424	0,47	345.639	19,35	90.443	5,06	1.785.952
2021	1.460.719	74,83	10.831	0,55	385.933	19,77	94.555	4,84	1.952.038
2022	1.572.747	71,76	13.586	0,62	489.354	22,33	115.938	5,29	2.191.625

Tablo 6. Türkiye’de Yıllar ve Hayvan Türleri İtibariyle Ortalama Karkas Verimlilikleri (Kg/Baş)

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
2017	252,4	199,1	19,8	17,9
2018	264,5	201,1	20,6	18,9
2019	273,9	200,3	21,7	19,3
2020	278,7	205,8	21,9	19,3
2021	284,5	208,6	22,5	19,3
2022	287,0	218,1	22,7	19,0

Besicilikte kârlılığı; hayvanın ırkı, cinsiyeti, yaşı, orijini, kondisyonu, bakım ve sağlık ile beslenme gibi teknik parametrelerle, optimum besi süresi, işletmenin kuruluş yeri seçimi ve kapasitesi, besi sistemi, desteklemeler, finansal kayıt tutma ve pazarlama olanakları gibi ekonomik kriterler etkilemektedir. Diğer taraftan başlıca girdi kalemlerinden yem ve besi materyali fiyatları, canlı ağırlık artışı, besi performansı ve karkas randımanı, yan ürünlerin değerlendirilme durumu ile dönemsel ekonomik konjonktür de kırmızı et üretimi ve besi faaliyetinde işletmeler için önemli faktörlerdir.

Türkiye’de 2022 yılı itibariyle sığırcılıkta ortalama dana karkas et/yem paritesi 17,5 ve inek sütü/yem paritesi 1,2 seviyesinde gerçekleşmiş olup, bu durum üreticilerin maliyetlerindeki artışa karşın sürdürülebilirlik açısından istenilen gelir düzeyini yakalayamadıklarını açıkça göstermektedir. Son dönemde Türkiye genelinde besi ve süt sığırcılığı işletmelerinin sayısında önemli oranda düşüşler görülmektedir.

Günümüzde yüksek enflasyon, artan döviz kurları, girdi maliyetleri ve kırmızı et talebi doğrultusunda özellikle kırmızı et tüketici fiyatlarında önemli ölçüde artış meydana gelmiştir.

Ulusal çıkarlarda göz önüne alındığında, hayvansal üretimin artırılması ve geliştirilmesi amacıyla, kasaplık canlı hayvan ve kırmızı et üretiminin etkin şekilde desteklenmesi, ithalat kararlarına son verilmesi, gümrük vergilerinin artırılması ve ülke genelinde besicilik faaliyetinde üretim maliyetini azaltıcı, verim ve kaliteyi teşvik edici nitelikte politikaların devreye sokulması önemli görülmektedir.

Besicilik işletmelerinin teknik ve ekonomik verimliliği temelinde, genel bir üretim planlaması ve dönemsel maliyet hesaplamalarının etkin şekilde yapılması sonucunda tüm üretim dönemi boyunca önünü görebilmesi, kasaplık hayvan ve etini pazarlamada problem yaşamaması, bu kapsamda üretim maliyeti ve kârı kapsayan garanti edilmiş alım fiyatları ile faaliyetini sürdürmesi yönünde müdahale alımları, sanayi ile sözleşmeli besi gibi uygulamalara ağırlık verilmesi önem taşımaktadır.

Hayvansal ürün arzındaki artış düzeyinin, nüfus artışı ve talebin altında kalması veya üretimin istenen miktarda arttırılamaması tüketicilerin et ve diğer hayvansal ürünleri bulma ve erişmesine engel olabilmekte, yüksek maliyetler ve arz kıtlığı nedeniyle artan yurtiçi fiyatları tüketicilerin gıdaya erişimini güçleştirmektedir.

Ekonomik kriz ve belirsizlik dönemlerinde özellikle istihdam, kırsal kalkınma ve göç sorunlarının çözümünde, önemli iktisadi fonksiyonlar üstlenen hayvancılık sektörüne dönük yatırımlar ve politikalarda besicilik işletmeleri ve kırmızı et üretimini öne çıkaran yaklaşımlar sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.

İşletmelerin ürün pazarlamadaki etkinliğinin ve gelir düzeyinin artırılması, hayvansal üretimde verim ve kalitenin yükseltilmesi, işletme ölçeklerinin optimum düzeye getirilmesi, hayvancılığa dayalı sanayiye düzenli hammadde arzının sağlanması gibi amaçlar doğrultusunda üretim yapılan alan ve ürün özelliklerini gözeterek hayvancılık kooperatiflerinin gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi başarı şansı yüksek bir ekonomik örgütlenme modeli olarak ele alınması önem taşımaktadır.

Türkiye’de besiciliğe hammadde girdisi teşkil eden yem bitkileri üretiminde artışın sağlanarak, kaliteli kaba yem açığının giderilmesi, yem bitkileri ekiminin teşvik edilmesi, yem sanayinde kapasite kullanımının yükseltilmesi, çayır ve mera alanlarının korunması ve ıslahı konularında etkili olabilecek politikalar üzerinde durulmalıdır.

Kırmızı et piyasasına dönük olarak; üretim ekseninde sağlanacak desteklemelerin yanı sıra sektördeki kayıtdışılığın önlenmesi, sanayinin kaliteli hammadde tedariki, üretim teknolojisi, kalite ve hijyen uygulamaları, gıda güvenliği, fiyat istikrarının sağlanması ve piyasa regülasyonu temelinde Et ve Süt Kurumu’nun etkinliğinin artırılması gibi konularda çalışmalar önemli görülmektedir.

Kırmızı et üretiminde ve satışında sığır-dana eti üzerindeki baskıyı azaltıcı ve küçükbaş hayvan eti üretim-talebini artırıcı destek mekanizmalarının oluşturulması, kırmızı et üretimi ve sanayisi üzerine sektörel düzeyde bilimsel araştırmalara ağırlık verilmesi faydalı olacaktır. Besi materyali temini noktasında önem taşıyan süt sığırcılık işletmeleri korunmalı, çiğ süt piyasasında sağlanacak istikrar önlemleri ile damızlık ineklerin kesimi engellenmelidir.

3. Süt Sektörü

Türkiye’de 2021 yılı itibariyle toplam 1.062.047 süt sığırcılık işletmesi mevcut bulunmaktadır. Bu işletmelerin %67,42’si 10 başın altında süt sığına sahip küçük ölçekli işletmelerdir. 100 baş ve üzeri hayvana sahip büyük ölçekli işletmelerin sayısı 10.127 adet olup toplam içindeki payı sadece %0,95’tir. Öte yandan işletmelerde mevcut bulunan hayvan sayılarına bakıldığında, toplam süt sığı varlığının yaklaşık yarısının (%46,7) 10-49 baş arası ölçek grubunda yer alan süt sığırcılık işletmelerinde olduğu saptanmaktadır. 2017 yılına göre toplam süt sığırcılık işletmelerinin sayısı 48.374 adet azalmıştır.

Süt sanayine ürettikleri çiğ sütü pazarlayan üreticilerin yarısından fazlasının 50 yaş ve üzeri yaş grubunda olduğu, sadece %3,5 oranında 30 yaş altında genç üretici ve girişimci bulunduğu bildirilmektedir. 2021 yılında ülkemizde üretilen inek sütünün 10.051.893 ton’u (%47,03) toplanarak entegre süt sanayine işlenmek üzere aktarılmıştır Türkiye süt üretiminde dünya genelinde 8. sırada ve Avrupa’da ise 3. sırada yer almaktadır.

Türkiye’de süt sığırcılığı işletmelerinin en önemli girdi kalemini yem masrafları oluşturmaktadır. Yem maliyeti işletme ölçekleri ve üretim teknolojisi gibi faktörlere göre değişmekle birlikte toplam süt üretim maliyeti içerisinde %50-70 aralığında pay almaktadır.

Türkiye’de 2017-2022 döneminde sağılan hayvan sayıları, hayvan başına ortalama süt verimlilikleri ve çiğ süt üretimine ilişkin verileri içeren Tablo 7-9 aşağıda verilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde, Türkiye’de 2017-2022 yılları arasındaki dönemde sağılan Büyükbaş hayvan sayısının %17,09 (1.032.106 baş) artış gösterdiği, sağılan Lüyükbash hayvan sayısının ise %3,52 azaldığı (790.872 baş) saptanmaktadır.

Tablo 8’de görüldüğü üzere, Türkiye’de 2017-2022 yılları arasında inek sütü üretiminde %6,13 artış, manda sütü üretiminde %37,19 düşüş, koyun sütü üretiminde %20,63 düşüş ve keçi sütü üretiminde %3,25 artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde toplam süt üretimi 863 bin ton (%4,17) düzeyinde artış göstererek 21,5 milyon seviyesine ulaşmıştır. 2020-2022 döneminde ise inek sütü ve toplam süt üretiminde sırasıyla %8,45 (1.837.207 ton) ve %8,26 (1.940.298 ton) oranında meydana gelen azalış dikkat çekmektedir.

Tablo 9 incelendiğinde, Türkiye’de 2017-2022 yılları arasındaki dönemde son yıl verileri hariç sağılan hayvan başına ortalama süt verimliliğinin inek, manda, koyun ve keçilerde sırasıyla 3150 kg, 1000 kg, 77 kg ve 105 kg civarında bulunduğu görülmektedir.

Türkiye’de çiğ süt fiyatı; çiğ sütün kalite içeriğine, pariteye ya da Ulusal Süt Konseyi’nin ilan ettiği tavsiye fiyata göre belirlenmektedir. Çiğ süt-yem paritesi, bir üreticinin 1 litre çiğ süt satışından elde ettiği gelir ile ne kadar süt yemi alacağını göstermektedir ve genel kabul gören parite 1,5’dir. Ancak son yıllarda ülkemizde de çiğ süt-yem paritesi yaklaşık 1.2 seviyesinde olup bu parite işletmelerin mevcut şartlarda sürdürülebilir bir yapıya sahip olmadığına en önemli göstergelerindendir.

Tablo 7. Türkiye’de Türlerine Göre Sağılan Hayvan Sayıları (Baş) (2017-2022)

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
2017	5.969.048	69.497	17.503.414	4.963.581
2018	6.337.907	75.882	18.819.284	5.327.166
2019	6.580.753	79.333	19.836.985	5.471.086
2020	6.886.944	63.784	<i>Toplam Koyun + Keçi: 20.398.305</i>	
2021	6.769.866	63.656	<i>Toplam Koyun + Keçi: 21.313.625</i>	
2022	7.006.549	64.102	<i>Toplam Koyun + Keçi: 21.676.123</i>	

Tablo 8. Türkiye’de Sağılan Hayvan Türlerine Göre Elde Edilen Süt Üretimi (Ton) (2017-2022)

	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Toplam (ton)
2017	18.762.318	69.401	1.344.779	523.395	20.699.893
2018	20.036.877	75.742	1.446.271	561.826	22.120.716
2019	20.782.374	79.341	1.521.455	577.209	22.960.379
2020	21.749.342	63.767	1.101.065	589.617	23.503.790
2021	21.370.116	63.643	1.143.762	622.785	23.200.306
2022	19.912.135	43.589	1.067.342	540.426	21.563.492

Tablo 9. Türkiye’de Yıllar ve Hayvan Türleri İtibariyle Ortalama Süt Verimlilikleri (Kg/Baş)

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
2017	3143,3	998,6	76,8	105,4
2018	3161,4	998,2	76,9	105,5
2019	3158,1	1000,1	76,7	105,5
2020	3158,1	999,7	<i>Koyun + Keçi Ortalama: 82,9</i>	
2021	3156,7	999,8	<i>Koyun + Keçi Ortalama: 82,9</i>	
2022	2841,9	680,0	<i>Koyun + Keçi Ortalama: 74,2</i>	

Sığırcılık işletmelerinde desteklemeler üretici gelirleri dikkate alınarak yapılmalı, bu kapsamda üretici gelir ve giderini ortaya koyabilen Avrupa Birliği Tarım Muhasebesi Veri Ağı (FADN) sistemi etkin olarak devreye sokulmalı, FADN verileri ışığında işletmelerin gelir kayıplarını telafi edici destekleme sistemi hayata geçirilmelidir. Hastalıktan arı işletme destekleri artırılmalı, hayvansal ürünlerde arz fazlası olduğu dönemlerde regülasyon uygulanmalı, hayvancılık işletmelerinde ürün/yem paritesinde üretici lehine destekleme modeli geliştirilmeli ve hayvancılık desteklemeleri uzun vadeli olarak planlanarak belirli bir takvim içerisinde ve zamanında ödenmelidir.

Hayvancılıkta AB'ne yapısal uyum ve entegrasyonun başarılmasında; hayvansal üretimde verimlilik artışları yanında, piyasa alt yapılarının güçlendirilmesi ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi, hayvancılık işletmelerinde ihtisaslaşma ve ölçek artışı, hayvancılığa dayalı sanayinin geliştirilmesi, hayvan hastalıklarının kontrol ve eradikasyonu, gıda güvenliği uygulamaları, ürün kalite standartlarının sağlanması gibi konular ön plana çıkmaktadır.

İşletme düzeyinde, bölgesel ve ulusal ölçekte yarattığı mali kayıplar noktasında farkındalık oluşan buzağı kayıpları-ölümleri, hayvan hastalıklarına dönük koruyucu önlemler, çiftlik düzeyinde sürü yönetimi ve hayvan refahı uygulamaları, reproduksiyon ve fertilitite yönünden verimlilik, bakım-besleme koşullarının iyileştirilmesi konularında bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

Sektörde mesleki donanım ve yeterliğe sahip genç girişimcilerin teşvik edilmesi, üreticiye yatırım, modernizasyon ve kapasite artırımı için uygun kredi ve finansman imkânlarının sağlanması, üretici örgütleri arasındaki yetki ve sorumluluk alanı çatışmalarının önüne geçilmesi ve hayvansal üretimde kooperatif modellerin üzerinde çalışılması gerekmektedir.

Süt sektöründe süt sığırcılık işletmelerinde ölçek optimizasyonunun sağlanması, süt sanayinde kapasite kullanım oranlarını artıracak uygulamalar kapsamında sanayiye aktarılan süt miktarının artırılması ve çiğ süt üretimindeki izlenebilirliğin sağlanmasına dönük tedbirler alınmalıdır. Süt ve et sektöründe yaşanan piyasa ve fiyat istikrarsızlıklarının önüne geçmede uygulanacak politikalarda bu sektörlerin güçlü girdi-çıktı ilişkisi göz önüne alınarak kalıcı ve etkin stratejiler belirlenmelidir.

Süt sektöründe yaşanan "ekonomik kısır döngünün" önlenmesinde piyasa düzenlemeleri ve fiyat istikrarının sağlanması ölçüsünde başarı sağlanacaktır. Hayvansal üretim değerinin yarısından fazlasını oluşturan süt sektöründe kamu-üniversite-sanayi iş birliği sağlanmalı, teknik ve ekonomik sorunlarının çözümüne dönük projeler desteklenmelidir.

4. Kanatlı Sektörü

Türkiye ekonomisinin en güçlü sektörlerinden birisi olan kanatlı endüstrisi kayda değer üretim miktarıyla küresel pazarda da önemli bir yere sahiptir. 2022 yılında kanatlı eti üretimi 2,42 milyon tonu tavuk, 50 bin tonu hindi olmak üzere 2,47 milyon ton olarak kaydedilmiştir. Bu oran Türkiye'yi kanatlı hayvan üretiminde en büyük kapasiteye sahip 8'inci ülke konumuna getirmiştir. Kanatlı hayvan ihracatı 2022 yılında 640 bin tonu aşarak dünya toplam ticaret rakamının %4,4'üne ulaşılmıştır. İç pazar açısından bakıldığında ülkemiz tüketimin %20 üzerinde üretim yapabilmektedir. Türkiye'de kümes hayvanı pazarı her yıl %8 büyüyor. Bugün 12.000 çiftlik ve 17 entegre şirket ile günlük 5,5 milyona yakın kesim kapasitesi ile yerli üretim devam etmektedir. Kanatlı hayvan yetiştiriciliği en çok Marmara Bölgesi'nde yapılmakta olup, bunu Ege ve İç Anadolu bölgeleri izlemektedir.

Dünyada toplam 80 milyon tona yakın yumurta üretimi gerçekleştirilmektedir. Ülkemizde 2022 yılı itibarıyla sofralık yumurta üretimi 19.8 milyar adet civarındadır. Dünya yumurta üretiminde Çin, ABD ve Hindistan ilk 3 sırada yer alırken, Türkiye 1,1 milyon ton üretimle (%1.3) dünya üretiminde 9. sırada yer almaktadır. Yumurta ihracatında Hollanda'nın ardından Dünya'da 2. sırada olan Türkiye'de yumurta üreten işletme sayısı 468 olup bu işletmelerde doğrudan yaklaşık 7 bin kişi istihdam edilirken bu rakam dolaylı olarak 35 bin kişiyi bulmaktadır. Yumurta tavuğu sayısı bakımından Afyonkarahisar, Manisa ve Konya illeri ilk sıralarda yer almaktadır.

Her üretim çeşidinde olduğu gibi tavukçulukta da birtakım sorunlar mevcuttur. Kanatlı sektörde kullanılan yemlerin çoğunun (%60-70) yurtdışından alınması nedeniyle hammadde temininde yaşanan sıkıntılar ve yem fiyatlarının yüksek olması bu sektörün en önemli sorunlarıdır. Her ne kadar tavukçulukta yem masrafları yüksek olsa da diğer hayvancılık alt sektörlerinin ikame ürünlerine nazaran tavuk fiyatının düşük olması sebebiyle gelişimi gittikçe artan bir sektördür.

Sektör için özellikle soya fasulyesi, bazı hububatlar, kepekler ve küspeler gibi hammaddeleri ithal etme ihtiyacı bulunmaktadır. Yem sanayinin ürettiği 27 milyon tonluk karma yemin yaklaşık 12 milyon tonu ithal hammaddelerden karşılanmaktadır. Bu nedenle hammadde fiyatları da yurtdışı fiyatlardan ve döviz kurundan önemli ölçüde etkilenmektedir. İthal edilen ürünlerin bir kısmı transgenik ürünlerden oluşmaktadır. Transgenik ürünlerin global anlamda üretimi ve ticareti giderek yaygınlaşmaktadır. Dünya ticaretine konu olan soyanın neredeyse tamamı, mısırın ise yarıdan fazlası transgeniktir. Onaylı çeşit sayısının dünya ve AB'ye kıyasla ülkemizde çok düşük kalması nedeniyle bu ürünlerin ithalatı ve yemlerde kullanımı ile ilgili aksaklık ve sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu konuda yem sanayinin Biyogüvenlik Kanunu'nun AB ile uyumlu hale getirilmesi beklentisi söz konusudur.

Tablo 10. Türkiye 2017-2022 Kanatlı Hayvan Sayıları (Bin Adet)

Kanatlı Türü	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Yumurta tavuğu	121.556	124.055	120.725	121.302	121.001	109.806
Broylar	221.245	229.507	221.842	258.046	270.393	251.289
Hindi	3.872	4.043	4.541	4.798	4.704	3.669

Tablo 11. Türkiye 2017-2022 Kanatlı Eti üretimi (Ton)

Yıllar	Piliç Eti	Hindi Eti	Toplam
2017	2.136.734	52.363	2.189.097
2018	2.156.671	69.536	2.226.207
2019	2.138.451	59.640	2.198.090
2020	2.136.263	58.212	2.194.475
2021	2.245.770	51.301	2.297.071
2022	2.417.995	53.646	2.471.641

Tablo 12. Türkiye 2017-2022 Yumurta Üretimi (Milyar Adet)

Yıllar	Yumurta Üretimi
2017	19.281
2018	19.643
2019	19.898
2020	19.788
2021	19.297
2022	19.808

5. Hayvan Besleme ve Yem Materyali

Türkiye’de çayır ve meralar en önemli kaba yem kaynaklarıdır. Buna ek olarak; flora ve fauna çeşitliliğinin ve gen kaynaklarının korunması, tarımsal faaliyetlerin ve hayvancılığın etkili bir şekilde sürdürülmesi için, korunması ve geliştirilmesi mutlak suretle gerekli olan alanlardır. Türkiye’nin kurak bir iklime sahip olması, bölgelerin yağış rejimindeki düzensizlikler, mera yönetimindeki sorunlar, ülke meralarının orta ve düşük kalitede olmasının sebeplerindedir. Buna ek olarak karşılaşılan en büyük problemlerden biri meraların kapasitesinin üzerinde otlatılmasıdır. Bu durum çayır ve meraları kalitesiz bir hale getirerek, hayvanların dengeli ve verim odaklı beslenememesine yol açmaktadır.

Dünya’nın toplam arazi alanı 13.003 milyon hektardır ve bu alanın 4.889 milyon hektarı (%37,6’sı) FAO tarafından “tarım alanı” olarak nitelendirilmiştir. Öte yandan, Dünya Bankası tarafından periyodik olarak yayımlanan istatistiklerde 2000 yılı itibarı ile Dünya’daki bu %37,6 oranındaki tarım alanlarının 2020 yılına gelindiğinde %36,5’e düştüğü görülmektedir. Tarım alanlarında kayda değer bir azalma olduğu ve 2020 yılı itibarı ile Dünya’daki toplam tarım alanınının 4.746 milyon hektara düşerek yaklaşık 120 milyon hektar azaldığı ifade edilebilir.

Türkiye’de ise tarım alanlarındaki azalış Dünya’dan daha keskin bir şekilde seyretmiştir. Türkiye’deki tarım alanlarında son 19 yılda %12’lik bir azalma gerçekleşmiştir. Türkiye’de 2001 yılında 26 milyon 350 bin hektar olan tarım alanları, 2020 yılı itibarı ile 23 milyon 136 bin hektara kadar gerilemiştir. Toplam tarım alanınının 14,6 milyon hektarını çayır mera alanları oluşturmaktadır.

Mera Kanunu’nun 1998 yılında çıkartılmasıyla birlikte başlatılan mera ıslah çalışmalarında 2022 yılına kadar tespit edilen mera alanları yaklaşık 13,1 milyon hektar civarında olmuştur. Bu tespiti yapılan alanların 12,7 milyon hektarlık kısmı tahdit edilip (sınırlarının belirlenip), 8,2 milyon hektarlık kısmı ise tahsis edilmiştir.

Mera yönetimimizdeki yanlışlıkların neticesinde toplam mera varlığımızın %87,6’sı orta ve zayıf mera sınıfında yer almaktadır. Bu nedenle otlatma yönetiminin düzenlenmesi ve uygun ıslah yöntemlerinin ivedilikle uygulanması gerekir. Bu bağlamda Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü tarafından 2000 yılından beri yürütülen mera ıslah ve amenajman projeleri ile yaklaşık olarak 18,2 milyon dekar alanda uygulama yapılmıştır. Ayrıca Orman Genel Müdürlüğü tarafından, orman içi ve kenarı meralarda 2,5 milyon dekar alanda erozyon kontrolü ve mera ıslahına yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Tablo 13. 1998-2022 Döneminde Türkiye Geneli Mera Islah ve Amenajman Projeleri Çalışmaları

Yıllar	Proje Sayısı (Adet)	Proje Alanı (Da)
1998-2002	46	83.527
2003-2022	2.405	18.178.529
Toplam	2.451	18.262.056

TÜİK verilerine göre 14,6 milyon hektar olan çayır ve mera arazisi 2001 yılından bu yana değişmemiştir. Meraların coğrafi bölgelere göre dağılımı, kapladıkları alanlar ve verimlilikleri bakımından önemli farklılıklar söz konusudur. Meralarla ilgili yapılacak olan planlamalarda bu durumun göz önüne alınarak hayvancılık faaliyetlerine orantılı biçimde yer verilmesi sağlanmalıdır.

Sağlıklı ve performansı yüksek bir hayvancılık için kaliteli kaba yeme ulaşabilmek temel bir zorunluluktur. Bunu sağlama aşamasında birinci öncelik olan çayır ve meralar dışında ülkelerin yem bitkileri üretimini artırıcı faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Türkiye 2021 TÜİK verilerine göre Büyük Baş Hayvan Birimi (BBHB) olarak hesaplanan 23.839.729 baş hayvan için toplam kaba yem ihtiyacı 71.278.656,24 ton/yıl olarak hesaplanmıştır. Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM) verilerine göre ülkemizin kaba yem açığı ise 27 milyon ton civarındadır. Bu verilerden anlaşılacağı üzere Türkiye’de önemli miktarda kaliteli kaba yem açığı söz konusudur.

İklim değişikliği nedeniyle ülkemizde ortaya çıkacak kuraklık da göz önüne alındığında bu açığın artması beklenmektedir. Ülkemizde işlenebilen tarım arazilerinin yaklaşık %11’inde yem bitkileri üretimi yapılmakta olup, 2021 yılında TÜİK verilerine göre yaklaşık 2,5 milyon hektar alandan 61 milyon ton civarında yem bitkileri üretimi gerçekleştirilmiştir. Hayvancılığı gelişmiş olan ülkelerde yem bitkilerinin toplam tarım arazisi içindeki ekiliş oranı, Almanya’da %36, Hollanda’da %31, İtalya’da %30, Fransa ve İngiltere’de %25 düzeyindedir. Ülkemizde de kaba yem ihtiyacının karşılanabilmesi için bu oranın %25’lere çıkarılması gerekmektedir.

Nitekim Tarım ve Orman Bakanlığı’nın 1991 yılında başlattığı “Çayır Mera ve Yem Bitkileri Üretimini Geliştirme Projesi” 2020 yılında 81 ilin tamamında uygulanmaya başlamıştır. 1990 yılında 3 milyon dekarlık alanda 4,5 milyon ton yem bitkileri üretimi gerçekleştirilmişken, 2021 yılında 2,5 milyon hektarlık alanda ekim yapılmış ve yaklaşık 61 milyon ton yem bitkileri üretimi gerçekleştirilmiştir (Tablo 14). Türkiye’de yem bitkileri ekimi ve üretiminin artırılmasına yönelik çalışmalarda devamlılığın sağlanması ve yeni projeler geliştirilmesi için bu alana kaynak ayrılması ve projelerin sonuçlandırılmasıyla birlikte hayvancılığın da büyük ivme kazanacağı kuşkusuzdur.

Tablo 14. Türkiye’de Yem Bitkileri Üretimi (2017-2022)

Yıllar	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Verim (Ton/Da)
2017	19.545.969	49.725.909	2,54
2018	19.992.600	52.256.118	2,61
2019	20.973.812	55.518.619	2,64
2020	22.686.644	60.698.662	2,67
2021	24.797.135	60.731.852	2,44

Türkiye karma yem üretimi 2022 yılı için 27.129.648 milyon ton olarak gerçekleşmiştir ve 2017 yılına göre %17,37 artmıştır. Türkiye şartlarında konsantre yem hammaddesi kaynaklarının önemli bir kısmı ithalat yoluyla karşılanmakta ve dışa bağımlılık devam etmektedir.

Tablo 15. Türkiye’de 2017 ve 2022 Yıllarında İthal Edilen Yem Hammaddeleri

Hammaddeler	İthalat (2017)		İthalat (2022)	
	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)
Bitkisel Enerji Kaynakları				
Çavdar	0	0	8.939.483	2.513.133
Beyaz Arpa	100.600	20.121	0	0
Arpa	323.976.252	57.617.880	1.364.412.099	455.277.878
Yulaf	0	0	4.553.466	1.437.911
Mısır	2.052.470.693	414.695.836	2.978.150.879	1.008.269.075
Darı	2.484.889	495.703	8.123.479	2.782.609
Akdarı, Kuş Yemi, Buğday ve Çavdar Melezi (*)	6.603.588	1.621.795	2.958.880	676.205
Toplam	2.385.636.022	474.451.335	4.367.138.286	1.470.956.811
Hayvansal Protein Kaynakları				
Balık Unu	123.532.864	155.765.464	195.465.155	307.032.104
Karides Unu (Diğerleri)	477.622	1.376.464	3.522.343	4.066.851
Tavuk Unu	17.069.216	10.069.543	63.147.968	49.415.747
Toplam	141.079.702	167.211.471	262.135.466	360.514.702
Yağlı Tohumlar				
Soya Fasulyesi	2.340.973.379	947.917.555	2.981.393.822	2.008.291.354
Keten Tohumu	121.395.428	82.802.359	12.022.507	10.304.626
Rep ve Kolza ve diğer	29.451.151	28.019.656	73.700.344	43.522.730
Kenevir - Kendir	1.921.012	2.372.323	78.100	164.295
Diğer Tohumlar	0	0	383.758	1.276.406
Toplam	2.493.740.970	1.061.111.893	3.067.578.531	2.063.559.411
Küspeler				
Soya Fasulyesi Küspesi	759.202.374	281.252.131	491.067.789	287.571.618
Pamuk Tohumu Küspesi	121.089	20.954	9.916.398	2.682.223
Ayçiçeği Tohumu Küspesi	965.136.837	185.997.348	643.627.568	208.102.463
Kolza Tohumu Küspesi	19.322.090	4.301.433	27.564.993	9.748.669
Palm Küspesi	42.962.998	5.318.844	53.216.211	9.442.551
Diğer bitkisel yağ sanayi artıkları	124.395.085	11.301.644	114.904.931	14.035.379
Toplam	1.911.140.473	488.192.354	1.340.297.890	531.582.903
Toplam Kepek Türleri	1.953.922.482	311.909.346	1.514.835.028	362.422.292
Toplam Mısır Türevleri	436.816.167	76.579.755	25.521.529	8.204.528
Yağlar (*)	84.555.504	120.416.701	169.799.787	332.881.620
Toplam Diğer Yem Hammaddeleri	2.344.894.669	427.966.528	1.155.502.422	386.407.356
Hammaddeler Toplamı	11.751.785.989	3.127.839.383	11.902.808.939	5.516.529.623

Tablo 16. Türkiye’de 2017-2022 yılları arasında geneli karma yem üretim miktarları (Ton)

Yıllar	Sığır Besi Yemi	Sığır Süt Yemi	Etlik Piliç Yemi	Yumurta Yemi	Diğer Karma Yemler**	Genel Toplam
2017	5.060.781	6.254.798	4.753.989	3.369.655	1.804.443	22.418.332
2018	5.537.775	6.541.435	5.306.118	3.600.844	1.958.539	24.144.489
2019	5.922.314	6.617.733	5.363.209	3.828.441	2.042.957	24.939.117
2020	6.368.137	7.096.602	5.397.526	3.716.754	2.393.473	26.272.266
2021	6.698.431	7.246.725	5.542.974	3.661.780	2.514.804	27.003.998
2022	6.653.597	6.988.046	6.022.932	3.501.499	2.707.959	27.129.648

Türkiye hayvancılığının temel problemi kaba yem sorunudur. Yeterli ve kaliteli kaba yem sağlanmadan sağlıklı besleme yapmak ve bugün hayvancılığın en büyük problemi olan yemi ucuza sağlamak mümkün olmayacaktır. Günümüz Türkiye’inde hayvan yetiştiriciliğinde kullanılan saman, verimleri düşük olan hayvanların verimlerini daha da düşürmektedir. Birim hayvan başına yetecek kaliteli kaba yem üretimi düşük olduğu için kalitesi düşük yemler hayvan beslemesine yeterli katkı sağlayamamakta ve daha fazla konsantre yem kullanılmaktadır.

İşletmelerin çoğunlukla dışarıdan sağlanan hammaddelerle yapılan fabrika yemlerini kullanmaları üretim maliyetlerinde ciddi artışlara ve dönemsel dalgalanmalara sebep olmaktadır. Bir işletmede kaliteli ve ucuza çeşitli kaba yem kaynakları sağlanmadan o işletmenin sürdürülebilir bir hayvancılık yapması mümkün görülmemektedir.

Hayvancılıkta sürdürülebilir bir büyümenin temin edilebilmesi için üretim maliyetlerinin en büyük kalemini oluşturan kaliteli kaba ve konsantre yem üretim sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. Hayvancılığımızın yem sorununun gerek kısa gerekse uzun vadede çözüme kavuşturulması için üzerinde ivedilikle durulması gereken husus; yem bitkileri kültürünün geliştirilmesi, yapay çayır-meraların oluşturulması ve mevcut meraların korunarak ıslahıdır.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ulusal üretimde istikrarı sağlamak amacıyla, bitkisel ve hayvansal üretimin daha rasyonel politikalarla desteklenmesi önem arz etmektedir.

Diğer tüm sektörlerde olduğu gibi hayvancılık sektöründe de gelişen teknoloji ile birlikte insan gücünün yerini teknolojik makine-ekipmanlar almıştır. Hayvansal üretimin temelinde canlı yer almaktadır. Bu nedenle de hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde teknolojik makine-ekipmanların kullanımı yaygınlaşmasına rağmen nitelikli iş gücünün önemi de devam etmektedir.

Gençlerin kariyer hedefi ve yaşam tarzı ile gelecekte beklenenin değişmesi, ekonomide hizmet sektörlerinin hızlı büyümesi, artan iş gücü talebi, hızlı kentleşme ve yaşlı nüfusun hayvancılık faaliyetlerine devam edememesi nedeniyle hayvancılık işletmelerinin sürdürülebilirliği için ihtiyaç duyulan iş gücünü sektöre çekebilme, giderek zorlaşmaktadır.

Günümüzde hayvan besleme artık yalnızca daha yüksek verim elde etmeye odaklı değil aynı zamanda sürdürülebilirlik kriterlerinden olan hayvan sağlığı ve refahını artırmanın yanı sıra çevrenin korunmasında da önemli bir katkı sunma potansiyeline sahiptir.

Bu bağlamda; soya ve balık unu gibi geleneksel protein kaynaklarına olan bağımlılığı azaltabilecek alternatif protein kaynaklarının geliştirilmesi, hassas besleme ve iyileştirilmiş formülasyon teknikleri ile besin kullanımını optimize ederek israfın ve çevresel etkinin azaltılması, antimikrobiyal kullanımı ve metan üretimini azaltmak amacıyla besleme modellerinin geliştirilmesi, su kullanımının azaltılması ve hayvan atıklarının geri dönüştürülmesi gibi kaynak verimliliğinin optimize edilmesi önem taşımaktadır. Bütün bu çözümler için hassas besleme, “Yeşil Mutabakat” ve özellikle “Tarladan Sofraya Stratejisine” ilişkin araştırma ve projelerin teşvik edilmesi gerekmektedir.

6. Hayvan Islahı ve Yetiştiricilik

Ülkemizde, yapılan ıslah çalışmaları ve hayvan ithalatı ile geçmiş yıllara kıyasla hayvancılıkta önemli derecede genetik ilerleme sağlanmıştır. 1991 yılında kültür ırkı hayvan varlığımız %10,47 oranındayken, bu oran 2022 yılında %49,22'ye yükselmiştir (Tablo 17). Ancak bakanlık verileri incelendiğinde hayvan ıslahının en etkili araçlarından biri olan suni tohumlamanın 2015 yılından sonra az da olsa bir düşüş eğilimine girdiği görülmektedir (Tablo 18). Ayrıca Avrupa Embriyo Transfer Komitesi verilerine göre 2022 yılında ülkemizde kayıtlı 1.241 adet embriyo transferinin gerçekleştirildiği görülmektedir (Tablo 19).

Türkiye'nin genç ağırlıklı bir insan nüfusu mevcuttur ve nüfus, kontrolsüz göç gibi çeşitli nedenlerle de hızla artmayı sürdürmektedir. Bu nüfus, nitelikli ve yeterli miktarda hayvansal proteinle beslenme zorunluluğuna sahiptir. Ülkenin gelişmişlik düzeyinin arttırılabilmesi için öncelik insanlarımızın yeterli ve dengeli beslenme zorunluluğudur. Bu stratejik önemdeki konuda, tüm toplumda bir fikir ve amaç birliği sağlanmalıdır.

Türkiye'de kırmızı et üretiminin yaklaşık %75'i ve süt üretiminin %92'si sığır yetiştiriciliğine dayanmaktadır. Kırmızı et üretiminin önemli bir bölümü sütçü ineklerin doğurduğu ve besi için kullanılan erkek danalardan elde edilmektedir. Bu durumda kırmızı et açığının kapatılması ineklerin sayısının ve verimliliğinin arttırılmasına dayanmaktadır. İneklerin varlığının korunması, mezbahaya gitmeden süt ve besi danalarının üretilmesinin devam etmesi için inek sütü fiyatının Türkiye'de her daim sütün üretim maliyetlerinin üzerinde olması ve yetiştiricinin süttten elde edeceği gelirin garanti altına alınması gerekmektedir.

Siyasi iradenin öncelikle, ithalata dayalı hayvancılık politikalarından tamamen vazgeçerek Türkiye'nin öz kaynaklarının etkin değerlendirilmesi yoluyla hayvansal ürünler yönünden kendi kendine yetebilen bir Türkiye'ye ulaşmayı hedef olarak seçmesi ve bu durumu sağlayabilmek amacıyla her türlü koşulu yerine getirmesi şarttır. Bu koşullar genetik ve çevresel olarak gruplandırılabilir. 2022 verilerine göre Türkiye sığır popülasyonununun %7,32'si yerli ırklardan, %49,22'si kültür ırklarından ve %43,46'sı kültür ırkı yerli ırk melezlerinden oluşmaktadır. Bu durum, nispeten düşük verimli yerli ırklardan daha yüksek verimli kültür ırklarına doğru bir değişimin gerçekleşmekte olduğunu göstermektedir. Bu koşullarda, Türkiye'nin yurt dışından damızlık ithalatı yoluyla gebe düve getirmek yerine kendi damızlık hayvan ihtiyacını karşılayacak politikaları devreye sokması gerekir. Gerek kuruluş amaçlarından en önemlisi yetiştiricinin damızlık hayvan ihtiyacını karşılamak olan TİGEM'ler, gerekse Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği (TDSYMB) ve yetkin yetiştiriciler kanalıyla yeterli damızlık hayvan üretimi ülke içerisinde gerçekleştirilmelidir.

Ülke inek popülasyonununun tohumlanması için gerekli boğa spermalarının yine ülke içerisinde yapılan ıslah çalışmalarıyla elde edilen Türkiye koşullarına adapte olmuş yüksek verimli boğalardan elde edilmesi gereklidir. Günümüzde Tarım ve Orman Bakanlığı ve TDSYMB tarafından üretilen yerli spermaların, bütün çalışmalara rağmen tohumlamada kullanılan toplam spermanın ancak %25'ini oluşturduğu bildirilmektedir.

Tablo 17. Türkiye'deki Kültür, Melez, Yerli Sığır Sayıları ve Oranları

Yıllar	Sığır Sayıları (Baş)				Oran (%)		
	Kültür	Melez	Yerli	Toplam	Kültür	Melez	Yerli
1991	1.253.865	4.033.375	6.685.683	11.972.923	10,47	33,68	55,85
1992	1.337.410	4.131.507	6.481.990	11.950.907	11,19	34,57	54,24
1993	1.442.000	4.342.000	6.126.000	11.910.000	12,10	36,45	51,45
1994	1.512.000	4.543.000	5.846.000	11.901.000	12,70	38,17	49,13
1995	1.702.000	4.776.000	5.311.000	11.789.000	14,43	40,51	45,06
1996	1.795.000	4.909.000	5.182.000	11.886.000	15,10	41,30	43,6
1997	1.715.000	4.690.000	4.780.000	11.185.000	15,33	41,93	42,74
1998	1.733.000	4.695.000	4.603.000	11.031.000	15,71	42,56	41,73
1999	1.782.000	4.826.000	4.446.000	11.054.000	16,12	43,65	40,23
2000	1.806.000	4.738.000	4.217.000	10.761.000	16,78	44,02	39,20
2001	1.854.000	4.620.000	4.074.000	10.548.000	17,57	43,80	38,63
2002	1.859.786	4.357.549	3.586.163	9.803.498	18,97	44,45	36,58
2003	1.940.506	4.284.890	3.562.706	9.788.102	19,83	43,78	36,40
2004	2.109.393	4.395.090	3.564.863	10.069.346	20,95	43,65	35,40
2005	2.354.957	4.537.998	3.633.485	10.526.440	22,37	43,11	34,52
2006	2.771.818	4.694.197	3.405.349	10.871.364	25,50	43,18	31,32
2007	3.295.678	4.465.350	3.275.725	11.036.753	29,86	40,46	29,68
2008	3.554.585	4.454.647	2.850.710	10.859.942	32,73	41,02	26,25
2009	3.723.583	4.406.041	2.594.334	10.723.958	34,70	41,10	24,20
2010	4.197.890	4.707.188	2.464.722	11.369.800	36,90	41,40	21,70
2011	4.836.547	5.120.621	2.429.169	12.386.337	39,05	41,34	19,61
2012	5.679.484	5.776.028	2.459.400	13.914.912	40,80	41,50	17,70
2013	5.954.333	6.112.437	2.348.487	14.415.257	41,30	42,39	16,29
2014	6.178.757	6.060.937	1.983.415	14.223.109	43,44	42,61	13,95
2015	6.385.343	5.733.803	1.874.925	13.994.071	45,63	40,97	13,40
2016	6.588.527	5.758.336	1.733.292	14.080.155	46,8	40,9	12,30
2017	7.804.588	6.536.073	1.602.925	14.659.278	47,76	40,46	11,78
2018	8.419.204	7.030.297	1.593.005	17.042.506	49,40	41,25	9,35
2019	8.559.855	7.554.625	1.573.659	17.688.139	48,39	42,71	8,90
2020	8.838.498	7.594.127	1.532.857	17.965.482	49,19	42,27	8,54
2021	8.824.784	7.641.100	1.384.659	17.850.543	49,43	42,80	7,77
2022	8.295.825	7.324.866	1.231.265	16.851.956	49,22	43,46	7,32
Değişim Oranı (%; 1991-2022)	661,62	181,60	-542,99	140,75			

Yine Tarım ve Orman Bakanlığı ve TDSYMB tarafından yürütülen genomik seleksiyon çalışmalarının önemli ilerleme kaydettiği ve genomik seleksiyon yoluyla elde edilecek boğaların tespiti aşamasına gelindiği, projeyi yürüten yetkililer tarafında ifade edilmektedir. Genomik seleksiyon yoluyla elde edilecek boğaların hiç zaman kaybedilmeden belirlenmesi ve bu boğalardan elde edilecek spermaların Türkiye çapında sığır popülasyonunda yaygın olarak kullanımına geçilmesi Türkiye sığır popülasyonunun ıslahı açısından çok önemli bir adım olacaktır. Bu noktada %25 dolayındaki yerli sperma kullanımının genomik boğa spermalarının kullanımıyla katlanarak artırılması ve nihai amaç olarak bütün boğa sperması ihtiyacının ülke içinden üretilmesinin sağlanması hedeflenmelidir. Bu suni tohumlama çalışmalarının, Türkiye’de uygun teknolojilerle üretilerek elde edilen embriyoların kullanımının yaygınlaştırılmasıyla desteklenmesi de gereklidir.

Tablo 18. Türkiye’deki Suni Tohumlama Faaliyetleri

Yıl	Tohumlama Sayısı (Adet)	Üretilen Sperma Sayısı (doz)			Cinsiyeti Belirlenmiş Sperma İthalatı (doz)	Sperma İthalatı (doz)	Embriyo İthalatı (doz)
		Özel Sektör	Kamu	Toplam			
2002	624.840	238.125	1.409.253	1.647.378	0	486.562	0
2003	666.423	200.558	808.370	1.008.928	0	553.574	108
2004	846.089	352.435	884.695	1.237.130	0	1.053.529	450
2005	1.704.096	362.478	1.045.270	1.407.748	0	1.768.251	79
2006	2.211.692	1.617.280	952.530	2.569.810	400	2.181.708	540
2007	2.654.717	1.717.359	583.300	2.300.659	0	3.446.310	232
2008	2.090.679	1.500.850	713.065	2.213.915	800	2.306.472	999
2009	2.181.042	1.561.269	415.225	1.976.494	12.659	3.349.177	0
2010	2.800.502	1.353.039	345.975	1.699.014	26.336	3.767.030	16
2011	3.242.624	1.527.398	287.995	1.815.393	42.911	4.428.170	0
2012	3.371.526	902.430	434.280	1.336.710	14.098	3.982.745	0
2013	3.791.016	931.570	408.495	1.340.065	17.864	3.194.213	0
2014	3.950.781	1.077.755	367.550	1.445.375	22.994	4.061.925	0
2015	4.144.225	1.047.575	597.720	1.645.295	36.186	5.135.167	0
2016	3.632.125	1.175.375	1.165.260	2.340.635	17.476	6.056.417	0
2017	3.261.275	840.010	1.262.394	2.102.404	49.695	2.554.443	0
2018	3.138.154	1.254.400	861.210	2.115.610	21674	3.196.974	0
2019	2.888.646	977.890	800.710	1.778.600	52.218	3.361.971	0
2020	3.413.995	1.264.070	857.500	2.121.570	107.217	4.400.554	0
2021	3.335.086	1.680.039	1.000.655	2.680.694	Bakanlık verisi yok	Bakanlık verisi yok	0
2022	2.942.736	1.817.083	1.023.285	2.840.368	178.920	3.045.405	0
2023	1.202.717*	645.883*	287.708*	933.591*	222.523**	3.057.196**	0

*Ağustos 2023 itibariyle ** Kasım 2023 itibariyle

Tablo 19. Avrupa Ülkeleri Embriyo Transfer Verileri

Ülke	Sütçü Irklar				Etçi Irklar				Toplam Embriyo
	Taze Embriyo	Dondurulmuş Embriyo			Taze Embriyo	Dondurulmuş Embriyo			
		Yerli	İthal	İhraç		Yerli	İthal	İhraç	
Avusturya	1.515	1.786	48	24	16	94	0	0	3.459
Belçika	2	20	0	0	493	1.914	0	0	2.429
Çekya	1.253	914	0	0	0	0	0	0	2.167
Danimarka	3.147	1.519	0	18	103	106	0	9	4.875
Finlandiya	722	1.875	83	573	3	12	50	0	2.745
Fransa	12.031	10.525	877	124	2.863	3.375	156	256	29.827
Almanya	10.861	15.403	0	853	836	1.340	0	0	28.440
Yunanistan	14	0	7	0	0	0	0	0	21
Macaristan	644	621	0	0	62	83	13	0	1.423
İtalya	6.037	1.755	0	0	132	0	0	0	7.924
Hollanda	2.290	9.596	0	0	0	0	0	0	11.886
Norveç	43	2.063	150	0	30	35	80	0	2.401
Polonya	783	286	46	0	4	0	0	0	1.119
Portekiz	124	170	0	0	74	53	88	0	509
Romanya	61	0	0	0	4	0	46	0	111
Rusya Fed.	312	587	1.045	0	10	4.586	121	0	6.661
Slovenya	30	5	0	0	3	4	0	0	42
İspanya	353	478	61	31	132	322	100	0	1.446
İsveç	420	1.099	0	0	0	0	0	0	1.519
İsviçre	671	1.952	270	152	0	0	0	0	2.893
Türkiye	1.128	113	0	0	0	0	0	0	1.241
Birleşik Krallık	1.738	2.097	814	4	795	2.240	438	135	8.122
Genel Toplam	44.179	52.864	3.401	1.779	5.560	14.164	1.092	400	121.260

Yüksek verimli boğaların spermalarının gerek imalatı gerek ithalatı ekonomik hareketler içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak suni tohumlamanın yaygınlaşması ve az sayıda boğanın çok sayıda ineği döllüyor olması akıllara kalıtsal hastalıklar konusunu daha sık getirmeye başlamıştır. Zira bu boğalarda var olan bir kalıtsal kusurun kısa sürede popülasyondaki frekansının artması ihtimali vardır. Bu nedenle ithal edilen spermanın kalıtsal hastalıktan ari olması T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı'nca güvence altına alınmıştır (Sperma, Ovum ve Embriyo İthalatında Uyulması Gereken Usul ve Esaslar Hakkında Talimat, Mevzuat No 7250). Bu usul ve esaslar arasında sığırlardan ithalatı yapılacak sperma ithalatı için, Holstein ırkında Bovine leukocyte adhesion deficiency (BLAD), Complex Vertebral Malformation (CVM), Brachyspina, Kırmızılık geni, embriyonel ölüme ilişkili haplotipler (HH1, HH2 ve HH3); Brown swiss ve Jersey ırklarında embriyonel ölüme ilişkili haplotipler (BH1 ve JH1, sırasıyla) ve Angus ırkında Arthrogyrosis

Multiplex (AMF), Neuropathic Hydrocephalus (NHF) ve Contractural Arachnodactyly (CAF) karakterlerinden ari olduğuna dair belgelerin sunulması gerektiği yer almaktadır. Holstein ırkından istenilen genetik kusurdan arılık belgesi diğer reproduktif materyalleri de (ovum ve embriyo) kapsamaktadır. Sığırlarda belirlenen kalıtsal hastalıkların %87'si çekinik kalıtım şeklinde ortaya çıkmaktadır ve bu kalıtsal hastalıkların birçoğu ırka özgüdür. Bu nedenle, kalıtsal hastalıklara sebep olan mutant allellerin popülasyondan elenmesi ancak taşıyıcı bireylerin belirlenerek sürüden ayıklanmasıyla sağlanabilir. Ekonomik nedenlerden dolayı bir sürünün tüm bireylerinin kalıtsal hastalıklar yönünden taranması zordur. Ancak gerek yerli üretim gerekse ithal edilen suni tohumlama materyali, ovum ve embriyonun ırka özgü kalıtsal hastalıkları taşıyıp taşımadıklarının kesin olarak belirlenmesi ile kalıtsal hastalıklar kontrol altına alınabilir. Yukarıda verilen kalıtsal kusurların yanı sıra ilgili mevzuat kapsamında (Mevzuat No 7250) ithal edilecek reproduktif materyale ilişkin verimle ilgili genomik değerler için alt sınırlar da belirlenmiş ve talep edilmektedir. Örneğin sperması ithal edilen boğanın süte göre damızlık değeri Holstein ırkında asgari +1000, Brown-Swiss, Montbeliarde, Simmental ve Jersey ırkında + 500; damızlık değeri isabet derecesi asgari % 80; yağ ve proteine göre damızlık değerleri asgari - 0,5 olmak üzere sınırlamalar getirilmiş, ayak-bacak, meme özellikleri ve doğum kolaylığı gibi parametreler tanımlanmıştır. Bu durumun ilerleyen yıllarda mevcut kültür sığır ırkı popülasyonlarının ıslahında olumlu yönden gelişme sağlanması beklenmektedir.

Türkiye içerisinde elde edilecek olan yüksek nitelikli damızlıkların verim yeteneklerini gösterebilmeleri için uygun bakım, besleme, sağlık ve hayvan refahı koşullarında yetiştirilmesi gereklidir. Bu koşulların sağlanması için de sığır yetiştiricisine yeterli eğitim ve destekler sağlanmalıdır. Uygun hayvancılık kredilerinin, hayvancılığın içinden gelen ve işletmesini daha büyük ölçeğe geliştirmek isteyen hayvan yetiştiricilerine sağlanması ve takip edilmesi konusu büyük hassasiyet içermektedir. Elde kalan, kış kıyamet demeden, hastalık demeden, en zorlu koşullarda hayvancılığı sürdüren, üretmeye devam eden yetiştiriciyi kendi bölgesinde en iyi şekilde koruma zorunluluğu vardır. Yetiştirici, devletin, birliklerin, meslek odalarının, bütün yapının kendisinin yanında olduğunu, üretime devam etmesi ve arttırması için her fırsatın verildiğini, ürününün değer fiyatıyla kendisinden alındığını bilmelidir. Hayvan yetiştiricisinin kooperatifler, birlikler yoluyla bir biçimde örgütlenmesinin ve kendi ürününü kendisi pazarlama imkânlarını kullanarak, komisyoncuyla aradan çıkararak, en iyi kazancı elde etmesinin yolları geliştirilmelidir. Aracıların tasfiye edilmesi, tüketicinin de hayvansal ürünlere daha uygun fiyatlarla ulaşmasının önünü açacaktır. Hayvancılık destekleri de hayvancılığın içinden gelen yetiştiricinin daha fazla miktarda ve kaliteli hayvansal ürün üretmesini sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Ayrıca bu desteklemelerin denetleme sistemlerinin doğru bir şekilde işletilmesi bir zorunluluktur.

Sonuçta sektördeki aracılara mümkün olduğunca ortadan kaldırarak hayvancılık işletmelerini verimli şekilde ve en uygun örgütlenme modelleri kapsamında bir araya getirerek tüketiciyle buluşturabilen, ülke koşullarına adaptasyon gösteren yüksek verimli ırklar, genotipler geliştirebilen ve bunları en uygun şekilde bakıp, besleyerek yüksek verim elde edebilen bir yönetim yapılanmasında, Türkiye bırakınız besilik / damızlık / kasaplık hayvan ve kırmızı et ithal eden bir ülke olmayı, birçok hayvansal üründe ihracatçı bir ülke olma düzeyine başarıyla ulaşabilecektir.

Türkiye’de özellikle yaklaşık 20 yıllık süreç içerisinde ıslah çalışmaları ile ilgili önemli gelişmeler olmuştur. Öyle ki; Türkiye’de yetiştiriciliği yapılan küçükbaş hayvanlarda “Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı Ülkesel Projesi” kapsamında ıslah faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu projeler ile küçükbaş hayvan ıslahına önemli katkılar ve kazanımlar sağlanmış ve sağlanmaya devam etmektedir. Bununla birlikte risk/tehlike altında olan yerli gen kaynakları ile ilgili olarak, farklı kurumların ortak paydaşlı olarak yer aldığı çeşitli projeler (Örneğin; TÜRKHAYGEN-I vb. gibi) devreye sokularak yerli ırklara yönelik in-situ ve ex-situ koruma yöntemleri hayata geçirilmiştir.

“Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı Ülkesel Projesi”; Türkiye’de yetiştirilen yerli koyun ve keçi ırklarını korumak ve verimlerini artırmak amacıyla uygulanan en kapsamlı ulusal hayvan ıslahı Araştırma-Geliştirme (AR-GE) çalışmasıdır. Bu proje; 2005 yılında uygulamaya konulmuş ve 2023 yılı itibariyle 18 yıldır Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) koordinatörlüğünde yürütülmektedir. Proje kapsamında; küçükbaş hayvanlarda alınan asgari veriler Tablo 20 ve Tablo 21’de verilmiştir. Proje kapsamında yer alan küçükbaş hayvan ırk /genotipleri verim yönlerine göre Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 20. Küçükbaş Hayvanlarda (Etçi Irklar ve Sütçü Irklardan) Alınan Asgari Veriler

Etçi Irklarda	Sütçü Irklarda
<ul style="list-style-type: none"> • Doğum Ağırlığı • Sütten Kesim Ağırlığı (60, 90, 120, günlerden en az biri) • Damızlık adayı olarak ayrılmış hayvanlarda 6. ay ağırlığı • Damızlıkta kullanılacak hayvanın (dişi, erkek) ilkine damızlıkta kullanma ağırlığı 	<ul style="list-style-type: none"> • Doğum Ağırlığı • Sütten Kesim Ağırlığı (60, 90, 120, günlerden en az biri) • Damızlık adayı olarak ayrılmış hayvanlarda 6. ay ağırlığı • Süt Kontrolü (30 günde 1, en az 3 sağım kontrolü) • Damızlıkta kullanılacak hayvanın (dişi, erkek) ilkine damızlıkta kullanma ağırlığı

Tablo 21. Küçükbaş Hayvanlarda (Kombine Irklar ile Yapağı ve Tiftik Verim Yönlü Irklardan) Alınan Asgari Veriler

Kombine Irklarda	Yapağı ve Tiftik Verim Yönlü Irklarda
<ul style="list-style-type: none"> • Doğum Ağırlığı • Sütten Kesim Ağırlığı (60, 90, 120, günlerden en az biri) • Damızlık adayı olarak ayrılmış hayvanlarda 6. ay ağırlığı • Sağım yapılan işletmelerde, Süt Kontrolü (30 günde 1, en az 3 sağım kontrolü) • Damızlıkta kullanılacak hayvanın (dişi, erkek) ilkine damızlıkta kullanma ağırlığı 	<ul style="list-style-type: none"> • Doğum Ağırlığı • Sütten Kesim Ağırlığı (60, 90, 120, günlerden en az biri) • Damızlık adayı olarak ayrılmış hayvanlarda 6. ay ağırlığı • Kirli yapağı/tiftik ağırlığı (yılıda bir) • Damızlık adayı olarak ayrılmış hayvanlarda lif çapı, uzunluk, mukavemet ve elastikiyet analizi • Damızlıkta kullanılacak hayvanın (dişi, erkek) ilkine damızlıkta kullanma ağırlığı

Tablo 22. Proje Kapsamında Yer Alan Küçükbaş Hayvan Irk/Genotipleri

Et verim yönlerine göre	Süt verim yönlerine göre	Kombine verim yönlerine göre	Tiftik verim yönlerine göre
<ul style="list-style-type: none">- Dağlıç Koyunu- Eşme Koyunu- Karayaka Koyunu- Karya Koyunu- Kıvırcık Koyunu- Pırlak Koyunu- Pırıt Koyunu- Ramlıç Koyunu	<ul style="list-style-type: none">- İvesi Koyunu- Sakız Koyunu- Şavak Akkaraman Koyunu- Tahirova Koyunu- Kilis Keçisi- Maltız Keçisi- Şam Keçisi- Türk Saanen Keçisi	<ul style="list-style-type: none">- Akkaraman Koyunu- Bafra Koyunu- Güney Karaman Koyunu- Hamdani Koyunu- Hemşin Koyunu- Kangal Akkaraman Koyunu- Karacabey Merinosu Koyunu- Karakaş Koyunu- Koçeri Koyunu- Morkaraman Koyunu- Norduz Koyunu- Orta Anadolu Merinosu K.- Zom Koyunu- Honamlı Keçisi- Kıl Keçisi	<ul style="list-style-type: none">- Ankara (Tiftik) Keçisi

Proje kapsamında; üniversite, yetiştirici birliği ve kamu iş birlikteliği sağlanmıştır. 31 farklı Üniversiteden 57 proje lideri, 55 il sivil toplum örgütü ve kamu teşekkülü ile çok paydaşlı iş birliği sağlanmıştır. Proje Tablo 22’de görüldüğü üzere; 23 yerli koyun ve 7 yerli keçi ırkında 55 farklı ilde 223 alt proje (1 milyon 405 bin baş) ile uygulanmaktadır. Her bir alt projede; Veteriner Hekim, Mühendis, Tekniker, Teknisyen meslek gruplarından olmak üzere toplam 168 adet Proje Teknik Elemanı (PTE) istihdam edilmektedir. Bugüne kadar proje gerekliliklerinin yerine getiren yetiştiricilere 926 milyon TL destek verilmiştir. Projede yer alan işletmelerde; kendi ihtiyaçları için her yıl kaliteli erkek damızlık olarak; 38.400 baş koç ve 11.700 baş teke üretilmektedir. Proje ile proje dışı işletmelerin damızlık ihtiyacını karşılamak üzere; yaklaşık 150 bin baş erkek ve 350 bin baş dişi materyal sağlanabilecek duruma gelinmiştir. Proje materyallerinden elde edilen verilerle toplam 242 araştırma (Yüksek lisans tezi, doktora tezi, ulusal ve uluslararası özgün araştırma makalesi ve bildiriler) uluslararası bilim camiasına kazandırılmıştır.

Yerli koyun ve keçi ırkları koruma altına alınmış ve farklı ırklardan koç ve teke katımları önlenerek ırkların saf yetiştirilmesi sağlanan proje ile küçükbaş hayvancılığa olan ilgi artırılmış, sayıca azalmaya başlayan Ankara Keçisi gibi yerli gen kaynaklarında hızlı azalışın önüne geçilmiştir. Proje aynı zamanda çeşitli çalışmalar kapsamında yurtdışından getirtilen yabancı ırklar karşısında yerli ırkların korunması açısından önemli bir tampon görevi yapmıştır. Proje ile; kuzu/oğlakların sütten kesim canlı ağırlıklarında ortalama 3,7 kg artış, yaşama gücünde ortalama %10,6 artış sağlanmıştır. Proje ile her yıl yaklaşık 102.000 baş kuzu/oğlak hayatta kalmayı başarmaktadır. Koyun ve keçilerin ikizlik oranlarında ortalama %5,7 artış sağlanmıştır. Bu oran yaklaşık 42.000 baş yavruya karşılık gelmektedir. Proje ile ülkemizde ilk defa küçükbaş damızlık İhracatı gerçekleştirilmiştir. TİKA aracılığıyla Kıbrıs’a 256 baş Damızlık İvesi Koyunu ihraç edilmiştir. 2023 yılı için taban sürülerde ana ve yavrusuna 160 TL, elit sürülerde ana ve yavrusuna 300 TL, taban sürüdeki erkek koç ve tekelere 400TL, elit sürülerde erkek koç ve tekelere 700 TL birim fiyat desteklemesi yapılmıştır (Tablo 23).

Tablo 23. Proje Kapsamında Verilen Destekler

Sıra No	Hayvan Gen Kaynakları Desteği	(TL)	
		Elit:	Taban:
1	Islah programındaki; koyun/keçi ve yavrularına halk elinde ıslah desteği (baş)	Elit:	300
		Taban:	160
2	Damızlık erkek materyal (koç-teke) (baş)	Elit:	700
		Taban:	400

Bu destekleme 15 Eylül 2023 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararı* ile gerçekteşmiştir.

*** Tarımsal Araştırma ve Geliştirmenin Desteklemesi;**

Madde 5 (2): Hayvan genetik kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi amacıyla Bakanlıkça uygulanan proje kapsamındaki yetiştiricilere, koruma ve geliştirme sürüleri için büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda farklı olmak üzere hayvan başına aşağıda belirtilen miktarda ödeme yapılır.

Bahse konu olan bu destekler 2023 yılı Hayvancılık Desteklemeleri Uygulama Tebliği'nde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

A) Anaç Koyun/Keçi ve Yavru Desteği;

Yavru Desteği: Doğum ağırlığı alınmış ve İkinci tartımı (sütten kesim ağırlığı) alınmış yavruya destek verilir.

Anaç Koyun/Keçi Desteği: Doğum yapan Anaç Koyun ve Keçilere destek verilir.

B) Damızlık Erkek Materyal (Koç/Teke) Desteği;

Kullanılan Koç ve Tekelere: 20 Dişiye 1 Koç/Teke oranını geçmemek üzere o yıl, sürüde kullanılan erkek materyale ödeme yapılır. Elit sürü koçu ise 700 TL, taban sürü koçu ise 400 TL ödeme yapılır.

Proje dışındaki Anaç Dişiler için kullanılan Koç ve Tekelere: 20 Dişiye 1 Koç/Teke oranını geçmemek üzere kullanılan erkek materyale. Örneğin projeden yer alan bir işletmede, projede kayıtlı hayvanlarının dışında, ağılında fazladan anaç dişi hayvanı var ise ve bu anaç dişi hayvanlarda kullanacağı koçları projede yer alan anaç hayvanların erkek yavrularından kullanırsa bu erkek materyale de ayrıca ödeme yapılır. Elit sürü koçu ise 700 TL, taban sürü koçu ise 400 TL ödeme yapılır.

Seçilen Damızlık Adayı Erkek Materyale: İşletmedeki Projede kayıtlı koç/teke sayısı kadarına damızlığa ayrılanlara. Yani; sütten kesimde ağırlığı alınan erkek yavruların istatistiki analizi yapıldıktan sonra, örneğin; günlük canlı ağırlık artışı en iyi bireylerin ilk %10'u kadarı ya da bir başka deyişle, projede kayıtlı koç sayısı kadar damızlığa ayrılır ve bunlar da ödeme yapılır. Elit sürü koçu ise 700 TL, taban sürü koçu ise 400 TL ödeme yapılır.

Elit sürü (işletme) veya 5 yılını tamamlayan Taban sürülerde (işletmelerde), Proje içi ya da aynı ırktan olmak üzere farklı illerdeki projelere satışı yapılan Koç ve Tekelere: Projeli İşletmenin koç/teke ihtiyacı ayrıldıktan sonra geriye kalan erkek materyalin %10 ununu geçmemek üzere seçilen erkek materyalin aynı ırktaki il içi veya il dışi projeli işletmelere veya illerde kurulan Koç/Teke istasyonlarına satışı yapılan hayvanlar için, satışı yapan yetiştiriciye destek verilir. Elit sürü koçu ise 700 TL, taban sürü koçu ise 400 TL ödeme yapılır.

Türkiye’de küçükbaş hayvan ıslahı anlamında gerçekleşen tüm bu gelişmeler/iyileştirmelere rağmen bahse konu olan proje ile ilişkili olarak önemli bir sorun/çekince dikkati çekmektedir. Bu sorun/çekince proje kapsamında görev alan Proje Teknik Elemanları (PTE) nın maaşları ile ilgilidir. 2023 yılı asgari ücret 11.400 TL’dir. Aralık ayı içerisinde tekrar güncellenerek 2024 yılı asgari ücreti belirlenecektir. Proje Yönergesi gereği; proje teknik elemanlarının maaşları mühendis ile veteriner hekim ise asgari ücretin 1,4 ve tekniker ile teknisyen ise asgari ücretin 1,2 oranının altında olamaz şeklindedir. Bu durumda 2024 yılında, projelerin bütçeleri bu oranları karşılamayacaktır. Bununla beraber projenin bütçesi bu oranı karşılamış bile olsa teknik elemanların maaşı mevcut ekonomik şartlar ve kamuda çalışan veteriner hekim ve mühendis maaşları da düşünüldüğünde oldukça düşük kalmaktadır.

Projenin bir ıslah projesi olması, doğru ve güvenilir veri/kayıt olmazsa yapılan iş ve işlemlerin hiçbir anlamının olmaması nedenleriyle bu konu oldukça önemlidir. Proje Teknik Elemanları; projenin omurgası, lokomotiflerdir ki bu denli kapsamlı/önemli bir projede sadece yetiştirici marifetiyle veri toplanması uygun olmayacaktır. PTE olmadan projenin devam etmesi mümkün görünmemektedir. Öyle ki; yıllık bütçesi 500 milyon TL olan devasa bütçeli bir projenin birçok aşamasındaki iş ve işlemler proje teknik elemanları tarafından gerçekleştirilmektedir. Projenin birim fiyatlarının artması bu sorunu gidermeyecektir. Dolayısıyla; sürdürülebilir bir sistemin devreye sokulması daha uygun olabilecektir. Bu anlamda; Proje Teknik Elemanları proje kapsamında Bakanlık bünyesine sözleşmeli olarak alınarak maaş ve özlük hakları proje bütçesinden ayrı ödenecek şekilde düzenlenebilir ve Bakanlıkta çalışan bir veteriner hekim ve mühendis ile benzer düzeyde yararlanabilir ve proje kapsamında yapılacak sözleşme çerçevesinde birlik bünyesine görevlendirilmesi uygun olabilecektir.

Hayvan ıslahı; bir sürü ya da popülasyonun genotipik değerinin istenen yönde değiştirilmesi, hayvanların daha faydalı hale getirilmesi yani iyi bir verim düzeyine ulaşabilmesidir. Hayvan yetiştiriciliğinde iyi bir verim düzeyine ulaşabilmek için hem genetik yapının hem de çevre şartlarının birlikte elverişli olması gerekir. Çevresel iyileştirmelerle verimlerde oldukça hızlı artışlar sağlanabilmektedir. Ancak; çevresel iyileştirmelerle sağlanan artışlar geçicidir. Sağlanan iyi şartlar ortadan kalktığında verimlerde gerileme görülür. Çevre şartlarının iyileştirilmesi ile sağlanan ilerlemelerin sonraki nesile geçmesi söz konusu değildir. İlerlemenin devamlı nitelikte olması ancak genotipin iyileştirilmesi ile mümkün olmaktadır. Genotipin iyileştirilmesi için birleştirme sistemleri ve seleksiyon uygulamalarından yararlanılmaktadır. Buradan hareketle hayvan ıslahının amacı; saf yetiştirme, akrabalı yetiştirme ve melezleme gibi metotlar yardımı ile genetik yapıyı geliştirerek ekonomik önemi olan verim özelliklerinin düzeyini nesilden nesile yükselterek hayvancılığın ulusal ekonomiye katkısını artırmaktır.

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde karşılaşılan temel sorunların başında “*hastalıklarla ilgili sorunlar*” dikkati çekmektedir. Bu anlamda; farklı sürülerin aynı otlak veya meraları kullanıyor olmaları nedeniyle hastalıklar sürüler arasında hızla yayılabilmektedir. Bunu önlemek için meraların kullanımının muhtarlar tarafından planlanıp takip edilmesi ve yönetilmesi uygun olabilecektir.

Kuzu veya oğlak kayıplarının oranlarının bilinmiyor olması ve yetiştiricinin yaşanan kayıpların verdiği ekonomik zararın farkında olmaması sorun teşkil etmektedir. Bu anlamda; yetiştiricilerin bilgilendirilmesi için eğitim çalışmalarının yapılması uygun olacaktır.

Diğer bir sorun “*meraların kullanımı, çayır ve yem bitkileri ve suya ulaşım*” ile ilgilidir. Orman alanlarının otlatma amacıyla (keçi otlatma) kullanılmasının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bunun için Orman Kanunu'nun güncellenmesi için girişimde bulunulması ve otlatma izni verilmesi uygun olabilecektir. Aynı zamanda sera atıklarının meralara atılması, küçükbaş hayvanların bu atıkları yiyerek ciddi sağlık sorunları yaşaması veya ölmesine yol açmaktadır. Bu sebeple, meraların temizliğinin muhtarlar tarafından takip edilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir.

Meraların kullanımının sınırlandırılması (valilik izinleri) ve kontrollü otlatma ile meraların rasyonel kullanımı ve mera ıslahı ile ilgili problemler de vardır. Çözüm olarak, meraların çobanlar tarafından kullanımlarının muhtarlar tarafından planlanması, meralarda kontrollü otlatma yapılmasının sağlanması ve meranın rasyonel kullanımının sağlanarak mera ıslahı ile ilgili geliştirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Merada su problemlerinin oluşması da sorun teşkil etmektedir. Çözüm olarak merada hayvanlar için uygun yöntemler kullanılarak su kaynaklarının (gölet vb. gibi) sağlanması uygun olabilecektir.

Yabani yırtıcı hayvan sorunu ve bundan kaynaklanan maddi zararlar meydana gelmektedir. Bunun için kurtlar ve diğer yırtıcı hayvanlardan korunmak için bu işe özel köpek eğitim merkezleri kurulması ve diğer önlem planlarının oluşturulması uygun olabilecektir.

Küçükbaş yetiştiriciliği ile ilgili diğer bir sorun “*ürün işleme ve pazarlama*” ile ilgili sorunlardır. Küçükbaş ürünlerin pazar arzının tanıtım eksikliği yaşanmaktadır. Bunun için küçükbaş et (kuzu ve oğlak eti) tüketiminin teşvik edilmesi ve artırılması uygun olacaktır. Tüketicilerde koyun/keçi eti tüketimi ile ilgili olarak yanlış ve/veya olumsuz bilgi ve algı bulunması da küçükbaş hayvan ürünlerine olan ilgiyi azaltmaktadır. Çözüm olarak, koyun keçi etinin tanıtılması ve damak tadı olarak halka özendirilmesi, küçükbaş etinin talebinin artırılması amacıyla konunun uzmanları vasıtasıyla proje çeşitliliğinin artırılması ve özendirilmesi (okullar, tv kanalları, sosyal medya vb. gibi) uygun olacaktır.

Diğer önemli bir sorun “*çobanlar / sürü yöneticisi*” ile ilgilidir. Çobanların sosyal yaşamlarında görülen yetersizlikler ve çalışma koşulları / sosyal güvenlik konusundaki yetersizlikler bu sorunların başında gelmektedir. Bunun için çobanların sosyal yaşamının iyileştirilmesiyle birlikte çalışma ve yaşam koşullarının da iyileştirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda; kırsal kalkınmada kadınların geri planda olması bir diğer sorundur. Bu durumda; işletme sahipleri olarak kadınlara daha çok yer verilmesi ve kadınların sosyal statüsünün iyileştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca; köylerde üreticilerin yaşlanmaya başlaması ve genç neslin yetiştiriciliğe devam etmemesi nedeniyle yetiştirici sayısının azalması önemli bir sorundur. Bu duruma çözüm önerisi olarak; kalifiye çoban yetiştirilmesi için girişimlerde bulunulması önerilebilir. Diğer bir husus olan çobanların sosyal ve eğitim faaliyetleri eksiklikleri için çobanlara yönelik sosyal ve eğitim faaliyetlerinin sayısının artırılması önerilebilir.

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ile ilgili diğer bir sorun “*yetiştirilen ırklar ve ıslah faaliyetleri*” ile ilgili sorunlardır. Islah kapsamındaki destekleme kalemleri için hali hazırda artırılan desteklerin ülke

ekonomisi de düşünülerek uygun şekilde artırılması için girişimlerde bulunulması uygun olabilecektir. Kontrolsüz melezleme faaliyetleri sorunu için yerli ırkların üretiminin özendirilmesi önerilebilir.

Küpeleme ve kayıt sırasında hayvan ırklarının hatalı girilmesi durumunda gerekli düzenlemelerin paydaşlarla (üniversiteler, tarım il müdürlükleri ve damızlık birlikleri) ortak olarak yapılması (Bakanlığın yeni başlattığı TÜİK güncelleme için farklı paydaşların sürece destek vermeleri) uygun olabilecektir.

Yetiştiricilerin bilgi düzeylerinin sınırlı olması ile hayvanların saf ve melez olma durumlarının yeterince bilinmemesi bir sorundur. Bu anlamda; gerekli uygulamaların paydaşlarla (üniversiteler, tarım il müdürlükleri ve damızlık birlikleri) ortak olarak yapılması ve ilgili konular hakkında eğitim faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir.

Bir diğer önemli konu ise “iklim değişiklikleri ve kuraklık” ile ilgili sorunlardır. Küçükbaş hayvanlar çevre faktörlerinden biri olan iklim değişikliklerine diğer türlere oranla daha kolay uyum sağlayabilir. Ancak; bu uyumu sağlayabilmek için harcanan enerji, üretim performansını olumsuz etkiler. Koyun ve keçilerin sıcaklık stresine karşı verdiği tepki; genetik potansiyel, yaş, bakım ve besleme durumuna göre değişebilir. Dolayısıyla iklim değişikliği verimleri olumsuz etkilemektedir. Değişen iklim koşullarına özellikle sıcaklık stresine dayanıklı koyun ve keçilerin yetiştirilmesi, bu hayvanların yetiştiricilikte yaygın olarak kullanılması için önlemler alınması gerekmektedir. Buna ek olarak, otlak ve meralarda küçükbaş hayvanların temiz içme suyu ihtiyacının karşılanabilmesi için önlemler alınması, otlak veya meralarda gölgelik alanlar yapılması uygun olabilecektir.

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde “örgütlenme” ile ilgili sorunlarda dikkati çekmektedir. Bu anlamda; tarımsal örgütlenme modellerinin geliştirilmesi, örgütlenmenin önemi konusunda bilinç oluşturma faaliyetleri ve tarımsal örgütlenme kapasitelerinin artırılması uygun olabilecektir.

“Destekleme ve politikalar” ile ilgili sorunlar. Desteklemelerde memnuniyet eksiklikleri için hali hazırda artırılmış ve verilen desteklerin mümkün olduğunca iyileştirilmesi uygun olabilecektir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine yönelik bölgesel olarak belirlenen eksiklikler için bölgesel politikaların güncellenmesi / hazırlanması / geliştirilmesi uygun olabilecektir.

Kanatlı sektörüne ilişkin ıslah çalışmalarında ise en önemli konulardan birisi damızlık teminidir. Bu amaçla TAGEM’e bağlı Eskişehir Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü’nde bulunan saf hatlar üzerinde yapılan çalışmalarla ticari etlik piliç üretmek amacıyla büyük ebeveyn (Grand Parent Stock) ve ebeveynler (Parent Stock) elde edilmiştir. Proje kapsamında, Türkiye şartlarında en iyi verimi veren etlik piliç ANADOLU-T hibrit hattı geliştirilmiştir. Bu hat özel sektöre tanıtılmış ve sektörün talebi ebeveyn yönünde olmuştur. Proje kapsamında melezleme çalışmaları devam etmektedir.

Yumurta tavukçuluğu sektörü damızlık temini konusunda tıpkı etçi tavukta olduğu gibi dünyada sayılı damızlık firmalarının tekeli altındadır. Bu firmalar çok yüksek AR-GE bütçesi, yetişmiş eleman ve sadece kendilerinde bulunan çok zengin genetik materyallere (elit stok) sahiptirler. Ülkemizde gerek özel sektör gerekse kamu sektöründe yumurtacı damızlık ıslahı konusunda çalışma yapan tek kuruluş TAGEM’e bağlı Tavukçuluk Araştırma Enstitüsüdür.

Yapılan ıslah çalışmaları sonucunda; 2 adet kahverengi yumurtacı (ATAK-S ve ATAK) ve 2 adet de beyaz yumurtacı (ATABEY, AKBAY) olmak üzere 4 adet yumurtacı ebeveyn ve hibrit hat geliştirilmiştir. Islah alışmaları sonunda geliştirilen bu hibritlerin ebeveynlerinin Enstitü tarafından piyasaya yıllık arzı 110.000 adede ulaşmıştır. Islah faaliyetleri s¼reklilik arz etmesi gereken bir iştir. Bu kapsamda yumurtacı ve etçi ıslahı çalışmaları devam etmektedir.

K¼resel ısınma sonucunda iklim değişikliği, farklı alanlarda, değişen etkilerle kendini g¼stermiřtir. K¼resel ısınmayla hayvansal üretim çift y¼nl¼ olarak etkileşim içindedir. Hayvansal üretim bir taraftan insan kaynaklı CO₂ emisyonunun %9'unu, CH₄ emisyonunun %35-40'ını, N₂O emisyonunun %65'ini ve NH₃ emisyonunun %64'¼n¼ oluşturarak k¼resel ısınmaya neden olarak g¼sterilirken, diğer taraftan k¼resel ısınma ile ortaya çıkan y¼ksek sıcaklık ve kuraklık, s¼rd¼r¼lebilir hayvansal üretim sistemleri ve çeşitli ekosistemlerin hayatta kalmasına karşı tehdit olarak g¼r¼lmektedir. G¼n¼m¼zde iklim değişikliği hayvancılık sekt¼r¼n¼n ¼n¼ndeki en ¼nemli sorunlardan birisi olmasına karşın ¼lkemizde iklim değişikliği çalışmalarında hayvancılık sekt¼r¼ neredeyse hiç ele alınmamaktadır.

İklim değişikliğinin hayvan sağlığı ¼zerindeki ve bulaşıcı hastalıkların yayılmasıyla ilgili etkisini azaltmak amacıyla;

- İklim değişikliğinin tetiklediği hayvan sağlığıyla ilgili acil durumları ¼nlemek, bunlara hazırlıklı olmak ve m¼dahale etmek amacıyla ulusal platform, altyapı ve araçların oluşturulması, g¼lendirilmesi ve genişletilmesi,
- Hastalıklar ve vekt¼rlerinin epidemiyolojik izleme kapasitesinin geliştirilmesi,
- Bulaşıcı hastalıkların yayılmasında iklim değişikliği etkisini modellemek ve tahmin etmek için araştırmaların teşvik edilmesi gerekli g¼r¼lmektedir.

Hayvansal üretimden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını azaltmak ve kırılgan toplulukların iklim değişimine karşı direncini artırmak amacıyla;

- Kamu ve ¼zel sekt¼r yatırımları yaparak hayvan sağlığı sistemlerinin g¼lendirilmesi,
- ¼ncelikli hayvan hastalıklarının aşamalı kontrol¼ ve eradikasyonunun teşvik edilmesi,
- Kamu ve ¼zel sekt¼rde hayvan hastalıklarının kontrol¼ne y¼nelik Tek Sağlık yaklaşımlarının teşvik edilmesi,
- Farklı biyok¼tle akışlarının geri d¼n¼ř¼m¼n¼n kolaylaştırılması yoluyla genel sağlık uygulamalarının bir parçası olarak hayvan sağlığının geliştirilmesi ¼nem taşımaktadır.

D¼nya n¼fusunun 2050 yılına kadar 9 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım ¼rg¼t¼ (FAO) verilerine g¼re k¼resel gıda üretimini artan n¼fusun ihtiyaını karşılamak için aynı s¼rete %70 artması gerektiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, et ve diğer hayvansal gıda ¼r¼nlerine y¼nelik k¼resel talepte n¼fus artışından bağımsız s¼rekli artış y¼nelimi de s¼z konusudur. Gelişmekte olan ¼lkelerde ekonomik koşulların iyileşmesi neticesinde, gıda t¼ketim tercihinde hayvansal proteine doğru bir kayma beklenmekte ve hayvansal gıdalara talebin daha da artması ¼ng¼r¼lmektedir.

Buna karşın ölçek ekonomisinin hayvan yetiştiricilerini daha fazla üretim amacıyla üretim kapasitelerini artırmaya ve işletme personel sayısını düşürmeye zorlaması, sürü büyüklüklerinin artması ve hayvancılık sektöründe çalışanların yaş ortalamasının artıyor olması gibi faktörler neticesinde yetiştiricilerin hayvan gözlem kapasitesi ve hayvanlara bireysel müdahaleler için ayırabilecekleri süreler günlük sürü yönetimi pratiği açısından yetersiz hale gelmiştir. Bu kapsamda hayvancılıkta dijitalizasyon uygulamaları önemli görölmektedir.

Hassas sürü yönetimi (Precision Livestock Farming, PLF), bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılarak çiftlik hayvanlarının verim, üreme, sağlık ve refahı ile sürünün çevresel etkilerini sürekli olarak ölçen ve üretim sürecinin tüm aşamalarını kontrol eden dijital bir yönetim sistemidir. Kullanılan farklı teknolojilerin ortak amacı hayvancılık işletmelerinde hayvanlara ait ayrıntılı ve dışarıdan algılanması güç bireysel verilerin elde edilmesi ve yönetsel kararlarda kullanılmasıdır.

Böylelikle hayvan sağlığı yönetiminin optimizasyonu, hastalıkların erken tanısı ve uygun tedavi stratejilerinin uygulanması sağlanabilmektedir. Sürü yönetimi etkinliğinin artırılması hayvan sağlığı ve refahının izlenmesi amacıyla geliştirilen hassas sürü yönetimi teknolojilerinin sayısı giderek artmaktadır. Hassas sürü yönetimi temelde çiftlik hayvanlarının davranışları hakkında sürekli, gerçek zamanlı veri toplama ve analizine dayanmaktadır. Hayvansal üretim, hayvan sağlığı ve refahı yanı sıra sektörün ekonomik kapasitesinin artırılması amacıyla hayvancılıkta hassas sürü yönetimi teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

7. Hayvancılık Politikaları Kapsamında Sektörel Tespitler ve Çözüm Önerileri

- Hayvancılık desteklerinin sürekliliği sağlanmalı ve tarımsal destekler içerisindeki payı artırılmalıdır. Desteklemeler, yatırım teşvik ve hibe uygulamalarında bölgelerin hayvancılık sektöründeki mukayeseli öneminin dikkate alınması gerekmektedir.
- Hayvan ve hayvansal ürünlerde üretim ve kendine yeterli düzeyinin artırılması hedeflenmeli, sektöre zarar veren yanlış ithalat politikalarından vazgeçilmelidir.
- Ülke içinde süt / besi sığırcılığında damızlık hayvan üretimine önem verilmelidir.
- Sektörde üretime yönelik destekleme politikalarında; hayvan beslemesi, ıslahı ve hayvan sağlığına yönelik iyileştirmelerle birlikte hayvancılık teknolojisinin kullanımında artış sağlanmalıdır.
- Kırsal kesimdeki üreticilerin gelir ve geçim şartlarının geliştirilmesi, teşvikler kapsamında yem bitkisi üretiminin alternatif ürünler karşısında cazip hale getirilmesi gerekmektedir.
- Sektörde suni tohumlama uygulaması yaygınlaştırılmalıdır.
- Etkin bir sürü sağlığı yönetimi ile fertilité problemleri ve buzağı kayıpları azaltılmalıdır.
- Üretim maliyetleri içerisinde büyük payı bulunan yem ihtiyacının daha uygun fiyat seviyesinde, bol ve kaliteli olarak üretimi ve işletmelerce temini gerekmektedir. Bu kapsamda, yem bitkileri üretimini teşvik edici uygulamalar ve ekim alanlarının artırılmasının sağlanması yönündeki politikalar geliştirilmesi önemli görülmektedir.
- Türkiye’de çayır-mera alanlarının korunması ve ıslahı çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Artan konutlaşma ve imar çalışmaları karşısında kırsal alanlar ve doğal çevrenin muhafazası önem taşımaktadır.
- Çiğ süt ve kırmızı et piyasasında ürün maliyetinin ulusal ve bölgesel ölçekte göz önüne alınarak fiyat istikrarının sağlanması ve dönemsel dalgalanmalarının önüne geçilmesi, sektörde üretim, yatırım ve istihdam düzeyine de önemli katkı sağlayacaktır.
- Süt ve besi sektöründe hayvancılığa dayalı modern sanayi işletmelerinin kuruluşunun özendirilerek artırılması, mevcutların yüksek kapasitede ve üretim kesimiyle sözleşmeli/entegre şekilde çalışması için gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Bakanlık ve ilgili kurumlarca hayvancılık istatistiklerinin derlenmesi, işlenmesi, analizi ve kontrolünün doğru ve etkin bir şekilde yapılması gerekli görülmektedir.
- Güncel verilere ulaşmak adına acilen ulusal ölçekte tarım sayımı yapılmalı, işletmelerin hayvan varlığı yanı sıra teknik ve ekonomik yapısı ortaya konmalıdır.
- Hayvancılık işletmelerinde et-süt/yem paritesini ve üretici maliyetlerini gözeterek destekleme politikaları izlenmeli, piyasada ürün ve girdi fiyatlarında istikrar sağlayacak önlemler alınmalıdır.

- Hayvansal üretimde bulunan üretici ve yetiştiriciler ile yem bitkileri üretiminde bulunan üreticilerin kullandıkları mazot, gübre, elektrik ve dolaylı vergilerde bütçe imkânları doğrultusunda indirimde gidilmelidir.
- Kırsal kalkınma yönüyle göçü önleyecek, hayvan bakıcısı-çoban ihtiyacına cevap verecek, genç ve kadın istihdamını sağlayacak, mesleki bilgi ve eğitime haiz girişimcileri hayvancılık sektörüne yönlendirecek teşvikler geliştirilerek sürdürülmelidir.
- Tüketici yönüyle hayvansal ürünlerde ulaşılabilir fiyat düzeylerinin sağlanması temelde üretim yetersizliğinin ve fiyat artışlarının nedenleri araştırılmalıdır.
- Piyasaya sunulan hayvansal ürünlerde kalite fiyat ilişkisi kurulmasına ve kayıt dışılığın önlenmesine yönelik önlem ve mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.
- Sektörde sürdürülebilirlik ve gıda güvencesinin temini için genel ekonomik konjonktürdeki mevcut sorunlara acilen çözüm bulunmalıdır.
- Genomik seleksiyon ve çekirdek sürü oluşturma faaliyetlerine hız kazandırılması ve en kısa sürede sonuçların sahaya yönelik planlamalara dâhil edilmesi sağlanmalıdır.
- Yüksek verim özellikleri nedeniyle tercih edilen kültür ırklarında, genomik damızlık değerinin yanı sıra ırka özgü kalıtsal hastalıklar da göz önüne alınmalı, yerli ve ithal reproduktif materyalin yanı sıra mevcut damızlık sürülerde ariliğe ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır.
- Hayvancılıkta kırsalda kalkınma temelde aile işletmeleri korunmalı, mesleki eğitim çalışmaları ile bilinç ve üretici örgütlenme düzeyi artırılmalıdır.
- TİGEM'e bağlı işletmeler hayvancılıkta ıslah ve seleksiyon çalışmalarında daha etkin şekilde kullanılmalıdır.
- Sınırlardan kaçak hayvan girişleri önlenmeli, üretim ve pazarlama sürecinde oluşabilen kayıplar ve kayıt dışılık sona ermeli, Kurban Bayramı'nda hayvan kesimlerinin denetimi ve kontrolünde yaşanan problemler giderilmelidir.
- Ulusal Süt Konseyi'nce açıklanan tavsiye çiğ süt fiyatları özellikle artan üretim maliyetlerine göre yetiştirici lehine dinamik şekilde gözden geçirilmelidir.
- Kırsal kalkınma yatırımlarında uygulanan teşvikler kapsamında hayvancılık için mücavir alan tanımından kaynaklı sorunlar giderilmelidir.
- Hayvancılık işletmelerinde otomasyon ve makineleşmeye geçiş özendirilmeli ve desteklenmelidir. Destekler üretimle birlikte, verimliliğe, çevre dostu üretim pratiklerine ve hayvan refahı kriterlerine uygun üretim tekniklerine yönelik olarak da planlanmalıdır.
- Süt sanayi işletmelerinin perakende piyasasında, süt tedarikinde ve pazarlamasında mevcut bulunan sorunlarına ilişkin tedbirler alınmalı, market zincirlerine karşı bu işletmelerin yasal mevzuat açısından korunması sağlanmalıdır.

8. Sonuç

Türkiye'nin önümüzdeki dönemde hayvansal üretimde sürdürülebilirliği ve kendi kendine yeterliliği sağlamaya dönük planlamalar ve politikalar oluşturması hayati öneme sahiptir. Sektörün gelişimi için hayvansal ürün piyasalarında fiyat istikrarının sağlanması, arz-talep dengesinin oluşturulması, maliyetler gözetilerek destekleme politikalarında etkinliğin artırılması gerekmektedir.

Üretici kesimin sanayi ile entegrasyonunun sağlanması kırsal kalkınmada başarı getirecektir. Türkiye'de hayvancılığın sorunlarının çözümünde, hayvan sağlığının korunması ve verimliliğin artırılması hususunda hayvancılık hizmetlerini yürüten Tarım ve Orman Bakanlığı'nın idari yapısının sektörel bazda ele alınarak reorganizasyonunun yapılması önem taşımaktadır.

Hayvancılık sektörünü yeniden ayağa kaldıracak süreklilik arz eden fiyat ve destekleme politikalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Diğer taraftan tarımsal destekler içerisinde hayvancılığın payı artırılmalı, üreticiye alım ve fiyat garantisi sağlayan sözleşmeli üretim projeleri hızla uygulamaya geçirilmelidir.

Sektörde hayvan ıslahına dönük biyoteknolojik yöntemler (cinsiyeti belirlenmiş sperma ile tohumlama, genomik seleksiyon, embriyo transferi gibi) üzerine yapılan çalışmalar desteklenmelidir.

Hayvancılık işletmelerine uygun koşullarda ve yeterli düzeyde uygulanacak finansman desteği, bir yandan üretimin nitelik ve nicelik olarak artışını sağlarken, diğer yandan ürünlerin pazarlama olanaklarını da artıracaktır. Ölçek ekonomisi, ihtisaslaşma, girdi temini ve pazarlama sorunlarının giderilmesi yönüyle hayvancılıkta kooperatif örgütlenmesi teşvik edilmelidir.

Hayvansal ürün üreticisine piyasalardaki dalgalanmalardan etkilenmeden, yapılacak girdi sübvansiyonları ve maliyeti gözetilen fiyat garantisi altında uzun soluklu ve sürdürülebilir bir üretim ortamı oluşturulmalıdır. Hayvancılık işletmelerinde maliyeti oluşturan en büyük masraf kalemi olan yem ve yem bitkisi üretimine destek artırılmalıdır. Yem hammaddelerinde dışa bağımlılığı azaltıcı tedbirler alınmalıdır. Sektörde AB'ne uyum için tüm mevzuat düzenlemeleri ivedi şekilde tamamlanmalı ve uygulanmalıdır.

Tarım kanunu gereğince tarım ve hayvancılık desteklemelerinde kullanılmak üzere GSMH'nin en az %1'i üretici kesime aktarılmalıdır. Hayvancılık desteklemeleri yapılacak sektörel ekonomik araştırmalar ve etki analizlerine göre zamanında ve yeterli düzeyde verilmelidir.

Kısaltmalar

BBHB:	Büyük Baş Hayvan Birimi
BÜGEM:	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
FADN:	Avrupa Birliği Tarım Muhasebesi Veri Ağı
FAO:	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
PLF:	Precision Livestock Farming, Hassas Sürü Yönetimi
PTE:	Proje Teknik Elemanı
TAGEM:	Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
TDSYMB:	Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği
TİGEM:	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TİKA:	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu

Ekler ve Kaynaklar

1. Türkiye On İkinci Kalkınma Planı (2023). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.
2. Türkiye 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı (2023). 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.
3. TÜİK (2023). Hayvancılık İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu. Ankara.
4. HAYGEM (2023). Hayvancılık ve Hayvansal Üretim Verileri. Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Ankara.
5. Ulusal Süt Konseyi (2022). 2021 Süt Raporu (Dünya ve Türkiye'de Süt Sektör İstatistikleri), Ankara.
6. Aral Y, Altın O, Sarıhan Şahin T, Gökdağ A. (2020). Türkiye Sığır Besiciliğinde Yapısal Durum ve Sektörel Analiz. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, 91(2): 182-192.
7. Sakarya E, Aral Y (2011). AB'ne üyelik sürecinde Türkiye Kırmızı Et Sektöründe Mevcut Durum ve Sorunlar. AB Uyum Sürecinde Türkiye Hayvancılık Kongresi 2011. Sayfa:539-554, 20-22 Ekim 2011, Kızılcahamam-Ankara.
8. TEPGE (2022). Süt ve Süt Ürünleri Durum ve Tahmin 2022. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü, Ankara.
9. TOB (2019). Hayvansal Üretim ve Hayvan Sağlığı Komisyon Raporu. III. Tarım Orman Şurası, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara.
10. BESD-BİR (2023). Beyaz Et Sanayiciler ve Damızlıkçıları Birliği, www.besdbir.org
11. YUM-BİR (2023). Yumurta Üreticileri Merkez Birliği, Web Sitesi: www.yumbir.org
12. TÜRKİYEM-BİR (2023). Türkiye Yem Sanayicileri Birliği. Web Sitesi: www.yem.org.tr
13. KUDAKA (2022). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde Hayvancılık Sektörü Girdisi Olarak Kaba Yem. www.kudaka.ka.gov.tr

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Hayvan Sağlığı ve Refahı Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan: Abdullah AÇIKGÖZ

Başkan Yardımcısı:

Raportör:

Üyeler:

Elif Köse AVAN

Tekin KEÇECİ

Prof. Dr. Abuzer ACAR

Prof. Dr. Ali Reha AĞAOĞLU

Prof. Dr. Hasan BATMAZ

Prof. Dr. Bülent EKİZ

Prof. Dr. Buğrahan Bekir YAĞCI

Doç. Dr. Mert POLAT

Doç. Dr. Ali Cihan TAŞKIN

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇAKIROĞLU

Dr. Can ÇOKÇALIŞKAN

Dr. Işık ERŞAN

Dr. Gürbüz ERTÜRK

Vet. Hekim Adil ADIGÜZEL

Vet. Hekim Uğur ARARAT

Vet. Hekim Cüneyt ÖZER

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi	3
2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar	3
2.1.1. Hayvan Sağlığı	5
2.1.2. Hayvan Refahı	7
2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)	9
2.2.1. Hayvan Hastalıklarının Kontrolünde Yaşanan Başlıca Sorunlar	9
2.2.2. Hayvan Refahına İlişkin Sorunlar	11
3. Çözüm Önerileri	12
3.1. Hedef ve Politikalar	12
3.1.1. Hayvan Sağlığı	12
3.1.2. Hayvan Refahı	14
3.2. Yol Haritası (Kısa, orta ve uzun vadede sorunlara yönelik kamuoyu yaratmak ve yetkililerin dikkatini çekmek için yapılabilecekler)	16
3.3. İş Birliği Yapılacak Kuruluşlar	16
3.4. Zamanlama	17
4. Sonuç	18
Kısaltmalar	19
Ekler	20

1. Giriş

Hayvan sağlığı ve refahı, Veteriner Hekimliği mesleğinin temel görevlerinden biridir. Hayvan hastalıklarının önlenmesi ve kontrolü hem Veteriner Hekimliği mesleği için hem de hayvan refahı açısından önemli bir mesele ve görevdir. Hayvanların refahı, korunması ve hayvan sağlığının korunması hastalıkların kontrolü temelinde olmalıdır. Bulaşıcı hastalıkların tespiti sonraki bir aşamada oluşabilecek afetleri engelleyebilir. Hayvanların kendilerini iyi hissetmeleri onların sağlığı kadar önemlidir. Sağlık ve refah farklı konular gibi görülmemelidir.

Sağlık en basit ifadeyle fiziksel ve ruhsal olarak iyi olma hali şeklinde tanımlanabilir. Refah kavramı ile çok yakından ilgilidir. Özellikle çiftlik hayvanlarının sağlığı ve refahı insan gıdasının kalitesi ve güvenliği üzerinde doğrudan ve dolaylı etkisi vardır. Bugün hayvan sağlığını tek sağlık kavramı içerisinde algılamamız çok doğru olacaktır. Çünkü hayvanın sağlığı bitki, çevre ve insan sağlığı ile ilgilidir. Tek Sağlık yaklaşımında temel amaç; ekosistemin, hayvanların, bitkilerin ve insanların sağlığını dengelemek, optimize etmektir. Bunu yaparken tüm sistemlerin birbiriyle bağlantılı olduğu ilkesinden hareket edilir. İklim değişikliği; insanlar, evcil hayvanlar ve yabani hayvanların yaşam koşullarını etkilemektedir. Böylece dirençli mikroorganizmalarla vektörel hastalıkların ve başka bulaşıcı hastalıkların da yayılması artmaktadır.

Hastalık yükünün azaltılması, dünyada 2050 yılına kadar 10 milyar kişiye ulaşması beklenen, giderek artan insan nüfusu için daha da önemli olan kaynakların kullanılabilirliğini artıracaktır. Hayvan hastalıkları önemli ekonomik kayıplara yol açmakta olup örneğin Şap Hastalığının dünyada endemik bölgelerde yıllık maliyeti 21 milyar dolara ulaşabilmektedir. Meydana gelen ekonomik kayıpların yanı sıra zoonoz hastalıklarla insan sağlığı da etkilenmekte olup güncel bir küresel bir araştırmada 56 adet zoonoz hastalığın yılda yaklaşık 2,5 milyar insan hastalığı vakası ve 2,7 milyon insan ölümüne sebep olduğu belirlenmiştir.

Son yıllarda gıdaya yönelik alternatif proteinlerin kullanımının artmasına ve geliştirilmesine, beslenme alışkanlıklarının değişmesine rağmen hayvansal gıdalar, besin değeri yüksek protein sağladıkları ve gıda güvenliği ile beslenmeye katkılarından dolayı büyük önem taşımaya devam etmektedir. Hayvansal üretim ekonomik büyüme ve kırsal kalkınmayı arttırmakta ve biyoçeşitliliğin korunmasına fayda sağlamaktadır. Tüm bu faydalar, Birleşmiş Milletler'in (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile de doğrudan ilişkilidir.

Kökeni yaban hayatından şüphelenilen, insanlara bulaşan ve çiftlik hayvanlarına (Ör. Kürk üretimi yapılan hayvanlar) ve tekrar yaban hayatı türlerine yayılan Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) salgını, gözetim, önleme ve müdahale sistemlerinin bu tür sağlık sistemleri için ne kadar zorlayıcı olduğunu göstermiş olup "Tek Sağlık" yaklaşımının gerekliliğini göstermektedir. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (WOAH) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO/DSÖ), Tek Sağlık yaklaşımıyla gelecekteki pandemileri önlemeye ve sağlığı sürdürülebilir bir şekilde geliştirmeye yönelik Tek Sağlık Ortak Eylem Planı'nı (2022–2026) geliştirmişlerdir.

Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı (WOAH – eski adıyla OIE) tarafından bildirildiğine göre;

- İnsan hastalıklarına neden olan patojenlerin %60'ı evcil hayvanlardan veya yaban hayatından kaynaklanmaktadır.
- Yeni ortaya çıkan insan patojenlerinin %75'i hayvan kökenlidir.
- Biyogüvenlik açısından riskli patojenlerin %85'i hayvanlardan gelmektedir.
- Hayvan hastalıklarının tümü insanlar için doğrudan risk oluşturmaz ancak yine de önemli sosyo-ekonomik etkilere sahip olabilirler. Her 5 kişiden 1'i gelir ve geçimini hayvancılıktan sağlamaktadır.
- 2050 yılına kadar dünyayı beslemek için %70 ilave hayvansal proteine ihtiyaç duyulacaktır.
- Küresel hayvansal üretim kayıplarının en az % 20'si hayvan hastalıklarıyla bağlantılıdır.

Günümüzde hayvan sağlığı politikalarıyla ilgili olan öne çıkan konular; küreselleşmenin ve iklim değişikliğinin etkisiyle sınır aşan hayvan hastalıklarıyla mücadele, dijitalleşme ile dijital teknolojilerin hayvan sağlığı ve refahı alanlarında izleme, tanı, veri analizi gibi amaçlarla kullanımının yaygınlaşması, gıda güvenliği ve zoonoz hastalıkların önlenmesinin öneminin artması, Tek Sağlık yaklaşımı ve hayvan refahının iyileştirilmesidir.

Hayvan refahı, bir hayvanın içinde yaşadığı ve öldüğü koşullarla ilgili olarak fiziksel ve zihinsel durumunu ifade eder. Eğer bir hayvan sağlıklı ise, konforlu ortamda ise, iyi besleniyorsa güvende ise; ağrı, korku, sıkıntı gibi istenmeyen durumlardan dolayı acı çekmiyorsa; fiziksel ve mental sağlığı açısından önem taşıyan davranışları sergileyebiliyorsa o hayvanın refahı iyidir. İyi hayvan refahı; hastalıklardan korunmayı ve uygun veteriner ilgisi, barınma, yönetim ve beslenmeyi, teşvik edici ve güvenli bir ortamı, insani muameleyi ve insani kesim veya öldürmeyi gerektirir. Bir hayvanın refahı, içinde bulunduğu ortam koşullarına uyum sağlamak amacı ile gösterdiği çabada ne ölçüde başarılı olduğu ile ilişkili olup "Yaşam kalitesi düzeyi" olarak da ifade edilebilir. Bir hayvanın refahının iyi olabilmesi için ırkı, yaşı ve fizyolojik durumu gözetilerek yeterli ve dengeli beslenebilmesinin yanı sıra, türe özgü davranışlarını sergileyebilmesi de önem taşır. Hayvan refahına ilişkin oluşturulan politikaların başlangıç noktası; hayvanların duygu sahibi canlılar olduğunun tanınması ve acı çekmelerine sebep olacak davranışlardan korunmalarıdır.

Hayvan refahı konusunda değişik ülkelerde düzenlenmiş pek çok yasa ve yönetmelik bulunmaktadır. Hayvanların korunması ve refahının sağlanmasına yönelik asgari standartlar Avrupa Birliği (AB) tarafından 20 Temmuz 1998 yılında Çiftlik Hayvanlarının Korunmasına ilişkin Direktifte belirlenmiştir. AB kuruluşları ve üye ülkeleri hayvan refahı konusunda önemli gelişmeler kaydederek birçok yasal düzenleme yapmışlardır.

WOAH (eski adıyla OIE) hayvan refahına ilişkin ilk standartları sırasıyla 2004 ve 2008 yıllarında yayımlanmıştır. Hayvan refahına ilişkin ilk WOAH standartları, hayvanların naklini, kesilmesini ve hastalık kontrolü amacıyla öldürülmesini ele almaktayken daha sonra diğer standartlar arasında hayvanların araştırma ve eğitimde kullanılması, köpek popülasyon yönetimi ve çalışan atların refahı yer almıştır. 2012'den bu yana çiftlik hayvanlarına yönelik

üretim sistemleri hakkında dört yeni bölüm oluşturulmuş ve 2022'de başıboş köpek popülasyon kontrolüyle ilgili bölümü güncellenmiştir.

Günümüzde değişen yaşam koşulları ve kentleşme nedeniyle hayvan-insan bağı değişmiştir. Geçmişte evleri koruyan, fareleri yakalayan, sürüleri güden köpek ve kedi gibi evcil hayvanlar arkadaş hayvan rolüne geçmişlerdir. Bu hayvanlar birlikte yaşadıkları insanların fiziksel ve zihinsel sağlıklarına çok önemli katkıda bulunurlar. Köpekler koku yetenekleri ile uyuşturucudan bomba bulmaya, kanser tanısından COVID-19 tanısına, yangın tespitinden kadavra bulmaya, enkazda ve kayıp canlıların bulunmasından daha pek çok alanda hizmet sunarlar. Bunların dışında hastalara destek, kör ve yürüme engellilere yardım, diyabetli ve epileptik insanlara erken uyarı, otistiklere destek gibi farklı alanlarda da görev yaparlar. Hayvanların değişen yaşam koşulları onlarda metabolik hastalıklar, obezite, neoplaziler, davranış bozuklukları, saldırganlıklar oluşturur. Ayrıca insanların onları üretme şekillerine de bağlı olarak çeşitli kalıtsal hastalıklar da oluşabilir.

Hayvan refahına bütüncül bir yaklaşım yalnızca hayvanın sağlığı ve fiziksel refahını değil onun psikolojik refahını ve doğal davranışlarını ifade etme yeteneğini de kapsar. Bu durum çevre ve insan sağlığını da kapsar ki burada "Tek Refah" kavramı karşımıza çıkar. Tek Sağlık kavramındaki yaklaşımları genişletir ve kısmen onunla örtüşmektedir.

2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi

2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar

Bir önceki Raporda yer alan sorunlardan gelişme olmayan hususlar

- Hayvan sağlığı ve refahı sorununda çözümlerin oluşabilmesi için öncelikle Veteriner Hizmetlerinin bilimsel temelli kurullarla yönetilmesi, teknik olarak her türlü politik veya ticari baskılardan bağımsız ve muaf olmasının sağlanması gerekmektedir.
- Tarım ve Orman Bakanlığı'nın Kuruluşu ve Görevleri Hakkındaki Kanun tasarısında veteriner hekimliği ve gıda hizmetlerini yürütecek bir veteriner hizmetleri teşkilatının kurulması öngörülmemiştir.
- Hayvan sağlığı ve refahı konusunda iyileştirilme yapılması için Türk Veteriner Hekimler Birliği (TVHB) ile Bakanlık arasında protokol yapılarak eğitim çalışmalarının etkin bir şekilde yürütülmesinin sağlanması önem arz etmektedir.
- Kaliteli kaba yem üretiminin artırılması ve istikrarlı bir yem pazarının oluşmasını sağlayacak tedbirlerin alınması için projeler üretilmeli ve destekler arttırılmalıdır.
- Suni tohumlama çalışmalarının Veteriner Hekim eliyle etkin ve yaygın biçimde yürütülmesi, bunun için devlet tarafından hem veteriner hekimlere hem de suni

tohumlama yapan yetiştiricilere suni tohumlama desteğinin verilmesi ve arttırılması gerekmektedir.

- Türkiye'nin hayvancılığının gelişmesi ve hayvan sağlığının ve refahının güvence altına alınması Veteriner Hekimlerin toplum içindeki yeri, saygınlığı ve ekonomik durumlarının düzeltilmesi ile mümkündür, bu sebeple kamudaki ve özeldeki Veteriner Hekimlerin durumlarının düzeltilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Bir önceki raporda yer alan sorunlardan kısmi gelişme olanlar

- İşletmelerde hijyen ve hijyen şartlarının sağlanması, sütün kalitesinin düşmesine neden olan unsurları ortadan kaldıracak tedbir ve uygulamaların da destekleme kapsamına alınması,
- Hayvan Pazarlarının kontrol altına alınması: Hayvan Pazarlarının kuruluş ve çalıştırılması genelde belediyeler tarafından yapılmaktadır. Ancak Belediyelerin genelinde bu işin önemi tam olarak kavranmadığı için gerek parasal kaynak gerekse veteriner hekim ve personel istihdam etmemekte ve parasal kaynak ayırmamaktadır.
- Türkiye'deki mevcut hayvan satış yerleri ve pazarları için komisyon marifetiyle yer tespitleri yapılmalıdır. Tespit edilen bu yerlerin belediyelerce ruhsatlandırılmasının sağlanması gerekir. Bu işlemler Belediyeler tarafından yapılmadığı takdirde, maliyeti Belediye bütçelerinden kesilmek üzere Bakanlık tarafından yapılarak belediyelere teslim edilmesinin sağlanması,
- Ülkemizde pet hayvanlarına verilen değer gün geçtikçe artmakta, veteriner hekimler olarak onların yaşam standartlarını daha iyi bir seviyeye getirmek için bakanlıklar tarafından çalışmalar yapılmalı, özellikle hayvan barınaklarında bulunan sahihsiz hayvanlara daha rahat yaşam alanı sağlanmalı ve beslenmeleri üzerine uygun programlar yapılmalıdır.
- Hayvan refahının hem veteriner hekimliği lisans müfredatında hem de ömür boyu öğrenim programlarında öğretilmesini geliştirmeye yönelik politikalar geliştirilmektedir.
- Mezbaha açılış ve çalışmaları ile ilgili problemler oluşmaktadır. İl ve ilçeler bazında Bakanlık Tarafından bir komisyon oluşturularak büyük ve küçük ölçekli mezbaha ihtiyaçları belirlenmelidir. Bu belirlenen yerlerde bakanlık ve belediyeler arasında bir iş birliği çerçevesinde mezbahaların kurulması sağlanmalıdır.

Bir önceki Raporda yer alan sorunlardan gelişme olanlar

- Yol Kontrollerinin denetimlerinin etkin yapılabilmesi için: Türkiye’de bölgeler arasında önemli geçiş noktalarında kolluk kuvvetleri ile görev yapacak sürekli kontrol birimlerinin oluşturulması.
- Ülkemizde hayvanlarla birebir ilişkileri olan veteriner hekim, yetiştirici, ahır sorumlusu, yem üreten işletmeler ve sağım işlemini gerçekleştiren personellerin değişik zamanlarda hayvan refahı ve sağlığı konusunda eğitime tabi tutulması ve bu eğitimlerin sürekli hale getirilip uygun bir denetime tabi tutulması gerekmektedir.
- 2018 yılında aşı uygulama ücretlerinin 0,1 kuruşa düşürülmesi ve aşı ücretlerinin kaldırıldığı belirtilmesi, sahada aşılama yeterli seviye de başarıya ulaşmasında bir engel olarak görülmektedir. Bu sebeple mutlaka aşı uygulama ücretlerinin arttırılması veya bu konuda uygulayıcıların hak kayıpları oluşmadan bir çözüme bağlanmalıdır.
- Aşıların dağıtımı/kullanılması ile ilgili izleme programlarının kontrolü arttırılmadığı.

2.1.1. Hayvan Sağlığı

Ülke genelinde sığır cinsi hayvan bulunan işletmelerin sayısı 1.592.508 bu işletmelerden 373.927 si küçükbaş işletmesi, 1.128.455 ise büyükbaş işletmesi olarak TURKVET kayıtlarında mevcuttur. Bu devasa işletme varlığı hayvan refahı ve insan sağlığı açısından büyük öneme sahiptir. 9.948 işletmede Tek tırnaklı hayvan barındırılmaktadır. Farklı türden hayvanların aynı işletmede bulunması zoonoz hastalıklar yönünden olumsuzluk içerdiği ayrıca bilinen gerçeklerdendir. Kedi, köpek, gelincik ve diğer hayvanların barındırılması ve birlikte yaşam önemli ve ayrıntılı dikkat edilmesi konular arasındadır. Yaban hayatı ve sokakta yaşayan hayvanların refahı ve bu hayvanlardan insanlara geçebilecek hastalıklar veya aynı türden hayvanlara bulaşacak salgın hastalıklar hayvan refahında göz önüne alınması gereken konular arasındadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı’nca yürütülen “Veteriner Hizmetleri Strateji Belgesinin Hazırlanması için Teknik Yardım” projesinin çıktısı olarak, Kasım 2016 yılında yayınlanmış, 15 yıllık dönem için hayvan sağlığı, hayvan refahı ve hayvan kimliklendirme ile kayıt ve hayvan hareketlerinin kontrolü sektörleri için geliştirilen konuya özgü stratejiler ile derlenen verilerin bir araya getirildiği bir belge oluşturulmuştur. Bu alanlarındaki başlıca eksikliklerin saptanması, ihtiyaç değerlendirmesi ve ihtiyaçların önceliklendirilmesi, AB’ye katılım müzakereleri ışığında kısa, orta ve uzun vadeli amaçlar belirlenmiş, politika kararlarının maliyet-fayda analizleri gerçekleştirilmiştir.

Bir önceki Hayvan Sağlığı ve Refahı Komisyonu raporunda, “AB müzakere sürecinde yapılan 2011 yılında mevcut yapısını değiştirerek AB’ye uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Yıllar itibarıyla çıkarılan yönetmelik ve görev değişiklikleri ile günün şartlarına göre düzenlemeler yapılmıştır. Buna rağmen yapılması gereken yönetmelik değişiklikleri ve görev tanımları olduğu da açıktır.” ifadesi yer almakta olup bu alanda uyumlaştırma çalışmalarının devam etmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye’ye ilişkin olarak

hazırlanan 2023 tarihli İlerleme Raporunda: “Türkiye, veteriner politikasını AB müktesebatıyla tam olarak uyumlaştırmak için çalışmalarını sürdürmüştür. Hayvan hastalıkları konusunda, Türkiye aşılama kampanyaları düzenleyerek, veterinerlik alanında bulaşıcı ve sınır aşan hastalıkların kontrolünde komşu ülkelerle işbirliğini artırmış ve hayvanların kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınması konusundaki çalışmalarını artırmıştır. Hayvan refahına ilişkin AB müktesebatının tam olarak uygulanması için ilave yapısal ve idari çalışmalar yapılması hâlâ gereklidir. Türkiye, zoonozların kontrolü konusunda sınırlı ilerleme kaydetmiştir. AB'nin Tek Sağlık Yaklaşımının, Türkiye'nin politikalarına gereğince dâhil edilemeyeceği kadar düşük olduğu” ifadelerine yer verilmiştir.

Söz konusu raporda; “Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çalışmalarında Hayvanları Koruma Kanunu çerçevesinde görevleri bulunmaktadır.” tespiti yer almakta olup 2018 yılında, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı birleştirilerek Tarım ve Orman Bakanlığı kurulmuştur. Bu kapsamda söz konusu hükümler çerçevesindeki görevler Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile Doğa Koruma ve Milli Parklar İl Şube Müdürlükleri ve İl Tarım ve Orman Müdürlüklerinde toplanmıştır.

Raporda ayrıca, “81 İl Müdürlüğünden sadece 8'inin Veteriner Hekim olduğu, bu durum, hayvan sağlığı ve gıda güvenliği çalışmalarında merkezi otoritenin komuta zincirini olumsuz yönde etkilediği” ifadesine yer verilmiştir. 2023 yılı itibarıyla 25 ilin İl Tarım ve Orman Müdürü Veteriner Hekim olmakla birlikte bu sayının artışı hayvan sağlığı noktasında yeterli olmayıp mutlaka Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'nün taşra teşkilatı ile birlikte kurularak hizmet vermeye başlaması gerekmektedir.

“Zoonoz hastalıkların önlenmesi için yeterli sürveylans çalışmalarının yürütülmediği” belirtilmiş olup zoonozların kontrolü konusunda kaydedilen ilerlemenin sınırlı olduğu, zoonozların ele alınmasında daha fazla ilerleme kaydetmesi gerektiği, AB'nin 2023 tarihli İlerleme Raporunda da ifade edilmiştir.

Hayvan Sağlığı birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmektedir bu sebeple; kurumlar arasında etkin koordinasyon ve işbirliği içerisinde hayvan sağlığını korumak, salgın ve bulaşıcı hayvan hastalıkları ile mücadele etmek, ülke içindeki hayvan hareketleri ile hayvan ve hayvansal ürünlerin sevkine dair tedbirleri almak ve uygulamak önem arz etmektedir. Bu da Tek Sağlık Konseptinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Türk Veteriner Hekimleri Birliğinin yasaların hazırlanmasında, Veteriner Hekimlerin haklarının sağlanmasında, hayvan sağlığı ve gıda güvenliğinde çok sınırlı yetkilerinin olduğu ifade edilmiş olup konuya ilişkin herhangi bir gelişme olmamıştır.

Hayvancılık sektöründe en büyük eksikliklerden biride kayıt dışılıktır. Kayıt dışı usule göre yapılan alım ve satımlarda doğrudan ya da dolaylı olarak canlı hayvan sektörü kayıp

yaşamaktadır. Zira birbirinden kopuk, rastgele uygulanan bir fiyat politikası çok kıymetli hayvanların çok düşük fiyatla kontrolsüz bir biçimde satışına sebep olabilmektedir. Böylece sektör istikrarsız bir seyir izlemekte ve nihayetinde fiyat politikasında tutarsızlıklar yaşanmaktadır. Bu nedenle borsalar kayıt dışı faaliyetinde kontrol altına alındığı bir ortamı oluşturduğundan taraflar sadece alıcı ve satıcı olmayıp üçüncü bir tarafın da resmi birimler olduğu görülmektedir. Zira hayvansal ürünlerden % 0,1 tescil ücreti, % 1 stopaj vergisi alınmaktadır. Böylece bu vergilerde kayıt altına alınmış olmaktadır. Ülkemizde 134 adet hayvan pazarı, 21 adet canlı hayvan borsası ve 1 adet Satış Yeri ve Toplama Merkezi olmak üzere toplam 156 adet ruhsatlı hayvan satış yeri bulunmaktadır. Çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olmak üzere toplam 21 ilimizde ruhsatlı hayvan satış yeri bulunmamaktadır.

Diğer yandan hayvanların alım ve satımı sağlık ekiplerinin kontrolünde olduğu için tüketicinin de hakları gözetilmiş olmaktadır. Böylece canlı hayvan borsası, satılan hayvanın kıymetini takdir eden, alıcının ticaretini makul kılan, devletin haklarını koruyan ve tüketicinin sağlığını ön plana çıkaran sektörel bir oluşum olarak hizmet veren birim olmaktadır. Ülkemizin batı sınır komşuları ve Avrupa ülkeleriyle olan ticaretin kontrol altına alınması amacıyla Edirne ilinde bir canlı hayvan borsası kurulmuştur. Güneydoğu illeri için Diyarbakır Canlı Hayvan Borsası, yeni ruhsat alarak faaliyete geçen Erzurum Hayvan Toplama ve Satış Merkezi, oldukça geniş bir alana sahip olan Afyonkarahisar Canlı Hayvan Borsası ve İstanbul Canlı Hayvan Borsası bu manada faaliyet gösteren örnek gösterilebilecek borsalardır. Bunların haricinde başka illerimizde de borsalar bulunmaktadır.

2.1.2. Hayvan Refahı

Ülkemiz Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Hayvanların Korunması konusundaki ETS 123 ve ETS 170 Strasburg Sözleşmelerini imzalamıştır. Ayrıca ülkemizin Avrupa Birliği üyelik sürecinde olması nedeniyle üye ülkelerin uymakla yükümlü oldukları 2010/63/EC Direktifinin ilgili kısımları da 13.12.2011 tarihli ve 28141 sayılı Resmi Gazete'de (RG) yayımlanan Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Hayvanların Refah ve Korunmasına Dair Yönetmelik ile uyumlu hale getirilmiştir.

22.11.2014 tarihli RG'de yayınlanan "Çiftlik Hayvanlarının Refahına ilişkin Genel Hükümler Hakkında Yönetmelik", "Yumurtacı Tavukların Korunması ile ilgili Asgari Standartlara ilişkin Yönetmelik" ve "Buzağların Korunması ile ilgili Asgari Standartlara ilişkin Yönetmelik" ve 20.01.2018 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan "Etçi Tavukların Korunması ile ilgili Asgari Standartlara ilişkin Yönetmelik" yürürlüğe girmiştir. Türkiye, yukarıda belirtilen yönetmelikler ile buzağların, yumurtacı ve etçi tavukların refahına ilişkin AB müktesebatına önemli ölçüde uyum sağlamıştır. Bununla birlikte;

- Yumurta tavukçuluğunda zenginleştirilmemiş kafes sistemi ile yapılan üretimin sonlandırılmasına ilişkin tarih "1/1/2026" olarak güncellenmiştir. Bu tarihin ötelenmemesi için gerekli hazırlıklar yapılmalıdır.

- Yumurta tavukçuluğunda erkek civcivlerin akıbeti önemli bir hayvan etiği ve refahı sorunudur. Bu sorunun çözümüne yönelik bir strateji geliştirilmelidir.

- Ülke sığır popülasyonu büyük ölçüde kültür ırklarına dönüştürüldüğü halde, hayvanlar genetik yapılarının gereği verimliliğe ulaşamamaktadır. Verim düzeyinin düşüklüğünde hayvan sağlığı ve refah ile ilgili sorunlar önemli paya sahiptir. Nitelikli bakım-besleme olanağına ulaşamayan ve uygun koşullarda barındırılmayan hayvanlar, içinde buldukları koşullara uyum sağlamakta zorlanmakta, metabolik yükün artmasına bağlı olarak da süt ve döl verimi kayıpları gözlenmektedir. Refahı iyi olmayan hayvanların zamanla sağlıklarının bozulacağı ve verimlerinin azalacağı konusunda yetiştiricilerin bilinçlendirilmesine yönelik bir eylem planı geliştirilmelidir.

- Bir hayvanın refahı, içinde bulunduğu koşulların uygunluğu ve hayvanın koşullara uyum sağlayabilme yeteneği ile bağlantılıdır. Bakım-besleme ve barındırma koşulları yeterince uygun olmayan işletmelerde hayvan materyali seçiminde yüksek verimliliğe odaklanması, hayvan sağlığı sorunları ve kötü refah düzeyi ile sonuçlanabilmektedir. Dolayısı ile işletmenin yapısı ve koşulları gözetilerek, bu koşullara kolay uyum sağlayabilecek genotipteki hayvanların üretimde kullanılmak üzere seçilmesi yönünde ilgililer bilinçlendirilmelidir.

- Sığır yetiştiriciliğinde mastitis, ayak hastalıkları ve buzağı ölümleri hayvan refahını olumsuz etkileyen konuların başında gelmektedir. Hayvan sağlığı ve refahı bütüncül olarak ele alınıp koruyucu hekimlik ve yetiştirme hijyeni konuları ön plana çıkarılmalıdır.

Türkiye’de nakil sırasında hayvanların korunmasını ve hayvan refahı kurallarına uyulmasını güvence altına almak ve bu kapsamda yapılacak olan resmî kontrollerde uygulanacak esas ve usulleri belirlemek amacı ile 17.12.2011 tarihli ve 28145 sayılı “Yurt içinde Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünlerin Nakilleri Hakkında Yönetmelik”, 24.12.2011 tarihli ve 28152 sayılı “Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği” ve “30.05.2015 tarihli ve 29371 sayılı “Hayvan Nakillerinde Kontrol ve Dinlendirme İstasyonu Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir. Nakil sırası hayvan refahı konusunda ulusal mevzuatın Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak, pratikte hayvan nakillerinin mevzuata uygun olarak yürütülebilmesi için nakilde görev alan kişilerin hayvana yaklaşım konusunda eğitilmelerine ve hayvan refahı algı ve hassasiyetlerinin geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, nakil araçlarının, sürücünün, evrak ve kayıtların mevzuata uygunluğunun kontrolü için etkin uygulanan denetim mekanizması bulunmalıdır.

Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği’nin üçüncü, beşinci, altıncı, yedinci, dokuzuncu, on üçüncü, on dördüncü, on beşinci ve on altıncı bölümleri ile 10 uncu, 11 inci, 12 nci, 13 üncü ve 32 nci maddeleri 31/12/2024 tarihinde yürürlüğe girecek şekilde, yürürlüğe girme tarihi yeniden uzatılmıştır.

Ülkemizde doğrudan kesim sürecinde hayvanların korunmasına yönelik olan ve AB (EC) 1099/2009 no’lu konsey regülasyonuna karşılık gelen bir mevzuat bulunmamaktadır. Kesim sürecinde hayvanların deneyimledikleri stres, korku ve acının en aza indirgenebilmesi açısından mezbaha altyapısında eksiklikler ve mezbaha çalışanlarının tutum ve davranışlarında kusurlar gözlenebilmektedir. Dinlendirme bölmesi ve ölüm koridoru fiziki

koşulları hayvanların fizyolojik yapıları ve davranış özellikleri gözetilerek planlanmalıdır. Kesim sürecinde görev alan personelin hayvan davranışları ve hayvana yaklaşım konularında eğitilmesine ve hayvan refahının kaliteli et üretimi açısından önemi konusunda bilinçlendirilmesine gereksinim duyulmaktadır.

Refah dostu hayvansal üretimi teşvik etmek amacıyla, kamu kontrolünde olan sertifikasyon ve ürün etiketleme sistemi kurulmalıdır.

2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)

Türkiye, hayvancılığa büyük önem veren ve büyük ölçüde hayvansal üretim yapan bir ülke olduğu halde ülke nüfusunun artması ve kişi başına düşen hayvansal ürün tüketiminin artması sonucu ülkedeki hayvan varlığımız Türkiye'deki tüketim ihtiyacını tam olarak karşılayamamaktadır.

Türkiye'nin hayvansal üretimdeki hedefi; "Sektörün satın alınabilir, güvenilir ve yeterli gıda, diğer hammaddelerini üretmesi, çevrenin korunması ve hayvan refahının geliştirilmesi ile ihraç edilebilir seviyede üretim yapılmasını sağlamak" olarak belirlenmelidir.

Türkiye'de hayvancılık politikaları kamu tarafından belirlenmektedir. Hayvancılıkla ilgili politikaların belirlenmesi ve öngörülen politikaların benimsenmesinde yetiştiriciler ve meslek örgütleri henüz önemli bir işlev üstlenememişlerdir.

Türkiye hayvancılık politikalarının istikrarlı ve sürdürülebilir olması için stratejik uygulanabilir planların yapılmaması bu alanda önemli bir eksikliklerdir.

2.2.1. Hayvan Hastalıklarının Kontrolünde Yaşanan Başlıca Sorunlar

- İl ve İlçe müdürlüklerinde veteriner hekimlerin hayvan hastalıkları iş ve işlemlerinde karar alıcı mekanizmalarında olmaması
- Kayıt sisteminde uygulamadaki eksikliklerin giderilmesi
- Hayvan park ve pazar kurumları ile sevk kontrol merkezlerindeki sıkıntılar
- Karantina hizmetlerindeki aksaklıklar,
- Besilik Hayvan İthalatından Ülkemiz Veteriner Hekimleri tarafından kontrolü yapılarak Ülke içerisine alınması
- Araç ve donanım eksikliği,
- Yetiştirici ve Sağlık personelinin eğitimi,
- Veteriner Hekim ve yardımcı personel sayısı,
- Türkiye'nin jeopolitik durumu ve sınır komşularından kontrolsüz hayvan girişleri
- Hayvancılık ile ilgili destekler planlanırken bu desteklerin bilimsel anlamda da zoonoz hastalıkların yayılmasını engelleyecek şekilde düzenlenmemesi
- Tarımsal Üretim Planlaması için yapılan kurullarda veteriner hekim odalarının dahil edilmemesi

- Kamuda çalışan Veteriner Hekimlerin koruyucu hekimlik yaparken işlerini daha iyi yapabilmeleri için vatandaşa sahada ücretle ilgili karşı karşıya gelmesi

- Türkiye'nin hayvancılığının gelişmesi ve hayvan sağlığının ve refahının güvence altına alınması Veteriner Hekimlerin toplum içindeki yeri, saygınlığı ve ekonomik durumlarının düzeltilmesi ile mümkündür. Bu sebeple kamudaki ve serbest çalışan Veteriner Hekimlerin çalışma koşullarında iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapılmaması

- Hastalıktan arı sağlıklı sürüler oluşturulabilmesi için suni tohumlama çalışmalarının Veteriner Hekim eliyle yürütülürken devlet tarafından hem Veteriner Hekimlere hem de suni tohumlama yapan yetiştiricilere yeterli desteğinin verilmemesi

- Hayvan sağlığı ve refahı alanında gerçekleştirilen çalışmalarda, sivil toplum örgütleri ile kamu arasındaki ilişkilerde işbirliğine önem verilmemesi

- Hayvan hastalıklarıyla mücadeleye ayrılan bütçenin yetersizliği,

- İnsan ve hayvan sağlığının korunabilmesi için ilgili kurumlar teşkilatlar arasında ortak bir sistemin olmaması

- Zoonoz hastalıklar ile mücadelede koordinasyonun yetersizliği

- Hayvan Refahı ile ilgilenen bakanlığa bağlı bir birimin olmaması, çözümleri üretirken muhatabın yetersiz olması

- Hayvan Satış Yerlerinin Kurulmasında Karşılaşılan Başlıca Sorunlar:

- Hayvan pazarı kurulabilecek alan bulmakta güçlük çekilmesi, meskûn mahal dışında uygun arsa bulunamaması,

- Yapılması planlanan pazar yerlerinin kent yerleşim alanı dışında olması ve ana yollara ulaşım konusunda yaşanan zorluklar,

- Ruhsatsız olarak faaliyette bulunan hayvan pazarlarına günlük giriş-çıkış yapan hayvan miktarının az olması nedeniyle kamu kurumlarının, tüzel kişiliklerin ve gerçek şahısların hayvan pazarı kurma ve işletme konusunda talepli olmaması,

- Yetiştirici alışkanlığı olarak sadece sınırlı sayıda hayvan pazarında ticaretin yapılması,

- Yurt içi canlı hayvan ticaretinin, kurban dönemi hariç daha çok hayvan sahipleri arasında veya celepler vasıtasıyla direkt işletmeden işletmeye nakledilerek veya mezbahaya kesime gönderilerek gerçekleştirilmekte olması,

- Ruhsatlandırma aşamasında yerel ve bölgesel pazarların çalışma günlerinin çakışması, birçoğunun aynı güne çalışma izni almak istemesi,

- Halen ruhsatsız olarak faaliyette bulunan hayvan pazarlarının çoğunluğunun meskûn mahal içerisinde kalması, bu nedenle ruhsatlandırılmaması,

- Pazarların kurban bayramları dışında faaliyet göstermemeleri nedeniyle, hayvan pazarı kurulmasının hayvan sayıları, hayvan hareketleri, yetiştirici talepleri vs. gibi faktörler dikkate alındığında verimli olmayacağı

- Hayvan Pazarlarında Karşılaşılan Başlıca Sorunlar:

- Hayvan satış yerine gelen hayvanların muayenelerinde kulak küpelerinin olmaması nedeniyle hayvan satış yerine kabul edilmemesi ve idari para cezası uygulanması,

- Hayvan pazarına gelen hayvanların belgelerinin bulunmaması nedeniyle hayvan satış yerine alınmaması ve idari para cezası uygulanması,

- Hayvan satış yerlerinde bulunan dezenfeksiyon ünitelerin işler durumda olmaması,

- Birçok Hayvan Satış Yerinin zamanla meskûn mahal içerisinde kalmış olması,
- İndirme ve bindirme rampaların zamanla yıpranması nedeniyle hayvan refah kurallarını tam karşılayamamasıdır.

2.2.2. Hayvan Refahına İlişkin Sorunlar

“Yumurtacı Tavukların Korunması ile ilgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına dair Yönetmelik” gereğince yumurta tavukçuluğunda zenginleştirilmemiş kafes sistemi ile yapılan üretimin “1/1/2026” sonlandırılması gerekmektedir. Bu hususta hazırlık çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği'nin çeşitli hükümlerine ilişkin de uzatma uygulanmış olup bu alanda söz konusu Yönetmeliğin bütünüyle uygulanabilmesi için gerekli altyapı vb. hazırlık çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Kesim refahına ilişkin ilgili AB mevzuatına uyumlaştırma çalışması gerçekleştirilmediğinden bu alanda çalışma yapılmalıdır.

Ülkemizde pet hayvanlarına verilen değer gün geçtikçe artmakta onların yaşam standartlarında problemler yaşanmaktadır. Özellikle hayvan barınaklarında bulunan sahipsiz hayvanlar için daha rahat yaşam alanı sağlanması ve beslenmeleri üzerine sorunlar oluşmaktadır. Bu oluşan sorunlar sıklıkla basın yolu ile karşımıza çıkmaktadır. İnsanların arzuları ile hayvanların ihtiyaçları arasında çatışmalar olduğunda hayvanlar refah sorunları yaşarlar, buna en tipik örnek arkadaş hayvanların ya da pet hayvanlarının insanlaştırılmasıdır.

İnsanların arzuları ile hayvanların ihtiyaçları arasında çatışmalar olduğunda hayvanlar refah sorunları yaşamaya başlarlar hayvanları insanlaştırarak (Antropomorfizm) davranma sonucunda hayvanlarda refah sorunu yaşanır. Örneğin bir köpeğe sarılmak, onu öpmek köpekte stres ve kaygı oluşturur. Çünkü doğasında böyle bir davranış yoktur. Bu durumun kronik bir hal alması kanser dahil birçok hastalığın oluşmasına zemin hazırlar.

Sokak hayvanlarının yeterli ve dengeli beslenmemeleri, özellikle kırsaldakilerinin sağlık hizmetinden yeterince yararlanamamaları geçici veya kalıcı barınaklarda refah standartlarının düşük olması, üretim yerlerinin çoğunun refah sözcüğünün anlamını bile bilmemesi veya merdiven altı üretimlerde hayvan sağlığı, hijyen ve refaha önem verilmemesi bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

Klinik ve hayvan hastanelerinde hayvanların korku ve stresten uzak tutulmalarının gerekliliği tam olarak kavranamamıştır. Buna bağlı olarak hastalar kliniklere gelirken korku, stres ve kaygı gibi hayvan refahını olumsuz etkileyen duyguları yoğun olarak yaşarlar. Kedi sahipleri kedilerini taşıma kutusuna ve taşımaya alıştıramadıkları için, seyahat sırasında ve veya klinikte kedinin gösterdiği tepkilere dayanamazlar. Bunun sonucunda da bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de çok çok zorunlu kalınmadıkça Veteriner Hekime götürmezler ve refahları olumsuz olarak etkilenmiş olur.

3. Çözüm Önerileri

3.1. Hedef ve politikalar

3.1.1. Hayvan Sağlığı

1. Başta sanayi ve pazarlama olmak üzere, üretiminden- tüketime her aşamada Veteriner Hekimlerin aktif olarak rol alması sağlanmalıdır.
2. Türkiye'nin hayvancılığının gelişmesi ve hayvan sağlığının ve refahının güvence altına alınması Veteriner Hekimlerin toplum içindeki yeri, saygınlığı ve ekonomik durumlarının düzeltilmesi ile mümkündür. Bu sebeple kamudaki ve serbest çalışan Veteriner Hekimlerin çalışma koşullarında iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.
3. Hayvancılık politikalarında Veteriner Hekimlerin söz sahibi olacağı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
4. Hayvan sağlığı uygulamalarında başarılı olunması için Veteriner Hekimlik hizmetlerinin tek elden yürütülmesi gerekir. Bu amaçla "Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü" kurularak taşra teşkilatının yapılandırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.
5. Suni tohumlama çalışmalarının Veteriner Hekim eliyle etkin ve yaygın biçimde yürütülmesi, bunun için devlet tarafından hem Veteriner Hekimlere hem de suni tohumlama yapan yetiştiricilere suni tohumlama desteğinin verilmesi ve artırılması gerekmektedir.
6. Hayvan sağlığı ve refahı alanında gerçekleştirilen çalışmalarda, sivil toplum örgütleri ile kamu arasındaki ilişkilerde işbirliğine önem verilmesi gerekmektedir.
7. Hayvan sağlığı açısından işletmelerin eğitim programlarına ilgili paydaşlarla (üniversite vb.) tabii tutulmalı, hayvan sağlığının iyileştirilmesi ve kayıpların azaltılması için özellikle orta ve küçük ölçekli işletmelerde yetiştirici eğitilmeli ve bu konuda atılan adımlarla yetiştiricinin karlılığı ortaya konarak yetiştirici teşvik edilmelidir.
Hayvan sağlığının iyileştirilmesi ve kayıpların azaltılması için serbest veteriner hekimlerin ise tedavi hekimliğinden çok kendilerini sürü sağlığı konusunda geliştirmeleri konusunda eğitim almaları sağlanmalı, teşvik edilmelidir.
8. Hayvan hastalıklarıyla mücadeleye ayrılan bütçenin artırılması, hayvan hastalıklarının maliyetleri ve mücadele sonucu önlenecek kayıpların ortaya çıkarılması için güncel çalışmalar (fayda-maliyet analizi vb.) yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Hayvan hastalıklarında (özellikle zoonoz hastalıklar) insanlara harcanan bütçe ile (Sağlık Bakanlığı), hayvanlara ayrılan bütçenin (Tarım ve Orman Bakanlığı) karşılaştırılması yoluyla, hayvanlara ayrılan bütçenin artırılmasıyla toplum sağlığının korunması hususuna dikkat çekilmelidir.
9. Hayvan Pazarlarının kontrol altına alınması, yol kontrol denetimlerinin artırılması önem arz etmektedir.

10. Hastalıklara karşı aşılama yapılrken coğrafi konum ve o b6lgedeki antijen varlığı dikkate alınarak aşı uygulamalarının daha hızlı bir şekilde yapılması gereklidir.
11. Türkiye hayvancılık politikalarının istikrarlı ve sürdürülebilir olması için stratejik uygulanabilir planlar yapılmalıdır.
12. Kamuda çalışan Veteriner Hekimlerin koruyucu hekimlik yaparken işlerini daha iyi yapabilmeleri için vatandaşla sahada ücretle ilgili karşı karşıya gelmemesi için haklarının iyileştirilerek farklı bir şekilde ödenmesi gerekmektedir.
13. Hayvan ithalatı yapılırken Veteriner Hekim kontrolünde gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Ülkeye giriş yapmış hayvanların karantina döneminde çıkan hastalıkları için gerekli kurumlar ile işbirliği yapılmalıdır.
14. Özellikle kontrolsüz hayvan hareketlerinin önlenmesi önem arz etmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığının son dönemde başlattığı yol kontrol noktalarının denetleme uygulanmasının taviz verilmeden ve yaygınlaştırılarak yapılması gerekmektedir. Sınır bölgelerdeki kaçak geçişlerin etkin bir şekilde önlenmesi gerekmektedir.
15. Zoonoz hastalıklardan Brusellozun kontrolünde aşılamanın aksatılmadan uygulanması gerekir. Bruselloz Türkiye'nin değişik bölgelerinde farklı prevalans oranları ile seyrettiğinden bölgelere göre farklı uygulamalar yapılmalıdır. Aşı uygulamaları ile birlikte surveylans çalışmaları da yapılarak hastalık takibi yapılmalıdır. Tüberküloz için test uygulamaları yılda en az bir kez yapılmalı ve her iki hastalık için ari işletme sayısı artırılmalıdır. Kesim sırasında tespit edilen tüberküloz olguları geriye doğru işletmelerde kontrolü aksatılmadan yapılmalıdır.
16. İnsan ve hayvan sağlığının korunabilmesi için ilgili kurumlarla teşkilatlar arasında ortak bir sistemin oluşturulması. 2022–2026 Tek Sağlık Ortak Eylem Planı'nda belirtilen hususlara göre düzenlemenin sağlanması
17. Koruyucu hekimlik faaliyetlerine önem verilmelidir. Enfeksiyon hastalıklarının kontrolünde aşılama öncelikli olmakla birlikte mutlaka biyogüvenlik kurallarının uygulanması gereklidir. Bu konuda yetiştirici, teknik personel ve hatta veteriner hekimler eğitilmelidir. Çiftliklerde biyogüvenlikte kritik kontrol noktalarının değerlendirilmesine mutlaka önem verilmelidir. Hastalıkların kontrolünde biyogüvenlik, aşılama ve karantinanın birlikte değerlendirmesi yapılmalı, böylece BAK prensibi uygulanmalıdır.
18. Kuduz hastalığının insanlarda da görüldüğü dikkate alındığında, bu konuda öncelikle sokak köpeklerinin kontrolü ve aşılama aksatılmadan yapılmalı, yaban hayatındaki karnivorların da aşılması yapılmalıdır. Diğer yandan başıboş köpekler sığırılarda neosporosis sonucu önemli oranda yavru atmalara neden olmaktadır.

3.1.2. Hayvan Refahı

1. Hayvan refahının hem Veteriner Hekimliği lisans müfredatında hem de ömür boyu öğrenim programlarında öğretilmesini geliştirmeye yönelik politikalar geliştirmek gerekmektedir.
2. Geçmişten günümüze ilgili yönetmelikler çerçevesinde in vivo araştırmalarda kullanılan Laboratuvar hayvanları için TVHB bünyesinde "Laboratuvar Hayvanları Komisyonu" oluşturulmalıdır.
3. İşletme kuruluşunda hayvan refahının gözetilerek uygulamaların yapılması, "Hayvan Refahı Daire Başkanlığı" kurulmalıdır.
4. "Yumurtacı Tavukların Korunması ile ilgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına dair Yönetmelik" gereğince yumurta tavukçuluğunda zenginleştirilmemiş kafes sistemi ile yapılan üretimin "01.01.2026" sonlandırılması gerekmektedir. Bu tarih öncesi mevcut işletmelerin kafessiz alternatif sistemlere ya da zenginleştirilmiş kafes sistemlerine dönüştürülebilmesi için kolaylaştırıcı ya da teşvik edici yöntemler geliştirilmelidir.
5. Yumurta tavukçuluğundaki erkek civciv sorununun çözümüne yönelik bilimsel çalışmalar ve çeşitli ülkelerdeki uygulamalar gözetilerek, bu sorunun çözümüne yönelik bir strateji geliştirilmelidir.
6. Çiftlik hayvanları refah düzeyi, bakım-besleme ve barındırma koşulları ile yakından ilişkilidir. Düşük refah düzeyi ise özellikle döl ve süt verimi kayıplarına sebep olabilmektedir. Yetiştiricilerin hayvan refahı ile hayvan sağlığı ve verimliliği arasındaki ilişki konusunda bilgilendirilmesi, hayvan refahının iyileştirilmesi konusunda daha istekli olmalarına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, refahı iyi olmayan hayvanların zamanla sağlıklarının bozulacağı ve verimlerinin azalacağı konusunda yetiştiricilerin bilinçlendirilmesine yönelik bir eylem planı geliştirilmelidir.
7. Bakım-besleme ve barındırma koşulları yeterince uygun olmayan işletmelerde hayvan materyali seçiminde yüksek verimliliğe odaklanması, hayvan sağlığı sorunları ve kötü refah düzeyi ile sonuçlanabilmektedir. Dolayısı ile işletmenin yapısı ve koşulları gözetilerek, bu koşullara kolay uyum sağlayabilecek genotipteki hayvanların üretimde kullanılmak üzere seçilmesi yönünde ilgililer bilinçlendirilmelidir.
8. Sığır yetiştiriciliğinde kötü hayvan refahı düzeyinin en yaygın sebepleri arasında yer alan mastitis, ayak hastalıkları ve buzağı ölümlerinin azaltılması açısından, hayvan sağlığı ve refahı bütüncül olarak ele alınıp koruyucu hekimlik ve yetiştirme hijyeni konuları ön plana çıkarılmalıdır.
9. Hayvan refahı açısından nakil araçlarının ve ekipmanlarının yeterliliği, araç içi koşulların ve nakil sürelerinin uygunluğu daha etkin denetlenmelidir.
10. Kesimhanelerde dinlendirme bölmesi ve ölüm koridoru fiziki koşulları hayvanların fizyolojik yapıları ve davranış özellikleri gözetilerek planlanmalıdır. Kesim sürecinde görev alan personelin hayvan davranışları ve hayvana yaklaşım konularında ve hayvan

refahının kaliteli et üretimi açısından önemi konusunda bilinçlendirilmesine yönelik eğitim programları düzenlenmelidir.

11. Ülkemizde hayvanlarla birebir ilişkileri olan Veteriner Hekim, yetiştirici, ahır sorumlusu, yem üreten işletmeler ve sağım işlemini gerçekleştiren personelin değişik zamanlarda hayvan refahı ve sağlığı konusunda eğitime tabi tutulması ve bu eğitimlerin sürekli hale getirilip, uygun bir denetime tabi tutulması gerekmektedir.
12. Hayvancılık işletmeleri kuruluşunda hayvan refahı gözetilerek plan ve projelendirme yapılmalı, işletme için verilecek izinlerde hayvan refahına uygunluk da göz önünde bulundurulmalıdır.
13. Refah dostu hayvansal üretimi teşvik etmek amacıyla, kamu kontrolünde olan sertifikasyon ve ürün etiketleme sistemi kurulmalıdır.
14. Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği bütünüyle yürürlüğe girmelidir.
15. Ülkemizde pet hayvanlarına verilen değer gün geçtikçe artmakta, Veteriner Hekimler olarak onların yaşam standartlarını daha iyi bir seviyeye getirmek için Bakanlıklar tarafından çalışmalar yapılmalı, özellikle hayvan barınaklarında bulunan sahihsiz hayvanlara daha rahat yaşam alanı sağlanmalı ve beslenmeleri üzerine uygun programlar yapılmalıdır.
16. Sahiplenme öncesi bakım, besleme, sosyalizasyon, davranışlar ve beden dili gibi konuları içeren eğitimden geçirilmeliler. (Bu eğitimler belediyeler ve veya veteriner hekim odaları tarafından verilebilir). Fabrikalarda, işyerlerinde ve çiftliklerde barındırılan kedi ve köpekler de bu kapsamda ele alınmalıdır. Bahçede yaşayan köpeklerin yaşam alanları düzenlenmeli ve sürekli bağlı tutulmaları engellenmelidir.
17. Çalışan köpekler daha çok AFAD ve güvenlik birimleri gibi resmi kuruluşlardaki köpekler olup bu köpeklerin sahada çalışma ve eğitim alanlarında kaldıkları yerler, taşınmaları hayvan refahına uygun olmalıdır. Yeterli gıda ve suya ulaşmaları sağlanmalıdır.
18. Kedi köpek üretim yerleri: Bu yerlerin düzenlenmesi ve ruhsatlandırmaları yeniden değerlendirilmelidir. Çünkü Tarım Bakanlığı ruhsat vermekte ayrıca tümüyle bundan bağımsız olarak köpek ırklara federasyonu ve kedi ırkları federasyonu da ayrıca izin vermektedir. Bu konu tek çatı altında toplanarak denetlenebilirliği sağlanmalıdır. Merdiven altı işletmeler ortadan kaldırılır ve denetlenebilir ruhsatlı bir şekilde yapılırsa hayvan refahına katkısı olmuş olur. Her doğumdan sonra en az bir siklusun boş bırakılması mutlaka kontrol edilmelidir. Doğan yavruların köpekler için sekiz hafta kedilerde daha geç bir dönemde anneden ayrılmaları sağlanmalı, bu sürelerden önce ayrılmalarına engel olunmalıdır.

3.2. Yol haritası (Kısa, orta ve uzun vadede sorunlara yönelik kamuoyu yaratmak ve yetkililerin dikkatini çekmek için yapılabilecekler)

Kısa vadede, TVHB tarafından öncelikle ilgili Bakanlıklara Komisyon raporunun sunulması ve üst düzey yetkililerle görüşmeler sağlanması yoluyla sorunlara ilişkin tespitler ve çözüm önerilerinin paylaşılması gerekmektedir. Daha sonra söz konusu raporun yayımlanması mümkün olacaktır. Raporda yer alan Veteriner Hizmetleri teşkilatlanması ve veteriner hekimlerin çalışma koşulları vb. ilişkin önerileri hakkında ilgili kamu kuruluşlarına detaylı bilgi sunulması mümkündür.

Orta vadede, hayvan sağlığı ve refahıyla ilgili hususlarda Dünya Veteriner Hekimler Birliği (WVA) ve Avrupa Veteriner Hekimler Federasyonu (FVE) tarafından hazırlanan kaynak materyal incelenip WVA ve FVE yetkililerinden söz konusu faaliyetlerine ilişkin bilgi alınabilir, bu doğrultuda ülke önceliklerimiz göz önünde bulundurularak, bahse konu alanlarda görüş belgeleri ve kılavuzlar hazırlanması, farkındalık çalışmalarına devam edilmesi önem arz etmektedir. Veteriner fakülteleri dekanlarıyla görüşülerek hayvan refahı dersinin müfredatta yer alması hususunun gündeme getirilebilir.

Uzun vadede ise eğitim ve farkındalık çalışmaları düzenlenmesi mümkündür. Hayvan sağlığı açısından işletmelerin ilgili paydaşlarla (Bakanlık, üniversiteler, meslek odaları, üretici ve yetiştirici birlikleri vb.) özellikle orta ve küçük ölçekli işletmelerde yetiştiricinin eğitim ve farkındalık düzeyinin artırılması sağlanmalı, serbest veteriner hekimlerin sürü sağlığı konusunda kendilerini geliştirmeleri konusunda ilgili sektör paydaşlarıyla eğitimler düzenlenmelidir. Hayvan refahı alanında, yetiştiricilerin hayvan refahı ile hayvan sağlığı ve verimliliği ile ekonomik kayıplar/karlılık arasındaki ilişki konusunda bilgilendirilmesine yönelik farkındalık çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

3. İş birliği yapılacak kuruluşlar

- Tarım ve Orman Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı
- İç İşleri Bakanlığı
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
- Milli Eğitim Bakanlığı
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
- TÜBİTAK
- Bölge Kalkınma İdareleri
- Belediyeler
- Üniversiteler ve Veteriner Fakülteleri
- Üretici ve yetiştirici birlikleri (Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, Türkiye Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği, Türkiye Süt Üreticileri Merkez Birliği, Türkiye Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği, Su Ürünleri Yetiştiricileri Üretici Merkez Birliği, Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği, Yumurta Üreticileri Merkez Birliği, Türkiye Tarımsal Bal Üreticileri Merkez Birliği vb.)

- Hayvan sağlığı ve refahı ile Tek Sağlık alanında faaliyet gösteren dernekler ve meslek odaları/birlikleri
- WVA ve FVE

3.4. Zamanlama

Ocak 2024 içerisinde TVHB yönetimine komisyon raporlarının sunulması ardından takip eden aylar içerisinde ilgili Bakanlık yetkililerine raporun sunulması ve raporun yayımlanması

2024 yılı Nisan ve Mayıs ayları içerisinde, ilgili kamu kuruluşları yetkilileriyle görüşülerek Veteriner Hizmetleri teşkilatlandırılmasında yeniden yapılanmaya gidilmesi vb. ilişkin raporda yer alan önerilere ilişkin detaylı bir bilgi notu sunulması

2024'n ilk altı ayı içerisinde hayvan sağlığı ve refahıyla ilgili hususlarda TVHB görüş belgeleri ve kılavuz vs. kaynak materyal hazırlanması

2024 yılı içerisinde öneriler bölümünde yapılan tespitler doğrultusunda, üreticiler ve serbest veteriner hekimlere yönelik ilgili paydaşlarla (Bakanlık, niversiteler, meslek odaları, üretici ve yetiştirici birlikleri vb.) eğitim ve farkındalık çalışmaları amacıyla işbirliği sağlanması için görüşmeler gerçekleştirilmesi, eğitim materyali hazırlanması için çalışmalar gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu eğitimlerin uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanması için çalışmalara ihtiyaç olacaktır. Yine 2024 yılı içerisinde çiftlik hayvanları refahı alanında, yetiştiricilerin bilinçlendirilmesine yönelik bir eylem planı geliştirilerek farkındalık sağlanabilir.

Ayrıca yıl boyunca hayvan sağlığı ve refahına ilişkin güncel olaylar, Tek Sağlık Günü vb. nemli tarihlerde basın açıklamaları yapılmaya ve TVHB sosyal medya hesaplarında bu açıklamaların paylaşılması yoluyla farkındalık çalışmalarına devam edilmesi önem arz etmektedir.

4. Sonuç

Hayvan sağlığı ve refahı sürdürülebilir kalkınma ve hayvancılık üretimi için temel unsurlardır. Hayvan hastalıkları üreticiler açısından hayvan ölümleri ve verim düşmesi, toplum için insan ölümleri, gıda erişiminin azalması ve düşük kaliteli hayvansal ürünler, tüm bunlara ilaveten ilaç giderleri, zaman ve iş gücü kaybı, halk sağlığı maliyetleri vb. can ve mal kayıplarına yol açmaktadır. Hayvanlarda enfeksiyonun önlenmesi ve kontrolü, insanlardaki zoonozların yükünü azaltmanın kritik yollarından biridir. Bu nedenle hayvan sağlığı sektörünün rolü çok önemlidir. Veteriner Hekimler hem hayvanların hem de insanların sağlığını korumak için eğitim almış hekimlerdir.

Son yıllarda yaşanan COVID-19 pandemisinde de görüldüğü üzere hayvanlardan kaynaklanan zoonoz hastalıkların önlenmesi toplum ve çevre sağlığı ile ekonomi için hayati önem arz etmekte, Tek Sağlık yaklaşımıyla, hayvan sağlığı ve refahının korunması yoluyla gelecekteki olası pandemilerin önlenmesi, sürdürülebilir üretim sistemlerinin ve gıda güvenliğinin sağlanmasında, Veteriner Hekimlere kritik bir rol düşmektedir.

Ülkemizce 1935 yılında imzalanan ve bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla mücadele, hayvan ve hayvansal ürünlerin nakilleri ile dış ticaretine ilişkin hususlardaki “Uluslararası Cenevre Veteriner Hekimliği Anlaşması” kapsamında, devlet Veteriner Hizmetlerinin doğrudan Bakana bağlı olan sorumlu bir Veteriner Hekim yetkilinin idaresi altında merkez ve taşra birimlerinden oluşan bir veteriner teşkilatınca sunulması koşulu getirilmiştir. Anlaşma Şartlarına uygun olarak 1937’de Tarım Bakanlığı yeniden yapılandırılmıştır. Veteriner Hekimliği ve hayvancılık hizmetleri, bir bütün olarak Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir. Taşra teşkilatlanmasında ise doğrudan valiye bağlı olan veteriner başmüdürlükleri ve müdürlükleri oluşturulmuştur. Hastalık salgını durumunda, merkezi veteriner hizmetleri, kontrol ve eradikasyonda gerekli kaynakları ivedilikle harekete geçirebilmelidir. Bu bağlamda, benzer bir yapılanma, hayvan sağlığı ve refahına ilişkin Veteriner Hizmetlerinin etkinliğini arttıracaktır.

Hayvan hastalıklarıyla mücadelede teşkilatlanmanın etkinliği, görevli Veteriner Hekimlerin sorumluluklarının artırılması, personel kapasitesinin ve özlük haklarının iyileştirilmesi, hayvancılık, hayvan sağlığı ve refahı ile ilgili uygulanabilir ve detaylı stratejik planlar geliştirilmesi, söz konusu alanlarda politikaların Türk Veteriner Hekimler Birliği ve ilgili diğer sivil toplum kuruluşlarının oluşturulmasına katkısının sağlanması, politikalarda karar alınırken güncel hastalık fayda-maliyet analizlerinden faydalanılması, yeterli hayvan hastalıklarıyla mücadele bütçesinin sağlanması, hayvan hareketleri ve sınırlardan hayvan girişine ilişkin kontrollerin etkinliğinin artırılması, koruyucu hekimlik uygulamalarına odaklanması, Tek Sağlık yaklaşımı kapsamında diğer sektörlerle işbirliğinin artırılması, hayvan sağlığı ve refahı alanında ilgili paydaşlarla birlikte eğitimlerin yaygınlaştırılması, hayvan refahına ilişkin farkındalık sağlanması, eğitim, altyapı çalışmaları ile refah dostu üretimin teşvik edilmesi önem arz etmektedir.

Kısaltmalar

AB:	Avrupa Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
DSÖ:	Dünya Sağlık Örgütü
FAO:	Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü
GKGM:	Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
RG:	Resmi Gazete
WOAH:	Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı (World Animal Health Organisation)
TOB:	Tarım ve Orman Bakanlığı
TVHB:	Türk Veteriner Hekimleri Birliği
UNESCO:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNEP:	Birleşmiş Milletler Çevre Programı

Ekler ve Kaynaklar

1. Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporu, 2023, <https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf>
2. Başağaç Gül, T., 2007 Türkiye'de Tarım Bakanlığı Bünyesinde Kamu Veteriner Hekimliği Örgütlenmesinin Dünü – Bugünü, Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, Cilt: 78 Sayı: 2 Yıl: 2007, s. 59-60
3. Knight-Jones TJ, Rushton J. The economic impacts of foot and mouth disease - what are they, how big are they and where do they occur? *Prev Vet Med.* 2013 Nov 1;112(3-4):161-73. doi: 10.1016/j.prevetmed.2013.07.013
4. Grace D, Mutua F, Ochungo P, Kruska R, Jones K, et al. (2012) Mapping of poverty and likely zoonoses hotspots. Nairobi: International Livestock Research Institute. Available: <http://hdl.handle.net/10568/21161>. Accessed 6 October 2014

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Veteriner Tıbbi Ürünler Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan: Merter YILDIZ
Başkan Yardımcısı
ve Raportör: Sevtap KUTBEK
Üyeler: Muharrem ÇAKAR
Özgür UĞUR
Prof. Dr. Ali Reha AĞAOĞLU
Prof. Dr. Ayhan FİLAZİ
Dr. Serdar ERTAŞ
Dr. Sertaç ÖZDEMİR
Ramazan BAYHAN
Murat GÜRKAN
Sefer KÜÇÜKER
İlknur ÖZDEMİR
Ahmet ÖZTÜRK
Ali SARI
Kemal TENGİLİMOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi	3
2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar	3
2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)	3
3. Çözüm Önerileri ve Sonuç	12
Kısaltmalar	20

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı dolayısıyla 17 Aralık 2023 tarihinde Türk Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Konseyi tarafından Ankara'da yapılan Veteriner Hekimliği Çalıştay'ı için 30 Mart- 01 Nisan 2018 tarihinde gerçekleştirilen IV. Türk Veteriner Hekimleri Birliği Kurultay'ı Veteriner Tıbbi Ürünler Komisyonu raporu gözden geçirilmiş, Kurultaydan günümüze yer alan gelişmeler, karşılaşılan sorunlar, çözüm önerileri ve hedeflenmesi gereken konular üzerinde değerlendirmeler yapılarak bu rapor hazırlanmıştır.

Veteriner hekimler, hayvanların sağlığını ve refahını korurken, aynı zamanda hayvanlardan insanlara geçen zoonotik hastalıklara karşı halk ve çevre sağlığını, gıda güvenliğini korumakta, hem halkımızın yeterli ve sağlıklı beslenmesi ve geçim kaynağı olması hem de ülkemizin önemli öz kaynaklarından biri olması dolayısıyla sürdürülebilir hayvancılığımızın gelişmesi için çalışmaktadır. Veteriner hekimler, veteriner hekimliğin hangi alanında çalışırsa çalışsın yaptıkları faaliyetler genel manada kamu görevi niteliğindedir ve kamu sağlığını korumaktadır.

Veteriner hekimler koruyucu hekimlik ve hastalıklarla mücadelede veteriner tıbbi ürünlerden destek almaktadır. IV. Kurultay raporunda da yer aldığı üzere veteriner tıbbi ürünler; hayvan sağlığı ve dolayısıyla insan sağlığına hizmet etmek üzere; hastalıkların sağaltılması ve önlenmesi, davranışların değiştirilmesi ve iyileştirilmesi, gelişmenin hızlandırılması, verimin artırılması, gıda kalitesinin iyileştirilmesi için kullanılır.

Veteriner hekimliğinde farmakolojinin önemini, gelişimini, özünü ve tarihini bilmek, şu an yaşadığımız sorunların temeline de ışık tutacaktır.

J.J. Wepfer (1620-1695) ilaçların farmakolojik ve toksikolojik etkilerini ilk kez hayvan deneyleri ile ortaya koymuş, bu uygulama, sonraki yıllarda hayvan deneylerini, farmakolojinin "Olmazsa olmaz" bir parçası yapmıştır. Fransa'da 1762'de ilk "Veteriner Okulu"nun, 1777'de ilk "Eczacılık Okulu"nun açılışı tıp ve veteriner hekimliği bilim dallarını birbirine yaklaştırmış, hayvan deneyli araştırmalar veteriner hekimi de yetkili taraf konumuna getirmiştir. İstanbul'da ilk veteriner hekimliği okulunun 1842 yılında açılmasından sonra okulun ders programlarında farmakoloji ve toksikolojiye önemli bir yer verilmiştir (Berkman, 1940; Erk ve Dinçer, 1970; Dinçer, 1975). Bu tarihe kısa bir giriş yapacak olursak, okulun kurucusu ve ilk Hocası Prusyalı Veteriner Hekim Godlewsky'nin "Ders Notları" ve 1846'da yayımlanan "Mektuplarında", öğretim için sağlanan iki odalı yerde yer alan ilk eczane, eczanede bulunan 90 kadar ilaç, ilaçları hazırlamak için kullanılan malzemeler ve ilaç terkipleri üzerine verilen bilgiler, bizi, modern veteriner farmakolojinin başlangıcına götürmektedir (F. Dinçer, A. Özgür, A. Özen).

1861 yılında mevzuatta hayvanlarda ilaçların kullanımı, veteriner hekim reçeteleri ve veteriner hekimliği geçmeye başlamıştır. Yirminci yüzyılla birlikte, özellikle askeri örgütlenmenin veteriner hekimliği hizmetlerinde ilaç, ilaç sandıkları ve ilaç depoları konusunda yoğun bir bilgi birikimi ve deneyimin varlığı saptanmıştır. Balkan ve I. Dünya Savaşlarıyla "Millî Mücadele"ye ilişkin harp tarihi kayıtlarından veteriner hekimliği hizmetlerinde en düzenli örgütlenmenin ilaç konusunda gerçekleştirildiğini belgeleyebiliyoruz.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kimya ve dahiliye içinde olgunlaşan farmakoloji alanında gerçekleştirilen yayın, ürün ve uygulamaların dikkat çekici bir düzeye ulaştığı görülmektedir. Örneğin; Yüksek Veteriner Okulu Öğretim Üyesi Mehmet Halit Bey (Civelekoğlu)'nun 1926'da ürettiği "*Distofajin Kelebek İlacı*" mesleğimizde farmakolojinin alacağı yolun bir müjdesiydi. Daha sonra 1927'de "*Distofajin Laboratuvarı*" kurulmuş, 75.630 doz ilaç üretilip, 53.150 dozu ücretsiz olmak üzere Veteriner Müdürlükleri tarafından halka dağıtılmış ve bu uygulama beş yıl boyunca sürdürülmüştür (F. Dinçer, A. Özgür, A. Özen).

Veteriner farmakolojideki hızlı değişim ve gelişimin bir örneği de "*Türk Kodeksi*" konusunda görülmektedir. "*Türk Kodeks Kanunu*" (1926) uyarınca oluşturulan 10 üyeli Komisyonda Mehmet Halit Beye de görev verilmiş, 1936'da ayrılınca yerine Prof. Dr. İsmail Hakkı Çelebi atanmıştır. Çelebi, ülkemizde tıbbi ve veteriner parazitolojinin kurucusu olup 1939'da ölümüne kadar Kodeks Komisyonundaki görevini sürdürmüştür. Veteriner Fakültesinde 1939 yılında bağımsız bir "*Farmakoloji-Toksikoloji Enstitüsü*"nün (sonradan kürsü, günümüzde anabilim dalı) oluşturulması, 1940'da veteriner ilaçlarının da "*İspençiyârî ve Tıbbî Müstahzarlar Kanunu*" kapsamına alınması, veteriner farmakolojinin kurumsallaşma sürecinde temellendirilmiş olan bilimsel ve yönetsel eşgüdümün mükemmelliğini yansıtan bir örnek olarak değerlendirilmelidir (F. Dinçer, A. Özgür, A. Özen).

Veteriner hekimliği tarihinden de göreceğimiz üzere, veteriner hekimliği bilimsel eğitiminin başlangıcından itibaren, farmakolojinin hayvan sağlığı ve halk sağlığını ilgilendiren her alanının içinde veteriner hekimler vardır ve olmaya da devam edeceklerdir.

Veteriner hekimliğinde ilaç kullanımına ilişkin olarak saptanabilen en eski kayıt, "*Beledî İspençiyarlık Sanatının İcrâına Dâir Nizamnâme*"sinin (1861) 16, 21, ve 25'inci bentlerinde "*Tıp Okulunda doktor, cerrah veya veteriner hekimlerin yazılı izni olmadan reçete verilemeyeceği bildirilmiş; eczacılar dışındaki kimselerin doktor, cerrah ve veteriner hekim reçetelerini hazırlamaları yasaklanmıştır*". Bu nizamname veteriner hekimliğinde ilaç kullanımına ilişkin olarak saptanabilen en eski kayıttır (R. Öztürk, 2002). İlaç ve sağaltım örneklerini hayvanlardan görgü-gözlem yoluyla öğrenen ve kendi üzerinde uygulayan insanın, evcilleştirdiği hayvanlar için de aynı yöntemleri kullandığının kabul edilmesinden (F. Dinçer, A. Özgür, A. Özen), ülkemizde modern veteriner hekimliği eğitimin başlangıcı ile birlikte koruyucu hekimlik, tedavide ilaç uygulamalarından, ilaçların hazırlanmasına kadar olan süreçte, adım adım ampirik yöntemlerden uzaklaşarak bilimsel temelli ve nitelikli döneme geçilmiş ve en eski saptanan kayıtlarda dahi ilaçların veteriner hekim kontrol ve gözetiminde, veteriner hekim reçetesi ile kullanılmasına yönelik düzenlemeler hayata geçirilmiştir.

2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi

2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar

Bu raporda, 30 Mart- 01 Nisan 2018 tarihinde gerçekleştirilen IV. Türk Veteriner Hekimleri Birliği Kurultayı'ndan bugüne geçen süre içinde Veteriner Tıbbi Ürünler Komisyonu raporu sonrası meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar, kayıplar ve ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi birlikte değerlendirilmiştir.

2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi

Ülkemizde Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde 2010 yılında 5996 sayılı “*Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu*” ve söz konusu kanun çerçevesinde yayımlanmış yönetmelikler hazırlanmıştır. Avrupa Birliği müktesebatının yüzde 25'i doğrudan veteriner hekimliği hizmetleriyle ilgilidir; oysaki ülkemizde bu yetkiler kanunun adı Veteriner Hizmetleri olarak başlamasına rağmen veteriner hekimlerin, Avrupa Birliğinde olan görev ve yetkilerini diğer meslek gruplarına bölüştürmüştür. Aynı zamanda tıbbi ürünlere ilişkin yapılan güncellemeler ve düzenlemeler ile de sahada 2010 yılına kadar var olan ilk başta spot ilaç sorunu çözülememiş, veteriner tıbbi ürünlerin veteriner hekim kontrol ve gözetimi altında olması konusunda etkili adımlar atılamamış, uygulanamaz olduğu sahadan geri dönüşler ile ispatlanmış olan e-reçete uygulaması ile bu karmaşa daha da büyümüştür. Veteriner tıbbi ürünler veteriner hekim kontrol ve gözetimi dışında petshoplarda, internette, pazarda, veteriner hekim reçetesi olmaksızın eczanelerde ve bakkalarda satılır hale gelmiştir. Veteriner hekimlerin hayvan sağlığının ve refahının korumasında veteriner tıbbi ürünlerin rolü büyük olmakla birlikte bu roldeki temel yaklaşım tıbbi ürünlerin veteriner hekim kontrol ve gözetiminde ihtiyaç olduğu zaman, gerektiği sürede ve gerektiği biçimde kullanılmasıdır.

Veteriner tıbbi ürünlerin hayvan sağlığı ve buna ek olarak halk sağlığını ilgilendirmesinden dolayı, hammadde tedarikinden veteriner hekim kontrolünde reçete ile uygulanmasına kadar geçen sürede etkinliğini ve güvenliğini sağlamaya çalışmak için birtakım kurallar belirlenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün de destek vermesi ile devletler, “*İyi Üretim Uygulamaları*” (İÜU / Good Manufacturing Practice - GMP) ve “*İyi Laboratuvar Uygulamaları*” (İLU / Good Laboratory Practice - GLP) konusunda yol gösterici olmuş, bu konuda mesuliyeete iştiraki, teşvik etme, yol gösterme, gözetleme ve denetleme şeklinde ilaçlar üzerindeki sorumluluklarını ortaya koymuşlardır.

Veteriner tıbbi ürünlerin üretiminden kullanımına kadar olan hassasiyetlerin fiyatları üzerinde de gösterilmesi gerekir. Tıbbi ürünlerin sağlıklı ve kaliteli üretimi için bu gelişmeler sağlık açısından iyi olmakla birlikte, kapitalizmin gelişmesiyle bu durum hem beşerî hem veteriner hekimliği sağlık hizmetlerinde tıbbi ürünlerin satma-satın alma, kâr amacına yönelik bir yaklaşım olup olmadığı konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İlaç üreticileri, sanayicileri yapısı gereği tıbbi ürünlere alınıp satılan ticari bir ürün olarak bakarken veteriner hekimler ise tıbbi ürünlerin veteriner hekimliğinde koruyucu ve tedavici edici özelliklerinden dolayı ilacı, sağlığın doğal ve gerekli bir aracı olarak görmektedirler. Günümüzde sağlık alanında ilacın ticari ürün-meta niteliği giderek daha fazla artmaktadır. Oysaki ilacı, diğer alınıp satılan ürünlerden ayıran en önemli özelliği, ilaç seçiminin ve ilaç kullanım gerekliliğinin tüketicinin kendi isteğine bağlı olmaması ve sağlıkla ilgili sorunların önceden tahmin edilememesidir. İlaç, üreticileri tarafından üretilene kadar ticari bir ürün olarak görünse de üretiminden sonra bu özelliğini yitirerek sağlığın bir aracı haline dönüşmektedir.

Ülkemizde, Tarım ve Orman Bakanlığı, veteriner tıbbi ürünlerinin fiyatları serbest piyasa koşullarına göre belirlenmektedir demektedir. Bu yaklaşım spot ilacı destekler niteliktedir. Sadece serbest piyasa ile sağlığı yürütmek mümkün değildir; ayrıca veteriner hekimliği alanı da dahil ilaç alanında “*fiyat düşürme rekabeti*” ürün bazında yoğunlaşan tekelci niteliği dolayısıyla pek yoktur, çünkü ilaç firmaları ürettiği ilaçları, bilimsel ve teknolojik bilgiyi patent yoluyla kendi bünyelerine almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), sağlık alanında tam olarak tüketici bilincini oluşturmanın mümkün olamayacağını ve bu nedenle de sağlıkta serbest piyasa kurallarının tümünden geçerli olamayacağını ifade etmektedir. Hayvan ya da insan hastalandığında hekimlik hizmetinin satın alınması seçilemez; hasta, hasta yakınları ve hasta sahipleri hastalık karşısında hekimlik hizmeti almak zorunda kalmaktadırlar. Sağlık hizmeti almak zorunda kalan hasta sahipleri ise yapısı gereği tıbbi bilgiye ve bunu değerlendirebilecek yetkinliğe sahip değildir. Bu yüzden veteriner hekimine güvenir; veteriner hekiminin hastasını bir an önce sağlığına kavuşturması için tedavi protokolünü seçerken yapacağı kâra, ucuz ya da pahalı olmasına göre değil, hastasını korumaya ve sağlığına kavuşturmaya yönelik en doğru tedaviyi seçeceğine güvenir. Yaşamın kutsallığı ilkesi ön plandadır. Tarım ve Orman Bakanlığının iddia ettiği gibi ilaç, serbest piyasa ekonomisinin unsuru değildir.

Bu durum aynı zamanda yıllardır kronik bir hale gelmiş spot ilaç sorununu da desteklemekte ve veteriner tıbbi ürünlerin ehil olmayan kişiler tarafından yasak olmasına rağmen internette, pazarda, bakkalda satılmasına, sahte ve kaçak ürünlerin de piyasada var olmasına neden olmaktadır.

Veteriner tıbbi ürünleri olmazsa;

- Verimli bir hayvansal üretim (süt, et, yumurta, balık, bal vb) olmaz,
- Hayvan refahından bahsedilemez,
- Salgınlar, hastalıklar kontrol edilemez,
- Gıda kaynaklı enfeksiyonlar önlenemez,

- İşletmelerde büyük ekonomik kayıplar şekillenir,
- Hayvan hastalıklarının eradikasyonu mümkün olmaz,
- Hayvanlardan insanlara geçen hastalıkların önlenmesi mümkün olmaz.

Tıbbi ürünlerin ekonomik büyüklüğü (2018 yılı itibariyle);

- Global Beşerî İlaç Sektörü: 1.1 Trilyon USD
- Global Veteriner İlaç Sektörü: 30 Milyar USD
- Türkiye Beşerî İlaç Sektörü: 7 Milyar USD
- Türkiye Veteriner İlaç Sektörü: 330 Milyon USD

Veteriner tıbbi ürünler ile ilgili sorunlar;

- Veteriner tıbbi ürünlerin etiket fiyatları ile piyasa fiyatları arasında oluşan yüksek farklar,
- Veteriner tıbbi ürünlerin toptan ve perakende satışı arasındaki yüksek farklar,
- Tüketimi artırmaya yönelik promosyon, mal fazlalığı vb. uygulamaları, vadelerin spot piyasayı ve tüketimi destekleyici şekilde uzun olması,
- Veteriner tıbbi ürünlerin yasal perakende satış yerleri dışında, ecza depoları veya tedarikçiler üzerinden, direkt olarak yetiştirici ve hayvan sahibine ilaç satılması,
- İlaç firmaları tarafından, veteriner tıbbi ürünlerdeki kur fiyatları ile de açıklanamayacak şekilde neredeyse her aya tekabül eden, birbiri ile yarışmasına kontrolsüzce yapılan zamlar,
- Yasak olmasına rağmen bazı eczanelerin veteriner biyolojik ürünlerini satmaları,
- Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, veteriner tıbbi ürünler açısından eczanelerin rutin denetiminin yapılamaması, veteriner hekim reçetesi ya da veteriner hekim muayene reçetesi olmadan tavsiye reçetesi üzerinden ilaç verilmesi ve spot piyasa fiyatı üzerinden satış yapmaları,
- 5996 sayılı yasaya aykırı olarak, hayvancılık işletmelerine veteriner ecza depolarından ilaç temini izni verilmesi sonucu hayvancılık işletmelerinde yetiştiriciye direkt olarak ilaç satışlarının yapılması ve Sayıştay Başkanlığı'nın Eylül 2022 tarihinde yayınladığı 2021 yılına ait Tarım ve Orman Bakanlığı Sayıştay Denetim Raporunda da ifade edildiği gibi hayvancılık işletmelerinin yasa gereği yılda bir denetlenmesi ile ilgili raporların olmaması,

- Kuşlar, akvaryum ve egzotik hayvanlarını satan işyerlerinde, halk sağlığını etkileyecek şekilde veteriner tıbbî ürünlerin satılması,
- Sahada uygulanamaz olduğu anlaşılmış olan, dünyada hiçbir yerde Türkiye'deki kullanım gerekçesi ile bireysel olarak hayvanlar üzerindeki kalıntının takip edilmesi amacı ile kullanılmayan e-reçetenin yarattığı sorunlar ve veteriner hekimlere kesilen ağır para cezaları.

Sayılan sorunlar uzun süredir serbest veteriner hekimlik alanında yaşanmaya devam etmekte, mesleki saygınlığımızı yıpratarak, veteriner hekimlerin birbirleri ile ya da hayvan sahipleri ile güven ilişkisini de zedelemekle birlikte toplum sağlığını korumayı da giderek zorlaştırmaktadır.

IV. Türk Veteriner Hekimleri Birliği Kurultayı Veteriner Tıbbî Ürünler Komisyonu Raporunun giriş cümlesinde "*Devletler; piyasada üretilmekte olan ilaçların hayvan sağlığını ve buna ek olarak halk sağlığını tehdit etmesinden ötürü, ilaçların üretiminin sadece sanayinin ve ilacı tavsiye edenin sorumluluğuna bırakılmamasına karar vermişlerdir. Devletlerin vermiş olduğu bu karara Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) de destek vermiştir*" denmektedir. Bununla birlikte Tarım ve Orman Bakanlığı spot piyasayı destekleyici yaklaşımlara devam etmektedir. 13.03.1985 tarih ve 18693 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 85/9192 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile başlayan, 5996 sayılı kanun yürürlüğüne girmeden önce yapılan çalıştaylarda ve kurultayda gündemde olan, sonuç raporlarında da yer alan spot ilaç sorunu başta olmak üzere yaşanan sorunlar devam etmektedir.

Spot piyasayı yaratan faktörler ortadan kaldırılmalıdır, bunun için ilaçların toptan ve perakende fiyatları arasındaki uçuruma Avrupa Birliğinde olduğu gibi son verilmeli, etiket fiyatı, eskiden olduğu gibi toptancı-tedarikçi-perakendeci kazanç yüzdeleri belirlenmelidir. Bu oranlar fahiş sayılabilecek ya da ilaçların gereksiz tüketimini destekler nitelikte olmamalıdır. İlaç firmalarının her yıl etiket fiyatını onaylatma süreçleri iyi takip edilmelidir.

Avrupa Birliği ülkelerinde serbest piyasa ekonomisi söz konusu olmasına rağmen, sağlıkta ilaçların ucuz fiyata ve aynı ilacın her yerde aynı etiket fiyatından satılması hedefdir. Yani Avrupa Birliği'nde sağlıkta ve ilaçta tümüden serbest piyasa ekonomisi kuralları geçerli değildir. Çünkü Avrupa Birliği ülkelerinde, ülkemizdeki gibi hiçbir hayvan sağlığı ilacı ticari bir meta haline getirilmemiştir. Hastalığın tedavi süreci içerisinde ilaç bir tedavi aracıdır, kâr aracı değildir; hastalıkların tedavisinde bütüncül sağlık yaklaşımının bir parçasıdır.

E-Reçete, İTS (İlaç Takip Sistemi) ve ATS (Aşı Takip Sistemi)

Tarım ve Orman Bakanlığınca 2018 yılında E-Reçete, İTS ve ATS gibi sistemler kullanıma açılmıştır. E-reçetenin İTS ve ATS'den farklı değerlendirilmesi, İTS ve ATS'nin de amacına uygun kullanılması gerekmektedir. E-reçete veteriner tıbbî ürünlerin kontrolü ve takibi, hayvansal gıdaların sağlığı açısından olumlu farklar yaratacağı iddiası ile gündeme gelmiş ama tam tersi olmuş, spot ilaç sorununun büyümesine, veteriner tıbbî ürünlerin veteriner hekim

kontrol ve gözetiminden çıkmasına, her aşamada sistemlerin hedefinden uzaklaşarak maalesef veteriner hekimlere baskı ve cezalandırma aracına dönüşmesine, istenen kamu yararının tesis edilememesine neden olmuştur. E-reçetenin Türkiye'deki kullanım gerekçesi dünyanın hiçbir yerinde kullanılan bir gerekçe olmadığı gibi, bireysel olarak hayvan üzerinden küpe numarası ile kalıntıyı kontrol altına almak mümkün değildir. Kaldı ki e-reçete ile sütte ya da mezbahalarda kesilen hayvanların birebir eşleştirilmesi söz konusu olamadığı gibi sistem mezbahalarda aktif olarak kullanılamamaktadır.

Veteriner tıbbi ürünlerin tamamı İTS sisteminde kayıtlıdır. Ürünlerin hepsinin İTS'de kaydının olması ürünlerin izlenebilirliğini zaten sağlamaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı İTS ile hangi veteriner tıbbi ürünün hangi bölgede daha fazla kullanıldığı ile ilgili bir harita oluşturabilir ve bu bölgelerde hastalıkların epidemiyolojisi, eradikasyonları ile ilgili önlemleri alarak hastalıklar hakkında fikir sahibi olabilir ve denetleyebilir.

E-reçete uygulaması, veteriner hekimleri hayvan ve halk sağlığını korumaktan uzaklaştırarak, bürokrasiyi artıran ve ağır para cezaları ile cezalandırmaktan öteye geçmeyen bir uygulama haline gelmiştir. Bu sebeple *"e-reçete uygulaması ile sadece gıda değeri olan hayvanlarda, gıdalarda kalıntı bırakan tıbbi ürünler takip edilmelidir"*. Bunların dışındaki gıdada kalıntı bırakmayan ilaçlar için e-reçete zorunluluğu kaldırılmalıdır. Ayrıca gelişmiş ülkelerde, gıda değeri olan hayvanlarda, gıdalarda kalıntı bırakan ilaçların takibinin gıdada kalıntı izleme programları ile desteklendiğini görmekteyiz. Ülkemizde gıda kalıntı izleme programları aktif ve şeffaf hale getirilmeden ve veteriner tıbbi ürünlerde karekod gibi birtakım düzenlemelere gidilmeden güvenli gıdadan söz etmek mümkün değildir.

Ayrıca tüm gelişmiş ülkelere baktığımızda evcil küçük hayvan kliniklerinde ise e-reçete mecburiyeti yoktur, Türkiye'de de ev hayvanlarından e-reçete uygulaması kaldırılmalıdır. 6343 sayılı *"Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun"*un 10. Maddesi *"Veteriner hekimler, hastane, laboratuvar ve muayene yerlerinde muayene ve tedavileri için getirilen hayvanların eşkalini, sahiplerinin adreslerini, hastalık durumlarını, tedavi şekillerini, yazmak üzere yönetmeliğindeki örneğine uygun gündelik bir protokol defteri tutmaya mecburdurlar. Bu defterlerin sayfaları kayıtlı buldukları veteriner dairesi tarafından numaralanır ve mühürlenir. Tedavi ve ücretlerden doğacak davalarda işbu defterlerdeki kayıtlar esastır"* demektedir. İlaç Takip Sistemi ile birlikte protokol defterinin tutulması yeterli olmalıdır.

Veteriner e-reçete talimatları 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na da aykırılık içermektedir. Anayasamız ve uluslararası anlaşmalar gereği tarafı olduğumuz, ülkemizin de büyük bir titizlikle üzerinde durduğu kişisel verilerin korunması ihlal edilmektedir.

Veteriner Tıbbi Ürünler İçin İyi Üretim Uygulamaları (GMP) Denetimlerine Dair Uygulamalar

İyi Üretim Uygulamaları (GMP), Dünya Sağlık Örgütü ve diğer ülkeler tarafından da kabul görmüş, ilaçların üretim standartlarını ve kalite güvencesini sağlamak amacıyla tüm üretim ve kalite denetimleriyle ilgili işlemleri kapsayan kurallardır. Bu kurallar, ilaçların üretildiği bölümlerde her türlü hijyen ve düzen önlemlerinin alınmasını, uygun nitelikte üretilmesinin sağlanmasını, kayıt ve denetim sistemini, ilaçların hayvan sağlığında kullanılmak üzere en iyi şekilde ulaşabileceği koşulları kapsamaktadır.

Türkiye’de veteriner tıbbi ürün endüstrisi, bu ürünlerin geliştirilmesi, üretimi ve kontrolünde yüksek Kalite Yönetim standartlarını muhafaza etmektedir. Pazarlama izni sistemi, tüm veteriner tıbbi ürünlerin Bakanlık tarafından değerlendirilmesi yoluyla, güncel güvenlik, kalite ve etkinlik gerekliliklerine uygunluğun temin edilmesini sağlamakla birlikte ülkemizdeki GMP uygulamaları ile ilgili mevzuatın hayvan sağlığı ve refahı yönünden yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Uygulamada günümüzde Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) güvenli bir şekilde kullanılan, üretimi ve satışına izin verilen, GMP sertifikası almış veteriner tıbbi ürünlerin ülkemize gelişi ya askıya alınmış ya da tamamen ortadan kalkmış ve veteriner hekimlerin hastasının refahı ve tedavisi için en önemli aracı olan ilaca ulaşımı zora girmiştir. Bununla birlikte bu ilaçlar bazı kişiler tarafından kaçak yollar ile ülkemize sokulmakta, hayvan sahipleri bu ilaçlara internetten, sosyal medyadan ulaşarak hiçbir veteriner hekim kontrol ve gözetimi olmadan kendi başlarına kullanmaya başlamaktadır. Bu kaçak ilaçlar hem vergi kaybına sebep olmakta hem de veteriner hekim kontrol ve gözetiminde kullanılması gereken ilaçların ehil olmayan kişiler tarafından kullanılması sonucu hayvan sağlığı ve refahı, halk ve çevre sağlığı doğrudan etkilenmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde hayvan sağlığı ilaç üretimi ve satışı ülkenin bakanlık iznine ve denetimine bağlıdır. GMP kalite ve takip açısından vazgeçilemez özelliklere sahip olmanın yanı sıra ekonomik açıdan ve ihtiyaç olan ürünlerin ülkemize gelebilmesi ile ilgili zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Biyoeşdeğerlik Çalışması / Klinik Öncesi ve Klinik Deneme Çalışmaları

Türkiye’de veteriner tıbbi ürünleri ile ilgili olarak biyoeşdeğerlik / klinik öncesi ve klinik deneme çalışması yapacak bir merkez bulunmamaktadır. Sektör, Avrupa Birliği veya diğer gelişmiş ülkelerdeki merkezlerde bu çalışmayı yaptırmak durumunda kalmaktadır. Yeni ürün geliştirilmesi için Türkiye’de biyoeşdeğerlik / klinik öncesi ve klinik deneme çalışması yapacak merkezlerin belirlenmesi ve bu merkezlerin Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından akredite edilmesi yerli üretim ve dışa bağımlılığı azaltma açısından öncelikli bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Konuyla ilgili mevzuat buna engel olmayıp 24.12.2011 tarih ve 28152 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “*Veteriner Tıbbi Ürünler Hakkında Yönetmelik*” 8. Madde 3. Fıkrasında “*Bakanlık, ürünlere ait çalışmalara veya çalışmaların yapılacağı laboratuvarlara standart getirebilir veya uluslararası alanda kabul görmüş standartlara sahip olmasını talep edebilir*” demektedir.

Bilindiği gibi biyoeşdeğerlik farmasötik yönden eşdeğer iki müstahzarın aynı dozda verilmişinden sonra biyoyararlanımlarının ve etkilerinin benzer olması demektir. Biyoeşdeğerlik çalışmalarında jenerik ürün, aynı etkin maddeyi aynı dozda içeren orijinal ürünle karşılaştırılarak o ürüne biyoeşdeğer olup olmadığına karar verilir. Yönetmelikte “*Aynı etkin maddenin farklı tuzları, esterleri, eterleri, izomerleri, izomer karışımları, kompleksleri ve derivatları, güvenilirlik ve etkinlikle ilgili özellikleri belirgin bir şekilde ayrı olmadığı sürece aynı kabul edilir*” dese de bunların kanıtları olarak sunulacak belgelerin elde edileceği laboratuvar / laboratuvarlara acil ihtiyaç bulunmaktadır. Aynı şekilde bu laboratuvarların Bakanlığın veteriner sağlık ürünlerine pazarlama izni verirken istemiş olduğu güvenilirlik ve kalıntı testleri, klinik öncesi ve klinik denemeler ve çevresel etkilerin değerlendirilmesine yönelik testlerin de bu türden yetkilendirilmiş laboratuvarlarda yapılması veya yaptırılması gerekmektedir. Bununla beraber bu tür testleri yapacak İyi Laboratuvar Uygulamaları (GLP) sertifikasına sahip bir laboratuvar bulunmaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Farmakovijilans

Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde Veteriner Sağlık Ürünleri Farmakovijilans birimi kurulması ve bu birimin veteriner sağlık ürünlerinin advers etkilerinin bildirilmesini teşvik etmekten, farmakovijilans verilerini toplamaktan ve bu verileri değerlendirmekten sorumlu olması gerekir. Bu işlemleri yapmak için uzmanlardan oluşan bir danışma komisyonu kurması ve gelen bilgilerin İzleme ve Değerlendirmesini yaparak rapor haline getirmekten sorumlu bir danışma kuruluyla çalışması önerilmektedir. Aksi halde farmakovijilans sisteminin doğru işlemesi mümkün olmayacaktır.

Son yıllarda uluslararası kuruluşlar tarafından da daha çok ön plana çıkmaya başlayan tek sağlık yaklaşımı anlayışı nedeniyle gerek veteriner tıbbi ürünleri gerekse beşerî sağlık ürünleriyle formülasyon dışında arada fark olmayan ürünlerin aynı yerden ruhsatlandırılması veya satış izni verilmesi amacıyla herhangi bir bakanlığa bağlı olmayan doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı Türkiye İlaç Kurumunun kurulması sağlanmalıdır. Bu Kurum ABD’de, Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi (FDA) gibi ve Avrupa’da, Avrupa İlaç Ajansı (EMA) gibi çalışmalıdır. Ayrıca ilgili kurumun yetki alanına zirai mücadelede kullanılan ürünler ile biyosidal ürünlerin de eklenmesi gerekir. Mevcut durumda biyosidal ürünler Sağlık Bakanlığı tarafından benzer etken maddeli zirai ürünler ise Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından zirai mücadele amacıyla ruhsatlandırılmaktadır. Bunların da aynı Kurum tarafından ruhsatlandırılması daha uygun olacaktır.

Farmakopesi

Ülkemizde Cumhuriyet Döneminde ilk Farmakope 1930 yılında hazırlanmış, sonraki dönemlerde zaman zaman revize edilmiştir. En son 1974 Türk Farmakopesi kullanılmış ancak 1974 yılından sonra, Avrupa Farmakopesi’nin “Genel Bölümler” ve “Reaktifler” bölümlerini

kapsayan “*Türk Farmakopesi I - Avrupa Farmakopesi Adaptasyonu, 2004*” ve “*Türk Farmakopesi II- Avrupa Farmakopesi Adaptasyonu, 2016*” adlı kitaplar yayımlanmıştır.

“*Türk Farmakopesi 2017*” kitabı 2017 yılı sonunda tamamlanarak 6 cilt olarak; genel uyarılar, analiz yöntemleri / malzemeleri, kaplar ve kaplar için malzemeler, reaktifler, mikrobiyolojik yöntemler, genel monograflar, dozaj şekilleri, aşular, antiserumlar, radyofarmasötikler, cerrahi iplikler (sütürler), homeopatikler, majistral ürünler, özel monograflar kısımlarından oluşacak şekilde yayımlanmış, takip eden her yıl sonunda yeni ve güncellenen monografları kapsayacak şekilde Türk Farmakopesi 7.1, 7.2, 7.3 ve 7.4 Ek’leri halinde basılarak 2021 yılı itibariyle mevcut durumda toplam on bir cilde ulaşmıştır.

Avrupa Farmakopesi ve diğer farmakopelerde bulunmayan Ülkemiz yetenekleriyle geliştirilen ve hazırlanan bazı genel yöntem ve özel Milli Monograflara da Türk Farmakopesi 2017’de yer verilmiş, 2018 yılında dokuz, 2019 yılında on altı, 2020 yılında yedi ve 2021 yılında dokuz adet daha Milli Monograf Türk Farmakopesi’ne kazandırılarak, güncel Türk Farmakopesi özellikle bitkisel monograflar yönüyle zenginleştirilmiştir.

Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu tarafından yakın zamanda gerçekleştirilen bir çalışma ile Türk Farmakopesinin, uluslararası farmakopeler de dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi söz konusu olmuştur. Veteriner ilaçlarını da doğrudan ilgilendiren bu türden çalışmaların dikkatlice takip edilmesi ve katkı sağlanması özellikle önemlidir. Üniversiteler bünyesinde bu çalışmalara aktif katılım sağlansa da Tarım ve Orman Bakanlığı düzeyinde bu çalışmalara aktif katılım sağlanmadığı görülmektedir.

Kalıntı

IV. Kurultay raporunda da geçtiği üzere antimikrobiyel direnç içerisinde antibiyotik direnci özellikle öne çıkmaktadır. Antibiyotiklere dirençli bakteriler bir yandan kendisine önceden etkili ilaçların etkinliğini ve sağaltımın yararlılığını azaltırken, bir yandan da hayvandan hayvana veya hayvandan insana geçen hastalıkların yaygınlaşmasına yol açarlar. Bu yönden konu, halk sağlığı bakımından da çok önemlidir. Raporda küresel antibiyotik kalıntı tarama ve izleme programlarındaki yetersizliklere vurgu yapılmış ve ülkemizde de yetersiz olan kalıntı tarama ve izleme hayata geçirilmesi gerekliliği ortaya konmuştur.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2000 yılından itibaren Kalıntı İzleme Programı gerçekleştirilmekle birlikte, Kalıntı İzleme Planı sonuçları değerlendirildiğinde; yıllık olarak yapılan planın bazı aşamalarında gerçekleşmenin tam ve şeffaf olmadığı görülmektedir. Ürün alt gruplarına göre işlenecek asgari örnek sayısına ulaşımın yeterliliği, örneklemenin ülkesel boyutta ve daha çok numunede olacak şekilde çoğaltılması gerekmektedir. Ulusal Kalıntı İzleme Programının kanatlı hayvan etleri ile kırmızı eti, su ürünleri yetiştiricilik ürünlerini, çiğ süt, yumurta ve balı kapsadığı söylenmekte ama Kalıntı İzleme Planı sonuçları kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. 2023 yılı temmuz ayında Türkiye’den Tayvan’a ihraç edilen yumurtalarda nitrofuran maddesinin tespit edildiği, nitrofuran kullanımının Avrupa Birliği’nde gıda amaçlı

yetiştirilen hayvanlarda kullanımına izin verilmediği, ülkemizde de yumurta elde edilen tavuklar dâhil gıda elde edilmek amacıyla yetiştirilen hayvanlarda kullanımının yasak olduğu kamuoyunda yer almış, Tarım ve Orman Bakanlığı konu hakkında inceleme başlattığını duyurmuş fakat incelemenin sonuçları da kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

AB ülkelerinde gıda değeri olan hayvanlarda kullanılan ilaçların ve gıda güvenliğinin sorumluluğu üreticiye aittir, ülkemizde ise bu sorumluluk veteriner hekimlere yüklenmiştir. Gıda değeri olan hayvanlarda mezbahalarda, kesimhanelerde yapılacak kalıntı analizleri ile ürüne ait sorumluluk üreticiye bırakılmalı; bu konuda da üreticiler eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir.

Veteriner Tıbbi Ürünler ve Tıbbi Atıkların İmhası Talimatı

Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nün "Veteriner Tıbbi Ürünler ve Tıbbi Atıkların İmhası Talimatı" 11.03.2019 tarihinde yayımlanmış üzerinden 4 yıl geçmiştir. Bu talimat da veteriner hekimlerin tarihi geçmiş farmasötik ürün (ilaçlar) ile ilgili 6 ayda bir tıbbi atık imha kurullarının toplanacağı, Maliye Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan birer üyenin tarihi geçmiş ürünleri tespit ederek imhasına karar vereceği yönünde düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu 2,5 yıl zarfında bu kurullar kurulmamıştır. Veteriner hekimler tarihi geçmiş ilaçları götürerek tespit ettirme yükümlülüğüne sokulmuştur. Ancak bundan sonra imhası mümkün olabilmektedir. Yönetmelikle muayenehane, poliklinik ve hayvan hastanelerinde tarihi geçmiş ilaç bulunamaz düzenlemesi yaparken, bahse konu talimatta tarihi geçmiş ilaçların bu kurulların toplanması ve imha kararı verene kadar saklanması zorunlu kılmaktadır. Hayatın olağan akışına ters ve yerine getirilemeyecek taleplerle veteriner hekimler karşı karşıya kalmakta, cezai müeyyidelere uğramaktadır. Mevzuat düzenlemeleri birbiriyle çelişmemelidir. Bu talimatla veteriner tıbbi ürünler tıbbi atık imha prosedüründen çıkartılmış, tamamen imhası mümkün olmayan çok tehlikeli madde ve nükleer atıklara uygulanan ülkemizde sadece Kocaeli ve Ankara'da bulunan nükleer ve tehlikeli atık zararsız hale getirme merkezlerine gönderilmek zorunda kalınmaktadır. Buralarda yüksek fiyatlarla imha edilmektedir. Halbuki bu etken maddeyi içeren pek çok ürün beşerî tıpta kullanan kişiler (hastalar) tarafından çöplere atılmakta hayvan yetiştiricileri kullanmadıkları ilaçları çöpe ve çevreye atmakta iken veteriner hekimlere belediyelerce kurulmuş tıbbi atık imha tesislerinde yok edilecek şekilde tıbbi atık çöplerine dahi atılmasına izin verilmemiş olması bir çelişkidir. Veteriner hekimlik hizmetlerinde maliyeti artıran bu duruma son verilmeli, veteriner hekimler de beşerî tıpta olduğu gibi tıbbi atık imha kuralları içerisinde çalışabilmelidir.

Çözüm olarak 11.03.2019 tarihinde yayınlanan Veteriner Tıbbi Ürünler ve Tıbbi Atıkların İmhası Talimatı yürürlükten kaldırılmalıdır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın mevzuatları çerçevesinde tıbbi atıklar imha edilmelidir.

3. Çözüm Önerileri ve Sonuç

Hayvan sağlığı ve refahında koruyucu ve tedavici edici özelliklerinden dolayı veteriner tıbbi ürünler halk ve çevre sağlığını, halkın sağlıklı ve güvenilir hayvansal gıdaya ulaşmasını yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle veteriner hekim kontrol ve gözetiminde, mesleki kurallar içerisinde son tüketiciye ulaştırılmalıdır.

Veteriner tıbbi ürünlerin yasal olarak satışı olmamasına rağmen internet, bakkal, petshop, pazar gibi yerlerde kaçak olarak satışının yapıldığı görülmektedir. Doğası gereği sağlık üzerinde önemli etkilere sahip veteriner tıbbi ürünler, sadece veteriner ecza depolarından ruhsatlı perakende satış yerlerine verilmelidir. İlacın yasal olmayan yerlerde bulunmasının önünde geçebilmek, halk sağlığının korunabilmesi ve ilacın takip edilebilmesi için Tarım ve Orman Bakanlığı'nın bitki koruma ürünlerine karekod getirdiği gibi (Şubat/2019) hayvan sağlığı ilaçlarına da karekod getirmesi bir zorunluluktur. Her ilacın kendine ait karekodu ile üreticiden çıkmasıyla birlikte hangi depo-klinik ve eczanede satışa sunulduğuna dair net bilgi edinilmektedir. Bizde ise Bakanlığın yaptığı gibi hayvan sağlığı ilaçlarının tıbbi ürün seri numarası ve doz hesabı ile e-reçete üzerinden takibi mümkün değildir. Yasal perakende satış noktaları dışında kaçak olarak satılan hayvan sağlığı ilaçları tespit edildiğinde, ilaçlardaki aynı olan seri numarasına bakılarak bunun hangi depo, hayvancılık işletmesi, veteriner hekim veya eczaneden çıktığı bugün var olan sistemler ile izlenememektedir. Hayvan sağlığı ilaçlarını, yeniden sağlığın ve koruyucu hekimliğin bir parçası haline getirmek, ticari bir meta olmaktan çıkarmak, spot piyasayı yok etmek, kaçak ve sahte ilaç satışını, yasal olmayan yerlerde satılmasını engellemek, ilacı veteriner hekim kontrol ve gözetimine döndürmek ve izlenebilirlik için daha önce Bakanlık tarafından uygulamaya koyulacağı bildirilen karekod sistemine geçilmesi faydalı olacaktır. Bu adımla toplum sağlığı için risk olan, kaçak ve sahte ilaç satışı engellenecek, denetim sağlanacaktır.

Hayvan sağlığı ve refahı, halk ve çevre sağlığının korunması için giderek daha büyük sorun haline gelen spot ilaç piyasası bitirilmelidir. Bunun için Bakanlık veteriner tıbbi ürünlere etiket fiyatından satış zorunluluğu getirmeli, satış fiyatları ambalajında yer almalı, etiket fiyatları; son tüketicinin, hayvan sağlığı ve refahının menfaatleri gözetilerek eskiden olduğu gibi üretici, depocu ve perakende satış yeri kâr yüzdeleri şeklinde belirlenmeli ve toptan perakende satış fiyatları arasındaki uçurum kapatılmalıdır. İlaç firmaları tarafından, veteriner tıbbi ürünlerdeki kur fiyatları ile de açıklanamayacak şekilde neredeyse her aya tekabül eden, birbiri ile yarışırmasına kontrolsüzce yapılan zamlar hayvan sağlığı ve refahının korunmasını zorlaştırmaktadır.

5996 sayılı kanununun 13. maddesi 5. bendinde yer alan "*Veteriner sağlık ürünlerinin ambalajında satış fiyatının belirtilmesi zorunludur. Bakanlık, ülke ihtiyaçları, piyasa koşulları, kamu yararı ve hizmetin gereklerini dikkate alarak, gerektiğinde satış fiyatlarını belirleyebilir*" denmektedir. İlgili yasal yetki kapsamında yukarıda bahsi geçen saha problemlerinin ayrıntılı incelenmesi, sorunların tespitleri ve çözüm önerilerinin tartışılabilmesi amacıyla Tarım ve

Orman Bakanlığı yetkilileri, Türk Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Konseyi ve Veteriner Hekim Odaları temsilcileri, ilaç sanayisi temsilcileri, veteriner ilaç depoları temsilcileri ile daha önce bir defa gerçekleştirilmiş olan “İlaç Fiyatları Belirleme Komisyonu”nun oluşturulması ve devamlılığının sağlanması kaçınılmazdır.

Veteriner tıbbi ürünlerde tüketimi artırmaya yönelik promosyon, iskonto, mal fazlalığı vb. uygulamaları ile vadelerin spot piyasayı ve tüketimi destekleyici şekilde uzun olması engellenmelidir. İlaç firmalarının her yıl etiket fiyatını onaylatma süreçleri iyi takip edilmelidir. Oluşturulması tavsiye edilen “İlaç Fiyatları Belirleme Komisyonu” bu konularda da etkin olmalıdır.

Veteriner tıbbi ürünler ve satılması yasak olan biyolojik ürünler açısından eczanelerin Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından rutin denetiminin yapılması sağlanmalıdır. Eczanelerden veteriner hekim muayene reçetesi olmadan veteriner tıbbi ürünler tüketiciye ulaşmamalıdır. Eczanelerden tavsiye reçetesi ile veteriner tıbbi ürün çıkışı engellenmelidir, bu durum yetiştiricileri kendi inisiyatifleriyle ilaç kullanmaya teşvik etmektedir.

E-reçete, veteriner tıbbi ürünlerin kontrolü ve takibi, hayvansal gıdaların sağlığı açısından olumlu farklar yaratacağı iddiası ile gündeme gelmiş ama tam tersi olmuş, spot ilaç sorununun büyümesine, veteriner tıbbi ürünlerin veteriner hekim kontrol ve gözetiminden çıkmasına, her aşamada sistemlerin hedefinden uzaklaşarak maalesef veteriner hekimlere baskı ve cezalandırma aracına dönüşmesine, istenen kamu yararının tesis edilememesine neden olmuştur.

E-reçete uygulaması, veteriner hekimleri hayvan ve halk sağlığını korumaktan uzaklaştırarak, bürokrasiyi artıran ve ağır para cezaları ile cezalandırmaktan öteye geçmeyen bir uygulama haline gelmiştir. Bu sebeple e-reçete uygulaması ile “Sadece gıda değer olan hayvanlarda, gıdalarda kalıntı bırakan tıbbi ürünler takip edilmelidir.” Bunların dışındaki gıdada kalıntı bırakmayan ilaçlar için e-reçete zorunluluğu kaldırılmalıdır. Ayrıca gelişmiş ölkelerde, gıda değer olan hayvanlarda, gıdalarda kalıntı bırakan ilaçların takibinin gıdada kalıntı izleme programları ile desteklenmektedir. Ölkemizde gıda kalıntı izleme programları aktif ve şeffaf hale getirilmeden ve veteriner tıbbi ürünlerde karekod gibi birtakım düzenlemelere gidilmeden güvenli gıdadan söz etmek mümkün değildir.

Ayrıca tüm gelişmiş ölkelere baktığımızda evcil küçük hayvan kliniklerinde ise e-reçete mecburiyeti yoktur, Türkiye’de de ev hayvanlarından e-reçete uygulaması kaldırılmalıdır. 6343 sayılı Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanununun 10. Maddesi “Veteriner hekimler, hastane, laboratuvar ve muayene yerlerinde muayene ve tedavileri için getirilen hayvanların eşkalini, sahiplerinin adreslerini, hastalık durumlarını, tedavi şekillerini, yazmak üzere yönetmeliğindeki örneğine uygun gündelik bir protokol defteri tutmaya mecburdurlar. Bu defterlerin sayfaları kayıtlı buldukları veteriner dairesi tarafından numaralanır ve mühürlenir. Tedavi ve ücretlerden doğacak davalarda işbu defterlerdeki kayıtlar esastır” demektedir. İlaç Takip Sistemi ile birlikte protokol defterinin tutulması yeterli olmalıdır.

Bu bürokrasi altında bunalan, iş yapamaz hale gelen, üstelik gıda güvenliği amacı ile uzaktan yakından ilgisi olmayan e-reçete ile veteriner hekimlerin denetim adı altında 2023 yılı için yaklaşık 46.159 TL'den, 2024 yılı içinse 73.143 TL'den başlayan ağır para cezalarını kaldıramayacağı açıktır. Bu sebeple ağır para cezalarının düşürülmesi, denetimlerde uyarı ile süre tanınması ve kademeli para cezalarının kanunda yer alması sağlanmalıdır.

Her bir veteriner kliniği devletimiz için, ekonomimiz için katkı ve istihdam alanıyken, tüm gelişmiş ülkelerde devlet ekonomisinin, ülke hayvancılığının destekleyicisi, gıda sağlığının ve güvenliğinin koruyucusu olan serbest veteriner hekimlerin varlığı devlet tarafından desteklenmelidir. Kamuda çalışan veteriner hekimlerimizin de denetimler sırasında doz doz ilaç takibi ile zor durumda bırakan e-reçete cezaları vicdanları yaralamakta, meslektaşlarına gıda güvenliği ile hiçbir ilgisi olmayan durumlar için ağır para cezaları kesmek zorunda bırakmaktadır. Bu durum hekimlik ve çalışma barışını da zedelemektedir. E-reçetede gıda değeri olan hayvanlarda gıdalarda kalıntı bırakan ilaçların takip edilmesiyle birlikte ağır para cezalarının düşürülmesi gerekmektedir. E-reçete, gıda güvenliği ve izlenebilirliğe katkı sağlayamamış, aksine spot piyasayı bitirmemiş hatta artırmış ve çok büyük bir kaos ortamı yaratmıştır. Hala depolardan direkt halka, yetiştiriciye ya da petshoplara kontrolsüz ilaç satışı devam etmekte ve veteriner hekimler bürokrasi altında ezilmekte, adeta kliniklerini kapatmaya zorlanmaktadır, oysaki her bir veteriner kliniği devletimiz, ekonomimiz için katkı ve istihdam alanıdır.

Veteriner e-reçete talimatları, 6698 sayılı "*Kişisel Verilerin Korunması Kanunu*"na da aykırılık içermektedir. Anayasamız ve uluslararası anlaşmalar gereği tarafı olduğumuz, ülkemizin de büyük bir titizlikle üzerinde durduğu kişisel verilerin korunması ihlal edilmektedir. E-reçete üzerinden hayvan sahiplerinin ad, soyad, adres ve T.C. kimlik numarası gibi kişisel verileri, tüm sistem kullanıcılarına açılarak veteriner hekimler suç işler duruma düşürülmektedir. Veteriner hekimler her yaptığı uygulamada bu e-reçete sistemi ile hukuka uygun davranmak ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın hukuka ve yasalara aykırı talebini yerine getirmek arasında bir seçime zorlanmamalı ve bu hukuksuzluğa son verilmelidir, kişisel veriler korunmalıdır.

Bugün Türkiye'de ev hayvanlarının hastalık ve tedavilerinde kullanılan ilaçların büyük bir kısmı beşerî ilaçlardır ve bu ilaçların çok büyük bir çoğunluğunun dünyada da veteriner tıbbi ürün olarak muadilleri bulunmamaktadır. Az sayıda bulunan veteriner hekim için ruhsatlandırılmış küçük hayvan kliniklerinde kullanılan ilaçlar da Türkiye'de üretilmemekte, yüksek fiyatlarla döviz olarak ödenerek yurtdışından getirilmektedir. 2016 yılına kadar küçük hayvan klinikleri beşerî ecza depolarından GLN (Küresel Yer Numarası- Global Location Number) numarasıyla beşerî ilaçları alarak temin eder iken bu alanda yapılan müdahaleler sonucunda Sağlık Bakanlığı veteriner hekimlere GLN numarası vermeyi durdurmuş; veteriner hekimler beşerî ecza depolarından GLN numarasıyla aldıkları beşerî ilaçları alamaz duruma düşürülmüştür. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Sağlık Bakanlığı'na muayenehane, poliklinik ve hayvan hastanelerine GLN numarasının verilmesinde bir sakınca olmadığının bildirilmesi halinde sorun çözülecektir.

“Veteriner Tıbbi Ürünler Hakkında Yönetmeliğin” 34. Madde 5. fıkrası “Satış yerlerinde ürün ya da terkip hazırlanamaz, ürünler sadece pazarlama iznine esas takdim şekilleri ile satılabilir, iç ambalaj bütünlüğünü bozacak şekilde satılamaz.” denilmektedir. Ülkemizde 1842 yılından 2010 yılına kadar veteriner hekimler aldıkları eğitim gereği muktedir oldukları her türlü ilaç terkiibini düzenleyip, hastaları için majistral ilaç hazırlayabiliyorken 2011 yılında yayınlanan Veteriner Tıbbi Ürünler Hakkında Yönetmelik ile bu hakları da ellerinden alınmıştır. Veteriner hekimler hayvan hastalıklarını tedavi ederken teşhis koyulan hastalığa, hastalarının genel durumlarına ve türlerine göre değişik oranlarda ve dozlarda terkipler hazırlayarak hastalarını tedavi ederler. Bu madde ile birlikte veteriner hekimler sadece ilaç satan kişi konumuna getirilmiş, eğitimlerinde zorunlu ders olan farmakoloji eğitimi sırasında hastaya özel farmakolojik terkipler hazırlama eğitimi de görmezden gelinmiştir. Veteriner hekimlerin terkip, majistral ilaç hazırlamasına engel olan bu madde kaldırılmalıdır. Üstelik günümüzde ülkemizde geçerli olan Türk Farmakopesinde konuyla ilgili çok sayıda majistral monograf varken ve Türk Farmakopesinin uygulanması kanun hükmündeyken yönetmelikle bu hakkın veteriner hekimlerin elinden alınması mevzuata da aykırıdır. “Ürünler sadece pazarlama iznine esas takdim şekilleri ile satılabilir, iç ambalaj bütünlüğünü bozacak şekilde satılamaz” ile ilgili maddenin de pratikte uygulanabilmesi mümkün olmamaktadır. Veteriner hekimler farklı tür ve boylarda hayvanlara koruyucu ve tedavi hizmeti vermektedir. Piyasaya sürülen ilaçların çoğunluğu ortalama hayvan ağırlığı üzerinden paketlenmekte hem veteriner hekim, hastasının ihtiyacı dışında olabilecek ilacı hayvan sahibine vermeye zorlanmakta hem hayvan sahibine ilacın maliyeti yükselmekte hem de hayvan sahiplerinin kullanılmayan ilaç kısımlarını çöpe atarak çevre sağlığını tehdit etmesine ya da kalan ilaçları veteriner hekim kontrol ve gözetimi olmadan başka hayvanlara kullanmasına neden olmaktadır, bu madde kaldırılmalıdır.

Aynı firmanın aynı ilacının miadı, Avrupa’da 5 yıl iken ülkemizde ise 2 yıl miadlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çelişkinin ortadan kaldırılması ilaçların çevre sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini de ortadan kaldıracaktır.

Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde Veteriner Sağlık Ürünleri Farmakovijilans birimi kurulması ve bu birimin veteriner sağlık ürünlerinin advers etkilerinin bildirilmesini teşvik etmekten, farmakovijilans verilerini toplamaktan ve bu verileri değerlendirmekten sorumlu olması gerekir. Bu işlemleri yapmak için uzmanlardan oluşan bir danışma komisyonu kurması ve gelen bilgilerin İzleme ve Değerlendirmesini yaparak rapor haline getirmekten sorumlu bir danışma kuruluyla çalışması önerilmektedir. Aksi halde farmakovijilans sisteminin doğru işlemesi mümkün olmayacaktır.

Son yıllarda uluslararası kuruluşlar tarafından da daha çok ön plana çıkmaya başlayan tek sağlık yaklaşımı anlayışı nedeniyle gerek veteriner gerekse beşerî sağlık ürünleriyle formülasyon dışında arada fark olmayan ürünlerin aynı yerden ruhsatlandırılması veya satış izni verilmesi amacıyla herhangi bir bakanlığa bağlı olmayan doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı Türkiye İlaç Kurumunun kurulması sağlanmalıdır. Bu Kurum ABD’de, Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi (FDA) gibi ve Avrupa’da, Avrupa İlaç Ajansı (EMA) gibi çalışmalıdır. Ayrıca ilgili kurumun yetki alanına zirai mücadelede kullanılan ürünler ile biyosidal ürünlerin de eklenmesi gerekir. Mevcut durumda biyosidal ürünler Sağlık Bakanlığı tarafından benzer etken maddeli

zirai ürünler ise Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından zirai mücadele amacıyla ruhsatlandırılmaktadır. Bunların da aynı Kurum tarafından ruhsatlandırılması daha uygun olacaktır.

Son zamanlarda özellikle internet ve sosyal medya ortamlarında tıbbî olmayan veteriner sağlık ürünlerinde reklamların artışı gözlenmektedir. İnternet sitelerinde ve sosyal medya reklamlarında bu ürünlerin hayvanları tedavi yoluna gittiği, hayvanların tedavi öncesi ve sonrası iddiası ile görüntülere yer verildiği, ürünlerin veteriner tıbbi ürün gibi tanıtılarak reklamının yapıldığı, ürünlerin kullanımı ile ilgili olumlu geri dönüşler olduğu iddiası ile mesajlar paylaşarak gerçekleri yansıtmayan tanıklık ve tavsiye niteliğinde ifadelerle yer verildiği, paylaşımların tüketicileri aldatıcı, tüketici güveni ile tüketicilerin tecrübe ve bilgi noksanlıklarını istismar edici nitelikte olduğu, veteriner hekim olmadığı halde hayvanları tedavi edici yönde davranarak, veteriner hekim uzmanlığı gerektiren konularda endikasyon belirten ve bilimsel olarak ispata muhtaç ifadeler kullanılarak tüketicileri yanıltıcı sağlık beyanlarına yer verildiği görülmektedir.

Bu reklam ve paylaşımlar ile söz konusu ürünlerin hayvan fizyolojisine ve / veya metabolizmasına etki eden bir “*Veteriner tıbbi ürün*” gibi tanıtıldığı, ayrıca şayet anılan ürünlerin söz konusu reklamlarda belirtilen iddiaları kanıtlayabilir nitelikte ise, bu durumda Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından “*Veteriner tıbbi ürün*” veya “*İlaç*” kapsamında ruhsatlandırılması gerektiği, “*Veteriner tıbbi ürün*” veya “*İlaç*” kapsamında değerlendirilen ürünlerin reklamının yapılmasının ise mevzuat gereği yasak olduğu, söz konusu beyanların doğruluğunun bilimsel olarak ispat edilmiş sayılamayacağı, dolayısıyla doğruluğu bilimsel olarak ispat edilmemiş bu beyanlarla tüketicilerin aldatılıp yanıltıldığı, şahıs(lar) ve firmalar tarafından satılan ürünlere yönelik talep oluşturulduğu görülmüştür.

Ayrıca 5996 sayılı “*Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu*” ve “*Tıbbi Olmayan Veteriner Sağlık Ürünleri Yönetmeliğine*” göre de söz konusu reklamı ve tanıtımı yapılan ürünlerin ruhsatlandırılmadığı, yine ruhsatlandırılmış ürünler için ise aynı yönetmeliğe göre tıbbi olmayan veteriner sağlık ürünlerinin Tanıtım başlığı altında 11/1- “Ürünlerin tanıtımında kullanılacak bilgiler, Bakanlığa sunulan bilgilere ve bilimsel gerçeklere uygun olmak zorundadır.” ve 11/2- Maddelerince “Tanıtımda kullanılan bilgiler hiçbir şekilde tıbbi iddialar içeremez, yanıltıcı olamaz, tıbbi bir ürünün ya da izin sahibinin reklamını yapamaz veya başka bir ürünü hedef alamaz.” denmekte olmasına rağmen bu internet ve sosyal medya ortamlarında tıbbî olmayan veteriner sağlık ürünlerinde reklamlar ve bu reklamların artışı denetlenememektedir.

Bu reklam ve paylaşımlar ile bu ürünler hakkında tüketiciler aldatılmakta, bu ürünleri üreten ve satanlar veteriner hekimliği üzerinden çıkar, menfaat ve kazanç sağlamaktadır. Veteriner Hekimlerin tedavilerine karşı tüketicinin yanıltılmasına, veteriner hekimliğe, veteriner hekimlere ve hayvan sağlığı alanında tıbbi tedavi yöntemlerine duyulan güvenin sarsılmasına neden olabilecek nitelik taşıyan ifadeler ve reklamlara Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından son verilmeli, bu tarz içerikler denetlenmeli ve gereken yaptırımlar uygulanmalıdır. Bu konuda “*Reklam Kurulu Yönetmeliği*” uyarınca Tarım ve Orman Bakanlığı kuruluşunda yer aldığı

(Reklam Kurulu Yönetmeliği, İkinci Bölüm Reklam Kurulunun Kuruluş ve Görevleri- Kuruluş Madde 4/c) Reklam Kurulu ile iş birliği içinde olmalı ve son tüketicinin veteriner tıbbi ürünler ve tıbbi olmayan veteriner sağlık ürünlerinde yasal olmayan reklam ve tanıtımlar ile aldatılmasına engel olmalı ve tüketicinin korunmasını sağlayarak hayvan sağlığı ve refahı dolayısıyla halk ve çevre sağlığına üzerine olumsuz etkilerini ortadan kaldırmalıdır.

Aynı zamanda, tıbbi olmayan veteriner sağlık ürünlerinde ruhsatlandırma için analizler ve denetimler verilen üretim örnekleri ile yapılmaktadır. Fakat sonrasında ürünlerin güvenliği için raf üzerinden de denetim gerçekleşmesi sağlanamamaktadır, raf üzerinden denetimin gerçekleşmesini sağlayacak mevzuat ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır.

Ülkemizde ve dünyada bir süredir hem ev hem de sahihsiz kedilerde Feline Enfeksiyöz Peritonit (FIP) hastalığı teşhis edilmekte ve pek çok kedinin ölümüne sebep olmaktadır. Öldürücü bu hastalığa karşı tüm dünyada veteriner hekimler hastalığa yönelik tedaviler konusunda çalışmalar yapmakta ve ilaçlar ruhsatlandırılmaktadır. Bu tedaviler, tıbbi makaleler, Dünya Küçük Hayvan Veteriner Hekimler Derneği (WSAVA) ve Avrupa Küçük Hayvan Veteriner Hekim Dernekleri Federasyonu (FECAVA) vb. kongrelerinde yapılan sunumlar ile tüm dünyada veteriner hekimler ile paylaşılmaktadır. Bu hastalığın tedavisinde kullanılan ilaçlar ülkemizde ruhsatlı değildir, hasta sahiplerinin kendi imkanları ile temin ettiği bu ilaçlar ülkemizde hayvanlara tıbbi ve cerrahi müdahalede tek yetkili olan veteriner hekimler tarafından hastasının sağlığı ve refahı için uygulandığında ise kaçakçılık gerekçesiyle ceza mahkemelerinde yargılanmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 5996 sayılı "Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu"; "Veteriner Sağlık Ürünlerinin Onayı, Üretimi ve Sahibinin Sorumlulukları, Toptan ve Perakende Satışı, Tanıtımı ve Uygulanması, Veteriner Sağlık Ürünlerinin Onayı, Üretimi ve Sahibinin Sorumlulukları" başlığı Madde 12/6 ıncı bendi uyarınca tıbbi ürünlerin kullanımına geçici olarak izin vermesi veteriner hekimlerin hastalarının tedavisi ve refahına yardımcı olabilmesi ve hastasını tedavi ettiği için cezalandırılmamaları gereklidir.

"Yurt Dışından Veteriner Tıbbi İlaç Temini Birimi" oluşturulmalıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Türk Veteriner Hekimleri Birliği arasında yurt dışından ilaç teminine ilişkin yapılacak protokolle hastaların tedavisi için veteriner hekim tarafından gerekli görülerek reçeteye yazılan, ancak Türkiye'de ruhsatlı olmayan veya ruhsatlı olduğu halde çeşitli nedenlerle üretimi veya ithalatı yapılamayan ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nca geçici izin verilen reçete muhteviyatı ilaçları ithal edip iyi dağıtım kurallarına uygun olarak veteriner hekim kontrol ve gözetiminde hastalarda kullanımı sağlanmalıdır.

Bakanlık 5996 sayılı Kanununun Madde12/16 ıncı bendinde geçen "ülkemizdeki hayvanlara uygulanmak üzere ithal edilecek veteriner biyolojik ürünlerdeki suşlar, ülkemizde bulunan hastalık yapan antijenik suşlarla uyumlu olmak zorundadır" ifadesi doğrultusunda ithal edilecek veteriner biyolojik ürünlerdeki suşların, ülkemizde bulunan hastalık yapan antijenik suşlarla uyumlu olup olmayacağı konusunda sürveyan çalışmaları yapılmalı ve buna göre karar verilmelidir.

Veteriner hekimliğinde ihtiyaç duyulan pek çok ürün ülkemize getirilememektedir. Hayvan sağlığı ve refahının sağlanabilmesi, hayvanların tedavi edilebilmesi için Avrupa İlaç Ajansı (EMA) ve Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi (FDA) tarafından onaylanmış, kendileri de GMP sertifikasına önem veren, bulunduğu ülkede GMP sertifikası almış, veteriner tıbbi ürünlerin ülkemizde kullanımına izin verilmeli ve özellikle bu durumdan en çok etkilenen alan olan evcil küçük hayvanlarda hastalıkların tedavisine ve refahına etki eden bu mağduriyetler giderilmelidir.

Türkiye’de veteriner tıbbi ürünleri ile ilgili olarak biyoeşdeğerlik/klinik öncesi ve klinik deneme çalışması yapacak bir merkez bulunmamakta, Avrupa Birliği veya diğer gelişmiş ülkelerdeki merkezlerde bu çalışmayı yaptırmak durumunda kalınmaktadır. Yeni ürün geliştirilmesi için Türkiye’de biyoeşdeğerlik çalışması yapacak merkezlerin belirlenmesi ve bu merkezlerin Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından akredite edilmesi yerli üretim açısından öncelikli ihtiyaç olarak görülmektedir. Konuyla ilgili mevzuat buna engel olmayıp 24.12.2011 tarih ve 28152 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “*Veteriner Tıbbi Ürünler Hakkında Yönetmelik*” 8. Madde 3. Fıkrasında “*Bakanlık, ürünlere ait çalışmalara veya çalışmaların yapılacağı laboratuvarlara standart getirebilir veya uluslararası alanda kabul görmüş standartlara sahip olmasını talep edebilir*” demektedir.

Ülkemizde her türlü biyolojik ürün, veteriner tıbbi ürün, tıbbi olmayan veteriner ürün üretimi teşvik edilmeli ve desteklenmelidir, dışa bağımlılık son bulmalıdır.

Dünya Sağlık Örgütü “*Satın aldığınız gıdanın güvenilirliğinden temel sorumlu olanlar gıda üreticileridir*” demektedir. Bugün üretici/yetiştirici internetten, veteriner hekim muayenene reçetesi olmadan eczaneden, veteriner hekimler dışında pek çok yerden gıdada kalıntı bırakan ilaçlara ulaşabilmektedir. Ülkemizde veteriner hekim kontrol ve gözetimi dışında hayvanlara ilaç kullanılmakta, bu durum gıda güvenliğini riske etmektedir.

AB ülkelerinde gıda değeri olan hayvanlarda kullanılan ilaçların ve gıda güvenliğinin sorumluluğu üreticiye aittir, ülkemizde ise bu sorumluluk veteriner hekimlere yüklenmiştir. Gıda değeri olan hayvanlarda mezbahalarda, kesimhanelerde yapılacak kalıntı analizleri ile ürüne ait sorumluluk üreticiye bırakılmalı; bu konuda da üreticiler eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Tarım ve Orman Bakanlığı, tüm ülke genelinde antibiyotiklerin akılcı kullanımının ve antibiyotik direncinin hayvan sağlığı ve refahı, halk ve çevre sağlığı üzerindeki etkilerini anlatan kamu spotları yapmalıdır. Sağlık Bakanlığı kamu spotlarında antibiyotik kullanımı gerektiğinde “*Hekim Kontrolünde*” kullanımını önermektedir. Antimikrobiyal dirence sebep olacak ilaçların veteriner hekimin kontrol ve gözetiminde kullanılması sağlanmalıdır.

Hayvansal gıdalarda, gıda kalıntı analizleri hayata geçirilmelidir. Kalıntı İzleme Planı sonuçları değerlendirildiğinde; yıllık olarak yapılan planın bazı aşamalarında gerçekleşmenin tam ve şeffaf olmadığı görülmektedir. Şeffaflığın sağlanması ve bu raporların kamuoyuyla paylaşılması gerekmektedir.

Ülkemizde özellikle kayıt dışı hayvanların ve kaçak kesimlerin varlığı, hayvan sahiplerinin kendi başına hayvanı tedavi yoluna gitmeleri, veteriner hekim kontrol ve gözetimi dışında ilaç kullanılması, spot ilaç, karekodun olmaması, satışı yasal olmayan yerlerde veteriner tıbbi ürünlerin satılması konuları düzeltilmeden sağlıklı ve güvenli hayvansal gıdaya ulaşmak mümkün olmayacaktır.

Tarım ve Orman Bakanlığı mevzuat çalışmalarında Türk Veteriner Hekimleri Birliği ve ilgili paydaşlarla iş birliği yapılmalıdır.

Kısaltmalar

ATS:	Aşı Takip Sistemi
DSÖ:	Dünya Sağlık Örgütü
EMA:	Avrupa İlaç Ajansı
FDA:	Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi
FECAVA:	Avrupa Küçük Hayvan Veteriner Hekim Dernekleri Federasyonu
GLN:	Küresel Yer Numarası (Global Location Number)
GLP - İLU:	İyi Laboratuvar Uygulamaları (Good Laboratory Practice)
GMP - İÜU:	İyi Üretim Uygulamaları (Good Manufacturing Practice)
İTS:	İlaç Takip Sistemi
TVHB:	Türk Veteriner Hekimleri Birliği
WSAVA:	Dünya Küçük Hayvan Veteriner Hekimler Derneği

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Veteriner Halk Sağlığı ve Gıda Güvenliği Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan: Erdinç YUVA
Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Arzu FINDIK
Raportör: Azmi YÜKSEL
Üyeler: Melike BAYSAL
Akgün ERGÜL
Seyit Sami KARYAĞDI
Ahmet KOÇAK
Meltem PERİ
Bektaş ŞENAY
Prof. Dr. Fatma Seda ERGENEKON
Prof. Dr. Ayhan FİLAZİ
Prof. Dr. Ufuk Tansel ŞİRELİ
Prof. Dr. Mustafa TAYAR
Prof. Dr. Hakan YARDIMCI
Dr. Serdar ERTAŞ
Tolga YAROĞLU
Mustafa KÜREŞ
Evren SEZGİN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi	2
2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar	4
2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)	5
3. Çözüm Önerileri	74
3.1. Hedef ve Politikalar	77
3.2. Yol Haritası	78
3.3. İş Birliği Yapılacak Kuruluşlar	78
3.4. Zamanlama	78
Kısaltmalar	79
Ekler ve Kaynaklar	80

1. Giriş

Son yıllarda hayvansal üretim süreçlerinde ve tarımsal yapılarda çok büyük değişikliklerin meydana gelmesi nedeniyle Veteriner Halk Sağlığının (VHS) önemi giderek artmaktadır. Çünkü hayvansal üretim süreçlerinde ve tarımsal yapılarda çok büyük değişiklikler meydana geldi. VHS gıda üretimi, güvencesi ve güvenliği, zoonoz kontrolü, çevre koruma ve hayvan refahının tüm alanlarıyla ilgilidir. VHS yapılanmalarının halk sağlığının daha iyi olmasını sağlamada önemli rolü vardır. Ancak VHS hizmetlerini etkileyen birçok kısıtlama vardır. Tüm idari düzeyde VHS hizmetlerinin olmayışı, yetersiz bütçe, kalifiye personel eksikliği, laboratuvar olanaklarının zayıf olması, yasal çerçevenin bulunmaması ve sağlık bölümü ile koordinasyon eksikliği başlıca kısıtlamalardır.

Zoonozlar; VHS'nin en temel alanlarından biridir. Bu alanda VHS'nin temel işlevi hayvanlardan insanlara geçebilecek zoonotik hastalıkları kontrol etmek ve önlemektir. Etkili ve verimli VHS hizmetlerinin sağlanması için önceliklerin dikkatli bir şekilde belirlenmesi önemlidir. Her düzeyde VHS birimlerinin kurulması, zoonotik hastalıkların etkin sürveyansı, VHS hizmetlerinin rolünü tanımlayacak yasal çerçevenin oluşturulması, halk sağlığı bilincinin oluşturulması, sağlık disiplinleri ile ortak çalışmalar, laboratuvar olanaklarının iyileştirilmesi ve Veteriner Hekime yönelik eğitim programları sağlanmasının anahtarıdır.

VHS'nin kapsamı açıkça çok disiplinlidir; Veteriner hekimleri, sağlık profesyonellerini ve bilim insanlarının yanı sıra hayvan kaynaklı hastalıkları tedavi eden, kontrol eden veya önleyen yardımcı profesyonelleri de kapsar. Veteriner hekimliğinin bu disiplini, halk sağlığı gibi potansiyel etkisi ve katkısı açısından da küreseldir. İnsan ve hayvan sağlığı konusunda çalışan kamu kurumları da dahil olmak üzere birçok kuruluşta Veteriner hekimlere yönelik ihtiyaç ve fırsatlar artmaktadır. Günümüzde VHS, zoonozların kontrolü, gıda kaynaklı patojenlerin ve kimyasal kalıntıların kontrolü ve çevrenin korunması gibi üç unsuru birbirine bağlayan çok çeşitli mesleki alanları kapsamaktadır.

İnsan tüketimine yönelik hayvansal gıda maddelerinin korunması, güvenliğinin ve beslenme kalitesinin garanti altına alınması ve bu şekilde bulaşan hastalıkların önlenmesi VHS'nin temel sorumlulukları arasında yer almaktadır.

Verimli, etkili ve sürdürülebilir bir VHS hizmeti oluşturmak için, VHS hizmet sağlayıcılarının rolünü tanımlayan ve kamu, özel Veteriner hekimlerin (Sivil Toplum Kuruluşları – STK ve özel sektör çalışanları dâhil) işlevlerini, sorumluluklarını ve kontrolünü belirleyen kurumsal ve yasal bir çerçeveye ihtiyaç vardır. Bu çerçeve aynı zamanda yardımcı profesyonelleri, özel operatörleri ve STK'ları resmi VHS hizmetlerine bağlamak için gereken roller, karşılıklı ilişkiler ve düzenlemeler hakkında da yönergeler sağlamalıdır.

Hayvansal kaynaklı gıdalarla ilgili halk sağlığı sorunlarının çeşitli yönleri hakkında toplum düzeyinde farkındalığın artırılması, VHS programının başarılı bir şekilde uygulanmasının anahtarıdır. Kamu bilinci; kötü beslenme alışkanlıklarıyla ilişkili riskler konusunda farkındalık yaratmak; gıdalarda ilaç kalıntısı riskleri ve hayvansal gıdaların kontrolünün önemini içerir.

2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi

Komisyon Raporu; Mevcut Durum (Genel Değerlendirme), Önceki Kurultay Kararlarının Değerlendirilmesi, AB Mevzuatı ile İlişkilendirilmesi, Çözüm Önerileri ve Kaynaklar olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Mevcut Durum (Genel Değerlendirme) bölümünde VHS; önce “*Veteriner tıp biliminin insanın mantıksal, fiziksel ve sosyal yapısına olan katkıların tümü*” tanımlanmış, daha sonra “*Veteriner hekimliği biliminin uygulanması yoluyla; insanlığın fiziksel, zihinsel ve sosyal refahı ile sağlıklı olması için yapılan çalışmalar*” şeklinde bir tanım yapılmıştır.

VHS'nin ilgilendiği konular; zoonozların tanısı ve kontrolü, mikroorganizmalardaki direnç ve adaptasyonlar, yaban hayata müdahale, uluslararası seyahat, hayvan nakilleri, gıda güvenliği, laboratuvar hayvanlarının sağlık açısından yönetimi, tanı laboratuvarları, biyomedikal araştırmalar, VHS eğitimi ve sürekliliği, biyolojik ürünler ve medikal aletlerin üretimi ve kontrolü olarak belirlenmiştir. VHS'nin faaliyet alanları; hayvan sağlığına yönelik asli görevler, biyomedikal görevler ve genel görevler olmak üzere üç ana grupta sınıflandırılmıştır.

I- Hayvan sağlığına yönelik asli görevler başlığı altında zoonozların teşhisi, izlenmesi ve kontrolleri; hayvanlarda ve insanlarda ortak görülebilen bulaşıcı olmayan hastalıklarla (BOH) ilgili karşılaştırmalı tıp çalışmaları; Veteriner hekimliği ve tababet alanında pratik hayvan hekimliği bilgi alışverişi; insanlar için zararlı olan çeşitli ısırıcı ve sokucu zehirli hayvan türlerinden korunma; hayvansal kökenli gıdaların çiftlikten sofraya kadar sağlık koşullarının kontrolü; hayvan beslenmesinin insan beslenmesi üzerine etkileri; hayvanlarda kullanılan Veteriner ilaçlarının kalıntıları ve antibiyotik direnci; hayvansal atıkların çevreye zarar vermeyecek şekilde bertarafı; askeri Veteriner hekimlik hizmetlerinde gıda güvenliği ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele; gıda kaynaklı zoonotik hastalıkların epidemiyolojisi; hayvansal yan ürün endüstrisinde oluşabilecek sağlık sorunları; biyoterör, biyoterörizm; çeşitli bakanlık kuruluşları bazında Veteriner hekimlik ve hayvancılık vb konular incelenmiştir.

II- Biyomedikal görevler başlığı altında genel epidemiyoloji; biyolojik standardizasyon; biyolojik maddelerin üretimi ve kontrolü; Veteriner aşı teknolojisi; biyoteknolojik çalışmalar; gıdaların muhafazası; yeni ilaç geliştirme çalışmaları; çevre fizyolojisi, ekosistem ve çevre sağlığının korunması; VHS açısından hayvan nüfusu kontrolü; nükleer tehlike ve kazalara karşı koruyucu tedbirlerin alınması; doğal afet Veteriner Hekimliği; laboratuvar hayvanları ve hekimliği; Veteriner hizmetlerinde iş sağlığı ve güvenliği (kamu, serbest Veteriner hekimliği) konularında bilgiler yer almaktadır.

III- Genel görevler başlığı altında ise halk sağlığı bünyesinde çeşitli araştırma çalışmalarında kullanılan hayvan hastalıklarına karşı alınacak koruyucu önlemler ile bu konuda yapılacak eğitim çalışmaları; Tabiplerin ve Veteriner hekimlerin Tek Sağlık yaklaşımına yönelik eğitim çalışmaları ve araştırmaları; askeri ve sivil VHS eğitimi; tabip ve Veteriner hekimlerin Tek Sağlık konseptine yönelik eğitim çalışmaları ve araştırmaları; VHS başta olmak üzere çeşitli halk

sağlığı programlarının koordinasyonu, planlanması ve uygulanmasının yönetimi; ülkenin sosyo-ekonomik durumu ile ilgili olarak Veteriner sosyal tıp; halk sağlığı alanında görev yapan tabiplerle insan sağlığını ilgilendiren konularda ortak çalışmalar şeklinde sıralanan konular incelenmiştir.

Önceki Kurultay Kararlarının Değerlendirilmesi bölümünde daha önce düzenlenen kurultaylardan ilk ikisinde VHS ile ilgili ayrı bir komisyon kurulmadığı, III. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayında VHS konusuna “*Veteriner Halk Sağlığı ve Gıda Güvenliği*” komisyonunun olduğu bildirilmiştir. VHS ile ilgili komisyon sonuç raporları incelenip bir değerlendirme tam olarak yapılamadığı gibi bütünsel bir VHS anlayışından çok, gıda güvenliği ile özdeşleşmiş bir VHS anlayışına yer verildiği izlenimi veya algısının oluştuğu belirtilmiştir. Ancak VHS'nin sadece gıda güvenliğini içermediği, Veteriner Hekimliği mesleğinin halk sağlığının korunmasına yönelik hizmetler bütününe içeren çok farklı konuları kapsadığı belirtilmiştir.

AB Mevzuatı ile İlişkilendirilmesi başlıklı bölümde tarihçe ile birlikte uluslar arası kuruluşların çalışmaları ve VHS alanında standartların sağlanması amacıyla başlıca; Veteriner hizmetlerine dair etkinliklerin tanımlanıp planlanması, yazılı prosedürlerin yerine getirilmesi, yürütülen tüm aktivitelerin belgelendirilip, sonuçlarının ispatlanabilir olması ve bu sonuçların iç denetimlerinin yapılması gerektiği belirtilerek, bu doğrultuda VHS alanında Veteriner Hekimlere düşen başlıca görev ve sorumluluklar açıklanmıştır. VHS çalışmalarından optimum verim sağlanabilmesi için hem resmi hem de özel Veteriner Hekimlerin iş birliği içerisinde çalışması gerektiği bildirilerek, hayvansal ürünlere dair VHS ile ilişkili AB mevzuatı sıralanmıştır. AB Üye Devletlerinde VHS birimlerinin, ulusal otoriteye bağlı olarak teşhis, iletişim, sürveyans ve hayvan hastalıkları alanlarında faaliyetler sürdürmek, zoonozların eradikasyonu ve üretim zincirinde hayvansal kaynaklı gıda maddelerinin güvenliğini sağlamak, hayvansal kaynaklı ürün ile atıkların ve zooteknik hijyen kontrolleri, Veteriner ilaç (kalıntı rezidü ve antimikrobiyal direnç), vahşi doğa ve çevrenin kontrolü ile hayvan, hayvansal ürün, hayvansal atık ve hayvansal kaynaklı gıda maddelerinin uluslararası ticaretinde gerçekleştirilecek kontrollerin sağlanmasının VHS alanındaki görev ve sorumluluklar olarak açıklanmıştır. AB' deki organizasyon yapısı hakkında bilgi verilerek, AB müktesebatının genel olarak, tüketicilerin ekonomik çıkarlarının korunması, halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi konularını kapsadığı belirtilmiştir.

Çözüm Önerileri bölümünde; VHS Eğitimi ve Kurumsallaşması, VHS Temel Görev ve Sorumlulukları, VHS Biyomedikal Görevleri ve İcrası, VHS Yönetim ve Organizasyonu olarak dört başlık oluşturulmuştur.

Veteriner Halk Sağlığı Eğitimi ve Kurumsallaşması başlığı altında insan, çevre ve hayvan sağlığını korunması hedefleyen disiplinler arası iş birliğini benimsemiş, “*Tek Sağlık*” konsepti için ortak araştırma ve çözüm önerileri geliştirebilen bir eğitim yapılanmasına ihtiyaç olduğu belirtilerek, Veteriner Fakültelerinde Klinik Öncesi Bölümler içinde lisans ve lisansüstü eğitim programlarında VHS uzmanlarını yetiştirmek amacıyla Veteriner Halk Sağlığı Anabilim Dalı Kurulması önerilmiştir.

Veteriner Halk Sağlığı Temel Görev ve Sorumlulukları başlığı altında VHS'nin en temel görevlerinin Zoonoz Kontrolü ve Mücadelesi ile Gıda Güvenliği ve Denetimi olduğu dile getirilmiştir. Zoonotik enfeksiyonların kontrolü ve mücadelesinde tıp hekimleri ile birlikte koordinasyon sağlanarak araştırma ve faaliyetler yürütülmesi, evre ve fen fakültelerinden destek alınması önerilmiştir. VHS'nin en önemli konularından birisinin insanlara sağlıklı ve kaliteli gıdaların sunulmasının sağlanması olduğu, gıdaların “iftlikten Sofraya İzlenebilir ve Denetlenebilir” olmasının sağlanması gerektiği, ulusal ve uluslararası denetim ve sertifika sistemlerinin uygulanması gerektiği, kaliteli gıdaların üretilmesi ve tüketicinin özendirilmesi gerektiği, tüketicilerin bilinçlendirilmesi ve yasal mevzuatın bu konuda tüketiciyi koruması gerektiği bildirilmiştir. Kaliteli ve sağlıklı gıdaların üretimi için hayvan refahı ve hayvan haklarına uyulması gerektiği anlatılarak, hayvan hakları bildirgesi ve hayvan refahı mevzuatına göre hayvanlar, yeme içme, çoğalma, hastalıktan uzak kalma, stres ve korkudan uzak kalma özgürlüğüne sahip olduğu belirtilmiştir.

Veteriner Halk Sağlığı Biyomedikal Görevleri ve İcrası başlığı altında ise VHS'nin biyomedikal görevleri sayılarak bu alanlarda araştırma faaliyetlerinin yürütüldüğü belirtilmiştir.

Veteriner Halk Sağlığı Yönetim ve Organizasyonu başlığı altında VHS alanında yetişmiş uzmanların etkin olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için mutlaka icracı bakanlıklarda ve onların teşkilatlanması, yapılanmasında VHS teşkilatlanmasının tamamlanması ve yetkilendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. VHS uzmanlarının farklı disiplinlerin eğitiminden destek alınması ve ortak çalışma, iş birliği ve entegrasyona hazır uzmanların etkin olarak görev yapmaları için Tek Sağlık yaklaşımına uygun olarak yetiştirilmeleri gerektiği ifade edilmiştir.

Kaynaklar bölümünde ise raporun hazırlanmasında yararlanılan 98 kaynakla ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar

Antalya'da 30 Mart – 1 Nisan 2018 tarihleri arasında yapılan IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Veteriner Halk Sağlığı ve Gıda Güvenliği Komisyonu Raporunun zm nerileri bölümünde yer alan “Veteriner Halk Sağlığı Eğitimi ve Kurumsallaşması” başlığı altında Veteriner Fakültelerinde Klinik ncesi Bölümler içinde lisans ve lisansüstü eğitim programlarında VHS uzmanlarını yetiştirmek amacıyla Veteriner Halk Sağlığı Anabilim Dalı kurulması önerilmiştir.

Raporda yer alan tabloda 17 niversite ile ilgili bilgilerin bulunduğu; bunlardan 7'sinde *Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı*, 3'nde *Veteriner Halk Sağlığı*, 2'sinde *Veteriner Hekimlik ve Halk Sağlığı*, birinde *evre Halk Sağlığı ve Veteriner Hekimliği*, birinde *Halk Sağlığı*, birinde *Veteriner Hekimliği Halk Sağlığı*, birinde *Veteriner Hekimlik Halk Sağlığı ve evre Koruma* adıyla derslerin verildiği, birisinde konuyla ilgili ders olmadığı görülmektedir. Yüksek ğretim Kurulu

(YÖK) web sitesinde <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10232> adresinde “Veterinerlik Programı Bulunan Tüm Üniversiteler” başlığı altında yer alan 31 Veteriner Fakültesinin web siteleri incelenmiş olup, tüm fakültelerde, değişik adlar altında VHS konusunda ders verildiği görülmüştür.

Veteriner Halk Sağlığı Temel Görev ve Sorumlulukları başlığı altında en temel görevlerin; Zoonoz Kontrolü ve Mücadelesi ile Gıda Güvenliği ve Denetimi olduğu belirtilmiştir. Global düzeyde de çözüm bekleyen, ülkemizin de çok önemli sağlık problemlerinden olan zoonotik hastalıkların kontrolü ve mücadelesinde, kayıtlı verilere ve sörveyans sonucu elde edilmiş sistematik bilgiye ulaşabilme zorluğu nedeniyle değerlendirme yapmak mümkün değildir.

Veteriner Halk Sağlığı Biyomedikal Görevleri ve İcrası başlığı altında ise VHS'nın biyomedikal görevleri sayılarak bu alanlarda araştırma faaliyetlerinin yürütüldüğü belirtilmiştir. Burada bir öneri olmadığı için bu bölümle ilgili de değerlendirme yapılamamıştır.

Veteriner Halk Sağlığı Yönetim ve Organizasyonu başlığı altında VHS alanında yetişmiş uzmanların etkin olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için mutlaka icracı bakanlıklarda ve onların teşkilatlanması, yapılanmasında VHS teşkilatlanmasının tamamlanması ve yetkilendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Dördüncü Kurultaydan sonra ülkemiz Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçmiş, bakanlıkların teşkilatlanması değişmiş, ancak VHS konusunda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)

Genel Değerlendirme

“Veteriner hekimliği biliminin uygulanması yoluyla; insanlığın fiziksel, zihinsel ve sosyal refahı ile sağlıklı olması için yapılan çalışmalar” olarak tanımlanan VHS tüm Veteriner hekimlik hizmetlerini kapsamaktadır.

Günümüzde; beşerî ve Veteriner hekimlik arasındaki bağlantının çok fazla olduğu, özellikle COVİD-19 pandemisi ile açık bir şekilde bir kez daha görülmüştür. Örneğin insanları enfekte ettiği bilinen 1700 ajanın en az yarısının bir insekt ya da hayvan konakçısı bulunmaktadır, pek çok acil durum yaratan enfeksiyon ya zoonozdur ya da öyle görünmektedir.

VHS'nin multidisipliner bir rolü vardır. Sadece resmi ve özel sektörde çalışan Veteriner hekimleri değil, aynı zamanda hayvansal kaynaklı hastalıkların tedavisi, kontrolü ve önlenmesinde rol alan diğer profesyonelleri; yani beşerî hekimler, hemşireler, mikrobiyologlar, çevre uzmanları, hijyenistler, gıda teknologları, tarım uzmanları, Veteriner ara eleman ve yardımcı elemanlarını da kapsamaktadır. VHS; hayvanlar ve hayvansal ürünler ile ilişkilerden kaynaklanan tehlikelere maruz kalımı azaltarak doğrudan, direk olarak insan sağlığının

gelişimine etki eder. Bu tehlikelere örnek olarak zoonozlar, vektörlerin aracılık ettiği hayvan kökenli enfeksiyonlar ve diğer bulaşıcı hastalıklar, doğada ve hayvanlarda kullanılan kimyasallar ve Veteriner ilaçları, hayvanlara mesleki ve diğer şekillerde temastan kaynaklanan yaralanmalar verilebilir.

Veteriner hekimlik bilimi; hayvan sağlığının korunmasını sağladığından, insan sağlığı ile doğrudan ilişkilidir. Hayvanlar tüm dünyada yiyecekler için hammadde, yük hayvanı olarak, taşımacılıkta yarar sağlar, insan beslenmesinde hayvansal protein kaynağı olarak çok önemlidirler ve insanlar için gerekli geçim kaynağı olan materyallerdir. Hayvan sağlığının geliştirilmesi, hayvansal kaynaklı gıdalarda ve gıda güvenliğinde ulusal ve uluslararası düzeyde güven ve kalitenin artmasını sağlar.

VHS'nın önemli etki alanları; zoonozların tanısı, denetimi, epidemiyolojisi, kontrolü, önleme ve ortadan kaldırılması, gıda güvenliği, laboratuvar hayvanlarının sağlık açısından yönetimi, tanı laboratuvarları, biyomedikal araştırmalar, sağlık eğitimi ve sürekliliği, biyolojik ürünler ve medikal aletlerin üretimi ve kontrolü olarak belirlenmiştir. VHS'nın diğer önemli uğraş alanı ise evcil ve vahşi hayvan popülasyonunun yönetimi, içme suları ve çevrenin korunması, insan sağlığındaki acil durumların yönetimi olarak söylenebilir.

Dünya nüfusundaki hızlı çoğalma, şehirleşmenin artması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki teknoloji ve güç farkının büyümesi, arazi kullanımının, çevre ve iklim şartlarının değişmesi VHS de de değişikliklere neden olmaktadır. Hayvan ve hayvansal ürünlerin uluslararası ticareti; seyahatlere ve göçlere dayanarak beslenme alışkanlıklarındaki değişimler; ulusal kurallar yerine, uluslararası yasaların, kuralların ve uygunlukların çok sayıdaki ülkeye adapte edilmesi; tüketici beklentilerindeki değişimler, **insanlar ve hayvanlar arasındaki etkileşimler; hayvanlarla ilişkili tehlikelerin ortaya çıkmasındaki olası değişimler, tekrarlayan zoonoz hastalıklar;** insanlarda ve hayvanlarda yaygın olarak görülen zoonoz ve diğer bulaşıcı hastalıkların patlama yapması ve öneminin artmasına yol açmaktadır.

SARS-CoV-2'nin neden olduğu COVID-19 gibi zoonotik hastalıkların ortaya çıkması ve yayılması, Veteriner hekimlerin insan sağlığını etkileyebilecek yeni ve tehlikeli zoonozların önlenmesinde merkezi ve birincil bir konumda bulunduğunu göstermektedir. Bu pandemi, insanlar, hayvanlar ve çevre arasındaki etkileşimi dikkate alan ve insan sağlığının hayvan ve çevre sağlığıyla yakından ilişkili olduğunu kabul eden Tek Sağlık Yaklaşımına uyduğu için bu özellikle doğrudur. Veteriner hekimlerin yeni zoonozların önlenmesinde ve tespitinde önemli bir rol oynayabilecekleri ve hangilerinin en azından biraz dikkate alınması gerektiğini belirleyebilecekleri yer bu ara yüzlerdir.

“Tek Sağlık” çalışmalarında Veteriner hekimler ve diğer tıp uzmanlarının işbirliği, zoonotik hastalıkların ve salgın hastalıkların tanımlanması, kontrolü ve önlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

VHS temel sağlık hizmeti alanında önemli bir role sahip olup, en iyi düzeyde halk sağlığı için insan, hayvan ve çevre arasında sürdürülebilir ilişki öne çıkmaktadır. Tek Sağlık Yaklaşımı, insanların, hayvanların, bitkilerin ve çevrenin sağlığını birbirine bağlayan tehditlerin artan sıklığı ve şiddeti nedeniyle son on yılda yeniden ilgi görmüş ve gelişmiştir. Tek Sağlık, insanların, hayvanların, bitkilerin ve çevrenin sağlığı arasındaki bağlantıyı tanıyan bütünsel ve sistem temelli bir yaklaşım gerektirir.

Yabani hayvanların tüketimi ve satışı, gıda güvenliği kurallarının yetersiz uygulanması, kentleşmenin kırsal alanlara doğru ilerlemesi ve hayvan rezervuarlarıyla sürekli doğrudan temas gibi davranış ve farklı insan faaliyetlerindeki farklılıklar, salgınlara yol açan ana risk faktörleri olarak kabul edilmektedir. Tüm bu faktörler, Veteriner hekimlik açısından bu mesleğin belirleyici yetkinlikleri olan önleyici faaliyetlerle ele alınabilir.

Gelecekte ortaya çıkabilecek zoonozlardan kaçınmak için hazırlıklı olmak gerekir. En etkili yol, rezervuar olan hayvanlarla insanlar arasındaki doğal engelleri korumak ve bu eylemlerde Tek Sağlık Yaklaşımının kavramsallaştırmasını uygulamak olabilir. Veteriner hekimler; özellikle ortaya çıkan ve yeniden ortaya çıkan zoonozlarla ilgili olarak halk sağlığının korunmasının önemli bir parçası olarak üstlenilmesi gereken, öncelikle önleme ve gözetimi içeren araştırma ve eylemlerde liderlik pozisyonunu üstlenmelidir.

Veteriner Halk Sağlığının Tanımı ve Kapsamı

Son yüzyılda dünya insan nüfusu dramatik bir artış ile sekiz milyarın üzerine yükselmiştir. Bu nüfus artışı başta beslenme, barınma, eğitim, enerji, ulaşım olmak üzere birçok ihtiyacı ve sorunu beraberinde getirmiştir. Her ihtiyacın ve sorunun çözümü başka sorunları ortaya çıkarmıştır. Beslenme sorununu çözmek için kalitesiz ve sağlıklı olmayan gıdalar kullanılmaya başlanmış, enerji ihtiyacını karşılamak için daha çok fosil yakıtlar kullanılmış ve küresel ısınma ve ekosistem sağlığında bozulmaya kadar birçok sorun ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak için farklı disiplinlerin ortak çalışması ve ortak çözümler üretmesi ile daha sürdürülebilir ve doğru çözümler üretilmesi mümkündür.

Tababet ve Veteriner hekimlik mesleklerinin Halk Sağlığı (HS), bilimi çerçevesindeki birlikteliği çok eski yıllara dayanmaktadır. Bu noktada, insanın yaşamını sürdürülebilmek için asırlar boyu hayvan ile etkileşimde olması, onun gücünden, ürünlerinden yararlanması önemli rol oynamıştır. HS sosyal hekimlik kavramının gelişmesiyle birlikte ilk defa Tabipler tarafından gündeme getirilmiştir. Bu nedenle, ilk zamanlarda tababet camiası içinde şekillenmiş ve gelişmiştir. Günümüzde küresel sağlığın korunmasında önemli role sahip bir bilim dalıdır.

HS kavramının ortaya çıkmasında, Fransız ortopedi uzmanı *Jules René G. Guerin*, Alman hekim *Solomon Neumann*, Alman patolog *Prof. Dr. Rudolf L.C. Virchow*, *Grotjahn* gibi ünlü tıp bilim insanlarının rolü büyüktür. *Salmonella* bakterisini ilk defa 1885 yılında tanımlayan Veteriner Hekim *Dr. Daniel Salmon*, 1890'da VHS'nın önemli savunucularından birisi olmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) 1948 yılında kurulması sonrasında WHO'nun bünyesinde VHS Birimi kurulmuştur. WHO/Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO)'nın Zoonotik Hastalıklar Ortak Uzman Grubunca 1951 yılında VHS; "**Veteriner tıp bilimi ve sanatı ile ilgili etkinliklerin ve / veya olanakların hastalıkların önlenmesi, yaşamın korunması ve insan – hayvanın verim, mutluluk ve refahının artırılıp geliştirilmesine yönlendirilmesi**" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım 1975 yılında WHO/FAO Veteriner Halk Sağlığı Uzman Grubunca özgün olarak, "**profesyonel Veteriner hekimliği bilgi birikimi, beceri ve olanaklarının halk sağlığı etkinliklerinin büyük bir bölümü olarak insan sağlığının korunması ve geliştirilmesi amacıyla uygulanması**" şeklinde tekrar düzenlenmiştir. WHO, FAO, Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (WOAH, OIE olarak kuruldu) ve 18 ülkeden gelen 28 uzmanın VHS konusunda birlikte oluşturdukları çalışma grubunca bu tanım 1999 yılında tekrar değiştirilmiş ve "**Veteriner tıp ve/veya Veteriner bilimlerinin ön gördüğü anlam ve uygulamalar doğrultusunda insanların fiziksel, ruhsal ve sosyal refahının artırılması yönündeki katkılarının tümü**" olarak yeniden tanımlanmıştır. Esas olarak VHS, hayvanların üretimi ve sağlığı ile ilgili tüm Veteriner hekimlik hizmetlerini kapsayan, halk sağlığı fonksiyonları için çekirdek bir disiplin olup, insan sağlığını doğrudan, direkt olarak etkilemektedir. VHS, "Tek Sağlık" yaklaşımını önemli ölçüde destekleyen ve koruyucu hekimliğin Veteriner hekimlerin uzmanlık bilgileri, becerileri ve sorumluluk alanlarına giren konularında, Veteriner hekimlerin inisiyatiflerini, aldıkları aksiyonları, bu konuyla ilgili diğer uzmanlık alanlarıyla gerçekleştirilen koordineli çalışmaları ve bununla bağlantılı tüm konuları kapsayan bilim olarak da tanımlanmıştır. VHS konuları, hayvan sağlığını, çevre sağlığını, gıda güvencesi sağlığını ve güvenliğini de içeren sağlığa bir bütün olarak yaklaşan katılımcı ve geniş bir perspektif barındırır. Bir başka deyişle, VHS; HS'nin temel bir parçasıdır ve insan-hayvan-çevre ve aralarındaki tüm ilişkilerle bağlantılı olan multidisipliner olarak, çeşitli tiplerde iş birliğini kapsar.

VHS'nin amacı; insan, hayvan ve çevre üçlüsünün sağlığının korunması kapsamındaki Veteriner hekimlikle ilgili hizmetleri işlevsel bir yapı içerisinde etkin bir şekilde yürütmek olduğundan devreye çok fazla sayıda konu girmektedir. Bu tip iş birliği ve "Tek Sağlık" yaklaşımı ile çözüm bekleyen sorunlar arasında zoonozlar ve gıda güvenliği, antimikrobiyal direnç, çevre kirliliği yaratan her türlü kalıntı problemi, ulaşılabilir temiz su ve diğer doğal kaynakların korunması, vb problemler yer almaktadır. Dolayısıyla yukarıda bazı çarpıcı örneklerinin verildiği sağlık problemlerinin çözümü için öncelikle ilgili tüm alanlarda (sağlıklı hayvan yetiştiriciliği, gıda hijyeni ve gıda güvenliği, çevre sağlığı, biyoteknoloji, bilgisayar, istatistik, hukuk vb.) bilgiye sahip olunması gereklidir.

VHS; hayvanlardan, hayvansal ürünlerden, bunların yaşadıkları ve üretildikleri çevreden kaynaklanan tehlikeleri indirgeme ve önleme amacıyla çeşitli konularda etkin hizmet veren kapsamlı bir konudur. Ülkelerin sağlık politikalarında VHS'na yer vermelerinin gerekli değil, zorunluluk olduğu ve günümüz koşullarında çok iyi örgütlenip, yönetime aktarılmasının kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır. İnsan, hayvan ve çevre sağlığının korunabilmesi; başta insan gücü olmak üzere, gerekli maddi ve manevi kaynakları içeren bir alt yapının ve örgütlenmenin oluşturulmasına bağlıdır.

VHS'nin ilgilendiği en önemli konular arasında zoonozların tanısı ve kontrolü, mikroorganizmalardaki antimikrobiyal direnç ve adaptasyonlar, yaban hayata müdahale, uluslararası seyahat, hayvan nakilleri bulunmaktadır. Diğer bir konu ise gıda güvenliği olup, gıdaların kimyasallarla (hormon, antibiyotik, anabolizan vb.) ve biyolojik kirleticilerle bozulması sonucu kalp-damar hastalıkları, karaciğer, sindirim sistemi ve bağışıklık sistemi bozuklukları, hormonal dengesizlik, teratojenik bozukluklar gibi temel halk sağlığı sorunlarına yol açmasının önlenmesi gerekir. VHS'nin diğer ilgi alanları; laboratuvar hayvanlarının sağlık açısından yönetimi, tanı laboratuvarları, biyomedikal araştırmalar, VHS eğitimi ve sürekliliği, biyolojik ürünler ve medikal aletlerin üretimi ve kontrolü olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak bu raporda VHS'nin görevleri ve kapsadığı konular ana hatları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. VHS, beşerî ve Veteriner hekimliğin ortak en önemli çalışma ve faaliyet alanıdır. VHS'nin en temel görülen eksikliklerinden birisi eğitimidir; Tıp Fakültelerinde Halk Sağlığı eğitimi yapılanması çok iyi gelişmesine karşılık, Veteriner Fakültelerinde henüz bir yapılanmanın olmadığı ve gereken önemin verilmediği görülmektedir. Bu durum dikkate alınarak Veteriner Fakültelerinde VHS Anabilim Dalları kurulup gerekli akademik yapılanma ve bilimsel çalışmalar yapılmalı ve diğer disiplinlerle entegrasyonu sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra ülkemizde sağlık politikalarının oluşturulması ve düzenlenmesinde; VHS uzmanları ve uygulayıcılarının görev ve sorumluluklarının olduğu kabul edilmelidir. İnsan, hayvan ve çevre sağlığının korunabilmesi için yönetsel alt yapıların oluşturulması bir zorunluluktur.

VHS faaliyet alanları ve VHS uzmanları ve / veya uygulayıcılarının görev aldıkları konular aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırılabilir.

- Zoonotik hastalıkların teşhisi, epidemiyolojisi, izlenmesi, kontrolü, önleme ve eradikasyonuna yönelik faaliyetler,
- Bulaşıcı olmayan, insan ve hayvanlarda ortak olarak görülebilen hastalıklarda VHS'nin rolü,
- Mikroorganizmalardaki antimikrobiyal direnç ve adaptasyon sorununa yönelik faaliyetler,
- Uluslararası seyahat ve hayvan hareketleri,
- Gıda güvenliği ve çevre sağlığı,
- Laboratuvar hayvanlarının sağlık açısından yönetimi,
- Biyomedikal araştırmalar, biyolojik maddeler ve medikal aletlerin üretimi ve kontrolüne yönelik faaliyetler,
- Evcil ve yabani hayvan popülasyonunun yönetimi,
- VHS eğitimi ve sürekliliğine yönelik faaliyetler,
- Çevre sağlığının korunmasına yönelik faaliyetler,
- İhtiyacı olanlar için sosyal teşvik sunmak.

Zoonotik Hastalıkların Teşhisi, Epidemiyolojisi, İzlenmesi, Kontrolü, Önleme ve Eradikasyonuna Yönelik Faaliyetler

a) Zoonoz tanımı ve sınıflandırılması;

Zoonozlar, 1951 yılında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Zoonozlar Uzman Komitesi tarafından tanımlandığı şekliyle "*omurgalı hayvanlar ve insanlar arasında doğal yollarla bulaşan hastalıklar ve enfeksiyonlardır*". 'Zoonoz' teriminin ayrıca, insanlar ve diğer omurgalılar arasındaki hâkim bulaşma yönüne dayanan 'antropozoonoz' (hayvanlardan insanlara) ve 'zooantroponoz'dan (insanlardan hayvanlara) daha kısa ve kullanışlı olduğu düşünülmektedir. Bilim insanlarının "antropozoonoz" ve "zooantroponoz" terimlerini birbirlerinin yerine kullanma sıklığından kaynaklanan karışıklık, hayvanlar ve insanlar arasındaki bulaşıcı patojenlerin çift yönlü geçişini tanımlamak için "zoonoz" teriminin kullanılması; FAO ve WHO'nun 1967 yılındaki ortak komite toplantısında çözülmüştür.

Zoonozlar birçok şekilde sınıflandırılabilir. Etiyolojik etkenleri dikkate alındığında;

- Bakteriyel (Brusellozis, Antraks, Salmonellozis, Lyme Hastalığı, vb)
- Viral (Kuduz, Avian Influenza, vb)
- Riketsiyal ve Klamidyal (Q- Humması, Psittakozis)
- Mikotik (Ringworm)
- Paraziter ve Protozoer (Kriptokokkozis, Dermatofitozis, Toksoplazmozis, vb)
- Asellüler Viral Olmayan patojenik etken kökenli (Sığır Spogiform Ensefalitis ve Creutzfeldt–Jakob Hastalığı) zoonozlar olarak sınıflandırılabilir.

Rezervuar konakçıya göre sınıflandırıldığında ise; antropozoonozlar (alt omurgalı hayvanlardan insanlara bulaşan enfeksiyonlar, örn Kuduz), zooantroponozlar (insandan aşağı omurgalı hayvanlara bulaşan enfeksiyonlar, örs; Tüberküloz), amfiksenoz (hem insanda hem de alt omurgalı hayvanlarda görülen ve her iki yönde de bulaşan enfeksiyonlar, örneğin Salmonellozis) terimleri karşımıza çıkmaktadır.

Başka bir yönüyle zoonozlar; birçok yerde devamlı bulunan ve birçok insan ve hayvanı etkileyen zoonozlar (endemik zoonozlar; Salmonellozis, Brusellozis, Campylobakteriyozis gibi), bir popülasyonda yeni ortaya çıkan veya daha önce var olan, ancak görülme sıklığı veya coğrafi aralığı hızla artan zoonozlar (ortaya çıkan ve yeniden ortaya çıkan zoonozlar; Avian Influenza, Sığır Spongiform Ensefaliti) ve İhmal Edilmiş Zoonozlar (Kuduz, Antraks gibi) şeklinde de sınıflandırılabilir. VHS, ihmal edilen tropikal hastalıkların bir alt kümesi olan ihmal edilmiş zoonotik hastalıkların ("neglected diseases") kontrol altına alınması yönünden oldukça önemlidir. İhmal edilen bir zoonotik hastalık, genellikle yoksullukla ilişkilendirilen ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde milyonlarca yoksul hayvan bakıcısının veya gecekondü mahallelerinde yaşayanların yaşamlarını ve geçim kaynaklarını etkileyen bir zoonozdur.

Zoonozları ilişkili oldukları rezervuarlara göre şu şekilde sınıflandırmak da mümkündür:

- Çiftlik hayvanları ile ilişkili zoonozlar (Brusellozis gibi)
- Petlerle ilişkili zoonozlar (MRSA enfeksiyonu, Pastörellozis, Toksoplazmozis gibi)
- Yabani hayvanlarla ilişkili zoonozlar (Giardiazis, Salmonellozis, Leyşmanyazis gibi)
- Rekreatif (su sporları ve avlanma gibi faaliyetlerle ilişkili) zoonozlar (Tularemisi, Leptospirozis gibi)
- Gıda kaynaklı zoonozlar (Campilobakteriyozis, Enterohemorojenik E. coli Enfeksiyonu, Salmonellozis gibi)
- Vektör kaynaklı zoonozlar (Lyme Hastalığı, Bartonellozis gibi)

b) Zoonozların VHS açısından önemi:

Veteriner hekimliğin, insan sağlığına yönelik hizmetlerdeki rolü çoğu zaman yeterince anlaşılammış veya göz ardı edilmiştir. Ancak, son yıllarda Dünya’da ve Türkiye’de etkili olan özellikle viral zoonoz salgınlarda (kuş gribi, Kırım Kongo Kanamalı Ateşi gibi) Veteriner hekimlerin, zoonozların teşhisi, izlenmesi ve kontrollerinde yaptıkları görevin önemi anlaşılmmıştır. Veteriner hekimler, bu salgınlarda yaptıkları koruyucu Veteriner hekimlik çalışmaları ile halkın bilgilendirilmesi ve güvenliği için pratik ve kolay uygulanabilir bilgilerin paylaşımında, etkenin belirlenmesine yönelik teşhis çalışmalarında ve karantina önlemleri ile halk sağlığının korunmasında önemli görevler yerine getirmişlerdir. Ayrıca hayvansal gıdalardan kaynaklanan zoonozlar düşünüldüğünde, çiftlikten sofraya her aşamada gıda güvenliğinin sağlanmasında ve halk sağlığının korunmasında Veteriner hekimler görev yapmaktadır.

İnsan ve hayvanlarda ortak olarak görülebilen ve bulaşabilen hastalıklar bir taraftan insan sağlığını tehdit ederken, diğer taraftan da hayvan sağlığını, hayvansal gıda üretimini ve ekonomiyi tehdit etmektedir. Hayvan ve insanlarda ortak olarak görülebilen ve bulaşabilen hastalıklara genel olarak zoonoz ismi verilmektedir. WHO ve FAO’nun birlikte oluşturduğu tabieler ve Veteriner hekimlerden oluşan bulaşıcı salgın hastalıklar uzmanlar komitesinin 1950 yılında saptadıkları 86 adet zoonotik patojenin 20’sini virus, 20’sini bakteri, 10’unu nematod, 10’unu trematod, 9’unu cestod, 8’ini protozoa, 7’sini rickettsia ve 2’sini funguslar oluşturmaktaydı. Günümüz dünyasına baktığımızda zoonotik patojen ve hastalık sayısında çok ciddi artış olduğu görülmektedir. Son bilimsel araştırma sonuçlarına göre insan sağlığını tehdit eden toplam 1.709 adet patojen bulunduğu, bu patojenlerin %49’unu (832 adedini) zoonozların oluşturduğu tespit edilmiş bulunmaktadır.

Nüfus yoğunluğundaki artış, insan popülasyonunun hareketliliği ve ülkeler arası seyahat ile birlikte hayat tarzları ve beslenme alışkanlıklarında ortaya çıkan değişimler ile bağışıklık sistemi baskılanmış kişilerin oranının artmasının insan hastalıklarının yapısının değişmesine neden olabileceği düşünülmektedir. Çevresel değişiklikler, daha önceden insanların yaşamadığı bölgelerde yerleşim merkezlerinin kurulması, hayvansal protein ihtiyacındaki artış, hayvansal

üretimin entansif hale gelmesi, canlı hayvan, hayvansal ürün ve diğer gıda ürünlerinin ticaretinin artmasının zoonoz hastalıkların yapısının değişerek, ortaya çıkışlarında artışlar olacağı öngörülmektedir. Ayrıca çevresel ve ekolojik değişiklikler vektör kaynaklı ve zoonoz hastalıkların görülme oranı üzerinde büyük etkilere sahip olabilirler. VHS programları ekonomik durumla ilgili sonuçlara da dikkat çekmektedir.

Son 70 yılda insanlarda görülen yeni ortaya çıkan bulaşıcı hastalıkların zoonozlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Zoonotik hastalıklar insanlar arasında endemik, hayvanlar arasında enzootik olarak görülen bulaşıcı hastalıklardır. Endemik zoonotik hastalık vakaları her yıl dünyada 1 milyara yakın insanın hastalanmasına, milyonlarca insanın ölümüne neden olmaktadır. Bunun yanı sıra zoonotik hastalıklar; son 20 yılda dünyada milyarlarca dolar zarara neden olmuş ve günümüzde de olmaya devam etmektedir.

Zoonozlar, gıda güvenliği, antimikrobiyal direnç, insan ve hayvan sağlığı açısından risk oluşturmalarının yanı sıra, bazıları biyoterörizm açısından da dünya için büyük bir risk oluşturmaktadır. Bu risk hem savaş, hem barış ortamında söz konusudur. Tarihte saldırı amaçlı olarak kullanılan biyolojik ajanların çoğunlukla zoonotik etkenler olduğu bilinmektedir.

Dünyada her yıl milyonlarca insan; gıda ve su kaynaklı hastalıklara yakalanmakta ve hastalananların binlercesi, özellikle çocuklar ölmektedir. Gıda üretimi, depolanması, işlenmesi ve hazırlanmasındaki uygunsuz metotlar bilinen pek çok uluslararası salgınlara neden olmaktadır. Besi hayvanları; *E. coli* O157:H7, tifoya sebep olanlar hariç *Salmonella* türleri, *Campylobacter* türleri ve *Yersinia* türlerinin neden olduğu hastalıkları içeren pek çok tehlikeli ve gıda kaynaklı olan önemli hastalıkların rezervuarıdır. VHS kuruluşları bu hastalıkların neden olduğu tehditlere cevap vermede ve özellikle birincil üretim noktasından son tüketiciye kadar (yani "çiftlikten sofraya" yaklaşımı) gıda zincirine giren sağlık risklerini azaltmak için sürdürülen güvenlik önlemlerinin geliştirilmesinde liderlik görevi yapmalıdırlar. Gıda kaynaklı hastalıkların dünya üzerinde küresel artışının nedenleri kompleks olup gittikçe endüstrileşen modern tarımın yeteri kadar kontrol edilememesi ve denetlenememesi, özellikle dünyada artan hayvansal protein ihtiyacını karşılayabilmek için sayıları artan oranlarda büyük kapasiteli hayvancılık işletmelerinin kurulması, bu işletmelerde ticari kaygılarla hayvan sağlığına yeteri kadar önem verilmemesi önemli role sahiptir. Veteriner hekimlik hizmetlerinin hayvancılık işletmelerine zamanında ulaştırılması, zoonotik hastalıkların yarattıkları sorunların belirlenip, değerlendirilmesi, koruyucu hekimliğe ilişkin doğru stratejiler oluşturularak, sorunların önlenmesi temel amaç olmalıdır.

Ülkemiz açısından baktığımızda oluşturulan hayvancılık politikaları VHS kriterleri dikkate alınarak oluşturulmamaktadır. Bu nedenle VHS açısından zoonotik hastalıkların önlenmesinde bazı boşlukların olduğu yadsınamaz. Özellikle büyük ve küçükbaş hayvan hekimliği hizmetleri AB ve diğer gelişmiş dünya ülkelerindeki standartlardan uzaktır. Basında yer alan haberlerde hala hastalıklı hayvanların etlerinin tüketilmesi sonucunda Şarbon (Anthraks)'a bağlı gıda kaynaklı hastalıktan insanlarımızın hayatlarını kaybettiklerine şahit olunmaktadır. Ülkemizde Brusellozis ve Antraks endemik olarak görülmekte olup, bu hastalıklarla mücadele programları

çeşitli nedenlerle yetersiz kalmaktadır. Bu tip hastalıklar aynı zamanda ihbarı mecburi hastalıklar listesinde de yer almaktadır ancak ne yazık ki ülkemizde bu hususta da aksaklıklar yaşanmaktadır. Yine ülkemizi ve dünyayı tehdit eden, çok sayıda insanın ölümüne sebep olan Kuduz önemli bir VHS sorunudur. Tüberküloz çok eski çağlardan beri hem insan, hem hayvan sağlığını tehdit etmekte olan zoonozlardan biridir ve ülkemizde de endemik olarak seyretmektedir. Tüberküloz etkeninin tarihsel süreç içinde kazandığı antimikrobiyal direnç (hatta çoklu antimikrobiyal direnç) de ilave bir sağlık problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. WHO hedefleri arasında 2035 yılına kadar Tüberküloz ölüm oranlarında %95 azalma, insidenste ise %90 azalma yer almaktadır. Tam eliminasyon hedef yılı ise 2050'dir. WHO Türkiye profiline göre, "yüksek öncelikli 18 ülke" arasında 15. sıradadır. Sözü edilen zoonozlar dışında da ülkemizde sorun yaratmaya devam eden Sıtma, Kırım Kongo Kanamalı Ateşi, Ekinokokkozis, Tularemi, Hanta virüs ve Zika virüs Enfeksiyonları gibi birçok zoonotik ve vektörel hastalık bulunmaktadır. Her biri de özellikle kendi etiyolojik ve epidemiyolojik karakterleri dikkate alınarak ve "Tek Sağlık" yaklaşımı gözetilerek ele alınması gereken ve çözüm bekleyen sorunlardır.

c) Zoonozların teşhisi, izlenmesi, kontrol ve eradikasyonunda VHS'nin rolü:

Yaygın zoonozların teşhis ve izlenmesine yönelik algoritma, pratisyen hekimler ile laboratuvar ve bulaşıcı hastalık uzmanlarının tavsiye ve yorumlarını içerecek şekilde geliştirilmiştir. Aracın geliştirilmesinde yer alan VHS uzmanları ve uygulayıcıları dâhil ilgili tüm paydaşlar, öncelikle söz konusu zoonozların etiyolojik, epizootiyolojik, patolojik vb tüm karakteristikleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Ayrıca zoonozların teşhisinde kullanılacak konvansiyonel ve/veya moleküler laboratuvar analizleri hakkında bilgi ve deneyime sahip olmalıdırlar. Tanı yöntemi esasen, bir hastalık olayındaki ipuçlarından yola çıkılarak bir nedenden şüphelenildiği ve sonuçlarının gözlemlenmesiyle doğruluğu kanıtlanan bir hipotez olarak formüle edildiği bilimsel yöntemeye benzer. Teşhisin bilimsel doğasının farkında olmak, semptomları olan bir hastayla karşılaşıldığında bir hastalık için kanıt aramak yerine ipucu aramayı vurgular.

Zoonotik salgınların altında yatan nedenleri ve kökenlerini anlamak, özellikle zaman içinde zoonotik salgınların sayısında gözlenen artış eğilimi dikkate alındığında, hastalık bulaşma riskini azaltmak için gereklidir. Uluslararası ticaret ve seyahat, yoğun hayvancılık uygulamaları, artan hayvansal gıda talebi ve buna bağlı ekolojik bozulmalar, vahşi yaşamın sömürülmesi, antimikrobiyal direnç (AMR), ormansızlaşma, iklim değişikliği, küresel ısınma ve ekoturizm gibi çok sayıda faktör, toplu olarak bazı kritik küresel halk sağlığı sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sürekli gelişen antropojenik faaliyetlerden etkilenen küreselleşmiş dünyamızda, zoonozların ortaya çıkışı sağlam sürveyans sistemlerine olan ihtiyacın altını çizmektedir. Risk faktörlerinin belirlenmesi, potansiyel sıcak noktaların belirlenmesi için çok önemlidir ve bu endişelerin giderilmesi, kanıta dayalı stratejiler ve veriye dayalı karar vermeyi gerektirir. Coğrafi ve siyasi ayrımları aşan hızlı bir sınır ötesi müdahale hayati önem taşımaktadır ve paydaşları, sağlık hizmeti sağlayıcılarını ve halkı sorunsuz bir şekilde birbirine bağlamak için etkili iletişim temel unsurdur. Hem kuduz gibi asırlık hastalıkları, hem de COVID-19 ile son zamanlarda ortaya çıkan salgınları kapsayan zoonotik hastalıklar yelpazesi genişlemeye devam

etmektedir. Zoonotik hastalıkların ortaya çıkışı tipik olarak aşamalı bir ilerleme modeli izler; hayvan rezervuarlarından insanlara yayılmanın ilk örnekleriyle başlar, bunu insan popülasyonlarında sporadik küçük ölçekli salgınlar izler ve insandan insana sürekli bulaşma için patojen adaptasyonu ile sonuçlanır. Bu ardışık aşamaların her biri, özel, duruma özgü kontrol önlemleri gerektiren farklı altta yatan faktörler tarafından yönlendirilebilir. Küresel olarak, zoonotik hastalıklarla mücadelede sağlam gözetimin önemi çok büyüktür. Sürveyans, duyarlı insan ve hayvan popülasyonları üzerindeki etkiyi sınırlamak, yönetmek ve hafifletmek için stratejik çabaları destekleyen kritik verileri sistematik olarak üretir. Erken tespit, enfeksiyonların coğrafi kökenleri içinde kontrol altına alınmasında büyük önem taşımaktadır ve nüfusların günümüzdeki küresel hareketliliği ile vurgulanan bir gerekliliktir. Sürveyans yoluyla zamanında hastalık tespiti ve buna yanıt veren müdahalelerin hızlı bir şekilde devreye sokulması, acil salgın müdahaleleriyle ilişkili büyüklük, şiddet ve mali yükü etkili bir şekilde azaltabilir. Tüm bu gereklilikler, yukarıda zoonozlar ile ilgili ifade edilen tüm bilgi yönünden tam donanıma sahip VHS uzmanları ve uygulayıcılarına olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir. Ülkemizde zoonozların izlenmesi ve kontrol altına alınmasına yönelik stratejilerden en önemlisi olan sürveyans sistemlerinin oluşturulması ve sürekliliğinin sağlanması hususunda çok büyük eksiklikler bulunmaktadır. Farkındalık eksikliği, yanlış teşhis, yetersiz laboratuvar teşhis olanakları ve eksik bildirim gibi çeşitli faktörler nedeniyle, zoonozların kesin yükünü tahmin etmek zordur. Zoonotik hastalıklar çoğunlukla sağlık hizmetlerine erişimi olmayan yoksul ve marjinalleşmiş nüfusları etkilemektedir. Bu zoonozların bazıları uzak bölgelerdeki vahşi yaşamda başlarken, bu hastalıklar, insanların ve hayvanların hızlı ve sık hareket etmesi ve bulaşmaya dâhil olan gıda ürünlerinin sürekli olarak uluslararası sınırları geçmesi nedeniyle genellikle dünya çapında hızlı hareket etmektedir. Dolayısıyla, dünya giderek daha fazla birbirine bağlanırken, zoonozların doğal sınırları aşarak küresel çapta görülmesi şaşırtıcı değildir. Bu nedenle zoonotik hastalıklar, ticaret, turizm ve tüketici güveni kaybı yoluyla dünyanın dört bir yanındaki ülkeler için ciddi ekonomik sonuçlar doğuran potansiyel olarak yıkıcı bir etkiye sahiptir.

Ülkemizde zoonozlarla mücadelede VHS açısından öncelikli olarak koruyucu Veteriner hekimliği hizmetlerinin dikkate alınması gerekirken, tedavi Veteriner hekimliği hizmetleri ön plana çıkmaktadır. Bir diğer husus, büyük ve küçükbaş hayvan Veteriner hizmetlerini veren Veteriner hekimlerin ülke genelinde dağılımının dengeli olmamasıdır. Kanatlı sektörüne bakıldığında; Veteriner hekimliği hizmetleri büyük ve küçükbaş hayvan hizmetlerine göre daha organize olmakla birlikte, VHS ile ilgili kriterlerin tam anlamıyla yerine getirildiği söylenemez. Genel olarak ülkemizde VHS ölçütlerinde zoonoz hastalıklarla mücadelenin tam yapıldığı söylenemez. Bazı eksiklikler söz konusudur. Örneğin; Türkiye genelini kapsayacak ciddi bir zoonozlara yönelik epidemiyolojik çalışmanın varlığından bahsetmek zordur. Gerek ülkemizde gerek küresel anlamda zoonozlarla mücadelede çalışacak/çalışan meslek mensupları ile kurum ve kuruluşların sağlığını koruyabilmek için ekip halinde çalışmaları gerekmektedir. Bu nedenle zoonotik hastalıklarla savaşım ve hayvansal gıdaların kişi sağlığına zarar vermesini önlemek için, yani koruyucu hekimlik için, Tabipler ve Veteriner hekimler sıkı iş birliğinin yanında Sağlık Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığının iş birliği yapmaları gerekmektedir.

d) VHS ve epidemiyoloji:

Epidemiyoloji orijinini 2000 yıl kadar önce (M.Ö. 460 – 370) Hipokrat tarafından ileri sürülen “*Hastalıkların Oluşumunda Çevresel Faktörlerin Etkili Olduğu*” fikrinden almaktadır. Yunanca epi (=üstünde), demos (=toplum, halk), logos (=bilim) köklerinden meydana gelen epidemiyoloji sözlük anlamı olarak “toplumun başına problem olan durumların incelenmesi” şeklinde tarif edilebilir. Eski zamanlarda toplumu tehdit eden hastalıklar bulaşıcı hastalıklar olduğu için ve bu dönemlerde epidemiyoloji daha çok bulaşıcı salgın hastalıklar ile ilgilendiği için “*Salgınlar Bilimi*” veya “Epidemileri (salgınları) inceleyen tıp bilimi” olarak tanımlanmıştır. Epidemiyolojinin tarihsel gelişimine paralel olarak sadece bulaşıcı hastalıklar ile ilgili olmaması ve zamanla bulaşıcı olan ve olmayan tüm hastalıklar ve toplumların tüm sağlık problemleri ile uğraştığı için günümüzde en geçerli tanım Last tarafından yapılmış tanımdır. Bu tanıma göre epidemiyoloji “***belli toplumlarda sağlıkla ilişkili durumların ve olayların saptanması ve dağılımının ve nedenlerinin incelenmesi ile bu incelemelerin sağlık problemlerinin önlenmesi ve kontrolü için uygulanmasını sağlayan bilim dalıdır***”.

Veteriner epidemiyologlar bir popülasyonun demografisine bakarak; bir hastalığın nasıl bulaşabileceğini ve hayvan popülasyonu üzerinde ne tür bir etkisi olacağını düşünerek hastalıkların hayvan popülasyonlarını nasıl etkilediğini inceler. Veteriner Halk Sağlığı uzmanları, hayvanlardan insanlara bulaşan bulaşıcı hastalıkların yanı sıra gıda güvenliği ve gıda güvencesi, acil durum müdahalesi ve hazırlığı ile hayvan sağlığı ve biyomedikal araştırma sorunlarını ele alır. Birçok üniversitede, etkili hayvancılık hizmetlerinin tasarımı ve sunumunda Veteriner epidemiyolojisi ve ekonomisinin rolünün anlaşılması, gıda güvenliğinde risk analizi yaklaşımları, zoonotik hastalıkların kontrolü yoluyla insan sağlığının nasıl korunabileceği hakkında bilgi edinilmesi, epidemiyolojik araştırmalar ve hastalık modellemesi yapmak için temel ve ileri istatistiksel yöntemlerde beceri kazanılmasını hedefleyen yüksek lisans ve doktora programları bulunmaktadır.

Bugünkü modern biçimiyle epidemiyoloji, nispeten yeni bir disiplin olup insan topluluklarında görülen hastalıkların incelenmesi ile bu hastalıkların önlenmesine ve kontrolüne yönelik çalışmalara bilgi sağlanması amacıyla nicel yöntemler kullanır. Epidemiyoloji, sağlık olaylarının görülüş sıklığı, dağılımı ve nedenlerini inceleyen bilim dalı olup, sadece salgınlarla değil; tüm sağlık olaylarıyla ilgilenir. Her düzeydeki sağlık hizmetlerinin etkin biçimde planlanabilmesi için hizmet verilecek bölgedeki sorunların boyutlarının ve çeşitli özelliklere göre dağılımının bilinmesi zorunludur. Bunun için yeterli epidemiyolojik verilere ihtiyaç vardır. Verilen sağlık hizmetlerinin planlandığı şekilde yürütülüp, yürütülmediğini ve belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşılabildiğini saptamak için de benzer epidemiyolojik verilerin sürekli toplanması gerekmektedir. Epidemiyoloji alanında yapılan ilk çalışmalar, bulaşıcı hastalıkların nedenleri (etioloji) ile ilgilenmiştir. Koruyucu yöntemlerin belirlenmesini sağlayabilmeleri açısından bu çalışmalar günümüzde de önemini halen korumaktadır. Bu bağlamda epidemiyoloji, amacı insan topluluklarının, özellikle de dezavantajlı olanların sağlığını iyileştirmek olan bir temel tıp bilimidir. Epidemiyoloji, sıklıkla nüfus gruplarının sağlık durumlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Topluluklardaki hastalık yüküne ilişkin bilgiler, sınırlı kaynakları mümkün olan en iyi sonuçları

elde etmek için kullanmanın yollarını arayan, hastalıkların önlenmesi ile bakıma yönelik öncelikli sağlık programlarının belirlenmesi yoluyla, sağlık yetkilileri açısından son derece önemlidir. Çevresel ve mesleki epidemiyoloji gibi kimi uzmanlık alanlarında ise belirli çevresel maruziyet türlerinin söz konusu olduğu topluluklara yönelik çalışmalar; esas teşkil etmektedir. Epidemiyolojinin amacı sağlık problemlerinin ve sağlıkla ilgili durumların sebeplerini araştırmak ve buna uygun koruyucu yöntemler geliştirmektir. Epidemiyoloji; tıpta hem klinik, hem de toplum tıp bilimlerinde kullanılmakta olup hastalık ve sağlık problemlerinin dağılımını (tanımlayıcı epidemiyoloji), nedenlerini (analitik epidemiyoloji) ve sağlık problemlerinin teşhis, tedavi ve önlenmesi için uygun yöntemleri belirlemeye yarayan (deneysel epidemiyoloji) tıbbi araştırma tekniklerini öğreten bilim dalıdır. Kısaca epidemiyoloji tıbbi araştırmaların mimarisidir ve halk sağlığı faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Halk sağlığı, genel olarak bakıldığında, toplum sağlığını iyileştirmek için gerçekleştirilen kolektif eylemlere vurgu yapmaktadır. Halk sağlığını iyileştirmek için kullanılan araçlardan biri olan epidemiyoloji, çeşitli şekillerde kullanılmaktadır.

Tıbbın farklı disiplini olan Veteriner bilimi açısından epidemiyoloji özellikle insan ve hayvan sağlığı için çok önemli olan zoonozların önlenmesine yönelik çalışmalar da büyük öneme sahiptir. VHS açısından epidemiyoloji zoonozlarla ilgili çalışmalarda önemli bir yere sahiptir, Veteriner halk sağlıkçıların esas görevlerinden biridir. Zoonozlar hem insan sağlığı, hem hayvan sağlığı için önemli olması nedeniyle zoonoz hastalıklarla ilgili yapılacak epidemiyolojik çalışmalarda sadece hastalık değil, insan-hayvan ilişkisinin zoonozların ortaya çıkmasındaki nedenler olarak araştırılması gerekir. Bu bağlamda sosyo-ekonomik ilişkilerin belirlenmesinde epidemiyolojiden faydalanılır. Zoonozların bir bütünsellik içinde ekolojik araştırmalarının yapılmasında epidemiyoloji VHS'de önemli bir yere sahiptir. Özellikle ekolojik faktörlerin saptanmasında, kaynağı yabani hayvanlar olan enfeksiyonların ortaya çıkarılmasında rol oynar. Zoonozlarla ilgili kontrol programları hazırlanırken hastalıklara ait morbidite ve mortalite değerlerine ihtiyaç duyulur ki, bu verilerin ortaya çıkarılmasında epidemiyolojiden faydalanılır. Epidemiyolojik çalışmanın odağında, coğrafi yönden ya da başka yönlerden tanımlanmış bir topluluk bulunmaktadır. Zoonoz kontrolleri için programlar hazırlanırken enfeksiyonun topluluklar içinde veya coğrafi bölgelerde, özellikle yüksek veya alçak seviyelerde çıkıp çıkmadığı araştırılır ki, buna göre de enfeksiyonun yüksek seviyelerde ölçümleri ilgili hipotezler formüle edilebilir ve aynı zamanda bu hipotezlere konu olan kantitatif analiz hesapları da yapılabilir. Dolayısıyla epidemiyoloji VHS'nin ana omurgasını ve temelini oluşturur. Epidemiyoloji olmadan VHS olmaz.

e) Gıda kaynaklı zoonotik hastalıkların epidemiyolojisi:

Gıda kaynaklı enfeksiyonlar tüm dünyada önemli bir HS sorunudur. Çünkü gıda kaynaklı enfeksiyonların büyük bir çoğunluğu zoonoz kaynaklıdır. Bu nedenle hayvan kaynaklı gıdalar, gıda amaçlı beslenen sağlıklı hayvanların rezervuar özelliğe sahip olması nedeniyle (örneğin: sağlık hayvanların bağırsaklarında *E. coli* 0157:H7 serotipinin bulunması) gıda kaynaklı hastalıkların başlıca kaynağı olarak kabul edilmektedir. Gıda üretiminin endüstrileşmesiyle birlikte, enfekte sağlıklı hayvanların ticareti birçok zoonotik ajanların küresel yayılımını kolaylaştırmış, bunun sonucunda gıda kaynaklı enfeksiyonların epidemiyolojisi dünya

lkelerinde son yıllarda belirgin bir Şekilde deęiŐime uęramıŐ ve artan sayıdaki olaęandıŐı gıda araçları insan enfeksiyonlarıyla iliŐkilendirilmiŐtir. Bu nedenle olası gıda kaynaklı enfeksiyonların önüne geçebilmek için, meydana gelen bu değişimin iyi takip edilip çiftlikten sofraya kadar ulusal ve uluslararası laboratuvar tabanlı gözlem ağı tarafından epidemiyolojik olarak izlenmesi gerekmektedir. Gıda kaynaklı zoonoz hastalıkların epidemiyolojisi VHS'nin önemli faaliyet ve ilgi alanlarından birisidir. Gıda kaynaklı zoonotik hastalıkların epidemiyolojisi bilinmeden, gıda güvenliğini sağlamanın zor olduğu bilinmelidir.

Gelişmiş ülkelerde son yirmi yıldan daha fazla bir süredir aile işletmelerinden, geniş boyutlu entansif çiftçilik uygulamalarına hızlı bir geçiş meydana gelmiştir. Bu uygulamalar, zoonoz hastalıkların çok fazla sayıda hayvanlar arasında ve geniş bir çevrede yayılmasına sebep olmuştur. Entansif besicilik artışı ayrıca, kasaplık hayvan veya kanatlı yetiştiriciliğinde enfeksiyonların kontrolü ve önlenmesi için antibiyotikleri de içeren antimikrobiyal maddelerin kullanımı ile ilgili önemli bir ihtiyaç yaratmış ve bunun sonucu olarak antibiyotik direnci, özellikle de çoklu antibiyotik direncinin geometrik artışı gözlemlenmiŐtir. Buna ilaveten, son yıllarda büyük kapasiteli tesislerde üretilen gıdaların ulusal ve uluslararası ticareti, gıda kaynaklı salgınların geniş bir coğrafya ve insan topluluklarına yayılmasına sebep olmuştur. Gıda kaynaklı yeni ve/veya yeniden önem kazanan bir patojen ortaya çıktığında beraberinde birçok sorunu da gündeme getirmektedir. Bunlar klinik, mikrobiyolojik, epidemiyolojik, risk analizi, nleme ve ekonomik konulardır. Bu nedenle zoonozların VHS açısından her gün izlenmesi gerektiğinden her alanda küreselleŐen günümüz dünyasında "Gıda Kaynaklı Zoonotik Hastalıkların Epidemiyolojisi" hayvan sağlığı, toplum sağlığı, gıda güvenliği ve sosyo-ekonomik açıdan büyük önem taşımaktadır.

Gıda kaynaklı zoonozların nlenmesine çiftlik düzeyinde başlamalıdır. Bu nedenle, patojenlerin hayvan sürülerine nasıl ulaŐıp, bulaŐtıęının bilinmesi nleme stratejilerinde önemli bir adımdır. Bunun için hayvanlar tarafından tüketilen yem ve su kirliliğini kontrol etmek bu stratejilerin en önemli bir parçasıdır. Bugüne kadar değişik tarihlerde zoonozları ilgilendiren azımsanmayacak kadar kanun, yönetmelik, tebliğ ve tüzükler yayınlanmış olmasına rağmen ülkemizde ciddi anlamda "Gıda Kaynaklı Zoonozların Epidemiyolojisi" hakkında bilimsel, multidisipliner bir çalışmanın varlığından bahsetmemiz çok zordur. Bu nedenle Türkiye'de gıda kaynaklı zoonozlarla ilgili bilgi çok sınırlıdır. Dolayısıyla epidemiyolojik çalışma olmayınca ortaya herhangi bir veride konulamamaktadır. Türkiye'deki gıda kaynaklı zoonozlarla ilgili bilgiler dış kaynaklı alıntıdan öteye gitmeyen bilgilerdir. Evrensel boyutlarda gıda kaynaklı zoonozlarla ilgili epidemiyolojik çalışma yapılabilmesi özel olarak zoonozlar konusunda yetişmiş/yetiŐtirilmiŐ, tıpta HS'de asgari yüksek lisans düzeyinde eğitim almış "Veteriner Halk Sağlıkçı" insan kaynağına ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun yanı sıra gıda kaynaklı hastalıkların kontrol edilebilmesinde, bu hastalıklara neden olan etkenlerin tanımlanması, karakterizasyonu, bulaşma kaynaklarının saptanması ve önlenmesini de içeren multidisipliner ulusal ve uluslararası iş birliğine dayalı kısa orta ve uzun vadeli stratejileri içeren epidemiyolojik çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla gıda kaynaklı hastalıklara yönelik ulusal srveyans programı geliŐtirilebilir. Örneğin ABD'de FoodNet kapsamında *Campylobacter*, *Listeria*,

Salmonella, STEC O157, *Shigella*, *Vibrio*, *Yersinia*, *Cryptosporidium*, *Cyclospora* ve STEC non-O157 üzerine srveyans alışmaları; Avrupa'da ise *Salmonella* ve *E. coli* O157 infeksiyonlarının srveyansları için EnterNet ağı, *Salmonella*, verositotoksijenik *E. coli* ve *L. monocytogenes* salgınları için PulseNet srveyans sistemi kullanılmaktadır.

Ülkemizde Tarım ve Orman Bakanlığı ile Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi tarafından ortak olarak yürütülen "Kanatlı Hayvanlardan ve Gıdalardan *Salmonella* İzlenmesi ve Kontrol Programlarının Geliştirilmesi" başlıklı proje tamamlanmış olup, proje çıktısı olarak "Ulusal *Salmonella* Kontrol Programı" hazırlanmıştır.

f) Hayvansal yan ürün endüstrisinde oluşabilecek sağlık sorunları;

Gıda dışındaki hayvancılık endüstrisinden kasıt, gıda değeri olmayan hayvansal ürünlerin işlendiği hayvan (büyük ve küçükbaş hayvanlar ile kanatlı hayvan türleri ve balıkçılık) yan ürünleri endüstrisidir. Bu sektörde yaşanan sağlık sorunları doğrudan zoonotik hastalıklarla ilgili olup, aynı zamanda iş güvenliği ve sağlığı ile yakından ilgilidir. Özellikle büyük ve küçükbaş hayvancılıkta gıda değeri olmayan hayvancılık endüstrisinin önemli alanlarından birisi olan dericilik sektöründe çalışanların en büyük sağlık riski şarbon gibi zoonozlara bağlı sağlık sorunudur. Bu sektöre Veteriner hekim kontrolü dışında gelen kesilmiş hayvanların derileri büyük risk oluşurmaktadır. Benzer şekilde deniz balıklarının işlenmesi sonucunda ortaya çıkan yan ürünlerin işlendiği sektörde de riskler söz konusudur. Gıda dışındaki hayvancılık endüstrisinde oluşabilecek sağlık sorunları VHS açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sektörde zoonozların dışında ürünün işlenmesi sırasında ortaya çıkan olası sağlık sorunları yine VHS açısından önemlidir. Dolayısıyla bu gibi tesislerde çalışanlarla ilgili özel tedbirlerin alınması gerekmektedir. Ülkemizde bu gibi tesisler mevcut olup, her ne kadar bazı tedbirler alınıyor olsa da uluslararası standartlardan uzak bulunmaktadır. Bu gibi tesislerde oluşabilecek olası sağlık sorunları için VHS kapsamında çözümlerin üretilmesi gerekmektedir.

g) İnsanlar için zararlı olan çeşitli ısırıcı ve sokucu zehirli hayvan türlerinden korunma;

Özellikle son zamanlarda tropikal bölgeler başta olmak üzere dünyanın değişik bölgelerinden getirilen hayvanların evler, işyerleri vb yerlerde beslenmesi nedeniyle bu hayvanlardan kaynaklanan veya kaynaklanabilecek çeşitli ısırma vakaları karşısında başta kuduz olmak üzere, ısırma ile karşıdaki canlıya aktarılan zehirlerden kaynaklanabilecek sorunlar VHS açısından önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Memelilerin çoğu ve diğer evcil hayvanlar olsun, yaban hayat kökenli hayvanlar olsun dişleri, tırnakları, boynuzları, dikenli ayakları, yüzgeç vb. organları ile insanlarda değişik şekillerde ve derecelerde yaralanmalar ve bu yaralanmalara bağlı hayati tehlikeler söz konusu olabilmektedir. Bu tehlikeli durumlar genellikle hayvanlarla çok sıkı ve devamlı ilgilenen veya ilgilenmek zorunda kalarak irtibat halinde olan bakıcılarda ve bu hayvanların bulunduğu iş yerlerinde görevli personelde vuku bulmaktadır. Örneğin: köpek balığı ısırılmaları dalđılarda, ayı ve diğer karnivorlardan kaynaklanan ısırma ve çeşitli yaralanmalar ormanda çalışanlarda, tekme ve boynuz yaralanmaları ise hayvan bakıcı ve aileleri ile Veteriner hekimlerde görülür. Bunların

dışında diğer hayvanların (kedi, köpek, maymun vb.) sebep olduğu zararlar çok farklı kesimdeki insanlarda görülmektedir. Bunların içinde köpek ısırma vakaları en önemlisi olup kentsel alanlarda görülen sahipli veya sahipsiz köpek ısırma vakaları (*ısırmaya bağlı doku yırtılmaları ve kayıpları ile yaşanan travma nedeniyle psikolojik tedavi söz konusu olmakta*) tedavi mecburiyeti gerektiren, VHS açısından ciddi problemler oluşturan vakalardır.

Köpek ısırılmaları kadar olmasa da fare ısırma vakaları da dünya çapında bir VHS sorunudur. Kırsalda yaşayanlar tavşan ısırılmalarına genelde sabaha karşı maruz kalırlar ve genelde vücudun diğer organlarına göre kol ve bacaklar önemli ısırma bölgelerini oluşturur. Bu problemlerin çözüme kavuşturulmasında epidemiyolojik yöntemlere başvurulur. Bunların dışında dünyanın değişik bölgelerinde yılan ısırma vakaları ölümlere neden olduğu için VHS açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. VHS faaliyetleri açısından yılan ısırılmaları ve benzeri tehlikeler karşısında yapılması zorunlu olan çalışma; toplumun HS yönünden eğitilerek bu gibi olaylarda nasıl bir yol izleyecekleri konusunda bilgilendirilmesi yönünde olmaktadır. VHS'nın faaliyet alanları içinde böyle bir konunun yer alması, kırsala yönelik veya herhangi bir bölgede çalışan Veteriner hekimlerin olaylardan rahatlıkla haberdar olmaları ve almış oldukları zooloji ve iyi bir tıbbi bilgiye sahip olmaları nedeniyle insanların ilk etapta neler yapması konusunda acil bilgilendirme ve yönlendirme vasfına sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkemiz açısından baktığımızda gerek kırsalda yaşayanlar açısından gerek kentlerde çok çeşitli hayvanların evlerde beslenmek üzere "petshop"lardan alındığını düşündüğümüzde VHS açısından büyük bir boşluk olduğu ve ciddi çalışmaların yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. İlgili bakanlıkların eş güdümü ile bu konuda özel çalışma yapılması gereklidir.

Bulaşıcı Olmayan, İnsan ve Hayvanlarda Ortak Olarak Görülebilen Hastalıklarda VHS'nin Rolü

Tüm insan ölümlerinin %70'inden fazlası BOH'lardan kaynaklanmaktadır. Hava kirliliği, pasif içicilik, ağır metaller, fitatlar, pestisitler ve endokrin bozucu kimyasallar gibi çevresel maruziyetler, birçok kanser, kardiyopulmoner hastalıklar, konjenital anormallikler ve diğer patolojiler de dahil olmak üzere bir dizi BOH'la giderek daha fazla ilişkilendirilmektedir. İnsanlarda hastalık riskini artıran aynı çevresel etkilerin çoğu diğer türlerde de görülmektedir. Aslında, insan dışındaki birçok hayvanın daha küçük boyutları, daha kısa yaşam süreleri ve çevresel tehlikelere daha fazla maruz kalmaları, patolojinin doğal tarihini hızlandırabilir. Evcilleştirme, kentleşme ve artan arazi kullanımı arasında, "insan" ve "hayvan" ortamlarını ayıran çizgi giderek bulanıklaşmakta ve sağlık profesyonelleri insan sağlığını ele almak için hayvan modellerine başvurma fırsatına sahip olmaktadır. Örneğin, diğer türlerde BOH'ların sürveyansı, insan popülasyonlarında patoloji ortaya çıkmadan önce insan sağlığı uzmanlarını çevresel tehlikelere karşı uyarma potansiyeline sahiptir. Bulaşıcı hastalıkların tespitinde ve bunlarla mücadelede hayvan gözcülerinin önemi, geçtiğimiz on yıllarda ve son COVID-19 salgınında çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Zoonotik kökenli bulaşıcı hastalıkların yüksek oranı, insanlarda enfeksiyona yol açabilecek patojenleri taşıyabilecek yabani ve evcil hayvan popülasyonlarının geniş çaplı izlenmesine duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bununla birlikte,

zoonotik hastalıklara sahip sentinel hayvanların izlenmesine yönelik farkındalık ve kaynaklar artmasına rağmen, çok daha az kaynak BOH'lar için hayvan popülasyonlarının izlenmesine yönlendirilmiştir ve insan, hayvan ve çevre sağlığı arasındaki bağlantıyı ele alan yaygın reformlar hala zor görünmektedir.

VHS'nin önemli çalışma alanlarından biri de hayvanlarda BOH'larla ilgili karşılaştırmalı (komperatif) epidemiyolojik tıp çalışmalarıdır. Yapılan bu epidemiyolojik çalışma şekli karşılaştırmalı tıp çalışmasının farklı bir şeklidir. Komperatif tıp, insan dahil olmak üzere farklı hayvan türlerinin sağlık ve hastalık hallerinin insanlarda görülen benzer durumlarla karşılaştırılması esaslı üzerinden hareket edilerek yapılan epidemiyolojik çalışmaları içermektedir. Böyle bir çalışma tababet ve Veteriner hekimlik arasında bilgi aktarım görevinin derecesine bağlıdır. Veteriner hekimler ve tabiplerin her ikisi de bu tip diyaloga dayanan ortak çalışmadan fayda sağlar. Bugün bu alanda yapılan çalışmalar başta ABD olmak üzere dünyanın önemli gelişmiş ülkelerinde "Tek Sağlık Yaklaşımı" içinde ele alınmakta, insan sağlığına tarifi mümkün olmayan katkılarda bulunmaktadır. Bu alan VHS'nin insan sağlığına katkı sağlayan önemli alanlardan sadece bir tanesidir.

Karşılaştırmalı tıp insan dahil olmak üzere farklı hayvan türlerinde sağlık ve hastalık hallerinin insan ile benzer yönlerini ele alarak çalışma yapar. Geçmişte tıbbın bugünkü seviyesine ulaşması karşılaştırmalı tıp sayesinde olmuştur. Çünkü gelişmeye neden olan karşılaştırmalı yaklaşımlardır. Bu şekildeki araştırmaya yönelme, Veteriner hekimlerin ve Tabiplerin bazı nedenlerle pratikte bir dereceye kadar birbirinden farklı olmadıklarını, aralarındaki diyalogun sıkı, avantajlı ve birbirlerine olan ihtiyaçlarının da sıkı bir şekilde perçinlenerek kuvvetlenmesini sağlamıştır.

Günümüzdeki zihinsel ve fiziksel sağlık ile hastalığıdaki moleküler mekanizmalar hakkındaki bilgilerin çoğu hayvan çalışmaları ile desteklenmektedir. Karşılaştırmalı tıp günümüzde tababet ve Veteriner hekimlik disiplinleri arasındaki sürekli bilgi birikimini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Karşılaştırmalı tıpta çok farklı ve çeşitli hayvanlar kullanılır. VHS doğrudan karşılaştırmalı tıp ile ilişkilidir. Çünkü insan sağlığı için ihtiyaç ve gerekli olan, hayvan hastalıkları ile ilgili bilgilerin tababetin hizmetine sunulmasıdır. İnsanlarda kronik dejeneratif hastalıklarda elde edilen başarılar karşılaştırmalı tıp sayesinde olmuştur. Karşılaştırmalı tıbbın bilgi kaynağı; devlete ait klinik merkezleri, özel (serbest) çalışan Veteriner hekimler, Veteriner okulları ve fakültelerin araştırma merkezleri, laboratuvar hayvanları geliştirme ve araştırma merkezleridir. Karşılaştırmalı tıpta çok farklı türde hayvan kullanıldığı için Tababette; bu hayvanlardan herhangi biriyle yapılacak araştırma konusunda, çalışma yapılacak hayvan ile ilgili ister istemez pratik hayvan hekimliği bilgisine ihtiyaç duyulacaktır.

Veteriner hekimlik ile tababet arasındaki bu sıkı ilişki aynı zamanda diğer karşılaştırmalı biyoloji ve temel biyomedikal araştırmalara da yansımaktadır. Örneğin: WHO ve FAO'nun komperatif viroloji programı, uluslararası karşılaştırmalı bir sisteme bağlı olarak hayvan orijinli virüslerin identifiye edilmelerini sağlamaktadır. Ülkemiz açısından VHS faaliyetleri çerçevesinde evrensel düzeyde karşılaştırmalı tıp çalışmalarından bahsetmek çok zordur.

Müşterek çalışma olanakları ve ortamları yaratıldığında Veteriner hekimlerin dahil olduğu enstitüler ve halk sağlığı alanındaki araştırmalar kolay yapılır, aynı zamanda hükümetlerinin bünyelerinde VHS üniteleri oluşturulan ülkelerde, Tabip ve Veteriner hekimlerin bulunduğu bu enstitülerdeki personel arasında müşterek çalışma olanakları artmakta, sorunların çözümü kolaylaşmaktadır. Ülkemizin bütünsel bir VHS politikasının olmaması nedeniyle bu tip bir fiziksel yapılanmanın gerçekleşmemesi ve bu alanda yetişecek yüksek lisans düzeyinde eğitim almış Veteriner hekimlerin yetiştirilmemesi en önemli sorunlarımızın başında gelmektedir.

Mikroorganizmalardaki Antimikrobiyal Direnç ve Adaptasyonlar

Hayvanlarda kullanılan Veteriner ilaçlarının kalıntıları ve antimikrobiyal direnç:

Sağlıklı ve güvenli hayvansal gıda üretimi ve tüketimi için üretim, işleme, depolama, taşıma, satış, diğer işlem ve uygulamalar sırasında hammadde ve ürünlerin herhangi bir kalıntı ve kontaminasyona maruz kalmaması gerekir. Aksi durumda kontamine olmuş veya kalıntı riski bulunan hayvansal ürünler insan sağlığı açısından ciddi tehlike oluşturabilmektedir. Hayvanlarda kullanılan Veteriner ilaç kalıntıları tüketicinin korunması ve aynı zamanda VHS yönünden önemli bir sorundur. Çünkü tüketicide çeşitli sağlık sorunlarına neden olduğu gibi dirençli mikroorganizmaların hızla artmasına neden olmaktadır. Hızlı haberleşme ve bilginin geniş kitlelere ulaştığı bu iletişim çağında, sağlık uzmanları ve tüketiciler, çevre kirliliğinden tutun da elektronik cihazlardan yayılan mikrodalga radyasyonlara kadar çok geniş bir alanda daha çok soru sormaktadır. Bu nedenle tarım ve hayvancılık sektörü ve bunlardan elde edilen gıda ürünleri halkın detaylı incelemesinden ayrı tutulamamaktadır. Tüketiciler makul fiyatlarda geniş seçeneikli ürünlerin yanı sıra güvenli, sağlıklı ve besleyici gıda ürünleri istemektedir. Tüketicilere göre bilinmeyen tarımsal uygulamalar yalnızca üretimin artışı ve ekonomik geri dönüşü temel almaktadır. Tüketiciler ayrıca gıdalardaki ilaç kalıntıları konusunda da endişe etmektedirler. Hayvansal dokulardaki ilaç kalıntıları yasal tolerans sınırlarını aştığı zaman insan sağlığına yönelik bir tehdit oluşturmaktadır. Tolerans, kesim zamanında yasal olarak hayvan dokularında bulunmasına izin verilen ilaç kalıntısının derişimini veya maksimum oranını temsil eder. Belirlenen toleransın üzerindeki ilaç kalıntılarının riskli olduğu bilinmektedir.

Hayvansal gıdalarda bulunabilen kalıntı ve kontaminantlar çok çeşitli olup, birçok yoldan bulaşabilirler. Bunlar içerisinde doğal (mikotoksinler, mikroorganizmalar vb.) ya da kimyasal maddeler, dioksin, DDT (diklorodifeniltrikloroetan), PCB (poliklorlubifenil bileşikler v.b.) ve ağır metaller (kurşun, kadmiyum, civa vb.) olabildiği gibi, ilaç kalıntıları da (sentetik hormonlar, antibiyotikler vb.) gıdalarda kalıntı riski oluşturabilen önemli bir grubu oluşturmaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan ruhsatlı oldukça fazla Veteriner ilacı bulunmakta ve bunların çoğunluğunun sahada kullanıldığı belirtilmektedir. Bu kadar fazla sayıdaki ilaç çeşidinin yaygın bir şekilde kullanılması, doğal olarak gıda değeri olan hayvanlarda ilaç kalıntısı problemini de beraberinde getirmektedir. Hayvanlarda ilaç kullanımı söz konusu olduğu sürece bunlardan sağlanan et, süt, yumurta, bal gibi gıda maddelerinde ilaç kalıntısının bulunması kaçınılmazdır. Yapılması gereken Veteriner ilaçlarının hayvanlarda bilinçli ve kontrollü kullanımının sağlanarak, hayvansal gıdalardaki ilaç kalıntı riskini en aza indirmeye çalışmaktır.

Hayvansal gıdalarda bulunabilen ilaç kalıntıları normal olarak çok düşük miktarlarda bulunurlar. Bunun için halk sağlığına yönelik riskler genellikle ihmal edilebilir. Ancak duyarlı bireylerde penisilin gibi beta-laktam antibiyotiklerden kaynaklanan allerjik reaksiyonlar gibi doza bağlı olmayan yan etkiler istisnadır. Bu türden ilaç kalıntıları hangi miktarda olursa olsun duyarlı insanlarda reaksiyonlara neden olabilirler. Birçok durumda etiket dışı ilaç kullanımı veya ilaç kalıntı arınma süresine uyulmaması, hayvansal ürünlerde daha yüksek kalıntı düzeyinin bulunmasına yol açabilir. İşte bu türden gıdalar halk sağlığına yönelik ciddi tehlikelere neden olabilir. Ayrıca çok düşük konsantrasyonlarda bulunsunsa bile birçok endokrin bozucu bileşiğin (bisfenoller, klorlu bileşikler vb.) gıdalarla alınması uzun sürede ciddi olumsuz etkilere neden olabilmektedir.

Hayvansal gıdalarda en fazla ilaç kalıntısına ergin sığır, dana ve domuz etlerinde rastlandığı ve en çok antimikrobiyal maddelerin kalıntısına rastlandığı belirtilmektedir. Kalıntıların en önemli nedeni olarak yetiştirici ve hayvan bakıcılarının hataları yanında yasal bekleme sürelerine uyulmaması ve tedavi kayıtlarının düzenli tutulması olarak kaydedilmiştir.

Gıdalardaki Veteriner ilaç kalıntılarında kaynaklanabilecek zararlı etkilere karşı insan sağlığının korunabilmesi için en önce yapılması gereken, bilimsel bir kalıntı izleme ve değerlendirme modelinin geliştirilerek etkili bir biçimde uygulanmasıdır. Böylece hem halk sağlığı korunur, hem de gıda endüstrisi ve tüketiciler için hayati öneme sahip bilgilere ulaşılması sağlanır. Böyle bir izleme ve kontrol programına sahip ülkelerin ihraç ettikleri gıdaların güvenli olduklarına inanılır ve bu da o ülkeye uluslararası ticaret yönünden önemli kazançlar sağlar.

Bilimsel ve yasal düzenlemeler;

Bütün gelişmiş ülkelerde ulusal otoriteler, halk sağlığını korumak amacıyla gıdalardaki Veteriner ilaç kalıntılarının azaltılması için çalışmalar yapmaktadır. Gıdalardaki ilaç kalıntılarıyla ilgili olarak kabul edilebilir günlük alım limitleri Kodeks Alimentarius Komisyonunca belirlenir. Bu komisyon; FAO ve WHO'nun gıda standartları programını yürütmekle sorumludur. Amaç tüketici sağlığını korumak ve gıdalarla ilgili uluslararası ticareti kolaylaştırmaktır. Komisyon, işlenmiş, yarı işlenmiş ya da çiğ gıda maddeleri ile ilgili standartları bir örnek haline getirir. Tüm bu temel yasal bilgileri içeren uluslararası kitaba Kodeks Alimentarius adı verilir. Kodeks Alimentarius'ta gıda maddelerinin mikrobiyolojik normları da dahil olmak üzere hijyenik ve besleyici özellikleri ile ilgili şartlar, pestisit kalıntıları, katkı maddeleri, kirleticiler, etiketleme ve sunum şekilleri ile örnek alma ve analiz metotlarıyla ilgili şartlar yer alır. Ayrıca WHO ve FAO Uzmanlar Komitesi de gıda katkıları ile ilgili çalışmalar yapmakta ve yapılan çalışmalar yayımlanmaktadır.

Türkiye'de ise gıdalara yansıyan Veteriner ilaç kalıntılarının azaltılması ve bu kalıntılarla ilgili halk sağlığının korunması görevleri Tarım ve Orman Bakanlığınca yürütülmektedir. Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü çeşitli komisyonlar kurarak bu konuda çalışmalar yapmaktadır. Türkiye'den ihraç edilecek gıda maddelerindeki kalıntıların kontrol edilmesi için, doğrudan Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı olan İl Kontrol Laboratuvarları ile Etlik, Pendik ve Bornova Veteriner Kontrol Enstitüleri yetkili kılınmıştır. (19.01.2005 tarih ve 25705 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünlerde Belirli Maddeler İle Bunların Kalıntılarının

İzlenmesi İçin Alınacak Önlemlere Dair Yönetmelik gereği yapılmaya çalışılmaktadır. Bu yönetmelik 17.12.2011 tarih ve 28145 sayılı Resmî Gazetede yeniden düzenlenmiştir).

Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı ile Bursa Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü yanında gıda kontrolünden sorumlu 41 laboratuvar (Etlük, Pendik, Bornova, İl kontrol laboratuvarları gibi) olduğu ve bunların 39'unun akredite olduğu bilinmektedir. Bakanlığın bu konuda alt yapı yönünden herhangi bir eksikliği olmadığı tahmin edilmektedir. Eksik kaldığı durumlarda mevcut olan özel gıda kontrol laboratuvarlarından da hizmet alabilecektir. Çünkü Türkiye'de bulunan 104 Özel Gıda Kontrol Laboratuvarından 84'ü de akredite durumdadır.

Ülkemizde Avrupa Birliği mevzuatına uyum kapsamında 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu (13.06.2010; 27610 Resmî Gazete) yürürlüğe konulmuştur. Kanunun getirdiği en önemli yenilikler; gıda kontrolünü tek bir kanunla yürütmek, yetkili tek otorite sağlama (önceden Sağlık Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığına bağlı Belediyeler de bu işin içindeydi), gıdayı entegre bir yaklaşımla değerlendirmek, işletmenin sorumluluğunu tespit etmek, risk değerlendirmesini ve izlenebilirliği sağlamak ve en önemlisi de şeffaflıktır. Bununla beraber Tarım ve Orman Bakanlığı; bu kanunun yürürlüğe girdiği 2010 yılından itibaren kalıntıyla ilgili hiçbir veriyi kamuoyu ile paylaşmamıştır. En önemli eksiklik Bakanlığın kendi yürüttüğü kanunun aksine kamuoyundan bilgiyi saklamasıdır.

Antimikrobiyal direnç (AMR):

Genel olarak antimikrobiyaller hayvanlarda hastalıkları önlemek, tedavi etmek, kontrol altında tutmak ve büyümeyi geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Bunların bağırsaklarda üreyebilen patojen mikroorganizmaları baskı altında tutarak hayvanlarda büyümeyi artırdıkları bilinmektedir. Antimikrobiyaller keşiflerinden itibaren dünyada en başarılı ilaç grubu olmuştur. Ancak kullanımlarından kısa bir süre sonra direnç sorunu ortaya çıkmıştır.

Antimikrobiyallere direnç özellikle gelişmekte olan veya henüz gelişmemiş ülkelerde daha da kötüleşmekte ve ekonomik nedenlerle uygun antibiyotiğe ulaşamayan birçok insanın yaşamını önemli bir şekilde etkilemektedir. Birçok dirençli bakteri yalnızca çok pahalı olan enjektabl antimikrobiyallerle tedavi edilebilmektedir. Uygulamada bunun anlamı birçok insanın tedaviden mahrum kalmasıdır. Gelişmiş ülkelerde antimikrobiyallerin satış, kalite ve kullanımında daha iyi kontroller olması, refah seviyesine bağlı olarak hijyen kalitesinin yüksekliği ile kanalizasyon ve içme suyu sistemlerinin daha iyi olması nedeniyle enfeksiyonların sayısı da azdır. Direnç olayı özellikle enfeksiyon sıklığının yüksek olduğu fakir veya gelişmekte olan ülkelerde daha çok önem kazanmaktadır. Bununla beraber aynı kıtadaki ülkeler arasında bile direnç sıklığında çok geniş farklılıklar gözlenmiştir. Ayrıca dirençli bakteriler bir yerde sabit olarak kalmayıp, insandan hayvana veya hayvandan insana veya bir bölgeden diğer bölgeye gıda, su, toprak veya başka yollarla rahatlıkla taşınabilir. Bu nedenle direnç sorunu sadece gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler veya bölgelerin değil, tüm dünyanın en önemli sorunudur. Türkiye'de ise gerek insan ve gerekse hayvanlarda enfeksiyonlara neden olan bakterilerde yapılan bilimsel araştırmalar, ciddi bir direnç sorunu olduğunu ortaya koymuştur.

WHO, antibiyotik direncinin gelecek için çok daha önemli bir soruna dönüşeceğini öngörmektedir. Örneğin, mevcut verilere göre yıllık 700.000 insanın antimikrobiyale dirençli bakterilerin neden olduğu enfeksiyonlardan öldüğü ve bu rakamın 2050 yılına kadar 10 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler ise antimikrobiyal direnci 2018 yılında “sessiz pandemi” olarak tanımlamış ve 2030 yılına kadar yaklaşık 24 milyon insanın bundan dolayı aşırı fakirleşeceğinden, küresel çapta acil aksiyonların alınması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Küresel sağlık sorunları arasında “tek sağlık” yaklaşımını en iyi yansıtan sorunlardan biri olan AMR, çeşitli sektörlerde (Tarım, Veteriner Hekimlik ve Tababet) sorumsuz ve aşırı antimikrobiyal kullanımı nedeniyle bu üç bileşenin her biri ile bağlantılı olan ve hayvan, insan ve çevre sağlığını etkileyen en önemli sorun olarak gösterilmektedir. Antimikrobiyal etkisindeki mikroorganizmalar, aynı veya farklı cinsten diğer mikroorganizmalara yayılabilen direnç genleri ve mobil genetik elementler kazanmalarının yanı sıra konakçıda çoğalmak için daha büyük bir yetenek kazanırlar.

Günümüzde mevcut antimikrobisüllerle tedavi edilemeyen enfeksiyonlara neden olan çoklu ilaca dirençli bakterilerin hızla yayılması endişe verici boyutlara varmıştır. WHO; 2019'da beşerî hastanelerde kullanılan 32 antimikrobiyalin yalnızca altısını yenilikçi olarak sınıflandırmıştır. Dolayısıyla antimikrobisüllerin yetersizliği küresel sağlık sistemlerini etkilemektedir. Çünkü dirençli mikroorganizmaların neden olduğu enfeksiyonların tedavisi oldukça zordur ve bu da daha yüksek ölüm oranlarına neden olmaktadır. Böylece WHO'nün ana hatlarıyla belirttiği ana patojenlerin neden olduğu enfeksiyonları kontrol etmek için yeni antimikrobisüllere ihtiyaç vardır ve mevcut antimikrobisüllerin kullanım şekli değişmedikçe, bu yeni olarak sınıflandırılan antimikrobisüller, diğer antimikrobisüllerle aynı kaderi paylaşacak ve etkisiz hale gelecektir. AMR, hastanede kalış sürelerini uzattığından hem hastaların, hem de bakıcılarının üretkenliğini etkilemekte ve bu da ulusal ekonomiler ve sağlık sistemleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır.

Antimikrobisüllerin hayvanlarda (pet ve çiftlik hayvanları, arılar, balıklar) çeşitli kullanım alanları (terapötik, profilaktik ve gelişmeyi hızlandırıcı) vardır ve hayvansal üretimde önemli rol oynarlar. Hayvanlarda kullanılan antimikrobiyal hacminin insanlardan daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. İnsanlarda kullanılan çoğu antimikrobiyal sınıfı (geniş spektrumlu beta-laktamlar ve kinolonlar gibi) hayvanlarda da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. İnsanlarda ve hayvanlarda kullanılan bazı antimikrobisüller (tetrasiklinler, triazololler ve streptomisin) bitkilerde terapötik olarak da kullanım alanı bulurlar. Bunun sonucu olarak AMR, farklı ekosistemler ve popülasyonlar arasında ve içinde kolayca aktarılabilir; dirençli zoonotik bakteriler toprakta bulunabilir, oradan da bitkilere, sebzelere ve meyvelere bulaşabilirler. Tarımda antimikrobiyal kullanımının, çevreden insanlara bulaşan antibiyotiğe dirençli mantarları indüklediği belgelenmiştir. Yalnızca insan kullanımına yönelik bazı antimikrobiyal sınıfları (karbapenemler) ve yalnızca hayvan kullanımına yönelik diğerleri (flavofosfolipol ve iyonoforlar) vardır. Tetrasiklin ve streptomisin gibi klinik kullanıma yönelik diğer antimikrobisüller, meyve enfeksiyonuna neden olan bakterilere karşı profilaksi ve tedavi için kullanılmaktadır. Su ürünleri yetiştiriciliğinde kullanılan antimikrobisüllerin dozları, çiftlik hayvanları için reçete edilenlerden daha yüksek

olabilir ve bunların kalıntıları balık ürünlerinde kalarak dışkı yoluyla sucul ortamlarda uzun süre kalırlar ve su kütlelerinde hızla yayılarak mikroorganizmalarda seçici baskı oluştururlar.

AMR ile ilgili günümüze kadar yapılan bilimsel çalışmalardan öğrendiklerimiz kısaca aşağıda belirtilmiştir;

- AMR aslında yeni olmayıp, antimikrobiaların keşfinden önce de bakterilerde olduğu ve hemen her yerde olan mikroorganizmalarda rastlanabileceğidir. Ancak antimikrobiaların keşfinden sonra ciddi artış göstermiştir.
- AMR oldukça çeşitli olup, karmaşık yapıya sahiptir.
- AMR genlerinin kaynağı ve rezervuarı çevredir.
- Direnç, genellikle doğal ortamdaki mikroorganizmaların yapısıyla belirlenir.
- Çevredeki direnci şekillendiren unsur antropojenik, yani insan kaynaklı faaliyetlerdir.
- Antimikrobial direnç genlerinin iletiminden mobil genetik unsurlar sorumludur.
- Antimikrobial direnç genleri insanlar, hayvanlar ve çevre arasında sürekli taşınmaktadır.

O halde AMR ile mücadele ancak insan, hayvan ve çevre ile ilgili sektörlerin iş birliği yapmasını sağlayan “tek sağlık” yaklaşımı ile mümkündür.

FAO, WOA ve WHO insanlara hayvanlardan doğrudan ya da dolaylı olarak bulaşabilen hastalık risklerinin tespiti, kontrolü ve elimine edilmesi için yıllardır birlikte çalışmaktadır. Bu kuruluşlar 2011’de üç Tek Sağlık önceliğinden biri olarak AMR’yi (diğerleri zoonoz hastalıklar ve kuduz) belirlemişlerdir. Ayrıca dirençli bakterilerin ve genlerinin çevreye yayılması ekonominin geleceği için de küresel bir tehdit olarak görüldüğünden, Dünya Bankası (World Bank Group 2017) Tek Sağlık Yaklaşımı çerçevesinde bunun önlenmesi için öncelikli olarak listelemektedir.

Türkiye’de ise 2017 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı olumlu bir şekilde Ulusal Antimikrobial Direnç Stratejik Eylem Planını başlatmıştır. Bu stratejinin hedefleri:

- 1) Hayvan sağlığı alanında antimikrobiyal direnç oluşumunun önlenmesi ve yayılmasının kontrolü için koordinasyonun sağlanması,
- 2) Veteriner hekimlik alanında antimikrobiyal direncin izlenmesi,
- 3) Hayvancılık ekonomisi ve halk sağlığını tehdit eden bakteriyel enfeksiyonların kontrol ve eradikasyon planlarının geliştirilerek uygulanması,
- 4) Hayvan sağlığı alanında antibiyotik kullanımının değer zinciri içerisinde izlenmesi ve akılcı kullanımın sağlanması,
- 5) Hayvan sağlığı alanında bilinçli antibiyotik kullanımı ve amr üzerine farkındalık yaratılması,
- 6) AMR ile ilgili araştırmaların desteklenmesi ve alternatif antimikrobiaların geliştirilmesi.

Yukarıda çok iyi niyetlerle başlanan ve 2020'ye kadar devam ettiği ifade edilen projenin sonuçları ise ne yazık ki bilinmemektedir. Sadece bu konuyla ilgili olarak ilaçların izlenebilirliğini sağlamak, hayvansal gıdalardaki kalıntıyı önlemek, ilaç tüketimini kontrol altına almak ve uygulanan tedavileri kayıt altına almak amacıyla 01.01.2018 yılında elektronik reçeteyi zorunlu kıldığı, ayrıca Veteriner ilaçları ve aşıları ve bunların üretimi için gerekli hammaddelerin ithalatı, üretimi ile toptan ve perakende satış noktalarına dağıtımının izlenebilirliğini sağlamak amacıyla 01/03/2018'de Veteriner İlaç Takip Sistemini ve 15.08.2019'da Aşı Takip Sistemini getirdiği, ama uygulanan projenin tüm sonuçlarıyla ilgili bilgileri kamuoyuyla paylaşmadığı bilinmektedir. Bu konuda da Bakanlığın şeffaf davranmadığını ifade etmek gerekir.

Avrupa Birliği AMR stratejisinde ise Avrupa İlaç Ajansı (EMA) Veteriner Hekimlikte Antibiyotiklerin Bilinçli Kullanımı Rehberi (2015/C299/04) yayımlanmış ve antimikrobiyal dirence karşı Avrupa Tek Sağlık Aksiyon Planı'nı 2017'de kabul etmiştir. Bu plan, sorunun ciddi sosyal ve ekonomik sonuçlarını belirterek aksiyon planları sunmaktadır. Bu aksiyon planları 2022'de yürürlüğe giren yeni Veteriner Tıbbi Ürün Yönetmeliğinde (Regulation EU2019/6) yer almaktadır. Burada amaç hayvanlarda enfeksiyon hastalıklarının tedavisi için etkili antibiyotikleri sağlamak ve aynı zamanda bunların kullanımı, dolayısı ile hayvan ve insanlarda oluşacak riskleri minimize etmektir. Yine Avrupa Komisyonunun Nisan 2013'te önerisiyle, EMA'da Antimikrobiyal Uzmanlar Grubu (Anti Microbial Expert Group-AMEG) oluşturulmuştur. Bu grubun görevi Veteriner hekimlikte antibiyotik kullanımının insan sağlığına oluşturabileceği risklerin değerlendirilmesi ve hayvan sağlığını koruma gerekliliği arasında bir denge oluşturmak, çevrede ve pet hayvanlarında antibiyotik kullanımının direnç gelişimine etkisinin değerlendirilmesi ve AB'de Veteriner antibiyotiklerin toplum sağlığı için risk oluşturmalarına göre sınıflandırılmasının (EMA/CVMP/CHMP/2019a) yapılmasıdır. Buna göre AMEG antimikrobialleri çiftlik hayvanlarında kullanılmaması gerekenler (A grubu), duyarlılık testi sonuçlarına diğer gruplarda alternatif yoksa kullanılabilecek ve sınırlı kullanıma sahip olanlar (B grubu), insan sağlığında kullanıldığı için dikkatli kullanılması gerekenler ve eğer D grubunda alternatif yoksa kullanılması gerekenler (C grubu) ve mümkün olan durumlarda ilk tercih edilen antimikrobiyal grubu olanlar (D grubu) olmak üzere 4 gruba ayırmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı bilindiği gibi AB mevzuatının önemli bir kısmını Türkiye'ye uyarlamasına rağmen bu türden aksiyonları alması hayvan sağlığı yanında insan sağlığı için de önem taşımakta ve Sağlık Bakanlığında yayımlanan "akılcı antibiyotik kullanım rehberi" gibi Veteriner kullanım için de akılcı antibiyotik rehberini yayımlaması önem arz etmektedir.

Avrupa Birliğinde; Tek Sağlık Yaklaşımı, AMR sorununu çözmeye yönelik küresel çabalara tam olarak entegre edilmiştir. Bununla beraber öncelikle pek çok engel yanında hayvan, insan ve çevre sağlığı ile ilgili birden fazla ekonomik sektör ve kuruluşun birbiriyle çatışan çıkarlarının aşılması gereklidir. Bu aktörlerin, eylem için temel öncelikleri belirlemesi, AMR'yi izlemenin ve enfeksiyonları kontrol etmenin en iyi yollarını ve antimikrobiyal kullanımının yönetilmesi için gereken politikalar üzerinde anlaşmaları gerekmektedir.

Tek Sağlık yaklaşımında AMR yönetimi için gereken temel stratejiler aşağıda kısaca özetlenmiştir;

- 1) Antimikrobiyallerin aşırı ve yanlış kullanımının yol açtığı zararlar konusunda toplumun eğitilmesi için küresel bir kamuoyu bilinçlendirme kampanyası yürütülmelidir. AMR konusunda halka etkili bir kampanya uygulamak, reçete edilen antimikrobiyallerin sayısını azaltabilecektir.
- 2) Etkili hijyen tedbirleri geliştirilmeli ve güçlendirilmelidir. Böylece enfeksiyonların yayılması önenebilir. Sağlık sistemleri ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi antimikrobiyal ihtiyacı önemli ölçüde azaltabilir ve yeni dirençli suşların ortaya çıkma riski azaltılabilir.
- 3) Antimikrobiyallerin hayvancılıkta gereksiz kullanımının ve çevreye yayılmasının azaltılması gereklidir. Bütün dünyada en fazla antimikrobiyal; çiftlik hayvanları ve su ürünleri yetiştiriciliğinde tüketilmektedir. Antimikrobiyallerin profilaksi ve büyümeyi artırmak amacıyla kullanımı tehlikeli ve gereksiz olarak değerlendirilmelidir.
- 4) İlaç direncinin küresel sürveyansı geliştirilmelidir. Tıp ve bilim camiasının, yeni direnç kazanma mekanizmalarını netleştirmek, mevcut vakaları kesin olarak bilmek ve gelecekteki tehditleri tahmin etmek için AMR'ye ilişkin mevcut ve geçmiş verileri net bir şekilde anlaması gerekmektedir. Bunu yapmak için üç alanın daha iyi anlaşılması gerekir: insanlarda ve hayvanlarda antibiyotik tüketimi, mevcut antibiyotik direnci oranları ve AMR'nin moleküler temelini daha iyi anlaşılması şarttır.
- 5) Yeni ve hızlı klinik teşhislerin geliştirilmesi teşvik edilmelidir. Kamu ya da özel hastanelerde yapılan yanlış teşhisler antimikrobiyallerin gereksiz yere reçete edilmesine yol açmaktadır. Hızlı ve doğru teşhis testlerinin geliştirilmesi, klinisyenlerin ihtiyacı olan hastalara antimikrobiyalleri uygulamasına izin verecektir.
- 6) Aşıların ve antimikrobiyal alternatiflerinin geliştirilmesi ve kullanılması teşvik edilmelidir. Ciddi enfeksiyonlara neden olan antimikrobiyallere dirençli mikroorganizmalara yönelik aşıların geliştirilmesi, antimikrobiyal tedaviye ihtiyaç duyan enfekte hasta sayısını azaltacaktır. Bununla beraber günümüzde antimikrobiyallere alternatif olarak faj tedavisi, probiyotikler, antikolar ve lizinler gibi yeni yaklaşımlar geliştirmek için sağlığa daha fazla yatırım yapılması gereklidir.
- 7) Bulaşıcı hastalıklarla ilgili çalışan kalifiye insan sayısı artırılmalıdır. AMR ile mücadele için mikrobiyologlar, eczacılar, enfeksiyon hastalık uzmanları, hemşireler, enfeksiyon kontrol uzmanları, Veteriner hekim ve epidemiyologlar gibi yetenekli profesyoneller gerektirir. Bunun için ülkeler bu insan kaynağının eğitimine yatırım yapmalıdır.
- 8) Ticari olarak çekici olmayan araştırmaları desteklemek (alternatif antimikrobiyal seçenekler gibi) için küresel bir inovasyon fonuna ihtiyaç vardır ve yeni tedavilerin geliştirilmesi için böyle bir fonun kurulması şarttır. Günümüzde temel insan hakkı olarak ücretsiz olması gereken sağlığa erişim ve kamusal yarar gözetilerek yapılması gereken ilaç araştırma geliştirme çalışmaları, yaygın bir şekilde ticari çıkarlara terkedilmiştir.

Ekonomik getirisi olmayan araştırmalar ticari menfaat nedeniyle göz ardı edilmekte, bu da AMR ile mücadeleyi zayıflatan önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

9) Yeni ilaçlara ve mevcut ilaçların iyileştirilmesine yatırımlar teşvik edilmelidir. Günümüzde yeni antimikrobiyallerin geliştirilmesi ilaç firmaları için cazip olmamaktadır, çünkü piyasada hala nispeten etkili antimikrobiyaller bulunmaktadır. Ayrıca AMR'nin tam olarak nasıl ve ne zaman gelişeceğini tahmin etmek zor olduğundan, bu durum ilaç şirketlerinin işle ilgili kararlarını verirken belirsizliğe neden olmaktadır.

10) AMR'ye karşı küresel bir koalisyon grubu oluşturulmalı ve ilerleme kaydetmek için küresel eylemlerde bulunulmalıdır. Bunun için AMR'yi uluslararası siyasi gündeme taşımak ve Tek Sağlık yaklaşımıyla ele almak gereklidir.

Sonuç olarak, AMR ile mücadele etmek için Tek Sağlık yaklaşımını (insan, hayvan, bitki ve çevre sağlığı) desteklemek önemlidir. Bu da küresel değişimi hızlandırmayı, geleceği güvence altına almak için yenilik yapmayı, daha etkili eylemler için iş birliği yapmayı, sürdürülebilir girişimciliğe yatırım yapmayı, küresel yönetişimi ve hesap verebilirliği güçlendirmeyi gerektirir. Birçok antimikrobiyal hem hayvan, hem de insanlarda kullanılmaktadır. Antimikrobiyaller yalnızca sağaltım ve nadiren profilaksi amacıyla kullanıldığında ve asla büyümeyi hızlandırmak için kullanılmadığında AMR azaltılabilir. AMR ile mücadelenin başarısı için tıbbi uygulamada kullanılan antimikrobiyal sınıflarının ve miktarlarının sıkı ve verimli bir şekilde kontrol edilmesi ve çevreye yayılan dirençli bakterilerin çoğalmasının izlenmesi ve kontrol edilmesi gerekir.

Afetler, Biyoterörizm ve Veteriner Halk Sağlığı

Epizootikler ve jeofiziksel olaylar afetlerin iki temel sebebidir. Tarih boyunca epizootikler, hayvansal üretimi azaltmış veya hayvanların ölümüne neden olmuştur. Benzer şekilde jeofiziksel olaylar da dünyada büyükbaş hayvan yetiştiriciliğini her yıl etkilemekte ve bazen epizootikleri şiddetlendirerek ve çok sayıda hayvanın kaybına ve gıdaların bozulmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkeler bu kayıpları ülkenin diğer bölgelerinde üretimi artırarak dengeleyebilirken, gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen afetler hayvan üretimini ve buna bağlı olarak halk sağlığını ve ekonomiyi uzun süreli olumsuz olarak etkilemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde halk sağlığı doğrudan hayvan sağlığına bağlıdır, çünkü kötü hayvan sağlığı doğrudan insanların tükettiği gıdayı etkilemektedir. Gelişmekte olan birçok ülke, kısıtlı gıda rezervlerine sahiptir ve insanlarda sıklıkla beslenme yetersizliği vardır. Felaketler sırasında hayvan ölümleri ve gıdaların bozulması sonucu gıda kıtlığı artabilmektedir.

Veteriner hekimlerin olağanüstü durumlarda diğer sağlık meslek mensuplarıyla birlikte yapabilecekleri özel görevleri bulunmaktadır. Dünyanın her tarafında Veteriner hekimler, yıllarca hayvancılıkta yol gösterici olmuşlardır. Veteriner hekimler, hayvan hastalıklarını yok etmekten, aşıları geliştirmekten, gıda güvenliğinden, hastalık gözetim ve kontrol programlarından sorumludur. Birçok durumda, Veteriner hekimler jeofiziksel afetlerde uluslararası kurtarma çabalarına katkıda bulunurlar. Hayvancılığı etkileyen her tür afet toplumu bütün olarak etkiler.

Veteriner hekimlerin acil yönetim ekiplerine katılmaları ve her tür afet önleme programlarında bulunmaları çok önemlidir. Bu bütünleşmiş yönetim çalışmalarında Veteriner hekimlerin rolü açık olmalı ve afetlerde Veteriner yönetiminin bakış açısından farklı olmamalıdır; hayvanların bakımına önem verilmesi, insanların sağlığını korumak için etkili bir metottur. Ulusal afetlerde, hayvancılığa dikkat edilmesi etkili olup, böylece halk sağlığı, ekonomi ve çevre ile ilgili sorunların çözümü kolaylaşır. Afetlerin insani yardım ve halk sağlığına katkı şeklinde olan onarımı bu felaketlerdeki Veteriner yönetimine bağlı olabilir.

Bugün tüm dünyada kapsamlı afet yönetimi uygulanmaktadır. Bunun başlıca nedeni, mümkünse afetleri önlemek, can ve mal kayıplarını azaltmak ve toplumun her türlü tehlike ve risklerden korunmayı öğrenmesi ve hazırlanmasını sağlamaktır. Bu bütüncül afet yönetimi çalışmaları içinde tüm Veteriner hizmetlerini bir bütün halinde uygulanmasını, organize edilmesini sağlayan VHS da yer almaktadır.

Afetlerde; tabiiler tarafından HS hizmetleri yürütülürken, VHS hizmetlerinin de insan HS hizmetleriyle birlikte ve entegre olacak şekilde yürütülmesi gereklidir, ayrı düşünülemez.

Doğal afetler, bulaşıcı hastalık salgınlarından hayvan kontrolü sorunlarına kadar çok sayıda sorun ve tehlike yaratır. Aldıkları eğitim ve klinik becerileri sayesinde Veteriner hekimlerin afet müdahalesinde önemli rolleri yerine getirmeleri için önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Veteriner hekimin potansiyel rolü, doğal afet öncesinde, sırasında ve sonrasında bir dizi önemli görevi içermektedir.

Görevlerden bazıları şunlardır:

- Birçok doğal afette ortak olan sorunların çözümü,
- Hastalık vektörlerinin kontrolü,
- Hastalık bulaşmasının kontrolü,
- Sürü yönetimi,
- Hayvan sağlığı bakımı,
- Arama ve kurtarma,
- Hayvanların kontrolü,
- Tıbbi malzemelerin bakımı,
- Bilginin yayılması,
- Afet değerlendirilmesi,
- Afet öncesi planlama.

Zoonotik ve zoonotik olmayan bulaşıcı hastalıkların yayılmasının bir deprem sırasında çevre sağlığını tehdit etmemesi için biyogüvenliğin sağlanması gerekir. Olası bir afet halinde insan ve Veteriner hekimliği ortak halk sağlığı hizmeti vermesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra Veteriner hizmetlerinin çok geniş bir faaliyet alanı olmasına rağmen, ülkemizde sistemli bir şekilde bu alanlar daraltılarak yetki ve sorumluluğu olmayan mesleklere istihdam ve faaliyet alanı olarak yaratılmağa çalışılmaktadır.

VHS açısından olası nükleer tehlike ve kazalara karşı tedbirlerin alınması hayvan ve insan sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Günümüzde tüm dünyada yaygın olan nükleer teknoloji santrallerinde insan eliyle veya doğal afetlere bağlı oluşabilecek kazalar ile nükleer silahların kullanılması veya nükleer terörizm sonucunda oluşacak radyoaktif kirlenme sonucunda ortaya çıkması muhtemel gıda güvenliği ve hayvan sağlığı açısından ne gibi VHS tedbirlerinin alınacağı/ alınması gerektiği konusunda çalışmalar çok büyük önem taşımaktadır.

Böyle bir durum halinde insanlarımızın sağlıklı ve güvenli hayvansal gıda tüketimi büyük önem taşımaktadır. Bunun dışında serbest Veteriner hekim olarak faaliyetlerini sürdürmekte olan meslektaşlarımızın her geçen gün muayenehane ve kliniklerinde başta röntgen cihazı olmak üzere çok sayıda radyasyon ışını yayan cihazlarla mesleklerini icra ettiklerini düşündüğümüzde bu cihazlardan iş güvenliği ve sağlığı açısından ne derece etkilendikleri ve maruz kaldıkları bilinmemekte, bu konuda multidisipliner, epidemiyolojik VHS çalışmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Biyolojik savaş veya biyoterörizm; mikroorganizmalar ve mikrobiyal, bitkisel veya hayvan kökenli toksinlerin insan, hayvan ve bitkilerde hastalık oluşturmak ve ölüme neden olarak toplumda panik ve afet yaratmak amacıyla kasıtlı kullanımınıdır. Kimyasal ve nükleer silahlar gibi biyolojik silahlar da kitleleri imha edici silahlar sınıfında yer alırlar; ancak, biyolojik silahlar, başlıca kolay ve ucuza elde edilmeleri, etkilerinin kalıcı ve giderek arttırıcı olmaları, kullanım kolaylıkları ve kullanıldıklarının geç farkına varılmalarıyla öteki iki tür kitle imha silahlarından ayrılmaktadırlar. Biyolojik silahların, başka bir ifade ile özel yöntemlerle patojen mikroorganizmalar ve bunlardan elde edilen toksinlerin saldırı ve savaş aracı olarak kullanılmaları yoluyla hayvan sürüleri ve insan topluluklarının kolaylıkla hastalanmalarına, zehirlenmelerine, hatta kitlesel olarak ölümlerine neden olurlar. Biyoterörizm açısından önem taşıyan patojenlerin % 80'i hayvanlardan kaynaklanmaktadır. Biyolojik silahların üretimlerinde hayvansal kökenli patojenlerin kullanılması, bu silahların insan, hayvan ve çevre sağlığını hem zihinsel hem fiziksel hem de sosyo-ekonomik açıdan zarar verme amacıyla yiyecek, içecek ve hava yoluyla kullanımları Veteriner hekimleri ve doğal olarak VHS'na çok büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Bu durumda bir kez daha VHS'nin etkinlik alanları kapsamında yürüttüğü hizmetlerin birbirinden ayıramayacağı gerçeğine dikkat çekmek gerekir.

Dünyada biyoterör amaçlı biyolojik savaş maddesi olarak kullanılan/kullanılabilen hayvan hastalık etkenlerine karşı tedbir alınması, bu konularda çalışmalar yapmak VHS'nin en önemli görevlerden birisidir. Zoonozlar VHS'nin üç önemli faaliyet alanlarından birisidir. Çünkü hem insan, hem hayvan sağlığının korunması, hem de insanlarda meydana gelecek can

kaybının ve hayvanlardan kaynaklanacak ekonomik kaybın önlenmesi ve gıda güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle hayvan ve insan sağlığı servislerinin var olan tehditlere karşı hazır olması gerekmektedir. Bunun için günlük bilinen bulaşıcı hastalık yükünü kontrol etmenin yanında bir anda ortaya çıkan nedeni bilinmeyen bulaşıcı hastalık tehditlerine karşı hayvan ve insan sağlığının bulaşıcı hastalıklardan korunmasına yönelik sistemlere ihtiyaç vardır. VHS hizmetleri bu sistemlerden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Veteriner Halk Sağlıkçıların esas görevi buldukları bölgede hayvanlarda ve insanlarda görülen zoonotik hastalık çıkışlarının epidemiyolojik araştırmasını yaparak gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktır. Bu görevin eksiksiz yerine getirilmesi halinde zoonozların varlığının tam olarak zamanında tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınması sağlanarak yeni bölgelere yayılmasının önüne geçilmiş olmaktadır.

Biyoterör ajanı olarak kullanılan zoonozlar; çevresel tehlikeye neden olan unsurların başında gelir. Özellikle hiç beklenmedik şekilde hayvanlarda ortaya çıkan klinik vakaların yakından takip edilerek nedeninin araştırılması, olası biyoterör saldırısı açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü hayvanlar çevresel zararların ortaya çıkmasında önemli üstün özellikler sahip canlılardır. Bu nedenle "*Veteriner Halk Sağlığı Üniteleri, Birimleri*" hayvanlar arasında hiç beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan vakaların aydınlatılmasında ve bu vakalar hakkında geniş detaylı bilgilerin sağlanması için gereken çabayı gösteren ideal kuruluşlardır. Bundan dolayıdır ki; olası biyoterör saldırısının/saldırılarının insan sağlığına zarar vermeyecek şekilde önceden tespit edilerek gereken önlemlerin alınmasında, Veteriner Halk Sağlıkçıların ve VHS Birimlerinin önemi büyüktür. Bu çerçevede olası biyoterör saldırılarına karşı hem askeri, hem sivil alanda VHS alanında uzmanlaşmış Veteriner hekimlere ve VHS birimlerine büyük görev düşmektedir. Çünkü hayvan hastalıkları ülke tarımını olumsuz yönde etkilediği için, olası bir biyoterör saldırısının öncelikli hedefinin hayvanlar olacağı akıldan çıkarılmamalıdır. Bu nedenle hayvanlar arasında alışılmışın dışında seyreden vakaların üzerine hemen gidilmesi gerekmektedir. Bu tip salgınlar pek yaygın olmayan hastalıkların birden ortaya çıkması ile ya da aynı tip belirtilerin artması sonucu tespit edilebilir.

Ülkemizde Veteriner hizmetleri ile ilgili olarak, 1984 yılında yapılan reorganizasyon sonucunda Veteriner teşkilatı kaldırılarak örgütsel anlamda bir oluşum bırakılmamıştır. Bu nedenle ülkemizde Veteriner hizmetlerinde örgütsel anlamda bir dağınıklık ve boşluk bulunmaktadır. Durum böyle olunca afetlerde VHS açısından gelişmiş ülkelerde ki gibi bir hizmetten bahsetmek çok zordur. Bunun yanı sıra VHS'nı ilgilendiren konularda başta "Afet Kanunu" olmak üzere afet ile ilgili kanun ve yönetmeliklerde olası bir afet durumunda Veteriner hizmetlerinin ne şekilde yerine getirileceğine dair düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Veteriner hekimler, güvenli ve yeterli gıda tedarikinin sürdürülmesinde bütünsel olarak yer alırlar; bu müdahale bir kriz, özellikle de nükleer bir kriz meydana geldiğinde teste tabi tutulabilir. Nükleer bir krizde güvenli gıda tedarikinin nasıl sağlanacağı konusunda çok az kişinin uzman olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, radyonüklidler ve bunların gıda sistemindeki davranışları hakkında bilgi sahibi olmak ve bir kriz durumunda yüksek riskli gıdaları ve yüksek riskli tüketicileri tespit etme yeteneği, tüm Veteriner hekimlerin eğitiminin bir parçası olmalıdır.

Gıda Güvenliği

Tüm insanların sağlıklı ve aktif bir yaşam için yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya her zaman hem fiziksel, hem de ekonomik erişimlerinin olması önlenemez bir insan hakkıdır. Tüm insanlığın bu hakka sahip olabilmesi için, ham materyalden ürünün işlenmesine ve tüketiciye sunulmasına kadar olan tüm aşamalarda fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik her türlü zararın öngörülmesini ve uzaklaştırılmasını temel alan tedbirlerin bütünü “**gıda güvenliği**” olarak tanımlanır.

Gıda güvenliği, devletin gıda mevzuatını hazırlayan ve uygulayan birimlerini, gıda üreticileri ve endüstrisini, üniversiteleri ve araştırma kurumlarını, sivil toplum kuruluşlarını, medyayı ve son kullanıcı olan tüketiciyi direkt olarak ilgilendiren çok paydaşlı aynı zamanda küresel öneme sahip bir konudur.

Veteriner hekimler “Tek Sağlık yaklaşımı” kapsamında her zaman “beşeri tıp ve Veteriner tıp uygulamalarının bir bütünlük içinde gerçekleştirilmesini, tüm medikal ve paramedikal mesleklerle inter disiplinler işbirliği yaklaşımını ve konu ile ilgili tüm alanlarla işbirliği içinde hizmet verilmesi ilkesini” savunmuşlardır. Bunu esas alan VHS politikaları doğrultusunda yürüttükleri hizmetlerle de halk sağlığı sorunlarının çözümünde önemli başarılarla imza atmışlardır. Bu başarının en yakın örneğin, son iki yılda, hepimiz COVID-19 pandemisi sırasında aşı çalışmalarını yürüten Veteriner hekimler ile şahit olunmuştur.

Veteriner hekimlerin, gıda hijyeni ve teknolojisi alanında yerine getirdikleri hizmetler de Tek Sağlık hizmetlerinin önemli bir parçasıdır. Çünkü çevre sağlığı, insan sağlığı, hayvan sağlığı ve hayvansal üretim birbiri ile sıkı sıkıya bağlıdır.

Yeterli, dengeli ve sağlıklı beslenme gelişmişliğin en önemli göstergelerindedir. Gelişmekte olan ülkelerde görülen beslenme sorunlarının bu ülkelerdeki çocuk ölümlerinin yarısından fazlası ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Oysaki insanların yaşamak, fiziksel ve mental gelişimlerini sağlamak için yeterli gıdaya ulaşmaları ve gıdaların sağlık yönünden güvenli olması temel bir haktır. Veteriner hekimler toplumun bu hakkı kullanabilmesi için, gıdaların sağlık açısından kusursuz olarak elde edilmesi ve kalitelerini olumsuz yönde etkileyecek faktörlerin ortadan kaldırılması ya da en az düzeye indirilmesi için çalışırlar. Bunun sağlanabilmesi için ham materyalden, ürünün işlenmesine ve tüketiciye sunulmasına kadar olan tüm aşamalarda etkin kontrol önlemlerinin alınmasında görev yaparlar.

Gıdalar, üretimin çeşitli aşamalarında mikroorganizmalarla kontamine olabilmektedir. Gıdaların üretimine yönelik gıda güvenliği tedbirleri kadar, gıdaların üretimden sonra da depolama, taşıma ve tüketicinin sofrasına kadar olan süreçte geçirdiği tüm aşamalarda iyi şartlarda muhafaza edilmesi gerekmektedir. Bu noktada Veteriner hekimler “çiftlikten sofraya gıda güvenliği” yaklaşımı kapsamında;

- 1) Sağlıklı hammadde sağlanması

- 2) Çiğ materyalden başlamak üzere; gıdaların üretim, işleme, muhafaza, nakil, dağıtım ve servis aşamalarında her türlü kontrol önlemlerinin alınması
- 3) Hijyenik tehlikeye veya kalite düşüklüğüne yol açabilecek her türlü koşul ve faktörlerin araştırılması anlayışıyla hareket ederler.

Sonuç olarak çiftlikten sofraya kadar olan tüm aşamalarda gıda üretimine yönelik hijyenik kurallara uyulmasının yanı sıra, iyi organize olmuş, yetkili otorite tarafından, gıda mevzuatı kapsamında risk analizini esas alan resmi kontrollerin yapılması ve tüketicinin bilinçlendirilmesi halk sağlığının korunmasında temel stratejiyi oluşturmaktadır. Bahsettiğimiz tüm temel prensipler ışığında, bu stratejinin hayata geçirilmesi için görev yapan Veteriner hekim meslektaşlarımız, bir taraftan patojen mikroorganizmalardan kaynaklanan gıda enfeksiyon ve intoksikasyonlarının önlenmesi yolu ile halk sağlığının korunmasına ve dolayısı ile gıda kaynaklı hastalıklara ilişkin tedavi ve iş gücü kayıplarının en az düzeye indirilmesine, diğer taraftan da gıdaların bozulmasına ve kalite düşüklüklerine yol açan faktörlerin kontrol altına alınmasına, gıdada tüketiciyi yanıltmaya yönelik hile ve tağşişin önlenmesi için çalışırlar.

Tek Sağlık yaklaşımında; farklı mesleklerle interdisipliner olarak çalışılmasının yanında tüketicilerin, gıda ticareti ve gıda taşımacılığı yapanların ve gıda işletmesi çalışanlarının günün şartlarına göre eğitilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, bu hizmet içi eğitimleri verecek ve halkı bilinçlendirme çalışmaları yapacak olan, konusunda uzmanlaşmış Veteriner halk sağlığı uygulayıcılarının özel olarak yetiştirilmesi önemlidir.

Son yıllarda hayvan sağlığı ve gıda güvenliğine yönelik olarak yürütülen bilimsel araştırmalar sonucunda sorunların çözümüne yönelik teknik, analitik ve yönetime ilişkin çok önemli buluş ve yenilikler geliştirilmiş ve bu tekniklerin uygulamaya aktarılmasında önemli mesafeler kaydedilmiştir.

Son ürün üzerinden gıda kontrollerinin yürütülmesi pazarda bozuk gıdanın satışının durdurulması, toplatılması ve imha edilmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır ki; bu durum sağlık açısından taşıdığı risklerle birlikte ekonomik kayba da neden olmaktadır. Bu sebeple, risk esaslı gıda güvenliği sistemleri (GLOBALGAP, HACCP, VACCP, TACCP, GMP, GHP, Akreditasyon gibi); FAO, WHO, WOAHO/OIE, WTO tarafından kabul görerek, uluslararası gıda ticaretinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde ise, HACCP ilkeleri, mevzuatımızda ilk kez 1998 yılında yer almıştır. 2002 yılında yürürlüğe giren “Gıdaların Üretimi Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik” ile HACCP ülkemizde zorunlu hale gelmiş ve gıda işletmelerinde riske dayalı gıda güvenliği sistemleri kurulmaya başlanmıştır.

HACCP’in 60 yıllık geçmişinin tersine, Tehdit Değerlendirmesi/Gıda Savunması (TACCP) ve Gıda Hassasiyet Değerlendirmesi Gıda Sahteciliği (VACCP) gibi sistemler nispeten yeni konular olarak karşımıza çıkmaktadır. TACCP, ideolojik bir amaca dayanan, gıdaya zararlı maddeler bulaştırarak, gıdanın üreticisine, tüketicisine veya müşterisine zarar verme ya da menfaat sağlama niyetinin değerlendirilmesidir. Psikolojik rahatsızlıklar nedeniyle de ortaya çıkabilir. Tüm zincir boyunca ortaya çıkabilecek bu tehditlerin değerlendirilmesi beklenmektedir.

VACCP, ekonomik olarak bir çıkar sağlamak amacıyla gıdanın değerini olduğundan yüksek göstermek veya maliyetini düşürmek gibi, gıdaya yapılan yasa dışı müdahalelerin değerlendirilmesidir. Benzer ifadeler; Gıda Sahteciliği, Hile, Taklit-Tağşiş, Gıda Otantisitesidir.

Antibiyotikler başta olmak üzere Veteriner ilaçları, aşı vb. biyolojik ürünler, dezenfektan ve insektisitlerin güvenli kullanımları, atık ve artıkların güvenilir olarak değerlendirilmesi ve bertaraf edilmesi büyük önem taşımaktadır. Böylelikle antimikrobiyel direnç riski dâhil, Veteriner sağlık ürünlerinin kirlilik ve kalıntı sorunlarının da kaynağında önlenerek, çevrenin korunması sağlanacaktır.

Üretim ve işleme öncesi yürütülen başlıca Veteriner hizmetleri; hayvan hareketleri, ante-mortem ve post-mortem muayeneler ile sağım aşamalarının özenle yürütülmesidir. Bu aşamadaki hizmetler özenle yürütülmez ise, hayvanlar ne kadar sağlıklı yetiştirilirse yetiştirilsin, elde edilen ürünlerin biyolojik, kimyasal ve fiziksel olarak kirlenmesi söz konusudur. Bu iş ve işlemlerin hayvan refahı kurallarına uygun olarak yürütülmesine de dikkat edilmelidir. Aksi takdirde hayvanlardaki yorgunluk ve depresyon, huzursuzluk ve hırçınlığa neden olduğundan vücuttaki enerji kaynağı glikozun zamansız ve boş yere harcanmasına, immun sistemin zayıflamasına ve hayvanların hastalanmasına neden olmaktadır. Bu durumda hayvanlardan güvenilir ve yararlı kalitede et, süt ve yumurta elde edilemez. Bu nedenle hayvanların çiftlikte, nakilde ve kesim aşamalarında refah kurallarına uyularak sağlıklarının korunması, en az sağlıklı yetiştirilmeleri kadar önem taşımaktadır. Bu aşamada İyi Veteriner Hekim Uygulamaları (GVP) ve HACCP ilkelerinin tam olarak uygulanması, kesim yerlerinin, karkasların mikrobiyolojik ve genel hijyenik kontrollerinin önemi de unutulmamalıdır. GVP ve HACCP uygulamaları; zoonozlar başta olmak üzere hayvan hastalıklarının önlenmesi, et ve et ürünlerinin güvenilir üretimi, halk sağlığının korunması açısından çok önemlidir. Hayvanların nakil, kesim, yüzme ve iç organlarının çıkarılması aşamalarında yapılacak hatalar karkas ve etlerin kontamine olmasına ve halk sağlığının tehlikeye girmesine sebep olacaktır.

Birincil üretim sürecinde Veteriner hekimlik hizmetlerinin özenle ve usulüne uygun olarak yürütülmesi, öncelikle hayvanların kesim, sağım ve yumurtlamalarının sağlıklı ve refah içinde yapılmasını sağlamaktadır. Böylelikle hayvanlardan güvenilir et, süt ve yumurta elde edilmesi mümkün olmaktadır. Böylece insan ve hayvan sağlığını korumanın yanında çevrenin korunması da sağlanmış olmaktadır.

Birincil üretimden elde edilen çiğ et-süt ve yumurta gibi hayvansal ürünler parçalama, kıyım, pastörize etme, paketleme gibi işlemler sırasında kontaminasyon yaratan patojen mikroorganizmalar ile Veteriner ilaçları, pestisitler, mikotoksinler, prionlar gibi çeşitli biyolojik, kimyasal ve fiziksel kirleticilerin belirlenmesi ve gıdaya bulaşmalarının önlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Veteriner hekimler çiftlikten sofraya uzanan gıda üretim zincirinin tüm halkalarında çok önemli görevler yapmaktadırlar. Zincirin son aşamasının diğer meslek mensuplarını da ilgilendirdiği göz önüne alındığında iş birliği ortamının yaratılması büyük önem taşımaktadır. Son

aşamadaki hizmetlerin iş birliği içerisinde HACCP planlarına uygun olarak özenle gerçekleştirilmesi, güvenilir gıdanın tüketiciye ulaşmasını sağlayacaktır.

Nüfusun çok hızlı değişimi, şehirleşmenin artışı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki teknoloji ve güç farkının büyümesi, arazi kullanımının, çevre ve iklim şartlarının değişmesine rağmen VHS gelişimine devam edecektir. Bunlara ek olarak VHS nin kendi içinde, gıda üretim zincirinde aşağıdaki geniş çaplı değişimlerin meydana geleceği ön görülmektedir.

- Evsel hayvan beslemeden sürü beslemeye ve daha çok hayvan varlığına sahip olmaya geçiş ve değişim, bununla birlikte sisteme dayalı denetim teknikleri (örneğin HACCP),
- Son ürünün tüm üretim safhalarının kalitesinin sağlanabilmesi için gıda üretim zincirindeki tüm noktalarda yer alan kişilerin sorumluluklarında artış,
- Gıda ve yem maddelerinin üretimi için yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması, bunların korunması muhafaza ve ticarileştirilmeleri, toksik kalıntıların artışı ve hijyen standartlarının gelişimine ilişkin problemler,
- Yeni sosyal ihtiyaçlar, örneğin; müşterilerin gereksinimlerine daha fazla önem verilmesi.

Yakın zamana kadar gıda güvenliği konusunu düzenleyen sistemler, güvenli olmayan gıdaların yasal tanımlarının yapılarak bu tanımlamaya uygun olmayan ürünlerin tespit edilmesi, uzaklaştırılması ve gerekli yasal işlemlerin uygulanması şeklindeydi. Bu geleneksel sistem, önleyici/koruyucu proaktif yaklaşımı tam olarak karşılamaması nedeniyle, günümüz şartlarında gerekli etkinliği gösterememekte ve sonuçta gıda güvenliği sağlanamamaktadır. Son 20 yılda, bilimsel olarak, gıda kaynaklı hastalıklar ve nedenlerine dayanan risk analizlerine doğru bir eğilim göze çarpmaktadır. Bu eğilim, ulusal ve küresel düzeyde, gıda güvenliğine yönelik uygulanması gereken tedbirler için, yukarıda bahsedilen, “önleyici/koruyucu” (pro-aktif) yaklaşım temelini oluşturmaktadır. Risk analizleri temeline dayalı bu yaklaşım, gıda kaynaklı tehlikelerin kontrol altına alınması için en uygun ve en etkin yöntem olup gıda üretim zincirinde uygun kontrol sistemlerinin uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Özellikle hayvansal gıdalardan ileri gelen sağlık sorunları dikkate alındığında Veteriner hekimlerce, gıda güvenliğine ilişkin üstlenen sorumluluğun mesleğin ikincil bir alanı olduğu şeklindeki yanlış algılamaların ortadan kalkarak bu alandaki sorumluluğun mesleğin temel fonksiyon alanlarından biri olduğu bilincinin yaygınlaşması gerekmektedir.

Veteriner hekimlerin özellikle gıda güvenliği, gıda kontrol ve hijyen denetim faaliyetlerindeki etkinliklerini artırmaya yönelik olarak; 5996 sayılı Kanun, Gıda Hijyen Yönetmeliği, Hayvansal Gıdalar İçin Özel Hijyen Kuralları Yönetmeliği, Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği başta olmak üzere diğer ilgili mevzuat, İyi Hijyen Uygulamaları Kılavuzları, TS 13027 Gıda Üretim Yerlerinde Hijyen ve Sanitasyon-Genel kurallar, TS 13811 Hijyen ve Sanitasyon Yönetim Sistemi, ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi, FSSC 22000: Gıda Güvenliği Sistemi Belgelendirmesi, BRGC: Marka İtibar Uyumluluğu Uluslararası Standardı, IFS: Uluslararası Gıda Standardı, SQF: Güvenilir Kaliteli Gıda Standardı, vb. standartlar, ayrıca tüm kalite yönetim sistemlerine temel teşkil eden Toplam Kalite Yönetimi İlkeleri, Kalite

Mükemmellik Modeli, Problem Çözme Teknikleri, Sürekli İyileştirme Araçları, Standart, Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi, Akreditasyon, PUKÖ (Planla, Uygula, Kontrol Et, Önlem Al) Döngüsü, Risk Analizi, Proses (Süreç) Yaklaşımı, vb. eğitim konularının Veteriner Fakültelerimizde farkındalık düzeyinde de olsa eğitim müfredatlarına dahil edilmesi, Tarım ve Orman Bakanlığı başta olmak üzere ilgili tüm bakanlıkların desteğinde, Veteriner Fakülteleri, TVHB ve ülke genelinde Veteriner Hekim Odaları, TÜRKAK, HAK, TSE, meslek alanlarına ilişkin konularda rol oynayan sivil toplum kuruluşlarının etkin koordinasyonunda eğitim, seminer, konferans vb. başta olmak üzere planlı çalışmaların yürütülmesi, özellikle “Dünya Gıda Günü (16 Ekim)”, “Dünya Gıda Güvenliği Günü (07 Haziran)”, “Uluslararası Gıda Kaybı ve İsrafına Karşı Farkındalık Günü (29 Eylül)” başta olmak üzere evrensel olarak belirlenmiş günlerde mutlak surette etkinlikler düzenlenmesi, sürekli vurguladığımız “Tek Sağlık” olgusunda üstlenmekte olduğumuz ve olacağımız hizmetin bir kültür haline gelerek sürdürülebilir olmasına katkı sağlayarak etkinliğini artıracaktır.

Geçtiğimiz son yirmi yılda birçok mikroorganizma, gıda kaynaklı hastalıkların potansiyel nedeni olarak görülmüştür. Örneğin, *Listeria monocytogenes*, *Clostridium perfringens*, *Campylobacter jejuni*, *Vibrio parahaemolyticus*, *Yersinia enterocolitica* gibi mikroorganizmalar bu tip hastalıkların etkeni olarak tanımlanmıştır. Gıda üretimi, işlenmesi, hazırlanması, depolanması ve ambalajlanması prosedürleri, gıda güvenliğine yönelik tehlike etmenlerinin de farklı olmasının yanı sıra bunların farklı şekilde ortaya çıkmalarına da yol açmıştır. Örneğin, *Listeria monocytogenes* ve *Clostridium botulinum*, işlenmiş ve ambalajlanmış gıdalardaki değişimler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu tür mikroorganizmaların etkin bir şekilde önlenmesi ve kontrolü, birincil üretim aşamasında GAP prensiplerinin uygulanması yanında gıda işleme sürecinde HACCP ve İyi Üretim Uygulamaları (GMP) gibi sistemlerin yerleştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Mikrobiyolojik analizler dahil tüm laboratuvar faaliyetlerinde yetkinliğin temel göstergesi olarak akreditasyon uygulamalarının ulusal akreditasyon kuruluşumuz olan TÜRKAK tarafından gerçekleştirilecek denetimler neticesinde her geçen gün yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Hayvan beslenmesinin insan beslenmesi üzerine etkileri

Son yıllarda, insan beslenmesi konusundaki “gıda” kavramı vücut ihtiyaçları için besin kaynaklarından “sağlık teşviki” yönüne kaymıştır. Meyve ve sebzeler her zaman insan sağlığı için yararlı kabul edilir. Daha yeni çalışmalar, biyoaktif bileşenlerinin, süt ve süt ürünleri gibi hayvan kaynaklı gıdalarda da bulunduğunu ortaya koymuştur. "Beslenme güvenliği", hayvandan elde edilen gıdalardaki besin maddelerinin insan sağlığını nasıl olumsuz yönde etkilediği ve içeriğinin nasıl artırılacağına ilişkin bilgisi anlamına da gelir. Süt ürünlerinde yağ asidi (FA) bileşiminin geliştirilmesi çalışması, hayvansal beslenme stratejilerinde yer alabilir. Süt yağ bileşimi üzerine, çevrenin ve hayvan beslemede kullanılan FA takviyelerinin etkileri söz konusudur. Özellikle, omega 3 (n-3) ve konjuge linoleik asit (CLA) FA'lerinin rolü ve hayvan besleme stratejilerinin hem insan hem hayvan sağlığına olumlu etkileri önemlidir.

Yem, hayvanların ağız yoluyla beslenmesi amacıyla kullanılan, işlenmiş, kısmen işlenmiş veya işlenmemiş, yem katkı maddeleri de dahil olmak üzere her türlü madde veya üründür. Yem kalitesi denildiğinde üç konu akla gelir; yemin sağlığa uygunluğu, yemin besleyici değeri ve tüketici istekleri. Hayvana verilen veya hayvanın tükettiği yemin içindeki zararlı her şey (aflatoksin, ağır metaller, çeşitli kimyasallar vb.) hayvanın etine, sütüne ve yumurtasına doğrudan geçmekte olup, bunları tüketen insanların sağlığı da olumsuz olarak etkilenmektedir. Dolayısıyla sağlıklı hayvansal gıda üretimi için yem hijyeni ve güvenliği çok önemli bir konudur. Yemlerin yapısına giren ham maddelerin çeşitliliği ve miktarı kadar bunların hijyenik kaliteleri, toplum sağlığı dikkate alındığında çok önem taşımaktadır. Hayvansal gıda üretimi için yetiştirilen büyük ve küçük baş hayvanlar ile kanatlı eti ve yumurta üretimi için yetiştirilen kanatlıların beslenmesinde kullanılan yemlerin hammaddelerinin (mısır, buğday, arpa, et kemik unu, balık unu vb.) tedarikinden başlanarak, işlenmesi ve hazırlanması, taşınması, muhafazası ve hayvana verilmiş şekli de dahil olmak üzere belli kurallara uyulması doğrudan hayvansal gıdaların güvenliğini ilgilendirdiği için VHS açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü hayvan yeme, yem toprağa bağlıdır. Toprakta meydana gelebilecek kirlenme yemi oluşturan bitkisel ürünlere geçmektedir. Yine yem bitkisel kaynaklı olduğunda mikroorganizma kaynağı genellikle topraktır. Örneğin; şarbon uzun yıllar (son bilimsel araştırmalara göre 100 yıl) toprakta canlı kalarak patojenitesini korumaktadır. Herhangi bir bölgede şarbon ile bulaşmış topraklarda yetişen yemler şarbonu rahatlıkla bir yerden başka bir yere taşımakla kalmaz bu bulaşık yemleri tüketen hayvanlarda enfeksiyon meydana gelir. Her yem maddesi az ya da çok miktarda mikroorganizma içerir. Bitkisel kaynaklı yemlerde mikroorganizma sayısı hayvansal kaynaklı yemlerden daha fazladır. Bitkisel kaynaklı yemlerin daha fazla mikroorganizma içermesinin nedeni, hava, toprak ve suyla çok sıkı bir ilişki içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat bitkisel kaynaklı yemlerde mikrobiyal bozulma, bitkisel hücre çeperinin daha güç geçilebilir özellikte olması nedeniyle hayvansal kökenli yemlerden daha yavaş olur. Normal koşullarda yem hammaddeleri ve karma yemlerin her gramındaki mantar sayısı 1.000'in, bakteri sayısının ise 10.000'nin üzerine çıkmaması istenir. Uygun olmayan koşullarda depolama sonucu yemlerdeki mikroorganizma sayısı kısa sürede artar ve bu değerlerin on katına yükselir. O nedenle yemlerin kuru ve serin yerde saklanması gerekmektedir.

Yeterli beslenme stratejilerinin uygulanmasıyla süt ve türev ürünlerin (peynir gibi) FA bileşimini manipüle etmek ve geliştirmek mümkündür. Yakın zamandaki çalışmalar, artmış maternal n-3 çoklu doymamış FA alımının, yavruların bağışıklık fonksiyonları üzerindeki potansiyel programlama etkilerine değinmiş olup, biyolojik olarak aktif FA'ların gebe hayvanların beslenmesinin yavru sağlığını etkileyebileceğini göstermektedir. Bu nedenle hayvansal gıda üretimi amaçlı yapılan hayvan yetiştiriciliğinde hayvanın sağlığının yanı sıra insan sağlığı da dikkate alınarak hayvan rasyonlarının hazırlanması gerekmektedir. Tüketiciye yönelik sağlıklı hayvansal gıdaların üretilmesi ve sunulması; VHS'nin önemli görev ve sorumlulukları içinde yer alır. Çünkü hayvanların beslenmesinde kullanılan yemler gıdanın üretim zincirinin önemli bir halkasını oluşturur. Bu nedenle çiftlikten sofraya gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için, yemin birincil üretiminden nihai ürüne kadar olan tüm aşamalarda, iyi üretim uygulamaları ve hijyen kurallarına uygun olarak üretilmesi, depolanması, taşınması ve kullanılması gerekmektedir.

Ülkemizde VHS açısından "Gıda ve Yem Güvenilirliğinin" sağlanabilmesi amacıyla AB'ye uyum kapsamında (Fasıl 12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Başlığı) yürütülen çalışmalar sonucunda 5996 sayılı "Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu" 2010 yılında yürürlüğe konulmuştur. Bu Kanuna dayanılarak; "Yem Hijyeni Yönetmeliği", "Yemlerin Resmi Kontrolü İçin Numune Alma ve Analiz Metodlarına Dair Yönetmelik" ile "Yemlerin Piyasaya Arzı ve Kullanımı Hakkında Yönetmelik" 27.12.2011 tarih ve 28155 sayılı Resmî Gazetede, "Bitkisel Gıda ve Yem İthalatının Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik" 27.12.2011 tarih ve 28145 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak uygulamaya konulmuştur. Ayrıca "Yemlerin Piyasaya Arzı ve Kullanımı Hakkında Yönetmeliği" nin 23.üncü maddesinin birinci fıkrasına dayanılarak ve Avrupa Birliği Komisyonu'nun 68/2013 sayılı "Yem Maddeleri Katalogu Regülasyonu"na uyumlu olarak "Yem Maddeleri Katalogu" 22.9.2016 tarihinde yayınlanarak uygulamaya konulmuş bulunmaktadır. Tüm bunlara rağmen hayvansal gıda üretim amaçlı hayvan yetiştiriciliğinde kullanılan yem ve yem hammaddelerinin VHS açısından insan ve hayvan sağlığına olası etkilerinin olup olmadığına yönelik epidemiyolojik çalışma yapılması gerekmektedir.

Askeri Veteriner Hekimlerin VHS'deki Rolü

Türkiye' de ilk Veteriner okulu ordunun gereksinmesini karşılamak amacı ile 1842'de açılmış ve bu aynı zamanda Avrupa Veteriner hekimliği ile bilimsel anlamdaki ilk ilişki olmuştur. Askeri Veteriner hekimler, öğretim ve eğitimde önemli rol oynamışlar, ders kitaplarının yazılmasını, Veteriner hekimlikte ilk dergimizin yayımlanmasını ve ilk sivil Veteriner okulunun açılmasını sağlamışlardır. Ayrıca, ülkemizde tabip - Veteriner hekim ilişkisini başlatarak, öğretim ve araştırmada bunun en güzel ve olumlu örneklerini vermişlerdir. Askeri Veteriner Akademisi ile diğer kurumlardaki araştırma ve eğitim düzeni ülkemiz tıp ve Veteriner hekimlik bilimlerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Dünyada sanayileşmeye bağlı olarak ülkeler askeri birliklerinde kademeli olarak hayvana bağlı askeri birlik ve teçhizatların sevkini azaltarak petrol ile çalışan araçlar kullanmaya başlamış olsalar da ülkelerin askeri yapıları içinde askeri Veteriner yapılanma sivil Veteriner hizmetlerinde ki gelişmelere paralel olarak sürmüştür. 21. Yüzyılda, günümüz dünyasında, bu yapılanma günün şartlarına uygun biçimde şekillenerek gerçekleşmektedir. Bu şekil ve gerçekleşmenin temelini VHS ve son yıllarda tüm dünyaya hızla yayılarak kabul gören "Tek Sağlık yaklaşımı" oluşturmaktadır. Dolayısıyla VHS'nin askeri boyutu da bulunmaktadır. Askeri Veteriner hizmetleri dolaylı veya dolaysız VHS'nin üç ana grupta toplanan faaliyet alanları ve bu üç ana grupta toplanan faaliyet alanlarının alt başlıklarında yer alan askeri konuları ilgilendiren başlıkların oluşturduğu bir hizmet bütünüdür. Bunun için NATO üyesi olsun veya olmasın gelişmiş ülkelerin askeri yapıları içinde yapılandırılmış askeri Veteriner hekimlerin yapılandırılma şekillerine bakmak gerekir. Tüm bu yapılandırılmalar VHS gözönüne alınarak yapılmaktadır.

Yine askeri birliklerde Veteriner hekim subaylar "tıpta halk sağlığında" MPH yani yüksek lisans yaparak Veteriner Halk Sağlıkçı Subay olabilmektedirler. Bu subaylar buldukları askeri yapı içinde, askeri yapının gerektirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda sivilde görevli "Tıpta Halk

Sağlığında” yüksek lisans eğitimi alarak “Sivil Veteriner Halk Sağlıkçı” Veteriner hekimlere verilen görevleri yapma sorumluluğuna sahiptirler. Bu görev ve sorumluluklar arasında;

- Gıda güvenliği ve korunması
- Hayvansal gıda kontrolü
- Yeni hastalıklardan / zoonozlardan koruma ve kontrol
 - o İnsan sağlığı programları
 - o Çevre, yaban hayatı sağlığı, evcil hayvan sağlığı, insan ilişkisi
- İmmunizasyon programları
- Çevre / ekosistem sağlığının korunması,
 - o Toksikolojik kontaminantlar, yaban hayat sağlığının korunması
- Acil durumlarda ilk yardım (insan ve hayvan),
- Biyolojik ve tarımsal terörizmle mücadele,
- Salgın hastalıkların araştırılması, sağlığın geliştirilmesi,
- Zarar, hasar tespiti ve önlenmesi
- Meslek sağlığı programları
- İlaç etkileşimi ve güvenliği çalışmaları,
- Araştırma ve hayvan araştırmaları
- Ulusal ve küresel sağlıkla ilgili hizmetler ve diğer alanlara yönelik görevler yer almaktadır.

Askeri Veteriner hizmetleri her ne kadar askeri kanun, yönetmelik, tebliğ, tüzük, yazılı emir ile yerine getiriliyor olsa da “Askeri Veteriner Hizmetleri” ve “Subay Veteriner Hekimlerin” mesleki görev ve sorumlulukları “Sivil Veteriner Hekimler” için yürürlüğe konulmuş olan mesleki kanun/kanunlar, yönetmelikler, tebliğler v.s ile bağlantılı olarak yerine getirilir. Bu bağlamda 5996 sayılı Kanununun 45’inci maddesinin üçüncü fıkrası gereği; Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesindeki; hayvan ve hayvansal ürünlerden insan ve hayvanlara geçebilen hastalıklar ile salgın hastalıklardan korunma ve mücadele, Veteriner sağlık hizmetleri ile zootekni konuları, gıda denetim ve kontrol faaliyetleri, izlenebilirlik, hızlı uyarı sistemi, acil durumlar ile yem, gıda ve gıda ile temas eden her türlü madde ve malzemelerin güvenilirliği, hijyen kontrolleri, laboratuvar analizleri Tarım ve Orman Bakanlığı ile etkin iş birliği ve koordinasyon içinde Veteriner birimleri tarafından yürütülmektedir. Bünyesinde yer alan laboratuvarlar TÜRKAK tarafından akredite edilmiştir ve faaliyetleri şubeli akreditasyon çatısı altında yürütülmektedir. Bakanlık tarafından, yurt genelinde icra edilen Veteriner ve gıda kontrol faaliyetleri kapsamında;

bulaşıcı hastalıkların yayılmasının önlenmesi, kontrol altına alınabilmesi ve hastalıklarla mücadele etkinliğinin artırılabilmesi maksadıyla hem ulusal, hem de uluslararası yürütülen mücadele programlarına TSK'nin de dahil edilmesi sağlanır. Ayrıca doğal afetlerde de idari ve mülki amirin destek talebi doğrultusunda; salgın ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusunda, bünyesindeki mobil unsurları marifetiyle de gıdalara yönelik laboratuvar hizmet desteği ve eğitilmiş Arama Kurtarma Köpekleri marifetiyle de enkazda canlı aramalarında destek sağlar.

Askeri Veteriner hekimlerin özeti;

TSK personelinin sağlıklı beslenmesi amacıyla gıda ve suların tedarikinden tüketimine kadar tüm aşamalarda alınması gereken tedbirlerin tespiti, bunlara yönelik fiziksel kontrol ve laboratuvar analizleri ile koruyucu hekimlik hizmetlerinin gerektirdiği hijyen denetim ve kontrol faaliyetlerini yürütür.

Askeri köpek ihtiyaçları, Köpek Eğitim ve Destek Müfreze Komutanlıklarında bulunan farklı branşlardaki (mayın, bomba, takip, arama, keşif, devriye) askerî köpek timleri vasıtasıyla karşılanır.

Ana malzeme ve sistemleri: Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyacını karşılamak maksadıyla üretilen Mayın Arama (MAKÖ), İz Takibi (TAKÖ), Bomba Arama (BMKÖ), Arama Kurtarma (ARKÖ), Keşif (KŞKÖ), Devriye (DEKÖ) köpekleri ile binek ve koşum hayvanı olarak kullanılan atlardır.

Laboratuvar Hayvanlarının Sağlık Açısından Yönetimi ve Mevcut Sorunlar

Pozitif bilimin gelişmesinde, bilginin üretilmesinde ve diğer alanlara aktarılmasında çok önemli bilimsel çalışmalarda kullanılan fare, sıçan, tavşan, kobay, hamster, gerbil gibi hayvanlara laboratuvar hayvanı denir. Laboratuvar hayvanı: laboratuvar koşullarında doğan, büyüyen, barındırılan ve laboratuvar koşullarında üzerinde çalışma yapılan ve hayatları bu koşullarda sonlandırılan hayvanlardır. Bu hayvanlarla ilgili bilim üreten bilim dalına da "Laboratuvar Hayvanları Bilimi" denir.

Laboratuvar Hayvanları Bilimi laboratuvar hayvanlarının;

- Biyolojik özelliklerini,
- Üretilen koşullarını,
- Bakım-Barındırma-Besleme yöntemini,
- Çevresel gereksinimlerini,
- Genetik ve mikrobiyolojik standartlaştırma yöntemlerini,
- Hastalıklarının önlenmesi ve tedavisini,
- Deneysel tekniklerin optimizasyonunu,
- Analjezisi, anestezisi ve ötenazi yöntemlerinin geliştirilmesini,

- Alternatif araştırma yöntemleri ve hayvanlara etik yaklaşım konularını inceleyen multidisipliner bir bilim dalıdır.

Dünyada yapılmış olan bilimsel çalışmaların en nesnel olanları, deney hayvanları ile yapılmış randomize kontrollü çalışmalardır. Bundan dolayı deneysel hayvan çalışmalarında kullanılan laboratuvar hayvanlarının üretimi, yetiştirilmesi, eğitim ve araştırmalarda kullanımına ait konuların çok iyi planlanması gerekir. Bunların planlanması için bu alanda nitelikli elemanların yetiştirilmesi oldukça önemlidir. Gelişen çağda deney hayvanları ile yapılan biyomedikal çalışmaların sayısı hızla artarken, bu çalışmalarda kullanılan hayvanların da iyi şartlarda yaşatılması ve tür özelliklerine göre barındırılmaları hem hayvan etiği açısından hem de elde edilecek verilerin güvenilirliği açısından zorunludur.

Gelişmiş ülkelerde özellikle ABD (Drexel Üni., Master of Laboratory Animal Science), Hollanda (Utrecht Üni., Laboratuvar Hayvanları Bilimi) ve İsveç'te (Karolinska Enstitüsü) laboratuvar hayvanları konusundaki gelişmelere oldukça önem verilmektedir. Özellikle hayvan deneylerinin kalitesini ve standardizasyonu konusunda hükümetlerin ciddi bir alt yapı destekleri bulunmaktadır. Bu ülkelerde hayvan deneylerinin ve dolayısı ile AR-GE faaliyetlerinde tüm konular üzerine oldukça önem verilmekte ve geliştirmek için yoğun çabalar harcanmaktadır.

Teknolojik yönden gelişmiş ülkelerde laboratuvar hayvanları birimleri, laboratuvar hayvanlarının üretimi, yetiştirilmesi, barındırılması ve kullanılması üzerinde çalışan ve bilgi üreten yetişmiş laboratuvar hayvanı uzmanları tarafından yürütülmektedir. Bu ülkelerde laboratuvar hayvanları bilimi alanında hem lisans hem de lisansüstü eğitim-öğretim için imkânlar yaratılmıştır. Bu alanda sadece akademik personele değil, aynı zamanda teknik ve idari personele de ihtiyaç duyulmaktadır. Laboratuvar hayvanları konusunda araştırma yapabilmek ve bu alanda gelişmeyi sağlamak için öncelikle bu alanda akademik personelin yetiştirilmesi ve temelden yapılanma içine girilmesi gerekmektedir. Laboratuvar hayvanları ile deney yapmak, laboratuvar hayvanları biliminde yetişmek ve kendisini bu alanın mensubu saymak için yeterli değildir. Bu alan mensubu olmak için bu alanda uzmanlaşmak, mesai harcamak, araştırma yapmak ve bilimsel yayın üretmek gerekmektedir.

Bu bilim dalındaki araştırmalar sonucu elde edilen veriler sayesinde bugün pek çok hastalığın etyolojisi, patogenezi aydınlatılmış, yeni tedaviler geliştirilmiş ve pek çok sağlık sorununu çözecek teknolojiler üretilmiştir. Zira gelişmiş ülkelerdeki laboratuvar Hayvanları Bilimi hızla ilerlerken, ülkemizde bu bilim dalı henüz az gelişmiş ya da organize olmamış düzeydedir. Bu bilimde gelişmelerin oluşabilmesi için önümüzde hiçbir engel yoktur. Ancak ülkemizin bu alanda bir eğitim ve öğretim stratejisi oluşturması gerekir. Aksi takdirde hem laboratuvar hayvanlarında etik sorunlar, hem de hayvanlarla üretilen bilimsel verilerin niteliğinde şüpheler ile gelişen çağın gereksinimini sağlayamayacaktır. Bu da ülkenin bilimselliğine, ekonomisine ve gelişmesine olumsuz katkı sağlayacaktır.

Gelişmiş ülkelerde etkin teknolojileri geliştirecek laboratuvar hayvanı uzmanı yetiştirilmesine büyük önem verilmekte; bu amaçla Laboratuvar Hayvanları Bilimi doktora

programları ve laboratuvar hayvanları birimleri oluşturulmaktadır. Bunun sonucunda ise bu ülkeler yeni teknoloji geliştirilebilmektedir.

Ülkemiz ise laboratuvar Hayvanları Bilimi alanında henüz bilgi üretebilir düzeye gelememiştir. Laboratuvar hayvanlarına verilen değer konusunda ciddi sıkıntılar vardır. Bu sıkıntıların kaynağında da üniversiteler yatmaktadır. Bu alana ayrılan sınırlı kaynağın yetkin/uzman olmayan kişilerce yönetilmesi, her üniversitenin kendi başının çaresine bakarak sorunları ötelemesi bilim alanının gelişiminde ciddi engeller oluşturmaktadır. Bu alanın öngörülecek düzeyde ilerlemesi planlı programlı bir sistemle mümkün olacaktır. Bu bilgiler ışığında bu alanın planlamasında ve gelişiminde görev yapacak, yetişmiş akademik, idari ve teknik personele ihtiyaç duyulmaktadır.

Laboratuvar hayvanları hastalıkları ve hastalıklarından korunması ile Veteriner hekimler laboratuvar hayvanlarına özgü hastalıkların teşhis tedavi ve korunması süreçlerini yürütmektedir. Bu laboratuvar hayvan hekimleri daha ileri özelleşmiş alanları olan fare, sıçan, tavşan hastalıkları konusunda uzmanlaşabilmektedirler. Ülkemizde henüz gelişmeyen laboratuvar hayvancılığı ve laboratuvar hayvan hekimliği büyük bir iş ve cazibe alanı olarak âtil olarak durmaktadır.

Öte yandan 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu gereğince "Hayvan deneyi yapan kurum ve kuruluşlarda" bu deneylerin yapılmasına kendi bünyelerinde kurulmuş ve kurulacak etik kurullar yoluyla izin verilebilmektedir. Buna ilişkin ilk yönetmelikler 16.5.2004 tarihli ve 25464 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Deney Hayvanlarının Korunması, Deney Hayvanlarının Üretim Yerleri ile Deney Yapacak Olan Laboratuvarların Kuruluş, Çalışma, Denetleme, Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik ile 6.7.2006 tarih ve 26220 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliktir. Bu Yönetmelikler daha sonra Avrupa Birliği mevzuatının değişmesiyle tamamen güncellenerek yeniden yayımlanmıştır. Böylece "Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Hayvanların Refah ve Korunmasına Dair Yönetmelik" 13.12.2011 tarih ve 28141 sayılı Resmî Gazetede, Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik 15.2.2014 tarih ve 28914 sayılı Resmî gazetede yayımlanarak bugünkü güncel halini almıştır. İlk yönetmelikte deney hayvanları ünitesinin sorumlu yöneticisinin sadece Veteriner Hekim olması hüküm altına alınmıştır. Etik Kurullarla ilgili yönetmelik de buna ilişkin olarak etik kurulların oluşumunda Veteriner hekimin kurullarda olmasını şart koşmuştur. Bunun nedeni hayvanların hasta olması durumunda tedavisini sağlaması ve deney sonrası hayvanın yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürüp sürdüremeyeceğine karar verecek olmasıdır. Ayrıca Avrupa Birliği mevzuatı gereği ötanazi yapıp yapmayacağı ile ilgili, tamamen mevcut kanunlara uygun olması için getirilen bir hükümdür. Tabi burada tüm hayvanlar söz konusudur. Bu durum yıllarca sorunsuz bir şekilde devam etmiştir. Bununla beraber Su Ürünleri Fakültelerinde çalışan araştırmacılar bundan ciddi anlamda rahatsızlık duyduklarından ve ciddi anlamda lobi de oluşturduklarından 20.4.2019 tarih ve 30751 sayılı Resmî gazetede "Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Sucul Omurgalı Canlıların Refah ve Korunmasına Dair Yönetmelik" yayımlanmıştır. Yönetmelik Balıkçılık ve Su Ürünleri

Genel Müdürlüğü tarafından, bu işle ilgili Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü ile Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün karşı çıkmasına ve bunun mevcut mevzuata aykırı olduğunun hatırlatılmasına rağmen yayınlanmıştır. Aslında bu yönetmeliğe bakıldığında 2011 tarihli yönetmeliğin neredeyse satır satır aynısı olup, ancak kişilere özel bir yönetmelik olduğundan bazı değişiklikleri bulunmaktadır. Bu yönetmelikte nedense "yunus ve balinalar hariç üzere" yaşamının tüm evrelerini veya bir bölümünü suda geçirmek zorunda olan balıklar (Pisces), kurbağalar (Amphibia), sucul sürüngenler (aquatic/semi-aquaticreptilian) gibi omurgalı canlılara özel olmuştur. Ama buradaki en önemli değişiklik bu türden hayvanların yetiştirildiği ve kullanıldığı kuruluşlarda Veteriner hekim, su ürünleri, balıkçılık teknolojisi, su bilimleri ve mühendisliği, biyoloji, zooloji ve hidrobiyoloji alanlarında lisans veya lisansüstü eğitim almış olanların da sorumlu yönetici olabileceği belirtiliyor. Buraya kadar her şey normal, herkes sorumlu yönetici olabilir. Ancak yönetmeliğin bazı maddelerinde mevcut kanunlara uygun olmayan bazı durumlar var.

Şöyle ki;

- 1) Madde 10 (1)-a-2 fıkrasında "Barındırma alanları en az günde bir kez sorumlu yönetici tarafından kontrol edilir. Kontrollerde hasta veya yaralı olanlar belirlenir ve gerekli tedbirler alınır." Oysa bu yetki, yani hayvanların sağlık durumunun kontrolü Türkiye'de sadece Veteriner hekimler tarafından yürütülmektedir.
- 2) Aynı madde 3. fıkrasında "Doğadan alınan sucul omurgalı canlıların yeni ortama alıştırılması, karantinaya alınması, barındırılması, yetiştirilmesi ve bakımı için özel dikkat gösterilir ve uygun önlemler alınır. Prosedürlerin sonunda serbest bırakılacaksa buna uygun hazırlık yapılır. Serbest bırakma, söz konusu türlerin yaban hayatında; halk sağlığına, sucul omurgalı canlı sağlığına veya çevreye zarar oluşturmayacaklarının kesinliği şartıyla yapılır." Burada da halk sağlığına veya sucul omurgalı canlı sağlığına zarar verip vermeyeceği yetkisi Veteriner hekim dışındakilere de bırakılmıştır.
- 3) Madde 15-5. Fıkrası "Sucul omurgalı canlıların doğadan yakalanma işi, bu canlılarda engellenmesi mümkün acı, eziyet, ıstırap ve kalıcı hasara yol açmayan yöntemler kullanan yetkin kişiler tarafından gerçekleştirilir. Yakalanma sırasında veya sonrasında, yaralanmış hâlde veya sağlığı bozulmuş durumda bulunan herhangi bir sucul omurgalı canlı, bir Veteriner hekim veya başka bir yetkin kişi tarafından muayene edilir ve hayvanın acısının asgari düzeye indirilmesi için önlem alınır. Bilimsel gerekçe varsa, hayvanın acısının asgari düzeye indirilmesi için önlem alma gereğine istisna getirilebilir." Burada yetkin kişinin kim olduğu belli değildir ve hangi yetkiyle hayvanı muayene edebileceği belirtilmemektedir.
- 4) Madde 19. Anestezi ile ilgili hükümler: Anesteziye kimin karar verdiği ve nasıl uygulanacağı belli değildir. Halbuki; bu yetki yasal olarak tamamen Veteriner hekimlere verilmiştir.

- 5) Madde 26-1-b fıkrası "Kuruluşlarda bulunan sucul omurgalı canlılar üretici, tedarikçi, araştırmaya yetkili veya kullanıcı kuruluşun içinde; sorumlu yönetici tarafından veya sorumlu yöneticinin gözetiminde öldürülür. Öldürme işlemi, yöneticinin Veteriner hekim olmaması halinde 29 uncu maddenin on üçüncü fıkrasındaki hizmetin alınması suretiyle gerçekleştirilebilir." Yani "hizmet satın alınması" demektir. Burada kanuna açıkça aykırılık yapılamamaktadır. Bu türden laboratuvarların en çok bulunduğu yer olan kamu kurumu niteliğindeki üniversitelerde bir enjektörün bile satın alınmasının zor olduğu birimlerde bunun "hiçbir zaman uygulanamayacağı" bilinmektedir.

Bu yönetmelik aşağıdaki kanunlara aykırıdır;

- 6343 sayılı kanun madde 11: Veteriner hekim bulunan şehir, kasaba ve köylerde (Veteriner hekim) olmayanların her türlü hayvan hastalıklarını muayene ve tedavi etmeleri, hayvanlar üzerinde ameliyat yapmaları yasaktır.
- 6343 sayılı kanun madde 68: Bu Kanunun 11 inci maddesinde yazılı vasıfları haiz olmayıp da Veteriner hekimlik yapan ve hayvan hastalıklarını tedavi yolunda bulunanlar, altı aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezasıyla cezalandırılır.
- 5199 sayılı kanun madde 7: Hayvanlara tıbbî ve cerrahi müdahaleler sadece Veteriner hekimler tarafından yapılır.
- 5199 sayılı kanun Madde 28-d bendi: 7nci maddede yazılan cerrahi amaçlı müdahaleler ile ilgili hükümlere aykırı davranışlara hayvan başına ikiyüz Türk Lirası idarî para cezası verilir.
- 5996 sayılı kanun Madde 9-3-c bendi: Davranışları insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen durumlarda, Veteriner hekim tarafından ötenazi yapılmasına karar verilebilir. Ötenazi işlemi Veteriner hekim tarafından veya Veteriner hekim gözetiminde yapılır. Madde 36'da bunlarla ilgili cezai yaptırımlar yer almaktadır.

Yürürlükteki 6343, 5996 ve 5199 sayılı kanunlar ile bu kanunlara dayanılarak yürürlüğe konulan birçok yönetmeliğe aykırı olan bu yönetmelik, mevcut mevzuat göz önüne alındığında işleri daha bir karmaşık hale getireceğinden doğal olarak Türk Veteriner Hekimleri Birliği tarafından dava edilmişse de bir sonuca ulaşamamıştır. Bir mesleğin hakkının gaspı anlamına gelen bu duruma acilen müdahale edilmesi gereklidir. Israrla talep edilmesi gereken, bu tür kuruluşlarda hayvanların sağlığından sorumlu, anestezi veya ötenazi yapabilecek sorumlu Veteriner hekimin olmasıdır.

Biyomedikal Araştırmalar, Biyolojik Maddeler ve Medikal Aletlerin Üretimi ve Kontrolüne Yönelik Faaliyetler

Biyolojik standardizasyon, biyolojik maddelerin üretimi ve kontrolü;

Tıp ve Veteriner hekimlik alanında kullanılan biyolojik maddelerin ve muayene amaçlı çalışmaların yapıldığı laboratuvarların genellikle ulusal ve uluslararası standartlarda olması gerekmektedir. Böyle bir standardizasyon tababet ile Veteriner tıbbının birlikte yapacağı bilimsel çalışma ve araştırmalarda bir bütünsellik sağlayacağı için VHS açısından büyük öneme sahiptir. Dünyada uzun süredir bu konuda bazı ülkelerdeki Veteriner halk sağlıkçılar tarafından çalışmalar yapılmaktadır. Bazı ülkelerde ise bu standardizasyon yıllar öncesinden gerçekleştirilmiştir. Bu gibi çalışmaların bir diğer önemi ise Tek Sağlık Yaklaşımı çerçevesinde yapılacak çalışmaların alt yapısını oluşturmaktır.

Hayvansal ilaçların, aşıların ve cihazların güvenli ve etkili olmasını sağlamak ABD'de Gıda ve İlaç İdaresi (FDA), ABD Tarım Bakanlığı (USDA) ve Çevre Koruma Ajansı (EPA)'daki Veteriner hekimler arasında paylaşılan bir sorumluluktur. Genel olarak FDA, özellikle de Veteriner Hekimliği Merkezi (CVM), hayvan ilaçlarını, hayvan yemlerini ve Veteriner hekimlik cihazlarını düzenlerken, USDA hayvan aşılarını ve biyolojik ilaçları düzenler. Pestisitlere özel olarak, FDA hayvanlar için belirli pire ve kene ürünlerini düzenlerken, EPA diğerlerini düzenler. Bu devlet kurumlarının her birinde Veteriner hekimler, yeni ürünlerin geliştirilmesini teşvik etmek ve aynı zamanda bu ürünlerin tüketicilerini yanlış veya yanıltıcı iddialardan korumak için hizmet vermektedir. Federal Veteriner hekimlerin FDA'de önemli görevleri vardır. FDA, gıdaları güvende tutmaktan ve hem insanlar hem de hayvanlar için ilaçların güvenli ve etkili olduğundan (yapmaları gerekeni güvenli bir şekilde yaptıklarından) emin olmaktan sorumludur. Veteriner hekimler çoğunluğu CVM'de olmak üzere FDA'nın çeşitli merkez ve ofislerinde çalışmaktadır.

Biyolojik ajanlarla ilgili bir diğer önemli işlev de bunların depolanması, kullanımı ve transferinin düzenlenmesidir. Doğal virülans ve bulaşabilirlik nedeniyle, seçici ajanlar olarak adlandırılan birçok hastalık patojenine erişim, meşru kullanımlar için meşru tesislerle giderek daha sınırlı hale gelmiştir. Federal Seçilmiş Ajan Programı CDC ve USDA'nın Hayvan ve Bitki Sağlığı Denetim Servisi (APHIS) tarafından ortaklaşa yönetilmektedir. Bu çalışma, halk, hayvan veya bitki sağlığı ya da hayvan veya bitki ürünleri için ciddi bir tehdit oluşturma potansiyeline sahip belirli biyolojik ajanların ve toksinlerin bulundurulmasını, kullanılmasını ve transferini denetlemektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı, İzmir Bornova Veteriner Kontrol Enstitüsü bünyesindeki Veteriner Biyolojik Ürünler Kontrol Bölümü aşı, serum gibi Veteriner biyolojik ürünlerin kalite kontrolünü yapan ulusal düzeyde "Veteriner Biyolojik Ürün Kontrol Merkezi" olarak yetkilendirilmiş bir laboratuvardır. Kendi içinde 4 ayrı birim (Bakteriyel Aşılar Kontrol Laboratuvarı, Viral Aşılar Kontrol Laboratuvarı, Kanatlı Aşıları Kontrol Laboratuvarı ve Deneme Hayvanları Test Ünitesi) halinde organize olmuştur. Bölümün başlıca faaliyetleri şunlardır;

- Ülke içinde üretimi yapılan veya ithal edilen Veteriner biyolojik ürünlerin satışa esas kalite kontrol testlerinin yapılması,
- Veteriner biyolojik ürünlerin satış izinlerinin düzenlenmesi,
- Satış izni verilen Veteriner biyolojik ürünlerin stabilitelerinin izlenmesi,

- Veteriner biyolojik ürün uygulanan popülasyonlarda komplikasyon, güvenlik problemleri ve etkinlik olmaması şikayetlerine esas inceleme ve değerlendirmelerin yapılması, konusundaki adli konularda rapor hazırlanması,
- Veteriner biyolojik ürün pazarlama izin başvurularına esas protokol dosyalarının incelenmesi ve raporlanması,
- Veteriner biyolojik ürün varyasyon (değişiklik) başvurularının değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması,
- Veteriner immünolojik ürün komisyon toplantılarına uzman düzeyinde katılım sağlanması,
- Çalışmış olduğu konularda eğitim çalışmalarının düzenlenmesi,
- Hizmet alanını kapsayan araştırma/geliştirme amaçlı projeler yapılması, ulusal ya da uluslararası çalışmalara katılım sağlanması,
- Veteriner biyolojik ürün muhafaza edilen soğuk hava depolarının denetiminin yapılması,
- Görev alanına giren mevzuat hazırlık çalışmalarına görüş sunulması,
- Bakanlık ve Genel Müdürlüğün vermiş olduğu çalışma konularıyla ilgili diğer iş ve işlemlerin yürütülmesi.

“Veteriner Biyolojik Numunelerinin Alınması, Nakledilmesi, İthalatı, İhracatı ve Laboratuvar Şartlarına Dair Yönetmelik” 29.08.2020 tarih ve 31228 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Bu Yönetmeliğin amacı; hayvan hastalıklarına yönelik teşhis, araştırma, geliştirme, eğitim ve diğer amaçlarla ulusal veya uluslararası laboratuvarlara, kurum ve kuruluşlara gönderilecek Veteriner biyolojik numunelerin alınması, paketlenmesi, nakledilmesi, ithalat ve ihracatına ilişkin usul ve esaslar ile biyogüvenlik şartlarına ilişkin esasları düzenlemektir. Yönetmelik, hayvan ve insan sağlığını tehdit eden çift kullanımlı biyolojik ajanlar dâhil hayvan kökenli patojenler ve toksinlerin teşhis, araştırma, geliştirme, eğitim, sergi veya diğer amaçlarla, ulusal veya uluslararası laboratuvarlara, kurum ve kuruluşlara gönderilecek, ithal edilecek Veteriner biyolojik numunelerin alınması, paketlenmesi, etiketlenmesi ve nakliye faaliyetlerinde bulunan göndericilerin, paketleyicilerin, alıcıların, kullanıcıların ve muhafaza edenlerin uyması gereken kuralları, konuyla ilgili bilgi ve teknoloji paylaşımının düzenlenmesini, havayolu, deniz yolu, demiryolu veya karayolu ile taşıma faaliyetlerini içermektedir.

Veteriner aşı teknolojisi:

Yeryüzünde insan ve hayvanlardaki ölümlerin büyük bir bölümünü mikroorganizmalardan (özellikle bakteriyel, viral ve paraziter) ileri gelen hastalıklar oluşturmaktadır. Böyle enfeksiyonları önlemek için gerek ulusal, gerekse uluslararası organizasyonlar tarafından çok önemli biyogüvenlik önlemler alınmasına karşın, yine de endemik, epidemik ve/veya pandemik enfeksiyonlar ortaya çıkmakta, büyük sorunlar ve kayıplar

meydana getirmektedirler. Bakteriye enfeksiyonlarda koruma ve kontrol önlemleri kapsamında hem koruyucu, hem de sağaltıcı amaçla antibiyotik kullanımının çok büyük yararları olmasına karşın, viral hastalıklarda antibiyotiklerden yararlanılamaması büyük bir boşluk oluşturmaktadır. Bu boşluk genellikle, biyogüvenlik ve aşılama ile giderilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle aşılama ile korumanın viral hastalıklarda çok önemli bir yeri ve değeri bulunmaktadır. Çünkü aşılama, bireyleri hastalıklardan korumak ve sağlıklı tutmak için çok etkili ve ucuz bir yöntemdir. Aşılar, genellikle sağlıklı bireyleri enfeksiyonlardan korumak amacıyla kullanılırlar. Aşılama, genellikle, insan ve hayvanları, tehlikeli enfeksiyonlardan spesifik bağışıklık sağlayarak korumak, hastalık ajanlarını kontrol altına almak, çevreye saçılıp yayılmasını önlemek, morbidite ve mortaliteyi minimal düzeye indirmek, sağaltım ve tedavi masraflarını azaltmak ve sağlıklı bireyler elde etmek için başvuru olan çok önemli pratik ve koruyucu bir uygulamadır. Halk Sağlığı biliminde adeta slogan haline gelmiş olan “*korumak tedaviden üstündür*” felsefesi aşının ve aşılamanın önemini ortaya koymaktadır.

Aşılar; bağışıklama için kullanılan ve belirli bir etkenle veya onun hastalığa karşı bağışıklayıcı parçalarıyla hazırlanan maddelerdir. Diğer bir deyişle aşılar, verildikleri canlıda immun sistemi uyararak vücudu hastalıklara karşı aktif bağışık hale getiren maddelerdir. Gerek moleküler kimya ve gerekse gen mühendisliği dallarının hızla gelişmesi, aşı üretiminde yeni tekniklerin doğmasına yol açmıştır. Veteriner aşıları, hayvan sağlığı, hayvan refahı, gıda üretimi ve halk sağlığı için kullanılan önemli biyolojik maddelerdir. Aşılar çevre dostudur ve gıdalardaki antibiyotik direnci ve farmasötik kalıntılara neden olabilecek bir tedaviden kaynaklanan hastalığın hayvanda yarattığı acıları önleyerek hayvan refahını artırır. Antibiyotik veya anthelmintiklere karşı gelişen direnç ve farmasötik kalıntı sorunları nedeniyle, kemoterapiden ziyade aşıların kullanımı tercih nedeni olmaktadır. Aşılamanın faydaları çok yönlüdür, şöyle ki; hayvan hastalıklarını önlemek, gıda üretiminde verimliliği arttırmak, insanlara zoonotik ve gıda kaynaklı enfeksiyonların bulaşmasını önlemek ve maliyeti azaltmak bunlar arasında sayılabilir. Güvenli ve etkili hayvan aşıları modern toplum olmanın bir gereğidir. Çünkü hayvan aşıları olmadan (özellikle kuduz aşısı), birçok insan evinde evcil hayvan barındıramaz ve insanın hayvan ile olan bağı kopar, huzursuz olur. Veteriner aşılarının geleceğı ve sürdürülebilirliğı hayvan sağlığı, insan sağlığı, gıda güvenliğı ve koruması için önemli bir araç olmaya devam etmektedir. Çünkü önümüzdeki yıllarda yeni insan ve hayvan hastalıklarının ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu nedenle Tıp, Veteriner ve halk sağlığı otoritelerinin gerek yerelde gerek ulusal düzeyde ve gerekse uluslararası alanda birlikte çalışmaları gerekmektedir. Veteriner aşılarının önemini vurgulayan ana maddeler şunlardır;

- Güvenli ve verimli gıda üretimi,
- Zoonotik hastalıkların kontrolü,
- Hayvan ve insanlarda ortaya çıkan egzotik hastalıkların kontrolü,
- Antibiyotik direncine neden olan antibiyotik tüketiminin azaltılması,
- Gıda güvenliğı.

Veteriner aşıları her zaman Veteriner hekimliği mevzuatı çerçevesinde uygulanmalıdır. Eğer bu durum göz ardı edilip, Veteriner hekim kontrolünden uzak kullanılmaya başlanırsa; ileride hayvan sağlığı, hayvan refahı ve halk sağlığı açısından bir tehdit haline dönüşebileceği ve bir takım ekonomik kayıplara ve zararlara sebep olacağı daima dikkate alınmalıdır.

Veteriner hekimlikte kullanılan aşılar; hayvan ve insanların zoonotik hastalık etkenlerinden korunması için, hayvansal üretimin hastalıklardan etkilenmeden, verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve hayvansal gıdaların güvenli bir şekilde tüketiciye ulaşmasını sağlamak için önemli bir araçtır. Bununla birlikte Veteriner hekimlik alanında üretilen aşıların üretim şekilleri veya bu alanda yapılan aşı teknolojisi çalışmaları aynı zamanda insan sağlığını önemli ölçüde etkileyen bulaşıcı hastalıklara karşı üretilmesi planlanan aşılar için bir örnek veya model olabilmektedir. Yine son yıllarda “tek sağlık” teması ile düzenlenen konferanslar ve dergilerde enfeksiyon hastalıkları, zoonozlar, gıda güvenliği ve çevre-ilişkili kavramların öncelikli olduğu gözlenmektedir. “Tek Sağlık yaklaşımı” çerçevesinde bazı zoonotik hastalıklara karşı ortak aşı çalışmaları da yürütülmektedir. Nitekim Hollanda’da Wageningen BiyoVeteriner Araştırma Merkezi öncülüğünde, kamu-özel sektör (Utrecht Veteriner Fakültesi, Ulusal Halk Sağlığı ve Çevre Enstitüsü “RIVM” ve MSD Hayvan Sağlığı Ürünleri Üreten firma) konsorsiyumu ile başlatılan hayvan ve insanlarda görülen Avian Influenza ve Rift Valley Fever virüslerine karşı ortak aşı üretim projesi çalışması bulunmaktadır. Bu konsorsiyum aynı zamanda diğer zoonotik hastalıklar içinde aşı geliştirilmesini hedeflenmektedir.

Salgın hastalıkların kontrolünde aşı uygulamasının önemi yadsınamaz bir gerçektir. Veteriner aşıları açısından değerlendirildiğinde; hayvan hastalıklarında kullanılmak üzere özel Veteriner aşıları üretimi yapan firmalar bulunsa da, aşıların büyük bir kısmı yurt dışından ithal edilmektedir. Ülkemizde 1886 yılında başlayan aşı çalışmaları 1997’de beşeri aşı üretiminin durdurulmasına karşın, Veteriner aşılar alanında Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki bazı Veteriner Kontrol Enstitülerinde ve 1991’den başlayarak da özel sektörde devam etmektedir. 2004 yılında Manisa Tavuk Hastalıkları ve Aşı Üretim Enstitüsü’nün kapatılmasının ardından özellikle çiftlik hayvanlarının önemli enfeksiyonlarına karşı aşı üretimi üzerine yoğunlaşmış olup, bazı balık hastalıkları için de üretimler mevcuttur. Ülke ihtiyaçlarına yönelik, olabildiğince yerel suşlarla hazırlanmış Veteriner aşılarının sahada gereği gibi uygulanması insan beslenmesi adına sağlıklı protein kaynaklarının artması, zoonozların kontrol altına alınabilmesi ve belki de gelecekte tamamen eradike edilebilmesi yolunda önemlidir. Fakat ülkemizde yerel aşı suşlarının geliştirilmesine yönelik ciddi çalışmalar bulunmamaktadır. Yerel aşı suşlarının geliştirilmesi Türkiye’nin Veteriner aşıları konusunda yurt dışına bağımlılığını azaltacaktır. Özellikle ev ve sokak hayvanlarının zoonoz nitelikli bulaşıcı hastalıklarına karşı (örn. Kuduz) aşı üretiminin de teşvik edilmesi VHS açısından yararlı olacaktır. Tüm bu gerçeklere rağmen Türkiye’nin Veteriner aşıları konusunda yurt dışına bağımlılığını azaltacak, üretimden eleman yetiştirilmesine kadar ciddi bir VHS politikası bulunmamaktadır.

“Aşı teknolojisi” kavramı sadece üretimi değil, her seri ürünün bağımsız kuruluşlarca her yönüyle kontrolü, uygulanabilirliği kanıtlanan serilerin sahada soğuk zincire azami özen gösterilerek ve prospektüslere kesinlikle sadık kalınarak uygulanmasını da içerir. Aşılar; üretim

tekniklerine ve antijenin özelliğine göre canlı, atenüe (zayıflatılmış) canlı, inaktif, toksoid, polisakarit-polipeptit, rekombinant ve DNA gibi çeşitlilik gösterirler. Bunların arasında son üçü modern biyoteknolojik aşilar grubunda olup halen üretim ve uygulama alanında ümit vaat edici ilerlemeler kaydetmektedirler. Yöntem ne olursa olsun, aşı üretiminde ilk adım daima doğru antijeni bulmak, tanımlamak ve geliştirmektir. Esasen en zorlu ve uzun soluklu aşama da budur. İzleyen süreçler, laboratuvar ölçeği, pilot ölçek ve büyük ölçekli üretim, in vitro ve in vivo kalite kontrol testlerinin süreç boyu aksatmaksızın uygulanması, hedef kitlede saha uygulamaları (insan aşilarında faz çalışmaları) lisanslama, pazarlama izinleri, vb. olarak sıralanabilir. Antijenik molekül geliştirme ile başladığında bu süreç oldukça uzun olup, 15-20 yıl kadar sürebilir. Ancak, bilinen, klasik yöntemlerle aşı üretiminde, ilk ve zorlu aşama büyük ölçüde aşılmış olup, mikroorganizmaların üreme özellikleri, üretim yöntemleri tanımlanmış olduğu için görece daha kısa sürede gerçekleştirilebilir. Teknolojinin gelişmesi ile üretim sürecinde karşılaşılan zorluklar aşılmış gibi görünmekte ise de, yeni üretim platformlarının üretim maliyetini oldukça arttırdığı da unutulmamalıdır. Hedef sağlık koruma olduğu sürece maliyet göz ardı edilecektir. Zor olan aşı üretiminin her aşamasında yetkin uzmanların yetiştirilmesidir. Ön lisans ve lisans eğitiminden başlayarak bu konuda çalışacak, gönüllü, özverili ve yetenekli araştırmacı ve teknik personel göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Veteriner aşiları sektörü çok bakir olmasına rağmen ne fakültelerde (çok azı hariç) ne bakanlık düzeyinde Veteriner aşiları konusunda uzmanlaşma söz konusu olmadığı gibi bu alanda istenen kalifiye eleman yetiştirilmesi için gerekli çaba ve gayret gösterilmemektedir.

VHS Açısından Hayvan Popülasyonunun Yönetimi

Evcil ve vahşi hayvan popülasyonunun yönetimi VHS'nın önemli uğraş alanlarından. Sokak hayvanları popülasyonundaki aşırı artış; toplum, çevre ve halk sağlığı üzerinde pek çok olumsuz etkisi olan en ciddi küresel sorunlardan biri haline gelmiştir. Sokak hayvanlarının çoğu yiyecek ve barınma konusunda insanlara bağımlı olmadıklarından, kontrolsüz bir şekilde üreyebilmektedir. Sokak hayvanlarının kontrolsüz üremesi, popülasyonlarını artırarak avlanma, trafik kazaları, zoonotik hastalıkların bulaşması ve dolayısıyla bazı hastalıkların taşıyıcısı olma olasılığının artmasına neden olmaktadır. Sokak hayvanlarının durumuna ve niteliğine göre sokak hayvanı popülasyon kontrolü için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasında; doğum kontrol yöntemleri, tuzakla kısırlaştırma, zehirlenme, ötanazi ve silahlı saldırı da yer almaktadır. Belirtilen yöntemlerin her birinin pratikliği, uygulama kolaylığı, maliyet, etkililik, etik ve hayvan refahı konularında avantaj ve dezavantajları vardır.

Sonuç olarak; sahihsiz hayvan popülasyonu ve yarattıkları soruna yönelik başarılı kontrol önlemlerinin alınabilmesi için hayvan hakları yasalarının uygulanması, hayvanlara tıbbi bakım (tedavi ve aşılama), besleme, barınma sağlanması ve üremelerinin kontrol altına alınması gerekmektedir. Kamu sağlığı ve çevre ile ilgili kurumlar, öncelikle kişisel ve çevresel hijyeni sağlamak suretiyle, başıboş hayvanlardan halka ve diğer hayvanlara bulaşabilecek zoonotik ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve kontrolüne yönelik hizmetleri iyileştirebilir.

Ülkemizde hayvan nüfus kontrolü ile ilgili yasal düzenlemelere bakıldığında farklı Bakanlıkların konuya müdahil olduğu görülmektedir.

- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu; Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmekte ve bu kanun kapsamında; büyükbaş, küçükbaş, su ürünleri ve kanatlılar başta olmak üzere gıda amaçlı tüketime sunulan ve sahipli olan her hayvan türünde sayısal verilerin toplanmasına yönelik çalışmalar bu bakanlık tarafından yürütülmektedir.
- Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından, Kara Avcılığı Kanunu gereğince yaban hayatı ve kara av kaynakları, kara avcılığının düzenlenmesi, av kaynaklarının işletilmesi ve kontrolü ile ilgili her türlü etüt, envanter, planlama, projelendirme, uygulama ve izlemeye ilişkin iş ve işlemler yürütülmektedir.
- Hayvanları Koruma Kanunu ağırlıklı olarak köpek ve kediler olmak üzere sokakta başıboş yaşayan hayvanlara ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Kanun; Tarım ve Orman Bakanlığınca yürütülürken, uygulama Belediyeler tarafından yapılmaktadır. Hayvanları Koruma Kanunu ile sahipsiz hayvanların rehabilitasyon (aşılama, kısırlaştırma, tedavi, bakım, işaretleme ve kayıt altına alma) ve popülasyon kontrol çalışmaları uygulama itibari ile Belediyelerin asli görevleri arasına girmiştir. Mahalli idareleri ve bunların merkezi idare ile olan alaka ve münasebetlerini düzenlemek görevi de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığında olup, sahipsiz hayvanlar ve popülasyon kontrolü konusunda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının görev, yetki ve sorumluluğu bulunmamaktadır.
- Sağlık Bakanlığı da son yıllarda, özellikle sahipsiz hayvanlardan kaynaklanarak tehdit oluşturan halk sağlığı sorunlarına istinaden ilgili kurumlarla irtibata geçmekte, sahipsiz hayvanlara ilişkin verileri toplamaya çalışarak konunun müdahili olmaktadır.

Bu kadar farklı ve etkin kurum hayvan nüfusuna dair uygulamalar yapmasına karşın sahipli ve sahipsiz hayvan nüfusuna yönelik tam ve güvenilir rakamlar yoktur. Bu da VHS çalışmalarında bir devlet politikası oluşturulamamış olduğunun en önemli kanıtlarındandır.

Hayvanlardan insanlara geçen hastalıkların kontrolünden söz edebilmek için insanlarla hayvanlar arası etkileşimlere dair tespitlerin doğru yapılması gerekmektedir. Doğru tespitler doğru bilimsel verileri gerektirir. Ancak sayısal olarak varlığını bilemediğimiz her türden hayvan sayısı verileri ile insanlar ve hayvanlar arası ilişkileri sağlıklı bir temele oturtmak elbette mümkün olmamaktadır.

Yine yasal düzenlemelerin yürütülmesi için yeterli yaptırım ve denetim mekanizmaları kurulmadığından, uygulayıcı birimlerin üst yöneticilerinin VHS'ye dair doğru bakış açıları bulunmadığından, sahipli ve kontrollü hayvan nüfusunun (büyükbaş, küçükbaş, kedi, köpek, nesli tehlike altındaki türler, laboratuvar hayvanları vb.) bile tespit edilemediği bilinmektedir.

Özellikle ev ve süs hayvanı olarak beslenmekte olan hayvanların sağlık kontrollerinin önemine dair yeterli bilincin, hayvan besleyen, bakan, yetiştiren insanlarda oluşmaması da hayvan nüfusunun kontrol altına alınmasını zorlaştıran en önemli sorunlardandır. Bu yöndeki devlet politikalarının eksikliği devletin ayırdığı bütçe ve yatırımlara da yansımakta, yıllardır yapılması beklenen düzenlemeler bütçe yetersizliği ile hayata geçirilememektedir. Bu da ekonomik anlamda aslında koruyucu hekimliğe yapılacak minimal bütçelerden vazgeçilmesi sonucu insan sağlığına harcanmak zorunda kalınan maksimum bütçeleri doğurmaktadır.

Ülkemizde halen Kuduz, Kist Hidatid, Leishmaniasis, Şarbon, Brusellozis, Tüberküloz, Çiçek Hastalığı, İnfluenza türevi gribal enfeksiyonlar, Toksoplazmozis, Askariasis, Sistiserkozis vb. hastalıklar sıklıkla gündeme gelmekte ve insan sağlığını olumsuz yönde, hatta bazen ölümcül olarak etkilemektedir. Bu nedenle hayvan nüfus kontrolü çalışmaları yalnızca rakamsal veri toplama faaliyeti olarak görülmemelidir. Hayvan nüfusuna yönelik veriler ve bunların insan sağlığına dair yansımaları VHS kapsamında değerlendirilecek şekilde sağlanmalıdır.

Hayvan nüfusu verilerinin tüm yasal düzenlemelerle ilgili kurumlar tarafından bir araya gelinerek tek bir sistem ve başlık altında ele alınmasına dair planlama ve koordinasyonun sağlanması gerekmektedir. Bu hem verilerin güvenilirliğini sağlayacaktır hem de kamu kaynaklarının gereksiz kullanımı engellenecektir. Böylelikle sahipli/sahipsiz hayvanlar başlığı altındaki hayvan nüfusuna dair doğru verilere ulaşılacak, bu verilerin sağlanması sırasında VHS açısından ihtiyaç duyulan bilgilere ulaşmak da mümkün olacaktır.

Epidemiyolojik çalışmaların da doğru yönlendirileceği geniş kapsamlı bir veri ağının oluşması, insanlarla hayvanlar arası ilişkileri tam anlamıyla sağlıklı bir temele oturtacaktır.

VHS Eğitimi ve Sürekliliği

“Halk Sağlığına” yönelik olarak gerek laboratuvar ortamındaki deney hayvanlarında, gerek yaban hayatta, gerek sahada evcil çiftlik hayvanları üzerinde yapılacak bilimsel araştırmalarda, bilimsel çalışmaların sağlıklı yapılabilmesi açısından Veteriner Hekim olmayan araştırmacıların hayvandan insana geçen hastalıklar ile diğer hastalıklar konusunda eğitim almaları önemlidir. Çünkü Veteriner Hekim olmayan bir araştırmacının bir hayvanın sağlıklı olup olmadığını çok kolay bir şekilde fark etmesi mümkün değildir. Bir hayvanın hastalıklı halindeki davranışları ve sergileyebilecekleri belli başlı semptomlar ile sağlıklı hayvan davranışlarını da içeren bilgiler bu eğitim toplantılarında verilir. Bu gibi eğitim faaliyetlerinin konunun önemine ve ihtiyaca göre düzenlenmesi mümkündür. Türkiye’de her ne kadar Deney Hayvanları Sertifika Kurslarında benzer eğitim toplantıları yapılsa da bu kursların dışında daha geniş, özel eğitim seminerleri düzenlenmesinde büyük fayda vardır.

Ülkemizde halk sağlığı eğitimi; Tıp Fakültelerinin Dahili Tıp Bilimleri Bölümü bünyesinde Halk Sağlığı Anabilim Dallarından lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleri şeklinde verilmektedir. Tıp Fakültelerinde Halk Sağlığı Anabilim Dallarına bağlı olarak; Halk Sağlığı, Sağlık Yönetimi, Epidemiyoloji, Afetlerde Sağlık Yönetimi, Toplum Beslenmesi, Çevre Hekimliği,

İş Sağlığı ve Sağlık Eğitimi Bilim Dalları olup Sağlık Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı olarak sekiz dalda bilim uzmanlığı (MSc) ve doktora (PhD) eğitimleri verilmektedir.

Veteriner Fakültelerimizde ise VHS eğitimi henüz kurumsal bir yapı kazanmadığı için, VHS yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim verilememektedir.

Veteriner Fakültelerimizde lisans eğitimi yapan öğrencilere verilen derslerde ise ders adı, içeriği ve haftalık ders saatleri bakımından farklılıklar vardır. YÖK web sitesinde <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10232> adresinde “Veterinerlik Programı Bulunan Tüm Üniversiteler” başlığı altında yer alan 31 Veteriner Fakültesinin web siteleri incelenmiştir. Atatürk, Balıkesir, M. Akif Ersoy, Erciyes, Kafkas ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitelerine bağlı olarak faaliyet gösteren Veteriner Fakültelerinde Veteriner Halk Sağlığı Ana Bilim Dalları'nın bulunduğu görülmüştür. Atatürk, Balıkesir, M. Akif Ersoy, Erciyes ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitelerinde bu Anabilim Dalları'nın Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümüne bağlı olarak faaliyet gösterdiği, Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesinde ise Gıda Güvenliği ve Halk Sağlığı Bölümüne bağlı olduğu tespit edilmiştir. Kafkas Üniversitesi haricindeki Üniversitelerin tamamında dersler; Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü ya da Ana Bilim Dalı'na bağlı olarak verilmektedir.

Aşağıda verilen Tablo-1 incelendiğinde; derslerin 12 fakültede “Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı”, 5 fakültede “Veteriner Halk Sağlığı”, 4 fakültede “Veteriner Hekimliği Halk Sağlığı”, 2 fakültede “Veteriner Hekimlik Halk Sağlığı”, 2 fakültede “Veteriner Hekimliğinde Halk Sağlığı”, 2 fakültede “Veteriner Hekim Halk Sağlığı”, 1 fakültede “Veteriner Hekimlik ve Halk Sağlığı”, 1 fakültede “Veteriner Hekimliği ve Halk Sağlığı” ve 1 fakültede de “Halk Sağlığı” adıyla verildiği görülmektedir.

Avrupa ülkeleri Veteriner fakültelerinde VHS, Viyana Veteriner Üniversitesi-Department for Farm Animal and Veterinary Public Health, Leipzig Veteriner Fakültesi- Institute of Animal Hygiene and Veterinary Public Health, Bristol Veteriner Fakültesi -VHS Liverpool Veteriner Fakültesi- Tek Sağlık Direktörlüğü, Gent Veteriner Fakültesi- Department of Veterinary Public Health and Food Safety, Utrecht Veteriner Fakültesi- Institute for Risk Assessment Sciences (Veterinary Public Health Division, Environmental Epidemiology Division, Toxicology Division) bölümleri şeklinde ayrı ve etkin birer bölüm halinde faaliyet göstermektedir. Utrecht Veteriner fakültesinde Risk Değerlendirme Bilimleri altında görev yapan üç departmandan birisi olarak yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye'deki Veteriner Fakültelerinde Veteriner Halk Sağlığı Eğitimi (28.11.2023)

Üniversite	Dersin Adı	Ders Saati	AKTS	Dersi Veren Bölüm Ana Bilim Dalı
A.Kocatepe	Veteriner Hekimlik ve Halk Sağlığı	2	2	
Aksaray	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	1	1	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü
Ankara	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	1	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü
Atatürk	Halk Sağlığı	2	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü Veteriner Halk Sağlığı A.B.D.

A.Menderes	Veteriner Hekimliğinde Halk Sağlığı	2	2	Besin Hijyeni ve Teknolojisi A.B.D.
Balıkesir	Veteriner Halk Sağlığı	2	2	Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü Veteriner Halk Sağlığı A.B.D.
Bingöl	Veteriner Hekimliği Halk Sağlığı	1	1	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü
M.Akif Ersoy	Veteriner Halk Sağlığı	1	1	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü Veteriner Halk Sağlığı A.B.D.
Uludağ	Veteriner Halk Sağlığı	2	2	Besin Hijyeni ve Teknolojisi A.B.D.
Çukurova	Veteriner Hekimliğinde Halk Sağlığı	1	1	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi A.B.D.
Dicle	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	1	2	
Dokuz Eylül	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	1	2	
Erciyes	Veteriner Hekimliği Halk Sağlığı	2	3	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü Veteriner Halk Sağlığı A.B.D.
Fırat	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	1	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü
Harran	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	1	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü
Mustafa Kemal	Veteriner Hekimliği ve Halk Sağlığı	1	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü
İstanbul - Cerrahpaşa	Veteriner Halk Sağlığı	1	2	Besin/Gıda Hijyeni Teknolojisi Bölümü
Kafkas	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	2	2	Gıda Güvenliği ve Halk Sağlığı Böl. / Veteriner Halk Sağlığı A.B.D.
Kastamonu	Veteriner Hekimliği Halk Sağlığı	1	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü
Kırıkkale				
Muğla Sıtkı Koçman	Veteriner Halk Sağlığı	2	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü Veteriner Halk Sağlığı A.B.D.
N. Erbakan	Veteriner Hekim Halk Sağlığı	2	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi A.B.D.
Ondokuz Mayıs	Veteriner Hekimlik Halk Sağlığı	1	2	Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü
Selçuk	Veteriner Hekim Halk Sağlığı	2	2	Besin Hijyeni ve Teknolojisi A.B.D.
Siirt	Veteriner Hekimlik Halk Sağlığı	2	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi A.B.D.
Cumhuriyet	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	2	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi A.B.D.
Namık Kemal	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	1	1	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi A.B.D.
Yüzüncü Yıl	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	2	2	
Bozok	Veteriner Hekimliği Halk Sağlığı	2	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü
Yakın Doğu	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	1	1	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi A.B.D.
Manas	Veteriner Hekimlikte Halk Sağlığı	1	1	

Avrupa Veteriner Eğitim Kurumları Birliği (The European Association of Establishments for Veterinary Education EAEVE) Direktif 2005/36/EC Zorunlu Eğitim Programında, Temel Bilimler, Klinik Bilimler (Klinik hekimliği, Görüntüleme ve Halk Sağlığı) Hayvansal ürünler ve Besin Hijyeni bölümleri olarak tanımlamıştır.

ABD'nin farklı eyaletlerinde de VHS yüksek lisans ve doktora programları yer almaktadır. Örn; Minnesota Üniversitesi'nin Hayvan Sağlığı ve Gıda Güvenliği Merkezi aracılığıyla yürüttüğü VHS ihtisas programı, kariyerinin başındaki ve ortasındaki Veteriner Hekimlerin VHS

uygulamalarında uzmanlık eğitimi almaları için tasarlanmış iki yıllık bir ihtisas programıdır. Bu ihtisas süresince asistanlar, öğretim, araştırma ve hizmet yelpazesinin tamamında deneyim sağlamayı amaçlayan çeşitli proje ve faaliyetlere atanmaktadır. Üniversitenin halk sağlığı fakültesi danışmanlarının yanı sıra VHS ihtisas mentorlarıyla yakın iş birliği içinde çalışırlar. Asistanlar eş zamanlı olarak Halk Sağlığı Okulu aracılığıyla halk sağlığı alanında yüksek lisans derecesi alırlar.

ABD'deki 27 Veteriner hekimlik okulunda VHS, epidemiyoloji ve önleyici tıp alanlarında mevcut eğitim olanaklarını değerlendirmek amacıyla Ocak ve Şubat 2003'te gerçekleştirilen internet tabanlı bir incelemenin sonuçlarının sunulduğu 2004 yılında yayınlanan bir makalede çoğu profesyonel Veteriner müfredatının, öğrencileri yüksek nitelikli özel pratisyenler olarak kariyer için eğitmek üzere tasarlandığı, ancak halk sağlığı sektöründe Veteriner perspektiflerine ve katkılarına artan bir ihtiyaç olduğu belirtilmiş, ABD'deki Veteriner öğrencileri için çok çeşitli zorunlu derslerin, seçmeli derslerin ve mezuniyet sonrası eğitim programlarının mevcut olduğunu göstermiştir. Veteriner hekimliği öğrencileri, bu alanlardaki zorunlu bağımsız derslerde ortalama 60 saat halk sağlığı, epidemiyoloji ve önleyici tıp konularına katılmaktadırlar. Dört Veterinerlik fakültesinde ayrıca son sınıf öğrencileri için halk sağlığı, önleyici tıp veya nüfus tıbbı rotasyonları zorunludur. Zorunlu halk sağlığı, epidemiyoloji ve önleyici tıp dersleri için temas süresi 30 ila 150 temas saati arasında değişmektedir. Bu konularda ileri eğitim 27 okulun %79'unda mevcuttur. Veteriner Hekimlik okulları, halk sağlığı okulları ve profesyonel halk sağlığı topluluğu arasında daha fazla iş birliğinin, geleceğin tüm Veteriner Hekimlerinin halk sağlığına daha fazla katılmasını ve bu alandaki fırsatları artıracığı vurgulanmıştır.

VHS tüm Veteriner fakültelerimizde öğretilmesi gereklidir. Ülkemizde alt yapısı uygun olan Veteriner Fakültelerimizde bağımsız uluslararası normlara uygun "VHS Eğitimi" verebilecek şekilde VHS Anabilim Dalları'nın ivedilikle kurulması, bu Anabilim Dallarında görev yapacak "Halk Sağlığında" akademik kariyer yapmış Veteriner Hekim kökenli akademisyenlerin acilen yetiştirilmesi ve lisansüstü eğitim programlarının başlatılması gereklidir. Ülkemizde kamusal alanda çeşitli bakanlıklarda VHS hizmetlerinden kaynaklanan boşluğun doldurulabilmesi ve bu hizmetlerin daha etkin yapılabilmesi için mutlaka VHS uzmanlarının yetiştirilmesi ve bu uzmanların kendi disiplinlerinin kurumsallaşması ve geliştirmesi için çaba harcanması gereklidir.

Üniversite sonrası VHS eğitiminin takip edilebilmesi için üniversite eğitimi iyi bir temel oluşturmalıdır. Veteriner hekimlik mesleğini icra edenlerin VHS programları ile bağlantısı devam etmelidir. VHS'da üniversite sonrası eğitim lokal ve bölgesel ihtiyaçlara göre Veteriner hekimlerin ve diğer sağlık çalışanlarının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirilmelidir. Amaç, özel sektör, sağlık çalışanları ve resmî kurumlarda VHS ofislerinde çalışanların tamamlayıcı rol oynadığı yönetim programlarının VHS kavramlarını içermesi için gerekli olan güncel bilgi ve uzmanlığa sahip mezunlar sağlamak olmalıdır. VHS'da üniversite sonrası eğitim; aslında tamamı "tek sağlık" konularını içerecek şekilde ileri düzeyde eğitimi içermelidir. Ayrıca halk sağlığı yönetimi, sağlık yasaları ve ekonomileri, mesleki sağlık ve halkın sağlık eğitimini de kapsamalıdır. Bireysel yaklaşımlar (küçük ölçekli işletmecilik, kesim ve et muayenesi) ve halk sağlığı yaklaşımı arasındaki farklar da ayrıca vurgulanmalıdır.

Sonuç olarak VHS eğitimi Veteriner fakültelerinin akademik yapılanması içinde yer almalıdır. VHS eğitimi olmadan hekimliği eğitimi eksik kalır. VHS Veteriner hekimlik mesleğinin, tıp, çevre ve diğer disiplinler ile en önemli bağlantı noktasıdır. VHS eğitimi iş birliği ve ortak çalışmalara açık bir eğitimidir. VHS eğitiminde kesinlikle mesleki ve kişisel çıkarların üstüne çıkılmamalı ve diğer disiplinlerin tam desteği alınmalıdır. VHS eğitimi öğrencilerine kişisel ve mesleki çok önemli özellikler katmalıdır (liderlik, paylaşımcılık, ekip çalışmasına yatkınlık, çok yönlü düşünme ve doğru ve cesur karar verme). VHS eğitiminden yetişen uzmanlara, akademisyenlere maddi destek, yönetici pozisyonları gibi bazı önemli avantajlar sağlanarak kamuda ve özel sektörde cazip hale getirilmelidir. VHS; Veteriner hekimlik mesleğinin diğer disiplinlerle entegrasyonunda, özellikle tababet ile Tek Sağlık entegrasyonunda çok büyük önemli bir yer tutmaktadır.

Veteriner Halk Sağlığı ve Tek Sağlık Yaklaşımı

Tek sağlığın ardındaki yaklaşım yüzyıllardır varlığını sürdürüyor. Ancak insan, hayvan ve çevre bilimi alanlarındaki çalışmaların büyük ölçüde bağımsız olarak yürütülmesi, bariz bağlantıların gözden kaçmasına yol açmaktadır. İnsan nüfusu artmaya devam ettikçe ve hayvanlarla ilişkilerimiz gelişmeye devam ettikçe; insanların, hayvanların ve çevrenin karşılıklı bağımlılığını anlamak kolektif sağlık ve güvenliğimiz açısından daha da kritik hale gelmektedir.

Sağlık, gıda, su, enerji ve çevre, sektöre özel kaygıları olan daha geniş konular olsa da, Ekosistemlerimizin sağlığı ve bütünlüğü; sektörler ve disiplinler arası işbirliği sağlığın korunmasına, bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkışı, antimikrobiyal direnç ve gıda güvenliği gibi sağlık sorunlarının ele alınmasına ve teşvik edilmesine katkıda bulunur.

Tek Sağlık insanları, hayvanları ve çevreyi birbirine bağlayarak, önlemeden tespite, hazırlığa, müdahaleye ve yönetime kadar hastalık kontrolünün tüm yelpazesinin ele alınmasına yardımcı olarak, küresel sağlık güvenliğine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Tek Sağlık Yaklaşımı; topluluk, ulus-altı, ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde uygulanabilir ve ortak ve etkili yönetime, iletişime, iş birliğine ve koordinasyona dayanır. Tek Sağlık yaklaşımının uygulamaya konması, insanların ortak faydaları, riskleri, ödünleşimleri ve adil ve bütünsel çözümler geliştirme fırsatlarını daha iyi anlamasını kolaylaştırır.

Veteriner hekimlerin Tek Sağlık'ta önemli rolleri vardır, çünkü hayvanlar hem insanları, hem de çevreyi etkilemekte ve onlardan etkilenmektedir. İster klinisyen, ister gıda ve yem işletmelerindeki istihdamı zorunlu personel ya da kamuda, laboratuvarlarda çalışan Veteriner hekimler Tek Sağlık yaklaşımını geliştirmek ve onun üç temel direğinin (hayvanlar, insanlar ve çevre) sağlık ve güvenliğini korumak için gereklidir.

Tek Sağlık yaklaşımının geliştirilmesinde Veteriner hekimlerin sorumlulukları;

— Tüm hayvanların sağlığını ve refahını korumak ve geliştirmek

- Hayvan ve insan hastalık salgınlarını araştırmak ve bu tür hastalıkların epidemiyolojisi, teşhisi, tedavisi, önlenmesi ve ortadan kaldırılması için çalışmak,
- Çiftlikten çatala kadar hayvan kökenli tüm gıdaların sağlıklı ve güvenli olmasını sağlamak
- Hayvan sağlığı ve refahının yanı sıra insan, hayvan ve ekosistem sağlığını geliştirmeye yönelik araştırmalar yürütmek
- Veteriner sağlık ürünlerinin, hayvansal gıdaların ve gıda katkı maddelerinin güvenliğini ve etkinliğini değerlendirmek,
- Hayvansal atık ve artıkların yönetimi, ilaçların güvenli bir şekilde imha edilmesi vb. faaliyetler aracılığıyla çevrenin korunması,
- Biyoçeşitliliği ve türleri koruma çabalarına katkı sağlamak adına yaban hayatıyla çalışmak
- Yenilik ve teknolojiyi savunmak ve benimsemek olarak özetlenebilir.

Veteriner hekimlik; zoonotik hastalık kontrolü, gıda güvenliği ve güvencesi, çevre sağlığı, halk sağlığı politikası geliştirme, afet yönetimi ve acil müdahale dahil olmak üzere çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bir meslek grubudur.

Veteriner hekimler, hayvanların, insanların ve ekosistemlerin sağlığını ve refahını yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde korumak ve geliştirmek için birçok disiplin ve paydaşla iş birliği içinde çalışır. Üstelik dünyanın dört bir yanındaki Veteriner hekimler, her gün yaptıkları çalışmalarla sağlıklı, üretken ve dirençli hayvan ve insan topluluklarını destekleyerek Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine katkıda bulunmaktadır. Veteriner hekimler, günümüze gelinceye kadar salgın ve bulaşıcı hastalıklar (örneğin Mavi Dil, şap Hastalığı, Bulaşıcı Sığır Plöropnömonisi) ile zoonozların (örneğin Kuş Gribi ve Domuz Gribi, Brusellozis, Tüberküloz, BSE, COVID-19 Enfeksiyonu) kontrolünde kapsamlı saha deneyimi kazanmışlardır. Veteriner Hekimler; beşerî hekimlik ile Veteriner hekimlik uygulamalarının bir bütünlük içerisinde gerçekleştirilmesini, iki meslek mensuplarının iş birliği içinde, ortaklaşa hizmet vermesinin gerekliliğini savunmuşlar ve bunu esas alan VHS politikaları doğrultusunda yürüttükleri hizmetlerle halk sağlığı sorunlarının çözümüne büyük katkı sağlamışlardır.

“Veteriner hekimliği biliminin uygulanması yoluyla; insanlığın fiziksel, zihinsel ve sosyal refahı ile sağlıklı olması için yapılan çalışmalar” olarak tanımlanan VHS; Tek Sağlık yaklaşımını önemli ölçüde destekleyen ve koruyucu hekimliğin Veteriner hekimlerin uzmanlık bilgileri, becerileri ve sorumluluk alanlarına giren konularında, Veteriner hekimlerin inisiyatiflerini, aldıkları aksiyonları, bu konuyla ilgili diğer uzmanlık alanlarıyla gerçekleştirilen koordineli çalışmaları ve bununla bağlantılı tüm konuları kapsamaktadır.

Veteriner Hekimlerin önemli bir kavram olan “Tek Sağlık” yaklaşımındaki payı, çok daha uzun süredir var olan “VHS” kavramının bir evrimi olarak görülebilir.

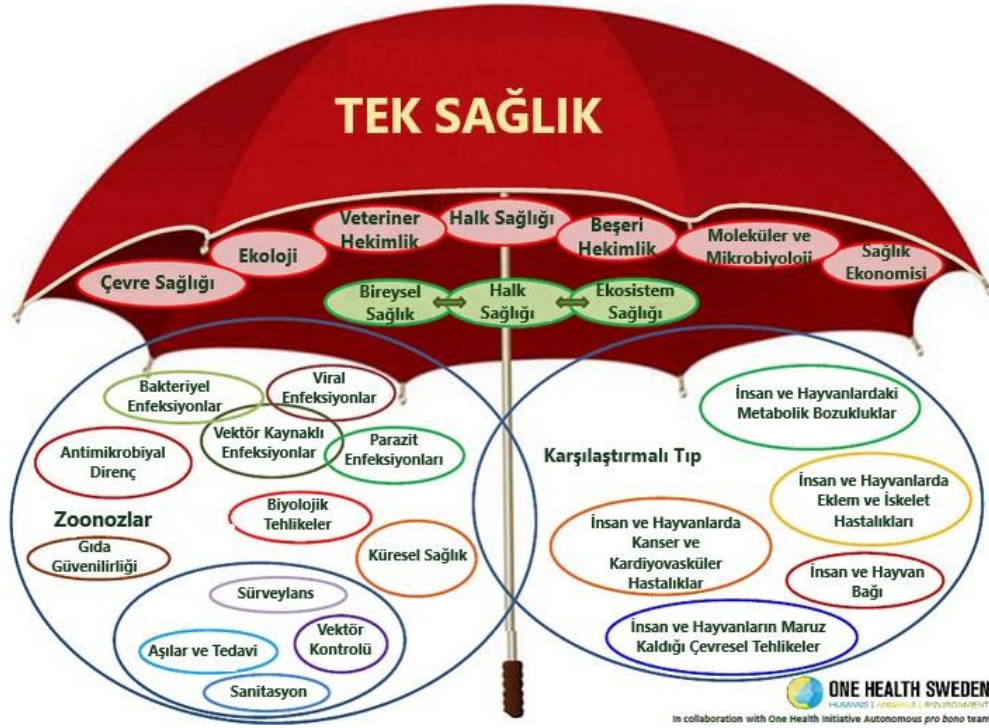
VHS, Tek Sağlık çerçevesinde insan, hayvan, bitki ve çevre sağlığının kesişim noktasında yer almaktadır. Hastalıkların önlenmesi, gözetimi, kontrolü ve müdahalesi yoluyla hem hayvanların, hem de insanların sağlığının ve refahının korunması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır. VHS; hayvanlardan, hayvansal ürünlerden ve bunların buldukları çevreden kaynaklanan tehlikeleri indirgeme ve önleme amacıyla çeşitli konularda etkin hizmet veren oldukça kapsamlı bir konudur.

Tek sağlık; insanların, hayvanların, bitkilerin ve ekosistemlerin sağlığını sürdürülebilir bir şekilde dengelemeyi ve iyileştirmeyi amaçlayan bütünleşik, birleştirici bir yaklaşımdır. İnsanların, evcil ve vahşi hayvanların, bitkilerin ve daha geniş çevrenin (ekosistemler dahil) sağlığının yakından bağlantılı ve birbirine bağımlı olduğunu kabul eder. Yaklaşım; refahı özendirmek, sağlığa ve ekosistemlere karşı tehditlerin üstesinden gelmek için toplumun çeşitli kesimlerinden birden fazla sektörü, disiplini ve topluluğu harekete geçirirken temiz su, enerji, hava, güvenli ve besleyici gıdaya, iklim değişikliği ile ilgili harekete geçmeye ve sürdürülebilir gelişime katkı sağlamaya dikkat çekmektedir.

İnsan, hayvan ve çevre sağlığının birbirine bağıllığını tanıyan bir kavram olan tek sağlık; sağlık sorunlarını ele almak ve genel refahı artırmak için insan sağlığı, hayvan sağlığı ve çevre sağlığı da dahil olmak üzere çeşitli sektörler arasındaki iş birliğinin önemini vurgulamaktadır.

Tek Sağlık yaklaşımı; yerel, ulusal ve evrensel kapsamda insanların, hayvanların ve çevrenin optimal sağlığa ulaştırılması için birçok farklı disiplininin iletişim, işbirliği ve koordinasyonu ile dünya sağlığını korumayı amaçlar. Tek sağlık; hayvanlardan insanlara bulaşabilen ve küresel halk sağlığını tehdit eden bulaşıcı hastalıkların kontrolünde, antibiyotik direnci ile mücadelede ve gıda güvenliğinin sağlanmasında tabipler, Veteriner hekimler ve diğer ilgili meslek mensuplarının bir arada çalışmasını savunan bir yaklaşımdır.

Tek Sağlık yaklaşımını benimseyerek, Veteriner hekimlik ile halk sağlığının entegrasyonundaki amaç, çevresel sürdürülebilirliği desteklerken; hem insan, hem de hayvan popülasyonları için en iyi sağlık sonuçlarına ulaşmaktır. Kalp hastalığı, kanser ve obezite gibi insan ve hayvan hastalıkları arasındaki benzerlikleri araştıran karşılaştırmalı tıp Tek Sağlık konusudur. İnsan-hayvan bağının da "Tek Sağlık şemsiyesi" altında olduğu düşünülmektedir. Veteriner hekimler Tek Sağlık Yaklaşımı kapsamında halk sağlığı ve refahının korunması ile iyileştirilmesinde, zoonozlar, yeni veya yeniden önem kazanan infeksiyon hastalıklar, gıda güvenliği ve güvencesi, antibiyotik direnç sorunu, ekosistemin korunması, komperatif medikal ve biyomedikal araştırmalar, insanların fiziksel ve mental sağlıklarına yardım gibi birçok konuda görev ve sorumluluklara sahiptir. Veteriner hekimlerin popülasyon sağlığı, karşılaştırmalı tıp ve koruyucu hekimlik alanında sahip oldukları güçlü eğitim altyapısı söz konusu hizmetlerin verilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Şekil 1. Tek Sağlık İsveç web sitesinden (<https://www.slu.se/en/Collaborative-Centres-and-Projects/one-health-sweden/the-one-health-perspective/>) alınarak Türkçeleştirilmiştir.

Zoonotik enfeksiyonlar ve antibiyotik direnciyle ilgilenen araştırmacılara yönelik bir iş birliği olan Tek Sağlık İsveç; zoonotik enfeksiyonlarla ilgilenen Veteriner hekimlerin, tabiplerin, moleküler biyologların, ekolojistlerin, çevre kimyagerlerinin vb. etkileşime girebileceği ve sinerji yaratabileceği sürdürülebilir bir entelektüel platforma katkıda bulunmak isteyen çeşitli üniversiteleri ve hükümet kuruluşlarını içeren bir entegrasyon yaklaşımıdır.

Beşerî hekimlikte geleneksel olarak bireysel hastanın tedavisine odaklanılırken, nadiren tüm popülasyona yönelik önlemler alınmaktadır. Veteriner Hekimlikte ise sağlık kontrol stratejisi, risk altındaki tüm popülasyona yöneliktir. Çünkü epizootik hastalıklar, halk sağlığı açısından sınırlı risklere sahip olsa da hayvancılık ve genel tarım sektörü veya evcil hayvanlar ve sahipleri için yüksek maliyete neden olmaktadır. Daha pratik olarak, bir salgını kontrol etmek, hastalığın yaygınlığını azaltmak ve hızlı kanıt sağlamak amacıyla salgının doğasını, ölçeğini ve dinamiklerini anlamayı gerektirir.

Günümüzde halk sağlığı sorunlarının artarak karmaşık hale gelmesi, Tek Sağlık yaklaşımını, dolayısıyla VHS'yi daha önemli hale getirmektedir. Çeşitli engellere rağmen insan, hayvan, bitki ve çevre sağlığının korunması ve doğal çeşitliliğin sürdürülebilmesi için Tek Sağlık Yaklaşımı her geçen gün daha fazla taraftar bulmaktadır.

Tek Sağlık kavramı, insanlar, hayvanlar ve çevre için sağlık hizmetlerinin her alanında disiplinler arası iş birliklerini ve iletişimi genişletmeye yönelik dünya çapında bir stratejidir. Elde edilen sinerji, biyomedikal araştırma keşiflerini hızlandırarak, halk sağlığı etkinliğini artırarak, bilimsel bilgi tabanını hızla genişleterek, tıp eğitimi ve klinik bakımı geliştirerek 21. Yüzyıl ve sonrası için sağlık hizmetlerini geliştirecektir. Düzgün bir şekilde uygulandığında, şimdi ve gelecek nesillerimizde, sayısız milyonlarca hayatın korunmasına ve kurtarılmasına yardımcı olacaktır.

Son dönemde dünyayı değiştiren COVID-19 salgını milyonlarca insanın ölümüne ve ciddi ekonomik kayıplara yol açmış; psikolojik ve sosyolojik dengeleri bozmuş, toplum hayatında ve hatta devlet politikalarında kalıcı değişikliklere neden olmuştur. Bu salgın, hayvan, insan ve çevre sağlığı arasındaki içsel bağı acımasızca tüm dünyanın dikkatine sunmuştur. Bu durum daha önce de gündemde olan Tek Sağlık yaklaşımını daha da önemli kılmıştır. Virüsler sınır tanımadığından ve bir ülkenin yeterli müdahalede bulunmaması küresel kontrol ve önlemeyi daha az etkili hale getirdiğinden, iletişimin başarısı; ülkeler arasındaki iş birliğine, ulusal düzeyde ise ilgili kurumların, politika yapıcılarının ve uzmanların koordinasyonuna bağlıdır. İletişim zorlukları, ülkeler arasında ve ulusal düzeyde kurumlar ve ilgili kurumlar arasında bir koordinasyon stratejisinin bulunmaması nedeniyle daha da kötüleşebilmektedir.

Günümüzde ülkelerin sağlık politikalarında VHS'ye yer vermelerinin gerekli olmaktan çıkıp, zorunluluk haline geldiği ve ivedilikle günümüz koşullarında çok iyi örgütlenip, yönetime aktarmalarının kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır. Her konuda olduğu gibi VHS'de de başarı öncelikle örgütlenmeye, yani insan, hayvan ve çevre sağlığının korunması için başta insan gücü olmak üzere gerekli maddi ve manevi kaynakları içeren bir alt yapının ve teşkilatın oluşturulmasına bağlıdır. Sonrasında oluşturulan örgütün gerçekçi yönetimine, örgütün ya da teşkilatın amaçları doğrultusunda uygulanmasını gerektirir.

FAO, UNEP, WOAHA ve WHO; 2022 yılının Ekim ayında, Tek Sağlık ilerletmeye ve sürdürülebilir bir şekilde büyütme yönelik bir eylem çerçevesi olarak "Tek Sağlık Ortak Eylem Planı (2022–2026) (OH JPA)" yayımlamışlardır. OH JPA, sürdürülebilir sağlık ve gıda sistemlerine, azaltılmış küresel sağlık tehditlerine ve iyileştirilmiş ekosistem yönetimine topluca katkıda bulunan birbirine bağlı, VHS'nin ana unsur olduğu altı eylem dizisi üzerine inşa edilmiştir:

Şekil 2. FAO'nun web sitesindeki (<https://www.fao.org/documents/card/en/c/CC2289TR>) Tek Sağlık Ortak Eylem Planı (2022-2026)'ndan alınmıştır.

Plana ek olarak, ülkelere OH JPA'nın nasıl benimseneceği ve uyarlanacağı konusunda pratik rehberlik sağlamak amacıyla OH JPA'nın ulusal düzeyde uygulanmasına yönelik Ulusal Uygulama Kılavuzunun Lansmanı, 10 Aralık 2023 tarihinde Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai kentindeki Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda (COP28) gerçekleştirilmiştir. OH JPA değişim teorisini temel alan kılavuz, OH JPA'nın ulusal düzeyde uygulanmasına yönelik üç yolu ve beş temel adımı açıklamaktadır.

Tek Sağlık Ortak Eylem Planı'nın operasyonel bir eki olan Ulusal Uygulama Kılavuzu, ülke odaklı uygulamaya yönelik stratejik bir hedefe işaret etmektedir. Kılavuz, Tek Sağlık uygulamasına ulaşmak için yönetim, sektörel entegrasyon, kanıt ve bilgi olmak üzere üç yolu ve beş adımı özetlemektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Veteriner hekimliği hizmetlerinin, temel sağlık hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu gerçeği kabul edilerek küresel halk sağlığını tehdit eden zoonotik salgın hastalıkların kontrolünde, antibiyotik direnci ile mücadelede ve gıda güvenliğinin sağlanmasında tabipler, Veteriner hekimler ve diğer sağlık personelinin bir arada çalışmasını sağlayacak ve oluşumun kurumsal alt yapısını da içeren mevzuata gereksinim vardır.

Ülkemizde Tek Sağlık yaklaşımının uygulanması ve operasyonelleşmesi veya işlevsel somut yapıların ortada olmaması başlıca sorundur. Bu bağlamda, zoonozlarla mücadele için "Tek Sağlık" yaklaşımıyla ilgilenmek ve çalışmaların başlatılması büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de sağlık alanında mücadeleyi amaçlayan bir dizi Tek Sağlık kavramı için girişimler olsa da Tek Sağlık Yaklaşımı yürürlükteki mevzuatlar ve yapılarla kurumsallaşmakta ve katma değer yaratmakta başarısız olmuştur.

Tek Sağlık'ı Uygulamak İçin Beş Adım

Değişim teorisinin üç yolu

Şekil 3. Dünya Sağlık Örgütü web sitesinden (<https://www.who.int/news/item/10-12-2023-the-quadripartite-launches-a-guide-to-support-countries-implement-one-health-approach>) alınarak Türkçeleştirilmiştir.

Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Türk Tabipler Birliği 25 Nisan 2009 tarihinde, Dünya Veteriner Hekimleri Gününde “Tek Dünya – Tek Sağlık Ortak Deklarasyonu” yayınlamıştır. Deklarasyonda “İnsanlarda görülen infeksiyon hastalıklarının yaklaşık %60’ının zoonotik olduğu ve bunların da %75’inin yeni veya yeniden önem kazanan zoonotik hastalıklar olduğu, gıda kaynaklı hastalıkların %90’ından fazlasının hayvansal gıdalardan kaynaklandığı dikkate alındığında, bu hastalıklarla etkin mücadelede tabipler ve Veteriner hekimlerin birlikte çalışmalarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.” “... zoonotik hastalıkların önemini ve kontrolünde Veteriner hekimlerin ve tabiplerin birlikte çalışmalarının gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, önemli bakteriyel etkenlerin tüm dünyada yaygın olarak kullanılan antibiyotiklere karşı geliştirdikleri çoklu direnç sorunu dikkatle takip edilmesi gereken ortak küresel tehditlerden

birdir.” “Vektörlere ilişkin hastalıklar günümüzde dünyanın değişik yerlerinde milyonlarca insanın etkilendiği küresel halk sağlığı tehditlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.” “Global ısınmaya bağlı iklim değişikliklerinin dünyanın belli bölgelerinde ekosistemleri değiştirdiği, Rift Vadisi Ateşi, Batı Nil Ateşi, Kırım Kongo Kanamalı Ateşi hastalıkları ile Mavi Dil, Deng ve Malarya gibi hastalıkları aktaran vektörlerin yayılımını artırdığı bildirilmektedir.” “... zoonotik infeksiyonlarla mücadelede tabiplerle Veteriner hekimlerin birlikte çalışmalarının ne kadar önemli olduğu, ülkemizde çıkan kuş gribi salgınında birlikte çalışarak elde ettikleri ve uluslararası örgütler tarafından da teyit edilen başarı örnek olarak gösterilebilir.” “İnfeksiyon hastalıklarının değişen epidemiyolojisi ve buna neden olan global faktörler dikkate alındığında, halk sağlığı hizmetlerinin multidisipliner bir alan olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.” “Hayvan sağlığının güvence altında olmadığı bir dünyada insan sağlığını, gıda güvenliğini ve çiftlik hayvanlarının insanların en önemli protein kaynağı olması nedeniyle, sürdürülebilir gıda güvencesini temin etmek de mümkün değildir.” “Zoonotik hastalıklara ilişkin mevcut durum ve projeksiyonlar lokal, bölgesel ve küresel bazda insan sağlığının güvence altına alınmasında, hayvan sağlığının ve bunun önemli bir parçası olan gıda güvenliğinin büyük öneme sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.” İfadeleri yer almaktadır. Deklarasyonun devamında “Tek Dünya Tek Sağlık Konseptinde hedeflenen başarıya ulaşılabilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde tabip ve Veteriner hekimlerin iş birliği içerisinde, eğitim, mevzuat ve uygulamaya ilişkin çalışmaları yapması, uluslararası girişimlere paralel olarak ülkemizde de her iki meslek örgütü tarafından kararlaştırılan öneriler yer almaktadır;

- 1) Tarım ve Köyişleri ve Sağlık Bakanlıkları arasında Tek Sağlık konseptine uygun etkin bir sistem oluşturulmalıdır.
- 2) Tarım ve Köyişleri ve Sağlık Bakanlıkları bünyesinde aktif ve güçlü bir; VHS birimi oluşturulmalıdır.
- 3) Ulusal Zoonoz Komitesi daha etkin hale getirilmelidir.
- 4) Zoonotik hastalıklara ilişkin epidemiyolojik çalışmalar artırılmalı ve entegre bir veri tabanı oluşturulmalıdır.
- 5) Tıp ve Veteriner fakülteleri ile araştırma enstitüleri arasında Tek Sağlık konseptine yönelik açılımlar yapılmalı ve iş birliği geliştirilmelidir.

Aradan geçen 15 yıla yakın sürede ne yazık ki bu önerilerin hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir.

Amerikan Veteriner Hekimleri Birliği (AVMA), Kanada Veteriner Hekimleri Birliği (CVMA), Avrupa Veteriner Hekimleri Federasyonu (FVE); 16 Kasım 2021 tarihinde Tek Sağlığı geliştirmek için Veteriner hekimlik katkılarını aşağıdaki şekilde belirlemişlerdir.

- Tüm hayvanların sağlığını ve refahını korumak ve geliştirmek,
- Hayvan ve insan hastalıklarının salgınlarını araştırmak ve bu tür hastalıkların epidemiyolojik anlayışını, teşhisini, tedavisini, önlenmesini ve yönetimini geliştirmek için programlar geliştirmek ve uygulamak.

- Hastalık tehditlerinin erken tespitini ve bunlara yanıt verilmesini geliştirmek için küresel gözetim sistemleri oluşturmak.
- Çiftlikten çatala kadar hayvansal kökenli tüm gıdaların sağlıklı ve güvenli olmasını sağlamak,
- Yalnızca hayvan sağlığını ve refahını değil aynı zamanda insan ve ekosistem sağlığını da korumak amacıyla hayvanların ve hayvansal ürünlerin uluslararası ticaretini düzenleyen kılavuz ilkeler geliştirmek ve uygulamak.
- Hayvan sağlığı ve refahının yanı sıra insan, halk ve ekosistem sağlığını geliştirmeye yönelik araştırmalar yürütmek.
- İnsanlarda ve hayvanlarda kullanılan ilaçların ve tıbbi ürünlerin yanı sıra hayvansal gıdalar ve gıda katkı maddelerinin güvenliğini ve etkinliğini değerlendirmek.
- Sağlık altyapılarını oluşturmak ve güçlendirmek ve dünya çapındaki toplulukların insan yapımı ve doğal afetlerden kurtulmasına yardımcı olmak,
- Hayvansal tarımsal atıkların yönetimini, ilaçların güvenli bir şekilde imha edilmesini ve işyerinde çevreye duyarlı uygulamaların kullanılmasını sağlayan programlar aracılığıyla çevreyi korumak.
- Biyoçeşitliliği korumak ve tür koruma çabalarını ilerletmek için esaret altında tutulan ve serbest dolaşan yabancı hayvanlarla çalışmak.
- Yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etmek ve yenilik ve teknolojiyi benimsemek,
- Gelecek nesil Veteriner hekimler ve diğer tıp uzmanları, bilim adamları ve disiplinlerde Tek Sağlık yaklaşımını teşvik etmek.

Avrupa'da da Tek Sağlık Yaklaşımı konusunda daha fazla iş birliğini geliştirmek amacıyla Avrupalı Doktorlar Daimî Komitesi (CPME) ve FVE; Mutabakat Zaptı'nı 8 Eylül 2022 tarihinde yenilemiştir. İmzalanan mutabakat, Avrupalı tabiplerin ve Veteriner hekimlerin, iki sektörün birbirine bağımlılığını kabul ederek ve bilime dayalı yaklaşımları uygulayarak zoonozların önlenmesi, antimikrobiyal direncin kontrol altına alınması, insanlara ve hayvanlara sağlık hizmeti sağlanmasına öncülük etmeye devam etmeye çalıştıklarını vurgulamışlardır.

Yukarıda belirtilen Veteriner hekim örgütleri ya da Avrupa'daki tabip ve Veteriner hekim örgütlerinin yaptığı gibi; Türk Veteriner Hekimleri Birliği'nin de FAO, WHO, WOAİ ve UNEP tarafından yayınlanan Tek Sağlık Ortak Eylem Planındaki eylem dizilerini göz önünde bulundurarak, başta tabipler olmak ilgili meslek örgütleri ile yeni mutabakatlar yapılması için liderlik yapmasına gereksinim vardır.

İçme Suları ve Çevrenin Korunması

İçme suları ve çevre VHS açısından önemli konu başlıklarıdır. İçme suları; hayvan kaynaklı su kirliliği sonucunda insanlara ve hayvanlara bulaşabilen hastalıklar bakımından önem taşımaktadır. İçme suyu kaynaklarına yönelik kirlilik ve kirlenmeye bağlı olarak birçok hastalık

riski ortaya çıkabilir. 2022 yılında, küresel olarak en az 1,7 milyar insan dışkı ile kirlenmiş bir içme suyu kaynağı kullanmıştır. İçme suyunun dışkı ile kirlenmesi sonucu oluşan mikrobiyal kontaminasyon, içme suyu güvenliği açısından en büyük riski oluşturmaktadır. Hayvan dışkılarında ya da atıklarında bulunan hastalık etkenleri, su kaynaklarını kirleterek, bu suyun insanlar ya da hayvanlar tarafından tüketilmesi sonucunda hastalıkların yayılması ile ciddi sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Hayvanların sağlıklı ve hijyenik koşullarda yetiştirilmesi, hayvansal atık ve artıkların doğru şekilde bertaraf edilmesi ve özellikle su kaynaklarının korunması büyük önem taşımaktadır. İçme sularının düzenli şekilde kontrol edilmesi ve kirlilikten arındırılması da VHS'nin bir parçasıdır.

Zoonotik patojenler genellikle insan konakçılarda, hayvan konakçılarda ve çevrede farklı aşamaları içeren karmaşık yaşam döngülerine sahiptir. Bu üç unsurdan birinin veya daha fazlasının göz ardı edilmesi, döngünün devam etmesini ve bununla birlikte yeniden enfeksiyonu kolaylaştırır. Zoonotik bulaşmayı kontrol altına almak için, halk sağlığına kapsamlı bir yaklaşımla hayvanları, insanları ve çevreyi dikkate alan Tek Sağlık yaklaşımına ihtiyaç vardır. Zoonozlar doğrudan ve dolaylı olarak birden fazla faktörden etkilendiğinden, yalnızca bulaşma yollarına odaklanmak, bulaşmayı ve kontrol programlarının uygulanmasını etkileyebilecek sosyo-kültürel, ekonomik, antropolojik ve ekolojik unsurları göz ardı etmek anlamına gelmektedir.

İhmal edilen zoonotik hastalıklar genellikle temel hizmetlere erişimi olmayan dünyanın en yoksul nüfuslarının geçim kaynakları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Su, sanitasyon ve hijyen (WASH) programları, WHO'nun İhmal Edilen Tropikal Hastalıkların Kontrolüne Yönelik 2020 Uygulama Yol Haritasına ulaşılması için kilit stratejiler arasında yer almaktadır. Hayvanların WASH önlemlerinin etkinliği üzerindeki etkisine ilişkin bilgi eksikliği bulunmaktadır.

VHS açısından çevre, insanların sağlıklı yaşam sürdürebilmeleri için büyük önem taşır. Doğru çevre yönetimi, hijyenik hayvan yetiştirme ve Veteriner hekimlik uygulamalarıyla sağlık riskleri en aza indirilir ve toplumun genel halk sağlığı daha iyi korunmuş olur. Bu alanlarda çalışan uzmanlara; çevre ve VHS politikalarının oluşturulmasında, denetlenmesinde ve sağlık müdahalelerinin yapılmasında aktif rol verilmelidir.

İnsanların yaşadıkları çevredeki hava ve su kirliliği, gürültü, radyasyon gibi çevresel faktörler ile çevre düzenlemesi, atık yönetimi, salgın hastalık kontrolü gibi sağlığa etki eden faktörlerle ilgili risklerin belirlenip, önlenmesi gereklidir. İnsanların, evcil ve vahşi hayvanların, bitkilerin ve çevre sağlığının yakından bağlantılı ve birbirine bağımlı olduğu, giderek daha fazla kabul görmekte ve Tek Sağlık Yaklaşımı her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Çevresel bozulmanın her biçimi, insan ve hayvan sağlığı için doğrudan veya dolaylı olumsuz sonuçlara neden olmaktadır.

VHS'nin temel işlevlerinden biri çevreyi korumaktır. Hava, su ve toprak kirliliği insan sağlığına doğrudan risk oluşturabilir. Çevresel kirleticiler, üretim sırasında kullanılacak kimyasallar da dahil olmak üzere hayvansal atık ürünlerden kaynaklanabilmektedir. Hava, su ve toprak kirliliğinin insan ve hayvan sağlığı üzerindeki etkileri kesin olarak kanıtlanmıştır. Örneğin, atık sulardaki biyolojik ve kimyasal kirleticiler ile hayvan çiftliklerinden gelen akıntılar, çevrede

antimikrobiyal dirençli genlerin yayılmasını artırmakta, aynı zamanda önemli bir rezervuar teşkil ederek bu genleri barındıran mikroorganizmaların devamlılığını da sağlamaktadır. Tarımsal, endüstriyel ve kentsel genişlemenin neden olduğu arazi kullanım değişikliği, yalnızca doğal yaşam alanlarının benzeri görülmemiş şekilde bozulmasına, ekosistem bütünlüğüne ve gıda güvencesine yönelik tehditlere, ormansızlaştırmaya ve endişe verici ölçüde biyoçeşitlilik kaybına sebep olmakla kalmamakta, aynı zamanda hastalıkların ortaya çıkışını ve yayılmasını desteklemekte, ortaya çıkan patojenlerin evcil hayvanlar, vahşi yaşam ve insanlar arasında yayılmasına uygun yollar ortaya çıkarmaktadır.

Hayvanlarda çevresel mikrobiyolojik tehlikelerin yanında diğer tehlikelerin de (*Örneğin: çevresel kimyasallar vb.*) söz konusu olması nedeniyle çevre bilimi; VHS'nin doğrudan ilgili olduğu ve ilgilendiği bilim dalıdır.

Kimyasal, fiziksel veya biyolojik etmenlerle iç veya dış ortamlarda oluşan hava kirliliğine ek olarak, tatlı su ve deniz kirliliği de zehirli kimyasalların, ağır metallerin ve mikro plastiklerin insan gıda zincirinde birikmesine sebep olarak; insanlar, evcil hayvanlar ve vahşi hayvanlarda ciddi sağlık sorunlarına neden olmaktadır. İnsan faaliyetlerinin bu ve diğer birçok olumsuz sonucu iklim değişikliği ile birleşerek, bu tehditleri büyütür, etkilerini şiddetlendirir, çevresel ve ekolojik sistemlerin direncini baltalar.

Bu tehditleri önlemek ve azaltmak için biyoçeşitliliğin korunması, çevre, halk sağlığı ve hayvan sağlığı/Veteriner hekimlik sektörlerinin bu bağlantıları anlaması, tek sesle konuşması ve Tek Sağlığı uyumlu bir yaklaşımla uygulanmasını gerektirir. Çevre sektörünün yetki ve önceliklerinin; çevresel verilerin Tek Sağlık karar verme sürecine entegre edilmesi, sektör ve kurumların Tek Sağlık masasında ve karar alma süreçlerinde eşit söz sahibi olmaları, Tek Sağlık topluluğunda çevre sorunlarının daha iyi anlaşılmasının özendirilmesi ve çevre biriminin kapasitesinin artırılması da dahil olmak üzere Tek Sağlık yaklaşımına tam olarak entegre edilmelidir.

Veteriner hekimler mesleklerini icra ederken doğrudan çevre ile bire bir temas halinde olup, hastalıkların nedenini araştırırken daima çevreyi dikkate alarak karar vermektedir. Bu nedenle VHS çevrenin korunmasının birçok unsurları ile bizzat yakından ilgilendir ve gelişmeleri takip etmek zorundadırlar.

VHS'nin çevre sağlığı ile ilgili önemli alanlarından birisi de kırsal ve kentsel alanda hayvansal gıda ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla gittikçe endüstrileşen hayvancılık sektöründe hayvan sayısında ve yoğunluğunda artışa bağlı olarak hayvanların dışkı atıklarının, mezbaha ve kesimhaneler ile balık işleme tesislerinden çıkan atıkların çevreye zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilmeleridir. Her ne şekilde olursa olsun kırsal ve kentsel alan planlamaları yapılırken, hayvan yetiştiriciliği tesisleri ile hayvansal gıda sanayi kurulmasına yönelik karar verilme aşamasında VHO ve VHS uzmanlığının süreçte yer alması gereklidir. Türkiye'de başta Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporu hazırlanması olmak üzere, çevre ile ilgili konularda karar verilirken VHS açısından herhangi bir değerlendirme yapılmamaktadır.

Bu konuda eğitimden başlayarak yasal düzenlemelere uzanan bir zincir dâhilinde VHS kriterlerini içine alan yasal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Arazi kullanım değişikliği, sürdürülemez tarımsal üretim ve yoğunlaşma, büyük ölçekli ormansızlaşma, arazi bozulması ve biyolojik çeşitlilik kaybı, diğer faktörlerin yanı sıra ekosistem bütünlüğünü ve işlevlerini tehdit etmekte ve insan-hayvan-bitki-çevre arayüzünde artan sağlık riskleri oluşturmaktadır. Bu riskler, artan kentleşme, giderek karmaşıklaşan gıda zincirleri, zayıf atık yönetimi ve bertarafı, artan ticaret ve seyahatin yanı sıra kirlilik, biyolojik çeşitlilik ve iklim krizleri dahil olmak üzere sürdürülemez gıda üretimi ve tüketim kalıpları ile daha da kötüleşmektedir.

Çevresel bozulma ve buna karşılık gelen ekosistem hizmetlerindeki aşınmalar; sağlık, gıda üretimi ve doğal sistemler arasındaki ilişkileri etkilemektedir. Bu nedenle, insanlar, hayvanlar, bitkiler ve paylaştıkları çevre arasındaki etkileşimlerin yeniden değerlendirilmesine ve dönüştürülmesine acil bir ihtiyaç bulunmaktadır. Bu etkileşimleri dengelemek, insan-hayvan-bitki sağlığını ve refahını sağlamakla birlikte ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe giden yolu çizmektedir.

Hayvancılık faaliyetleri sonucunda oluşan hayvansal dışkının bir bölümü çiftçiler tarafından tarlalarda değerlendirilmekte, bir kısmı ise doğaya gelişigüzel bırakılmaktadır. Bu gelişigüzel kullanım topraklarımızın, yeraltı ve yerüstü su kaynaklarımızın kalitesini olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca hava ve koku kirliliğine sebebiyet vermektedir. Hayvan atıkları sadece çiftlik hayvanlarının atıklarını içermeyip, evlerde beslenen hayvanların atıklarını, büyük ve küçükbaş hayvan mezbaha atıklarını, kanatlı hayvan kesimhane atıklarını ve hayvan hastanesi ile Veteriner kliniklerinde ortaya çıkan hayvan atıklarını da içermektedir. Bunun dışında hayvan tedavisi yapılan hayvan hastanesi ve Veteriner kliniklerinde ortaya çıkacak veya çıkabilecek hayvan ve ilaç atıklarının çevreye, doğaya zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilmesi VHS açısından büyük önem arz etmektedir.

Hayvansal üretimin çevre üzerine yaptığı en olumsuz etki, bir takım bulaşıcı hastalık etkenlerinin kaynağını oluşturmasıdır. Bu etkenlerin çevreye yayılma yolları doğrudan atım ve dolaylı atım şeklinde olmaktadır. Bunların dışında evlerde ve yerleşim yerlerinde gelişigüzel beslenen hayvanların atıklarının çevrede meydana getirdikleri kontaminasyon insan sağlığı açısından büyük risk taşımaktadır. Kentlerde, özellikle park ve çocuk oyun bahçelerine köpek dışkı ve idrarının bırakılması ile önemli sağlık sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. VHS hizmetleri bu gibi sağlık sorunlarının önüne geçilebilmesi için sürekli ve sıkı bir eğitimi içerir. Bu eğitimin özel amaçlarından birisi, hayvan sahiplerine, insanlar için risk taşıyan hayvan hastalıkları hakkında ve halka karşı olan sorumluluklarının neler olduğu hakkında bilgi verilmesidir.

İhtiyacı Olanlar İçin Sosyal Teşvik Sunmak

Sosyal izolasyon ve yalnızlığın çok sayıda sağlık sorununa ve hatta daha yüksek ölüm riskine katkıda bulunduğu her geçen gün daha da belirgin hale gelmektedir. COVID-19 salgını

nedeniyle şehir çapında sokağa çıkma yasakları ve geçici izolasyon dönemlerinin ardından bu konu yaygın bir sohbet konusu haline gelmiştir.

Sosyal izolasyon herkes için sorunlu olsa da yaşlı nüfus özellikle hassastır. Ortalama yaşam süresi arttıkça ve insanlar daha uzun yaşadıkça, kendilerini çocuklarından ve torunlarından ayrı buluyorlar. Hayvan etkileşimi, bu tür yalnızlıkla mücadele etmenin bir yolu olarak ortaya çıkmaktadır.

Sosyal uyarım için hayvanların kullanılmasının ruh sağlığı üzerinde oldukça olumlu rolünün olduğu gösterilmiştir. Mükemmel Veteriner bakımı alan sağlıklı hayvanlar, yaşlanan bireyler ve ötesi için yaşam kalitesini büyük ölçüde artırabilir.

Örneğin 2023 yılında daha yeni yayımlanan bir makalede Avustralyalı araştırmacıların aralarında ABD ve Birleşik Krallık'ın da yer aldığı 11 ülkeden son 44 yılda yayınlanmış 17 çalışmanın analizini gerçekleştirdiği ve "Kedi sahipliği ve şizofreniyle ilişkili bozuklukların görülme ihtimalinin artması arasında bir ilişki bulduklarını" göstermektedir. Bunun nedeninin kedilerde bulunabilen *Toxoplasma gondii* ve *Pasteurella multocida* gibi etkenlerden kaynaklanabileceği iddia edilmiştir. Bu da VHS'nin hayvanların sağlığını korumakla aynı zamanda insan sağlığının da koruyucusu olduğunu göstermesine verilebilecek en önemli örneklerden biridir. Elbette bunun tersi de mümkündür. Zira evde kedi, köpek gibi hayvanları besleyenlerin daha girişken, paylaşımcı ve sosyal olduklarını gösteren bildirimler de söz konusudur.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının VHS Faaliyetleri

Yürürlükteki Anayasamızın; sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması başlıklı 56'ncı maddesi "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, iş birliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için "kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir" hükmündedir.

Madde içeriğindeki "herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak" ifadesi açıkça VHS'ni işaret etmektedir.

Herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesi için faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşlarına baktığımızda ise; Tarım ve Orman – Sağlık – İçişleri - Milli Savunma – Milli Eğitim – Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlıklarının bu konularda faaliyet gösteren bakanlıklar olduğu açıktır.

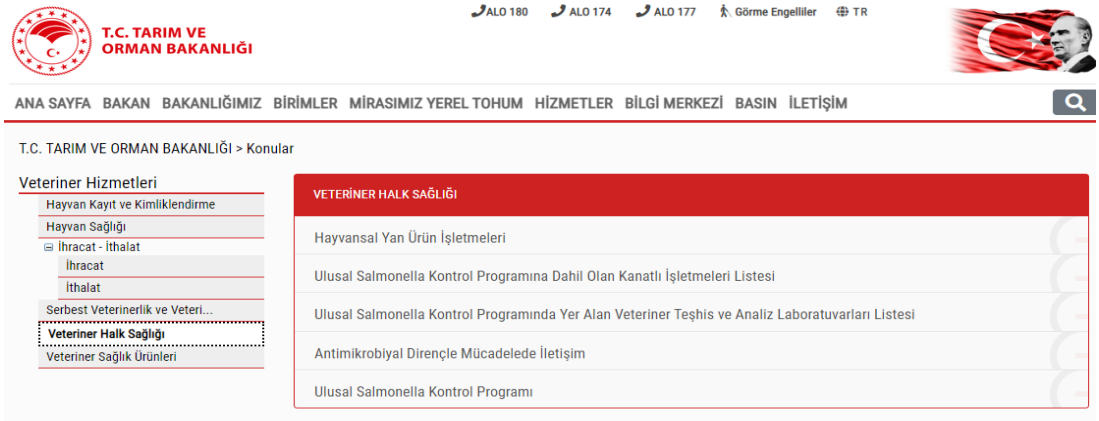
VHS açısından Bakanlıkların görev ve yetkileri ile teşkilat yapılarını inceleyecek olursak;

Tarım ve Orman Bakanlığının bazı görev ve yetkileri şunlardır:

- Bitkisel ve hayvansal üretim ile su ürünleri üretiminin geliştirilmesi, tarım sektörünün geliştirilmesi ve tarım politikalarının oluşturulmasına yönelik araştırmalar yapmak,
- Gıda üretimi, güvenliği ve güvenilirliği, kırsal kalkınma, toprak, su kaynakları ve biyoçeşitliliğin korunması ile verimli kullanılmasını sağlamak,
- Tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirilmesi amacıyla çalışmalar yapmak, korunan alanların tespiti, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesini sağlamak,
- Su kaynaklarının korunmasına ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına dair politikaların oluşturulması amacıyla çalışmalar yapmak, ulusal su yönetimini koordine etmek,
- Bakanlığın faaliyet alanına giren konularda uluslararası çalışmaların izlenmesi ve bunlara katkıda bulunulması amacıyla ulusal düzeyde yapılan hazırlıkları ilgili kuruluşlarla iş birliği halinde yürütmek.

Merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatından oluşan Tarım ve Orman Bakanlığının Merkez Teşkilatındaki hizmet birimlerinden Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğünün web sitesini incelediğimizde; Daire başkanlıkları arasında “Veteriner Sağlık Ürünleri ve Halk Sağlığı Daire Başkanlığı”nın bulunduğu görülmektedir. Daire başkanlığının görevleri (<https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Menu/12/Daire-Baskanliklarimiz>) incelendiğinde; “gıda kaynaklı zoonotik hastalıkların ve antimikrobiyal direncin izlenmesi, araştırılması, izleme planlarının oluşturulması” ile “görev alanına giren konularda istatistikî verileri toplamak ve analiz etmek,” başlığı altında VHS ile ilgili iki konu olduğu görülmektedir. Söz konusu dairenin faaliyetlerinin bulunduğu sayfa incelendiğinde ise aşağıdaki ekran görüntüsü karşımıza çıkmaktadır.

Şekil-4'te görüntüsü ve adresi bulunan Tarım ve Orman Bakanlığı web sitesinde “Antimikrobiyal Dirençle Mücadelede İletişim” başlığına gidildiğinde Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı (OIE)'nin 'We need you, to implement the new antimicrobial resistance cam-paign' adlı broşüründen uyarlanan bir broşür ile karşılaşılmaktadır. Bunun dışında herhangi bir bilgi yoktur.

Şekil 4. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı web sitesinden alınmıştır, 30.11.2023 (<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Veteriner-Hizmetleri/Veteriner-Halk-Sagligi>).

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile belirlenen herkesin bedenî, zihnî ve sosyal bakımdan tam bir iyilik hâli içinde hayatını sürdürmesini sağlamak amacıyla, Sağlık Bakanlığının görev ve yetkilerinden bazıları şunlardır:

- Halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması ve önlenmesi için çalışmalar yapmak,
- Teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin yürütmek,
- Uluslararası önemi haiz halk sağlığı risklerinin ülkeye girmesini önlemek.

Merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatından oluşan Sağlık Bakanlığının Merkez Teşkilatındaki hizmet birimlerinden Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğünün görevleri arasında “Halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması, önlenmesi ve teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin daha verimli kullanılabilmesi için uyarıcı, bilgilendirici ve eğitici mahiyette programlar hazırlamak veya hazırlatmak,” yer almaktadır.

Merkez Teşkilatı hizmet birimlerinden Halk Sağlığı Genel Müdürlüğünün VHS ile görev ve yetkileri;

- Halk sağlığını korumak ve geliştirmek, sağlık için risk oluşturan faktörlerle mücadele etmek,
- Bulaşıcı, bulaşıcı olmayan, kronik hastalıklar ve kanser ile anne, çocuk, ergen, yaşlı ve engelli gibi risk gruplarıyla ilgili olarak izleme, sürveyans, inceleme, araştırma, bağışıklama ve kontrol çalışmaları yapmak, bunlarla ilgili verilerin toplanmasını sağlamak, belirlenen hedefler doğrultusunda plan ve programlar hazırlamak, uygulamaya koymak, denetlenmesini sağlamak, değerlendirmek ve gerekli önlemleri almak,

- Yaşam kalitesini yükseltecek alışkanlıkları kazandırarak toplumdaki tüm bireylerin sağlığını geliştirmek; hatalı beslenme alışkanlıkları, obezite, sigara ve benzeri zararlı maddelerin yol açtığı sağlık riskleri ve tehditleri ile mücadele etmek, bu hususları izlemek, araştırmak, veri toplanmasını sağlamak ve değerlendirmek,
- Birey, toplum ve çevre sağlığını etkileyen ve genel sağlığı ilgilendiren her tür etkeni incelemek, teşhis etmek, değerlendirmek ve kontrol etmek üzere gerekli laboratuvar hizmetlerinin organizasyonunu sağlamak ve ulusal referans laboratuvarı kurmak ve işletmek, içme suları, biyosidal ürünler gibi görev alanına giren konularda tüketici güvenliği ile ilgili tedbirleri almak ve buna yönelik her türlü iş ve işlemi tesis etmek,
- Sağlık tehditlerine yönelik erken uyarı ve cevap geliştirilmesi amacıyla gerekli organizasyonu sağlamak, halk sağlığını tehdit eden konularda gereken tüm tedbirleri almak ve gerektiğinde müeyyide uygulamak şeklinde sıralanmıştır.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Bulaşıcı Hastalıklar ve Erken Uyarı Daire Başkanlığının VHS ile ilgili görevleri;

- Bulaşıcı hastalıkların kontrolüne yönelik programlar geliştirmek ve bu programların yürütülmesini sağlamak,
- Bulaşıcı hastalıklarla ilgili verilerin toplanması, analizi, geri bildirimlerinin düzenlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili çalışmaları yürütmek,
- Antimikrobiyal direncin, kontrolüne yönelik faaliyetler ile surveyansına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,
- Sağlık hizmetleriyle ilişkili enfeksiyonlara yönelik surveyans çalışmasını yürütmek,
- Görev alanıyla ilgili diğer surveyans çalışmalarını yürütmek,
- Bulaşıcı hastalık salgınlarının kontrolüne yönelik faaliyetleri yürütmek,
- Toplum sağlığını tehdit etme potansiyeli bulunan olaylarda;
 - Biyolojik, çevresel, kimyasal, radyolojik ve nükleer olaylar ile kaynağı bilinmeyen ve toplum sağlığını tehdit etme potansiyeli taşıyan diğer olaylarla ilgili veri ve bilgileri kurum ve kuruluşlardan toplamak, doğrulamak, seçmek, önceliklendirmek, analiz etmek, risk yönetimi ve izleme faaliyetleri ile yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde yayılmasını önlemek veya kontrol etmek,
 - Kontrol tedbirlerinin alınmasıyla ilgili tavsiyelerde bulunmak, gerektiğinde kontrol tedbirlerinin alınmasını sağlamak ve koordine etmek,
- Erken uyarı bilgilerini ilgili taraflara iletmek, sonuçlarıyla ilgili geri bildirimde bulunmak,
- Risk yönetimi faaliyetlerinin sektörler arası iş birliği ile yürütülmesini sağlamak,

- Uluslararası ve ulusal standartlarda saha epidemiyolojisi eğitim programları hazırlamak, uygulamak ve izlemek,
- İleri epidemiyolojik analizler ve saha araştırmaları yapmak, yapılmasına katkıda bulunmak,
- Kanıta dayalı halk sağlığı müdahaleleri yapmak ve halk sağlığı müdahalelerini değerlendirmek,
- Sürveyans sistemlerinin değerlendirmesini yapmak, öneriler geliştirmek ve raporlamak,
- Erken Uyarı-Cevap ve Saha Epidemiyolojisi konularında ulusal ve uluslararası bilimsel kurumlarla iş birliğini koordine etmek ile görevlendirilmiştir.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Dairesi Başkanlığının VHS ile ilgili görevleri ise;

- Zoonotik ve vektörel hastalıklarla ilgili programları hazırlamak, yürütmek, izlemek, değerlendirmek ve gerekli durumlarda revize etmek,
- Zoonotik ve vektörel hastalıklarla ilgili verileri toplamak, analiz etmek, geri bildirimlerde bulunmak, değerlendirmek ve raporlamak,
- Vektörlerle etkin ve bilimsel mücadele yöntemlerinin belirlenmesi ve uygulanmasına yönelik çalışmaları yürütmek ve koordine etmek,
- Zoonotik ve vektörel hastalık salgınlarının kontrolüne yönelik faaliyetleri yürütmek,
- Zoonotik ve vektörel hastalıkların sürveyansını yürütmek şeklinde belirlenmiştir.

Sağlık Bakanlığının yukarıda özetlenmeye çalışılan görev ve yetkileri, VHS nı doğrudan ilgilendiren görevler olmasına rağmen, Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Dairesi Başkanlığının vekaleten bir Eczacı tarafından yürütülmesi dikkat çekmektedir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının VHS ile ilgili olabilecek görev ve yetkileri şunlardır:

- Çevrenin korunması, iyileştirilmesi, çölleşme ve erozyonla mücadele ile çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik prensip ve politikaların belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları yapmak,
- Faaliyetleri sonucu alıcı ortamlara katı, sıvı ve gaz halde atık bırakarak kirlilik oluşturan veya oluşturması muhtemel her türlü tesis ve faaliyetin, çevresel etkilerini değerlendirmek; alıcı ortamlar ile ilgili ölçüm ve izleme çalışmalarını yapmak; bahse konu tesis ve faaliyetleri izlemek, izin vermek, denetlemek ve gürültünün kontrol edilmesini sağlamak,
- Küresel iklim değişikliği ve bununla ilgili gerekli tedbirlerin alınması için plan ve politikaların belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı merkez teşkilatında; VHS ile ilgili olabilecek herhangi bir yapılanma olmamakla birlikte, bu bakanlık ile ilgili görevleri yürüten belediye Veteriner hekimlerinin özellikle sahipsiz hayvanlardan kaynaklanan sorunlarla ilgili yaptıkları çalışmalar VHS ile ilgilidir.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Milli Savunma Bakanının görev ve yetkilerinin belirlendiği 336'ncı maddesinde sağlık ve Veteriner hizmetlerini yürütmek MSB na görev olarak verilmiştir. Millî Savunma Bakanlığı Askeri Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görev ve yetkilerini belirleyen 339/C maddesinde "Barışta ve savaşta, Bakanlığın sağlık ve Veteriner hizmetlerini yürütmek" şeklinde düzenleme yer almaktadır. TSK de gıda ve suların hijyen ve kalite kontrolleri, ordu hizmet hayvanlarının üretim, bakım, besleme ve eğitimleri ile sağlıklarının korunması VHS hizmetleridir.

Sağlık-İçişleri-Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlıklarınca gıda üretim ve perakende iş yerlerinde, insani tüketim amaçlı sular ile doğal mineralli suları üreten iş yerlerinde çalışanlara yönelik hijyen eğitimi programlarının planlanmasına, eğitimlerin verilmesine, iş yeri sahibinin, işletenlerin ve çalışanların bu konudaki sorumluluklarına, bu iş yerlerinde çalışmaya engel bulaşıcı hastalıkların ve cilt hastalıklarının belirlenmesine ve bu hastalıkların iyileşme hâlinin tespitine ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla 5 Temmuz 2013 tarih ve 28698 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Hijyen Eğitimi Yönetmeliği" gereğince, Hijyen eğitimleri; Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlı eğitim kurumları olan halk eğitimi merkezleri, mesleki eğitim merkezleri, olgunlaşma enstitüleri ile turizm eğitim merkezlerinde verilebilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünce hazırlanan Gıda ve Su Sektöründe Çalışanlar İçin Hijyen Eğitimi Kurs Programı (2016)nda; Fakültesi, Hemşirelik Yüksekokulu, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Hemşirelik/Bölümü, Ebelik/Bölümü, Sağlık Memurluğu/Bölümü, Hemşirelik ve Sağlık Hizmetleri ile Tıbbi Laboratuvar alanında eğitim almış olan Tıbbi Biyolojik Bilimler Bölümü ve Fen Fakültesi/ Fen-Edebiyat Fakültesinin Biyoloji bölümlerinden mezun olanlardan eğitici olarak yararlanılabileceğine ilişkin bilgi yer almaktadır. Yürürlükteki 5996 sayılı kanun hükümlerine göre hayvansal gıdaları üreten, işleyen ve dağıtan işyerlerinde istihdamı zorunlu personel olarak çalışan ve söz konusu ürünler ile bu ürünleri üreten, işleyen ve dağıtımını yapan işyerlerinde resmi kontrol yapma yetkisine sahip meslek mensubu Veteriner Hekimlerin hijyen eğitimlerinde eğitici olarak görevlendirilmemesi; çalışanların ve halkın sağlığını ciddi anlamda tehlikeye sokmaktadır. Bilindiği üzere Veteriner Hekimlerin aldıkları 5 yıllık mesleki yüksek lisans eğitiminde, gıdaların birincil üretimden sofraya ulaşıncaya geçirdiği bütün aşamalarda insanlara bulaşması söz konusu olabilen zoonoz hastalıklar, bakteri, virüs, mantar ve parazitlerin yaşama ve üreme şartları ile hastalık yapma güçleri ve bulaşma yolları, enfeksiyon zincirleri hakkında bilgi sahibi olmakta, dolayısıyla hastalık etkenlerinin kontrol ve denetimi için gerekli bilgi ve beceriyi kazanmaktadırlar. Bu bilgi ve beceriden; gıda sektöründe çalışanların eğitiminde yararlanılmaması önemli bir kayıptır.

VHS hizmetlerinin içeriği, yapısı ve dağıtımı, ülkeden ülkeye göre değişkenlik göstermektedir. Gelişmiş ülkeler arasında, bu faaliyetlerle ilgili sorumluluklar genellikle net

olarak belirlenmiş ve otoriteler görevlerini önemli problemler olmadan yürütebilmektedirler. Yukarıda özetlenmeye çalışıldığı üzere ülkemizde görevler çeşitli bakanlıklar arasında dağıtılmış ve eşgüdüm olmaksızın hizmetler yürütülmektedir.

VHS'nın temel yapılarının horizontal koordinasyon metodu ile yerel, bölgesel ve ulusal seviyede iletilmesi şarttır. Tamamlayıcı olarak hükümetin farklı organizasyon kolları arasında, devlet, sivil toplum örgütleri ve özel sektör ile vertikal bir iletişim kurulmasını sağlaması ile toplumu ilgilendiren programların günümüz şartlarına uygun olarak düzenlenmelidir. Halk sağlığı ilgili konularda; Veteriner teşkilatının uygun olmayan yapılanması, ülkemizdeki en önemli sorunlardan biridir. Halk sağlığı ve Veteriner hizmetleri arasındaki dengeyi bulma arayışlarında VHS'nın özellikle "topluma katkı-toplum refahı" sağladığının göz önünde bulundurulması şarttır. Politika yapıcıların birincil sorumluluklarının toplumun tüm sektörlerinde VHS şartlarını sağlamak olduğu bilinmelidir.

3. Çözüm Önerileri

- Tarım ve Orman Bakanlığı ile Sağlık Bakanlıklarında aktif ve güçlü VHS birimi oluşturulmalıdır.
- Ülkemizde verimli, etkili ve sürdürülebilir bir VHS hizmeti oluşturmak için, VHS hizmet sağlayıcılarının rolleri tanımlanmalıdır.
- Veteriner hekimlerin VHS konusunda görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen kurumsal bir çerçeve oluşturulmalıdır.
- VHS'nin ana faaliyet alanlarını oluşturan konularda mevcut olan sorunların ve aksaklıkların Tek Sağlık Yaklaşımı ile çözülebileceğinin bilincinde, tam anlamıyla interdisipliner çalışma planları oluşturulmalıdır.
- Ülkemizdeki insan, hayvan, bitki ve çevre sağlığı sistemlerini güçlendirmek için Tek Sağlık kapasitelerinin geliştirilmesi; ortaya çıkan ve tekrarlayan zoonotik salgınlar ve pandemilerden kaynaklanan risklerin azaltılması; endemik zoonotik, ihmal edilmiş tropikal ve vektör kaynaklı hastalıkları kontrol edilmesi ve ortadan kaldırması; gıda güvenliği risklerinin değerlendirilmesi, yönetimi ve iletişimin güçlendirilmesi; Antimikrobiyal Direnç (AMR) oluşumu ve yayılmasının önlenmesi ve çevrenin Tek Sağlık'a entegre edilebilmesi için Tek Sağlık Yaklaşımı çerçevesinde ilgili sektör, disiplin ve kurumların iletişim, iş birliği ve koordinasyonu ile "**Tek Sağlık Ulusal Eylem Planı**" hazırlanması için gerekli girişimler başlatılmalıdır.
- Ülkemizin hayvan hastalıklarıyla etkin bir şekilde mücadele edebilmesi öncelikle Veteriner teşkilatının AB ülkelerinde olduğu gibi il ve ilçe bazında yeniden örgütlenmesi ile mümkündür.
- Ülkemizde Tek Sağlık yaklaşımının uygulanması ve operasyonelleşmesi amacıyla somut yapılar oluşturmak için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.
- Türkiye Zoonotik Hastalıklar Milli Komitesi daha etkin hale getirilmelidir.
- Türk Veteriner Hekimleri Birliği'nin; FAO, WHO, WOAH ve UNEP tarafından yayınlanan Tek Sağlık Ortak Eylem Planındaki eylem dizilerini göz önünde bulundurarak, başta tabipler olmak üzere ilgili meslek örgütleri ile yeni mutabakatlar için liderlik yapmasına gereksinim vardır. Öncelikle Türk Tabipleri Birliği ile 2009 yılında yapılan "Tek Dünya- Tek Sağlık" Deklarasyonu, günümüz şartlarına uygun olarak güncellenmelidir.
- Zoonotik hastalıklara ilişkin epidemiyolojik çalışmalar artırılmalı ve entegre bir veri tabanı oluşturulmalıdır.
- Etkili sörveyans sistemlerinin oluşturulması ve bu yolla elde edilecek anlamlı bilgilerin ilgili tüm birimlerle ve paydaşlarla paylaşımı sağlanmalıdır.

- Hastalıkların kontrol ve eradikasyonu için ülkesel proje ve programların kâr zarar hesabına göre değil, insan sağlığı ön planda tutularak hazırlanması ve etkin aşı programlarının düzenlenmesi gereklidir.
- Enfeksiyon hastalıklarla mücadelede her türlü portör kontrolüne önem verilmelidir.
- Ülkemizde hayvanlardaki zoonoz hastalıklarla mücadele edilirken, insanlardaki hastalıklarla da (tüberküloz gibi) eş zamanlı mücadele edilmeli ve insan kaynaklı bulaşıcı hastalıkların hayvanlara bulaşması önlenmelidir.
- Antimikrobiyal direncin oluşum mekanizmaları, halihazırda antimikrobiyel direnç sergileyen ve global düzeyde önemli sağlık problemleri oluşturan mikroorganizmaların identifikasyonları yapılmalıdır. Söz konusu mikroorganizmaların hem konakta (insan ve/veya hayvan konak) hem de çevredeki varlığının araştırılması ve potansiyel risklerin belirlenmesine yönelik çalışmalar sistematik bir şekilde gerçekleştirilmelidir.
- Yukarıda sözü edilen çalışmalardan elde edilen verilerin doğruluğu, kesinliği ve güvenilirliğinin sağlanabilmesi için çalışmalarda kullanılacak ve uygulanacak her metot standardize edilmiş olmalı, laboratuvarlar arasında bir örneklilik sağlanmalıdır.
- Zoonotik hastalıklarla mücadele için ifade edilen çözüm önerilerinden biri olan “etkili ve sürdürülebilir” sürveyans sisteminin oluşturulması, antimikrobiyal direncin izlenmesinde ve kontrol edilebilmesinde de oldukça önemlidir. Bu konuda özellikle günümüzde Sağlık Bakanlığınca Ulusal Antimikrobiyel Direnç Sürveyans Sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemden elde edilen sonuçlar kamuoyu ile paylaşılmalıdır.
- Ülkenin kıyaslanabilir ve güvenilir antimikrobiyal direnç verilerinin toplanmasının amaçlandığı bu sistemle kanıta ve laboratuvara dayalı ulusal verilerin uluslararası kıyaslanabilirlik açısından WHO ile entegrasyonu sağlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’nün WHONET yazılım programı kullanılmaktadır. UAMDS Birimi tarafından veri kontrolü yapılarak BacLink arayüz programı ile WHONET’e aktarılmaktadır. Benzer bir sistemin hayvan konak, hayvansal ürünler ve çevreden izole edilen mikroorganizmalardaki antimikrobiyal direncin izlenmesinde de kullanılmasını sağlayacak şekilde planlanması veya mevcut sisteme adapte edilmesi gerekmektedir.
- Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından tüm Veteriner hekimlere yönelik akılcı ilaç kullanımını rehberleri yayımlanmalıdır.
- Kalıntı izleme ile ilgili denetim ve kontrol sistemi daha etkin hale getirilmelidir.
- Veteriner Hekimlerin yalnız başlarına sorumluluk yüklenmesi, onlara yardımcı olması gereken güvenlik güçlerinin ilgisizliği, dolayısıyla yasaların tam uygulanamaması nedeniyle etkin mücadele yapılamadığından güvenlik güçlerinin bu konuda Veteriner hekimlere desteğinin artırılması için gerekli girişimler yapılmalıdır.

- Veteriner hekimlerin mesleğini icrası sırasında darp edilmesi ve hatta katledilmesinin önlenmesi için Veteriner hekimlerin sağlıkta şiddet yasası kapsamına alınması gereklidir.
- Veteriner hekimlerin afetlerde acil yönetim ekiplerine katılmaları ve her tür afet önleme programlarında bulunmaları için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır. VHS'yi ilgilendiren konularda başta "Afet Kanunu" olmak üzere afet ile ilgili kanun ve diğer ilgili mevzuatta olası bir afet durumunda Veteriner hekimlik hizmetlerinin ne şekilde yerine getirileceğine dair düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Nükleer teknoloji santrallerinde oluşabilecek kazalar ile nükleer silahların kullanılması veya nükleer terörizm sonucunda oluşacak radyoaktif kirlenme sonucunda ortaya çıkması muhtemel gıda güvenliği ve hayvan sağlığı açısından ne gibi VHS tedbirlerinin alınacağı/alınması gerektiği konusunda çalışmalar yapılmalıdır.
- Serbest Veteriner hekimlik uygulamalarında kullanılan röntgen gibi radyasyon ışını yayan cihazlardan iş güvenliği ve sağlığı açısından ne derece etkilendikleri ve maruz kaldıkları bilinmemekte, bu konuda multidisipliner, epidemiyolojik VHS çalışması yapılmasına gereksinim vardır.
- Özel işletmelerde çalışan Veteriner hekimlerin ücretlerini doğrudan işverenden almasını önleyecek mevzuat düzenlemesinin yapılması, ücretin İl Müdürlüklerine ya da VHO'larına yatırılması önerilebilir.
- Laboratuvar hayvanları ile ilgili Veteriner fakültelerinde bir anabilim dalı kurulabilir veya bu sağlanamıyorsa en azından disiplinler arası Laboratuvar Hayvanları Anabilim Dalı kurularak, burada Veteriner hekimlerin uzmanlaşması sağlanmalıdır.
- Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Sucul Omurgalı Canlıların Refah ve Korunmasına Dair Yönetmelik için gerek hukuki, gerekse kamusal anlamda girişimde bulunularak bu yönetmeliğin iptali sağlanmalıdır. Balığın da bir hayvan olduğu ve bunun hastalığa müdahale etme hakkının sadece Veteriner hekimlerde olduğu her platformda belirtilmelidir.
- Halk sağlığı ve zoonotik hastalıkların epidemiyolojisi ile ilgili daha fazla araştırma yapılmalı, böylece Veteriner hekimler; halk sağlığı endişesi yaratan sorunla karşılaştıklarında, olası probleme nasıl yaklaşmaları gerektiğini bilmelidir. Bu nedenle VHS bölümünün yeterli laboratuvar olanakları ve eğitilmiş Veteriner hekimlerle güçlendirilmesi şiddetle tavsiye edilmektedir.
- Sahipli ve sahihsiz hayvan popülasyonu ile ilgili verilerin yetkili kurumların ortak bir veri tabanı üzerinde tek bir sistem ve başlık altında birleştirilmesi sağlanmalıdır.
- Hayvan popülasyonuna ilişkin veriler ve bunların sağlığa etkileri VHS açısından değerlendirilecek şekilde sağlanmalı ve kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

- İlgili Kamu kurumlarının, öncelikle kişisel ve çevresel hijyeni sağlamak suretiyle, başıboş hayvanlardan halka ve diğer hayvanlara bulaşabilecek zoonotik ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve kontrolüne yönelik hizmetleri iyileştirilmesi için girişimlerde bulunulmalıdır.
- Yükseköğrenim öncesindeki mevcut müfredat içine Tek Sağlığa yönelik konuların seviyeye uygun şekilde yerleştirilmesi MEB'e önerilebilir.
- Veteriner Fakültelerindeki lisans eğitim programlarında VHS uzmanlarını yetiştirmek amacıyla Veteriner Halk Sağlığı Anabilim Dalı Kurulması önerilebilir.
- Üniversiteler bünyesindeki Lisansüstü Eğitim Enstitülerinin oluşturacakları multidisipliner yüksek lisans/doktora eğitim programları kapsamında VHS uzmanlarını yetiştirmek amacıyla Veteriner Halk Sağlığı Anabilim Dalı Kurulması önerilebilir.
- Veteriner hekimlik eğitimindeki VHS ile ilgili kısımlar genişletilmeli ve mezun olduktan sonra ek olarak alınacak VHS eğitimlerine bir temel oluşturmalıdır.
- Mezuniyet sonrası VHS eğitimleri sistemik olarak organize edilmeli ve bölgesel, yerel ihtiyaçlar Veteriner hekimlerin ve diğer ilişkili mesleklerin becerileri göz önünde bulundurulmalıdır.
- Tıp ve Veteriner fakülteleri ile araştırma enstitüleri arasında Tek Sağlık yaklaşımına yönelik açılımlar yapılmalı ve iş birliği geliştirilmelidir.
- Kırsal ve kentsel alan planlamaları yapılırken hayvan yetiştiriciliği tesisleri ile hayvansal gıda sanayi kurulmasına yönelik karar verilme aşamasında, ÇED raporu hazırlanması başta olmak üzere çevre ile ilgili konularda VHO ve VHS uzmanlığının süreçte yer almasının sağlanabilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.
- Hijyen Eğitim Yönetmeliğine dayanılarak, işletmelerde eğitim için gerekli usul ve esasların belirlenmesi, özellikle gıda işletmelerinde çalışacak personele verilecek eğitimlerde Veteriner hekimlerin eğitici olarak görevlendirilmesinin sağlanması gereklidir.
- **Mera taramasının yapılması, hayvancılığın tekrar gözden geçirilerek entegre tesisler yönünde ele alınmalıdır.**

3.1. Hedef ve politikalar

Yukarıda yer alan "Genel Değerlendirme", "Zoonotik hastalıkların teşhisi, epidemiyolojisi, izlenmesi, kontrolü, önleme ve eradikasyonuna yönelik faaliyetler", "Mikroorganizmalardaki antimikrobiyel direnç ve adaptasyonlar", "Afetler, Biyoterörizm ve Veteriner Halk Sağlığı", "Gıda güvenliği", "Laboratuvar hayvanlarının sağlık açısından yönetimi ve mevcut sorunlar", "Biyomedikal araştırmalar, biyolojik maddeler ve medikal aletlerin üretimi ve kontrolüne yönelik faaliyetler", "VHS açısından hayvan popülasyonunun yönetimi", "VHS eğitimi ve sürekliliği", "VHS ve Tek Sağlık yaklaşımı", "İçme suları ve çevrenin korunması" ve "Kamu kurum ve kuruluşlarının VHS faaliyetleri" başlıkları altında açıklanmıştır.

3.2. Yol haritası

Yukarıda yer alan “Genel Değerlendirme”, “Zoonotik hastalıkların teşhisi, epidemiyolojisi, izlenmesi, kontrolü, önleme ve eradikasyonuna yönelik faaliyetler”, “Mikroorganizmalardaki antimikrobiyel direnç ve adaptasyonlar”, “Afetler, Biyoterörizm ve Veteriner Halk Sağlığı”, “Gıda güvenliği”, “Laboratuvar hayvanlarının sağlık açısından yönetimi ve mevcut sorunlar”, “Biyomedikal araştırmalar, biyolojik maddeler ve medikal aletlerin üretimi ve kontrolüne yönelik faaliyetler”, “VHS açısından hayvan popülasyonunun yönetimi”, “VHS eğitimi ve sürekliliği”, “VHS ve Tek Sağlık yaklaşımı”, “İçme suları ve çevrenin korunması” ve “Kamu kurum ve kuruluşlarının VHS faaliyetleri” başlıkları altında açıklanmıştır.

3.3. İş birliği yapılacak kuruluşlar

- Tıp Fakülteleri ve Veteriner Fakülteleri
- Tarım ve Orman Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı
- Millî Eğitim Bakanlığı
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
- Belediyeler
- Türk Tabipleri Birliği
- Türk Eczacılar Birliği
- Türk Mimar Mühendis Odaları Birliği
- Mesleki Dernek ve Vakıflar

3.4. Zamanlama

Yukarıda yer alan “Genel Değerlendirme”, “Zoonotik hastalıkların teşhisi, epidemiyolojisi, izlenmesi, kontrolü, önleme ve eradikasyonuna yönelik faaliyetler”, “Mikroorganizmalardaki antimikrobiyel direnç ve adaptasyonlar”, “Afetler, Biyoterörizm ve Veteriner Halk Sağlığı”, “Gıda güvenliği”, “Laboratuvar hayvanlarının sağlık açısından yönetimi ve mevcut sorunlar”, “Biyomedikal araştırmalar, biyolojik maddeler ve medikal aletlerin üretimi ve kontrolüne yönelik faaliyetler”, “VHS açısından hayvan popülasyonunun yönetimi”, “VHS eğitimi ve sürekliliği”, “VHS ve Tek Sağlık yaklaşımı”, “İçme suları ve çevrenin korunması” ve “Kamu kurum ve kuruluşlarının VHS faaliyetleri” başlıkları altında açıklanmıştır.

Kısaltmalar

AMEG	: The Antimicrobial Advice Ad Hoc Expert Group / Antimikrobiyal Tavsiye Özel Uzman Grubu
AMR	: Antimicrobial Resistance / Antimikrobiyal Direnç
APHIS	: USDA - Animal and Plant Health Inspection Service / ABD Tarım Bakanlığı - Hayvan ve Bitki Sağlığı Denetim Servisi
AVMA	: American Veterinary Medical Association / Amerikan Veteriner Hekimleri Birliği
BOH	: Bulaşıcı Olmayan Hastalık
BSE	: Bovine Spongiform Encephalopathy / Deli Dana Hastalığı
CDC	: Centers for Disease Control and Prevention / ABD Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezleri
CLA	: Conjugated Linoleic Acid / Konjuge Linoleik Asit
COP28	: United Nations Climate Change Conference / Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı
CPME	: Standing Committee of European Doctors / Avrupalı Doktorlar Daimi Komitesi
CVM	: FDA's Center for Veterinary Medicine / FDA Veteriner Hekimliği Merkezi
CVMA	: Canadian Veterinary Medical Association/ Kanada Veteriner Hekimleri Birliği
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
EAEVE	: The European Association of Establishments for Veterinary Education / Avrupa Veteriner Eğitim Kurumları Birliği
EMA	: European Medicines Agency / Avrupa İlaç Ajansı
EPA	: U.S. Environmental Protection Agency / ABD Çevre Koruma Ajansı
FA	: Fatty Acids / Health Yağ Asidi
FAO	: Food and Agriculture Organization / Gıda ve Tarım Örgütü
FDA	: U.S. Food and Drug Administration / ABD Gıda ve İlaç İdaresi
FVE	: Federation of Veterinarians of Europe / Avrupa Veteriner Hekimleri Federasyonu
GHP	: Good Hygiene Practices / İyi Hijyen Uygulamaları
GLOBALGAP	: European Retailers standard for Good Agricultural Practices / Avrupa Perakende Sektöründe İyi Tarım Uygulamaları Standardı

GMP	: Good Manufacturing Practice / İyi Üretim Uygulamaları
GVP	: Good Veterinary Practices / İyi Veteriner Hekim Uygulamaları
HACCP	: Hazard Analysis and Critical Control Points / Tehlike Analizleri ve Kritik Kontrol Noktaları
HS	: Halk Sağlığı
MPH	: Master of Public Health / Tıpta Halk Sağlığı
MSc	: Master of Science / Bilim Uzmanlığı
OH JPA	: One Health Joint Plan of Action / Tek Sağlık Ortak Eylem Planı
PhD	: Doctor of Philosophy / Doktora
RIVM	: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu / Ulusal Halk Sağlığı ve Çevre Enstitüsü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TACCP	: Threat Assessment / Tehdit Değerlendirmesi
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TÜRKAK	: Türk Akreditasyon Kurumu
TVHB	: Türk Veteriner Hekimleri Birliği
UNEP	: United Nations Environment Programme / Birleşmiş Milletler Çevre Programı
USDA	: United States Department of Agriculture / Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı
VACCP	: Vulnerability Assessment / Gıda Hassasiyet Değerlendirmesi
VHS	: Veteriner Halk Sağlığı
WASH	: Water, Sanitation, Hygiene / Su, Sanitasyon, Hijyen
WHO	: World Health Organization / Dünya Sağlık Örgütü
WOAH / OIE	: World Organisation for Animal Health / Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü
WTO	: The World Trade Organization / Dünya Ticaret Örgütü
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

Ekler ve Kaynaklar

1. Resmî Gazete, belge, fotoğraf, bağlantı vb.

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Mesleki Örgütlenme ve Mesleki Politikalar Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan: Cemil ŞAHİN
Başkan Yardımcısı: Erdinç ORHAN
Raportör: İsmet ÇOLAKEL
Azmi YÜKSEL
Üyeler: Mehmet BOSTANCI
Yahya HAMURCU
Prof. Dr. Hazım GÖKÇEN
Prof. Dr. Bahattin KOÇ
Prof. Dr. Şakir Doğan TUNCER
Reşat ÇELİK
Murat KUZU
Orhan ÖZBABA
Gökhan ÖZDEMİR
Sergen SARSIK
Erkut GÖREN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi	2
2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar	3
2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)	4
3. Çözüm Önerileri	9
3.1. Hedef ve Politikalar	9
3.2. Yol Haritası (Kısa, orta ve uzun vadede sorunlara yönelik kamuoyu yaratmak ve yetkililerin dikkatini çekmek için yapılabilecekler)	12
3.3. İş Birliği Yapılacak Kuruluşlar	16
4. Sonuç	17
Kısaltmalar	18
Ekler ve Kaynaklar	18

1. Giriş

Belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmiş insan topluluğuna “örgüt” bu amacı gerçekleştirmek için yerine getirilen her türlü teknik, idari, ekonomik ve sosyal yapıların oluşturulması faaliyetlerine de “örgütlenme” ismi verilmektedir. Yönetim sürecinin bir parçası olan örgütlenme, insanlık tarihinin her aşamasında ortaya çıkmış bir kavramdır ve sürekli devam eden bir etkinliktir. Meslek örgütlerinin ortaya çıkışının iki temel sebebi vardır. İlki, mesleğin ve meslektaşların çıkarlarının korunmasına ilişkindir. İkinci ise toplumun tamamına ve devlete yöneliktir; toplumsal gereksinimlerin karşılanması ve kamu yararının korunmasına katkı sunmasıdır.

Meslek örgütlerinin devlet ile olan ilişkileri bazen uyum bazen de çatışmacı bir şekilde birbirini etkilemiştir. Meslek örgütleri, üyelerinin kim olduğuna karar verme ve meslekle ilgili genel işleyişi ortaya koyacak kurallar için rehberlik sunma niteliğine sahiptir. Bunun yanında en kapsamlı ve kurumsallaşmış örgüt olan devletin de kişiler ve diğer örgütler üzerinde otorite kullanma gücü bulunmaktadır. Devlet-meslek kuruluşları ilişkisi bu otorite alanıyla şekillenmektedir.

Örgütleri sınıflandırmada en sık kullanılan ayrımlardan biri kamu örgütleri ve özel sektör örgütleri ayrımıdır. Bunun yanında her iki alanın dışında oluşturulan üçüncü bir alan vardır ki bu alan “sivil toplum, sivil toplum kuruluşları (STK), gönüllü kuruluşlar, devlet/hükümet dışı örgütler (NGO), yardım kuruluşları, vergi istisnası örgütler” gibi birçok farklı terimle adlandırılmaktadır.

Ülkemizde Veteriner Hekimliğin ve Veteriner Hekimlerin çıkarlarının korunmasına ilişkin örgütlenme; 6343 sayılı kanun hükümlerine uygun olarak Türk Veteriner Hekimleri Birliği çatısı altındadır. Kamu yararının korunarak, toplumsal gereksinimlerin karşılanmasına katkı sağlamak amacıyla kamuda çeşitli bakanlıklar ve yerel yönetimlerde veteriner hekimliği örgütlenmesi vardır. Bunların dışında hayvancılık sektöründe ve üniversitelerde örgütlenmeden bahsedilebilir. Bu raporda Veteriner Hekimlik mesleği ile ilgili örgütlenme dört ayrı başlık altında incelenmiştir.

Her ne kadar 3. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Mesleki Politikalar Komisyon Sonuç raporunda vizyon ve misyondan bahsedilmiş ise de; başta Dünya Veteriner Hekimler Birliği web sitesinde görülebileceği üzere Türk Veteriner Hekimleri Birliği (TVHB) nin Strateji Belgesi ve buna bağlı olarak belirlenmiş bir vizyonu ve misyonu bulunmamaktadır.

Strateji Belgesi hazırlanması, vizyon ve misyon belirlenmesi için temel oluşturmak amacıyla; Dünya Veteriner Hekimler Birliğinin Politika Belgelerinden yararlanılarak, TVHB Politika Belgeleri için birer taslak hazırlanmaya çalışılmıştır.

2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi

Komisyon raporu iki bölümden oluşmakta, “**Mevcut Durum**” başlıklı birinci bölümde genel değerlendirme, kamu kurum ve kuruluşlarında örgütlenme, kamu kurumları dışında örgütlenme alt başlıkları altında; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Yerel Yönetimlerin örgüt yapıları ve görevleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

“**Değerlendirme ve Sonuç**” başlıklı ikinci bölümde ise uluslararası ölçütler dikkate alınarak:

- Vizyon ve açıkça tanımlanmış misyon beyanının hazırlandığı,
- Mevzuata uygunluğun sağlandığı,
- Yönetim Kurulunun stratejik hedefleri belirlediğini, yatırım politikasına karar verdiği, performans kriterlerini kabul ettiği, söz konusu politikanın detaylı planlaması ve uygulanması görevini idari kadroya devrettiği,
- Yönetim Kurulunun, düzenli faaliyet raporları ve plan ve bütçe tahmin raporları gibi Kurula rapor verme yükümlülüğünü idari kadroya vererek, ölçüm ve faaliyetlerini kontrol ederek, faaliyetlerinden sorumlu tutarak politikaları ve hedeflerin başarıma durumlarını takip ettiği,
- Yönetim Kurulu adına Genel Sekreter’in performans yönetiminden sorumlu olduğu,
- Stratejik hedeflerine ulaşması için yeterli yönetim kontrolleri olduğu,
- Büyüklük ve amaçlarına uygun ve anlaşılır organizasyon yapısına sahip olduğu,
- Olağan Kurul toplantılarının yapıldığını ve toplantı tutanaklarının bir dosyada tutulduğunu,
- Tüm Kurul Üyeleri için oryantasyon sürecinin olduğunu ortaya koyabilecek toplam kalite yönetimini esas alan bir meslek örgütü önerilmektedir.

Bu amaçla Türk Veteriner Hekimleri Birliği’nin izleyeceği yol 5 madde halinde aşağıdaki şekilde özetlenmiştir;

1. Türk Veteriner Hekimleri Birliği’nin (TVHB) titizlikle belirlenerek ilan edilmiş misyon, vizyon, stratejik hedefler, temel değerler ve kalite politikası olmalıdır. Böyle bir yapılanma, diğer örgütlerle ve kurumlarla olan ilişkilerin düzenlenmesinde de standardizasyonu sağlayacaktır.

2. İvedilikle TVHB için stratejik plan hazırlıklarına başlanmalı ve iki yılda bir seçilen yönetimlerin yönetsel devamlılığını sağlamak için en az 4 yıllık bir plan hazırlanmalıdır. Bu amaçla, başta odalar olmak üzere iç ve dış paydaşların görüşleri alınmalı, memnuniyet düzeyleri belirlenmeli ve stratejik plana konulacak performans hedefleri ile dinamik bir yönetim yapısı tesis edilmelidir. Paydaş analizi ve hedef belirleme süreçlerinde gerekirse profesyonel destek alınmalıdır.
3. Stratejik plan çerçevesinde, plana uyum sıkıca denetlenerek, periyodik izleme programları uygulanarak, sürecin merkezden perifere (TVHB Merkez Konseyi'nden Oda'lara ve üyelere) aktarımı için çalışmalar yapılmalıdır.
4. Oda yönetimlerine yönelik hizmet içi eğitimlerle uygulama birlikteliği sağlanmalı, stratejik plan paralelinde hareket edilmesi teşvik edilmelidir.
5. Veteriner Hekim Oda'larının öz değerlendirme süreçleri başlatılmalı, güçlü ve gelişmeye açık yönleri belirlenerek iyileştirme çalışmaları yapılmalı, öne çıkan güçlü yönler, mesleğin tanıtımı ve gelişimi için kullanılmalıdır." Şeklinde bilgiler yer almaktadır.

2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar

Dördüncü kurultaydan sonra geçen yaklaşık 7 yıllık süreçte; ülkemiz Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçmiş, Bakanlıklar yeniden yapılandırılmıştır. Kurum ve kuruluşların bağlı oldukları Bakanlıklar değişirken kurum ve kuruluşların yapılarında mesleğimizle ilgili yapılarda önemli bir değişiklik olmamıştır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Tarım ve Orman Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılırken, 2018 yılında Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesindeki Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü bu bakanlık bünyesine katılmıştır. Belediyeler idari olarak Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığına bağlanırken, 5199 sayılı kanunun yürütmesi Tarım ve Orman Bakanlığına geçmiştir. Bir başka ifade ile belediyelerde istihdam edilen veteriner hekimlerin kadro işlemleri Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığınca yürütülürken, Belediye Veteriner Hekim teşkilatının en önemli görevlerinden sahipsiz hayvanlarla ilgili görevlerin yürütmesinde Tarım ve Orman Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

Bu dönemde mesleki kazanımdan söz etmek mümkün değildir.

2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)

2.2.1. Mesleki Örgütlenme

Türkiye’de veteriner hekimlikle ilgili örgütlenmeyi; kamu, mesleki kuruluşlar, hayvancılık ve yüksek öğretim olarak dört bölüm altında inceleyebiliriz.

Kamu Örgütlenmesi; Ülkemizde veteriner hekim istihdamının önemli bir kısmı kamu kesimindedir. Kamu kesiminin kapsamı içerisine günümüzde; Tarım ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Belediyeler, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Üniversiteler girmektedir. Bunların dışında Tarımsal KİT’ler (TİGEM, ESK), Hayvanat Bahçeleri / Deney Hayvanları Birimleri / Deneme çiftlikleri, İçişleri Bakanlığı, Bankalar, At yarışları / Hipodrom / TJK Haraları, MEB/Hayvan Sağlığı Meslek Liseleri, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, TÜBİTAK veteriner hekimlik hizmetlerinin verildiği diğer kamu kurumları olarak sayılabilir. **Kamuda etkin bir veteriner hekimliği otoritesi yoktur;** Türkiye’de salgın hayvan hastalıkları ve yavru ölümleri yaygın olarak görülmektedir. Bunun nedeni kamuda yetkili ve etkili bir veteriner hekimliği otoritesinin bulunmamasıdır.

Tarım ve Orman Bakanlığında 31.12.2022 tarihi itibarıyla merkez teşkilatında 252, Bölge Müdürlüklerinde 102, İl/İlçe Müdürlüklerinde 5.668 ve Kuruluş Müdürlüklerinde 912 olmak üzere yaklaşık yedi bin Veteriner Hekim istihdam edilmektedir. Veteriner Hekimler; Tarım ve Orman Bakanlığı’nın merkez teşkilatındaki başta Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü olmak üzere değişik hizmet birimlerinde görev yapmaktadırlar. Yine merkez teşkilatlanması içerisinde yer alan ilgili kuruluşlardan Et ve Süt Kurumu Genel Müdürlüğünde veteriner hekim istihdamı vardır. Ancak bu bakanlık içerisinde veteriner hekimler etkisiz ve yetkisiz olarak, hekimlik hizmetleri dışında daha çok büro hizmetlerinde görev yapmaktadırlar. Ayrıca veteriner hekimler bu bakanlıkta üvey evlat muamelesi görmektedir. Bu durum yıllardır mesleğimizin kamu kesimindeki gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir. İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlerinin yaklaşık olarak %80’i veteriner hekim değildir. 1984 yılında yapılan reorganizasyonda; yanlış bir uygulama ile gerek örgütlenme, gerekse öğretim bakımından veteriner hekimliği mesleği tarımın içinde yer almıştır. Oysa hayvancılık tarım sektörünün bir alt sektörü değil, tam tersine kendi alt sektörleri bulunan bağımsız bir sektördür.

Tarım ve Orman Bakanlığı’na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMP) bünyesinde, Av Yönetimi Daire Başkanlığı; Biyolojik Çeşitlilik Daire Başkanlığı; Doğa Koruma Daire Başkanlığı; Hassas Alanlar Daire Başkanlığı; İdari İşler ve Koordinasyon Daire Başkanlığı; Milli Parklar Daire Başkanlığı ve Yaban Hayatı Daire Başkanlığı bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile “Uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınan hayvan türleri konusunda tedbirler almak, ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak”, “Hayvanların korunmasına yönelik çalışmaları, ilgili bakanlık, kurum ve

kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde yapmak, yaptırmak, bu konuda yürütülen faaliyetleri desteklemek, denetlemek veya denetlenmesini sağlamak” ve “Görev alanıyla ilgili olarak hayvan türü genetik kaynaklarının muhafazası ve iyileştirilmesi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek”, DKMP Genel Müdürlüğüne görev olarak verilmiştir. Ancak yukarıda belirtildiği üzere bu konularda; yetkili Daire Başkanlığı yada Şube Müdürlüğü bulunmamaktadır.

Devlet Memurlarına Ödenecek Zam ve Tazminatlara İlişkin Karar ekinde yer alan tablolarda Kadro (Görev) Unvanı olarak “Uzman Veteriner Hekim” unvanı yer almasına rağmen Bakanlıkların kadro cetvellerinde yer almamaktadır. Aynı şekilde ülkemizin ihtiyacı olan uzman veteriner hekimleri yetiştirmek amacıyla düzenlenecek uzmanlık eğitimi ve uzmanlık belgelerinin verilmesi ve Veteriner Hekimliği Uzmanlık Kurulunun yetki, çalışma usul ve esaslarını düzenlemek amacıyla 02.05.2018 tarih ve 30409 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “Veteriner Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği” hükümlerine göre uzmanlık eğitimi aradan yaklaşık 6 yıl geçmesine rağmen halen başlatılmamıştır. Kamuda etkin bir Veteriner Hekimliği Otoritesinin olmayışı, ülkemizin ihtiyacı olan uzman veteriner hekimlerin yetiştirilmesini engellerken, Veteriner Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği'nin "İstisnai yoldan uzmanlık belgesi verilmesi" başlığı altında yer alan geçici 1 inci maddesi uzmanlık belgesi alan veteriner hekimlere de, kadro cetvellerinde bulunmadığı gerekçesiyle uzman kadrosu verilmemektedir.

Herkesin bedenî, zihnî ve sosyal bakımdan tam bir iyilik hâli içinde hayatını sürdürmesini sağlamakla yükümlü **Sağlık Bakanlığı**; halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması ve önlenmesi, Uluslararası önemi haiz halk sağlığı risklerinin ülkeye girmesini önlemekle görevlendirilmiştir.

Kamunun sağlık hizmetleri; Koruyucu Sağlık Hizmetleri, Tedavi Edici Sağlık Hizmetleri ve Rehabilitasyon Edici Sağlık Hizmetleri olarak üç başlık altında toplanabilir.

Koruyucu Sağlık Hizmetleri, çevreye ve kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri olmak üzere ikiye ayrılır. Çevreye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri, çevrede insan sağlığını olumsuz yönde etkileyen veya doğrudan çevreyi olumsuz etkileyen biyolojik, fiziksel kimyasal etkenleri azaltmaya veya bu etkenlerin kişileri ve çevreyi etkilemesini önlemeye yönelik hizmetlerdir. Çevreye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri, bu iş üzerine eğitim almış mühendis, veteriner hekim, kimyager, teknisyen ve benzeri meslek mensupları tarafından yürütülür. Sağlık meslek mensupları tarafından yürütülen ve doğrudan insana yönelik olan koruyucu sağlık hizmetleri ise; bağışıklama, yeterli beslenme, erken teşhis ve tedavi, aile planlaması, kişisel hijyen, ilaçla koruma, sağlık eğitimi gibi alt bölümleri kapsayan hizmetlerdir. 1593 sayılı kanunun 9 uncu maddesi “*Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti üçüncü ve dördüncü maddelerde zikredilen vazifeleri ifa ve müesseseleri idare etmek üzere tabipler, baytarlar, eczacılar, sair sıhhi ve idari memurlar tayin ve istihdam eder*” hükmündedir. Bu hüküm gereğince salgın ve bulaşıcı hastalıkları önlemek için yeterli sayıda veteriner hekimin Sağlık Bakanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatları ile laboratuvarlarda istihdam edilmesi gereklidir. İnsan sağlığı için risk oluşturan, hayvan hastalıklarının ve ülkede buna bağlı olarak ortaya çıkan sağlık sorunlarının boyutlarını ve yaygınlığını saptamak, zoonotik hastalıklardan toplumu korumak için gerekli önlemleri almak, halk

sağlığı açısından önem taşıyan hayvan sağlığı ile ilgili hastalıkları kontrol etmek amacıyla 1996 yılında Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Veteriner Halk Sağlığı Daire Başkanlığı kurulmuş, ancak çok kısa süre sonra kapatılmıştır. Sağlık Bakanlığı'nın günümüzdeki örgütlenmesinde Veteriner Hekimliği en fazla ilgilendiren örgütlenmeler; Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü bünyesinde yer almaktadır. Bu Genel Müdürlüğün idari yapılanması incelendiğinde; Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Dairesi Başkanlığının görevlerinin doğrudan Veteriner Hekimliği mesleğini ilgilendirdiği görülmektedir. Ancak söz konusu daire başkanlığının uzun süredir bir Eczacı tarafından yürütülmesi, ilginçtir. Taşra teşkilatı olmayan bu Daire Başkanlığı'nın; Veteriner Halk Sağlığı hizmetlerini tam olarak yapması söz konusu değildir.

Yürürlükteki 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu belediyelere veteriner hekimliği ile ilgili işlevsel görevler yüklemiştir. 1580 sayılı kanunda veteriner hekimliği hizmetlerinin nasıl yürütüleceği, veteriner hekimlerin belediyelerdeki konumları belirlenerek veteriner hekimler personel yapılanmasında baş amir olarak tanımlanmış ve belediye encümeninin doğal üyesi sayılmıştır. 2004 yılında 5272 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile veteriner hekimlerin baş amirlik dönemi bitmiştir. 5393 sayılı kanunun 49 uncu maddesine dayanılarak yürürlüğe konulan 2006/9806 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İl Belediyelerinde Veteriner İşleri Müdürlükleri zorunlu, Büyükşehir Belediyeleri, Büyükşehir'e bağlı İlçe ve alt kademe belediyeleri, ilçe ve belde belediyelerinde isteğe bağlı hale getirilmiştir. Yine 5996 sayılı Kanunun 4'üncü maddesinin sekizinci fıkrası "İl özel idareleri ve belediyeler, hayvan hastalıkları ile mücadele ve kontrollerde Bakanlığa yardımcı olmakla yükümlüdür." şeklindeyken, Büyükşehir Belediyeleri, Büyükşehir'e bağlı İlçe ve alt kademe belediyeleri, ilçe ve belde belediyelerinde Veteriner İşleri Müdürlüklerinin isteğe bağlı hale getirilmesi anlaşılabilir değildir.

Milli Savunma Bakanlığı'nda veteriner hekimliği hizmetlerinin yürütülmesi; Askeri Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görev ve yetki alanına girmektedir. Askeri Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görev ve yetkilerini belirleyen 339/C maddesinde "*Barışta ve savaşta, Bakanlığın sağlık ve veteriner hizmetlerini yürütmek*" şeklinde düzenleme yer almaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinde (TSK) mesleğimiz eskiye nazaran çok düşük düzeyde temsil edilmektedir. Günümüzde Köpek Eğitimi müfrezelerinde ve Gıda Kontrol Müfrezelerinde askeri veteriner hekimler istihdam edilmektedir.

TSK de gıda ve suların hijyen ve kalite kontrolleri, ordu hizmet hayvanlarının üretim, bakım, besleme ve eğitimleri ile sağlıklarının korunması hizmet verilmektedir. Sivil memurlar ve subay olarak istihdam edilmektedirler.

TSK personelinin sağlıklı beslenmesi amacıyla gıda ve suların tedarikinden tüketimine kadar tüm aşamalarda alınması gereken tedbirlerin tespiti, bunlara yönelik fiziksel kontrol ve laboratuvar analizleri ile koruyucu hekimlik hizmetlerinin gerektirdiği hijyen denetim ve kontrol faaliyetleri veteriner hekimler tarafından yürütülmektedir.

Mesleki Kuruluşlarda Örgütlenme; Veteriner hekimlerin mesleki bilgilerini geliştirmek, topluma yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için mesleki kazanımlarını sürdürülebilir kılmak ve her türlü otoriteye karşı mesleki çıkarlarını korumak amacıyla bir araya geldiği, mesleki birlikteliği amaçlayan topluluklar olarak örgütlenmesi anlaşılmaktadır.

Türkiye sınırları içerisinde meslek ve sanatlarını icra eden bütün veteriner hekimlerin katıldığı Türk Veteriner Hekimleri Birliği; veteriner hekimler arasında mesleki deontolojiyi ve dayanışmayı korumak, veteriner hekimliğin kamu ve kişi yararına uygulanıp geliştirilmesini sağlamak ve meslek mensuplarının hak veya yararlarını korumak amacı ile kurulmuş, tüzelkişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde mesleki bir kuruluştur. Bu birlik veteriner hekim odaları, birlik merkez konseyi, yüksek haysiyet divanı ve büyük kongre gibi organlardan oluşmaktadır. Bu raporun yazıldığı tarihte; 56 Veteriner Hekim Odası bulunmaktadır.

Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan Türk Veteriner Hekimleri Birliği; bir sivil toplum kuruluşu değil, devletin kendisine vermiş olduğu kamu tüzel kişiliğini haiz olan ve yine devletin yasal güvencesinin yanında, siyasal ve idari denetimine de her an maruz kalabilecek olan yapılanma olarak görülmelidir.

Dayanışma, yardımlaşma ve ortak çıkarları savunmak amacıyla aynı konuda faaliyet gösteren veteriner hekimlerin bir araya gelerek, oluşturdukları dernek, vakıf ve sendika gibi sivil toplum örgütleri de mesleki kuruluşlar arasında sayılabilir. Derneklerin büyük çoğunluğu ihtisas dernekleri olarak faaliyet gösterirken, sadece veteriner hekimlerin örgütlendiği Veteriner Hekim-sen sendikası 2024 yılı Ocak ayında kurulmuş bulunmaktadır.

Bugün itibarıyla mesleğimizle ilgili oda, genel amaçlı dernek ve ihtisas derneği olarak tam 90 örgütümüz bulunmaktadır. Bu örgütler arasında ne yazık ki ortak çalışma ortamı mevcut değildir. Hatta aynı amaçlı dernekler arasında bile değişik adlarla yer alanlar vardır.

Hayvancılıkta Örgütlenme; Hayvancılık örgütlerinin veteriner hekimlik uygulamaları ile çok yakından ilgisi vardır. Çünkü ülkemizde hayvancılık yapan küçük üreticilerin karşılaştıkları önemli sorunlar arasında veteriner hekimliği hizmetlerinin yetersizliği önemli bir başlık oluşturmaktadır. Ülkemizde şu anda hayvancılıkla ilgili faaliyet gösteren mevcut örgütlerin çoğunluğu daha çok bürokratik işlerle uğraşan, siyasileşmiş, anti demokratik, hantal, etkisiz ve yetkisiz örgütlerdir. Damızlık yetiştirici birlikleri; veteriner hekimlik alanlarına yasadışı olarak girmek için gayret göstermekte, ıslah yerine hayvan hastalıklarının tedavisi için gayret göstermektedirler.

Yüksek Öğretim Örgütlenmesi; Türkiye’de halen eğitim-öğretim yapan 29 adet veteriner fakültesi bulunmaktadır. Bu fakültelerden yeni kurulanlar; öğretim üyesi ve fiziki kapasite bakımından yetersizdir. Yeni açılan Veteriner Fakültelerinin eğitim-öğretime başlamasında mevcut Veteriner Fakültelerinden, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ve Oda’larından görüş alınmamaktadır. Bundan dolayı da çoğu zaman yeterli ve gerekli öğretim üyesi sayısı tamamlanmadan, asgari koşulları sağlamadan, laboratuvar imkânı olmadan ve en önemlisi de

eğitim-öğretim ihtiyaçlarına cevap verecek hayvan hastanesi bulunmadan eğitim-öğretime başlanmaktadır. Ayrıca mevcut fakültelerin başarı sıralaması 50.000-200.000 bandında olduğundan liselerden gelen zayıf öğrenciler bu fakültelere girip mezun olduğunda mesleğimize yarardan çok zarar getirmektedir.

Örgütlenme konusunda yukarıda belirtilen hususlar hiç kuşkusuz önemlidir. Ancak bir de büyük resmi görmek gerekir. Dünyanın petrolden de önce en önemli stratejik maddesi olan gıdaya hakim olmak ve kendi ürettirdikleri yapay et ve süt ile ülkeleri dışa bağımlı kılmak için çalışan kimi emperyal kuruluşlar ve vakıflar ülkemizde büyük bir çaba içerisine girmiş bulunmektedir. O nedenle Türk veteriner hekimleri olarak; uyanık olmamız ve milli üretimimizi bu yabancı etkilerden korumak adına güçlerimizi birleştirmemiz gerekmektedir.

2.2.2. Meslek Politikaları

Yukarıda belirtildiği üzere Türk Veteriner Hekimleri Birliği'nin ilan edilmiş misyon-vizyon, stratejik hedefleri ve mesleki politikalarına ilişkin yazılı belge yoktur!

Bugün yetkileri ve çalışma alanları daraltılmış, masa başında görev yapan bir resmi veteriner hekimliği, yeterli ve doğru yasal dayanaktan yoksun, henüz kurumsallaşmamış bir serbest veteriner hekimliği ve giderek boyutları, faaliyet alanları genişleyen, ancak görev ve sorumluluklarının tam olarak belli olmadığı özel sektör çalışanı veteriner hekimler olgusu söz konusudur.

Mesleğimizin günümüzde yaşadığı sorunların yanında, gelecekte karşılaşabileceği sorunları da dikkate alan mesleki politikaların geliştirilmesine gereksinim vardır.

Veteriner hekimliği mesleğinin ülke çıkarlarına en faydalı şekilde uygulanmasını sağlayabilmek için önceliklerimize karar vermemiz ve bu öncelikleri yazılı hale getirmemiz gereklidir. Önceliklerimize karar verirken özellikle, tüm veteriner hekimlerin ve veteriner hekim örgütlerinin tek sesle konuşmasının sağlanması hem veteriner hekimlerin hem de örgütlerin üstlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmesi, sorunlarımızın çözümüne katkı sağlayacaktır.

Aynı şekilde veteriner hekimlerin maddi ve manevi hak ve çıkarlarının; toplumsal ve ülke çıkarlarına uygun düşecek şekilde korunabilmesi de ortak akıl ile iyi belirlenmiş politikaların geliştirilmesi ve uygulanması ile mümkündür.

Kuşkusuz politika üretmek mesleğimizin çatı örgütü olan Türk Veteriner Hekimleri Birliği'nin görevidir. Ama diğer örgütlerin ve tüm meslektaşlarımızın da çeşitli konulardaki görüş ve önerileri ile meslek örgütlerini yönlendirmeleri ve gerektiğinde katkı vermeleri şarttır. Unutulmamalıdır ki; bir örgütün gücü ve başarısı örgütü oluşturan bileşenlerin ve üyelerinin yaptıkları katkı ile doğru orantılıdır.

3. Çözüm Önerileri

Veteriner Hekimlik ve Hayvancılık bir bütünün ayrılmaz iki parçası gibidir. Bugün pratikte somut biçimde görüldüğü gibi özellikle son iki yıl içinde hayvan üreticilerinin yaşadığı maliyet sorunu nedeniyle dişi damızlıkların kesilmesi ve işletmelerin kapanması veteriner hekimliğinde istihdamın ve hasta ziyaretlerinin azalması, alacak yükünün artması sonucunu doğurmuştur.

3.1. Hedef ve politikalar

- **Kamuda Etkin Bir Veteriner Hekimliği Otoritesi Oluşturulmalıdır:**

Uluslararası sözleşmelerin öngördüğü etkin, bütüncül, bağımsız, mobil, havza bazında sektörel olarak örgütlenmiş, merkez taşra bağı güçlü bir Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü çağdaş gereklere uygun olarak yeniden kurulmalıdır. Aşı Üretim Merkezleri ve Teşhis Laboratuvarlarının sayısı bölgesel dağılım göz önüne alınarak artırılmalıdır. Kamu veteriner hekimlerinin masa başında değil tam zamanlı olarak sahada çalışmaları sağlanmalıdır. Kuzu ve buzağılar ile annelerine doğumdan hemen sonra ve gebeliğin son döneminde yapılan aşı ve serumlar devletçe parasız olarak uygulanmalıdır. Cenevre Antlaşması gereği yasal altyapısı hala geçerli olan özerk yapıda Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'nün (**EK. 1**) en kısa sürede kurulması gereklidir. Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'nün ana hizmet birimleri;

- Hayvan Sağlığı ve Refahı Daire Başkanlığı,
- Gıda İşleri Daire Başkanlığı,
- Hayvancılık Daire Başkanlığı şeklinde yapılandırılmalıdır.

Bu Genel Müdürlüğün taşra teşkilatı ise iller bazında değil yeni oluşturulacak hayvancılık havzaları bazında bölge Müdürlükleri ve bağlı İl-İlçe Müdürlükleri şeklinde yapılandırılmalıdır. Taşra örgütünde çalışacak veteriner hekimler mesailerini masa başında değil, sahada hekimliğin gerektirdiği hizmetleri yaparak geçirmelidir. Serbest hekimlerin bulunmadığı bölgelerde gereken veteriner sağlık hizmetlerini vermelidir. Ayrıca oluşturulacak acil uyarı sistemi ve mobil teşhis laboratuvarları ile salgın hastalıklar anında teşhis edilip koruyucu aşılama hızlı bir biçimde yapılmalıdır. Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'nün Hayvancılık ve Veteriner İşleri Bakanlığı'na dönüştürülmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

- Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü bünyesinde mevcut daire başkanlıklarına ek olarak Yaban Hayvan Hastalıkları Daire Başkanlığı oluşturulmalıdır.
- Veteriner hekimlerin istihdam edildiği Sağlık Bakanlığı'nda Veteriner Halk Sağlığı Daire Başkanlığı ve onun altında Zoonoz Hastalıklar Şube Müdürlüğü kurulmalıdır.

- Belediyelerden büyükşehirlerde Veteriner İşleri Daire Başkanlıkları ve hayvan hastaneleri, diğer belediyelerde ise Veteriner İşleri Müdürlükleri kurulmalıdır.
- Bu birimlerin yeniden düzenlenmesi ve daha çok askeri veteriner hekim istihdam etmelerinin sağlanması gerekir.
- *Mesleki Örgütler Arasında Eşgüdüm Sağlanmalıdır:* TVHB Merkez Konseyi ve Veteriner Hekim Odaları ile birlikte genel amaçlı ve ihtisas derneği olarak faaliyet gösteren mesleki örgütlerin birlikteliğinin sağlanarak, sorunlarımızın tek ağızdan ve güçlü biçimde kamuoyuna aktarılması sağlanmalıdır. Bu örgütlerden, özellikle genel amaçlı ve ihtisas derneklerinin ilk aşamada bir platform halinde bir araya getirilerek hem aralarındaki hem de TVHB ile iş birliği ve eşgüdüm sağlanması gereklidir.
- *Türkiye Hayvan Yetiştiricileri Birliği Kurulmalıdır:* Gıda olarak kullanılan hayvanların tüm üreticilerini kapsayacak biçimde, görevleri arasında üretim, ıslah, ucuz girdi temini, ürünleri katma değer kazandırarak değerlendirme bulunan demokratik bir çatı örgütü kurulması gerekir. Bu çatının altında ürün ve ıslah bazlı örgütler yer alabilir. Tire Süt Kooperatifi bu konuda önemli bir örnektir. Ayrıca ırk bazlı ıslah birlikleri ile hayvansal ürünlerin girdi ve satış fiyatlarını belirleyecek yurt dışındaki board benzeri örgütler oluşturulmalıdır.
- *Veteriner Fakültesi Sayısı Azaltılmalıdır:* Yeni veteriner fakülteleri açılmamalı, daha önce açılan fakat öğretim elemanı ve fiziki kapasite eksikliği nedeniyle kaliteli veteriner hekimler yetiştiremeyen fakülteler yakınlarındaki gelişmiş fakültelerle birleştirilmelidir. Fakülteleşen giren öğrenci kontenjanının düşürülmesi, diğer bazı öğretim kurumlarında olduğu üzere öğrenci alımında başarı sıralaması getirilmesi, tercihen ilk 100.000 bin içerisinde öğrenci seçilmesi gerekmektedir. Üniversitelerin uzaktan öğretim yapan iki yıllık Veteriner Sağlık ve Laborant Programları kaldırılmalıdır.
- *Veteriner Hekimlerin Özlük Hakları ve Çalışma Koşulları Yeterli Hale Getirilmelidir:* Veteriner hekimlere yasalarla verilmiş olan sağlık sınıfında sayılma hakkı ödünsüz uygulanmalıdır. Kamuda ve serbest olarak çalışan veteriner hekimler "Sağlıkta Şiddet Yasası" kapsamına alınmalıdır. Halen çalışan ve emekli olan veteriner hekimlerin maaşları sağlık sınıfındaki eşdeğerleri düzeyine yükseltilmelidir. Veteriner hekimlere yıpranma payı yeniden verilmelidir. Serbest çalışan veteriner hekimlerin E-Reçete, Aşı Takip Sistemi (ATS), İlaç Takip Sistemi (İTS), ruhsat, spot ilaç gibi sorunları mutlaka çözümlenmelidir. "Veteriner Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği" hükümlerine göre uzmanlık eğitimi en kısa sürede başlatılmalıdır. Uzmanlık belgesi alan veteriner hekimlere; uzman kadrosu verilebilmesi için kadro cetvellerinde gerekli değişiklikler yapılmalıdır.
- *Devletin Ulusal ve Sürdürülebilir Bir Hayvancılık Politikası Olmalıdır:* Kırsal kalkınmanın lokomotif olan hayvancılık hükümetlerin yaz-boz tahtası olmaktan çıkarılıp sürdürülebilir ve bağımsız bir sektör haline getirilmelidir. Devlet Planlama teşkilatı yeniden yapılandırılarak ilgili üniversitelerin ve sivil toplum örgütlerinin katkılarıyla 5, 10 ve 50 yıllık planlar hazırlanmalıdır. Böylece üreticinin üretim sürecine fiyat ve pazar garantili olarak başlaması sağlanabilir.

İthalata dayalı hayvancılık politikaları terk edilerek yerli üretim özendirilmeli ve desteklenmelidir.

- *Üreticiler Örgütlenerek, Eğitilmelidir:* Mevcut örgütler üreticinin haklarını yeterince koruyamamaktadır. O nedenle hayvan üreticileri demokratik halk kooperatifleri çatısı altında örgütlenmelidir. Kooperatiflere üye olacak üreticilerde belli bir eğitimden geçme koşulu aranmalıdır. Kooperatifler devlet desteklerinin dağıtımını ve yerinde kullanımını denetlemeli; girdilerin ucuza temini ve ürünlerin ederine pazarlanması konularında üyelerine yardımcı olmalıdır. Ayrıca ırka özgü ıslah birlikleri oluşturulmalıdır.
- *Devlet Destekleri Yeterli Hale Getirilmelidir:* Desteklerin tutarı Gayri Safi Milli Hasılanın %2'sinden az olmamalıdır. Destekler işini iyi yapan küçük ve orta ölçekli işletmelere kooperatifler aracılığı ile verilmelidir.
- *Meralar Kaliteli Hale Getirilerek, İşgaller Önlenmelidir:* Meraların üzerindeki her türlü işgal kaldırılmalıdır. Büyükşehir yasası değiştirilerek köy tüzel kişilikleri yeniden oluşturulmalıdır. Meralar üretici kooperatifleri tarafından işletilip ıslah edilmelidir.
- *Hayvancılık Girdileri Ucuzlatılmalıdır:* Temel hayvancılık girdileri (fabrika yemi, mazot, elektrik, gübre, tohum, ilaç, aşı, donmuş boğa sperması) üzerindeki KDV ve ÖTV baskıları kaldırılmalı ya da azaltılmalıdır. Çiğ süt ve karkas et fiyatları güncel pariteler gözetilerek belirlenmelidir. Geçmişte üretici ve tüketici fiyatlarını dengelemede önemli işlevler görmüş olan Süt Endüstrisi Kurumu ile Et ve Balık Kurumu gibi genel müdürlükler yeniden kurulmalıdır. Fabrika yemi fiyatlarının artmasına neden olan soya ve mısır gibi yem hammaddeleri ithalatla değil yerli üretimle sağlanmalıdır.
- *Kaliteli Damızlık Gebe Düve ve Besilik Dana Üretimi Yeterli Hale Getirilmelidir:* Damızlık gebe düve ve besilik dana ihtiyacı ithalat yoluyla değil yerli kaynaklardan sağlanmalıdır. Ülke genelinde hastalıklardan arı damızlık gebe düve ve besilik dana üretim merkezleri kurulmalı ve devlet tarafından desteklenmelidir. Ayrıca, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı işletmelerde damızlık gebe düve, besilik dana ve kaliteli kaba yem üretilip kooperatifler vasıtasıyla üreticilere uygun fiyatlarla dağıtılmalıdır. Halk elindeki hayvanların ıslahı amacıyla suni tohumlama ve embriyo transferi gibi tekniklerin kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.
- *Köyden Kente Genç Nüfus Göçü Durdurulmalıdır:* Göç yüzünden köylerde hayvancılık yapacak genç nüfus gittikçe azalmaktadır. Göçü önlemek ve tersine çevirmek amacıyla köylerde kapatılan okullar yeniden açılmalı, sosyal donatı alanları oluşturulmalı, internete erişim kolaylaştırılmalıdır. Kadınlar ve gençler başta olmak üzere köyde hayvancılık yapanların sosyal güvenlik primleri devlet tarafından ödenmeli, sürü yöneticilerine verilen devlet desteği artırılmalıdır.

3.2. Yol Haritası (Kısa, orta ve uzun vadede sorunlara yönelik kamuoyu yaratmak ve yetkililerin dikkatini çekmek için yapılabilecekler)

Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan Türk Veteriner Hekimler Birliği'nin bulunduğu nokta ile ulaşmayı arzu ettiği durum arasındaki yolu tarif eden, vizyon ve misyonunun belirlendiği, paydaş analizleri ile meslek politikalarının yer aldığı stratejik plana gereksinim vardır.

Aşağıda Dünya Veteriner Hekimleri Birliği (WVA) tarafından yayınlanan mesleki politikardan esinlenerek, ülkemiz koşullarına uygun, sorunlara cevap verebilen, dünya ile uyumlu meslek politikaların yazılı doküman haline getirilmesine gereksinim vardır.

Yürürlükteki mevzuatın TVHB ne verdiği görev ve sorumlulukları kapsayacak şekilde, dünyadaki gelişmelere ve ülkemiz gerçeklerine uygun Stratejik Plan hazırlıklarına başlanmalıdır. TVHB'nin 5018 sayılı Kanun'da "*kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plan*" şeklinde tanımlanan stratejik planının hazırlanması ve uygulanması, TVHB'nin kurumsal kültür ve kimliğinin gelişimi ile güçlendirilmesine destek olacaktır.

Dünya Veteriner Hekimler Birliği'nin web sitesinde yayınlanan, aşağıda kısa açıklamaları bulunan politika belgelerinden yararlanılarak, gerekirse hepsi için, gerekirse değiştirilerek veya yeni başlıklarla politika belgelerinin oluşturularak, Büyük Kongre onayından sonra uygulamaya konulması şarttır.

- *Veteriner hekimliği eğitiminde yenilik yapmak için veteriner eğitimcilerinin hazırlanmasına ilişkin WVA Politikası*; Dünya Veteriner Hekimleri Birliği Veteriner Hekimliği eğitim kurumlarında Veteriner Hekimliği eğitim süreçlerinin yenilenmesi ve uyarlanması ihtiyacını kabul etmektedir. Veteriner Hekimliği öğrencilerini çağdaş uygulamalardaki ve diğer çalışma alanlarındaki zorluklara hazırlamak için iyi yapılandırılmış ve yeterli kaynaklara sahip Veteriner Hekimliği eğitim programlarına ihtiyaç vardır.
- *Birinci Gün Yeterliliklerine İlişkin WVA Politikası*; Yeni mezun veteriner hekimlerin toplumun beklentilerine uygun performans gösterebilmeleri gerekmektedir. Veteriner hekimler hayvanlar, hayvan sahipleri ve toplum arasındaki ilişkide merkezi bir rol oynamaktadır.
- *Veteriner Hekimlerin Yeminine İlişkin WVA Politikası*; WVA Veteriner Eğitimi Çalışma Grubu ilk olarak 2019 yılında aşağıdaki Model Veteriner Yemini'ni geliştirdi ve Konsey onayladı.
- *Veteriner Hekimliği Sürekli Eğitimi ve Mesleki Gelişimin Uygulanmasına İlişkin WVA Politikası*; WVA, Veteriner Hekimliği müfredatında edinilen Birinci Gün bilgi, beceri, deneyim, tutum ve davranışları temel alan ve tamamlayan Sürekli Eğitim ve Mesleki

- Gelişimin (CEPD) veteriner hekimlerin ve veteriner yardımcı profesyonellerinin eğitimlerini geliştirmelerine, iyileştirmelerine, hayvanlara ve sahiplerine yüksek kalitede hizmet sunmalarına olanak tanır.
- *Veteriner Hekim Yardımcı Personellerine İlişkin WVA Politikası*; Veteriner yardımcı personelleri görevlerini bir veteriner hekimin rehberliği veya yönlendirmesi altında veya bir veteriner sağlık ağı dahilinde yürütmelidir.
 - *Tek Sağlık Eğitimine İlişkin WVA Politikası*; WVA, Tek Sağlık kavramının Veteriner Hekimliği eğitiminde mevcut olması gerektiğini kabul etmektedir. WVA, Veteriner Hekimliği okullarını müfredat boyunca Tek Sağlık zihniyetiyle multidisipliner ve işbirlikçi bir yaklaşım yürütmeye teşvik eder.
 - *Bir veteriner hekimin belirlenmesine İlişkin WVA Politikası*; Yalnızca uygun eğitim ve öğretimi tamamlayarak, yeterliliğe sahip olanlar, veteriner doktor, veteriner hekim, veteriner cerrah veya veteriner hekimliğin mesleki uygulamasını yapma hakkına sahip olduklarını ifade eden unvanları kullanabilir.
 - *Yaban Hayatının Bozulması ve Ticaretiyle İlişkili Olarak Zoonozların Ortaya Çıkışına İlişkin WVA Politikası*; Zoonotik hastalıkların ortaya çıkışı acil bir küresel sağlık ve uluslararası güvenlik sorunudur. Zoonotik hastalık bulaşması, yaban hayatı kökenli gıdaların tüketimi de dahil olmak üzere, insan-hayvan etkileşimleriyle ilişkilidir. Yani zoonotik hastalıkların ortaya çıkışı, genellikle yaban hayatı habitatlarının değiştirilmesi ve bozulmasıyla bağlantılı olarak artan insan-yaban hayatı etkileşimleriyle ilişkilidir.
 - *Sistiserkoz ve Kistik Ekinokokkozis (Hidatidoz) Konusuna İlişkin WVA Politikası*; Veteriner hekimler ve veteriner yardımcı profesyonelleri, *T. solium* ve *E. granosus*'un halk sağlığı risklerinin azaltılmasında ve ortadan kaldırılmasında kilit rollere sahiptir. Veteriner hekimler, özellikle sistiserkozis ve kist hidatiğinin endemik olduğu bölgelerde olanlar, enfekte organların daha sonraki işlemlerden çıkarılmasını ve başıboş köpeklerin veya diğer hayvanların erişemeyeceği tesislere atılmasını sağlamak için sıkı et muayenesi ve etkili imha prosedürlerini içeren hijyenik kesim uygulamalarının sıkı bir şekilde uygulanmasını desteklemelidir. .
 - *Köpek Aracılı Kuduz İlişkin WVA Politikası*; WVA, köpeklerden kaynaklanan kuduzun tamamen önlenilebilir bir hastalık olduğu ve veteriner hekimlerin insan sağlığı, hayvan sağlığı ve refahına yönelik bu riskin ortadan kaldırılmasında önemli bir role sahip olduğu görüşünü desteklemektedir.
 - *Leishmaniasis hakkında WVA Politikası*; Leishmaniasis, 5 kıtada yaklaşık 98 ülkede görülen, ihmal edilmiş tropikal bir hastalıktır.
 - *Biyomedikal Araştırmalarda Hayvanların İnsani Bakımına İlişkin WVA Politikası*; Her ülkenin, araştırma hayvanları için minimum bakım standartlarını belirleyen kendi düzenleyici çerçevesi olsa da veya olması gerekse de, WVA, biyomedikal araştırmalarda

- hayvanların uygun bakımını ve refahını sağlamak için bazı zorunluluklar olduğunu savunmaktadır.
- *Teletıp Konusunda WVA Politikası; Dünya Veteriner Hekimleri Birliği;* telekomünikasyon teknolojisindeki ilerlemeleri ve bunun Veteriner Hekimliği uygulamaları üzerindeki etkisini kabul etmektedir.
 - *OIE ve WVA ortak basın açıklaması;* Kovid-19 ve Veteriner Hekimliği İşinin Temel İş Olarak Tanımlanması; Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (OIE/WOAH) ve WVA, Kovid-19 salgını çerçevesinde Veteriner Hekimliği mesleğinin halk sağlığına yönelik rol ve sorumluluklarına ortaklaşa dikkat çekiyor. Gıda güvenliği, hastalıkların önlenmesi ve acil durum yönetimi sürekliliği sağlamanın anahtarı olan spesifik Veteriner Hekimliği faaliyetlerini vurgulamaktadırlar.
 - *Hayvan Refahında Veteriner Hekimlerin Rolüne İlişkin WVA Politikası;* hayvan refahı biliminin dinamik ve çok disiplinli bir alan olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Uygulaması, hayvanların fiziksel ve zihinsel refahına yönelik bilimsel ve etik yükümlülükleri içerir ve aynı zamanda insanların sosyal ve kültürel ihtiyaçları açısından da etik çıkarımlara sahiptir.
 - *Çiftlik Hayvanlarında Ağrı Yönetimine İlişkin WVA Politikası;* Çiftlik hayvanlarının refahını iyileştirmek için uygun ağrı tanıma ve yönetimi kritik öneme sahiptir. WVA, üyelerini kendi ülkelerinde veya bölgelerinde çiftlik hayvanlarının refahının daha iyi korunmasını savunmaya çağırıyor.
 - *Atların Biyolojik ve Tedavi edici Maddelerin Üretiminde Kullanımına İlişkin WVA Politikası;* Atlar genellikle insanlarda ve diğer hayvanlarda çeşitli koşulları tedavi etmek veya önlemek için biyolojik ve terapötik ürünlerin üretiminde kullanılır. İnsanların bakımı altındaki tüm hayvanların refahı en yüksek önceliğe sahip olmalıdır. Bu nedenle WVA, etik ve refahın ön plana çıktığı genel alanın güncel ve şeffaf yönetimini talep ediyor
 - *Uygunsuz Şekilde Agresif Köpeklerin Kontrolüne İlişkin WVA Politikası;* WVA, uygunsuz şekilde saldırgan veya kötü niyetli köpeklerin insanlar ve diğer hayvanlar için önemli bir tehdit oluşturduğunun bilincindedir.
 - *Hayvan ve İnsan Sağlığını Geliştirmek İçin Hayvan Aşılamalarına İlişkin WVA Politikası;* Aşılama, koruyucu veteriner hekimlikte, hayvan sağlığı ve refahının geliştirilmesinde ve insanların birçok zoonotik patojene maruz kalma riskinin azaltılmasında önemli bir rol oynar. Tarihsel olarak aşılamaya uygulamaları ve aşılamaya protokolleri, yaşamı tehdit eden birçok hastalığın görülme sıklığının önemli ölçüde azaltılmasına katkıda bulunmuştur. WVA, uygun aşılamaya programlarını çevreleyen hasta eğitimini artırmak için veteriner hekimlerin kullanımına yönelik eğitim materyalleri geliştirerek, aşı farmakolojisi ve immünolojisi konusunda bilimsel anlayışı ilerletmek için yeterli kaynakları sağlamak

amacıyla diğer sağlık meslekleriyle iş birliği yaparak, bulaşıcı ve zoonotik hastalık riskini azaltmak için hayvanların aşılanmasının değerinin teşvik edilmesini destekler.

- *Antimikrobiyallerin sorumlu kullanımına İlişkin WVA Politikası*; Hayvanlar için antimikrobiyallerin bulunabilirliği ve kullanımı, iyi hayvan sağlığı ve refahını sağlamak için çok önemlidir. Bununla birlikte, insanlarda olduğu gibi antimikrobiyallerin hayvanlarda da uygunsuz kullanımının, insan ve hayvan sağlığını olumsuz etkileyebilecek antimikrobiyal direncin (AMR) gelişmesine katkıda bulunabilmesi riski vardır.
- *Hayvan Sağlığında Antimikrobiyallerin Sorumlu Kullanımına İlişkin Mevcut Kılavuzların Listesi – Revizyon 6 – Eylül 2020*; Antimikrobiyallere karşı artan direnç, insanlar, hayvanlar ve çevre için bir tehdittir. Bu giderek artan küresel bir endişedir ve dünyadaki birçok ÷lke, Antimikrobiyal Direncin (AMR) gelişmesiyle mücadele etmek için halihazırda önlemler almıştır.
- *Uluslararası Ketamin Planlamasına Karşı WVA Politikası*; Ketamin, veteriner hekimlikte anestezi ve immobilizasyon için önemli bir ilaçtır. Ancak, uluslararası kuruluşlara, psikotrop maddelere ilişkin 1971 BM Sözleşmesi'nin planlı maddesi haline getirilerek kullanımının kısıtlanması yönünde öneriler sunulmuştur. WVA, ketaminin uluslararası kontrolüne şiddetle karşı çıkıyor, çünkü bu, ketaminin artık veteriner ve tıp pratisyenlerinin klinik kullanım için mevcut olmamasına yol açabilir. Coğunlukla mevcut tek enjekte edilebilir anestezik ilaç olduğundan, kullanımını uluslararası planlanmış bir ilaç olarak sınırlandırılmamalıdır.
- *Veteriner İlaçlarının Mevcudiyetine İlişkin WVA Politikası*; Veteriner ilaçları hayvan sağlığı ve refahı için çok önemlidir. Buna karşılık, hayvan sağlığı ve refahı insan sağlığını ve refahını etkiler çünkü insanlar yiyecek, lif, iş, eğlence ve arkadaşlık için hayvanlara bağımlıdır. Daha geniş bir bağlamda hayvan sağlığı, gıda güvenliğinin, halk sağlığının, gıda güvenliğinin ve insanların yeterli beslenmesinin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olur. Yüksek kaliteli farmasötiklerin doğru kullanımı ve bunlara erişim ile bu ilaçların sipariş edilmesi, reçetelenmesi ve dağıtılmasının uygun şekilde denetlenmesi, tüm hayvan sağlığı paydaşlarının ortak kaygılarıdır ve veteriner profesyonelleri ve yardımcı profesyoneller için sürekli mesleki gelişimin odak noktası olmalıdır. Veteriner ilaçları katı kurallar çerçevesinde üretilmeli ve yalnızca ulusal veya bölgesel otoriteler tarafından düzenlenen ve değerlendirilen sıkı bir kalite güvence değerlendirmesinden geçtikten sonra lisanslanmalı veya tescil edilmeli ve kullanım için onaylanmalıdır. Ek olarak, bu tür bir düzenlemeye izin veren mevzuat, yetkili kişiler tarafından yürüt÷len çalışmalar yoluyla elde edilen bilimsel kanıtlara dayanmalıdır:
- *Su Ürünleri Sağlığında Veteriner Hekimlerin Rolüne İlişkin WVA Politikası*; Su ürünleri yetiştiriciliğinin küresel gıda zincirinde büyümesi ve su ürünleri yetiştiriciliğinde kullanılan ilaçların çevre kirliliğine ilişkin endişelerinin artması, hayvan sağlığı hizmetlerinin mümkün olan en yüksek kalitede sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

- *Gıda Güvenliği ve Beslenme Konusuna İlişkin WVA Politikası*; Veteriner hekimler hayvanların sağlığını ve refahını yönetir, hayvan hastalıklarını teşhis eder ve hayvanların, insanların ve çevrenin sağlık ve refahını etkileyen diğer birçok hizmeti sağlar.
- *Gıda Güvenliğinde Veteriner Hekimlerin Rolü Konusuna İlişkin WVA Politikası*; Veteriner Hekimliği mesleğinin hayvansal kaynaklı gıda güvenliğine katkısı WVA tarafından iyi tanınmakta ve değer verilmektedir.
- *Veteriner Hekimliği Mesleğinin Tek Sağlık ve EcoHealth Girişimlerindeki Rolüne İlişkin Incheon'un WVA Bildirgesi*; WVA Konseyi 10 Aralık 2017'de Veteriner Hekimliği Vizyon Bildirgesini, Veteriner Hekimliği Mesleğinin Tek Sağlık ve EkoSağlık Girişimlerindeki Rolüne ilişkin Incheon'un WVA Bildirgesi olarak kabul etti. 2050'nin veteriner hekimliği mesleği, Tek Sağlık ve EcoHealth girişimlerinde yüksek beceriye sahip, eğitilmiş ve güvenilir uzmanlığa sahip olacak.
- *Veteriner Hekimliği Yasal Organlarına İlişkin WVA Politikası*; Dünya Veteriner Hekimler Birliği tüm veteriner hekimlerin, Veteriner Hekimliği mesleğini icra ettikleri yargı yetkisi veya bölgenin kanunlarına göre kurulmuş olan yasal Veteriner Hekimliği Kurumunun otoritesine tabi olması gerektiğini savunmaktadır.
- *Afetler ve Acil Durumlarda Hayvan Nüfusunun Azalmasına İlişkin WVA Politikası*; Son olaylar, tedarik zincirlerini bozabilecek pandemiklerin, felaketlerin, ihbarı zorunlu hastalık salgınlarının ve diğer acil durumların hayvan popülasyonunun azaltılmasını gerektirebileceğini göstermiştir. Hayvan popülasyonunun azalmasını gerektiren durumlara yönelik planlama, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde afet hazırlığının bir parçası olmalıdır.
- *Küresel İklim Değişikliği Acil Durumuna İlişkin WVA Politikası*; Veteriner hekimler, hayvan sağlığı ve refahı ile halk sağlığının savunucusu olarak ekosistem sağlığını koruma ve iklim değişikliğini en aza indirmek için eylem talep etme sorumluluğuna sahiptir. Küresel çapta veteriner hekimler, kaynakların (yem, gübre ve hayvansal yan ürünler) kabul edilebilir kullanımı ve tıbbi atıkların uygun şekilde işlenmesi konusunda tavsiyelerde bulunmak dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, iklim değişikliğinin hafifletilmesine ve çevrenin korunmasına birçok şekilde aktif olarak katkıda bulunmaktadır.

3.3. İş Birliği Yapılacak Kuruluşlar

Türk Veteriner Hekimler Birliği'nin Veteriner Fakülteleri, Tarım ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği ve Belediyeler, Hayvancılıkla İlgili Örgütler, Meslek Odaları, Mesleki Dernek ve Vakıflar ile Sendikalarla iş birliğini geliştirmesi ve yaygınlaştırması gerektiği düşünülmektedir.

4. Sonuç

Türkiye’de veteriner hekimliği ve hayvancılık günümüzde üç büyük tehdit ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yukarıda da belirtildiği üzere kimi ülkeler ve uluslararası vakıflar tarafından dayatılan yoğun emperyalist tehdittir. İkinci tehdit dünyada son yıllarda artma eğilimi gösteren iklim değişikliği ve kuraklık krizidir. Üçüncü tehdit ise daha çok ülkemizi ilgilendiren köyden kente genç nüfus göçüdür.

Bu büyük resmi görmeden ikincil sorunlara odaklanmak bizleri kısa süreli çözümlere ulaştırırsa da geleceğe dair beklentilerimizi karşılamayacaktır. Ancak bu tehditlere karşı meslek olarak tek başına mücadele etmek hiç de kolay değildir. Kanımızca bu konuda yapılacak ilk iş Türk Veteriner Hekimleri olarak birlik ve beraberlik içinde olmamızdır. Bunun yolu ise TVHB Merkez Konseyi, Oda’lar ve Vakıf, 18 ihtisas derneği ve 14 genel amaçlı dernek ve bir de sendika olmak üzere toplam 91 sivil örgüt çatısı altında toplanmış her dünya görüşünden veteriner hekimlerin birlikte hareket etme becerisini gösterebilmelerinden geçer. Kökü tarihin derinliklerine kadar uzanan, geçmişı şan ve şereflerle dolu kutsal mesleğimizin er ya da geç bu beceriyi göstereceğine yürekten inanıyoruz.

Kısaltmalar

AMR	:	Antimikrobiyal Direnç
ATS	:	Aşı Takip Sistemi
BM	:	Birleşmiş Milletler
CEPD	:	Continious Education and Professional Development Sürekli Eğitim ve Mesleki Gelişimin
DKMP	:	Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
ESK	:	Et ve Süt Kurumu
İTS	:	İlaç Takip Sistemi
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
NGO	:	Non-Govermental Organisations Devlet/Hükümet Dışı Örgütler
WOAH	:	World Office of Animal Health Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü
ÖTV	:	Özel Tüketim Vergisi
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
TİGEM	:	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TJK	:	Türkiye Jokey Kulübü
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜBİTAK	:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TVHB	:	Türk Veteriner Hekimleri Birliği
VHO	:	Veteriner Hekimler Odası
WVA	:	World Dünya Veteriner Hekimleri Birliği

Ekler ve Kaynaklar

1. Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünün yapılanma önerisi.

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Mesleki Etik ve Mevzuat Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan: Ahmet KOÇAK
Başkan Yardımcısı: Doç. Dr. Gökhan ASLİM
Raportör: Melike BAYSAL
Sevtap KUTBEK
Üyeler: M. Nevzat ALGAN
Volkan TOKER
Doç. Dr. İlknur PİR YAĞCI
Güven Türker ARIK
Buse ÖZYILDIRIM GÜLHAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi	2
2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar	2
2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi	3
3. Çözüm Önerileri	16
3.1. Hedef ve Politikalar	23
3.2. Yol Haritası	26
3.3. İş Birliği Yapılacak Kuruluşlar	27

1. Giriş

Etik, ahlaki bakımdan iyi ve kötü, doğru ve yanlış, adil ve adil olmayan durumları inceler. Ahlaki değerler felsefesi olarak da adlandırabileceğimiz ve felsefe etkinliğinin belli başlı dallarından biri olan etik, insanlığın sorunlarının çağımızda yeni boyutlar kazanması ile daha da önemli hale gelmiştir. Ahlaki değerler, insanın tutum ve davranışlarına yönelik istek ve dileklerden oluşmaktadır. Bu açıdan insanlar arasında ortaya çıkan sorunlar, en eleştirel biçimde etik alanında tartışılmaktadır. Veteriner hekimliği uygulamaları ve bu alandaki her türlü araştırmalar sırasında yaşanan ahlaki değer sorunu ise “*Veteriner Hekimliği Etiği*” alanında ele alınmaktadır.

Veteriner hekimliğinde meydana gelen hızlı değişim ve gelişim birçok etik sorunu da beraberinde getirmiştir. II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde hayvanların deneylerde kullanımını artmış ve 1960'lı yıllarda üst seviyeye ulaşmıştır. Hayvanların sadece “*ekonomik değere sahip varlıklar*” oldukları şeklindeki yaklaşımlar, “*hayvanları koruma*” düşüncesiyle çakışmaya başlamıştır. Sosyal ve rekreatif nedenlerle 1960'lı yıllarda hayvan arkadaşlığı, kedi, köpek, kuşlar ve egzotik hayvanlara gösterilen ilginin de arttığı görülmüştür. “*İnsanların hayvanlara karşı sorumluluğu olmalı*” fikrinden “*hayvan haklarına*” kadar uzanan düşünceler veteriner hekimliği etiğinin önemini ve sorumluluğunu daha da arttırmıştır. Son yıllarda veteriner hekimlikte görülen çok büyük bilimsel-teknik değişiklikler (klonlama, genetiği değiştirilmiş organizmalar, embriyo transferi, cinsiyet tayini vb.), hayvan hakları ve refahına verilen önem veteriner hekimliği etkinliğindeki geleneksel etik sorunları ve değer sorunlarını farklı boyutlara taşımıştır.

Bilginin hızla artması, teknolojinin bilimsel çalışmalara yönlendirilmesi, bu çalışmaların etkisi ile endüstri destekli çalışmaların artması, veteriner hekimliği hizmetlerindeki değişim ve gıda, tarım ve hayvancılık politikalarındaki değişim, hayvan sahiplerinin daha bilinçli olması, hayvan hakları ve refahı gibi kavramlar etiğin giderek önem kazanmasına neden olan diğer nedenler olarak sıralanabilir.

Her meslek az ya da çok belirgin olan kendi meslek ahlakını ya da ait olduğu zümrenin ahlakını üretir ve bu normlar, bu mesleği seçip uygulayan bireyleri yakından ilgilendirmektedir. Meslek ya da zümre onuru da meslek etiğinin alanlarına özgü kurallara sıkı sıkıya bağlıdır ve bu kurallara uymayanlar sadece kendi prestijine değil, mesleğine de önemli zararlar vermektedir.

2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi

2018 yılında düzenlenen IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayında özellikle üzerinde durulan konular özetle şu şekilde olmuştur;

- III. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayından IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayına kadar geçen süreçte yapılamayanlar,
- Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dallarında öğretim üyesi eksikliği,
- Etik ve mevzuat derslerinin başka alanlarda uzmanlığını yapmış hocalar tarafından verilmesi,
- Etik ve Mevzuat konusunda ders saatlerinin yeterli seviyeye ulaştırılması,
- 6343 Sayılı Kanun'da ve ona bağlı olarak çıkartılan Uygulama Yönetmeliğinin günümüz şartları doğrultusunda güncellenmesi/revize edilmesi,
- Mesleki aidiyet duygusunun gelişmesi adına yapılabilecek faaliyetler,
- Sosyal medya ortamlarında yapılan paylaşımlar.

2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar

IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayından günümüze kadar gelen süreçte etik açısından değerlendirildiğinde anabilim dallarında öğretim üyesi eksikliklerin giderilemediği, bu konudaki derslerin hala konusunda uzman olmayan akademisyenler tarafından verildiği görülmüştür.

Mesleğimizi ilgilendiren etik ve yasal durumlarda görüş alınabilmesi adına TVHB bünyesinde oluşturulan "Etik ve Mevzuat Komisyonu"nun etkin bir şekilde kullanılmadığı görülmüştür.

Mevzuat konusunda çeşitli konularda hak kayıplarının artarak devam ettiği, yapılan yasal düzenlemelerde TVHB ve Odalar tarafından destek sağlansa da genel anlamda yararlı olmadığı, mesleğe olumlu yansımadağı görülmüştür.

Özellikle üzerinde durulan 6343 sayılı Kanunun ve Uygulama Yönetmeliğinin güncellenmesi / revize edilmesi konusunda nasıl bir yol haritası çizilmesi gerektiği, bu doğrultuda net adımlar atılmadığı ve çeşitli nedenlerle değişikliğe gidilmesinden kaçınıldığı belirlenmiştir.

2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi

ETİK

i. Mesleki etik kavramının ülkemizde veteriner hekimler arasında veteriner fakültesinden itibaren ilgi görmesi ve içselleştirilmesi gerekmektedir. Eğitim sırasında yeteri kadar ilgi görmediği ve içselleştirilmediği takdirde meslek icrası sırasında etik ve deontolojik problemler yaşanmakta, bu da sonradan bir farkındalığa sebebiyet vermektedir. Ancak bu şekilde edinilen farkındalık geç kazanılmış bir profesyonel donanımdır.

ii. Veteriner hekimlerin ve öğrencilerin makam, para, unvan gibi maddi kazanımlara ulaşmak için değer kavramını ihmal edemeyeceklerini, erdemli olmayan davranışların kabul edilemez olduğunu bilmeleri, daha da önemlisi bunu içselleştirmeleri gereklidir. Ayrıca ülkemizde birçok ilde politik malzeme yapılarak ve çevre illerle yarışmacı zihniyet nedeniyle kontrolsüz bir şekilde veteriner fakültelerinin açılması, açılan bu fakültelerin gerek eğitim kadrolarının gerekse altyapı eksikliklerinden kaynaklı eğitim kalitesinin düşmesi, birçok yeni mezun meslektaşımızın ekonomik kaygı yaşamaması, veteriner hekimliği hizmetlerinin özelleşmesi ile beraber hayvan sahipleri ile yaşanan diyalogun zamanla esnekleşmesi, hasta tedavi aşamasında belli uygulamaların hayvan sahiplerine bırakılması nedeniyle hayvan sahiplerinin hatalı olarak veteriner hekimlik alanına girmeleri, gelişen teknoloji ile bilgiye kolay ulaşılabilir olması, sosyal medya kullanımının artması ve kontrolünün sağlanamaması, gıda, tarım ve hayvancılık politikalarındaki değişim, mesleki rekabet ortamının yaratılması, hayvan hakları ve refahı gibi kavramlar etiğin giderek önem kazanmasına neden olan diğer unsurlar olarak sıralanabilir.

iii. Veteriner hekimliğinde mesleki etik; veteriner hekimlerle ve onlarla ilişki içerisinde olan öğrenciler, teknik personel, hayvan sahipleri, veteriner hekimler gibi bireyler arasında yaşanan değer sorunlarını ele alır. Veteriner hekimlerin bu çerçevede nasıl davranmaları gerektiğini ortaya koymak amacıyla, dünyanın birçok ülkesinde yetkili merciler ve veteriner hekimliği ile ilgili uluslararası kuruluşlar tarafından bazı kurallar ortaya konmuştur. Dünya Veteriner Hekimleri Birliği "*Mesleki Etik Prensipleri*" başlığıyla bir kurallar bütünü ortaya koyarken, TVHB bu kuralları "*Veteriner Hekimliği Meslek Etiği Kuralları*" şeklinde yazılı etik kod metni haline getirmiş ve yürürlüğe koymuştur. Ancak günümüzde bununla ilgili herhangi bir uygulama yapılmadığı sadece teorik olarak mevcut olduğu görülmektedir.

iv. Türkiye’de veteriner hekimliği eğitiminin genel sorunları etik eğitimini de etkilemektedir. Toplumun hemen her kesiminde etik eğitiminin önemi vurgulanırken birlikte, bu alanda eğitici kadroların yetersizliğini gidermeye yönelik politikaların geliştirilmemesi bu konuda önemli bir açmazı neden olmaktadır. Bugün ülkemizde eğitim–öğretim sürdüren mevcut veteriner fakültelerinden Adnan Menderes, Afyon Kocatepe, Ankara, Cumhuriyet, DokuzeYLül, Dicle, Erciyes, Fırat, Harran, İstanbul Cerrahpaşa, Mehmet Akif Ersoy, Ondokuzmayıs, Selçuk, Tekirdağ Namık Kemal, Uludağ (15 Fakülte) Veteriner Fakültelerinde bu dersi verebilecek lisansüstü düzeyde eğitim almış, konusunda uzman öğretim elemanları

bulunmaktadır. Aksaray, Atatürk, Balıkesir, Bingöl, Çukurova (Ceyhan), Kafkas, Kastamonu, Kırıkkale, Muğla Sıtkı Koçman (Milas), Mustafa Kemal, Necmettin Erbakan, Siirt, Yozgat Bozok, Yüzüncü Yıl (14 Fakülte) Üniversitesi Veteriner Fakültelerinde ise “meslekî etik” ve “mevzuat” derslerini verebilecek, konusunda uzman akademisyenlerin bulunmadığı görülmektedir. Tablo bu şekilde olunca veteriner hekimliği etiği ve mevzuatı dersleri öğretim elemanı olmayan fakültelerimizin önemli bir kısmında ya hiç verilmemekte ya da konusunda uzman olmayan akademisyenler tarafından verilmektedir.

v. Fakültelerimizde etik ve mevzuat konusunda verilen ders saatlerinin yetersizliği de göze çarpan bir başka konudur. Durum böyle olunca da verilmek istenen müfredat bilgisinin çok yeterli ol(a)maması söz konusu olup, önemli bir sorun olarak göze çarpmaktadır.

vi. 9 Temmuz 1994 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Veteriner Hekimliği Deontoloji Yönetmeliği” meslek etkinliklerinde veteriner hekimlerin görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiş ve düzenlenmiştir. Bu yönetmelik ile veteriner hekimlerin mesleklerini uygularken göz önünde bulundurmaları istenen ilkeler; “Genel Kurallar”, “Hasta Sahibi ve Halkla İlişkiler”, “Meslektaş ve İlgili Mesleklerle İlişkiler”, “Muayenehane, Poliklinik, Klinik, Hastane ve Laboratuvar Açılması ve İşletilmesi” genel başlıkları altında düzenlenmiştir. Bu yönetmelik ve içeriği 13 Eylül 2006 tarih ve 26288 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan “Türk Veteriner Hekimleri Birliği Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Yönetmeliği” Sekizinci Bölümü “Deontoloji” başlığı altına (Madde 62–112) içeriğine dokunulmadan aynen alınmış, ancak Deontoloji Yönetmeliği de bu şekilde yürürlükten kaldırılmıştır. Uygulama Yönetmeliği'nin yayımlanması ile yürürlükten kaldırılan Deontoloji Yönetmeliği'nden başka, 24 Eylül 2000 tarihli ve 24180 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Türk Veteriner Hekimleri Birliği – Veteriner Hekim Odaları Soruşturma, Yargılama Yöntemleri ve Veteriner Hekimliği Disiplin Yönetmeliği” de aynı yönetmelik kapsamında Bölüm 10 (Madde 114–132)'da yer verilerek yürürlükten kaldırılmıştır.

vii. Başbakanlık tarafından 25 Mayıs 2004 tarihinde 5176 sayılı Kanunla, “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” oluşturulmuş ve günümüzde Cumhurbaşkanlığı uhdesinde faaliyetlerini aktif bir şekilde sürdürmektedir.

MEVZUAT

i. Veteriner hekimlerin meslek icrası sırasında karşılaştıkları şiddet olaylarında yaşanan artış.

Veteriner hekimler kamu-özel sektör ayrımı olmaksızın 6343 sayılı “Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun” kapsamında ve diğer ilgili mevzuatta belirtilen görevlerini yaparak hayvan sağlığı halk sağlığı ve gıda güvenliği alanlarında sağlık hizmeti vermektedirler.

6343 sayılı Kanunun 5. Maddesinde “Veteriner hekimlerin vazife ve yetkileri” aşağıda yazılı fıkralarda gösterilmiştir:

a) Hayvanları muayene, hayvan hastalıklarını tedavi etmek ve hayvanlar üzerinde muktedir olabildiği her türlü ameliyatı yapmak, ihtisası icap ettiren ahvalde ise mütehassıs (Veteriner hekim) e müracaatı tavsiye eylemek;

b) Hayvanların vasıfları ve sağlık durumları hakkında rapor vermek;

c) Kara ve deniz hayvanlarından elde edilen gıdai, sınai maddelerle mamullerini, hayvan yemi olarak kullanılan maddelerin muayene ve ihtisas sahibi ise tahlil etmek;

d) (Veteriner hekim) likte tatbik olunan her türlü aşı, serum, biyolojik maddelerle müstahzaratı (ihtisas sahibi olmak ve bu maksatların tahakkuku için tedvin olunmuş hususi kanunların hükümlerine uymak şartıyla) ihzar, muayene, tahlil eylemek ve bu gibi hususatta rapor verebilmek;

e) Eczanesi bulunmayan yerlerde hayvan hastalıklarında kullanılan her nevi aşı, serum, müstahzar ve biyolojik maddeleri muhtevi bir ecza dolabı tesis eylemek ve bu ilaçları satabilmek;

f) Memleket hayvancılığının ıslah ve inkişafını engelleyici hareketleri ve bulaşıcı hayvan hastalıklarını görür veya işitirse en kısa bir zamanda keyfiyetten resmi makamları haberdar etmek ve istilai mahiyet arzeden vakayide ise derhal muktedir olabileceği önleyici tedbirlere girişmek ve zootekni sahasında haiz olduğu ilmi salahiyetini kullanmak.

Veteriner hekimlerin ve yardımcı hayvan sağlığı personelinin can güvenliği (hakaret, tehdit ve darp edilme, öldürülme) nedeniyle görevlerini yapamaması halinde; Veteriner hekimlik hizmetlerinin çok kısa süre de olsa akamete uğraması birçok yönden telafisi mümkün olmayan tehlike ve zararlara neden olabilmektedir. Yakın zamanda en büyük örneklerinden birini yaşadığımız zoonoz (hayvanlardan insanlara bulaşan) hastalıklardan biri olan Covid 19 pandemisi başta olmak üzere güncel ve büyük halk sağlığı sorunlarımız olan; Tüberküloz, Bruselloz, Salmonelloz, Kuduz, Kist hidatik gibi 200'den fazla hastalıkla vatandaşlarımızın karşı karşıya kalma riskini arttırmaktadır. Aynı zamanda hayvanların yetersiz aşılama ve tedavi eksiklikleri de hem bireysel hem de salgın hastalıklara neden olarak, hayvansal üretim, gıda güvenliği, gıda arz güvenliğini tehdit etmektedir. Savaşlar, pandemiler, nedeniyle sık olarak gündeme gelen; Salgın hastalıklar, sağlıklı ve yeterli gıdaya erişim, yetersiz hayvansal protein tüketimi sorunları yönünden bir Milli güvenlik sorununu da gündeme getirmektedir.

Diğer yandan veteriner hekimler, uyguladıkları tüm tedavilere rağmen iyileşmeyen/ölen hayvanların sahipleri tarafından son yıllarda çığ gibi artan biçimde şiddet olayları ile karşı karşıya kalmaktadır. İnsan sağlığında olduğu gibi, eşi benzeri bulunamayan ve maddi olarak telafi edilemeyen sağlık ve can kayıpları nedeniyle diğer meslek mensuplarına oranla daha fazla risk altındadırlar.

Görevini yaparak halk sağlığını korumaktan başka amacı olmayan meslektaşımız Volkan Lale'nin 2022 yılında şehit edilmesi ve benzer mahiyetteki sayısız birçok üzücü hadise, veteriner hekimlerin görevlerini icra ederken diğer meslek mensuplarına göre daha fazla risk

altında olduklarını ve kamu yararı açısından özel hükümlerle genelden daha fazla korunmaları gerektiğinin ispatı niteliğindedir.

Veteriner hekimlik mesleğinin halk sağlığı alanında yürüttüğü faaliyetler kamu hizmetidir. Geline nokta veteriner hekimler toplum sağlığını hiçe sayan kişiler tarafından tehdit ve şiddete maruz kalmaktadır. Bu sebeple veteriner hekimlerin şiddete karşı caydırıcı kanunlarla birlikte koruyucu tedbirlerle korunması aynı zamanda halk sağlığının da korunması anlamına gelmektedir.

ii. Veteriner hekimlerin özlük hakları

Fiili hizmet zammının amacı, normal çalışma şartlarına göre daha zor şartlarda ve riski daha yüksek işlerde çalışanlara, işin zorluk ve risk derecesine göre yıllık olarak verilen ilave çalışma süresidir. Sağlıkla ilgili meslekleri ve sağlık hizmetleri de bu anlamda oldukça yıpratıcıdır ve yüksek risk içermektedir.

Geçmiş dönemde veteriner hekimler, salgın, bulaşıcı ve paraziter hayvan hastalıkları ile mücadele hizmetleri kapsamında, mülga 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu hükümleri çerçevesinde “*fiili hizmet zammı*” verilmesi gereken riskli çalışma alanları kapsamında değerlendirilmiş ve bu alanlarda görev yürüten veteriner hekimlere 2008 yılına kadar, her yıl için iki ay süre ile fiili hizmet zammı verilmiştir. Mülga 5434 sayılı “*Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu*” yerine yürürlüğe konulan 5510 sayılı “*Sosyal Güvenlik Kanunu*”nun 40. maddesinde de aynı hüküm yer almıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi 2006 yılında, 5510 sayılı Kanun’un bazı maddelerini iptal ederken veteriner hekimlerin yıpranma hakkını da iptal etmiştir. Bu konudaki gerekçeli kararında da “*Hayvan hastalıkları ile mücadele işlerinde çalışan veteriner, vazife gören memur ve hizmetliler fiili hizmet süresi zammından yararlandırılmalarına karşın, insan sağlığı konusunda çalışan doktor ve diğer sağlık personelinin de bu zamdan yararlandırılmamasının eşitlik ilkesi ile bağdaşmayacağı açıktır. Çünkü, doktor ve diğer sağlık personeli de benzer tehlikelerle yüz yüze bir çalışma yaşamı sürdürmektedirler.*” denilmiştir. Gerekçeli kararda ayrıca, kamuda görev yapan veteriner hekimlere sağlanan hakkın özel sektörde çalışan veteriner hekimlere sağlanmamasının da “*eşitlik ilkesine*” aykırı olduğu vurgulanmıştır.

Anayasa Mahkemesinin iptal kararı kapsamında yeni bir düzenleme ile eşitlik ilkesi kapsamında doktor vb. diğer sağlık çalışanları ile serbest veteriner hekimler dahil tüm veteriner hekimlerin de fiili hizmet kapsamına alınması gerekirken, 2008 yılında 5510 sayılı Kanun’da değişiklik yapılarak, insan sağlığıyla ilgili çalışanlara ilave hak verilmediği gibi yürürlükte olan veteriner hekimlerin yıpranma hakkına da son verilmiştir.

Yıllar sonra beşerî sağlık çalışanları yıpranma hakkına kavuşmuş ve 03.08.2018 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 7146 sayılı “*Askerlik Kanunu ile Diğer Bazı Kanunlarda ve 663 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile Sağlık Bakanlığı’nda, insan sağlığı alanında çalışan tüm sağlık personeline yılda iki ay fiili hizmet zammı verilmiştir. Yine aynı kanunla, emekli beşerî hekim ve diş hekimlerinin emekli aylık

ücretlerinde, uzmanlar için 2.000 TL, pratisyen hekimler için 1.500 TL iyileştirme yapılmıştır. Ancak ne hazindir ki geçmişte fiili hizmet zammından yararlanmasına rağmen doktor vb. diğer sağlık personelinin yararlanamamasının eşitlik ilkesine aykırılığı gerekçesi ile fiili hizmet kapsamı dışına çıkarılan veteriner hekimler, Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olarak yeni uygulamadan yararlandırılmamıştır.

Bilindiği üzere veteriner hekimler 657 sayılı “Devlet Memurları Kanunu” kapsamında beşerî hekimlerle birlikte “Sağlık Hizmetleri” sınıfında, aynı özlük haklara sahip olarak yer almaktadır.

Hayvan hastalıkları ile mücadele hizmetlerinde çalışan veteriner hekimler, ülkemizin en ücra köşelerine kadar çok zor ulaşım şartlarında ve çalışma ortamında görev yapmaktadırlar. Çalışma ortamında fiziksel yaralanma riski yanı sıra, hayvanlardan insanlara geçen hastalıklarla (zoonoz hastalıklarla) karşı karşıya kalmakta ve Brusella, Tüberküloz gibi birçok hastalığa yakalanmaktadırlar. Bu çalışmalar esnasında ağır yaralanmalara, hatta ölümlere neden olan vakalar da yaşanmaktadır. Bu riskler dikkate alınarak veteriner hekimler geçmişte yılda iki ay fiili hizmet zammı almakta iken, yukarıda da belirtildiği üzere daha sonra çıkarılan bir yasa ile Veteriner Hekimlerin fiili hizmet zammı kaldırılmıştır. Bugün bu riskler azalmamış, aksine yeni zoonozlar ortaya çıkmış, biyoterörizm gibi insan sağlığını tehdit eden birçok tehlikeli konu veteriner hekimlik çalışma alanına eklenmiştir. Nitekim İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nda da veteriner hekimlik mesleği tehlikeli sınıfta yer almaktadır.

Tüm bu hususlar çerçevesinde Anayasa Mahkemesi’nin 2006/111-112 gerekçesi kararı da dikkate alınarak Anayasanın eşitlik ilkesi kapsamında ve yasal olarak sağlık sınıfında olan veteriner hekimlerin de 03.08.2018 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 7146 sayılı Kanun ile Sağlık çalışanlarına uygulanmakta olan yılda iki ay fiili hizmet zammı uygulamasından yararlandırılması; yine aynı kanunla, emekli beşerî hekim ve diş hekimleri için yapılan iyileştirmelerden de emekli veteriner hekimlerin yararlandırılması için gerekli yasal düzenleme yapılmalıdır.

Geçmişte veteriner hekimler kamu kuruluşlarında en yüksek maaşı alan meslek mensubu idiler. Aynı bakanlıkta beraber çalıştığı diğer mesleklerden %15-20 fazla maaş alırken günümüzde bu durum veteriner hekimler aleyhine gelişmiş ve daha düşük maaşlarla çalışma durumunda kalmıştır. Çalışma şartları ve eğitim süresi de dikkate alındığında mesleğin uğradığı hak kaybı daha net bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Günümüzde birçok meslek mensubunun maaş katsayıları arttırılırken veteriner hekimlerin maaş artışlarında bir iyileştirilmeye gidilmemesi adalet ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Bu denli özveri ile çalışan veteriner hekimlerin hak ettikleri maaşı almaları için gösterilen çabanın giderek arttırılması gerekmektedir. Bunlarla birlikte veteriner hekimleri arazi tazminatı gibi destekleyici uygulamalar, seyyar görev yolluğu, fazla mesai ücretleri her ay düzenli ödenmeli; giyim yardımı mevsime uygun yapılmalıdır.

iii. Suni tohumlama uygulamaları özelinde, veteriner hekimlik mesleği yetkilerinin ihlali.

Suni tohumlama uygulamaları Türk hayvancılığının gelişmesi için en çok önem verilmesi gereken konulardan biridir. Bilimsel olarak tüm yönleriyle değerlendirildiğinde suni tohumlama uygulaması; hazırlık döneminden gebelik oluşuncaya kadar olan sürecin tamamında hekimlik unvanı ve bilgisiyle muayene gerektiren bir uygulamadır. Hayvanları muayene etme yetkisi ise, esasen tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yalnızca veteriner hekimlerin sahip olduğu bir yetkidir. Bu yetki yürürlükte olan mevzuatla, 6343 sayılı Kanuna aykırı olarak veteriner hekim unvanı taşımayan yardımcı hayvan sağlığı personeline de verilmektedir.

Veteriner hekim olmayanların hayvanlar üzerinde gerçekleştirdiği (suni tohumlama dahil) tıbbi uygulamalar hayvan sağlığı, halk sağlığı ve ülke ekonomisine ciddi riskler oluşturmaktadır.

Ülke hayvancılığının sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde geliştirilebilmesi için yetişmiş ve yetkin insan kaynağı başta olmak üzere, tüm yerli ve milli kaynaklardan en doğru ve verimli bir şekilde yararlanılmalıdır. Görev yapmak için heyecanla bekleyen binlerce işsiz meslektaşımız ve her yıl üç bin civarı yeni mezun olacak meslektaşımızla memleketimize hizmet vesilesi gördüğümüz kutsal mesleğimizi en iyi şekilde icra edebilmek için hazır olduğu bilinmelidir.

iv. Veteriner hekimlerin; muayenehane, poliklinik ve hayvan hastanesi açmadan veya bu kurum ve kuruluşlarda çalışmadan; yetiştirici birlikleri ve kooperatifleri çatısı altında işverene ait hayvanlar haricinde hekimlik hizmeti vermeleri yoluyla serbest hekimlik faaliyetleri yürütmeleri.

Yetiştirici birlikleri ve kooperatiflerinde görev yapan veteriner hekimler mevcut durumda;

5996 sayılı Veteriner Hizmetleri Bitki Sağlığı Gıda ve Yem Kanunu-Madde 10-1-ç) Üyelerin hayvanlarına suni tohumlama hizmetleri vermek, suni tohumlama ile ilgili sperma ve benzeri malzemeleri temin etmek, depolamak, dağıtmak ve pazarlamak” maddesi uyarınca birlik ve kooperatif üyelerine suni tohumlama yaparak (bununla birlikte kaçınılmaz gereklilik sonucu sistemik/lokal muayene ve tedavi ilaç uygulaması vs.) veteriner hekimlik hizmeti vermektedirler. Ancak; 6343 sayılı kanunun Madde 33- b) İş veya hasta sahipleri ile oda azası arasında aracılık yapanları önlemek ve” maddesi ve,

Madde 71 – Veteriner hekimlerle iş ve hasta sahipleri arasında bir menfaat karşılığında aracılık yapanlar (...) (3) altı aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.” maddeleri ile menedilen şekilde örtülü olarak veteriner hekimlik hizmetleri üzerinden kar elde etmektedirler.

“Türk Veteriner Hekimleri Birliği Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Yönetmeliği”nin Madde 113-(3) Veteriner hekimler, mevzuat hükümleri çerçevesinde muayenehane, poliklinik veya hastane açmak suretiyle mesleklerini serbestçe icra ederler. Kamu ve diğer kurumlarda çalışan veteriner hekimler de ancak bu şartın yerine getirilmesi ile

özel meslekî hizmet verebilirler.” şeklindeki amir hükümleri gereğince muayenehane açmadan yapılan bu uygulama yasal değildir. Muayenehane ve poliklinikler ise yalnızca veteriner hekimler tarafından açılabilir. Yasal olmayan ve birçok açıdan sakıncaları olan bu uygulama neticesinde kayıt dışı tedavi, ilaç uygulaması ilaç ticareti için zemin oluşturulmakta yetiştiriciler veteriner hekim tercih etme haklarından dolayı olarak yoksun kalmaktadırlar.

Veteriner hekimlik hizmetlerinin 6343 sayılı Kanunun 8. maddesine aykırı bir şekilde yapılması bu alanda oluşturulan düzeni ciddi derecede bozmaktadır.

HAYVANSAL GIDALAR VE YEM

i. Veteriner Hekimlerin hayvansal gıdaların üretildiği, satıldığı, ihracat ve ithalatının yapıldığı her birimde halk sağlığı açısından zorunlu meslek grubu olarak istihdam edilmesinin gerekli olduğu bilinmektedir ancak ülkemizde bu alanlar farklı meslek gruplarıyla paylaşılmakta, burada hem veteriner hekim istihdamında daralma meydana gelmekte hem de halk sağlığı açısından riskler oluşmaktadır. Gıda alanında çalışan farklı meslek grupları tam olarak tanımlanmamakta, terminolojiye dahi hâkim olmayan meslek gruplarının gıda ve halk sağlığı süreçlerinde aktif karar alma mekanizmalarında yer almaları söz konusu olmaktadır.

ii. Veteriner hekimler, sadece mezbaha, et-sütte çalışmaktadır, oysa hayvansal gıdanın olduğu her yerde çalışabilir, AB müktesebatına göre yasal zorunluluktur.

5996 Sayılı Kanun'un 3. madde 53 nolu fıkrasında “Resmi Veteriner Hekim” tanımı, mesleğimiz açısından diğer meslek gruplarında olmayan, önemli bir kazanım olarak görülmektedir. Buna karşın gıda alanında çalıştırılacak meslek gruplarının verildiği Ek-1 ve Ek-2 incelendiğinde; Gıda Üreten İşyerlerinde 24 tip farklı gıda üretim yerlerinin 10 tanesinde farklı meslek gruplarıyla, kombinalar, kesimhaneler, parçalama ve bağırsak işleme tesislerinde veteriner hekim bulundurulacağı, yem işletmelerinden hayvansal yan ürünleri işleyen tesislerde Veteriner hekim, hayvansal yan ürün kullanarak pet hayvan yemi üreten işletmeler Veteriner hekim ile ziraat mühendisi (zootekni) bulundurulacağı belirtilmiştir. A-Birincil üretimlerden hayvansal üretim yapan işletmelerde Veteriner hekim, ziraat mühendisi (zooteknist), su ürünleri mühendisi ile su ürünleri ve balıkçılık teknolojileri mühendisi, B-Üretim ve İşleme de kesimhane, kombina ve parçalama işlemi yapılan yerlerde Veteriner hekim; et ve et ürünleri işleyen işyerleri Veteriner hekim, gıda mühendisi, ziraat mühendisi (gıda bölümü); su ürünleri işleyen iş yerlerinde Veteriner hekim, su ürünleri mühendisi, su ürünleri ve balıkçılık teknolojileri mühendisi, gıda mühendisi, ziraat mühendisi (gıda ve su ürünleri bölümü); süt ve süt ürünleri işleyen iş yerlerinde Veteriner hekim, gıda mühendisi, ziraat mühendisi (gıda ve süt bölümü); yumurta işleyen, depolayan veya ambalajlayan işyerlerinde Veteriner hekim, gıda mühendisi, ziraat mühendisi (gıda bölümü); bal, polen, arı sütü, temel petek üreten iş yerleri Veteriner hekim, gıda mühendisi, ziraat mühendisi (gıda bölümü); hayvansal yan ürünleri işleyen tesislerde Veteriner hekim; hayvansal yan ürün kullanarak pet hayvan yemi üreten işletmeler Veteriner hekim, C- Dağıtımda perakende işyerlerinde et depolayan ve dağıtan yerlerde Veteriner hekim; hayvan kökenli gıda dağıtımında Veteriner hekim, gıda mühendisi, ziraat mühendisi; Veteriner sağlık ürünleri satış yerlerindeki Veteriner biyolojik ürünlerde

Veteriner Hekim, Ç- İthalatta canlı hayvan ve hayvansal ürünlerde Veteriner hekim; yemlerde Ziraat mühendisi, Veteriner Hekim; Veteriner sağlık ürünleri Veteriner biyolojik ürünlerde Veteriner Hekim istihdam edileceği bildirilmiştir.

iii. Belediyelerin önemli bir kısmında mezbaha bulunmamakta olup (2023 yılında yapılan bir çalışmada 39 belediyede 45 adet mezbaha olduğu bildirilmiştir), mezbahası olan belediyeler de veteriner hekim istihdam etmemekte, ettikleri zaman da veteriner hekimlerin özlük haklarını tam olarak verilmemektedir (Özlük hakları belediye meclis kararıyla belirlenmektedir).

iv. Özel işletmelerde çalışan veteriner hekimler tam zamanlı çalışmakta ancak haklarını tam karşılığı ile alamamakta, sözleşme yapılırsa da işveren, veteriner hekimle ayrı bir sözleşme yapmaya zorlamaktadır.

v. Veteriner hekimler maaş aldığı işletmeyi denetler durumda oldukları için, görev tanımları ve sözleşmeleri olması gerektiği gibi olmayıp, gıda güvenliği, halk sağlığı ve veteriner hekimliğe zarar veren hale getirmektedir.

vi. İşletmelerde hem resmi veteriner hekim hem istihdamı zorunlu personel olması mesleğe ve meslektaşlara zarar vermekte, adeta mesleğe olan güveni ortadan kaldırmaktadır.

vii. Kasaplarda parçalama yapılmakta ancak veteriner hekim çalıştırılmamaktadır. 5996 sayılı kanun kapsamında değerlendirildiğinde doğru bir uygulama olmadığı görülmektedir.

viii. Kurban komisyonlarında veteriner hekim olmaması, halk sağlığı açısından büyük önem taşıyan kurban hizmetleri ve kurbanlık hayvanların sağlığı için oldukça önemli bir sorundur.

ix. Gıda alanında çalışan veteriner hekimlerin gıda konusundaki, kalite sistemleri konusundaki bilgilerinin güncellenmesi konusundaki eksiklikler, gıda alanının ikincil bir iş olarak görülmesi, halkın gıda alanındaki bilgi eksikliği ve farkındalığın düşük olması, kurumlarda hijyen ve sanitasyon eğitimlerinde veteriner hekimlerin görev alamaması, farklı mesleklerin bu eğitimleri verebilmeleri üzerinde durulması gereken durumlar arasında yer almaktadır.

x. Çiftlik hayvanlarının iyi ve kaliteli yemler ile beslenmesi hayvansal üretimin ve ülke ekonomisinin gelişmesi adına oldukça önemlidir. Hayvan ve insan sağlığı, büyük oranda uygun ve iyi kalitede yem kullanılmasına bağlıdır. Bu konularda birinci derece sorumlu meslek grubunun veteriner hekimlerin olduğu özellikle hayvan ve insan sağlığını tehdit eden BSE ve memelilerin türetilmiş proteinle beslenmesi durumunda ortaya çıkan hastalıklar ile mücadele kaçınılmazdır. AB direktiflerinde bu konunun önemine değinilmiş ve hayvan yemlerine ilişkin çıkartılan yasal metinlerde insan ve hayvan sağlığı söz konusu olduğunda veteriner hekimliği mevzuatına atıfta bulunulmuştur.

xi. 5996 sayılı Kanun'un Ek-1 B. Yem işletmeleri bölümünde görev yapabilecek yedi meslek grubundan (ziraat mühendisi, su ürünleri mühendisi, su ürünleri ve balıkçılık teknolojileri mühendisi, kimya mühendisi, biyolog, kimyager) birisi de veteriner hekimliği mesleğidir. Oysaki 6343 sayılı Kanun 5. maddesi c bendinde kara ve deniz hayvanlarından elde edilen gıda, sınaî maddeler ve ürünleri ile hayvan yemi olarak kullanılan maddeleri muayene ve uzmanlaşmış ise analiz etmeyi veteriner hekimlerin görev ve yetkileri arasında olduğu belirtilmektedir.

ZOOTEKNİ, SUN'İ TOHUMLAMA ve EMBRİYO TRANSFERİ

i. Hayvancılığın çeşitli dallarında (sığırcılık, mandacılık, koyunculuk, keçicilik, tavukçuluk, arıcılık, ipekböcekçiliği ve yem bitkileri) ülke ihtiyaçlarını karşılamada öncelikleri belirlemek, üretimi artırmak ve kaliteyi iyileştirmek oldukça önemlidir.

ii. Türkiye'de çiftlik hayvanlarının yaşam ve üretim payı için gereken kaliteli kaba yem ihtiyacının karşılanamadığı ve ortaya çıkan açığın yoğun tahıl samanı kullanılarak kapatılmaya çalışıldığı herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Türkiye'de üretilen 29,6 milyon ton kaliteli kaba yem 17,1 milyon hayvan birimi (HB) varlığının yaşam payı ihtiyacının %37,6'sını karşılamaktadır. Dolayısıyla hem yeteri kalitede yem bulunamamakta, bulunsa bile ekonomik olmamaktadır. Yem bitkileri yetiştiriciliğine devlet tarafından verilen destekler ekiliş alanlarının ve üretim miktarlarının önemli ölçüde artmasını sağlamıştır. Ancak bu artışlar dahi mevcut ihtiyacı karşılamaktan oldukça uzaktır.

iii. İslah çalışmaları ile genetik çeşitliliğin korunması faaliyetleri uzun zaman gerektiren etkinliklerdir. Bu nedenle, bu alanlarda yürütülecek çalışmalarda temel ilkeler belirlendikten sonra yürütülecek çalışmanın uzun vadeli olduğu göz önüne alınarak, uygulamada istikrarın korunması oldukça önemlidir. Türkiye'de bu konuda hem bilimsel hem de uygulama politikası çerçevesinde yeterli işgücü ve bilgi birikimi mevcuttur. Türkiye'de 1994-2009 yılları arasında küçükbaş hayvan varlığında önemli miktarda azalma meydana gelmiştir. Uygulanan tarımsal desteklemeler, ıslah ve örgütlenme çalışmalarının sonucunda 2009 yılından sonra olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

iv. Türkiye'de hem yerli koyun ve keçilerin verimliliklerinin artırılması hem de damızlık hayvan yetiştiren işletmelerin kurulmasını teşvik ederek küçükbaş hayvancılıkta kaliteli damızlık hayvan talebinin karşılanması ve birlik ile yetiştiricilere hayvan ıslahı uygulamaları ve düzenlemeleri hakkında eğitim verilmesi amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından "*Evcil Hayvan Genetik Kaynaklarının Yerinde Korunması ve Geliştirilmesi Ülkesel Projesi*" geliştirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'de, 2005 yılında iki ırk ile iki ilde başlatılan "*Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı Projesi*" ile 60 ilde 23 koyun ve yedi keçi ırkında, 6.300'er başlık 180 popülasyonda, 1,2 milyon baş anaç hayvan ve yavruları ıslah kapsamında kayıt altına alınmıştır. İslah projesi kapsamında yetiştiricilere destekleme ödemeleri yapılmakta, ekonomik açıdan güçlendirilerek ülke ekonomisine katma değer sağlanması amaçlanmaktadır.

v. Hayvanların en temel ihtiyacı olan kuru kaba yem belli başlı üç ana kaynaktan temin edilmektedir; tarla bitkileri içerisinde yetiştiriciliğini yaptığımız yem bitkileri, çayır-mera alanları ve bitkisel üretim artıkları. Yem bitkileri içerisinde gerek dünyada gerekse ülkemizde yonca ve silajlık mısır üretimi büyük önem arz etmektedir. Özellikle tarımı gelişmiş ülkeler, bu iki bitkinin tarımına büyük önem vermektedir. Kaba yem ihtiyacımızı karşıladığımız bir diğer kaynağımız ise çayır-mera alanlarıdır. Türkiye’de TOB’un resmî sitesinde belirtildiği üzere 1970 yılında 21.698.400 hektar ile yüzölçümünün %27,83’ünü kapsayan mera alanları, özellikle 1998’de mera kanununun çıkmasından sonra 13.147.701 ile %16,84’e gerilemiştir. Bitkisel üretim artıkları yem kalitesi düşük olan kaba yemlerdir. Uzun süre sindirim sisteminde kalan bu yemler parçalandıktan sonra hayvanları beslemekten ziyade sadece onları yaşamalarına yetecek kadar besin ve enerji sağlamaktadır. Hayvan beslenmesinde rol oynayan bu üç kaynaktan biri olan bu kaynağın payı düşürüldüğü oranda kaliteli bir hayvancılık yapmış olabiliriz. Oysa ülkemizde tam tersi olacak şekilde kaba yem açığı bu sap, saman artıkları ile kapatılmaktadır.

vi. Sun’i tohumlama yöntemiyle etkin ve başarılı sonuçların alınabilmesi için, spermanın uygun tekniklerle erkek hayvanlardan alınması, muayenesi, değerlendirilmesi ile sağlıklı hayvanlara uygun zamanda nakledilmesi her şeyden önce iyi bir organizasyonun olmasına bağlıdır. Bu organizasyonda yeterli uzman eleman, uygun alt yapı, besleme, bakım gibi çevre koşullarının yanı sıra, kayıt sisteminin olması ve verim kontrollerinin tutulması da gerekmektedir. Bu da açık bir şekilde veteriner hekimlerin bu konularda tek ve yetkili meslek olduğunu göstermektedir. Buna rağmen önemli sorunlardan birisi de Bakanlığın dönem dönem sun’i tohumlama uygulamalarına yeni meslek grupları eklemeye çalışmasıdır. 2018 yılında “*Suni Tohumlama ve Embriyo Transferi Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik Taslağı*”nda “50 başa kadar süt sığıرى bulunan lise ve dengi okul mezunu hayvan sahiplerinin suni tohumlama yapabileceğı” hükmü yer almıştır.

vii. Fakülteyi bitiren mezunların, veteriner fakültelerinde “*Reprodüksiyon, Suni Tohumlama ve Androloji*” dersi almış ve klinik uygulamalarını tamamlamış olmalarına rağmen veteriner hekim diploması aldıktan sonra sun’i tohumlama yapabilmeleri için yine de sertifika almaları gerekmektedir.

viii. Embriyo transferini suni tohumlama sertifikası bulunan ve TOB tarafından düzenlenen kurslarda başarılı olan veteriner hekimler yapabilmektedir. Önümüzdeki süreçte embriyo transferi konusunda çalışan veteriner hekim sayısının artması ülkemiz hayvancılığına oldukça önemli katkılar sağlayacak bir alandır.

SU ÜRÜNLERİ

i. “*Su Ürünleri Kanunu*”nun ikinci maddesinde geçen tanımlar arasında yer alan “*su ürünleri*” terimi, “*denizlerde ve iç sularda bulunan bitkiler ile hayvanlar ve bunların yumurtaları*” şeklinde tanımlanırken “*Su Ürünleri Yönetmeliğı*” ve “*Su Ürünleri Toptan ve Perakende Satış Yerleri Yönetmeliğı*”nde aynı terimin “*denizler, iç sular ve suni olarak yapılmış havuz, baraj, gölet, dalyan ve çiftlik gibi tesislerden tabii veya suni olarak istihsal edilen, yetiştirilen su bitkileri, balıklar, süngerler, yumuşakçalar, kabuklular, memeliler, sürüngenler gibi canlılarla*

bunlardan imal edilen ürünler” olarak açıklandığı görülmektedir. “*Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği*”nde ise Kanundaki ifadenin aynısı kullanılmıştır. Gerek kanun gerekse kanuna dayalı yönetmeliklerde su ürünleri terimine ilişkin yapılan tanımların “*canlı*” ve “*hayvan*” olarak iki ayrı şekilde açıklanması; konu ile ilgili yasal düzenlemelerde çelişkilere yol açmaktadır. Türk Dil Kurumu’na “*su ürünleri*” terimi; “*denizlerde ve iç sularda bulunan bitkiler ve hayvanlar ile bunların yumurtaları*” olarak açıklanmıştır. Ayrıca, Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü “*Su Hayvanları Sağlık Kodu, 2022 WOAHA Aquatic Animal Health Code, 2022*” Su ürünlerini “*Düzenli stoklama, besleme, yırtıcı hayvanlardan korunma vb. gibi üretimi artırmak için yetiştirme sürecine bir tür müdahaleyle suda yaşayan hayvanların yetiştirilmesi*” şeklinde tanımlamaktadır.

ii. Gıda ve yem yasasının uygulanmasını sağlamak için gerçekleştirilen resmi kontroller ve diğer resmi faaliyetlere ilişkin 15 Mart 2017 tarihli ve (AB) 2017/625 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü hayvan sağlığı ve refahı, bitki sağlığı ve bitki koruma ürünlerine ilişkin kuralları kapsamaktadır.

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin (AB) 2016/429 sayılı Yönetmeliğini tamamlayan 17 Aralık 2019 tarihli Komisyon Yetkilendirilmiş Yönetmeliği (AB) 2020/687, listelenen bazı hastalıkların önlenmesi ve kontrolüne ilişkin kuralları kapsamaktadır.

Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in Birliğe giriş kuralları ve belirli hayvanların sevkiyatlarının girişinden sonra hareketi ve muamelesi ile ilgili (AB) 2016/429 sayılı Tüzüğü tamamlayan 30 Ocak 2020 tarihli Komisyon Yetkilendirilmiş Tüzüğü (AB) 2020/692, embriyonik ürünleri ve hayvansal kaynaklı ürünler ile ilgili bilgileri kapsamaktadır.

iii. “*Su Ürünleri Kanunu*”nun “*Genel Yasaklar, Tahdit ve Mükellefiyetler*” başlığı altında 23. Madde; “*Balıkhaneler ve Satış Üzerinden Alınacak Ücret*” başlığı altında 26. Madde veteriner hekimliği ile ilgili olup adı geçen iki maddede “*veteriner hekim*” terimi geçmemiş, daha sonra konuya ilişkin hazırlanacak olan yönetmeliklerin düzenlenmesi öngörülmüştür.

iv. “*Su Ürünleri Yönetmeliği*”nin “*Su Ürünleri Sağlığı*” başlığı altındaki 8. bölümü veteriner hekimliği mesleğini ilgilendirmesine rağmen Madde 21 ve Madde 23'te “*veteriner hekim*” unvanının kullanılmamasından dolayı veteriner hekimlerin yetki ve sorumlulukları netleştirilmemiştir. Buna karşın Madde 22'de, 09.08.2005 tarih ve 25901 sayılı Resmî Gazete'de yapılan değişiklik ile ithal edilen su ürünlerinde “*Sağlık Sertifikası*” ve “*Menşei Belgesi*”nin aranması zorunlu kılınmış ancak kimin tarafından yapılacağı yine tam olarak açıklanmamıştır. “*Su Ürünleri Toptan ve Perakende Satış Yerleri Yönetmeliği*”nde “*sorumlu yönetici*” ve “*denetçi*” olarak görev yapacak kişiler arasında veteriner hekimlerin de yer almasına rağmen yönetmelik içinde geçen veteriner hekimliğin yetki alanına giren maddelerde kontrol ve denetimin kim tarafından yapılacağı net ve açık bir şekilde belirtilmemiştir. Diğer taraftan, sadece “*İmha*” başlığı altında insan sağlığına zararlı olan su ürünlerinin tespit edilmesinde veteriner hekimlerin görevli kılındığı açık ve net bir şekilde bildirilmiştir.

v. “*Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği*”nin 7. Bölümünü oluşturan “*Su ürünleri Sağlığı ve Refahı*” başlığı altında 21. Maddesinde su ürünleri hastalıkları ve bu hastalıklarda korunma tedbirleri anlatılmış; fakat bu maddenin hiçbir bendinde veteriner hekimin görevlerinden bahsedilmemiş ve veteriner hekimlik mesleği yok sayılmıştır. Söz konusu yönetmelikte hastalık ihbarı, numunelerin alınması, dezenfeksiyon, balık ve yumurtaların itlafı, hastalık soruşturması, alınan önlemler, gerçekleştirilen uygulamalar ve sonuçların rapor edilmesi, detaylarıyla anlatılmasına rağmen bunun TOB İl Müdürlüğü yetkililerince yapılacağı bildirilmiştir. İl Müdürlüğü yetkililerinin hangi meslek gruplarından oluştuğu belirtilmemiştir.

vi. “*Su Ürünleri Genetik Kaynaklarının Tesciline İlişkin Yönetmeliği*”nin Komitenin Kuruluşu başlığı altında 5. Maddesinin b fıkrasında Ziraat, Su Ürünleri, Deniz Bilimleri ve Fen Fakülteleri ilgili bölümlerinden yedi temsilci ibaresi yer almakta olup, veteriner hekim veya veteriner fakültesinden ibaresi yer almamaktadır.

vii. “*Su Ürünleri Yönetmeliği*”nin su ürünleri işleme tesislerinin teknik ve sağlık şartları, tüketilecek ve işlenecek su ürünleri özellikleri başlıklı 9. bölümünde tesislerin genel sağlık şartları başlıklı 26. Maddesinde “*üretim kapasitesi 500 kg/gün ve yukarı olan tesislerde gıda konusunda yüksek öğrenim görmüş sorumlu bir teknik elemanın istihdam edilmesi zorunludur*” ibaresi bulunmaktadır.

viii. Ülkemiz coğrafi yapı bakımından su ürünleri üretime oldukça elverişlidir; fakat besinsel değeri göze alındığında tüketim diğer ülkelere nazaran düşüktür.

ix. Balıkçılıkta önemli sorunlardan bir tanesi de bilinçsiz avlanma sorunudur.

ÇEVRE, HAYVANLARI KORUMA VE YABAN HAYATI

i. O zamanki adıyla Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın, merkez ve taşra teşkilatında yok denecek kadar az sayıda veteriner hekim bulunması, 5199 sayılı “*Hayvanları Koruma Kanunu*” ile uygulama yetkisinin devredildiği sorumlu belediyelerde yetersiz sayıda veteriner hekimin görev yapması oldukça bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, TOB olarak birleşmeden önce Orman ve Su İşleri İl Şube Müdürlüklerinde yeterli sayıda veteriner hekim olmadığından, çalışmalarını çeşitli alanlardan mühendislerin yürütmeye çalıştığı bilinmektedir. Şu anda da TOB'da da ilgili birimlerde veteriner hekim sayısının az olması bu sorunun devam etmesine neden olmaktadır.

ii. Hayvanları Koruma Kanununda, 8 Şubat 2008 tarihli ve 26781 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 5728 sayılı “*Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile değişiklik yapılarak “*İdari para cezaları*” bölümündeki para cezaları artırılmıştır. 14 Temmuz 2021 tarihinde de 7332 sayılı “*Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun özellikle 5199 sayılı Kanun'daki hayvan hakları ihlallerine ilişkin yetersiz yaptırımların giderilmesi amacıyla yürürlüğe girmiştir.

iii. 5199 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesini takiben gelinen süreçte “*İl Hayvanları Koruma Kurulları*”na tam olarak işlerlik kazandırılmadığı, bazı illerde Kanunun gerektirdiği şekilde Valilik bünyesinde toplantılar gerçekleştirilip, alınan kararlar uygulamaya koyulurken, bazı illerde İl Müdürlükleri sekretaryasında yürütülen bu kurulların sadece oluşturulup, alınan kararların uygulamadığı görülmektedir.

iv. 4915 sayılı “*Kara Avcılığı Kanunu*”nda sadece av komisyonunda veteriner hekim geçmektedir. Yaban hayatı konusunda uzman veteriner hekimlere ihtiyaç bulunmaktadır.

v. Egzotik ve yaban hayvanları konusunda fakülte eğitim sürecinde veteriner hekimlerin tam donanım kazanması temel bir ihtiyaçtır. Bununla ilgili düzenlemeler yapılmalıdır.

vi. Sahipsiz hayvanlarda özellikle kedi ve köpekler için belediyeler rehabilitasyon çalışmaları yürütse de karga, güvercin, martı gibi hayvanlarda belediyelerin çoğunlukla sorumluluk almadığı görülmektedir. Bu konuya ilişkin bilinç ve hazırlık düzeyini artıracak çalışmalar yapılmalıdır.

vii. Sahipsiz hayvanların sahiplenilmesi konusunda bürokratik süreçler kolaylaştırılmalı, sahiplenme özendirilmelidir.

viii. Yaban hayatı konusunda çok fazla bürokrasi bulunmaktadır. Bu bürokrasinin azaltılması gerekmektedir.

3. Çözüm Önerileri

ETİK

i. Meslek etiği hassasiyetini göstermeyen veteriner hekimlerin bu davranışlarının sonucunda yapılacak yasal düzenlemelerle bir yaptırımla karşılaşmaları farkındalığın artırılması adına tercih edilebilecek yollardan birisi olup, farkındalığın artırılması adına eğitim, etkinlik vb. düzenlenmesi de sağlanabilir.

ii. Bu içselleştirme sadece veteriner hekimliği öğretimi süresince bir dönemde, haftada bir ya da iki saatlik ders ile kazanılmayacağı ortadadır. Doğru veteriner hekimliği uygulamalarının sürekli ve bu davranışların olağan beklenen davranış olarak algılanması ve yapılması, gerek eğitim-öğretim hayatında gerekse de mezuniyet sonrası meslek hayatındaki süreklilikle mümkün olacağı unutulmamalıdır. Bunun sağlanması adına mesleki faaliyetlerin yapılması ve devamlılığı sağlanmalıdır.

iii. Veteriner Hekimliği alanında ödevlerin, hakların, erdemli davranışın neler olduğunu belirten, veteriner hekimin tutum ve davranışını belirleyen yazılı etik kod metinlerindeki ilke ve kuralların uygulanabilmesi için TVHB ve Veteriner Hekimleri Odaları bünyesinde Etik Kurullara gereksinim vardır. Bununla birlikte Yüksek Haysiyet Divanı ve Haysiyet Divanlarına seçilecek olan veteriner hekimler için yalnızca meslekte belli bir süre geçirmiş olmaları değil (gerekirse bu yasal sürede mevzuat değişikliği ile kısaltılabilir), bu konularda yetkinliği ve yeterliliği olan kişilerden seçilmesine dair bir düzenleme oldukça faydalı olacaktır.

iv. Günümüzde veteriner hekimlerin mesleki etik ve mevzuatların bilinçli bir şekilde uygulanması hususunda yaşanan sorunlar dikkate alındığında bu konuların konusunda uzman akademisyenler tarafından verilmesinin önemi daha da anlaşılmaktadır. Ancak bu alanda uzman eğitici kadroların sayısal eksikliğini ortadan kaldıracak politikalar geliştirilmemesi ile öğretim üyesi yetiştirme koşullarının daha da ağırlaştırılması alanın gelişimini engelleyen çok önemli bir sorundur. Net bir şekilde söylenebilir ki öğrencilere mesleki sorumlulukların kazandırılmasında ve veteriner hekimliğinin temel amaçlarının karşılanmasında "*Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalları*"nın rolü çok önemlidir. Bu sebeplerden dolayı fakültelerimizde öğrencilere gerek lisans gerekse de lisansüstü düzeyde "*meslek etiği*"nin, bu alanda uzmanlık yapmış öğretim elemanları tarafından en uygun yollarla verilmesi, mesleğin geleceği açısından oldukça kritiktir. Sadece lisans eğitimi döneminde değil aynı zamanda mezuniyet sonrası yaşam içinde Kamu Teşkilatı ve Türk Veteriner Hekimleri Birliği tarafından bu eğitim ve uygulama çalışmaları "*Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalları*" ile iş birliği içerisinde sürekli hale getirilmesi, meslek etiği kavramının meslek mensupları açısından benimsenmesi ve bu bilincin yerleşmesi adına önem arz etmektedir.

v. AB'ye üye ülkelerde olduğu gibi "*mesleki etik*" ve "*veteriner hekimliği mevzuatı*" dersleri yeterli ders saatleri sağlanarak, ayrı ayrı okutulmalı; mesleki etik ile ilgili sorunların kökten çözümü için konu ile ilgili eğitimler uzman akademisyenler tarafından verilmeli; konu ile ilgili akademisyen bulunmayan fakültelerde anabilim dallarına akademisyen yetiştirilmesi

adına kadro tahsisi yapılması sağlanarak bu sorunların çözümüne yönelik adımlar atılmalıdır. Belirtilen derslerde veteriner hekimlerin mesleklerini icra ederlerken karşı karşıya kalabilecekleri yasal sorunların yanı sıra, değer sorunları, temel etik ilkeleri, bilimsel araştırma etiği, yayın etiği gibi konularda eğitim verilmeli, veteriner hekimlerin meslekî etkinlikleri dışında da insan olarak göz önünde bulundurmaları beklenen değerler üzerinde uygulamalı bir tartışma ortamı hazırlanmalıdır.

vi. İlgili yönetmeliklerin tek bir çatı altında toplanması, işleyiş açısından zorluklara neden olmaktadır. Burada eskiden olduğu gibi “*Veteriner Hekimliği Deontoloji Yönetmeliği*” ve “*Türk Veteriner Hekimleri Birliği – Veteriner Hekim Odaları Soruşturma, Yargılama Yöntemleri ve Veteriner Hekimliği Disiplin Yönetmeliği*”, mesleki değişim ve gelişim göz önünde bulundurularak, yaptırım gücü yüksek, kapsamlı bir şekilde hazırlanmalı ve bu çalışmalar bir an önce sonuçlandırılarak hayata geçirilmelidir.

vii. “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” yapılanması ve işleyişini örnek alarak bu çerçevede, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarımız olan TVHB ve VHO’lar bünyesinde “Mesleki Etik Kurullar” oluşturulmalı ve işlevsellik kazandırılmalıdır. Ayrıca, veteriner hekimliği alanında belirlenmiş etik kod metinlerindeki ilke ve kuralların uygulanabilmesi için Haysiyet ve Yüksek Haysiyet Divanları ile iş birliği içerisinde çalışacak olan TVHB bünyesinde “Veteriner Hekimliği Merkez Etik Kurulu” ve Veteriner Hekimleri Odaları bünyesinde de “Veteriner Hekimliği Yerel Etik Kurulu” şeklinde bir yapılanmanın oluşturulması da yararlı olacaktır.

MEVZUAT

i. Aşağıda yazılı hükümler 6343 sayılı Kanuna ek madde olarak ilave edilmeli ve ek kanun maddesi için uygulama yönetmeliği/tebliği yayınlanmalıdır.

Serbest veteriner hekimler ile kamu ya da özel kurum ve kuruluşlarda görev yapan veteriner hekimler ve yardımcı hayvan sağlığı personeline karşı görevleri sebebiyle işlenen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda yer alan kasten yaralama (Madde 86), tehdit (Madde 106), hakaret (Madde 125) ve görevi yaptırmamak için direnme (Madde 265) suçlarında;

a) İlgili maddelere göre tayin edilecek cezalar yarı oranında artırılır.

b) Türk Ceza Kanunu’nun 51 inci maddesinde düzenlenen hapis cezasının ertelenmesi hükümleri uygulanmaz. Kamu dışında görev yapan veteriner hekim ve yardımcı veteriner sağlık personeli, bu görevleriyle bağlantılı olarak kendilerine karşı işlenen suçlar bakımından 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun uygulanmasında kamu görevlisi sayılır.

Kamu ve özel veteriner sağlık kurum ve kuruluşlarında görev yapan personele karşı görevleri sebebiyle kasten işlenen suçlardan şüpheli olanlar, kolluk görevlilerince yakalanır ve gerekli işlemleri yapılarak Cumhuriyet Başsavcılığı’na sevk edilir. Cumhuriyet Savcısı adli işlemleri tekemmül ettirir. Bu suçların soruşturmasında, kolluk tarafından müşteki, mağdur veya tanık olan sağlık personelinin ifadeleri işyerlerinde alınır. Bu fıkra hükmü, özel sağlık kurum ve kuruluşlarında görev yapan personele karşı görevleri sebebiyle kasten işlenen suçlar hakkında da uygulanır.

Şiddetin vuku bulduğu kamu kurum ve kuruluşunda, failin veya yakınının hayvanına mağdurun verdiği hizmeti verebilecek başka veteriner hekim ve yardımcı hayvan sağlığı personeli bulunması halinde hizmet ilgili diğer personel tarafından verilir. Özel hayvan hastaneleri hariç olmak üzere veteriner muayenehane, poliklinik veya hayvan hastanelerinde ise failin veya yakınının hayvanına hizmet verme mecburiyeti yoktur.

Özellikle tehlike arz eden görevlerde kolluk desteğinin ilgili kurumlarca sağlanması önceliklidir.

ii. Fiili hizmet hakkının Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olarak veteriner hekimlere verilmemesi ile ilgili olarak yargıda bütün yolların tüketilmesi kaydıyla Anayasa Mahkemesi'nde bireysel başvuru hakkı, hak mağdurları tarafından kullanılmalıdır. Bu hakkı kullanacak veteriner hekimlere TVHB ve VHO'lar tarafından destek verilmeli, Anayasa mahkemesine eşitlik ilkesi kapsamında müracaat edilmesi sağlanmalıdır.

Bireysel hakkını kullanacakların dışında mahkemeler, TBMM'de üye tamsayısının beşte biri tutarındaki üyeler veya en fazla üye sayısına sahip iki parti Anayasa Mahkemesine başvurabilmektedir. Mecliste sağlık sınıfı kökenli vekiller Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı bu durum hakkında kendilerine tanınan fakat veteriner hekimlere tanınmayan haklar konusunda bilgilendirilmeli, bu haksız uygulamanın bir an önce giderilmemesi durumunda şu an beşerî alanda elde edilen hakların da iptal edilerek mağduriyet oluşacağı anlatılmalıdır.

iii. Yardımcı hayvan sağlığı personeline yetki kazandıran 08.12.2011 tarih ve 28136 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren; "Sunî Tohumlama, Tabii Tohumlama ve Embriyo Transferi Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik" in ilgili maddelerinin kaldırılması hakkında TVHB tarafında Bakanlığa resmi müracaatta bulunulması, olumsuz cevap alınması halinde yönetmelik hakkında yürütmeyi durdurma ve iptal talebi ile dava açılması gerekmektedir.

iv. 5996 sayılı Kanun'un ilgili maddesi iptal edilmeli, sunî tohumlamayı teşvik için birlik ve kooperatif üyeleri için veteriner hekimleri odalarının asgari ücret tarifelerinde indirim yapılır hükmü eklenerek birlik ve kooperatif üyelerine sağlanan ekstra devlet teşvik desteği, serbest veteriner hekimlere de sağlanarak sunî tohumlamanın yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Birliklerin yasal kapsamdaki üyelerine sunî tohumlama talepleri diğer mevzuatlara aykırı olmadan, ruhsatlı serbest veteriner hekimlerden hizmet alımı şekliyle gerçekleştirilmelidir.

HAYVANSAL GIDALAR VE YEM

i. ve ii. Belirtilen hayvansal ürün üretim ve satış yerlerinin bazılarında mühendislik bilgisine duyulan ihtiyaç dolayısıyla diğer meslek gruplarının bulunması makul karşılansa da veteriner hekimlerin hayvansal gıdaların üretildiği, satıldığı, ihracat ve ithalatının yapıldığı her birimde halk sağlığı açısından zorunlu meslek grubu olarak istihdam edilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu durumun sağlanması için Kanun'da değişiklik söz konusu olup, ilgili talepler yönetmelik taslağı olarak hazırlanmalıdır.

iii. 5216 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Kanunu"nun 7. maddesinin birinci fıkrasının (t) bendinde de büyükşehir belediyelerinin görevleri arasında "Her çeşit toptancı hallerini ve mezbahaları yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek, imar plânında gösterilen yerlerde yapılacak olan özel hal ve mezbahaları ruhsatlandırmak ve denetlemek." hükmü yer almaktadır. Bu doğrultuda belediyelerin kendi mezbahalarını yapmasının sağlanması için gerekli girişimlerde bulunulması gerekmektedir.

iv. İstihdamı zorunlu olarak çalışacak veteriner hekimin sözleşmesinin yarı zamanlı ya da tam gün olması konusundaki kararın, işletmenin kapasite raporuna (beygir gücü) göre ve işletmenin kesim beyanına göre verilmesi ve bu kapasite raporları ve karşılığı olan çalışma saatleri hakkında VHO'lar tarafından İl müdürlüklerinden bilgi alması sağlanmalıdır.

v. İstihdamı zorunlu personel olarak çalışan veteriner hekimlerin maaşlarını işletme sahibinden almaması, bağlı bulunduğu VHO veya TVHB aracılığı ile almasının sağlanması adına yasal düzenleme yapılması değerlendirilebilir.

vi. Sadece resmi veteriner hekim veya sadece istihdamı zorunlu personel çalışması değerlendirilebilir.

vii. Kasap ve benzeri et parçalama yapılan satış yerlerinde kısmi zamanlı veteriner hekim çalıştırılması konusunda düzenlemeler yapılmalıdır.

viii. Kurban Komisyonlarında veteriner hekim olması için Bakanlık düzeyinde girişimlerde bulunulmalıdır.

ix. Gıda alanında, hayvansal gıdanın olduğu her yerde veteriner hekimlerin çalışabileceğine dair öğrenciler bilinçlendirilmeli, VHO'lar tarafından intörn öğrencilere mesleğin çalışma alanları ile ilgili bilgiler verilmelidir. Böylece özellikle gıda alanının ikincil bir iş değil mesleğin önemli alanlarından biri olduğu anlatılmış olacaktır. VHO'lar tarafından gıda alanında spesifik eğitimler düzenlenmesi, gıda alanında çalışacak her veteriner hekimin gıda konusunda odadan eğitim almasının sağlanması, eğitim karşılığında "katılım belgesi" verilmesi, eğitimlerin ücretli olup olmayacağına oda yönetimlerinin karar vermesi, eğitimlerin her yıl tekrarlanması, oda dışında Tarım İl Müdürlükleri'nde eğitimler verilmesinin sağlanması önerilmektedir.

x. Çiftliklerde ticari amaçlı olmayan ve çiftçinin kendi kullanımı için bile olsa iyi kalitede ve sağlıklı yem maddesi üretilmesinin garanti altına alınması yasal güvence ile sağlanmalı ve geniş kapsamlı bir yasal alt yapı oluşturulmalıdır. Veteriner hekimliği konularına ilişkin (hayvansal üretim, hayvan sağlığı, yem, hayvansal gıdalar vb.) tüm yasal metinlerde ve yem mevzuatının veteriner hekimliğin görev çerçevesinde yer alan maddelerinde, 6343 sayılı Kanun ile veteriner hekimlerin görev, yetki ve sorumluluklarını düzenleyen yasal metinlere atıf yapılması sağlanmalıdır.

xi. 5996 sayılı Kanun ve yemle ilgili yönetmeliklerde hayvan kökenli hayvan yemi üreten yem fabrikalarında sorumlu yöneticinin veteriner hekim olması zorunlu hale getirilmelidir.

ZOOTEKNİ, SUN'İ TOHUMLAMA ve EMBRİYO TRANSFERİ

i. Hayvancılığın çeşitli dallarında (sığırcılık, mandacılık, koyunculuk, keçicilik, tavukçuluk, arıcılık, ipekböcekçiliği ve yem bitkileri) ülke ihtiyaçlarını karşılamada öncelikleri belirlemek, üretimi artırmak ve kaliteyi iyileştirmek için, yeni metot ve teknolojiler geliştirmek, ekolojiye uygun yetiştirme sistemleri geliştirmek, alternatif yem kaynakları yaratmak, bakım ve besleme şartlarını iyileştirmek ve geliştirmek, uluslararası rekabet gücünü artırmak amacıyla araştırmaların yapılması zorunludur. İslah çalışmaları ile genetik çeşitliliğin korunması faaliyetlerinin uzun vadeli olduğu göz önüne alınarak, uygulamada istikrarın korunması sağlanmalıdır.

ii. Çiftlik hayvanı yetiştiriciliğinin ve üretiminin istenilen düzeye gelmesi Türkiye'nin dış ülkelere bağımlı olmadan kendi kaba yem üretimini sağlaması ile mümkün olabilecektir. Arzu edilen kaliteli kaba yem üretimi hedefine ulaşabilmek için; üreticilerde yem bitkileri kültürünün oluşturulması, yem bitkilerinin ekonomik açıdan diğer bitki gruplarıyla rekabet edebilecek konuma getirilmesi, yem bitkilerinin hayvan besleme dışındaki yararlarının üreticiye benimsetilmesi ve meraların ıslah edilerek amenajman kurallarına göre kullanımının sağlanması gerekmektedir.

iii. Olumlu gelişmelerin sürekliliğinin sağlanması adına küçükbaş hayvancılıkta sürdürülebilirliğin sağlanması için mutlak suretle bu sektörün sermaye yapısının desteklemelerle güçlendirilmesi gerekmektedir.

iv. İslah projeleri kapsamında sürdürülen çalışmalar sonucunda elde edilen veriler değerlendirildiğinde ıslah projesinin, Akkaraman koyun ırkının gelişmesi, verim ve sayısının artması adına başarılı olduğu, koyun yetiştiriciliğinde karlılığı artırıcı, teşvik edici olduğu ayrıca bölgede tarımsal istihdama ve işletme ekonomisine katkı sağladığı belirlenmiş olup sağladığı önemli katkılar göz önüne alındığında önemli bir destekleme aracı olduğu ve geliştirilerek devam etmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda Hayvan genetik kaynakları koruma ve ıslah programlarını yürüten kurum ve kuruluşların etkin bir iş birliği ile çalışmaları sağlanmalıdır. Teknik olarak, yerli hayvan genetik kaynaklarının yalnızca belirli enstitülerde korunması genetik daralma ve hastalıklar gibi nedenlerle oldukça risklidir. Hayvan ıslahı ve gen kaynaklarının korunması için Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, üniversiteler ve yetiştirme birlikleri iş birliği ile yerel halkın koruma programına aktif katılımının sağlanması amacıyla "*Halk Elinde Koyun-Keçi İslahı Ülkesel Projeleri*" ve "*Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması Projeleri*" sürdürülmektedir. Bu projelerin daha etkili hale getirilerek sürdürülmesi oldukça önemlidir. Ayrıca küçükbaş hayvancılıkta sürdürülebilir üretimin devamlılığı için, özellikle genç yetiştiricilerin teşvik edilerek tarımsal istihdamın artırılması açısından yetiştiricilikte karşılaşılan sorunların, ivedilikle ve büyük bir hassasiyetle ele alınarak, çözüme kavuşması için yeni politikalar geliştirilmesinin ve destekleme miktar ve kalemlerinin yeniden değerlendirilmelidir.

v. Kaliteli hayvancılık için; yem bitkileri üretimi desteklenmeli ve teşvik edilmeli, çayır meralara gerekli önem gösterilip, ağır ve zamansız otlatmaların etkisinden kurtarılmalıdır.

Mera Kanununun ülke hayvancılığı gereksinimleri dikkate alınarak yenilenmesi sağlanmalıdır. Hayvancılığın yoğun yapıldığı ve mera alanları fazla olan illerde, yem bitkileri, çayır ve mera hizmetleri ayrı bir şube olarak ele alınmalıdır. Mera Kanunu'nda oluşturulacak Mera Komisyon'larında bu konu ile direk ilişkili olan veteriner hekimliği mesleği mensuplarına yer verilmediği görülmektedir. Yasanın, veteriner hekimlerin görev ve yetkileri göz önüne alınarak, yeniden gözden geçirilmesi, ülke hayvancılığının geleceği açısından önemli bir katkı olacaktır.

vi. Bakanlık sun'i tohumlama uygulamalarının başka meslek mensupları tarafından yapılmasına izin verilmesi kararından kısa süre içinde vazgeçmiş ve hatasından dönmüştür. Burada unutulmamalıdır ki döl verimi artışının sağlanması tüm bilimsel kaynaklarda belirtildiği gibi hayvanlarda anatomi, fizyoloji, histoloji, jinekoloji, androloji vb. dersleri alan, hayvan biyolojisini ve sağlığı inceleyen, koruyucu hekimlik önlemlerinin alınması ve hastalıkların sağaltılması ile mümkün olabilmektedir. Sonuç olarak sun'i tohumlama vb. uygulamaların veteriner hekimliği mesleğinden başka bir meslek grubunun yapması asla kabul edilemez bir durumdur. Bu sorunun tekrar yaşanmaması adına gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

vii. Hizmet içi eğitimler ile zaman zaman mesleki bilgilerin tazelenmesi gerekli olup, suni tohumlama kurslarına veteriner hekimlerin katılımları isteğe bağlı olarak gerçekleştirilme, sertifika alma zorunluluğu kaldırılmalıdır.

viii. Embriyo üretimi konusunda üniversite ve kamuda alt yapı ve insan kaynağı olmasına rağmen üretim yapan merkez de yok denecek kadar azdır. İki adeti kamu bir tanesi üniversite olmak üzere üç merkezin embriyo üretim izni olmasına rağmen istenen düzeyde bir faaliyet bulunmamaktadır.

SU ÜRÜNLERİ

i. Konunun, geniş olması ve veteriner hekimlik, su ürünleri mühendisliği, gıda mühendisliği, gibi birçok alanda işlenmesi; disiplinler arası bir yetki karışıklığının temelini oluşturmaktadır. Bu çelişkinin giderilebilmesi için öncelikle bu yasal metinlerde tanımlara ilişkin açıklamaların bir örnek yapılması gerekmektedir.

ii. Avrupa Birliği, su hayvanı tanımı kullanılmakta olup, sağlık ve sağlık kontrollerine ilişkin yetkileri resmi veteriner kuruluşuna ve resmi veteriner hekime vermektedir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği müktesebatı doğrultusunda ulusal mevzuatımızın uluslararası mevzuata uyumlaştırılması için veteriner hekimlerin görev ve yetkilerinin uyumlu olması konusunda çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir.

iii. Bu kapsamda hazırlanan yönetmeliklerde gerçekleştirilen sağlık kontrollerinin kimin tarafından yapıldığı tam olarak açıklanmamaktadır. *"Zapt Edilen Su Ürünleri ve İstihsal Vasıtaları"* başlığı altında 34. Maddenin a bendinde *"El konulan canlı olmayan su ürünlerinden insan tüketiminde veya sanayide kullanılması mümkün, ancak muhafaza edilmesi mümkün olmayanlar, el koyma işlemini gerçekleştiren görevlilerin ihtiyaç duyması halinde en yakın Bakanlık laboratuvarında veya kamu kuruluşlarında görevli veteriner hekim, Hükümet, belediye veya sağlık merkezi tabiplerinden birine muayene ettirilir."* ifadesi bulunmaktadır. *"El*

konulan canlı olmayan su ürünlerinden insan tüketiminde veya sanayide kullanılması mümkün, ancak muhafaza edilmesi mümkün olmayanlar, el koyma işlemini gerçekleştiren görevlilerin ihtiyaç duyması halinde en yakın Veteriner Kontrol Enstitüsünde veya kamu kuruluşlarında görevli veteriner hekime, muayene ettirilir” şeklinde olması gerekmektedir. Bahsi geçen yönetmeliklerde yetkili meslek grubunun veteriner hekim olduğu net bir şekilde görülmektedir. Bu doğrultuda ilgili yönetmeliklerde yetkili meslek grubu olarak veteriner hekim ifadesinin eklenmesi gerekmektedir.

iv. Sağlık sertifikası ile su ürünleri sağlık kontrol ve denetiminde veteriner hekimlerin görev ve sorumlulukları göz ardı edilirken yalnızca imha konusunda yetki verilmesi oldukça düşündürücüdür. Bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılmalı, Su Ürünleri Kontrol ve Denetimlerinde en az bir veteriner hekimin kontrol görevlisi olarak zorunlu bulundurulmalı ve bu durum ilgili mevzuatlara açıkça eklenmelidir.

v. Söz konusu yönetmelikte hastalık ihbarı, numunelerin alınması, dezenfeksiyon, balık ve yumurtaların itlafı, hastalık soruşturması, alınan önlemler, gerçekleştirilen uygulamalar ve sonuçların rapor edilmesi konularında veteriner hekimlerin görevlendirilmesi gerekmektedir.

vi. İlgili maddeye veteriner hekim veya veteriner fakültesi ibarelerinin de bu maddeye eklenmesi gerekmektedir.

vii. Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliğindeki Su Ürünleri Yetiştiricilik Tesislerinde Teknik Personel İstihdamı başlıklı bölümün 20. maddesine açıkça “*Veteriner Fakültesi mezunları teknik personel olarak istihdam edilirler*” ibaresi eklenmelidir.

viii. Su ürünleri tüketiminin artması için öncelikle su ürünlerinin tanıtımın iyi yapılması gerekir. Tüketimin önemini anlatmak için bilgilendirme yapılmalı; bunun için veteriner hekimlerin bu sektörde sayıları artmalıdır. Bilinçli yetiştiriciler ile hem daha kaliteli ürünler yetiştirilir hem de daha fazla gelir elde edilir. Bu sektörde veteriner hekimler çok az yer almaktadır. Bu bağlamda veteriner fakültesinde su ürünleri ders saatlerinin fazlaştırılması ve uygulama olanağının sağlanması önem arz etmektedir. Bir diğer önemli hususta fakültelerde genellikle su ürünleri anabilim dallarında veteriner hekim akademisyenlerden ziyade su ürünleri fakültesi mezunu akademisyenlerin görev aldığı ve bu dersleri verdikleri görülmektedir. Bu alanda uzmanlık yapmış veteriner hekim öğretim elemanları tarafından verilmesi önem taşımaktadır. Çünkü halk sağlığı açısından veteriner hekimler gerek hastalıklar ve tedavi yöntemleri gerek gıda güvenliği gerekse de tüketimin bilinçliliği açısından yeterli bilgi ve tecrübeye sahiptir. Veteriner hekim sayısını arttırarak damızlık sağlık belgesi ve ihraç edilecek su ürünleri sertifikalarının denetimi de yoğunlaşacak ve daha ciddi bir sektör haline gelecektir. Böylece ilgi ve araştırmalar artacak belki de yeni türlerin keşfi sağlanacak ve su ürünlerinin önemi daha da artacaktır.

ix. Kaçak avcılığın önlenmesi için avlanma yasağını ihlal edenlerin ve yanlış, bilinçsiz ve aşırı şekilde avlananların maddi cezalarının daha da arttırılması gerekir. Böylece mevcut su ürünleri korunabilir.

ÇEVRE, HAYVANLARI KORUMA VE YABAN HAYATI

i. Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi, TOB'un yaban hayatı ile ilgili birimlerinde veteriner hekimliği kadroları, idari yapıları da şekillendirilerek ihdas edilmelidir.

ii. Kabul edilen değişikliklerle hayvanların bir mal, eşya olma statüsünden çıkarılarak canlı statüsüne getirilmesi, sahipli sahipsiz hayvan ayrımının kaldırılması, TCK m. 151 “cana zarar verme” kapsamında değerlendirilerek tüm hayvanlara karşı işlenen kötü davranış ve eziyetlerin suç kapsamına alınması hayvanlar adına atılan çok önemli bir adım olma özelliğini de barındırmaktadır. Özellikle yerel yönetimlerin eğitim çalışmaları, hayvan bakımevi kurma ve bu hayvanların bakım ve tedavilerini sağlama gibi konularda görev ve sorumluluk alanı genişletilerek yapılacak zorunlu çalışmalar yükletilmesi sürecin yürütülmesi açısından son derece önem arz eden bir başka gelişme olacaktır. Hayvanların daha iyi korunmasını sağlamak, hayvanlara karşı yapılacak her türlü ihlalle daha etkin bir şekilde mücadele ederek caydırıcılığı sağlamak açısından hapis cezası öngörülmesi ve idari para cezalarının artırılması olumlu diğer bir başka gelişmedir. Bununla birlikte 7332 sayılı Kanun görüşmeleri devam ederken içeriğinde yer alan yunus parklarının kapatılması, hayvanat bahçelerine ilişkin düzenlemeler, atlı faytonculuğun durdurulması gibi konuları da içerdiği, ancak bunların kabul edilen Kanunda olmadığı görülmektedir. Kanunla hayvanlara kötü muamele “*Türk Ceza Kanunu*” kapsamına alınmakla birlikte ceza alt sınırları düşük kalmıştır. Bu durum cezaların caydırıcılığı konusunda endişelere neden olmaktadır. Önümüzdeki süreçte Kanunun uygulanması hususunda takipçisi olup, eksiklik görülen hususlarda hazırlık yapılarak girişimde bulunulmalıdır.

iii. İl Hayvanları Koruma Kurullarına işlerlik ve etkinlik, gerekli konularda yaptırım gücü kazandırılmalıdır. Hatta il genelindeki bazı faaliyetleri hızlandırmak adına bütçe oluşturulması da yararlı olacaktır.

iv. Yaban hayatını ve hayvanların ortamını en iyi bilen meslek grubu olarak veteriner hekimlere daha fazla sorumluluk ve yetki verilmesi konusunda girişimlerde bulunulmalıdır.

3.1. Hedef ve politikalar

ETİK

Gerek etik kod metinlerin gerekse konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması adına TVHB bünyesinde komisyonlar kurularak bu konuda atılacak adımlar belirlenmelidir. Özellikle meslek örgütleri ve veteriner fakülteleri iş birlikleri konusunda neler yapılabileceği de kurulan komisyonun gündem maddesi olarak yer almalıdır. Gerek etik kod metinlerle gerekse fakültelerde verilecek eğitimle mesleki değerleri, etik değerlerin, ahlaki değerlerin neler olduğunun bilincine varılması sağlanmalıdır. Bu değerlerin sağlanması adına fakültede etik ve mevzuat konusunda uzman akademisyen sayısının artırılması, bu konuda kadroların yetişmesi için girişimlerde bulunulması gerekmektedir.

2000 yılında yayınlanan, TVHB yayını olan dayanışma dergisinde 33-36. sayfalar arasında “*Veteriner Hekimlik Meslek Etiği Kuralları*” yer almıştır. O tarihten bugüne gelen süreçte bu kuralların uygulanması konusunda girişimde bulunulmamıştır. Bu doğrultuda bu kuralların günümüze meslek icrası koşullarına göre güncellenerek tüm meslek camiasına duyurulması ve gerek TVHB gerekse VHO’lar tarafından uygulamaya yansıtılması uygun olacaktır.

Etik ve deontoloji alanında yetişmiş, doktorasını tamamlamış ve bu alanda eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunacak öğretim elemanı ihtiyacı açık bir şekilde görülmektedir. Öğretim elemanının giderilmesi doğrultusunda girişimlerde bulunulması gerekmektedir. Etik ve deontoloji alanında uzman akademisyenlerin fakülte dekanlıkları bünyesinde girişimlerde bulunması ve konuyla ilgili olabilecek seçmeli derslere ilişkin hazırlıklar yapılarak derslerin çeşitlendirilmesi de sağlanabilir.

“*Türk Veteriner Hekimleri Birliği Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Yönetmeliği*”nin yeniden değerlendirmeye alınması, eskiden olduğu gibi Deontoloji Yönetmeliği ve Disiplin Yönetmeliğinin ayrı yönetmelikler şeklide değerlendirmesi işleyiş ve uygulama açısından yararlı olacaktır.

“*Kamu Görevlileri Etik Kurulu*” yapılanması ve işleyişini örnek alarak TVHB ve Veteriner Hekim Odaları (VHO) bünyesinde “*Mesleki Etik Kurulları*” oluşturulmalı ve işlevsellik kazandırılmalıdır. Ayrıca, veteriner hekimliği alanında belirlenmiş etik kod metinlerindeki ilke ve kuralların uygulanabilmesi için Haysiyet ve Yüksek Haysiyet Divanları ile iş birliği içerisinde çalışacak olan TVHB bünyesinde “*Veteriner Hekimliği Merkez Etik Kurulu*” ve Veteriner Hekimleri Odaları bünyesinde de “*Veteriner Hekimliği Yerel Etik Kurulu*” şeklinde bir yapılanmanın oluşturulması da yararlı olacaktır.

MEVZUAT

ZOOTEKNİ, SUN’İ TOHUMLAMA ve EMBRİYO TRANSFERİ

Genel olarak; her hayvan tür ve ırkı için ıslah ve koruma hedeflerinin yeniden gözden geçirilmesi; bu hedeflere ulaşılabilmesi için etkin ıslah stratejilerinin belirlenmesi; bu stratejilerin ülkesel ve bölgesel projelerle hızla uygulamaya konması; bu hedef ve stratejilerin, değişen ve gelişen şartlara göre belli aralıklarla yapılacak değerlendirme toplantıları ile gözden geçirilmesi; başta bilim insanları olmak üzere, konu ile ilgili yetiştirici, besici, sanayici, pazarlayıcı, tüketici vb. bütün çevrelerin bu sürece katılımının sağlanması, büyük önem taşımaktadır.

Sığır, koyun, keçi gibi çiftlik hayvanlarının korunmasında sözleşmeli yetiştiricilik yapan kırsal kesim önemli bir yer tutabilir. Son yıllarda kentten köye geri göçün yaşanmaya başladığı ülkemizde bu tip çalışmalar devlet politikaları ile de uyumaktadır. Bu şekilde yetiştiricilik, kırsal kesimde hayvancılığın canlanmasına önemli katkılar sağlayabilir.

Ülkemizde hayvancılık faaliyetlerinin daha verimli, etkin ve entegre yapılmasına imkân sağlayacak hayvancılık organize sanayi bölgelerinin ülke genelinde teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla mevcut hükümet tarafından yapılan yasal düzenlemelerde veteriner hekimliği mesleği birinci derecede etkili kılınmalıdır.

Üreticilerimizin desteklenmesi için ödenmekte olan teşvik primleri devam ettirilmelidir. Teşviklerle ilgili denetimlerde veteriner hekim odaları, yetiştirici birlikleri ve TOB taşra teşkilatları arasında koordineli bir sistem kurularak devam ettirilmelidir.

Ülkemizde özellikle hayvancılığın gelişebilmesi için “*Progeny Test*” ve “*Genomic Test*”ten geçmemiş boğa ve spermaların ithaline kesinlikle izin verilmemeli, denetimler titizlikle yapılmalıdır. Ayrıca özellikle daha avantajlı olduğu için genomik seçime önem verilmeli ve bu yönde çalışmalar ve yatırımlar yapılmalıdır.

SU ÜRÜNLERİ

Genel olarak su ürünleri sektöründe hedef ve politikaları değerlendirmek gerekirse;

“*Su Ürünleri Kanunu*”, “*Sucul Hayvanlar / Su Hayvanları ve Su Ürünleri Kanunu*” başlığı altında düzenlenmeli ve ilgili mevzuat, uygulamadaki aksaklıkları gidermek amacıyla yeniden yapılandırılmalıdır.

5996 sayılı Kanunu takiben su ürünleri satan ve işleyen işyerlerinde veteriner hekimlerin yer alması, hastalık ihbarında veteriner hekimlerin görev yapacak olması önemli olmakla birlikte, konuya ilişkin tüm yasal metinlerde veteriner hekimliğe ilişkin çeşitli ifadelerin üstü kapalı kullanılmamalı ve açık olarak ifade edilmelidir.

AB'nin konuya ilişkin güncel mevzuatına uyum gerekleri de gözetilerek hazırlanan koruma ve kontrol hizmetlerinin etkinleştirilmesi, su ürünleri ile ilgili mevcut sorunların giderilmesi ve Pazar şartlarına uygun, kaliteli ve sürdürülebilir üretim yapılması yönünde tedbirlerin sağlanabilmesi için su ürünleri ile ilgili mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılarak günümüz koşullarına uygun hale getirilmesi; ilgili mevzuatta veteriner hekimliğin yetki alanının tam olarak açıklanabilmesi için 6343 sayılı Kanun ile veteriner hekimlerin görev, yetki ve sorumluluklarını düzenleyen hukuk metinlerine atıf yapılması sağlanmalıdır.

Su ürünleri ile ilgili yasal metinlerde “*su ürünleri*” tanımı ile ilgili olarak Kanunda yer alan açıklamaya sadık kalınmalıdır.

Sağlık kontrollerinin, sağlık denetimlerinin ve sağlık sertifikası verilmesinin veteriner hekimler tarafından yapılması gerekliliği ilgili tüm yasal metinlerde yer almalıdır.

Mevcut su hayvanlarının ve ürünlerinin korunmasında denizlerde, göllerde yapılan çalışmalara zorunlu olmadıkça izin verilmemesi, deniz kirliliğinin önlenmesi için gerekli yaptırımların uygulanması, etkili faktörlerdir. Yetiştiriciliğe uygun alanlar korunmaya alınmalı, kullanılmayan göletler balıkçılığa kazandırılmalıdır. İhbarı mecburi hastalıklar açısından doğal kaynaklar ve yetiştiricilik tesislerinin periyodik kontrolü yapılmalı, ıslah/tür adaptasyonu, doğal

kaynakları balıklandırma çalışmalarında ve damızlık seçimlerinde ve damızlıkların kullanım sürecinde sağlık durumlarının özellikle taşıyıcılık ve vertikal bulaşma özelliğine sahip ajan/etkenlerin yokluğunun tespiti ve takibi yapılmalı, kapalı ve biyogüvenlik koşullarını tam olarak yerine getiren kuluçkahanelerin yapılmasını takiben sertifikasyon uygulanmalı, işletmelerde biyogüvenlik şartları sağlanmalı ve sürdürülmeli, ürünlerin nakliyesinin, satışının, uygun şartlarda yapılması sağlanmalı bu konuda yasal yaptırımlar arttırılmalıdır. Balık hastalıkları teşhis ve tedavisinin daha iyi yapılabilmesi için merkez laboratuvarlar kurulmalıdır.

ÇEVRE, HAYVANLARI KORUMA VE YABAN HAYATI

Uluslararası sözleşmeler de dikkate alınarak hazırlanan ulusal düzenlemelerin, yaban hayatı korunması konusunda önemli katkılar sağlamakla birlikte, Türkiye'nin bu konudaki çalışmalarını arttırarak devam etmesi gerektiği; canlı varlıkların değeri, önemi ve bu doğrultuda hakları bulunduğu görüşüne dayanan canlı-merkezci tutumun yaygınlaştırılmasının yararlı olacağı söylenebilir. Yaban hayatı konusu Hayvanları Koruma Kanunu kapsamında ele alınarak değerlendirilmeli ve yasal bir zemine oturtularak güvence altına alınmalıdır.

3.2. Yol haritası

Konuya genel olarak yaklaşmak gerekirse meslek örgütlerimizin görev süreleri dikkate alındığında çok kısa bir zaman içinde harekete geçerek sorunlara çözüm üretilmesi gerektiği görülmekte ve mesleki kamuoyu tarafından bir beklenti olmaktadır. Bir diğer sorunda meslek örgütlerinin görev süresi bitiminde yerine yeni bir yönetimin gelmesi ve faaliyetlerin, girişimlerin, çalışmaların devam ettirilmemesi olmaktadır. Bu doğrultuda kısa vadede girişimler başlatılarak sonraki gelen yönetimler adına da devamlılığın sağlanabilmesi orta vadede sorunları çözüme kavuşmasına katkı sağlayabilir.

ETİK

Etik günleri, etik farkındalık etkinlikleri, mevzuat eğitimleri, kurullara seçilen meslektaşların görev ve sorumluluklarını, etik ve mevzuat konusunda bilgilerinin artmasını sağlayacak eğitimlerin düzenlenmesi, önemli gün ve mesleki etkinliklerin es geçilmeden hatırlanması, kutlanması, meslek büyüklerinin anılması vb. etkinliklerin düzenlenmesi önerilir.

Kısa vadede iş birliği yapılacak kuruluşlardan bir komisyon kurularak bu kurallar hazırlanabilir. Orta ve uzun vadede de uygulanma süreci sağlanabilir.

Etik ve deontoloji alanında uzman akademisyenlerin gerek fakülte dekanlıkları bünyesinde gerekse YÖK nezdinde girişimlerde bulunması, bu girişimler esnasında başta TVHB olmak üzere meslek örgütlerinin desteği önem arz edip, kısa ve orta vadede öğretim elemanı ihtiyacı giderilmesi adına kadro tahsisi sağlanabilir.

Kısa vadede etik ve deontoloji alanında görev yapan akademisyenlerin ders içerikleri ve kredilerine ilişkin hazırlıklar yaparak fakülte dekanlıkları bünyesinde girişimlerde bulunması. Ayrıca destek sağlaması adına konuyla ilgili olabilecek seçmeli derslerle ilgili de hazırlıklar yapılarak derslerin çeşitlendirilmesi de kısa vadede sağlanabilir.

Yönetmeliklerin yeniden düzenlenmesi için kısa vadede komisyonların kurularak, bu komisyonların hazırlıklar yapması ve kısa vadede bu hazırlıkları tamamlaması. Orta vadede hukuki destek de alınarak bu yönetmeliklere son şeklinin verilerek yürürlüğe girmesinin gerçekleştirilebilir.

TVHB bu konuda bir komisyon kurarak, bu kurulda kimlerin yer alabileceğini kısa vadede belirlemelidir. Komisyonda yer alan isimlerin belirlenmesinden sonra bu kurulların işleyişine dair bir yönerge hazırlamalı ve orta vadede bunu uygulamaya koyması sağlanabilir.

HAYVANSAL GIDALAR VE YEM

Sosyal medyada gıda güvencesi, gıda güvenliği, gıda yetersizliği, gıda kaynaklı zoonotik hastalıklar vb. konularda güncel, kısa, anlaşılır bilgiler paylaşılmalıdır.

TBMM'de özellikle gıda güvenliği ve güvencesi konusunda soru önergeleri verilmesini sağlamak. Bunun için gıda konusunda bilgi ve belge desteği sağlamak veya gerekli dokümanları hazırlayarak milletvekillerine sunulmalıdır.

Yerel basına sıklıkla bölgesel gıda sorunları konusunda VHO'lar tarafından açıklamalar yapılmalıdır.

Siyasi partilere gıda konusunda veteriner hekimlerin bilimsel ve yasal anlamdaki konumu konusunda bilgiler aktarmak, böylece veteriner hekimlerin gıda konusundaki yetkinliği hususunda farkındalık oluşturulmalıdır.

3.3. İş birliği yapılacak kuruluşlar

Etik konu başlığı ile ilgili olarak TVHB ve VHO'ları Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), Veteriner Fakülteleri Dekanlıkları, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji alanından akademisyenler ve Veteriner Fakültesinde yer alan diğer akademisyenlerle iş birliği yapılmalıdır.

Hayvansal gıdalar ve yem konularıyla ilgili olarak da üniversiteler, siyasi partiler, gıda alanındaki mesleki sivil toplum örgütleri ve diğer mesleklerle (özellikle sağlık meslekleri) iş birliği çalışmaları yapılmalıdır.

CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA VETERİNER HEKİMLİĞİ ÇALIŞTAYI

17 Aralık 2023 - Ankara

Kamu ve Serbest Veteriner Hekimliği Komisyonu Komisyon Raporu

Başkan: Nihat KÖSE
Başkan Yardımcısı: İsmet ÇOLAKEL
Raportör: Hakan BOZKURT
Çağdaş Emre ŞARVAN
Üyeler: Önder ALKAN
Serkan ALPÖZEN
Ahmet BAYDIN
Cazim BULUT
Tayfun KARA
Murat KARABAYOĞLU
Mesut KOÇAK
Ercan ÖDÜL
Polat TÜRKOĞLU
Kazım ÜSTÜNER
Prof. Dr. Ali Reha AĞAOĞLU
Üzeyir CAN
Serdar DOĞAN
Ersel Reha EREN
Ali GÖK
İbrahim GÜLEN
Serdar GÜVLÜ
Hasan KILINÇ
Orhan ÖZBABA

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi	3
2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar	3
2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)	3
3. Çözüm Önerileri	24
3.1. Hedef ve Politikalar	24
3.2. Yol Haritası (Kısa, orta ve uzun vadede sorunlara yönelik kamuoyu yaratmak ve yetkililerin dikkatini çekmek için yapılabilecekler)	39
3.3. İş Birliği Yapılacak Kuruluşlar	40
3.4. Zamanlama	40
4. Sonuç	41
Kısaltmalar	42
Ekler ve Kaynaklar	42

1. Giriş

Covid-19 pandemisi bir kez daha göstermiştir ki veteriner hekimliği mesleği doğrudan halk sağlığını ilgilendiren stratejik bir meslektir. Bu gerçeğe rağmen ülkemizde bilhassa 1984 yılında Veteriner Hekim Teşkilatlarının kapatılmasından sonra gerek veteriner hekimliği mesleği gerekse ülke hayvancılığı olarak devamlı olarak geriye gitmiştir. O yıllara kadar hayvan ihraç eden Türkiye, sonrasında devamlı karkas ve canlı hayvan ithal eden bir ülke haline gelmiştir. Bu ithal edilen et ve hayvanların sağlık durumları bilinmediği gibi, ülkemizin yetiştiricileri desteklenip onların üretmesini sağlamak yerine, hayvan ithalatı yapılması, ithalat yapılan ülkelerin yetiştiricilerine destek sağlanmak anlamına gelmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın verilerine göre 2023 yılında 800.000 büyükbaş ithalatı yapılmıştır. Yine Tarım ve Orman Bakanlığı'nın Ocak 2024'te yaptığı açıklamaya göre 2024 yılında 600.000 büyükbaş hayvan ithalatı kararı alınmıştır. Görüldüğü üzere 80'li yıllardan sonra başlayan veteriner hekimliğin etkisizleştirilmesi ve yanlış hayvancılık politikaları hem stratejik bir mesleği geriletmiş hem de üreten Türkiye'den, tüketen Türkiye'ye doğru bir savrulmaya sebep olmuştur.

Bunun yanında her ne kadar TVHB, Odalarımız ve sivil toplum örgütlerimiz yenileri açılmasını diye çok büyük çabalar gösterse de ülkemizdeki Veteriner Fakültesi sayısı fazla olmasına rağmen artık şehirlerde Fakülte açılmasından sonra sıra İlçelerde fakülte açmaya kadar gelmiştir. Şu anda ülkemizdeki aktif Veteriner Fakültesi sayısı 29'dur ve bu sayı çok fazladır. 2023 yılında bu fakültelerden 2.318 öğrenci mezun olmuştur. 2023 yılında 2.410 öğrencinin Fakültelere kayıt yaptırdığı düşünüldüğünde bunun giderek artacağı görülmektedir. Bu fakültelerden mezun olan veteriner hekimlerin çoğunluğu işsiz kalmaktadırlar. 2022 yıl sonu verilerine göre Tarım ve Orman Bakanlığı'nda 7.000 civarında veteriner hekim bulunmaktadır. Bakanlık yeterli sayıda veteriner hekim istihdamı yapmadığı gibi, Bakanlık'ta çalışan veteriner hekimlere meslekleri dışında çoğunlukla büro işleri yaptırılmaktadır. Ülkemizde yaklaşık 9.000 civarında muayenehane, poliklinik ve hayvan hastanesi bulunmaktadır. Bur birimleri açan meslektaşlarımız hem kendilerini hem de yanlarında çalışan veteriner hekimleri istihdam etmektedirler. Bu sayı yaklaşık olarak 18.000 civarındadır. Bakanlık'ta ve serbest çalışan meslektaşlarımızın toplamı 25.000'dir. Ülkemizde toplam aktif veteriner hekim sayısı 35.000 olarak tahmin edilmektedir. Bu rakamlara bakınca hem kendisi hem de meslektaşları olmak üzere 18.000 serbest veteriner hekim istihdam eden, serbest veteriner hekimler, Bakanlık tarafından destekleneceği yerde e-reçete, İTS ve ATS adı altındaki uygulamalar ile bürokrasi altında ezilmekte ve 2024 yılı itibarıyla asgari 73.144 TL tutarında cezalar ile karşı karşıya bulunmaktadır. E-reçete, İTS ve ATS bu haliyle mesleğimizin en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Devletin ve Bakanlığın hiçbir desteğinden yararlanamayan kendileri ile beraber 18.000 veteriner hekim istihdam eden serbest veteriner hekimlerin üzerinden ağır bürokratik yük ve cezai yaptırımlar kaldırılmalıdır.

Veteriner hekimliği mesleği sağlık hizmetleri sınıfında olmasına rağmen, sağlık çalışanlarına yapılan hiçbir haktan yararlanamamaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı destek vermediği için veteriner hekimler halen yıpranma payı hakkında mahrumdur. Sağlıkta şiddet yasası içinde yer almamaktadırlar. Kamuda alışan veteriner hekimler özlük hakları konusunda, Bakanlıkta alışan diğer meslek gruplarına göre daha geriye düşmüştür. 2018 yılında ıkarılan Veteriner Hekimliği Uzmanlık Yönetmeliği hala aktif hale getirilememiştir.

2. IV. Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı Komisyon Raporunun Genel Değerlendirmesi

2.1. Geçen süre içinde meydana gelen gelişmeler, atılan adımlar, mesleki kazanımlar ve kayıplar

IV. Kurultay'ın yapıldığı günden bugüne yaklaşık son beş yıllık dönem içerisinde bazı değişiklikler olsa da mesleki anlamda somut ve tatmin edici kazanımlarımız maalesef olmamıştır. Riskli hizmet alanında mesleğimizi icra etmemize rağmen 2008 yılında elimizden alınan fiili hizmet zammı hala geri kazanılamamıştır. 657 sayılı Devlet Memuru Kanunu'nda Veteriner Hekimler sağlık hizmetleri sınıfında yer almasına rağmen Sağlıkta Şiddet Yasası'nın dışında tutulmuştur. Bazı meslek grupları yeşil pasaport hakkı elde ederken Veteriner Hekimler yine yok sayılmıştır. Bu süreçte umut verici tek konu Ev hayvanlarına mikroçip takılarak kimliklendirilmesi, Bakanlıkla yapılan iş birliği sayesinde kamu ve serbest veteriner hekimleri ile birlikte gerçekleştirilmiş olmasıdır.

2.2. Ortaya konan sorunlar ve sorunlara neden olan faktörler ile risklerin güncellenmesi (yasal, idari, finansal, politika, diğer kurum ve kuruluşlar vb.)

2.2.1. Eğitimle İlgili Sorunlar:

Önceki kurultaydan bugüne kadar geçen sürede Veteriner Hekimliği eğitiminde yaşanan olumlu gelişmeler:

Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Öğretim Kurumu verilerine göre; Türkiye'de aktif durumda olan, eğitim/öğretime devam eden toplam 29 Veteriner Fakültesi bulunmaktadır. Bu fakülteler dışında YÖK tarafından denkliği kabul edilmiş olan bir adet Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bir adet de Kırgızistan'da olmak üzere iki Veteriner Fakültesi daha bulunmaktadır. Türkiye ve bahse konu fakültelerden 2023 yılında 2.318 mezun olmuş, yine 2023 yılında 2.410 veteriner fakültesi öğrenci kaydı yapılmıştır. Türkiye'de aktif durumda olan veteriner fakültelerinin toplam 6 tanesi uluslararası (EAEVE), 12 tanesi ulusal (VEDEK) akreditasyonuna sahip eğitim programlarına sahiptir. Bu durum önceki kurultaydan bu yana veteriner hekimliği eğitiminde yaşanan olumlu bir gelişmedir. Ulusal ve uluslararası akreditasyon kurumlarının Türk Veteriner Hekimliği eğitim öğretiminde kalitenin artırılması ve uluslararası normlara ulaşılması bağlamında katkısı büyük olmuştur. İlgili süreçler sonunda EAEVE akreditasyonu alan Veteriner Fakültelerinden mezun olan Veteriner Hekimler Avrupa Birliği ülkelerinde ve Birleşik Krallık 'da bahse konu ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda kalifiye iş gücü kapsamında değerlendirilmeye başlanmış, Türk Veteriner Hekimlerinin uluslararası arenada görünürlüğü artmaya başlamıştır. Bu husus önemli bir kazanç olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, 2001 yılından itibaren Bologna Süreci adı verilen bir reform sürecine dâhil olmuştur. Bu bağlamda hedef; Avrupa Yükseköğretim Alanında sürece dâhil

olan ülkelerin eğitim sistemlerinin tek tip yükseköğretim sistemi haline getirilmesidir. Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda asıl hedeflenen, çeşitlilik ile birlik arasında bir denge kurulmasıdır. Amaç, yükseköğretim sistemlerinin kendilerine özgü farklılıkları korunarak birbirleriyle karşılaştırılabilir olması ve uyumlu hale getirilmesinden ibarettir. Bu şekilde, bir ülkeden ya da yükseköğretim sisteminden bir diğerine geçişin kolaylaşması ve böylece öğrenciler ve öğretim görevlilerin hareketliliği ve istihdamının artırılması planlanmaktadır. Bu doğrultuda YÖK tarafından ortaya konulmuş Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) 2 Şubat 2008 tarih ve 26775 sayılı resmî gazetede yayınlanmış ve Veteriner Fakülteleri'nin çekirdek eğitim programlarında bulunması gereken zorunlu dersler ve Veteriner Hekimlerin sahip olması gereken özellikler tanımlanmıştır. Daha sonra yayınlanmış olan TYYÇ rehberliğinde Türkiye Cumhuriyeti'nde aktif durumdaki Veteriner Fakülteleri Dekanlarından oluşan Dekanlar Konseyi tarafından Veteriner Hekimlik Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (VUÇEP) ve Veteriner Fakültesi Açılabilmesi için gerekli asgari koşulların belirlenmesi için 2018 yılında çalışmalar başlamıştır. VUÇEP 2021 yılında tamamlanmış ve yayınlanmıştır. Veterinerlik Programlarında Eğitime Başlanması ve Eğitimin Sürdürülebilmesi İçin Asgari Koşullar ise 30.12.2021 tarihli YÖK genel kurulunda kabul edilmiştir (<https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/asgari-kosullar>). Bahse konu koşulların genel ilkeleri;

- Asgari ölçütler, 60 öğrenciye kadar olan kontenjanlar için belirlenmiştir.
- Her bir anabilim dalında, ilgili alanda doktora eğitimi yapmış en az bir öğretim üyesi bulunmalıdır.
- Fakülteye ait, derslikler, laboratuvarlar, kütüphane/çalışma salonu, idari birim ve sosyal alanlar bulunmalı ve bu alanlar yeterli teknik altyapıya sahip olmalıdır.
- Fakülteye ait eğitim, araştırma ve uygulama çiftliği bulunmalıdır.
- Fakülteye ait büyük ve küçük (pet) hayvan kliniklerini içeren hayvan hastanesi bulunmalıdır.
- Eğitim programları "Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi" (TYÇ) ile "Çekirdek Eğitim Programını" (ÇEP) kapsayacak şekilde düzenlenmeli; öğrenci alımından önce ders bilgi paketleri hazırlanmalı ve her bir dersin AKTS karşılıkları belirlenmiş olmalıdır.

Bu bağlamda Veteriner Hekimliği eğitiminde yaşanan gelişmeler eğitim kalitesinin artmasına ve mezun Veteriner Hekimlerin uluslararası norm ve kalitelere uygun bir şekilde mesleğe başlamasına olanak vermektedir.

Önceki Kurultay'dan bugüne kadar geçen sürede Veteriner Hekimliği eğitiminde karşılaşılan sorunlar:

Türkiye Cumhuriyeti'nde aktif olarak eğitim/öğretime devam eden Veteriner Fakülteleri içerisinde henüz ulusal veya uluslararası akreditasyon süreçlerine dâhil olmamış 18 fakülte bulunmaktadır. Bu husus kalite süreçlerine dâhil olmamış/olamamış fakültelerde eğitim almakta olan öğrenci veya akademisyenlerin bir önceki maddede bahsedilen olumlu sürece katılamamalarına neden olmaktadır. Bu durum Türkiye'de eğitim alan tüm Veteriner Fakültesi öğrencilerinin veya akademisyenlerinin aynı bilimsel ortamlardan yararlanması önünde bir engel oluşturmaktadır.

Küresel olarak yaşanan COVID-19 salgını ve ardından yaşanan büyük deprem felaketi nedeniyle tüm yüksek öğretim kurumları gibi Veteriner Fakülteleri de uzaktan eğitim öğretim uygulamalarına geçmiştir. Bu süreç Veteriner Hekimliği eğitiminin büyük bölümünün pratiğe dayalı bir eğitim olması nedeniyle bir sorun teşkil etmiş ve mezun olan ve olacak Veteriner Hekimlerin ilk gün yeterlikleri konusunda önemli eksiklikler oluşmuştur. Bu husus mesleğe yeni başlayan Veteriner Hekimlerin; hasta, hasta sahibi veya diğer meslektaşları ile sorunlar yaşamasına neden olarak çözülmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2023 yılında toplam 2410 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Ayrıca YÖK tarafından diploma denkliği verilen iki fakülte bulunuyor. Yakın Doğu Üniversitesi Veteriner Fakültesi (İngilizce Burslu, İngilizce %50 indirimli, Türkçe Burslu, Türkçe %50 Burslu). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Veteriner Fakültesi (10 Kontenjan). Bu programlar dışında; Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi (İngilizce, 60 kontenjan), Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi (KKTC uyruklu, 3 kontenjan) ve Afyon Kocatepe Üniversitesi (KKTC Uyruklu, 2 kontenjan) ek öğrenci kontenjanları da bulunmaktadır.

2.2.2. Veteriner Hekim Teşkilat Yapısından Kaynaklı Sorunlar:

Günümüzde Tarım ve Orman Bakanlığı adıyla, Ülkemiz Tarım, Hayvancılık, Gıda, Orman ve Su İşleri alanlarında faaliyet yürüten ve Kamu alanında Veteriner Hekimlerimizi istihdam eden Bakanlık, yıllar içerisinde çok farklı isimlerle anılmıştır. Cumhuriyetimizin 100. Yılı'nı kutladığımız bu yıla kadar Ziraat Vekaleti, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı gibi isim değişiklikleri yapılmıştır.

Tüm bu süreç içerisinde, Bakanlık bünyesinde Veteriner Hekimliği Mesleğinin Kamu alanında tam olarak temsil edilebildiği, diğer bir deyişle Veteriner Hekimlerin yetki ve sorumlulukları anlamında tek çatı olarak toplanabildiği Kurum, 1937 yılında kurulan ve 1985 yılında kaldırılan, Merkezde "Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü" ve taşrada "Veteriner İşleri İl ve İlçe Müdürlükleri" olmuştur.

Zaten Mesleki Statümüzün en fazla olduğu, meslek büyüklerimizin sıklıkla ifade ettikleri "*Kaymakamın yokluğunda vekaletin Veteriner Hekime bırakıldığı*" dönemler bu yıllara rastlamaktadır. Bu yıllarda hayvan sağlığı, hayvan ıslahı, gıda kontrolü gibi hususlar Veteriner İşleri Müdürlükleri'nce yürütülmekteydi. Bu dönemlerde tüm imkansızlıklara rağmen özellikle hayvan ıslahı anlamında büyük işler yapılmış, verimsiz ırklarımız melezlemeler ile bölgelere

adapte yeni ırklarımız geliştirilmiş, suni tohumlama hizmetleri yaygınlaştırılmış, ülkemizin muzdarip olduğu sığır vebası gibi bazı hastalıkların eradikasyonu sağlanmıştır.

1985 yılında Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünün kaldırılmasından sonra farklı isimlerle Genel Müdürlükler oluşturulmuş, Merkez Teşkilatında ayrı Genel Müdürlüklerin ayrı görev ve yetkileri bulunurken, Taşrada ise yalnızca Bakanlık İl ve İlçe Teşkilat yapıları oluşturulmuştur. Bu şekilde Veteriner Hekimler Bakanlıkta farklı Genel Müdürlüklerin yapısı altında, Taşrada ise İl ve İlçe Tarım Müdürlüklerinde Zooteknist, Ziraat Mühendisi, Su Ürünleri Mühendisi ve Gıda Mühendisi gibi farklı meslek grupları ile bir arada çalışmaya başlamışlardır.

Günümüzde Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, Et ve Süt Kurumu, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünde Veteriner Hekimler yoğun olarak bulunmakta ve görev yapmaktadırlar. Taşra teşkilatlarında ise İl Tarım ve Orman Müdürlüklerinin Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şubesi, Gıda ve Yem Şubesi, İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri, Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlükleri, Veteriner Kontrol Enstitüleri, Gıda Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri, TİGEM İşletme Müdürlükleri, Veteriner Sınır Kontrol Noktası Müdürlükleri, TKDK Koordinatörlüklerinde Veteriner Hekimlerimiz görev yapmaktadırlar. Tüm bu kurumların yanı sıra çok miktarda olmasa da Sağlık Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı gibi farklı Bakanlıklarda da Veteriner Hekim istihdamı bulunmaktadır.

Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü bulunduğu zaman ile günümüz teşkilat yapısını kıyasladığımızda, günümüzde farklı meslek disiplinleri ile bir arada çalışma zorunluluğunun hem mesleki anlamda hem de ülkemiz hayvancılığın geliştirilmesi ve sağlığının korunması anlamında negatif yönlerinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Çünkü zamanla, hayvan yetiştiriciliği, hayvan ıslahı, hayvansal gıdanın temini ve tüketiciye sunulması ile ilgili hususlarda gerek Bakanlık nezdinde gerekse Taşra teşkilatlarında diğer meslek grupları ile anlaşmazlıklar yaşanmaya başlanmış, hayvancılık politikaları bir hekim gözünden uzaklaşmaya başlamış, farklı meslek gruplarının meslek taassubu ile karşı karşıya kalınmaya başlanmıştır.

Bu noktada bir öz eleştiri yapmak gerekirse, veteriner hekimlerimizin diğer meslek grupları kadar kariyer planlaması yapmamış olmaları, üst düzey görevlere talip olma noktasında kararsız bir tutum sergilenmesi, Bakanlık bürokrasisinde günden güne bir kan kaybı oluşturmuştur. Aynı şekilde Taşra teşkilatlarında da İlçe Müdürü, Şube Müdürü, Enstitü Müdürü gibi görevlerin genellikle Mühendisler tarafından tercih edilmesi nedeniyle gerek Bakanlık bünyesinde gerekse taşra teşkilatında çalışan veteriner hekimlerin elini giderek zayıflatmıştır. İlçe Müdürü eğer farklı meslek grubundan ise, veteriner hekimlerin hayvan hastalıkları ile mücadele, aşılama, kontrol, denetim gibi işlerinde, görev aracı temini, çizme tulum enjektör vs. sarf malzemesi temininde büyük güçlükler yaşanmaya başlanmış, ilçe personeline Veteriner Hekimlerin göreve gittikleri aracın kötü kokmasından, aracın içinin çok

kirli olmasından, çizmeler ya da tulumlarla ilçe müdürlüğüne girilmesinden şikayetler başlamıştır. Aslında Meslektaşlarımızın çok zor şartlar altında ve büyük riskleri göze alarak ifa etmiş oldukları bu kutsal görevler, diğer meslek gruplarınınca zaman içerisinde küçümsenmeye ve para karşılığı (el emeği) yapıldığı algısı oluşturulmaya başlanmıştır. Maalesef yıllar önce belki de Meslektaşlarımıza tüm riskler ve zorlu aşılama ya da suni tohumlama uygulaması karşılığında “El Emeği” bir gelir olması için çıkarılmış olmasına rağmen günden güne Kamuda Mesleki olarak bizleri yıpratıcı bir husus olmuştur. Gerek yetiştiriciler gerekse aynı kurumda çalışan farklı meslek grupları tarafından sadece el emeği karşılığında işlem yapan bir meslek grubu algısı oluşturulmuştur. Maalesef yıllar içerisinde Kamuda hizmet veren Veteriner Hekimlerimiz, yalnızca aşılama ve küpeleme faaliyetlerinde kullanılmaya başlanmış, bir proje üretme, bir farkındalık oluşturma hassasiyetlerimiz körelmeye başlamış, 5 yıllık çok zorlu bir eğitim sürecinden geçen meslektaşlarımız, mesleğini hakkıyla yapamaz bir duruma getirilmişlerdir.

Günümüz teşkilat yapısı değerlendirildiğinde, Bakanlık Merkez teşkilatında yetki ve sorumluluk sınırları arasında karışıklıklar şekillenmekte, bazı işlemler 2 ya da 3 Genel Müdürlük çatısı altında değerlendirilmek zorunda kalınmakta, bu halde bürokrasinin hantal işlemesi ve hatalara yol açabilmektedir. Merkez Birimlerde yaşanan bu yetki karmaşası taşra teşkilatına daha radikal bir şekilde yansımakta, İl Müdürlüklerinde bazı işlemlerin hangi şube tarafından değerlendirileceği veya ilçe müdürlüklerinde işlemlerin nasıl yürütüleceği hususlarında önemli sıkıntılarla karşılaşmaktadır.

Özetle, gerek Veteriner Hekimliği Mesleğinin gerçek anlamda misyon ve vizyonunun sahaya yansıtılabilmesi ve Mesleki statümüzün olması gereken düzeye çıkarılabilmesi için, yeniden bir “Merkez Veteriner Teşkilatı” kurulması ve taşrada İl/İlçe Veteriner Teşkilatlarının kurulması zorunlu hale gelmiştir. Ancak bu sayede hayvancılık yeniden güvenli ellere teslim edilebilir, hayvan sağlığı, hayvan ıslahı, hayvan yetiştiriciliği, ulusal ve global ölçekte uzun vadeli hayvancılık politikaları oluşturulabilir, aynı zamanda halihazırda şekillenen yetki karmaşalarının önüne geçilebilir.

Aşağıda, Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünün kurulmasına neden olan yasal zemin ayrıntıları ile anlatılmıştır:

20 şubat 1935 tarihinde Cenevre’de imzalanan ve 3243 Sayılı kanun ile kabul edilen (kabul tarihi 11.06.1937, yayın tarihi 25.06.1937) Hayvanların Bulaşıcı Hastalıklarına Karşı Mücadeleye Dair Beynelmillel Mukavele İle Hayvanların, Etilerin ve Menşei Hayvani Olan Diğer Mahsullerin Transitine Dair Beynelmillel Mukavele ve (et ve et müstahzarlarından, taze hayvani mahsulât ve süttten çıkarılanlardan başka) Olan Mahsullerin İhraç ve İthaline Dair Beynelmillel Mukavelenin Kabul ve Tasdikine Mütedair Kanunun 3.maddesinin 1.fıkrası “*Devlet baytari hizmeti, salahiyyettar bir nazıra doğrudan doğruya merbut mesul bir baytar şefinin idaresi altına konulmalıdır.*” düzenlemesini içermektedir. 2.fıkrası ise; bu yapılanmanın taşra örgütünün oluşturulmasını hüküm altına almaktadır. Dolayısıyla veteriner hizmetlerinin, bir bakanlığa bağlı müstakil genel müdürlük halinde teşkilatlanması gerektiği izahtan varestedir. Nitekim bu

uluslararası sözleşmenin kanunlaşmasından sonra 3203 Sayılı Ziraat Vekaleti Vazife ve Teşkilatı Kanunu ile veteriner hizmetleri, merkezde bakanlığa doğrudan bağlı Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü, taşrada ise Veteriner İşleri İl Müdürlükleri şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Ancak 1985 yılında yürürlüğe konulan 441 sayılı KHK ile veteriner hizmetleriyle ilgili merkez ve taşra örgütlenmesi kaldırılmıştır. Veteriner müdürlükleri kapatılmıştır.

Bilindiği gibi Anayasanın 90. maddesinin son fıkrası “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz*” demektedir. Dolayısıyla 3243 Sayılı Kanun ile kabul edilen ve halen yürürlükte olan sözleşme ve bu kanunun 3.maddesi uyarınca veteriner hizmetlerinin mutlak surette müstakil olarak bir genel müdürlük çatısı altında teşkilatlandırılması ve taşra örgütünün de kurulması zorunludur. Günümüzdeki durum açıkça Anayasaya ve uluslararası anlaşmalara aykırılık teşkil etmektedir.

Diğer tarafta AB mevzuatı ve WOH’ ın konu ile ilgili raporları da aynı doğrultudadır.

AB gıda ile ilgili düzenlemeleri olan; EC/854/2004 de hayvansal kaynaklı ürünlerin resmi kontrolü, EC/853/2004 de hayvansal kaynaklı ürünlerin spesifik hijyen kurallarını belirlemiştir. Diğer gıda maddelerini ise EC/852/2004 882/2004 sayılı direktiflerle düzenlemiştir. Hayvansal ürünlerle ilgili düzenlemelerde hayvanın yediği yemden başlayarak, hayvanın sağlık durumu, kullanılan ilaçlar, çevresel faktörler ve hayvandan elde edilen ürünün bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Ancak bu şekli ile çiftlikten-çatala gıda güvenliğini sağlamak mümkün olmaktadır. EC/854/2004 de bu hizmetleri yapacak olan “yetkili makamın tarifi “Üye Devlet bünyesinde Veteriner kontrollerini yürütebilecek uzmanlıkta olan bir merkezi otorite veya bu uzmanlığı aktardığı herhangi bir makam” şeklinde vurgulanmaktadır. Burada da Veteriner hizmetleriyle ilgili yetkili bir makamın olması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Mevcut sistem WOH (Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü) nün hayvan sağlığı ve gıda güvenliği konusunda ortaya koyduğu “Tek Yetkili Otorite” ve “Emir Komuta Zinciri” ilkelerini sağlayamamaktadır. Nitekim Bakanlık ile OIE’nin ortak çalışmaları sonucu hazırlanan ve 2009 da yayınlanan “Türkiye’de Veteriner Servislerinin OIE Kalite Standartlarına Uyumunun Güçlendirilmesi” ve Veteriner Hizmetleri açısından “Performans Vizyonu ve Stratejisi” raporlarında, ülkemizdeki mevcut yapının “görev ve yetkileri kesin olarak belirlemediği ve komuta zincirini sağlayamadığı” gerekçesi ile hayvan sağlığının ve gıda güvenliğinin istenilen düzeyde sağlanması için yeterli olmadığı belirtilerek, bağımsız bir Veteriner ve Gıda otoritesinin kurulması gereği vurgulanmaktadır.

2.2.3. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Hususunda Çözüme Kavuşmamış Sorunlar:

Son yıllarda ülkemizde veteriner hekim sayısının artışına paralel bir şekilde mesleğin kendi tabiatından kaynaklı zorlukları, ülke ekonomisindeki yetersizlikler, yaşı ileri

meslektaşlarımızın sayısal artışıyla birlikte mesleki sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya meslek camiası içerisinde daha çok ihtiyaç duyulur hale gelmiştir.

1954 yılında yayınlanan 6343 sayılı kanunumuz bu alanda birçok hüküm içermesine rağmen bugüne kadar bu konuya işlerlik kazandırılmamıştır. Son derece üzücü olmasına rağmen mesleğin icrası esnasında iş göremez hale gelen, hayatını kaybeden veteriner hekimler ve bu sebeple geçinemez duruma düşen veteriner hekim aile ve çocukları vardır. Her ne kadar bireysel vicdanlarıyla meslektaşlarımız bu kişilere yardımcı olmaya çalışsalar da bu işlerin kurumsal olarak sürdürülmesi mesleki vicdanımız açısından hepimizin sorumluluğudur.

6343 sayılı kanunun 47.maddesi d fıkrası bu konuda Merkez Konseyi'ne yetki ve görev vermiştir. Bu madde şu şekildedir:

- 47-d) Sosyal sigorta, yardımlaşma ve neşriyat işlerini idare etmek ve düzenle yürütmek ve bu kanunun 15 inci maddesinde tespit olunan işleri takip ve intaç eylemek.
- Yine aynı kanunun 15.maddesinin g ve h fıkraları Birlik tarafından bu hizmetlerin yapılmasına hükmetmektedir.
- 15-g) Meslek mensuplarının maddi ve manevi yardımlaşmalarını temin edecek tedbirleri almak ve tahakkuk ettirmek;
- 15-h) Veteriner fakültelerinde okuyan gençlere (Memlekete ve mesleğe yararlı gençler olarak yetişmelerini sağlamak düşüncesiyle) maddi ve manevi her türlü müzaheretle bulunmak.

Bu maddelere dayanarak sosyal yardım ve dayanışma fonu oluşturulmalıdır. Oda'lar kendi üyelerine, eş ve 25 yaş altı bakmakla yükümlü olunan çocuklarla sınırlı olmak üzere bu fondan yatarak tedavi, operasyon olan veteriner hekim ya da adına aidat yatırılan bakmakla yükümlü konumdaki eş ve çocukları kapsayan tamamlayıcı sağlık sigortası niteliğinde yardım yapılmalıdır. Ayakta işlemler, estetik operasyonlar, psikiyatrik yatışlar, diş tedavileri gibi nedenlerle bu fondan yararlanılamayacağı düzenlenmelidir.

Veteriner hekimlerin faydalanabileceği geçici iş göremezlik (gebelik ve annelik, hastalık gibi haller) acil destek; sürekli iş göremezlik gibi yardımlar fondan karşılanmalıdır.

Hastalık sürecine bağlı olmakla birlikte kanser, kronik organ yetmezliği, felç durumları, zor çareli hastalıklar da fondan düzenlemeyle yararlandırılmalıdır. Vefat eden veteriner hekimler için birliğe yapılan bilgilendirmenin ardından cenaze yardımı yapılabilir. Vefat eden veteriner hekimin bakıma muhtaç çocuklarına 18 yaşıyla sınırlı olmak üzere yardım yapılabilir. Yine veteriner hekimlerin yangın, sel, deprem benzeri olaylar nedeniyle iş yerlerini kullanamayacak duruma gelmesi halinde hazırlanacak zarar tespit tutanağı ve itfaiye, polis tarafından düzenlenen olay tespit tutanağı ile fondan yararlanabilmesi sağlanmalıdır.

Ailesiyle birlikte veteriner hekimin maruz kalacağı kaza, afet nedeniyle ihtiyaç duyduğu müdahale ve nakil gibi ihtiyaçları karşılamak amacıyla fondan yardım alınabilir. Yine 69 yaşını

doldurmuş, veteriner hekimlik faaliyetlerine son vermiş, vergi kaydını kapatmış, SGK lı olarak herhangi bir iş yerinde çalışmayan hane halkına ait gayrimenkul ve taşıt sayısının birden fazla olmadığını beyan eden veteriner hekimlere de munzam emeklilik yardımı yapılabilir. Bu yardımlardan meslek odasına aidat borcu olmayan, odaya karşı sorumluluklarını yerine getirmiş tüm veteriner hekimlerin ihtiyaçları halinde faydalandırılmalıdır.

Bu sistemin kurulabilmesi için TVHB Merkez Konseyi tarafından sosyal yardımlaşma çalışma birimi oluşturulmalı, hazırlanacak sosyal yardımlaşma fonu mevzuatının Birlik tarafından Büyük Kongre'de onaylanmasıyla yürürlüğe sokulmalıdır.

2.2.4. Belediyelerde Norm Kadro ile Oluşan Sorunlar:

1930'da yürürlüğe konulan 1580 sayılı Belediye ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunları ile belediyelerimiz bugüne kadar gelmiştir. Her iki kanun da halk sağlığı alanında veteriner hekimlere ve görev aldıkları birimlere ciddi görevler yüklemiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun modern dünyada ve üye olmaya çalıştığımız AB'de olduğu gibi veteriner hekimliğin yerel yönetimlerdeki faaliyet alanını genişleteceği beklentisi kamuoyunda mevcut iken 22 Nisan 2006 tarihli Resmî Gazete 'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararıyla belediyelerde norm kadro ilke ve standartları belirlenmiş ve il belediyeleri dışında Veteriner İşleri Müdürlükleri idarelerin isteğine bırakılmıştır. Sonuç olarak birçok belediyemizde Veteriner İşleri Müdürlükleri kapatılmıştır.

İlgili düzenlemenin yapıldığı ilk günden itibaren meslek odaları, belediyeler ve diğer sivil toplum örgütleri ısrarla düzenlemenin ülke gerçeğiyle örtüşmediğini vurgulamışlar ve kimileri de hukuk yoluna başvurmuştur. Bunun neticesinde ise Danıştay norm kadroya ilişkin esasların yürütmesini durdurma kararı vermiştir. Nihayet 22 Şubat 2007 tarihli 26442 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe giren *Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik*le konu yasal olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu yönetmelikle kamuoyunun duyarlılıkları doğrultusunda kimi olumlu düzenlemeler yapılarak, yerel yönetimlere idari yapılarını yeniden düzenleme imkânı verilmiştir. Buna dayanarak bütün belediyelerde, vakit kaybetmeden Veteriner İşleri Müdürlükleri'nin yeniden kurulması aciliyet arz etmektedir. Aksi halde halk sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı, çevre sağlığı olumsuz etkilenmeye devam edecektir.

2.2.5. Veteriner Hekimliği Mesleğinin Özlük Haklarıyla İlgili Sorunlar:

Veteriner Hekimler 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre SHS- Sağlık Hizmetleri Sınıfında yer almaktadırlar. Tıpkı beşerî hekimler, diş hekimleri ve eczacılar gibi aynı sınıfta bulunmaktadır. Ancak sağlık hizmetleri sınıfında yer alan beşerî hekimler ya da diş hekimlerine bir kazanım söz konusu olduğunda parantez içerisinde "Veteriner Hekimler hariç" ibaresi ile sağlık hizmetleri sınıfından ötekileştirilmektedir.

Bunun yan ısıra Sağlık Bakanlığınca 1928 yılında yayımlanan 1219 Sayılı “*Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun*”, 20.12.2001 tarih ve 8597 sayılı “*Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Yönerge*”, 663 sayılı “*Sağlık Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*” ve 2014 yılında yayımlanan “*Sağlık Meslek Mensupları İle Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelik*” de maalesef Veteriner Hekimler “Sağlık Çalışanı” olarak görülmemişlerdir. Veteriner Hekimler olarak ne zaman özlük hakları ile mücadelede ve beşerî hekimlerle mukayesede, Sağlık Bakanlığının bu mevzuatları önümüze konmuştur.

Halbuki geçmişte veteriner hekimler kamu kuruluşlarında en yüksek maaşı alan meslek mensubu idiler. Meslek büyüklerimiz bir ilçede en yüksek maaşı kaymakamın aldığı ve ondan sonra doktorlar ve veteriner hekimlerin aldığı, hatta bazı tarihlerde veteriner hekim maaşlarının Kaymakam maaşlarının üzerinde olduğunu söylemişlerdir. Aynı Bakanlıkta ise genelde mühendis ünvanlı olan beraber çalıştığı mesai arkadaşlarında %15-20 fazla maaş alırken, günümüzde %7-10 daha az maaş almaktadırlar. Çalışma şartları ve eğitim süresi de dikkate alındığında mesleğin uğradığı haksızlık ve hak kaybı daha da artmaktadır.

Aynı zamanda mühendis ünvanlı personelin 3 ayda bir almış olduğu “ek fiili hizmet tazminatı” ne veteriner hekimler alamamaktadır. Bunun gibi “Büyük Proje tazminatı” da Mühendislere ya da Mühendis idarecilere ödenmekte olup Veteriner Hekim ve İdarecilere ödenmemektedir.

Yine geçmişte veteriner hekimler çalıştıkları her yıl için iki ay fiili hizmet zammı (yıpranma payı) almakta idiler. Mesleğin bu özlük hakkı da 2008 yılında kaldırılmıştır. 2008 yılından bugüne bazı meslek gruplarının yoğun mücadelesi ve yargı yolu ile “yıpranma payı hakkı” onlara iade edilmiş, ancak bizler halen bu kazanımı elde edememiş durumdayız. Halbuki veteriner hekimliği mesleğinin icrası birçok riski içermektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca yayınlanan iş sağlığı güvenliğine ilişkin işyeri tehlike sınıfları listesinde veteriner hizmetleri tehlikeli sınıf olarak belirlenmiştir.

Bu riskler içerisinde çalışan meslektaşlarımızın yıpranma payına bağlı erken emeklilik haklarının bulunması tabiidir. Ayrıca mesleğin bu zor şartlar altında yapılmasını tercih oluşturacak maaş da elde edilmelidir. Günümüzde bu haklardan yoksun olan gerek kamu, gerekse serbest veteriner hekimler vermiş oldukları kamu hizmetinin karşılığını alamamaktadır.

2.2.6. Serbest Veteriner Hekimlerin Sorunları

2.2.6.1. Elektronik Reçete (E-Reçete) İlaç Takip Sistemi (İTS) Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar

E-Reçete Talimatı İTS (İlaç Takip Sistemi) ve ATS (Aşı Takip Sistemi) 2018 yılında Tarım ve Orman Bakanlığınca kullanıma açılmıştır. Ancak uygulamaya geçtikten sonraki her aşamada sistemler hedefinden uzaklaşmış, maalesef baskı ve cezalandırma aracına dönüşmüş, istenen kamu yararı tesis edilememiştir. Ruhsatlı Veteriner Tıbbi Ürünlerin tamamı İTS sisteminde kayıtlıdır. Ürünlerin hepsinin kaydının olması ürünlerin izlenebilirliğini zaten sağlamaktadır. Bu kapsamda sadece gıda değeri olan hayvanlarda, gıdalarda kalıntı bırakan tıbbi ürünler e-reçete sistemine dahil edilmeli, bunların dışındaki tıbbi ürünler, İTS ile zaten takip edilebildiğinden dolayı, diğer tıbbi ürünler olan gıdada kalıntı bırakmayan ilaçlar için e-reçete zorunluluğu kaldırılmalıdır. Gelişmiş ülkelerde ev hayvanı kliniklerinde e-reçete mecburiyeti olmadığı gibi, e-reçete olan ülkelerde ise özellikle “yalnızca gıda değeri olan hayvanlarda gıda kalıntısı bırakan ilaçların takip edildiğini” ve bunun “gıdada kalıntı izleme programları ile desteklendiğini” görmekteyiz. Ülkemizde Bakanlık tarafından gıda kalıntı izleme programları aktif hale getirilmeden ve veteriner tıbbi ürünlerinde karekod uygulamasına geçilmeden güvenli gıdadan söz etmek mümkün olmayacaktır. Gelişmiş ülkelerde hayvan sağlığı ilaçları karekod ile takip edilmektedir. Her ilacın kendine ait karekodu ile üreticiden çıkmasıyla birlikte hangi depo-klinik ve eczanede satışa sunulduğuna dair bilgi sahibi olunmakta ve izlenebilirlik gerçekleştirilmektedir. Böylece toplum sağlığı için risk olan, kaçak ve sahte ilaç satışı engellenecek, denetim sağlanacaktır.

Veteriner e-reçete talimatları 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na da aykırılık içermektedir. Anayasamız ve uluslararası anlaşmalar gereği tarafı olduğumuz, ülkemizin de büyük bir titizlikle üzerinde durduğu kişisel verilerin korunması ihlal edilmektedir.

Günümüzde zor şartlar altında, çoğunlukla sahada çalışan veteriner hekimlerin, evrensel hekimlik kurallarına aykırı ve dünyada gelişmiş hiçbir ülkede görülmeyecek bir şekilde, bildirilmesi gereken haller dışında her türlü meslek icrasının e-reçete yoluyla Bakanlığa bildirilmeye zorlanması, veteriner hekimleri iş yapamaz hale getirmiştir.

E-reçete ve benzeri uygulamalar ile bürokrasi altında bunalan, iş yapamaz hale gelen, üstelik gıda güvenliği amacı ile uzaktan yakından ilgisi olmayan e-reçete ile veteriner hekimlerin denetim adı altında 2024 yılı için en düşük e-reçete cezası 73.144 TL olacaktır ki bu rakam şu andaki bir veteriner hekim maaşının yaklaşık 1,7 katına tekabül etmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2018 yılı Ocak ayında yürürlüğe koyduğu E-reçete talimatı, gıda güvenliği ve izlenebilirliğe katkı sağlayamamış, istenen kamu yararı oluşmamış, spot piyasayı bitirmemiş, serbest veteriner hekimlere fazladan bürokratik yük getirmiş ve çok büyük bir kaos ortamı yaratmıştır. Hala internette hayvan sağlığı ilaçları satılmakta, depolardan direkt halka ya da petshoplara kontrolsüz ilaç satışı devam etmekte ve veteriner hekimler, adeta kliniklerini kapatmaya zorlanmaktadır.

Ayrıca yeni düzenleme ile e-reçete sistemine sorumlu veteriner hekimin e-devlet şifresi ile girilmesi teorik olarak kontrol getirmiş gibi görünse de pratikte farklı sorunlara müsait bir ortam doğurmaktadır.

2.2.6.2. Serbest Veteriner Hekimlerin Koruyucu Veteriner Hekimlik Hizmetlerinde Görev Alması

Son yıllarda ülkemize ithal edilen ve kaçak yollardan giren hayvanlarla bulaşıcı ve salgın hayvan hastalık sayısında artış olduğu bilinen bir gerçektir. Bazı istisnalar dışında bugüne kadar koruyucu ve programlı aşı çalışmaları kamu da çalışan meslektaşlarımız ve teknisyen, teknikerler tarafından yapılmıştır.

Her geçen yıl yıl sayısı artan, yetiştiriciyle içli dışlı olan serbest veteriner hekimlerden koruyucu hekimlik hizmetleri kapsamında yeterince yararlanıldığı söylenemez. Özellikle serbest veteriner hekimliğin gelişmiş olduğu illerde serbest veteriner hekimlerden koruyucu hekimlik hizmeti alınmalı, kamuda çalışan meslektaşlarımız ise daha ziyade epidemiyolojik tedbirler alma ve serbest hekimlerin vermiş olduğu koruyucu hekimlik hizmetlerini denetlemede ve diğer asli görevlerine yoğunlaşmasında hem pratik hem felsefi anlamda ülke hayvancılığına yarar getirecektir.

2.2.6.3. Yurt Genelinde Açılmış Olan Serbest Veteriner Hekim Muayenehane, Poliklinikler ve Hastanelerin Dengeli Bir Dağılım Göstermemesi, Bazı Bölgelerde Açılan Klinik Sayısının Fazla Olması Sebebiyle Mesleki Kalitenin Düşmesi

Kliniklere sınırlama getirilmesi; böyle bir sınırlamanın getirilebilmesi için öncelikle veteriner fakültelerinin sayısının düşürülmesi, başarı sırası sınırlaması getirilerek veteriner hekim mezun sayısının azaltılması gerekmektedir. Ülkemizde ihtiyaç olduğu halde mezun olan veteriner hekimler yeterli düzeyde kamuda ve özel sektörde istihdam imkânı bulamamakta ve mecburen serbest veteriner hekimliğe yönelmektedir. Bu durum veteriner hekimlerin bir istihdam problemi olmadığı algısını yaratmaktadır, oysaki veteriner hekimliğinde işsizlik derecesinde bir istihdam sorunu yaşanmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı son on yıl içinde sadece 900 veteriner hekim ataması yapmıştır (2022). Veteriner fakültesi mezunlarına çalışacağı alanlarda planlı bir istihdam sağlanmadan, klinik açma hakkının engellenmesi çalışma barışını bozacağı gibi, çantacılık ve kaçak çalışmanın da önünü açacaktır.

2.2.6.4. Hayvancılık İşletmeleri veya Gıda İşletmeleri ile Veteriner Hekimler Arasında Yaşanan Sorunlar

Hayvancılık işletmelerinde ve gıda işletmelerinde çalışan Veteriner Hekimler iş kaygısı nedeniyle ya da başka benzer bir nedenle işverenin baskısı altında zaman zaman istemediği şeyleri de yapmak zorunda kalabilmektedirler. Ayrıca Bakanlığın yönetmeliklerinde hayvancılık

işletmelerinde bir kez ilaç bulundurma ruhsatı alan işletme sonraki yıllarda veteriner hekimlerle Oda'dan yeni bir sözleşme yapmaktan kaçınıyor, bu nedenle veteriner hekimler ya eski maaşıyla ya da az ücretle çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca bazı hayvancılık işletmelerinde veteriner hekimler performans kriteri altında çalıştırılmaktadırlar. Ancak hayvancılık işletmelerinde performansı etkileyen birçok iç ve dış etken bulunması, bu etkenlerden dolayı performansın düşmesi Veteriner Hekimlerin omuzlarına yüklenmektedir.

2.2.6.5. Serbest Veteriner Hekimlerin Yapmış Oldukları Mesleki Hizmetin Karşılığını Alamamaları

Sorun; serbest veteriner hekimlerin verdikleri hayvan sağlığı hizmetlerinin karşılığı olan ücreti tahsil edememeleri ya da çok düşük fiyatla çalışmalarını yapmak üzere iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Yapılan bir hesapta Veteriner hekimlerin 480 milyon TL üreticiden alacağı bulunmuştur. Adeta serbest veteriner hekimler üreticiye hiçbir bankanın açmayacağı krediyi açmıştır. Bu rakamlar serbest veteriner hekimliğin ülke hayvancılığında ne denli öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum sürdürülebilir değildir.

Tahsilâtta ortaya çıkan sorunların büyük kısmı, veteriner hekimlerin kendilerini bu durumdan koruyacak yeterli bilgiye sahip olamamaları ve hukuki destek bulamamalarından kaynaklanmaktadır. Çok düşük fiyatla çalışma durumu ülkenin ekonomik durumuyla ilintili olmakla birlikte, yapılan işin değerlendirilememesinden de kaynaklanmaktadır.

2.2.6.6. Reklam Yasağına Uyulmaması

Bilindiği üzere, hekimlik mesleği kurallarından biri olan reklam yasağı, meslek mevzuatımızda da yer almakta ve bu konuda Veteriner Hekim Oda'larına görev verilmektedir. Ancak giderek artan bir şekilde bu yasağın ihlali, çeşitli broşürler dağıtılarak, veteriner hekim tabelalarında ve özellikle de internet ortamında çığnemektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün de belirttiği üzere: "Sağlık alanında tüketici bilincini oluşturmak mümkün değildir. Bu nedenle sağlıkta serbest piyasa kuralları tümünden geçerli olamaz."

Veteriner hekimliği alanında yapılan reklamlarla, hasta sahipleri yanıltılarak, mevzuatta yer alan reklam yasağı çiğnendiği gibi hasta sahibinin hekim seçme özgürlüğü de elinden alınmakta, ayrıca haksız rekabet oluşturulmaktadır. Hekimlik mesleğini ticari mesleklerden ayıran en önemli niteliklerden olan reklam yasağı tam olarak uygulanmalıdır.

2.2.6.7. Açıköğretim Fakültelerinin Hayvan Sağlığı ile İlgili Alanda Tekniker Mezun Etmesi

Hayvan sağlık hizmetlerinin verilmesinde çalışacak olan yardımcı personelin yetiştirilmesi sürecinde uygulamalı eğitim alması mesleki ihtiyaçların karşılanması yönünden bir zorunluluktur. Oysa ki açık ğretim fakültelerinde tekniker yetiştirme programlarında, herhangi bir uygulamalı eğitim yapılmamaktadır. Bu durum gerek hayvan sağlığına gerek toplum sağlığına ve ülke ekonomisine büyük zarar vereceği gibi; veteriner hekim nosyonu kazanılmaksızın, hayvanlar üzerine yapılacak yasadışı uygulamalara zemin hazırlayacaktır. Öğrenci seçimi yapılmadan yerleştirilen bu program mezunlarının, toplum sağlığında etkin olan bir alanda fiili yardımcı personel olarak çalışacağı unutulmamalıdır. Sonuçlanmış davalara bakıldığında, yaygın olarak yasa dışı bir şekilde hayvan sağlığı teknisyenlerinin ve teknikerlerinin serbest veteriner hekimlerin işlerini yapmaya kalktığı da bir gerçektir.

2.2.6.8. Serbest Veteriner Hekimlerin Teşviklerden Yararlanamaması

Toplum sağlığının korunması devletin asli görevlerinden biridir. Serbest Veteriner Hekimler yapmış oldukları hizmetler ile hem toplum sağlığına hem de ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Ancak lkemizde devletten hiçbir destek almaksızın birçok hastalığın yok edilmesinde (ki bu hastalıklar arasında kuduz gibi son derece tehlikeli hastalıklar da var) mücadele veren serbest veteriner hekim camiası maalesef uygulanan yanlış politikalar sonucunda yaşam mücadelesi verir hale sokulmuştur. Ülkemiz hayvancılığında yaşanan birçok sorundan çıkış; doğru hayvancılık politikalarıyla ve koruyucu sağlık hizmetlerinin en önemli parçası olan veteriner sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Günümüzde halk sağlığının görünmez kahramanları Serbest Veteriner Hekimlerdir. Ancak mesleklerini nasıl icra ettiklerine bakıldığında durum i açıcı görünmemektedir. Bugün serbest hekimler vergi oranları yüksek benzin, özel tüketim vergisine tabi otomobil ve telefon haberleşme giderleri ile gelir stopaj vergilerini ödemekte; halk sağlığına hizmet ederken yerine getiremeyeceği kadar ağır bürokrasi altında hizmetlerini sürdürmektedir. lke hayvancılık politikalarıyla fakirleştirilen üreticiden tahsil edemediği alacaklarıyla geçim sıkıntısı çekmektedir. Hayvan hastalıklarıyla mücadele edecekleri zamanın 1/3 gereksiz bürokrasiye harcamak zorunda bırakılmıştır. Bunca zorluğa rağmen kendi istihdamını kendi yaratmaktadır. Devletin toplum sağlığını korumadaki asli görevini yerine getirirken aynı zamanda devlete gelir sağlayan serbest veteriner hekimliği desteklenmelidir.

2.2.6.9. Muayenehane, Poliklinik ve Hastanelerin Açılması, Ruhsatlandırılması ve Denetiminde Veteriner Hekim Odalarının Yeterli Yetkiye Sahip Olmamaları

6343 sayılı Veteriner Hekimliği Mesleği İcrasına TVHB ile Odalarının Teşekkül Tarzına Göreceği İşlere Dair Kanun tüm uygar ülkelerde olduğu gibi meslek mevzuatının teminini oda yönetim kurullarına vermiştir. Ancak kanunun çıkartıldığı 1954 yılının şartları veteriner hekimlerin sadece tarım alanında istihdamının düzenlenmesi gözetildiğinden birçok alanda yetki o dönem bugünkü Tarım ve Orman Bakanlığı olan Ziraat Vekletine verilmiştir. Aradan geçen süreci içerisinde ülkemizde veteriner hekimliği mesleğinde büyük gelişim ve değişimler

şekillenmiş, günümüze gelindiğinde Tarım ve Orman Bakanlığı'nın kuruluş amaçları kapsamının dışına taşan mesleğimiz, bu yapının bünyesinde sıkışıp kalması doğru değildir. Tüm çağdaş ülkelerde olduğu gibi veteriner hekimliği mesleğinin icrasına dair yapılacak düzenlemelerde TVHB ve Oda'ları yetkin kılınmalıdır.

2.2.6.10. Ev ve Süs Hayvanları Satış, Barınma ve Eğitim Yerlerinin, Kuruluş, Açılış, Ruhsat, Çalışma, Denetlenme ve Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğe Göre Açılan İşyerlerinde, Klinik Hizmetlerinin Verilmesi ve İlaç Satışının Yapılması, Buraların Yasadışı Klinikler Haline Gelmesi

Giderek artan bir biçimde veteriner hekimliği mesleğinin temel kuralları çiğnenerek ticari kârdan başka hiçbir amaç gütmeyen, veteriner hekim olmayan kişiler ya da şirketlerce veteriner hekim diplomaları kiralanarak fason klinikler kurulmakta, buralarda veteriner hekimliği hizmeti verildiği ilan edilmektedir. Bu yerler; kaçak olarak yurda sokulmuş (hiçbir kaydı olmayan, çoğu hastalık taşıyan) hayvanların pazarlanmasına ve kontrolsüz ilaç satışına paravan olarak kullanılmakta, veteriner sağlık hizmetleri diğer ticari kazançlara (ilaç, yem satışı... vs.) promosyon haline getirilmekte, veteriner hekimlerin hakları gasp edilmekle birlikte kâr adına toplumun en temel hakkı olan 'sağlık içinde yaşam hakkı' bu işyerlerinin ticari menfaatlerine kurban edilmektedir. Ayrıca bazı ev ve süs hayvanı satış yerlerinde yasa dışı olarak veteriner tıbbi ürünler satılmaktadır.

2.2.6.11. Belediye, Tarım ve Orman Bakanlığı taşra teşkilatı ve Tarım İl Müdürlükleri, Veteriner Fakülteleri gibi Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Kendi Çalışma Alanları Dışında Serbest Veteriner Hekimliğinin Çalışma Alanlarında Faaliyet Göstererek Mesleğe Zarar Vermesi

Bu konular bilhassa şehirlerde hala sıkıntı yaratmaktadır. Belediye başkanları oy kaygısıyla sahipsiz hayvanlara hizmet edilmesi gereken yerlerde, sahipli hayvanlara da hizmet verilmesini sağlamaktadırlar. Bu durum yasal olmadığı gibi, sahipsiz hayvanlara ayrılan kısıtlı bütçe sahipli hayvanlara harcanmakta ve dolayısıyla belediyeler layıkıyla görev yapmadıkları için sahipsiz hayvan sorunu da hayvanların ve veteriner hekimlerin aleyhine olarak ülke gündeminde canlı olarak her daim yer almaktadır.

2.2.6.12. Veteriner Hekimlerin Görevli Oldukları Kurumlar Haricinde, Mevzuata Aykırı ve Serbest Olarak Çalışmaları

Herhangi bir mali kaydı olmadan, muayenehane veya poliklinik açmadan kayıt dışı olarak çalışan veteriner hekimler, serbest veteriner hekimliği baltadıkları gibi, toplum sağlığına da zarar vermektedirler. Bu kişiler her tür ilacı kontrolsüzce ve kayıt dışı olarak kullanmakta, veteriner hekimliğinin kurallarına ve mevzuata uymamaktadırlar. Zaman zaman kamuda çalışan veteriner hekimler de bu tür çalışma biçimlerine girmektedirler. Ana amacı bilim yapmak ve meslek adamı yetiştirmek olan, veteriner fakültelerindeki bazı öğretim üyeleri asli görevlerine ayıracakları zamanı mevzuat dışı çalışmaya ayırmaktadırlar. Bu durum gerek veteriner hekim yetiştirmede gerekse ülkemizdeki veteriner hekimliği bilimine olacak katkılarda yetersizliğe sebep olmaktadır.

2.2.6.13. Hekimlik Mesleğinin Kurallarına Aykırı Olarak, Klinisyen Meslektaşını Rakip Olarak Görüp Kötülemek, Veteriner Hekimler Arası İlişkisizlik, Örgütlü Davranmadaki Yetersizlikleri ve Dayanışma Noksanlığı

Son yıllarda hekimlik kavramının önüne geçen rekabet anlayışı, hekimler arasında olumsuz durumlar oluşmasına sebep olmuştur. Muayenehane, poliklinik ve hastane sayısının her geçen gün artması veteriner hekimlerde ticari kaygılar oluşmasına neden olmakta ve bu durum ticari rekabet ortamını iyice arttırmaktadır. Ve maalesef ticari rekabet meslek dayanışmasını engellemekte, hekimlerin birbirlerini rakip görmelerine ve bu durumların uzantısı olarak da meslektaşını kötüleme ile sonuçlanmaktadır.

2.2.6.14. Veteriner Hekimler Odası Tarafından Belirlenen Asgari Ücret Tarifesinin Altında Ücretle Çalışmak, Çalıştırmak

Yine son yıllarda giderek artan ticari kaygı, rekabet ortamı, daha fazla müşteri çekme... vb. gibi nedenlerle bazı veteriner hekimlerin asgari ücret tarifesinde belirlenen fiyatların altında çalışarak meslek barışını bozduğu bilinmektedir. Veteriner hekimler arasında yaşanan bu olumsuz durum oda yönetimlerine intikal etmekte ancak kanuna aykırı olan bu durumun hukuki olarak ispat noktasında yaşanan yetersizlikler nedeniyle Oda'lar tarafından ceza verilememekte ve maalesef oda yönetim kurulları ile asgari ücret tarifesine uyan veteriner hekimler arasında problemlere yol açmaktadır.

2.2.6.15. Damızlık Birliklerinin Asli Görevlerinin Dışına Çıkararak Serbest Veteriner Hekimlerin Hizmet Verdiği, İlaç Satma, Suni Tohumlama ve Hayvan Sağlığına İlişkin

Faaliyette Bulunması Gerek Hayvancılığın ve Serbest Veteriner Hekimliğin Gelişmesine Gerekse Toplum Sağlığına Zarar Vermektedir

Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Düzenleme ile Damızlık Birlikleri'nin kuruluş amaçlarının dışına taşan bir şekilde, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi gibi görevleri Yetiştirici Birliklerine vermiştir. O güne kadar kamu ve serbest veteriner hekimleri tarafından mevzuata uygun bir şekilde yürütülmekte olan ve kuralları belirlenmiş yapının dışında, 6343 sayılı kanuna aykırı olarak, veteriner sağlık hizmetlerinin disiplinini ve toplum sağlığını bozacak bir yapılanma ortaya çıkarılmıştır.

2.2.6.16. Muayenehane ve Polikliniklere Belediye Ruhsatı Alınması Zorunluluğu Getirilmesi

6343 yasa ve buna bağlı mevzuat düzenlemeleri ile muayenehane ve polikliniklerin ruhsat düzenleme işlemi Tarım ve Orman Bakanlığı'nca yürütülmektedir. 3572 sayılı İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına Dair Kanun Hükmünde Kararnamede yapılan değişikliklerle söz konusu işyerlerine belediye ruhsatı alma zorunluluğu getirilmiştir. Bununla birlikte diğer meslek gruplarına da aynı zorunluluk getirilmiş ancak pek çok meslek kuruluşu sonrasında belediye ruhsatından muafiyet getiren yasa değişiklikleri ile belediye ruhsatı alma zorlamasından kurtulmuştur. Günümüzde doktorlar, diş hekimleri, eczaneler için belediye ruhsatı alma zorunluluğu yok iken Veteriner Hekimlerin hala lise mezunu zabıtalardan denetimi altında ruhsat zorunluluğunun bulunması hakkaniyet ile açıklanabilir bir durum değildir. Veteriner muayenehane polikliniklerinin ruhsat makamı Tarım ve Orman Bakanlığıdır. Ayrıca ikinci bir ruhsatın da alınmasının gereği yoktur.

2.2.6.17. Veteriner Hekim Olmayıp, Veteriner Hekim Yetki ve İşlerini Yapan, Veteriner Hekimlik Alanlarına Tecavüz Eden Kişi ve Kurumlar

Veteriner hekim olmayan (teknisyen, tekniker, ziraat mühendisleri, Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, dernekler ve ampirikler gibi) kişi veya kuruluşların, veteriner hekim yetkilerini kullanmaları ve muvazaalı klinik işletmeleri, tedavi hizmetleri vermeleri, suni tohumlama yapımları hem mesleki haklarımıza hem de hayvan sağlığına zarar vermektedir.

Veteriner hekimlik hizmetleri, doğrudan insan sağlığını ilgilendiren ve ifa edilmesi mutlak surette kamu yararı ile doğrudan bağlantılı hizmetler olup, bu hizmetlerin veteriner hekimlik disiplini ve mevzuatı çerçevesinde yapılmaması durumunda, toplumun genel sağlığında tamiri imkânsız zararlı sonuçların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Hayvan sağlığı, toplum sağlığı ve ekonomik açıdan böylesine önemli olan bir mesleği, gerekli vasıfları taşımadan yapanlara verilen cezaların caydırıcı olmaması bu kişilere cesaret vermektedir.

2.2.6.18. Veteriner Tıbbi Ürünler Alanında Serbest Veteriner Hekimlik Mesleğinin Karşılaştığı Sorunlar

Bilindiği üzere 2010 yılında 5996 sayılı Kanun çıktıktan sonra, 2011 yılında çıkarılan Veteriner Tıbbi Ürün Yönetmeliği, veteriner muayenehane, poliklinikler, hayvan hastaneleri ve Eczaneleri perakende satış noktası olarak belirlemiş ve ayrıca ruhsat alınmasını zorunlu kılmıştır. Fakat Yönetmelik çıktığı günden beri Tarım ve Orman Bakanlığı muayenehane, poliklinikler, hayvan hastanelerini ruhsatlandırırken Eczaneler için ruhsatlandırma yapmamıştır. Bakanlık Eczaneleri veteriner tıbbi ürünler üzerinden ruhsatlandırmamasını “zaten Eczanelerin ilaç satma yetkisi var, aynı zamanda Sağlık Bakanlığından da ruhsatı var” demektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı Veteriner Tıbbi Ürün Perakende Satış İzni olarak verdiği ruhsat üzerinden muayenehane, poliklinikler, hayvan hastanelerini rutin olarak denetleyerek, 2018 yılında yürürlüğe giren e-reçete, İTS adlı uygulamalar üzerinden veteriner hekimlere çok ağır para cezaları uygulamaktadır. Fakat aynı denetimler aynı Kanun ve Yönetmeliğe bağlı olan Eczaneler için e-reçete ve İTS üzerinden ülke çapında yapılmamaktadır. Aynı zamanda 2018 yılından beri tüm hayvan türleri için uygulamada olan, gıda güvenliği amacı ile başlatıldığı bilinen, e-reçete bugüne kadar amacına ulaşmamış, mezbahalarda hiçbir şekilde kalıntı takibi yapılmamıştır. E-reçete şu andaki uygulama şekli ile sadece veteriner hekim üzerinden kedi-köpek uygulamalarını takip eder durumdadır. Aynı zamanda Bakanlığın verilerine göre 2023 yılında şu ana kadar 800.000 büyükbaş hayvan ithal edilmiştir. Bu ithal edilen hayvanların da ilaç kalıntısı ve gıdada rezidü yönünden hiçbir garantisi bulunmamaktadır. Bu bağlamda bugüne kadar istenen kamu yararı oluşmamıştır.

2.2.6.19. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Serbest Veteriner Hekimler Arasında Yaşanan Sorunlar

Bakanlık ile serbest meslektaşlarımız arasındaki sorunlar genellikle muayenehane / polikliniklerin denetimi ve özellikle E-Reçete-İTS-ATS konularında yaşanmaktadır. Bu konu birçok Komisyonca incelendiği için burada ayrıntıya yer verilmeyecektir.

Bu sorunlar oluştuğça, yeni bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Kamu Veteriner Hekim ile Serbest Veteriner Hekimler arasında empati yoksunluğu başlamaktadır. Belki de mesleki açıdan bizim için en tehlikeli husus budur. Kamu Veteriner Hekimi, kendisine verilen görevi elinde bulunan mevzuatlar çerçevesinde yapmaya çalışırken, masanın diğer tarafında duran meslektaşının yerine kendini koyamaması neticesinde inisiyatif kullanamayacak duruma geliyor. Burada kamu veteriner hekimini en fazla etkileyen husus da mevzuatların ve yaptırımların ağır olmasıdır. Bu noktada karşılıklı olarak tutum ve davranışlar maalesef mesleki birliktelikten uzak bir hale gelmekte, serbest meslektaşlar kamuda görevli meslektaşlara, kamudaki meslektaşlar ise serbest meslektaşlara karşı empatiden uzak bir hale gelmektedirler.

Aynı zamanda Bakanlık serbest çalışan meslektaşlarımızı yılda en az bir kez denetlerken, hatta bazı meslektaşlarımız bu denetimleri neticesinde cezalara maruz kalırken, diğer taraftan internette ilaç satılması, petshoplarda, birliklerde veya derneklerde ilaç vs. satılması ve Bakanlığın bu noktada çok yaptırım kuramaması, yapılan cezai işlemin internette ilaç satan kişiler için çok caydırıcı olmaması serbest meslektaşlarımızın Bakanlığa olan güvenini zedelemektedir.

Bakanlık ile ilgili bir diğer husus ise Kamu nezdinde yapılan birçok hizmetin artık günümüz şartlarında serbest veteriner hekimlerimize yaptırılması, bir nevi hizmet satın alınması ihtiyacıdır.

Ayrıca veteriner hekimlikle ilgili olarak ayrı özerk bir teşkilatlanma yapısının oluşturulmasının gerekliliği ortadadır.

2.2.6.20. Meslek Etiğiyle İlgili Alanlarda Oda Yönetim Kurulları ve Oda Haysiyet Divanlarının Yeterli Etkinlikte Çalışmaması

6343 sayılı kanun yayınlandığı 1954 yılından bu yana geçen süre içerisinde oluşan enflasyon neticesinde 41. maddenin b) fıkrasında yer alan para cezaları caydırıcı niteliğini yitirmiştir. Bu da meslekte işlenen suçlara karşı verilen para cezalarının güncellenmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

2.2.6.21. 6343 Sayılı Veteriner Hekimliğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimler Birliği ve Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanunun Güncellenmesi

1954 yılında çıkarılmış olan 6343 sayılı yasamız, aradan geçen süreç boyunca mesleki gelişmelere göre güncellenmemiş ve giderek yetersiz kalmıştır. Mevzuatımız, hızla artan veteriner hekim sayısı, değişen ekonomik şartlar, teknolojinin gelişmesi, sosyal medya vb. gibi sebeplerle günümüz koşullarının gerisinde kalmıştır.

2.2.6.22. Su Hayvanları, Kanatlı Hayvanlar, Arıcılık, Zararlılarla Mücadele Konularında Yaşanan Yetersizlikler

Ülkemizde su hayvanları, kanatlı hayvanlar, arıcılık ve zararlı hayvanlarla mücadele konularında veteriner hekimlere büyük ihtiyaç olmasına rağmen veteriner fakültelerinde bu alana gerekli ilgi gösterilmemesi sebebiyle temel bilgi yönünden yetişmiş birçok veteriner hekim buralarda iş bulup çalışmamaktadır. Mevcut açığı ise diğer meslek grupları, kendilerine iş alanı olarak değerlendirmekte, ancak veteriner hekim nosyonundan uzak bu kişilerin gerek ve yeter hizmeti vermeleri mümkün görülmemektedir.

Günümüz şartlarında ve oluşan ihtiyaç sebebiyle fizik tedavi, homeopati, egzotik hayvan hekimliği, ayak hastalıkları ve tırnak bakımı alanlarında da veteriner hekimi açığı bulunmaktadır.

2.2.6.23. Bazı Hayvan Sever Derneklerinin Mevzuata Aykırı Olarak Veteriner Sağlık Hizmetleri Vermeleri

Sahipli ev ve süs hayvanlarına yönelik, klinik hizmetlerinin ruhsatlı muayenehane ve polikliniği olan serbest veteriner hekimlerce, sahipsiz sokak hayvanları içinse bu hizmetlerin yerel yönetimlerin ilgili birimlerince verileceği mevzuatta açık olarak bildirilmektedir. Bunun dışında mevzuata göre şahıs, kurum ve kuruluşların herhangi bir biçimde klinik faaliyetleri söz konusu değildir. Hayvan koruma dernekleri ve benzeri kuruluşlar, hayvan sağlığı hizmeti vermek amacıyla muayenehane veya poliklinik kuramaz ve bu amaçla veteriner hekim istihdam edemezler. Ancak bazı sözde hayvan sever dernekleri, sokak hayvanlarına yardım sloganıyla yola çıkmakla birlikte, mevzuata aykırı olarak klinik adı altında yerler kurup sahipli ev hayvanlarından rant elde etmektedirler. Ayrıca 5199 ve 6343 sayılı kanun hükümlerini yok sayarak, hayvanlar üzerinde müdahaleler yapmaktadırlar. Yaşanan yangın ve deprem gibi büyük çaplı afetlerde hayvanlar için mevzuata, hayvan sağlığına ve hayvan refahına aykırı olarak sahra hastaneleri kurmaktadırlar.

2.2.6.24. Yardımcı Sağlık Elamanları Olan Hayvan Sağlık Teknisyen ve Teknikerlerin Veteriner Hekimlik Yetkilerini Kullanmaları ve Hayvan Sağlık Kabinleri Sorunu

Ülkemizde yardımcı sağlık elemanları olan bazı hayvan sağlık teknisyenleri ve teknikerleri sahada, veteriner hekim kontrol ve gözetimi dışında suni tohumlama başta olmak üzere, yasadışı bir şekilde veteriner hekimlik hizmetleri vermekte, veteriner hak ve yetkilerini kanun dışı kullanmakla birlikte toplum sağlığını da riske etmektedirler. Ayrıca yardımcı sağlık elemanlarının unvanlarında "veteriner" ön adı bulunmaktadır. Yardımcı sağlık elemanları sadece bu ön adı kullanarak kendilerini hayvan sahiplerine Veteriner Hekim gibi tanıtmaktadırlar. Hayvan sağlık kabinlerinde, hayvan sağlığı kabini açılış, çalışma ve denetlenme usul ve esaslarına dair yönetmelikte belirtilen sınırların dışına çıkılarak veteriner hekimlik faaliyetleri yapılmaktadırlar.

2.2.6.25. Serbest Veteriner Hekimlerin Finansal Sorunları ve Serbest Veteriner Hekimlerin Yüksek Vergi Oranları Altında Ezilmesi

Güncel ekonomik durumlar, veresiye çalışma sistemi, veteriner hizmetlerinde kullanılan ürünlerin ve sarf malzeme fiyatlarının yüksek olması, vergi, stopaj vb. nedenlerle serbest veteriner hekimler finansal açıdan zorlanmaktadır.

2.2.6.26. Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 24. maddesinin Yargıtay Tarafından Veteriner Hekimler Aleyhine Yorumlanması Neticesinde Muayenehanelerde Yaşanan Sıkıntılar:

Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 24'üncü maddesi yasak işleri belirler. "Ana gayrimenkulün kütükte mesken, iş veya ticaret yeri niteliğinde olmayan muayenehaneler bu hükmün dışındadır" der. Kanun maddesinden anlaşılacağı üzere gerek işyeri olsun gerekse mesken olarak tescil ettirilmiş olsun buralarda ancak muayenehaneler açılabilir. Durum böyle olmasına rağmen muayenehane açılan yerler zaman zaman dava konusu olabilmektedir. Ancak açılan davalar bu yerlerde muayenehane kurmuş veteriner hekimlerin tahliyesiyle sonuçlanabilmektedir.

2.2.6.27. Radyoloji ile İlgili Mesleğe Özel Yasal Düzenlemeler Olmamasından Kaynaklanan Sorunlar

Veteriner radyoloji uygulamaları yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durum bu alanın düzenlenmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Veteriner hekimlik mesleğinde radyoloji alanında uygulamalar, mesleğin kendine has özellikleri sebebiyle beşerî hekimlikten farklılıklar arz etmektedir. Günümüze kadar yasal anlamda veteriner hekimlikle ilgili veteriner radyoloji konusunda düzenlemeler yapılmaması sebebiyle beşerî alanda bu konudaki düzenlemeleri mesleğimize uygulama yoluna gidilmeye çalışılmakta, bu da mesleğin uygulama biçiminden kaynaklı birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

2.2.6.28. Hayvanları Koruma Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nde Yer Alan, Veteriner Hekimliği Mevzuatına Aykırı Uygulamalar, Mobil Kısırlaştırma Ünitesi Adı Altındaki Faaliyetler, Meslek Mevzuatına ve Haklarına Aykırı Düzenlemeler

Kısırlaştırma uygulamaları belli bir klinik disiplin içerisinde yapılması gereken uygulamalar olduğundan, mevcut mevzuata ve işin tabiatına aykırılık teşkil etmekte ve hâli hazırdaki şekliyle kurumlar arası yetki karmaşalarını ortaya çıkarmakta; aynı zamanda 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun amacına ters düşmektedir. 'Mobil kısırlaştırma ünitesi' ifadesi veteriner hekimliği mesleğinin icra kurallarına aykırı bir tanımlamadır. Zira hayvan ve insan sağlığını korumakla görevli olan veteriner hekimliği mesleği gereği kısırlaştırılan bir hayvanın kısırlaştırıldıktan sonra mutlaka operasyon sonrası yoğun bakım ve sonrasında ortalama 7-15 gün arasında iyi şartlarda bakılması gereklidir. Aksi durum hayvanın acı çekmesi ve ölümü ile sonuçlanacak bir sürecin başlatılmasından başka bir anlam ifade etmeyecektir. Bu da 5199 sayılı kanunun amacına aykırıdır.

2.2.6.29. Maliye Bakanlığı'nın POS Tebliğinden Sonra Zorunlu Hale Gelen, Veteriner Muayenelerinde POS Cihazı Kullanımına Bağlı Olarak, Bankaların Keyfi Uygulamalar Yapıp, Bu POS Makinesi ile Yapılan İşlemlerde Yüksek Komisyon Almaları

05.01.2008 tarih ve 26747 sayılı Resmî Gazete' de yayımlanmış olan 379 sıra numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'nin 2 numaralı kısmında, serbest meslek faaliyetinde bulunan hekimler (veteriner hekimler dahil) tarafından kullanılacak kredi kartı okuyucularının kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. Bu kural her ne kadar vergi sisteminin kayıtlı hale gelmesi amacıyla konulmuş gibi görünse de esasen binlerce serbest veteriner hekimin zorunlu olarak bankalarla (bankaların şart koştuğu şekilde) sözleşme imzalanması sonucunu doğurmuştur. Bu konunun öncelikle yasa veya yasa gücünde bir metin ile düzenlenmesi ve her halükârda sadece bankaların değil, aynı zamanda serbest veteriner hekimlerin de hukukunun korunması gerekirdi.

Serbest veteriner hekimler, bir anda bu tebliğde öngörülen POS cihazlarını almaya, hiç kullanmasalar bile sözleşme gereği ilgili bankalara komisyon ödemeye mahkûm edilmişler; bankaların zorladığı şartlarda sözleşmeler yaparak, bankaların takdir ettiği süre ve cezai şartlara uymak zorunda bırakılmışlardır. Ayrıca bu sözleşmeleri feshetme imkânları da ortadan kaldırılmıştır. Bankalar bu yaratılan ortamda komisyon ücretlerini aldıkları gibi, bunun dışında veteriner hekimlerin kazancından POS ücreti, düşük ciro ücreti, bildirim ücreti, hesap ücreti, hesap işleme ücreti adı altında kesintiler yapmakta ve bunlara ilişkin ücretleri giderek arttırmaktadır.

2.2.6.30. Veteriner Hekimlerin Meslek İcrasında Karşılaştıkları Şiddet

Hekimlik mesleği tabiatında var olan olması muhtemel istenmeyen sonuçlar toplum tarafından yeterince bilinmediği için tıbbi hata ya da kötü uygulama olarak değerlendirilebilmektedir. Oluşan memnuniyetsizlik şiddete dönüşmektedir.

Son yıllarda Sağlıkta şiddet vakalarının giderek arttığı görülmektedir. Ve maalesef Veteriner Hekimler de şiddete maruz kalmakta ve bu durum son yıllarda giderek artmaktadır. Her ne kadar 657 sayılı kanun gereği sağlık hizmetleri sınıfında yer alsak da sağlık şiddet yasasına Veteriner Hekimler dahil edilmemiştir.

3. Çözüm Önerileri

3.1. Hedef ve politikalar

3.1.1. Eğitimle İlgili Hedefler

Türkiye Cumhuriyeti'nde aktif olarak eğitim öğretime devam eden tüm Veteriner Fakültelerinin ulusal ve uluslararası akreditasyon süreçlerine dâhil olması için teşvik mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir.

YÖK tarafından ilan edilen Veterinerlik Programlarında Eğitime Başlanması ve Eğitimin Sürdürülebilmesi İçin Asgari Koşullar belgesinin kalıcı hale getirilmesi en azından yüksek öğrenim kanununa atfen bir yönerge haline getirilmesi sağlanmalıdır.

Yaşanan salgın ve doğal afetler sonucunda yeteri kadar pratik kazanamamış olan mezun ve mezun olma aşamasında olan Veteriner Hekim ve adaylarına mesleki beceriler kazandırmak için TVHB koordinatörlüğünde Veteriner Fakülteleri iş birliği ile meslek içi eğitimler düzenlenmelidir.

3.1.2. Veteriner Hekim Teşkilat Yapısı ile İlgili Hedefler

Uluslararası düzeyde Cenevre' de imzalanmış olan ve bu doğrultuda kanuni altyapısı bulunan hususların gerek yargı gerekse siyasi yollarla Meclis gündemine taşımak, bu sayede ayrı bir Veteriner İşleri Bakanlığı ya da Hayvancılık Bakanlığı kurulmasını sağlamak yahut halihazırda bulunan Tarım ve Orman Bakanlığı çatısı altında Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünün yeniden kurulmasını sağlamak gerekmektedir. Ya da mevcut bulunan Hayvancılık Genel Müdürlüğünün yeniden düzenlenmesini sağlayarak bu Genel Müdürlüğünün istenilen merkez teşkilat yapısına dönüştürülmesini sağlamak gerekmektedir.

Bu teşkilat yapısının kurulması diğer mesleki yapıları ve örgütleri harekete geçirebilir ve farklı algılar oluşturulmaya çalışılabilir. Bu noktada, aynı zamanda bu yapının kurulma amacının doğru şekilde anlatılabilmesi, hayvancılık politikalarının en doğru şekilde yapılabilmesi misyon ve vizyonunu ile ilgili doğru algının üst düzeyde aktarılması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra Kamuda görevli Meslektaşlarımızın aşu+küpe alanından bir an önce çıkarılması, hayvancılık projelerinde görev almalarının sağlanması, gıda, zootekni, su ürünleri, arıcılık konularına daha fazla önemiyet verilmesinin sağlanması, Mevzuat düzenlemeleri ile birlikte Veteriner Hekimlerin görev tanımlarının "Mesleğimize yakışır" bir hale getirilmesi gerekmektedir. Hayvan hastalıkları ile mücadele ve kimliklendirme çalışmalarında Odalarımız vasıtasıyla klinisyen Meslektaşlarımız ile paydaşlık yapılması, hatta aynı kedi-köpeklerin çiplenmesi ve kayıt altına alınması uygulanmasında olduğu gibi Kamuda devam eden

kesimhane hizmetleri, aşılama ve küpeleme gibi hizmetlerde de TVHB ile protokol yapılarak yetki devirleri yapılması Klinisyen Veteriner Hekimlerimiz için de faydalı olacaktır.

3.1.3. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Hususunda Hedefler

Sosyal yardım ve dayanışma fonu oluşturulmalıdır. Odalar kendi üyelerine eş ve 18 yaş altı bakmakla yükümlü olunan çocuklarla sınırlı olmak üzere bu fondan yatarak tedavi, operasyon olan veteriner hekim ya da adına aidat yatırılan bakmakla yükümlü konumdaki eş ve çocukları kapsayan tamamlayıcı sağlık sigortası niteliğinde yardım yapılmalıdır. Ayakta işlemler, estetik operasyonlar, psikiyatrik yatışlar, diş tedavileri gibi nedenlerle bu fondan yararlanılamayacağı düzenlenmelidir.

Veteriner hekimlerin faydalanabileceği geçici iş göremezlik (gebelik ve annelik, hastalık gibi haller) acil destek; sürekli iş göremezlik durumunda yardım yapılmalı ve Bağkur primleri bu fondan karşılanmalıdır. Hastalık sürecine bağlı olmakla birlikte kanser, kronik organ yetmezliği, felç durumları, zor çareli hastalıklar da fondan düzenlemeyle yararlandırılmalıdır. Vefat eden veteriner hekimler için birliğe yapılan bilgilendirmenin ardından cenaze yardımı yapılabilir. Vefat eden veteriner hekimin bakıma muhtaç çocuklarına 18 yaşıyla sınırlı olmak üzere yardım yapılabilir. Veteriner hekimlerin yangın, sel, deprem benzeri olaylar nedeniyle iş yerlerini kullanamayacak duruma gelmesi halinde hazırlanacak zarar tespit tutanağı ve itfaiye, polis tarafından düzenlenen olay tespit tutanağı ile fondan yararlanabilmesi sağlanmalıdır.

Ailesiyle birlikte veteriner hekimin maruz kalacağı kaza, afet nedeniyle ihtiyaç duyduğu müdahale ve nakil gibi ihtiyaçları karşılamak amacıyla fondan yardım alınabilir. Yine 69 yaşını doldurmuş, veteriner hekimlik faaliyetlerine son vermiş, vergi kaydını kapatmış, SGK lı olarak herhangi bir iş yerinde çalışmayan hane halkına ait gayrimenkul ve taşıt sayısının birden fazla olmadığını beyan eden veteriner hekimlere de munzam emeklilik yardımı yapılabilir. Bu yardımlardan meslek odasına aidat borcu olmayan, odaya karşı sorumluluklarını yerine getirmiş tüm veteriner hekimlerin ihtiyaçları halinde faydalandırılmalıdır.

Bu sistemin kurulabilmesi için TVHB tarafından sosyal yardımlaşma çalışma birimi oluşturulmalı, fonun kaynağı için üyelere yıllık aidatın %10 u kadar fon payı alınarak kaynak oluşturulmalı ve hazırlanacak sosyal yardımlaşma fonu mevzuatının birlik tarafından Büyük Kongre'de onaylanmasıyla yürürlüğe sokulmalıdır.

3.1.4. Belediyelerde Norm Kadro ile İlgili Hedefler

Veteriner İşleri Müdürlükleri'nin yeniden kurulması için tüm meslek örgütleri belediye başkanlarıyla görüşmeli, bu konunun önemi anlatılarak yerel idarelerde veteriner müdürlüklerinin kurulması sağlanmalıdır. Belediyelerde çalışan hekimlerin maaş ve Özlük hakları tamamen yerel yönetimlerin inisiyatifinden çıkarılarak ilgili kurum düzenlemesi ile odaların yetkisine verilmelidir. Maaş konusundaki sözleşmeli ibaresinin kaldırılarak taşeron ve diğer adlarda çalıştırılan hekimlerin standardizasyonu sağlanmalıdır.

3.1.5. Veteriner Hekimliği Mesleğinin Özlük Haklarıyla İlgili Hedefler

TVHB Merkez Konseyi'nce bir çalışma birimi oluşturularak mesleki özlük haklarının elde edilmesi için çalışma başlatılmalıdır. Fiili hizmet hakkı elde edilebilmesi için veteriner hekimliği mesleğinin hem kamu, hem de serbest çalışanlar arasında ağır, yıpratıcı, zehirleyici, öldürücü risklere maruz kalan meslektaşlarımızın tespiti; oluşan kazai durumlar; hayvanların oluşturduğu tehditler; laboratuvarlarda çalışan meslektaşlarımızın kimyasallara maruz kalması; radyolojide çalışan meslektaşlarımızın iyonize radyasyona maruz kalması; yem ve çiftlik ortamlarında çeşitli zarar verici partiküllere maruz kalma; meslektaşlarımızın maruz kaldığı şiddet olayları; zoonoz hastalıklarla sağlığını ya da hayatını kaybeden meslektaşlarımızın durumları tespit edilmelidir.

Bu tespit çalışmalarından sonra adım adım ilerlemek, kamuoyu oluşturmak, Kamudaki özlük hakları ile ilgili Kamu Sendikaları ile görüşmeler yapmak, toplu sözleşmeler öncesi sendikalar üzerinde baskı oluşturmak, gerekirse toplu sözleşmeler öncesinde Kamuda görevli Meslektaşlarla organize olarak toplu hareket etmek faydalı olacaktır.

Kamuda istihdam edilen Veteriner Hekimlerimizin Özlük hakları için geniş katılımlı ve apolitik bir platform kurulmalı, bu platformu Ülkede tanınan ve güven kazanmış kamu veteriner hekimleri yönetmelidir. (Geçen yıl kurulan Kamu Veteriner Hekimler Platformu gibi) Platform TVHB Merkez Konseyi tarafından finanse edilmeli ve geniş katılımlı olmalıdır. Ses getirecek toplantılar yapılmalı, toplantı ve organizasyonlarda mutlaka yerel basın ve yerelde sözü geçen yöneticiler davet edilmelidir. Tüm etkinlikler siyasetten uzak olmalı, tarafgir tutumlarla hem meslektaşlar hem de kamuoyunu irrite etmemelidir. Ocak 2024 tarihinde Veteriner Hekim-sen Sendikası kurulmuştur. Özel Sektörde istihdam edilen Veteriner Hekimlerimizin özlük hakları için Veteriner Hekim Odalarımız da hazırlıklı olmalı hem kamu platformu hem de odalarımız yasal zemin ve medya algısı ile ilgili yaptığı hazırlıkları ve dosyaları TVHB Merkez Konseyi'ne teslim etmelidir.

Tüm bu hazırlık aşamalarından sonra konu doğru yöntemler ve doğru kanallarla TBMM'ye taşınmalı, konuyla ilgili tüm Komisyon üyeleri önceden ziyaret edilerek gerekli bilgilendirmeler yapılmalıdır. Gerek Tarım ve Orman Bakanlığı gerekse Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde bulunan ilgili komisyonlar üzerinde titizlikle çalışılmalı, komisyon üyelerinin hangi il Milletvekili olduklarına göre o ilimizin Veteriner Hekimleri Odası kanalıyla irtibat kurulmalı, konu doğru şekilde kendilerine aktarılarak destek talep edilmelidir.

Aslında 2. Maddede ele aldığımız güçlü bir "Veteriner Teşkilatı" kurulması gerçekleştiği takdirde, bu maddede görüşülen kazanımların elde edilmesi daha kolay olacaktır.

Bu aşamalarda sonuç alınamaması halinde, konu Yargı sürecine taşınmalı ve kazanımların bu şekilde elde edilmesi sağlanmalıdır. Özlük hakları hem Kamuda hem de Özel Sektörde çalışan tüm hekimlerimiz için çok güçlü mücadele edilmesi gereken olmazsa olmaz bir konudur.

3.1.6. Serbest Veteriner Hekimlerin Sorunları ile İlgili Hedefler

3.1.6.1. Elektronik Reçete (E-REÇETE) İlaç Takip Sistemi (İTS) Uygulamaları

E-reçetenin ortaya çıkış amacı ilaç kalıntı arınma süresini takip etmek ve toplumun sağlıklı hayvansal gıdaya ulaşmasını sağlamaktır. Ancak Türkiye’de kayıtlı kesimhanelerin yaygın olmaması, birçok kesimin kaçak yapılması kayıtlı olan yerlerde de e-reçete sisteminin uygulama ve kontrolünün yapılmaması e-reçete ve İTS’nin amacına ulaşmasına engel olmaktadır. Kayıtlı kesimhanelerin yaygınlaştırılarak kontrol mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Bugüne kadar e-reçete konusunda istenen kamu yararı sağlanamadığı için sadece gıda değeri olan hayvanlarda, gıdada kalıntı bırakan ilaçlar takip edilmelidir. İTS ile ilaç takibi zaten yapıldığı için ev hayvanları ve gıdada kalıntı bırakmayan ilaçlar için e-reçete zorunluluğu kaldırılmalıdır.

3.1.6.2. Serbest Veteriner Hekimlerin Koruyucu Veteriner Hekimlik Hizmetlerinde Görev Alması

Kamuda çalışan meslektaşlarımızın özlük haklarındaki kayıplar bir an önce telafi edilmeli. Koruyucu ve programlı aşı çalışmaları Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlükleri ile Veteriner Hekimler Oda’larının iş birliği ile serbest veteriner hekimlerin sorumluluğuna devredilmelidir.

Kamu planlayıcı ve denetleyici olmalıdır. Görevini ihmal eden veya yanlış yapan cezasını görmelidir.

Bölge merkezli, hayvan sayısına dayalı serbest klinik yapılması koruyucu hekimlik hizmetleri açısından da önemli bir avantaj sağlayacak, aşılamanın yanı sıra küpeleme, verim kayıtları gibi konularda da sorumluluk alabileceklerdir.

Tarım ve Orman Bakanlığı ile TVHB Merkez Konseyi ve Odaları yoluyla serbest veteriner hekimlerin aleyhine olmayacak şekilde uygulamaya geçirilmelidir.

3.1.6.3 Yurt Genelinde Açılmış Olan Serbest Veteriner Hekim Muayenehane, Poliklinikler ve Hastanelerin Dengeli Bir Dağılım Göstermemesi, Bazı Bölgelerde Açılan Klinik Sayısının Fazla Olması Sebebiyle Mesleki Kalitenin Düşmesi

Veteriner hekimlikte uzmanlık mevzuatının ivedilikle çıkarılması, uzman veteriner yetişmesinin yolunun açılması gerekmektedir.

Yeni mezun veteriner hekimlerin mesleğe başlamadan önce 2 yıllık zorunlu stajyer hekim olarak 10 yıllık tecrübeli klinisyen yanında çalışma zorunluluğu getirilmelidir.

Veteriner Hekimlik eğitimi sıkıştırılmış 5 yıllık bir program çerçevesinde yürütülmek yerine 6 yıla çıkartılmalıdır. 6 yıllık eğitim sonrasında 1 veya 2 yıl pratik eğitime yönelik staj zorunluluğu getirilmelidir.

3.1.6.4 Hayvancılık İşletmeleri ile Veteriner Hekimler Arasında Yaşanan Sorunlar

"Performans" uygulaması, sağlık sektöründe daima önce hasta için sonrasında hekim için dezavantajlar oluşturan bir uygulamadır. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın uyguladığı hayvancılık politikaları üreticilerin ve sektörün sorunlarını çözmekten oldukça uzaktır. Üretici zor durumda, teşvikler yetersiz ve sorunlar artmıştır. Bu haliyle performans uygulaması meslektaşlarımız ile üretici arasındaki var olan hukuku da bozacaktır. Nitekim, daha önce "Tarım Danışmanlığı" adı altında denenen uygulama başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Öyle ki o süreçte yetiştiriciler Veteriner hekimleri ve diğer meslek gruplarından tarım danışmanlarını İl Müdürlüğüne şikâyet eder hale gelmişler, Tarım Danışmanları kendi işlerini yaparken, şikâyet konusu olmamak için sürekli baskı altında çalışmışlardır. Zaman içerisinde bu danışmanlık hizmetleri İlçe ve İl Müdürlüklerinin başarı performansı olarak da değerlendirildiği için zararları da görülerek kaldırılmıştır.

Performans kriterlerinden dolayı yaşanacak olası aksaklıklar, hayvan sahibi veya işletmeden değil de sadece veteriner hekimin kendisinden kaynaklanıyor gibi onun sırtına yüklenmesi telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilecektir. Bu yüzden hayvancılık işletmeleri ile veteriner hekimlerin kendi aralarında yapacakları sözleşmelerde sadece performans adı altındaki kriterler değil, güven ilişkisine dayalı Oda Asgari Ücret Tarifesini esas alan sözleşmeler uygulanması daha uygun bir seçim olarak görülmelidir.

Sorunun çözümü için odalara da gerekirse işletmelerde ruhsat açısından denetleme yetkisi verilebilir. Ayrıca Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ruhsatlandırdığı yerlerde veteriner hekimin çalışma izninin yenilenip yenilenmediği konusunda işletmelere daha sık denetim yapılması zorunlu hale getirilmelidir.

3.1.6.5. Serbest Veteriner Hekimlerin Yapmış Oldukları Mesleki Hizmetin Karşılığını Alamamaları

Veteriner Hekim Oda'ları tarafından tahsilât sorunu ile ilgili olarak seminerler verilmeli, bu kişilere odalarca hukuki destek sağlanmalıdır.

İkinci sorun ise haklarını alamayan veteriner hekimlerin yeterli hekimlik nosyonu kazanamamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bazı veteriner hekimler kendilerini meslektaşlarıyla rekabet ortamında zannederek odaların belirlediği fiyatların altında çalışmaktadırlar.

Odalar tarafından, asgari ücret tarifesinin neden uygulanması gerektiği, seminerler ve bölge toplantıları düzenlenerek anlatılmalıdır. Uymayanların tespiti halinde kanunumuzda yer alan cezalar uygulanmalı ve arttırılmalıdır.

Serbest Veteriner Hekim meslektaşlarımızın verdikleri hizmetin karşılığını tahsil edememe sorunu (Veresiye Sorunu) her geçen gün ağırlaşan bir sorundur. Bazı veteriner hekim odalarımız Tarım Kredi Kooperatifi Bölge Müdürlükleriyle yapmış oldukları protokollerle sorunu hafifletmeye çalışmışlar ise de yeterince başarı sağlayamamıştır.

Bu sorunun çözümünü de tarım hayvancılık sektörüne kredi açan Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri hayvancılık işletmelerine açtıkları kredilerde veteriner hekimlik hizmetleri için de kredi planlanmalıdır.

TVHB Merkez Konseyi, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü ve Tarım Kredi Kooperatifler merkez birliği ile anlaşma yapmalıdır.

Veteriner Hekim alacaklarıyla ilgili yapılan tahsilattan anlaşılan oranda bir ücret Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine verilmelidir.

Özellikle suni tohumlama hizmetlerinde serbest veteriner hekimlerin tahsilat kaygısından dolayı düşük kalite sperma uygulamasına yöneldiği bilinen bir gerçektir. Ülke hayvancılığımızın ıslahı açısından da bu uygulamanın hayata geçirilmesi fayda sağlayacaktır.

Türk Veteriner Hekimler Merkez Konseyi ile kredi veren kuruluşların anlaşmasına Tarım ve Orman Bakanlığı da destek olmalıdır.

Hukuki olarak eksiksiz hazırlanmış örnek bir Tedavi ve Ücret Onam formu hazırlanarak tüm odalar ile paylaşarak, bir örneklik sağlanmalıdır.

3.1.6.6. Reklam Yasağına Uyulmaması

6343 sayılı kanunda, cezalar düzenlenerek, veteriner hekimler odası yönetimine direkt ceza uygulama yetkisi tanınmalı, tanıtım-reklam ayrımının net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. 16 Aralık 2023 yılında Olağanüstü Büyük Kongre'de kabul edilen Propaganda ve Reklam Yasağı Yönetmeliği Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdiğinde bu konuda ilerleme sağlanacağı kesindir.

3.1.6.7. Açıköğretim Fakültelerinin Hayvan Sağlığı ile İlgili Alanda Tekniker Mezun Etmesi

Açık Öğretim ile uzaktan eğitim veren bu 2 yıllık tekniker okulları, Yüksek Öğretim Kurulu ile iş birliği yapılarak kapatılması sağlanmalıdır. Sadece sahanın ihtiyacı kadar uygulamalı ve örgün eğitim veren tekniker okulunun açılması ve eğitim vermesi sağlanmalıdır.

Veteriner ön adını taşıyan yardımcı personeller için, veteriner hekim sorumluluk kontrol ve gözetimi altında çalışmalarını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalı; bunların uygulamalı eğitime tabi olan yüksek okullarda örgün eğitim görmesi teşvik edilmelidir. TVHB Merkez Konseyi, Dekanlar Konseyi'nin de desteğiyle, Veteriner Ön adını taşıyan uygulamalı eğitim vermeyen Açık Öğretim bölümleri kapatılmalı, hayvan sağlığı yardımcı personellerinin kullandığı "veteriner" ön adı kaldırılmalıdır.

Hayvan sağlık hizmetlerinin verilmesi uygulamalı eğitim alınmasını zorunlu kılmaktadır, çünkü hayvan sağlığı hizmetleri doğrudan halk sağlığı ile ilişkilidir. Veteriner hekimler dışında, veteriner ön adının kullanılması, veteriner hekim unvanı ile karışmasına sebep olarak, veteriner hekim olmayan kişilerin veteriner hekim olarak algılanmasına sebebiyet vermektedir. Bu duruma son vermek için veteriner ön adının veteriner sağlık teknisyeni/teknikeri kullanımından çıkarılarak hayvan sağlığı teknisyeni/teknikeri adının kullanılması, ayrıca programların adının Hayvan Sağlığı Meslek Lisesi ve Laborant ve Hayvan Sağlığı olarak değiştirilmesi için MEB ve YÖK nezdinde girişimlerde bulunulmalıdır.

Bu hedeflerin derhal hayata geçirilmesi için en kısa sürede karar alınması gerekmektedir.

3.1.6.8. Serbest Veteriner Hekimlerin Teşviklerden Yararlanamaması

TVHB Merkez Konseyi bünyesinde bir komisyon kurularak serbest veteriner hekimlerin desteklenmesinin yolları araştırılmalıdır. Verilecek destek devletin ihtiyaç duyduğu bilgi işlem için oluşturulan bürokrasinin gerektirdiği personel istihdamını sağlayacak şekilde olmalıdır. KOSGEB teşviklerinden yararlanılmasının önü açılmalıdır. Veteriner hekimler işlerinde kullanacakları araçları satın alırken özel tüketim vergisinden muaf tutulmalıdır. Bakanlıkça zorunlu tutulan kayıtların internet ortamında girilmesi için internet servis ücreti desteği sağlanmalıdır. Yine aynı kayıtların girilmesini sağlayacak araç ve gereçlere özel tüketim vergisi muafiyeti getirilmeli, satın alınabilmesi için maddi destek sağlanmalıdır.

Tarım bakanlığında uzman eller projesi doğrudur ancak proje için istenen şartlar yeniden düzenlenmeli, destekler genişletilerek hayata geçirilmelidir.

Şahıs işletmesi ve tüzel işletmelere yönelik uygun ticari kredi imkanları genişletilmelidir.

Çözüm önerileri bugüne kadar maalesef hayata geçirilememiş bir an önce hayata geçirilmesi, veteriner hekimlerinin yaşam şartlarını daha iyi hale gelmesine yardımcı olacaktır.

3.1.6.9. Muayenehane, Poliklinik ve Hastanelerin Açılması, Ruhsatlandırılması ve Denetiminde Veteriner Hekim Odalarının Yeterli Yetkiye Sahip Olmaması

TVHB Merkez Konseyi ve Odaları'nın Tarım ve Orman Bakanlığı ile yapacağı görüşmeler yoluyla ruhsatlandırma ve denetleme işlemlerinde oda temsilcisi bulunma şartı eklenmelidir.

3.1.6.10. Ev ve Süs Hayvanları Satış, Barınma ve Eğitim Yerlerinin, Kuruluş, Açılış, Ruhsat, Çalışma, Denetlenme ve Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğe Göre Açılan İşyerlerinde, Klinik Hizmetlerinin Verilmesi ve İlaç Satışının Yapılması, Buraların Yasadışı Klinikler Haline Gelmesi

Bilindiği üzere 6343 sayılı Kanunumuzun 71. Maddesi veteriner hekimlerle iş ve hasta sahipleri arasında bir menfaat karşılığında aracılık yapmayı yasaklamış ve uymayanlara hapis cezası öngörmüştür. Petshop sahipleri, çoğu zaman mesleki mevzuatımız konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan yeni mezun veteriner hekimlerle gizli anlaşmalar yaparak Kanuna aykırı muvazaalı klinikler açmakta buralarda hayvan sağlığı hizmeti vermektedirler. Ayrıca yine çoğu petshoplarda Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yeterli denetim yapılmadığı için yasadışı olarak hayvan sağlığı ilaçları satılmaktadır. Bilhassa büyükşehirlerde e-reçete uygulamasından sonra bu yasadışı durum daha da artmıştır. Muvazaalı kliniklerin engellenmesi için ilk yapılacak olan veteriner fakültelerinde mesleki mevzuat konusunda öğrencileri daha fazla bilgilendirmek olacaktır. İkinci ve en önemli adım klinik açmak için Oda'lardan veteriner hekim tarafından istenen ilk belge olan "Oda kayıt Belgesi" ni vermeden önce muvazaaa konusunda araştırma yapmalı, şüphe durumunda veteriner hekimi mevzuat konusunda bilgilendirmeli, Oda Kayıt Belgesi düzenlenmemelidir.

Petshoplarda yasadışı ilaç satışını engellemek için, ilaçlara karekod getirilmesi ilk önlem olmalıdır. Böylece ilacın nereden alındığı kolaylıkla ortaya çıkacaktır. Sonrasında Tarım ve Orman Bakanlığı buraları düzenli olarak denetlemelidir. Veteriner Hekim Odaları ilaç satışlarını tespit ettiğinde Bakanlığa bildirmeli ve ayrıca Cumhuriyet Savcılıklarına suç duyurusunda bulunmalıdır.

Açılışta odaların yetkili oldukları gibi denetimlerde de oda yönetimlerinin yetkilendirilmesi gerekmektedir.

3.1.6.11. Belediye, Tarım ve Orman Bakanlığı taşra teşkilatı ve Tarım İl Müdürlükleri, Veteriner fakülteleri öğretim gibi Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Kendi Çalışma Alanları Dışında Serbest Veteriner Hekimliğin Çalışma Alanlarında Faaliyet Göstererek Mesleğe Zarar Vermesi

Bu durumlar tespit edildiğinde bölge Oda'ları derhal eyleme geçerek Belediyeyi uyarmalı, durumu derhal düzeltmeyen Belediyeler ve Belediye Başkanları nezdinde yasal yollara başvurmalıdır.

Veteriner fakülteleri öğretim üyelerinin üniversite senatosu onayı dışında danışmanlık veya veteriner hekimlik hizmeti vermesi engellenmelidir.

Kamu hekimleri bazı bölgelerde hala suni tohumlama yapmaktadır. Kurumların ve işletmelerin görev ve yetkileri dışında işlem yapması denetim ve yaptırımlarla engellenmelidir.

3.1.6.12 Veteriner Hekimlerin Görevli Oldukları Kurumlar Haricinde, Mevzuata Aykırı ve Serbest Olarak Çalışmaları

YÖK kanunu, 657 sayılı kanun ve 6343 sayılı kanun gereği veteriner fakültelerinde ve kamuda çalışan veteriner hekimlerin bağlı buldukları kurumun görev ve sorumlulukları dışında mesleğini şahsi menfaatleri doğrultusunda kullanmaları engellenmelidir. Bu amaçla bölge veteriner hekimler odası ile kamu kurum yöneticilerinin iş birliği içinde çalışmaları gerekmektedir.

3.1.6.13 Hekimlik Mesleğinin Kurallarına Aykırı Olarak, Klinisyen Meslektaşını Rakip Olarak Görüp Kötülemek, Veteriner Hekimler Arası İlişkisizlik, Örgütlü Davranmadaki Yetersizlikleri ve Dayanışma Noksanlığı

Burada ilk görev Fakültelerimize düşmektedir. Veteriner Fakültelerinde öğrencilere meslektaşlarının birbirleriyle rakip olmadıkları, tam tersine her zaman dayanışma içinde olmaları gerektiği hem etik ve deontolojik kurallar gereği hem de meslektaş olmaları sebebiyle böyle olması gerektiği öğretilmelidir.

TVHB Merkez Konseyi veya veteriner hekimler odaları tarafından meslektaşlar ile toplantılar düzenlenerek mesleki her konuda meslek içi eğitimler verilmeli ve sayısı arttırılmalıdır.

3.1.6.14. Veteriner Hekimler Odası Tarafından Belirlenen Asgari Ücret Tarifesinin Altında Ücretle Çalışmak, Çalıştırmak

Bilindiği üzere Veteriner Hekimler Odaları asgari ücret tarifelerini belirleyerek yayınlar ve 6343 sayılı Kanun gereği meslektaşlarının meslek icrası sırasında bu alt sınır altında ücret almamasını bildirir. Aslında Oda'lar tarafından belirlenen asgari ücret tarifesi adı üstündedir. Yani veteriner hekim bu ücretlerin altına inerse hem Kanuna aykırı iş yapmış olacak hem haksız rekabet ortamı yaratacak hem de kendi yaşam standartları da asgari yaşam standardının altına düşecektir. Bunları öğrenciyken Fakültelerde, mezuniyetten sonra gerek biz meslektaşlar olarak gerekse Oda'lar olarak devamlı hatırlatırsak bu konudaki ihlaller azalacağı gibi uymayan veteriner hekim meslektaşlarımız da soruşturma geçirerek cezalı duruma düşmeyeceklerdir.

3.1.6.15. Damızlık Birliklerinin Asli Görevlerinin Dışına Çıkararak Serbest Veteriner Hekimlerin Hizmet Verdiği, İlaç Satma, Suni Tohumlama ve Hayvan Sağlığına İlişkin Faaliyette Bulunması Gerek Hayvancılığın ve Serbest Veteriner Hekimliğinin Gelişmesine Gerekse Toplum Sağlığına Zarar Vermesi

Suni tohumlama bir klinik hizmetidir ve veteriner hekimin suni tohumlama yapabilmesi için mutlaka muayenehane veya poliklinik açması ve serbest veteriner hekim olarak çalışması gerekmektedir. İlgili yönetmelik maddeleri kamu sağlığına hizmet edecek şekilde düzenlenmelidir. Suni tohumlama ve veteriner sağlık hizmetlerinin yasalarımızda belirtildiği üzere kamu ve serbest hekimler tarafından yürütülmesi gerekmektedir.

Damızlık Birlikleri'yle çalışacak serbest veteriner hekimlere oda onayıyla sözleşme yapma mecburiyeti getirilmelidir. Damızlık birliklerinin serbest veteriner hekimlerden hizmet satın alması sağlanmalıdır.

Yukarıda anlatılan sebepler dolayısıyla gelecekte aynı tür sorunların oluşmasına sebep olacak 17.04.2004 tarihinde eklenen Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu'nun 3.maddesinin (i) fıkrasında yer alan diğer kanunlarla çelişen (veteriner ilaçları- hayvan hastalıkları teşhis ve tedavi hizmetlerinde bulunmak- sağlık personeli istihdam etmek) ifadelerin kaldırılması veteriner halk sağlığı disiplininin bozulmaması açısından zaruridir.

3.1.6.16. Muayenehane ve Polikliniklere Belediye Ruhsatı Alınması Zorunluluğu Getirilmesi

Merkez Konseyi tarafından konu bir an önce TBMM'ne taşınarak diğer meslekler gibi bu konuda muafiyet getirilmesi gereklidir.

3.1.6.17. Veteriner Hekim Olmayıp, Veteriner Hekim Yetki ve İşlerini Yapan, Veteriner Hekimlik Alanlarına Tecavüz Eden Kişi ve Kurumlar

6343 sayılı Kanundaki ceza maddeleri olan 68. ve 71. maddede yer alan cezaların artırılması gerekmektedir. Bunun için bu maddeler aşağıdaki şekilde değiştirilmelidir.

- 68. Madde; Veteriner hekim diploması olmadığı halde, menfaat temin etmek amacına yönelik olmasa bile, veteriner hekimliği mesleğine ilişkin herhangi bir muayene ve müdahale yapan, hasta tedavi eden, veteriner hekimlik unvanını takınan, veteriner hekimliği klinik hizmetleri ile ilgili işyeri açanların faaliyetleri durdurulur ve bu şahıslar hakkında 3 yıldan 5 yıla kadar hapis ve 1000 güne kadar adli para cezasına hükmolunur. Ayrıca Türk Ceza Kanunu'nun 54 ve 55 inci maddesi hükümleri de uygulanır. Diplomasını bu işler için kullandıran veteriner hekimler diğer cezai hükümlere ek olarak 5 yıl süreyle muayenehane, poliklinik, hastane ve laboratuvar açamaz.
- 71. Madde; Veteriner hekimlerle iş ve hasta sahipleri arasında bir menfaat karşılığında aracılık yapanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ve 1000 güne kadar adli para cezasına hükme olunur. Ayrıca Türk Ceza Kanunu'nun 54 ve 55 inci maddesi hükümleri de uygulanır.

En kısa sürede konu bir an önce TBMM'ne taşınarak cezalar yükseltilecek caydırıcılık artırılmalıdır.

3.1.6.18. Veteriner Tıbbi Ürünler Alanında Serbest Veteriner Hekimlik Mesleğinin Karşılaştığı Sorunlar

2024 yılı itibarıyla veteriner hekimler e-reçete dolayısıyla, en az 73.144 TL gibi ağır para cezalarına maruz kalacağı için, e-reçete uygulaması ev hayvanlarında kaldırılmalı, sadece gıda değeri olan hayvanlarda gıdada kalıntı bırakan ilaçlar takip edilmelidir. Bakanlığın 2018 yılından beri dile getirdiği ilaçlara karekod uygulaması acilen hayata geçirilmeli ilaç takibi veteriner hekim üzerinden değil karekod ve İTS (İlaç Takip Sistemi) üzerinden yapılmalıdır. Böylelikle hem ilaçlar takip edilebilecek hem de yasa dışı ve kaçak ilaç satışlarının önüne geçilebilecektir.

Tarım ve Orman Bakanlığı, eğer Eczaneleri "zaten ruhsatı var" diye veteriner tıbbi ürünler yönünden ruhsatlandırmayacaksa, 5996 sayılı Kanun ile ilaç satma yetkisi bulunan veteriner muayenehane, poliklinik ve hayvan hastaneleri için de veteriner tıbbi ürünler yönünden 2. bir kez ruhsatlandırmamalı, 2011 yılı öncesi olduğu gibi muayenehane, poliklinik ve hayvan hastaneleri için de ilaç ruhsatını kaldırmalı ve Bakanlıktan klinik açma ruhsatı alan veteriner hekimler ilaçlarını 2. bir ruhsatlandırma olmadan temin edebilmelidir.

3.1.6.19. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Serbest Veteriner Hekimler Arasında Yaşanan Sorunlar

Bakanlık ile serbest çalışan meslektaşlarımız arasındaki sorunlar genellikle muayenehane/polikliniklerin denetimi ve özellikle E-Reçete, İTS-ATS konularında yaşanmaktadır. Bu konu birçok Komisyonca incelendiği için burada ayrıntıya yer verilmeyecektir. Bu sorunlar oluştuğça, yeni bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Kamu Veteriner Hekim ile Serbest Veteriner Hekimler arasında empati yoksunluğu başlamaktadır. Belki de mesleki açıdan bizim için en tehlikeli husus budur. Kamu Veteriner Hekimi, kendisine verilen görevi elinde bulunan mevzuatlar çerçevesinde yapmaya çalışırken, masanın diğer tarafında duran meslektaşının yerine kendini koyamaması neticesinde inisiyatif kullanamayacak duruma geliyor. Burada kamu veteriner hekimini en fazla etkileyen husus da mevzuatların ve yaptırımların ağır olmasıdır. Bu noktada karşılıklı tutum ve davranışlar maalesef mesleki birliktelikten uzak bir hale gelmekte, serbest meslektaşlar kamuda görevli meslektaşlara, kamudaki meslektaşlar ise serbest meslektaşlara karşı empatiden uzak bir hale gelmektedirler.

Aynı zamanda Bakanlık serbest çalışan meslektaşlarımızı yılda en az bir kez denetlerken, hatta bazı meslektaşlarımız bu denetimleri neticesinde cezalara maruz kalırken, diğer taraftan internette ilaç satılması, petshoplarda, birliklerde veya derneklerde ilaç vs. satılması ve Bakanlığın bu noktada çok yaptırım kuramaması, yapılan cezai işlemin internette ilaç satan kişiler için çok caydırıcı olmaması serbest meslektaşlarımızın Bakanlığa olan güvenini zedelemektedir.

Bakanlık ile ilgili bir diğer husus ise Kamu nezdinde yapılan birçok hizmetin artık günümüz şartlarında serbest veteriner hekimlerimize yaptırılması, bir nevi hizmet satın alınması ihtiyacıdır. Tıpkı kedi, köpek ve gelinciklerin kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınması ile ilgili Bakanlık ile TVHB ve İl Müdürlükleri ile Veteriner Hekim Odaları arasında protokol yapılmasında olduğu gibi buna benzer birçok hususta artık Bakanlık Serbest Veteriner Hekimler ile daha koordineli olarak çalışmalıdır.

Kamu ve serbest veteriner hekimlerimiz arasındaki diyalogu sağlayacak etkinlikler yapılmalı, TVHB Merkez Konseyi ve Veteriner Hekim Odaları kamu mensuplarını belirli etkinliklere ve mesleki çalışmalara davet etmelidir. Kamuda görevli meslektaşlar odalara üye olmaları için cesaretlendirilmelidir. Bu noktada aidat kaygısı nedeniyle üye olmayan meslektaşların üye olmalarında kolaylık sağlanması için TVHB Merkez Konseyi bünyesinde bir çalışma başlatılabilir. Kamu ve serbest çalışan veteriner hekimlerimizin birbirleri ile diyalog kurmaları ve empati kurabilmelerinin tek yolu, aynı zeminde aynı çatı altında onları buluşturabilmekten geçmektedir.

İnternette ilaç satılması, petshoplarda, birliklerde veya derneklerde ilaç vs. satılması gibi hususlar için mevzuatlarda bir değişiklik yapılması ve çok caydırıcı yaptırımlar konulması gerekmektedir.

Hayvan hastalıkları ile mücadele, aşılama, hayvan sevklerinde kontrol ve veteriner sağlık raporu düzenleme, kesimhanelerde resmi veteriner hekim yerine yetkilendirilmiş veteriner hekim görevlendirilmesi gibi hususlarda Tarım ve Orman Bakanlığı serbest veteriner hekimlere daha yakından temas etmelidir. Bazı ülkelerde kesimhane hizmetleri, bazı ülkelerde hastalıklarla mücadele ya da hayvan hareketlerinin kontrolü hizmetleri özel firmalar, birlikler ya da veteriner birlikleri tarafından yürütülmektedir. Günümüz gerçeklerinde artık ülkemizde de bu sistemlere geçilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Serbest veteriner hekimler ülkemizin hayvancılık politikalarından, mücadele stratejilerinden uzak tutulmamalı, her zaman paydaş olarak tanımlanmalıdır.

Suni tohumlamanın desteklenmesi açısından buzağı desteğinin veteriner hekim ve yetiştirici için teşvik edici seviyeye getirilmesi gerekmektedir.

Mesleki kamuoyu tarafından uzun süredir dile getirilen ve kurulması için çaba gösterilen özerk Veteriner Teşkilatı Cenevre Antlaşması gereği bir an önce kurulmalı ve başta TVHB Merkez Konseyi ve Odaları olmak üzere bu konudaki girişimlere devam edilmelidir.

3.1.6.20. Meslek Etiğiyle İlgili Alanlarda Oda Yönetim Kurulları ve Oda Haysiyet Divanlarının Yeterli Etkinlikte Çalışmaması

Merkez Konseyinin konuyu TBMM'ne taşıması ile 6343 sayılı kanunda yapılacak düzenlemeler ile Oda yönetim kurullarının ve Haysiyet Divanlarının yetkileri genişletilmelidir.

3.1.6.21. 6343 Sayılı Veteriner Hekimliği İcrasına, Türk Veteriner Hekimler Birliği ve Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanunun Güncellenmesi

Merkez konsey tarafından konu bir an önce TBMM'ne taşınarak cezaların artırılması yoluna gidilmelidir.

3.1.6.22. Su Hayvanları, Kanatlı Hayvanlar, Arıcılık, Zararlılarla Mücadele Konularında Yaşanan Yetersizlikler

Bilhassa belirtilen alanlarda eğitimde yetersizlikler olduğu bilinmektedir. TVHB Merkez Konseyi'nin öncülüğünde, Dekanlar Konseyi'nin de katkılarıyla Veteriner Fakültelerinin tamamında bu programlara yer verilmelidir.

Fizik tedavi, homeopati, egzotik hayvan hekimliği, ayak hastalıkları ve tırnak bakımı alanlarında fakültelerde eğitim verilmelidir.

3.1.6.23. Bazı Hayvan Sever Derneklerinin Mevzuata Aykırı Olarak Veteriner Sağlık Hizmetleri Vermeleri

Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlükleri mevzuatın gereğini temin ederek bu tip işyerlerini kapatmalıdır. Ayrıca bu tür yerlerde çalışmak için başvuru yapan veteriner hekimlerin çalışma izin belgeleri Oda'larca onaylanmamalıdır. Kamu kurum ve kuruluşları yasaların suç saydığı eylemlerle ilgili suçun oluşmasına mahal verecek şekilde belge düzenlememelidir.

Özellikle afet durumlarında ortaya çıkan düzensiz organizasyonların önlenmesi, caydırıcı cezaların uygulanması gerekmektedir.

3.1.6.24. Yardımcı Sağlık Elamanları Olan Hayvan Sağlık Teknisyen ve Teknikerlerin Veteriner Hekimlik Yetkilerini Kullanmaları ve Hayvan Sağlık Kabinleri Sorunu

Yardımcı sağlık personellerinin unvanlarında yer alan "veteriner" ön adının kaldırılarak hayvan sağlık teknisyeni / teknikeri olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca hayvan sağlığı kabini açılış, çalışma ve denetlenme usul ve esaslarına dair yönetmeliğin 3. maddesinde belirtilen dayanakların yürürlükten kaldırılmış olması sebebi ile bahsi geçen yönetmeliğin herhangi bir yasal dayanağı kalmamıştır (**07/08/1991 tarih ve 441 sayılı KHK, 03/06/2011 tarihli ve 639 sayılı KHK ile yürürlükten kaldırılmıştır. 6343 sayılı kanunun 11. maddesinin 2. fıkrası 11/06/2010 tarihli 5996 sayılı kanunun 47. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.**) bu nedenle hayvan sağlığı kabini açılış, çalışma ve denetlenme usul ve esaslarına dair yönetmeliğin tamamen yürürlükten kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca günümüz şartlarında ülkemiz genelinde veteriner kliniği, polikliniği ve hayvan hastanesi sayısının yeterli olduğu göz önüne alındığında hem böyle bir yönetmeliğe hem de hayvan sağlığı kabini şeklinde bir oluşuma ihtiyaç duyulmamaktadır.

3.1.6.25. Serbest Veteriner Hekimlerin Finansal Sorunları ve Serbest Veteriner Hekimlerin Yüksek Vergi Oranları Altında Ezilmesi

İlk kez muayenehane açacak veteriner hekimlerin, hizmet verebilecek şekilde düzenini kurabilmesi için 0 veya düşük faizle 5 yıl süreli kredi kullanacağı ortamlar yaratılmalı, kredi ödeme süresi bitene kadar Gelir Vergisi'nden muaf tutulmalıdır. Bu durum yeni mezun olmuş veteriner hekimlerin bazı yasa dışı çalışma alanlarına meyletmesini de engelleyecektir.

6343 sayılı meslek icra kanunumuzda yer alan hükümlere dayalı sosyal yardım sandıkları kurulmalı ve işlevsel hale getirilmelidir.

Ayrıca KOSGEB ve benzeri mekanizmaların bilhassa yeni klinik açacak veteriner hekimlerin faydalanabileceği hale getirilmesi için TVHB Merkez Konseyi'nce girişimlerde bulunulmalıdır.

Serbest veteriner hekim klinikleri hayvan sağlığı alanında kamunun birçok işine destek olarak görev yapmaktadır. Halk sağlığına hizmet veren serbest veteriner hekim kliniklerinin yeterli donanımla kaliteli hizmet verebilmesi için desteklenmelidir.

TVHB Merkez Konseyi diğer sağlık meslek birlikleri ile ortak çalışma yürüterek Bakanlar Kurulu'na görüş ve taleplerini bildirmelidir

3.1.6.26. Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 24. maddesinin Yargıtay Tarafından Veteriner Hekimler Aleyhine Yorumlanması Neticesinde Muayenehanelerde Yaşanan Sıkıntılar

Yeni muayenehane açacak veteriner hekimler, Kat Mülkiyeti Kanunu'nun yasaklı işler konusunda bilgilendirilmeli ve bu işlerden kaçınması sağlanmalıdır. Mahkemelerin bilirkişi talepleri konusunda yetkin kişilerin görevlendirilmesi önemlidir. Bu sebeple meslek örgütlerince yapılacak bilirkişi talebi karşılanmasında daha titiz davranılmalı, dava konusuna göre bilirkişi görevlendirilmelidir. Meslektaşların yasal haklarının korunması konusunda meslek odaları hukuki destek vermelidir. 6343 sayılı kanuna "Veteriner hekimler ana gayrimenkulün kütükte mesken iş veya ticaret yeri olarak gösterilen bağımsız bölümünde muayenehane kurabilirler." ibaresi eklenerek duruma açıklık getirilecek, gereksiz davaların önüne geçilerek mahkemelerin yükü hafifletilecek, Serbest Veteriner Hekimlerin hakları da korunacaktır. Veteriner Hekim Muayenehane Poliklinik Yönetmeliğine "Veteriner hekimler ana gayrimenkulün kütükte mesken iş veya ticaret yeri olarak gösterilen bağımsız bölümünde muayenehane kurabileceklerdir." hükmü eklenmelidir.

Ancak yukarıda yazılı olan hususların daha çok çaba gerektirmesinden dolayı, Tarım ve Orman Bakanlığı ile görüşülerek, Veteriner Hekim Muayenehane Poliklinik Yönetmeliğine bu konu ile ilgili bir madde eklenmesi sistemi işler hale getirilebilir.

3.1.6.27. Radyoloji ile İlgili Mesleğe Özel Yasal Düzenlemeler Olmamasından Kaynaklanan Sorunlar

6343 sayılı yasaya "Veteriner hekimlikte radyoloji uygulamaları ve esasları TVHB'ce çıkarılan yönetmelikle belirlenir" maddesi eklenmelidir. Ayrıca bu alanda çalışan meslektaşlarımızın kıdem ve risk tazminatından yararlandırılması üzerine çalışmalar yapılmalıdır.

3.1.6.28. Hayvanları Koruma Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nde Yer Alan, Veteriner Hekimlik Mevzuatına Aykırı Uygulamalar, Mobil Kısırlaştırma Ünitesi Adı Altındaki Faaliyetler, Meslek Mevzuatına ve Haklarına Aykırı Düzenlemeler

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda 2021 yılında gerçekleştirilen değişiklikten sonra henüz Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliğinde değişiklik yapılmadı. TVHB Merkez Konseyi'nin Yönetmelik aşamasında müdahale ederek Kanuna aykırı olan kısımların yer almaması sağlanmalıdır.

3.1.6.29. Maliye Bakanlığı'nın POS Tebliğinden Sonra Zorunlu Hale Gelen, Veteriner Muayenelerinde POS Cihazı Kullanımına Bağlı Olarak, Bankaların Keyfi Uygulamalar Yapıp, Bu POS Makinesi ile Yapılan İşlemlerde Yüksek Komisyon Almaları

TVHB Merkez Konseyi öncülüğünde ülke genelinde tüm klinik, poliklinik ve hastaneleri kapsayacak uygulamalar şekilde bankalarla anlaşmalar yapılmalıdır. Rekabet ortamından faydalanarak komisyon oranlarının düşürülmesi sağlanabilir.

3.1.6.30. Veteriner Hekimlerin Meslek İcrasında Karşılaştıkları Şiddet

Bilindiği üzere sağlık mesleklerinden sadece veteriner hekimler "Sağlıkta Şiddet" yasasında yer almamaktadır. Yasa çıkarken Sağlık Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı destek vermediği için veteriner hekimler yasaya dahil edilmemiştir. TVHB Merkez Konseyi bu konudaki girişimlerini sürdürmeye devam etmeli ve veteriner hekimler de bu yasaya dahil edilmelidir.

Meslek icrası sırasında saldırı sonucu hayatını kaybeden meslektaşımız Volkan LALE unutulmamalı, benzeri olayların tekrarlanmasına engel olunmalıdır.

3.2. Yol haritası (Kısa, orta ve uzun vadede sorunlara yönelik kamuoyu yaratmak ve yetkililerin dikkatini çekmek için yapılabilecekler)

Veteriner Hekimlik mesleği; 200'den fazla zoonoz hastalıkla mücadele eden, tek sağlık konseptinin sac ayaklarından biridir. Ancak toplumda Veteriner Hekimlerin insan sağlığı için mücadele ettiği algısı henüz tam olarak oluşmamıştır. Bu nedenle kısa vadede öncelikli olarak ilgili kurum kuruluş veya derneklere ayrıntılı sunumlar ve brifingler verilerek mesleğimizin gerçekleri anlatılmalı, orta ve uzun vadede özellikle toplumu hedefleyen kamu spotları oluşturulmalıdır. Veteriner Hekimlerin sadece hayvan sağlığı için değil insan sağlığı için de mücadele ettiği bütün toplum bilincine yerleştirilmelidir. Bu sayede tüm toplumda Veteriner Hekimlerin ve Veteriner Hekimliği Mesleğinin sağlık sınıfında olduğu anlaşılacaktır.

Diğer bir husus olan fiili hizmet tazminatı ile ilgili olarak, TVHB Merkez Konseyi ülke genelinde meslek icrası sebebiyle gerçekleşmiş olan iş kazaları, bulaşıcı hastalıklara maruz kalma ve ölümlerle sonuçlanan vakalar ile ilgili geniş kapsamlı bir dosya hazırlamalıdır. Sebep sonuç ilişkisi açıklanarak mesleğimizin riskli hizmet alanında olduğu ispatlanmalıdır. Hazırlanan bu dosya ile ilgili Bakanlıklara gerekli başvurular yapılmalıdır. Ve hatta gerekirse yargı yoluna gidilmelidir.

3.3. İş birliği yapılacak kuruluşlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Tarım ve Orman Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

Maliye Bakanlığı

Millî Savunma Bakanlığı

Veteriner Fakülteleri

Belediyeler

Sendikalar

Hayvancılıkla ve mesleğimiz ile ilgili diğer örgütler, kurum, kuruluşlar

3.4. Zamanlama

Fiili hizmet zammı ve sağlıkta şiddet yasası konularında ivedilikle girişimlere başlanmalıdır. 1 yıl içerisinde de komisyonumuzca belirlenmiş diğer sorunların çözümü için gereken girişimlerin yapılarak sonuç alınması önerilmektedir.

4. Sonuç

Mesleki sorunlarımızı tespit edip çözecek olan TVHB Merkez Konseyi ve Oda'ları olarak görülmektedir. Tatbikî mesleki derneklerimizin de bu konuda destek vereceği kesindir. Bu dönemde TBMM'de veteriner hekim bulunmaması dezavantaj olarak değerlendirilmekle beraber mesleki sorunlarımız için başvurulacak makamlar ağırlıklı olarak, Tarım ve Orman Bakanlığı ve TBMM olarak değerlendirilmiştir.

Fakat bilindiği üzere mesleki sorunumuzun sayısı fazla olduğu için, mevcut sorunların önem sırasına göre değerlendirilerek çözümlerin öncelikli ve sıralı olarak ele alınması sağlanmalıdır. Komisyonumuz tarafından, devlete ek ödenek ve yük gerektirmeyecek konular olan;

- Fiili hizmet zammı
- Veteriner hekimlerin sağlıkta şiddet yasasına dahil edilmesi

konularının öncelikle çözülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kısaltmalar

TVHB:	Türk Veteriner Hekimleri Birliği
VHO:	Veteriner Hekimler Odası
AKTS:	Avrupa Kredi Transfer Sistemi
ATS:	Aşı Takip Sistemi
ÇEP:	Çekirdek Eğitim Programı
EAEVE:	Avrupa Birliği Veteriner Eğitim Kurumları
İTS:	İlaç Takip Sistemi
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KHK:	Kanun Hükmünde Kararname
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
OHHAD:	Özel Hayvan Hastaneleri Derneği
OİE/WOAH:	Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü
SHS:	Sağlık Hizmetleri Sınıfı
TİGEM:	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TKDK:	Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu
TYÇ:	Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
TYYÇ:	Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi
VEDEK:	Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Kurumu
VUÇEP:	Veteriner Hekimlik Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı
YÖK:	Yüksek Öğretim Kurumu

Ekler ve Kaynaklar

1.